

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNİN SOSYOLOJİK TEMALAR
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Danışman **Hazırlayan**
Prof. Dr. Abdullah Korkmaz **Yeliz Okay**

Malatya 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNİN SOSYOLOJİK TEMALAR
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

Hazırlayan

Yeliz Okay

Danışman

Prof. Dr. Abdullah Korkmaz

Malatya 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

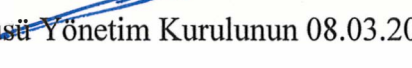
**ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNİN
SOSYOLOJİK TEMALAR AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ

HAZIRLAYAN
Yeliz OKAY

Jürimiz 28.03.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezini oybirliği ile başarılı bularak Sosyoloji Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı	imzası
1. Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ	
2. Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL	
3. Prof. Dr. Cemalettin ÇOPUROĞLU	
4. Prof. Dr. Taner TATAR	
5. Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk GÜLER	

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 08.03.2019 tarih ve 13 sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Abdullah Korkmaz danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım başlıklı “Ömer Seyfeddin’in Eserlerin Sosyolojik Temalar Açısından İncelenmesi” olan bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Yeliz Okay

ÖNSÖZ

20. yüzyılın başları, Osmanlı Devleti'nin Batı ile karşılaşmasının ve bu karşılaşmanın çok uluslu ve kültürlü İmparatorluğun toplumsal yapısına tesirinin siyasî, sosyal ve kültürel anlamda gözlemlenebildiği bir süreçtir. Tanzimat (1839)'tan önce başlamış olan yenileşme hareketleri Tanzimat ile yeni bir ivme kazanarak gerek kurum kültürü gerekse toplumun yapısında değişimlerle sürmüştür.

II. Meşrutiyet'in yeniden ilanına kadar geçen süreçte Osmanlı aydını dil üzerinden kültürü ve siyaseti sorgulamıştır. Esasen dil ile ilgili süreçte tanık olunan polemiklerin tümü, bir fikir *hareketi* bağlamında değerlendirildiğinde edebiyatın tarihsel süreci kadar, Türk toplumunun toplumsal yapı ve toplumsal değişme sürecinin ekseninde sosyolojinin de meselesidir. Dönemin aydınının fikir adamı, asker, bürokrat ve edebiyatçı gibi birden fazla kimliğe sahip oluşu, İmparatorluğun İstanbul dışında siyasî yönden önemli olan şehirlerinde fikir akımları ile edebiyat akımlarının cereyanına sebep olmuştur. Selanik bu anlamda kültürel, siyasî yönden pek çok fikir yayınının yapıldığı ve farklı kültürel çevrelerin olduğu sosyal yapıya örnektir.

Bu çalışmada kültürel milliyetçiliğin ve Yeni Lisan *Hareketi*'nin öncülerinden asker, düşünce adamı ve edebiyatçı Ömer Seyfeddin'in yolunun, sosyolojinin Türkiye'deki kurucusu olarak kabul edilen Ziya Gökalp ile kesişmesiyle birlikte dilde sadeleşme üzerinden yeni toplum düzeninin gerekçesi ve değişkenleri ortaya konurken, edebiyat ve sosyolojinin ortak meselelerinden kültürel milliyetçilik fikrinin ortaya çıkış süreçleri de ele alınacaktır.

Bir fikir *hareketi* olarak ortaya çıkan kültürel milliyetçiliğin Ziya Gökalp'ta ve Ömer Seyfeddin ile şekillenışı, dil ve edebiyat ekseninde ele alınacaktır. Sosyal ve siyasal sorunların kültürel milliyetçilik perspektifinden Ömer Seyfeddin'in fikir yazıları, öyküleri, şiirlerinde şekillenışı değerlendirilecektir. Edebiyat ile sosyolojinin bir toplumun sosyal yapısı ve bu yapının sosyal ve siyasal olayalar sonucunda değişikliğe uğraması sonucunda belirginleşen sosyal problemler ve yazarın çözüm önerileri ele alınacaktır.

Ayrıca Ömer Seyfeddin'in eserleri sosyolojik temalar açısından değerlendirilerek dönemin koşullarının ve yaşanan siyasî, sosyal olayların içtimaî sonuçlarının edebî eser ve fikir eseri üzerindeki tesirine bakılacaktır. Elit kesimin ve aydınının 'Yeni Hayat' anlayışının sonuçlarını, yeni toplum ve kimlik inşası sürecini algılayış biçimlerine ve yönelttikleri eleştirilere edebiyatçının eserleri yoluyla verdiği yanıtlar ortaya konacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde Ömer Seyfeddin'in hayatı, ailesi ve edebî kişiliğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Şair, yazar ve fikir adamı olarak Ömer Seyfeddin'in anlatıldığı bu bölümde ayrıca kültürel milliyetçilik fikri ekseninde yazdığı süreli yayınlar hakkında bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde ise yazarın fikir dünyasını şekillendiren sosyolojik ve siyasî olaylar değerlendirilmiş ve yazarın fikir çevresi ile içinde bulunduğu ve beslendiği edebî ve içtimaî muhit ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise dilde sadeleşme girişimlerinin tarihsel seyri ve sosyo-kültürel gerekçeleri yorumlanmıştır. Yine aynı bölümde Yeni Lisan *Hareketi* bağlamında kültürel milliyetçiliğin inşası ve Ömer Seyfeddin'in bu fikir ve edebî hareket çerçevesindeki duruşu ve eserleri yoluyla fikrin yayılmasına katkısı detaylandırılmıştır. Yine aynı bölümde Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin'in kültürel milliyetçilik ekseninde etkileşimi, sosyoloji ve edebiyat ekseninde karşılaştırmalı ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise, "Ömer Seyfeddin'in Yazılarını ve Düşünce Hayatını Etkileyen Dönemin Siyasal Ve Sosyal Koşulları: İnsan ve Toplum Değişirken" başlığı altında Ömer Seyfeddin'in kendi yolculuğu ile yaşadığı coğrafyanın psiko-sosyal tesiri ve izlenimleri ele alınır. Yine aynı bölümde sosyal ve siyasî koşullar neticesinde ortaya çıkan sosyolojik kavramlar ve temaların, yazarın eserlerindeki izleri sürülmüştür. Bu bölümde, kültürel milliyetçilik, Türkçülük, Turancılık, yabancılaşma, Batılılaşma, alaturkalık, alafrangalık, modernleşme kavramlarını edebî türler içinde topluma bir fikir düzeyinde nasıl aktarabildiği üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise yazarın eserlerine yansıyan içtimaî durumların toplumsal gerçekçilik çerçevesinde eleştiriye kullanış yönüyle değerlendirilmesi yapılacaktır.

Bu çalışmanın oldukça uzun bir hikâyesi olup yolların ve yolculukların, pek çok insanla yoldaş olmanın ve yol ayrımına gelmenin hikâyesini de kendi içinde barındırır.

İstanbul'da başlayan sosyoloji ve edebiyat serüveninin bin kilometre ötede sürdürülmesinin hikmeti güzel insanlarla karşılaşma dileğimin kabulünün bir neticesidir.

Başta insanın yüreğine ferahlık veren ve en içinden çıkılmaz durumlarda bu da geçer haliyle ümidimi diri tutan tez danışmanım, hocam Prof. Dr Abdullah Korkmaz'a şükran borçluyum. Tezimde kafam karıştığında telefona sarılıp sorunumu paylaştığım Prof. Dr. Taner Tatar hocama ve naif dokunuşlarla hayatı toparlayan ve rahatlatan Prof. Dr. Hüsniye Canbay Tatar hocama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Malatya'ya gitmek istediğimi ilk paylaştığım ve yaklaşık on bir yıl önce odasında ne olacak senin bu sosyoloji hallerin deyip çözümler üretmeye çalıştıkça şaşırın hocam, yolculuğun hallerini en iyi bilen ve sürecin bittiğine bir türlü inanamayan hocam Prof. Dr. Ertan Eğribel'e, Malatya'ya ilk gittiğimde yardımlarını esirgemeyen Prof.Dr. Hacı Bayram Kaçmazoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Sosyoloji yolculuğu başladığında hayatta olan ama bittiğini göremeyen kıymetli babam Orhan Okay'a rahmet diliyorum. Her yolculuğa çıkışında ve dönüşümde dua eden halleri, benim hayatımdaki zorlukları düşünürken üzülen ve dua eden halleri için şükran borçluyum.

Uzun doktora sürecimde kahrımı çeken annem ve babam başta olmak üzere, her aşamada daima imdadımıza yetişen kardeşlerime de teşekkür ederim. Son olarak da yıllardır bana iki doktora sürecinde de hadi durma diyen, destekleyen, sıkıntılı hallerde benimle tükenen fedakâr eşim Cüneyd Okay'a ve anne karnından başlayıp bu güne kadar benimle yürüyen doktora yorgunu olan, İstanbul Üniversitesi Türkoloji koridorlarında benimle derslere gelen yol arkadaşım, sevdiceğim oğlum Ediz Meftun Okay'a teşekkür ederim.

ÖZET

OKAY, Yeliz. Ömer Seyfeddin'in Eserlerinin Sosyolojik Temalar Açısından İncelenmesi Doktora Tezi, Malatya, 2019.

Bu çalışmada Ömer Seyfeddin'in kaleme aldığı ve edebiyat tarihi perspektifi ile uzun süreli titiz bir çalışma neticesinde Nazım Hikmet Polat tarafından derlenen tüm fıkralar, makaleler, mektuplar, çeviriler ve şiirler ile hikâyeler sosyolojik temalara uygun olarak incelenmiştir.

Ömer Seyfeddin, şair yazar ve fikir adamı olmasının yanında bu araştırmada kültürel milliyetçiliğin inşasında rol oynayan, Ziya Gökalp ve Ali Canip ile birlikte Yeni Hayat ve Yeni Lisan Hareketini şekillendiren ideolog kimliği ile karşımıza çıkar. Ayrıca Halka Doğru ideali ile hareket eden siyasal bir teorinin aydın kesimden ve ideologlardan halka ulaşması konusunda köprü vazifesi yapan eserleri ile halkın Millî Mücadeleye giden yolda örgütlenmesinin duygusal, sosyal ve kültürel zeminini hazırlamıştır. Hikâyelerinde inşa ettiği karakterler ile alaturka-alafranga, modern-geleneksel, doğu-batı gibi ikilikleri ve bunların toplumsal yapı üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Fikir yazılarında ise yenileşmenin ve yeni hayatın tüm alanlarının neler olduğunu ve hangi sosyal, siyasal koşullar ile hangi toplumsal sonuçların elde edileceğini eleştirel bir tutumla okuyucuya nakletmiştir. Aynı zamanda Türkçülük idealinin de sözcülüğünü yapan yazarın çeşitli sosyolojik değişken ve tanımları ele aldığı fikir yazılarına bakıp söylemek mümkündür.

Ömer Seyfeddin'in tüm eserleri topluma ve dönemin insanına ayna tutarak dönemin koşullarını günümüz insanına yansıtmıştır. Ömer Seyfeddin, sömürgeciliğin ve emperyalizmin toplumsal yapı ve bireyin yabancılaşması bağlamında etkilerini göstermiş ve eleştirileri ile bir anlamda bu güçlerle mücadele etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Kültürel Milliyetçilik, Türkçülük, Yeni Lisan, Yeni Hayat.

ABSTRACT

OKAY, Yeliz. The Examination of Ömer Seyfeddin's Works in terms of Sociological Themes

In this dissertation all Ömer Seyfeddin's Works are examined in terms of sociological themes including articles, letters, translations, stories and poems. Ömer Seyfeddin is not only known as an intellectual but also as an ideolog and is the founder Yeni Hayat (New Life) and Yeni Lisan (New Language). Further he was a bridge for Halka Doğru (Toward the People) idea between the intellectual side and the people. He also formed a social, cultural and emotional basis for Millî Mücadele (National Struggle) with his Works. Ömer Seyfeddin pointed out the affects of dualities between modern-traditional, east-west, allaturca-allafranca by his characters in his works.

In his ideological articles, Ömer Seyfeddin examined all aspects of renovations and New Life and the probable results of social, political, economic and cultural changes. He was also one of the leading figures of Turkism. He noticed the impacts of imperialism, colonialism on the social structure and alienation of the individual and struggled with them.

Key Words: Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Cultural Nationalism, Turkism, New Language, New Life.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY	ii
ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZAR, ŞAİR, FİKİR ADAMI ÖMER SEYFEDDİN

1.1. Ömer Seyfeddin'in Hayatı	5
1.1.1. Ailesi ve Eğitim Hayatı.....	5
1.1.2. Edebî Hayatı.....	7
1.1.3. Görünümü-Kişiliği-Mizacı.....	10
1.1.4. Şair, Yazar ve Fikir Adamı Ömer Seyfeddin'e İlişkin Literatür.....	10
1.1.5. Kültürel Milliyetçilik Bağlamında Ömer Seyfeddin'in Yazdığı Dergiler	12
1.1.5.1. Kültür-Fikir ve Sanat Dergileri.....	12
1.1.5.2. Kadın Dergileri	20
1.1.5.3. Çocuk ve Gençlik Dergileri.....	21
1.1.5.4. Mizah Dergisi	23
1.1.6. Fikir Adamı ve Siyasî Kimlik Olarak Ömer Seyfeddin	24

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN FİKİR DÜNYASI VE ÇEVRESİ

2.1. Ömer Seyfeddin'in Fikir Hayatını Etkileyen İsimler ve Fikir Çevresi.....	27
2.1.1. Ömer Seyfeddin'in Fikir Dünyası.....	27
2.1.2. Ömer Seyfeddin'in Fikir Çevresi	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİLDE SADELEŞMEDEN KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİĞİN İNŞASINA

3.1. Dilde Sadeleşme Girişimlerinin Tarihsel Seyri ve Sosyo-Kültürel Nedenleri.....	39
3.2. Millî Edebiyat.....	49
3.2.1. Millî Edebiyat Akımının Başlangıcı: Kültürel Türkçülüğün İnşasında Yeni Lisan <i>Hareketi</i> ve Genç Kalemler Dergisi.....	53
3.3. Felsefi ve Sosyolojik Temelleri İle Yeni Lisan - Yeni Hayat ve Yeni Toplum	58
3.4. Yeni Hayat Görüşünün Kavramları ve Kültürel Milliyetçilik Anlayışı.....	67
3.4.1. Avam - Havas.....	67
3.4.2. Medeniyet- Millî Kültür.....	69
3.4.3. İdealizm / Mefkûrecilik.....	71
3.4.4. Halka Doğru.....	74
3.5. Kültürel Milliyetçiliğin İnşası: Ziya Gökalp - Ömer Seyfeddin Etkileşimi.....	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAPI, TOPLUMSAL DEĞİŞME AÇISINDAN ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE TOPLUMSAL ELEŞTİRİ VE SOSYOLOJİK TEMALAR

4.1. Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme'nin Etkisi Sosyal Eleştiri.....	90
4.1.1. Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Açısından Hikâyelerde Sosyolojik Temalar ve Sosyal Eleştiri.....	95
4.1.1.1. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Türklük Şuuru, Millî Kimlik, Millî Kültür ve Mili Ahlâk Anlayışı ve Toplumsal Eleştiri	96
4.1.1.2. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Vatan, İdealizm, Türkçülük İdeali, Turan, Kızılma ve Toplumsal Eleştiri	124
4.1.1.3. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Toplumsal Afazi, Aşırı Batılılaşma, Yabancılaşma, Alaturkalık, Alafrangalık, Toplumsal Ahlâkın Çöküşü ve Toplumsal Eleştiri	140

4.1.1.4. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Geleneksel ve Modern Çatışması Ekseninde Kimlik Sorunu ve Toplumsal Eleştiri	167
4.1.1.5. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Doğu – Batı Çatışmasını Ekseninde Aydın Kimliği ve Yabancılaşma Eleştirisi	175
4.1.2. Ömer Seyfeddin’in Fikir Yazılarında Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Açısından Sosyolojik Temalar ve Toplumsal Eleştiri.....	218
4.1.2.1. Ömer Seyfeddin’in Siyasî Fikir Yazıları:	219
4.1.2.2. Ömer Seyfeddin’in Fikir Yazılarında Türkçülük ve Turancılık İdealine Dair Görüşler: Yeni Hayat’da Türkçülük, Turancılık İdeali ve Değişkenleri ve Mefkûre Anlayışı	269
4.1.2.3. Edebiyat, Dil ve Sanat Yazıları: Yeni Hayat, Yeni Lisan Görüşüne Dair Yazılar	284
4.1.2.4. Ömer Seyfeddin’in Fikir Yazılarında Yeni Hayat’ın Millî Eğitim İnşasına Yönelik Görüşleri:	312
4.1.2.5. Ömer Seyfeddin’in Fikir Yazılarında Yeni Hayat’ın Millî İktisat’ı İnşaya Yönelik Görüşleri:	315
4.1.3. Ömer Seyfeddin’in Şiirlerinde Sosyolojik Temalar ve Yeni Hayat ve Yeni Lisan	321
4.2. Sonuç ve Değerlendirme.....	341
BİBLİYOGRAFYA	344

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Batı ile karşılaşmaları Doğu-Batı etkileşimi çerçevesinde siyasî, sosyal ve ekonomik sebepler ve sonuçlar içerir. Osmanlı'nın farklı etnik unsurlardan oluşan toplumsal yapısı, Batı kökenli siyasî hareketlerden etkilenmiş, geniş bir coğrafyada yayılmış olan İmparatorluk toprak kaybı ve sosyal çözülme tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.

Tanzimat süreci ile başlayan zorunlu sosyal ve siyasal düzenlemeler, I. Meşrutiyet ve II.Meşrutiyet ile toplumun ve müesseselerin yapısını değişime zorlamıştır. Balkanlarda çıkan ayaklanmalar, Trablusgarp, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, asırlardır süren devlet ve toplum düzenini değişim yönünde sarsmıştır. Toplumsal yapıyı oluşturan farklı din ve etnik kökendeki halkın ve Türklerin kimlik ve dil olgusuna bağlı olarak karşı karşıya gelmeleri, bir anlamda siyasal nedenlerle baskılanan sosyolojik meseleleri su yüzüne çıkarmıştır. Özellikle ekalliyetin Batı ile hem sisyasal hem kültürel olarak aynı lisanı konuşması, millî kimliklerini ve dolayısıyla bağımsızlıklarını inşa etmelerini kolaylaştırmıştır. Dönemin basınında en çok yer alan tartışmalar genelde bölgesel nüfus üstünlüğü ve buna bağlı hak iddialarına ilişkin meselelerdir. Osmanlı basını da tıpkı halkı gibi çok lisanlı ve adeta Batı'nın toplumsal çözülmeyi başlatmak için aracı görünümündedir. Özellikle etnografya çalışmaları, seyyahların günlükleri ve çeviri siyaset ve sosyoloji makaleleri oldukça sık rastlanan metinlerdir. Basın büyük ölçüde ekalliyetin toplumsal yararına hizmet etmektedir. Yerli basın, Avrupa tesirindeki aydınların ve doğrudan ekalliyetin ruhani temsilcilerinin yani Batı'nın hizmetindedir. Buna karşılık Türkçülük politikasıyla toplumsal çözülmeyi ve toprak kaybını önlemek amacıyla mevcut siyasî düzeni değiştirmek üzere İttihatçıların kurduğu İttihat ve Terakkî Cemiyeti, Batı propagandasıyla toplumsal ve siyasal çözülmeyi körükleyen yerli ve yabancı kliklerin karşısında yayın faaliyetleri yanında toplumsal bilinçlenme ve toplumun yeniden millî dil ve kimlik ekseninde inşası için siyasî fikir hareketi olarak varlık göstermektedir.

Bu noktada dikkati çeken en önemli gelişme, Batı'nın kendi toplumlarını incelerken sosyolojinin imkânlarından, öteki toplumları kendi amaçları doğrultusunda tanımlamak için ise Etnografya ilminin imkânlarından faydalandıkları gerçeği, başta

Ziya Gökalp olmak üzere onun çevresinde şekillenen aydınlarca farkedilmiştir. Siyasal ve toplumsal çözüme tehlikesinin Osmanlılık ve İslâmcılık görüşleri ile bertaraf edilemeyeceğine inanan aydınlar sosyolojik kaynaklardan Batı toplumunun inşa aşamalarını ve toplumun tekâmül yolu ile şekillenişini tetkik olanağı bulmuşlardır. Ziya Gökalp, sosyoloji disiplini toplumun inşasında bir imkân olarak gördüğü sırada, İmparatorluğun kültür ve düşünce merkezi olan Selanik'te Ali Canip ve Ömer Seyfeddin millî lisan etrafında toplumun kimliğinin inşa edilerek yeni bir toplum düşüncesinin mümkünlüğü gerçeğinde bir araya gelmiş ve bilimsel yöntem konusunda düşünmüşlerdir. Bu noktada Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Ali Canip Sosyoloji ve edebiyatın bugün dahi güncelliğini koruyan tartışmalarını yeniden başlatmışlardır.

Millîyetçilik, dönemin önemli düşünce akımı olarak Osmanlılık gerçeğini bir daha toparlanamayacak biçimde dağıtmıştır. Bu düşünce akımı Türk nüfus için unutulmuş kültürel kodların ve millî kimliğin geri çağırılmasının yöntemi olabilir mi?, Türkçülük çatısı altında yeniden inşa edilecek toplum için atılacak adımlar neler olmalıdır?, Neden Türkçülük karşısında İslâmcılık ve Osmanlılık fikri iflas etmiştir?, Avam ve Havas'ın arasındaki uçurumun sebepleri ve sonuçları nelerdir?, Yazı dili ile halkın konuşma dili arasındaki uçurum hangi sosyal sonuçları doğurmaktadır? gibi sorulara cevap arayan Yeni Lisancılar, millî kimlik, millî dili inşa ederek hayatın her alanında yeniden toplumun varoluşunun mümkün olacağı ön kabulü ile harekete geçtiler.

Bir anlamda Ziya Gökalp'in, Sosyoloji disiplininin yöntemleri ve kuralları ile teorisini inşa ettiği Yeni Hayat görüşünü, Ömer Seyfeddin, edebiyatın gücünü ve halk üzerindeki etkisini kullanarak, çeşitli toplumsal dinamikleri harekete geçirmek suretiyle pratiğini olanaklı kıldı.

Günümüze kadar süregelen toplumsal değişme ve yapı çerçevesinde sebep ve sonuçları tartışılan Türkçülük, Millîyetçilik, Batılılaşma, Modernleşme gibi meselelerin yanında, bu kavramlar etrafında ortaya çıkan ve eserlerin muhteva ve biçimini etkileyen geleneksel – modern, eski-yeni ikilikleri gibi değişkenler ve dile bağlı konular, Osmanlı aydını kadar günümüz aydınına da meşgul etmektedir. Bu noktada söz konusu olan toplum içinde fert ise sosyoloji, tarih ve sanatın yerli kuramsal çerçevesini ve aydının bunlar karşısında içinde bulunduğu tutumu tarihsel seyrine uygun olarak ele almak gereklidir.

Bu anlamda Edebiyatın kendi sözünü söylediği meseleler ve kişiler toplumsal değiştirme ve etkileme yönleriyle sosyolojinin de meselesidir. Ömer Seyfeddin Yeni Hayat ve Yeni Lisan ekseninde toplumun kültürünün ve kimliğinin yeniden inşasında, içinde bulunduğu siyasî ve sosyal dönemin gerçekleri göz önüne alınarak Sosyologlarca da hakkı teslim edilmesi gereken bir kalemdir.

Ziya Gökalp'in, Osmanlı İmparatorluğunun kurtuluğu için sunduğu reçete olan Türkçülük, yine onun meseleyi sosyolojik bakışla ele alarak kuramını inşa ettiği Yeni Hayat Hareketi, halka doğru ilkesini Ömer Seyfeddin'in kalemi sayesinde hayata geçirebilmiş ve hareket siyasî kimliği olan toplumsal gençlik hareketine dönüşmüştür.

Bir anlamda bu çalışma çok erken yaşta hayata veda eden ve tüm hayatı mücadele içinde geçen şiiirleri, makaleleri ve fikir yazılılarıyla bugün dahi güncelliğini koruyan Ömer Seyfeddin'e olabildiğince hakkını teslim etmek ihtiyacından da doğmuştur demek mümkündür.

Yeni bir dil sayesinde toplumu inşa edelim daveti ile Ali Canip'e seslenen Ömer Seyfeddin, o ana kadar toplumun değişen dünya düzeni karşısında siyasal ve sosyal olarak konumlanamamasından kaynaklı değerlerinin çöküşünden, toplumun varlığını kaybetme tehlikesi ile karşıkarşıya gelişine kadar bireyde ağır travmalara yol açabilecek vatanın kaybı gibi yaşantılar biriktirmiştir. Ömer Seyfeddin, etnik unsurların ihanetinin tanığı olmakla kalmamış, başta içinde bulunduğu edebiyat camiasının önemli bir kısmı olmak üzere, dönemin aydınınının da Batı'nın uydusu olarak konumlanmasının şahidi olmuştur. Ancak tüm bunları izlerken Osmanlı kimliğinin halkın kültürel belleğinde silikleştirdiği millî kodların geri geleceğine dair umudunu yeşertmiş ve bunun yolu olarak halkın kültürüne ve diline yönelen yaklaşımları şiddetle savunmuştur. Düşüncelerinin bilimsel ifadesi ise Ziya Gökalp'in sosyolojinin imkânları ile şekillendirdiği Yeni Hayat teorisi olmuştur.

Ömer Seyfeddin'in fikir yazılarında, hikâyelerinde ve şiiirlerinde hayatın tüm alanında meydana gelecek millî devrimin idealist karakterini izlemek ve sosyolojik değişkenlerini tespit etmek imkânı bu çalışmayı mümkün kılmıştır. Ömer Seyfeddin ve Ziya Gökalp, kendi dönemlerinde yaşadıkları toplumun adeta hayatın tüm alanlarına dair fotoğrafını çekerek günümüze bırakmışlardır. Fotoğrafın, değişen dünya düzeninde

Doğu-Batı minvalinde alaturka- alafranga, yabancılaşma, yerlilik, millîk, toplumsal anomi, eski-yeni, geleneksel modern anlamında sosyolojik meseleler karşısında taraflarının konumlanışları itibariyle çok da değışmediğini gözlemlemek mümkündür.

Bu realiteden hareketle bugün bir kısım çevrelerin Ömer Seyfeddin'in tüm fikir yazılarına rağmen birkaç hikâyeden yola çıkarak yazarı yargılamaları ve görünmez kılmaya çalışmalarını anlamak kolaylaşacaktır. Çağın insanın en büyük yeteneği güneş balçıkla sıvamışçasına yaşamak cüretkârlığıdır. Sosyoloji alanında yapılan bu çalışma dileriz ki aynı disiplinde başka çalışmaların yoluna ışık tutar ve teslimi geciken haklar sahiplerine iade edilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZAR, ŞAİR, FİKİR ADAMI ÖMER SEYFEDDİN

1.1. Ömer Seyfeddin'in Hayatı

1.1.1. Ailesi ve Eğitim Hayatı

Ömer Seyfeddin 11 Mart 1884'te¹ babası Ömer Şevki Bey'in görevi sebebiyle bulunduğu Gönen/Balıkesir'de doğdu. Ömer Şevki, Dağıstan göçmeni bir aileden gelen ve orduda binbaşı rütbesine kadar yükselmiş bir subaydı; annesi Fatma Hanım ise İsfendiyaroğulları'ndan Ankaralı Fatma Hanım'dır². Kendisinden on yaş büyük Güzn isimli bir ablası ve Kaşağı hikâyesinde bahsettiği bir yaş küçük ve kuşpalazından ölen Hasan isimli bir erkek kardeşi vardır³. İlkokula burada başlayan Ömer Seyfeddin daha sonra babasının tayin edildiği Ayancık/Sinop'ta öğrenimine devam etmiş ve 1892'de annesiyle İstanbul'a giderek Aksaray'daki Mekteb-i Osmanî'ye kaydolmuştur⁴.

Başlangıç seviyesine Fransızca öğrendiği⁵ bu okuldan sonra sırasıyla Eyüp Askerî Baytar Rüşdiyesi, Edirne Askerî İdadisi'ni bitirdi. İlk defa edebiyatla ilgilendiği bu okulda, daha sonra Aka Gündüz ismini alacak olan Enis Avni ile tanıştı⁶. 1900 yılında girdiği Mekteb-i Harbiye'den 9 Ağustos 1319/22Ağustos1903'te⁷ Mülâzım-ı Sâni (teğmen) rütbesi ile mezun oldu⁸. Harbiye'de okurken Edirne Askeri İdadisi'nden kalan bir kavganın intikamını almak isteyen Ömer Seyfeddin'in okuldan çıkarılması gündeme gelmiş ancak Makedonya'da çıkan bir karışıklık sebebiyle son sınıflar 'sınıf-ı müstacele' olarak vaktinden evvel mezun edildikleri için bu durumla karşılaşmamıştır⁹.

¹ "Ömer Seyfeddin", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C:7, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, s.182

² Polat, Nazım H. "Ömer Seyfeddin", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C:34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2007, s.80

³ Parlatır, İsmail. "Ömer Seyfeddin", *Türk Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s.261

⁴ Uçman, Abdullah, "Ömer Seyfeddin", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C:2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.427

⁵ "Ömer Seyfettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C:2 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.638

⁶ A.g.e. s.638

⁷ Alangu, Tahir, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul 1968, s85.

⁸ Uçman, Abdullah, "Ömer Seyfeddin", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* s.427

⁹ Alangu, Tahir, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul 1968, ss.78-79

Harbiye'den mezun olduktan sonra ilk olarak merkezi Selanik'te bulunan 3. Ordu'nun İzmir'deki redif fırkasında görevlendirildi ancak görevine başlamadan Selanik ve Pirlepe'ye gönderildi ve buradaki başarılarından dolayı liyakat madalyası ile ödüllendirildi¹⁰. Daha sonra dört sene kadar kalacağı Kuşadası redif taburunda görevlendirildi¹¹. 1907'de İzmir'de Jandarma Alay Mektebi'nin kuruluşunda İtalyan generali Degiorgis Paşa¹² albay Thomas'ın mihmandarı ve yardımcısı olarak okulun kavaid-i diniye öğretmeni olarak atandı¹³. Meşrutiyet'in yeniden ilanından (10 Temmuz 324/23 Temmuz 1908) sonra kısa bir süre Köprülü'deki Askerî Rüşdiye'de beden eğitimi öğretmenliği yapan¹⁴ Ömer Seyfeddin, 1911'e kadar Balkanlar'da Pirlepe, Pirlebiçe, Velmeğe, Osenova, İştıp, Babina, Serez, Demirhisar gibi bölgelerde eşkıya çetelerinin takibinde görev aldı¹⁵. 1909'da İttihad ve Terakki'ye girdi¹⁶ ve 31 Mart isyanını bastırmak üzere İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nda yer aldı¹⁷. Tahir Alangu'ya göre Ömer Seyfeddin, İttihat ve Teakki'nin maddi desteğiyle çıkan Genç Kalemler'de edebî faaliyetlerle daha fazla ilgilenen amacıyla 1911'de Ziya Gökalp'ın araya girmesiyle tazminatı İttihad ve Terakki tarafından ödenmek suretiyle askerlik mesleğinden ayrıldı¹⁸. Selanik'te dergicilik ve edebiyatla ilgilenirken Balkan Harbi'nin çıkması üzerine askere çağrılan Ömer Seyfeddin, üsteğmen rütbesiyle Komanova'da Sırlara, Yanya'da Yunanlılara karşı savaştı ve Yunan ordusuna esir düştü.

Yunanistan Naflion kasabasında on ay süren esaret hayatı 28 Kasım 1919'te sona erdi.¹⁹ Askerlerin siyasetle uğraşmaması hakkındaki kanuna muhalefetten dolayı askerlikten ihraç edildi ve sadece yazarlıkla geçinmeyeceği için Darülmualimîn'de

¹⁰ Polat, Nazım H. "Ömer Seyfeddin", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. s.80

¹¹ "Ömer Seyfettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, s.639

¹² Alangu, Tahir, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı* s.93

¹³ Polat, Nazım H. "Ömer Seyfeddin", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. s.80. Fatih Andı bu dersin ismini ulum-ı diniye olarak verir. *Ömer Seyfettin*, Şule Yayınları, İstanbul 1999 s.16

¹⁴ Cunbur, Müjgan, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1985, s.8

¹⁵ A.g.e. s.80

¹⁶ Ahmet Kabaklı Ömer Seyfeddin'in İttihadçılara yakın olduğu ancak bu fırkaya mensup olanlar içinde yalnız fikir ve sanat adamlarına saygı duyduğu ve 'partizanlığa tenezzül etmediği'ni ileri sürer. Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s.404; Zafer Toprak ise son dönemlerinde İttihad Terakki'yi eleştirmiş olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar İttihadçılık şiarına bağlı kaldığı görüşündedir. Toprak, Zafer "Ömer Seyfettin ve Sivil Toplum", *Toplum ve Bilim*, Sayı 39 1987, s.114

¹⁷ Polat, Nazım. *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 2016. s.22

¹⁸ Alangu, Tahir, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı* s.581

¹⁹ Polat, Nazım. *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri*. s.24

(Erkek Öğretmen Okulu) ‘Edebî Kıraat’²⁰ ve Kabataş Sultanî’sinde ‘Edebiyat’ öğretmenliği yapmaya başladı.²¹ Bu son işini ölümüne kadar sürdürecektir. Bu dönemde annesinin vefatı ve babasının başka bir kadınla evlenerek İstanbul’dan ayrılması onu çok sarstı²² ve 1915 sonlarında İttihad ve Terakki’nin önde gelen isimlerinden Dr. Besim Edhem Bey’in kızı Calibe (1898-1965)²³ ile evlendi²⁴ ve eşinin ailesinin Kalamış’taki köşkünde yaşamaya başladı. Bu evlilikten Fahire Güner [Elgin] (1916-2007) isminde bir kızı dünyaya geldi ancak evlilik 1918’de sona erdi²⁵.

Daha sonra ölümüne kadar oturacağı Cavid Paşa’nın Kalamış’taki yalısını kiraladı ve burada münzevi bir hayat yaşamaya başladı. Birinci Dünya Savaşı’nın mağlubiyetle neticelenmesi ve İstanbul’un işgali gibi olaylar, üzerinde çok olumsuz bir etki yaptı ve giderek bozulan sağlığına önce Dr. Hakkı ‘nevrâlji’ sonra Dr. Neşet Ömer İrdelp ‘nevrâlji ve romatizma’ teşhisi koydu ve 20 Şubat 1920’de Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastahanesi’ne kaldırıldı²⁶. 6 Mart 1920’deki vefatının ardından yapılan otopside ölüm sebebinin şeker hastalığı olduğu anlaşıldı²⁷. Önce Kadıköy Kuşdili Mezarlığı’na defnedildi daha sonra 1939’da Zincirlikuyu Mezarlığı’na nakledildi²⁸.

1.1.2. Edebî Hayatı

Ömer Seyfeddin’in edebî ürünlerinin izini sürmek çok sayıda müstear isim kullandığı için güçtür. Şu ana kadar belirlenebildiği kadarıyla yazarın kullandığı müstear isimler: Ayas, Camsâp, C. Nazmi, C. Nizami, Ç. Kemal, F. Nezihi, Feridun Perviz, Kâf-ı Farsî, Kaygusuz, Ömer, Perviz, Süheyl Feridun, Şit, Tarhan, Tekin²⁹ Seyfettin, Ç. Kemal, harflerden oluşan takma adları ise: Ayın, Ayın Ha, Ayın Kef, Ayın Sin³⁰dir.

²⁰ A.g.e. s.24

²¹ “Ömer Seyfettin”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C:2 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.639

²² Parlatır, İsmail. “Ömer Seyfeddin”, *Türk Ansiklopedisi*, s.263

²³ Polat, Nazım. *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri*. s.25

²⁴ “Ömer Seyfeddin”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C:7, s.184

²⁵ Alangu, Tahir, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı* s.312

²⁶ Yöntem, Ali Canip, *Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947, 44-45

²⁷ Alangu, Tahir, *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı* s.583

²⁸ Uçman, Abdullah, “Ömer Seyfeddin”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* s.427

²⁹ “Ömer Seyfettin”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C:2 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.638

³⁰ Polat, Nazım. *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri*. s.27

Ömer Seyfeddin'in yazı hayatı Abdülhamid döneminde başlamış ve Meşrutiyet'in yeniden ilanından sonra ortaya çıkan son derece çalkantılı bir dönemde devam etmiştir. Halid Ziya Uşaklıgil'i 'ilk üstadı' Tevfik Fikret'i de kendisine ilk 'mükemmellik iştiağı veren'³¹ şair olarak niteleyen Ömer Seyfeddin'in ilk edebî yönelimlerinde Servet-i Fünuncuların önemli bir etkisi olmuştur. Meşrutiyet Dönemi bir yandan modernleşme çabalarının hızlanarak devam ettiği, bir yandan da devletin büyük toprak kayıplarıyla sonuçlanan savaşlarla yüz yüze kaldığı bir dönemdir. Trablusgarb, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nın yenilgiyle sonuçlanması ve bu süreçte yaşanan tüm gelişmeler Ömer Seyfeddin'in eserlerine yansımıştır.

Yazarın edebiyat alanında verdiği ilk ürün 1898 yılında *Pul* mecmuasında yayımlanan *Lâne-i Garâm* adlı şiiirdir³². Daha sonra *Mecmua-yı Edebiyye*'de 4 Şubat 1900 tarihinde³³ *Yâd* isimli bir manzumesi yayımlandı³⁴. Kuşadası redif taburunda görev yaptığı yıllarda vaktinin büyük kısmını edebiyatla geçirdi ve yazdığı şiiirler Selanik'te çıkan *Bahçe* ve *Kadın* dergilerine gönderdi³⁵. Bu ilk şiiirlerinde genellikle tabiat ve aşk gibi konuları işlemiş, şekil ve dil özellikleri bakımından da Servet-i Fünun şiiirlerinin etkisi altında kalmıştır³⁶ ve aruz veznini kullanmıştır³⁷. 1911'den itibaren dilde yeni lisan akımının öncüsü olarak kullandığı kelimelerde bir değişiklik görülmüş daha sonra hece veznine geçmiş ve koşma tarzında eserler vermeye başlamıştır³⁸. Ele aldığı konular da yavaş yavaş ve belirgin bir biçimde toplumsal sorunlar olmaya başlamıştır³⁹. Fevziye Abdullah Tansel'e göre bu dönemde şiiirleri sadece sosyal değil aynı zamanda millî bir kimliğe bürünmüştür⁴⁰ ve birçok çağdaşları gibi halk edebiyatı etkisi ile şiiirler yazmıştır⁴¹. Nazım Hikmet Polat da bu yıllarda yazdığı şiiirlerin *Millî*

³¹ Ünaydın, Ruşen Eşref, Diyorlar ki, (hazırlayanlar: Necat Birinci-Nuri Sağlam), Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 2002, s.158

³² Polat, Nazım H. "Ömer Seyfeddin", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. s.80

³³ Parlatır, İsmail. "Ömer Seyfeddin", *Türk Ansiklopedisi* s.261

³⁴ "Ömer Seyfettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* s.639;

³⁵ "Ömer Seyfettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* s.639.

³⁶ Andı, *Ömer Seyfeddin*, s.29

³⁷ Ömer Seyfeddin", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*,

³⁸ Polat, Nazım H. "Ömer Seyfeddin", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. s80

³⁹ "Ömer Seyfettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* s.640

⁴⁰ Tansel, F. Abdullah. "Ömer Seyfeddin'in Hayatı, İlk Eseri, Şiiirleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, s.65

⁴¹ Tansel, F. Abdullah. *Ömer Seyfeddin'in Şiiirleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara 1972 s.12

*Edebiyat Hareketi'nin 'halka doğru' ilkesiyle ve yerli kaynaklara yönelmesiyle ilişkili olduğu görülmektedir*⁴².

Edebî hayatına şiirle başlamasına karşılık şairliğinden başka hikâyeciliği de bulunan Ömer Seyfeddin'in düzyazılarıyla da bir fikir adamı olarak önemli bir kişiliktir. Hikâyelerinde dönemin diğer hikâye yazarlarından farklı olarak sadece İstanbul'u değil Balkan şehirlerini, ülkenin diğer bölgelerini konu edinmiş ve toplumun değişik kesimlerinden karakterleri eserlerine almış⁴³ ve çocuklar da dâhil olmak üzere her kesim ve seviyeden okuyucunun anlayabileceği yalın ve akıcı bir dil kullanmıştır. Hikâye, Ömer Seyfeddin'in en çok tanındığı bir edebî tür olagelmıştır. Giriş, gelişme ve sonuçtan oluşan Maupassant (1850-1893) tarzı bir hikâye yazıcılığını benimseyen yazar, konu olarak da millî duyguları ön plana çıkaran, tarihî olay ve kişileri ele alan siyasî ve sosyal sorunlara değinmiştir.

Ömer Seyfettin düz yazılarında da jimnastikten aile hayatına, çocuk ve kadın eğitiminden, siyaset ve dil konularına çok geniş bir sahaya yayılan konuları işlemiştir. Ömer Seyfeddin'in fikir dünyasının oluşmasında ve olgunlaşmasında yetiştiği dönem kadar tanıdığı insanların da önemli bir rolü olmuştur. Bu bağlamda üsteğmen rütbesiyle İzmir'de kaldığı dört sene boyunca Türkçü Necip, Şehabeddin Süleyman, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Baha Tevfik gibi yazarlarla tanışıp arkadaş olan Ömer Seyfeddin, bu kişilerin görüşlerinden etkilenmiştir⁴⁴. Baha Tevfik⁴⁵ ten 'gerçekçilik' ve Necip Türkçü⁴⁶den 'dilde sadelik' düşüncesini alan Ömer Seyfeddin, eserlerini bu görüşler altında şekillendirmeye başlar⁴⁷. Ancak onun düşünce yapısını derinden etkileyen ve şekillendiren kişilerin başında Ziya Gökalp gelmektedir.

⁴² Polat, Nazım H. *Şair Ömer Seyfettin*, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları. 2014. s.42

⁴³ Uçman, Abdullah, "Ömer Seyfeddin", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* s.428

⁴⁴ "Ömer Seyfettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* s.640

⁴⁵ Bağcı, Rıza, *Baha Tevfik'in Hayatı, Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*. Kaynak Yayınları, İzmir 1996. s.7-32

⁴⁶ Necip Türkçü'nün Ömer Seyfeddini etkileyen görüşleri hakkında. Huyugüzel Ömer Faruk. *Necip Türkçü*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1988 s.4-18 ve Huyugüzel Ömer Faruk, *Necip Türkçü'nün Hatıraları ve Dil Yazıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 2003. s:5-22

⁴⁷ Uçman, Abdullah, "Ömer Seyfeddin", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* s.428

1.1.3. Görünümü-Kişiliği-Mizacı

Arkadaşı Hakkı Süha Gezgin, Ömer Seyfeddin'in yüzünü şöyle tarif eder: “Çiçek bozuğu pembe bir yüzü, azgın bir beynin itip fırlattığı bir alnı vardı. Bitmez bir hayretle kalkık gölge kaşları, küçük mavi kirpiksiz gözleri, gaga burnu, kısa kesilmiş dağınık bakımsız saçlarıyla hiç de güzel değildi”⁴⁸. Yusuf Ziya Ortaç da sarı, uçları az kıvrık bıyıkları, kaşların seyrek ve saçlarının altın kumralı, kirpiksiz mavi gözleri olduğunu anlatır. Hakkı Süha onun hicve olan merakı sebebiyle bulunduğu meclislerin baş misafirinin kahkaha olduğunu, güçlü bir hafızasının bulunduğunu, neşeli, taşkın ve tez canlı bir mizacı olduğunu belirtir⁴⁹. Yusuf Ziya Ortaç da onun tatlı, şakacı bir mizacına vurgu yapar⁵⁰. Yakın arkadaşı Ali Canib Ömer, Seyfeddin'i mübalağacı, mizaha meyyal bir kişi olarak tasvir eder⁵¹.

1.1.4. Şair, Yazar ve Fikir Adamı Ömer Seyfeddin'e İlişkin Literatür

Ömer Seyfeddin, kısacık ömründe içinde yaşadığı coğrafyanın koşullarının kaderini belirlediği pek çok insandan biridir. Ömer Seyfeddin gerek edebiyat tarihi gerekse sosyoloji alanlarında üzerinde sınırlı durulmuş çok yönlü bir kişiliktir. Bunun en önemli nedenlerinden biri İdeal Türk Çocuğu'nun çerçevesini ortaya koymak için kaleme aldığı öykülerinin, O'nun Türkçe eğitimi kitaplarına sıkıştırılmasına sebep olmasıdır. İçinde bulunduğu ve öncülük ettiği fikir hareketlerinde özellikle kültürel milliyetçilik anlamında Ziya Gökalp gibi öncü isimlerin düşüncelerini ve toplumsal hareketin teorisini halkla buluşturup onu yaygın hale getirmek için öykünün ve şiirin gücünden faydalanmıştır. Yani kültürel milliyetçiliğin teorisi kadar toplumda kabulü için de çaba sarf etmiştir. Keskin gözlem yeteneği ve kalemi sayesinde toplumsal yapı ve değişme, yabancılaşıma, batılılaşma ve modernleşmenin topluma olumsuz etkileri yönüyle ilgili eleştirel üslupla kaleme aldığı yazıları, kimi zaman halktan insanların kimi zaman da dönemin aydınının günümüze ulaşan fotoğrafıdır. Ömer Seyfeddin'e ilişkin literatüre baktığımızda genelde öykülerinin, şiirlerinin ve fikir yazılarının derlendiği çalışmalar dikkati çeker. Edebiyat tarihi açısından araştırmacının

⁴⁸ Gezgin, Hakkı, Süha. *Edebî Portreler*. (hazırlayan Beşir Ayvazoğlu). Timaş Yayınları. İstanbul 1999. s.233

⁴⁹ Gezgin. *Portreler*. s.234

⁵⁰ Ortaç, Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler, Akbaba Yayınevi, İstanbul 1963, s.122

⁵¹ Yöntem, *Makaleler*, s.343

değerlendirmelerini de içermesi yönüyle önemli çalışmalardan biri Nazım Hikmet Polat'ın derleme çalışmalarıdır. Bu çalışmalardan biri Yapı Kredi Yayınları'ndan basılan Ömer Seyfeddin'in Tüm Hikâyeleri adı ile yayımlanmıştır. Hikâyelerin Hikâyesi başlığında hikâyelerin kronolojisi ve geçirdikleri süreçler ile ilgili bilgi sahibi olmak mümkündür. Yine Nazım Hikmet Polat'ın Türk Dil Kurumu Yayınlarından yayımlanan Şair Ömer Seyfeddin adlı çalışması Ömer Seyfeddin'in şiirlerini ele alan ilk kapsamlı çalışma olan Fevziye Abdullah Tansel'in çalışmasından sonra şiirler ve mensureler kronolojisini ortaya koyması ve şaire ait olan ve olmayan şiirlerin ortaya çıkarmış olması bakımından önemlidir. Nazım Hikmet Polat'ın, Ömer Seyfeddin'e ilişkin bir diğer çalışması da yazarın fıkraları, makaleleri, mektupları ve çevirilerinden oluşan Türk Dil Kurumu Yayınları'ndan yayımlanan Ömer Seyfeddin Bütün Nesirleri başlıklı eserdir. Yine Nazım Hikmet Polat'ın yayına hazırladığı ve Ötüken yayıncılıktan yayımlanan öyküler serisi Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!, Turan Masalları, Harem, Efruz Bey, Ashab-ı Kehfimiz adları ile yayımlanmıştır. Her kitabın inceleme bölümü gerek sosyoloji gerek edebiyat sahasında çalışan araştırmacılar için oldukça ufuk açıcı niteliktedir.

Ömer Seyfeddin ile ilgili çalışan diğer bir edebiyat tarihçisi de Hülya Argunşah olup yazarı çok yönlü olarak ele almıştır. Araştırmacı edebiyat tarihinin perspektifinden yazarın makalelerini ve öykülerini incelemelerle yayınlamıştır. Eserlerin gerek yayımlanış tarihleri gerekse fikir hayatına katkıları yönüyle araştırmacının detaylı çalışmalarından faydalanılabilir.

Araştırmacılara ışık tutan bir başka çalışma ise Tahir Alangu'nun Ülkücü Bir Yazarın Romanı Ömer Seyfeddin adlı biyografi nitelikli çalışmasıdır.

Ömer Seyfeddin'in 100. yaş günü nedeniyle yapılan anma toplantısına katılan araştırmacıların bildirimleri Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfeddin adlı kitapta derlenmiş ve Atatürk Kültür Merkezi Yayını olarak basılmıştır. Fevziye Abdullah Tansel'in Ömer Seyfeddin'in Şiirleri adlı çalışması öncü çalışmalardan olup Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmalar dışında Yeni Lisan ve Millî Edebiyat konusunda yapılan çalışmalarda sınırlı olarak Ömer Seyfeddin ele alınmış olup, yüksek lisans ve doktora tezlerinde de öykülerin eğitimsel yönü, dil özellikleri ve millîyetçilik ve eğitime katkıları perspektifinden ele alınmıştır.

1.1.5. Kültürel Milliyetçilik Bağlamında Ömer Seyfeddin'in Yazdığı Dergiler

1.1.5.1. Kültür-Fikir ve Sanat Dergileri

Genç Kalemler

Selanik'te çıkan *Hüsün ve Şiir* dergisi Ali Canib Yöntem'in teşebbüsüyle ismini Genç Kalemler olarak değiştirir ve Türk kültür, edebiyat ve düşünce hayatında önemli bir dönüm noktası oluşturur. Ömer Seyfeddin ve Ziya Gökalp'ın de katılmasıyla *Genç Kalemler*⁵² dilde sadeleşmenin öncülüğünü yapar ve *Yeni Lisan Hareketini* başlatır⁵³.

Yirminci Asırda Zekâ

İlk sayısı 5 Mart 1328/18 Mart 1912 tarihinde çıkan⁵⁴ *Yirminci Asırda Zekâ* dergisinin kurucu ve sahipleri Tanzimat döneminin ilk karikatürcüsü olarak kabul edilen⁵⁵ Ali Fuat (öl.1919)⁵⁶, Baha Tevfik ve Nefaset Matbaası Sahibi Spataris'tir⁵⁷. Derginin yayın politikasında yön veren be Meşrutiyet döneminin önde gelen materyalist fikir adamlarından⁵⁸ Baha Tevfik⁵⁹ biyolojik ve evrimci maddeciliği savunmakla tanınmıştır⁶⁰. “Her hafta neşrolunur felsefi, ilmî, edebî musavver risaledir” mottosuyla yayın hayatına başlayan dergi, ilerleyen sayılarda “*Zekâ*, Türk gençlerini muasırlandırmaya çalışır” cümlesini kullanır. Derginin çıkış amacı ise şu dikkat çekici cümle ile ifade edilir⁶¹: “Felsefi, ilmî, edebî her türlü terakki ve teceddütlerden bahis,

⁵² Genç Kalem'lerin İttihad ve Teraakki'nin yarı-resmî yayın organı olduğuna dair iddia için İsmail Arda Odabaşı. “II. Meşrutiyet Dönemi Basın Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2006. s.114

⁵³ Yeşildağ, Mustafa. “Genç Kalemler Dergisinin İncelenmesi”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Trakya Üniversitesi, Edirne, 1995. s.16

⁵⁴ Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.13

⁵⁵ Akbaba, Bülent. “İnkılâp Tarihi Öğretimi İçin Bir Kaynak: Karagöz Dergisi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Mayıs 2004. N:22. S.734

⁵⁶ Çeviker, Turgut. “Ali Fuat Bey”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.210

⁵⁷ Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.13

⁵⁸ Uçman, Abdullah, “Baha Tevfik”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C:44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1991, s.453

⁵⁹ Baha Tevfik hakkında ayrıntılı bilgi için Bağcı, Rıza. *Baha Tevfik'in Hayatı- Edebî ve Felsefi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Kaynak Yayınları, İzmir. 1996

⁶⁰ Demirel, Ahmet, “Baha Tevfik”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.283

⁶¹ Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.14

gençlerin yirminci asra layık içtimâî ve siyâsî (medenî) bir terbiye almalarına hâdim on beş günlük/ haftalık gazetedir”. Şükrü Hanioglu’na göre derginin kendisine bu ismi seçmesinin sebebi olarak garplılaşıma hareketinin payı vardır⁶². Toplam 34 sayı çıkan derginin son sayısı 19 Haziran 1330/2 Temmuz 1914 tarihlidir⁶³.

Yirminci Asırda Zekâ ayrıca Osmanlı basınında ilk nü kadın fotoğrafı yayımlamasıyla da bilinmektedir⁶⁴. Yazar Ahmed Midhat Efendi, Ahmet Nebil, Fâik Âli [Ozansoy], Halid Ziya [Uşaklıgil], Osman Cemal [Kaygılı], pozitivist düşünceleri ile tanınan Baha Tevfik, Memduh Süleyman, Subhi Edhem ve millîyetçi düşünceleri ile öne çıkan Akagündüz, Resulzade Mehmed Emin sayılabilir⁶⁵ki Ömer Seyfeddin de bu son gruba dahildir ve dergide on iki yazısı ile yer almıştır⁶⁶.

Türk Yurdu

‘Türklüğe hizmet etmek ve faydalı olmak’ amacıyla 24 Kasım 1911’den itibaren Türk Yurdu Cemiyeti tarafından yayımlanmaya başlayan ve aralıklarla bugüne kadar yayınıni sürdüren en uzun soluklu dergi olan Türk Yurdu Mehmet Emin [Yurdakul], Ahmed Hikmet [Müftüoğlu], Ali Canip [Yöntem], Yusuf Akçura, Ahmed Ağaolu, Necib Asım [Yazıksız] gibi isimleri kadrosunda bulundurmuştur⁶⁷.

Yusuf Akçura’nın derginin çıkış amacı ve hedefleri ile ilgili yazdıkları özellikle Türk Yurdu’nun dil ve düşünce bağlamında nasıl bir işlev üsteleneceğinin açıklayıcısı olmuş ve Ömer Seyfeddin’in de neden bu derginin önde gelen yazarlarının biri olarak öne çıktığını belirtmiştir⁶⁸.

“1. Risale, a) Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlanarak istifade olunacak bir tarzda yazılacaktır. Bundan dolayı, b) Dili sade

⁶² Hanioglu, Şükrü, “Osmanlı’dan Beri Kıyafeti Tartışıyoruz”, Millîyet, 7 Haziran 2003. <http://www.milliyet.com.tr/2003/06/07/guncel/agun.html> (erişim tarihi: 6 Temmuz 2018)

⁶³ Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.14

⁶⁴ Çeviker, Turgut. “Ali Fuat Bey”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.210

⁶⁵ Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.20-21

⁶⁶ Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.22

⁶⁷ Tuncer, Hüseyin. “Türk Yurdu”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:41, 2012. s.550

⁶⁸ Yılmaz, Yalçın. “Türk Yurdu Dergisi’nde Mefkûre Üzerine Tartışmalar (1911-1918)” *Sosyoloji Konferansları*, No: 53, 2016, ss.360-361

olacaktır; c) Kavmin çoğunluğuna faydalı konular seçilecektir; d) Çetin konular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır. Bununla beraber aydın düşünce sahiplerinin zevki, çıkarı gözden kaçırılmayacaktır.

2. Risale, bütün Türklerce makbul olabilecek bir ideal icadına çalışacaktır.

3. Risalede Türklerin tanışmalarına, iktisat ve ahlâkça yükselmelerine ve fenni bilgilerce zenginleştirilmesine hizmet eden konular/mevzular en ziyade yer alacak, siyaset bunlardan sonra gelecektir.

4. Türklerin birbirleriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup geçen ve özellikle kardeşler arasında sevinç veya kederi gerektirecek olaylar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde ortaya çıkan fikir akımları kaydolunacak ve Türk ırkının çeşitli kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün fertlerine bildirmek için çalışılacaktır.

5. Risale, Osmanlı Devletinin iç politikasından bahsederken, hiçbir siyasî fırkaya taraftarlık etmeyecek, ancak Türklüğün, Türk unsurunun siyasî ve iktisadî menfaatlerini savunacaktır. Türk unsurunun menfaatlerini savunurken, muhtelif unsurlar arasında anlaşmazlıklar doğmasından kaçınılacaktır.

6. Risale, Osmanlı Türkleri arasında Türk millî ruhunun gelişmesi ve takviyesine, idealsizlikten doğan tenbellik ve kötümserliğin kaldırılmasına çok çalışacak ve çoğunlukla hiçbir şeye dayanmaksızın ortaya çıkan mübalağalı Batı korkusundan da bu milleti kurtarmaya elinden geldiği kadar uğraşacaktır.

7. Risalenin devletlerarası siyasette esas fikri, Türk aleminin menfaatlerini savunmaktır”.

Halka Doğru

24 Nisan 1913 ve 16 Nisan 1914 tarihleri arasında toplam elli iki sayı yayımlanmıştır. Rusya'daki narodnik hareketinin Türk milliyetçiliğine bir tür yansıma olarak kabul edilebilecek⁶⁹ Halka Doğru düşüncesinin dergicilik sahasındaki ortaya

⁶⁹ Toprak, Zafer, “Halka Doğru”, ss.72-76

çıkışı ise aynı adı taşıyan süreli yayındır. *Türk Sözü*'nde olduğu gibi bu dergide de sorumlu müdür Celal Sahir Erozan'dır. Önde gelen Türkçülerden Yusuf Akçura dergiye yazdığı 'Halk' başlıklı dizi yazıda şu cümlelere yer vermiştir: “Biz ‘Halka Doğru’ diye ad taktığımız bu cerideyi, halk için halka faydalı olmak için çıkarıyoruz. Halk’tan muradımız, köylükte yaşayan, az toprak sahibi yahut büsbütün topraksız rençberler; sonra şehirlerde geçinen ufak esnaf ve günlükçü ameleler, ırgatlardır”⁷⁰. Başta bu kesimi aydınlatabilmek amacını güden Halka Doğru, bu kesimle iletişim kurabilmek için en doğru ve kısa yolun Ömer Seyfeddin’in öncüğünü yaptığı Yeni Lisan hareketi olduğu düşüncesiyle yazılarında bu yeni dili kullanmaya özen göstermiştir. *Türkçülüğün Esasları*'nda Ziya Gökalp halka doğru gitmenin halktan millî kültür almak ya da halka medeniyet götürmek amaçlı olduğunu söyler⁷¹.

Bir görüşe göre ‘halka doğru’ Ziya Gökalp’in sunduğu bir toplumsal kaynaşma modelidir⁷². Fuad [Köprülü], Halide Edib [Adıvar], Yusuf [Akçura], Ahmed [Ağaoğlu], Ali Canib [Yöntem], Mehmed Emin [Yurdakul], Ziya [Gökalp] gibi tanınmış Türkçüleri yazar kadrosunda bulunduran dergi ve Ziya Gökalp ve Halka Doğru ile ilgili Mehmet Özden şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Türk milliyetçileri, klasik Osmanlı toplum düzeninin temel zaafının, bürokrasi ile halk arasındaki derin mesafede saklı olduğunu düşünüyorlardı. Bu mesafe, keza devlet-millet, aydınlar ve köylü, İstanbul ve Anadolu arasında da kendisini üreten bir mesafeydi. Sadece politik değil aynı zamanda kültürel ve ideolojik de temellere sahipti. Nitekim bu husus, Türk milliyetçiliğinin teorisyeni ve aynı zamanda ilk Türk sosyologu Ziya Gökalp tarafından dergide dile getirilecektir: ‘Her milletin iki medeniyeti var: resmi medeniyet, halk medeniyeti... Başka kavimlerde resmi medeniyetle halk medeniyeti o kadar açık bir suretle ayırt edilmez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar. Türklerde resmî lisandan, resmî edebiyattan, resmî ahlâktan, resmî hukuktan, resmî iktisadiyattan, resmî teşkilattan büsbütün başka bir halk lisanı, halk edebiyatı, halk ahlâkı, halk hukuku, halk iktisadiyatı, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi Türklerin kendi müesseselerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet ibda etmek yolunda gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini itina ve onlardan

⁷⁰ Güdek, Orhan. “Halka Doğru Dergisi. Tahlil Fihrist Seçme Metinler” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul, 2007, s.1

⁷¹ Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, MEB Yayınları. Ankara. 2004. ss.46-47

⁷² Selçuk, Aydın, “Bir Toplumsal Kaynaşma Modeli Olarak Halka Doğru ve Ziya Gökalp”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, N:18, 2013, s:26

yapma bir medeniyet terkip etmeleridir.’ Benzer temalar sadece Halka Doğru dergisinde değil, Genç Kalemler, Türk Yurdu ve Türk Sözü gibi geç Osmanlı döneminde Türk millîyetçileri tarafından yayınlanan diğer süreli yayınlarlada de dillendirilmiştir”⁷³.

Türk Sözü

Meşrutiyet döneminden çıkan millîyetçi/Türkçü dergilerden biri de Türk Sözü’dür. İlk sayısı 12 Nisan 1330/20 Nisan 1914’te çıkan dergi on altı sayı çıkmış ve 24 Temmuz 1330/1 Ağustos 1914 tarihli sayısı ile yayın hayatından çekilmiştir⁷⁴. Derginin müdürlüğünü Türkçü *hareketin* tanınmış isimlerinden⁷⁵ Sultanahmet’teki kendi evini bir Türkçü cemiyet olan Türk Derneği’ne tahsis eden⁷⁶ Celal Sahir [Erozan]; başmuharrirliğini ise Ömer Seyfeddin üstlenmiştir⁷⁷. *Türk Sözü*’nün mottosu “halka doğru gitmek, halk için çalışmak”⁷⁸ daha sonra yayımlanacak olan Halka Doğru dergisinin yayımlanacağını bir işaret olarak görülebilir ve aynı zamanda Osmanlı Devleti’nde “halka doğru gitmek” akımın başlangıcını oluşturur⁷⁹. Bu akımın Osmanlı’da ‘narodnik millîyetçilik’ anlayışının yerleşmesinde öncü olduğunda dair görüşler bulunmaktadır⁸⁰. Nazım Hikmet Polat’a göre ‘doğrudan doğruya Ömer Seyfeddin’in denetiminde’⁸¹ olan *Türk Sözü*’nde yer alan makalelerin önemli bir kısmı Ömer Seyfeddin tarafından kaleme alınmıştır ve bu yazılarda özellikle gene dil alanında ve dilde Türkçe’nin sadeleşmesi ve yeni lisan *hareketi*yle ilgili düşünceler ön plana çıkmaktadır. *Türk Sözü* başta lisan olmak üzere değişik alanlarda Türkçülüğe hizmet etmeyi amaçlamıştır⁸². Muharrem Kaplan’a göre Ömer Seyfeddin kısa süre içinde bir

⁷³ Özden, Mehmet, “Türkiye’de Halkçılığın Evrimi (1908-1918), Manas Sosyal Bilimler Dergisi, N:16, 2006, s.90

⁷⁴ Erhan, Ayşe. “Türk Sözü-Tahlil Fihrist-İncele-Metin” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.7

⁷⁵ “Erozan, Celal Sahir”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C:1 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.330

⁷⁶ Okay, Orhan, “Celal Sahir Erozan”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C:7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul. 1993. s.244

⁷⁷ Yıldız, Sevinç, “Celal Sahir Erozan’ın Dergiciliği ve Kitap Dergileri Üzerine Bir İnceleme”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2010, s.183.

⁷⁸ Yıldız, Sevinç, “Celal Sahir Erozan’ın Dergiciliği”, s.183.

⁷⁹ Toprak Zafer, “Osmanlı Narodnikleri: *Halka Doğru*” *Gidenler*”, Toplum ve Bilim, N: 24. 1984, ss. 69-81

⁸⁰ Toprak Zafer, “Türkiye’de “Narodnik” Millîyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)” [https://www.tarihtarih.com/Turkiyede-Narodnik-Milliyetçiliği-ve-Halkçılık-\(1908-1918\)-Prof.-Dr.-Zafer-Toprak;](https://www.tarihtarih.com/Turkiyede-Narodnik-Milliyetçiliği-ve-Halkçılık-(1908-1918)-Prof.-Dr.-Zafer-Toprak;) (erişim tarihi: 6 Temmuz 2018)

⁸¹ Polat, Nazım, *Şair Ömer Seyfettin*, s.157.

⁸² Yıldız, Sevinç, “Celal Sahir Erozan’ın dergiciliği ve kitap dergileri I-VIII üzerine bir inceleme”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2010, s.188

çok yazarı dergi çevresinde toplamayı başarırı ve ‘her bir detayı ile’ *Türk Sözü*’nü yeni lisan hareketinin temsilcisi hâline getirir⁸³

Donanma Mecmuası

Mart 1326/1910 ve Mart 1335 tarihleri arasında biri fevkalade olmak üzere toplam 191 sayı yayımlanan⁸⁴ Donanma Mecmuası uzun süreli yayın hayatı ile basın ve kültür hayatında önemli bir rol oynamıştır. Ömer Seyfeddin’in yanı sıra Enis Avni [Akagündüz], Halid Fahri [Ozansoy], Celal Sahir [Erozan] gibi Türkçü yazarları kadrosunda bulunduran derginin yayın politikası da bu doğrultuda olmuştur. Ömer Seyfeddin de hikâyeleri ile Donanma Mecmuası’nda yer almıştır.

İslâm Mecmuası

İslâm dini ile Türk milliyetçiliğini bağdaştırmayı hedefleyen⁸⁵ ve İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafında finanse edilen⁸⁶ İslâm Mecmuası’nın ilk sayısı 30 Kânun-ı Sâni 1330/12 Şubat 1914 çıkmış ve toplam 63 sayı yayımlandıktan sonra 30 Teşrin-i Evvel 1334/30 Ekim 1918 tarihli sayısı ile yayın hayatından çekilmiştir⁸⁷. Yazar kadrosu Ziya Gökalp, Ahmed Ağaoğlu, Besim Atalay, Fuad Köprülü, Aka Gündüz ve Ömer Seyfeddin gibi Türkçü kimliği ile tanınmış isimlerden oluşmaktadır.

Muallim Mecmuası

Türkçü akımın ilkeleri doğrultusunda eğitim alanında yayın yapan Muallim Mecmuası toplam 25 sayı olarak 15 Temmuz 1332/1916 ve 15 Eylül 1334/1918 tarihleri arasında yayımlanmıştır⁸⁸. Hüseyin Ragıp [Baydur] tarafından yayımlanan derginin yazarları arasında Ömer Seyfeddin dışında Ali Canip [Yöntem], Ziya Gökalp,

⁸³ Kaplan, Muharrem, “Yeni Lisan Hareketinde Türk Sözü Dergisinin Yeri”, *Journal of Qafqaz University*, N.34, 2012, s.14

⁸⁴ Çakmaktepe, Zehra. “Donanma Mecmuası”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2002. s.7

⁸⁵ Çavdar, Tuba. “İslâm Mecmuası’nın Türk Dönemsel Yayını İçinde Yeri ve Önemi”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi, 1988, s:2

⁸⁶ Çavdar, Tuba. “İslâm Mecmuası”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C:23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul. 2001. s.53

⁸⁷ Bakırcı, Mustafa. “İkinci Meşrutiyet Dönemi İslâm Mecmuası’nda Din Sosyolojisi Konularıyla İlgili Tartışmalar”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2001, s:40

⁸⁸ Uslu, Emre. “Muallim Dergisi 1916-1918”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 2013, 48

Ahmed Hikmet [Müftüoğlu], Selim Sırrı [Tarcan], Kazım Nami [Duru], Mustafa Satı [El Hüsri] gibi isimler yer almaktadır⁸⁹. Muallim Mecmuası'ndaki yazılar ağırlıklı olarak çağdaş eğitim sistemleri ve tartışmaları ve bunların milliyetçi bakış açısı bağlamındaki izdüşümü üzerinedir.

Yeni Mecmua

Türk kültür hayatında önemli bir yer tutan ve 'Türkçülük ve milliyetçilik görüşüne bağlı olarak'⁹⁰ iki dönem şeklinde 90 sayı yayımlanan⁹¹ *Yeni Mecmua*'nın ilk sayısı 12 Temmuz 1333/1917'de çıkar⁹². 66. sayıdan sonra yayınına ara veren dergi 1 Kânun-i Sâni 1339/1923 'te yeniden yayın hayatına başlar ve 20 Kanun-ı Evvel 1339/1923 tarihli yazı ile yayın hayatından çekilir⁹³. İktidardaki İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin maddî desteğiyle yayımlanan dergide Cemiyet'in lideri Talat Paşa sahip ve sorumlu müdürü olarak görünür⁹⁴. Bursa ve Çanakkale 'nüsha-i fevkalade'leri/özel sayıları çıkmıştır⁹⁵. Alim Kahraman, dergiye ilgili olarak *Ziya Gökalp'in sosyoloji ile ilgili 'Türkçü bir görüşle Türk kültür ve medeniyetinin dünü ve bugününü ele alan yazılar' kaleme aldığını ve bu yazıların daha sonra yayımlanacak Türkçülüğün Esasları'nın temelini oluşturduğu tesbitini yapar ve 'halkçılık' akımının ilk defa sosyolojik bir içerikle gündeme geldiğini belirtir⁹⁶. Ömer Seyfeddin de, 'nakarat', 'tuhaf bir zulüm'⁹⁷ 'sivrisinek', 'falaka' başlıklı hikâyeleri⁹⁸ ve 'bülbulün ölümü' şiiri⁹⁹ ile yer almıştır.*

⁸⁹ Okay Cüneyd, "Muallim Mecmuası", *Müteferrika*, N:20, Güz 2001, ss123-133

⁹⁰ Kahraman, Alim, "Yeni Mecmua", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C:43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul. 2013, s.429

⁹¹ Yamaç, Zehra. "Basın Tarihinde Yeni Mecmua: Muhteva Analizi ve Dizini", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991, s.39

⁹² Beyaz, Yasin. Fikir ve sanat hayatımızdaki Yeri Bakımından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2009, s:5

⁹³ Beyaz, Yasin, *Yeni Mecmua*, s.6

⁹⁴ Kahraman, Alim, "Yeni Mecmua", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C:43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul. 2013, s.429

⁹⁵ Selvi, Ahmet. "Yeni Mecmua'nın Tahlili", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1992, s:2

⁹⁶ Kahraman, Alim, "Yeni Mecmua". S.429

⁹⁷ Küçük, Sabahattin. "Yeni Mecmua 49-60. Sayılar Üzerine Bir Araştırma", Cumhuriyet Üniversitesi, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sivas 1992, s.98

⁹⁸ Baran, Erdal. "Yeni Mecmua (1-45. sayılar) üzerinde bir inceleme (12 Temmuz 1917- 23 Mayıs 1918)", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2009, 30-35

⁹⁹ Baran, Erdal. "Yeni Mecmua" s:43

Büyük Mecmua

6 Mart- 25 Aralık 1919 tarihleri arasında yayımlanan mecmuanın sahibi Sabiha [Sertel] müdürü ise Zekeriya [Sertel]'dir. Ömer Seyfeddin Büyük Mecmua'nın yazı heyetindedir¹⁰⁰. Mütareke devrinin zorlukları altında millîyetçi bilinci yaşatmaya gayret eden Büyük Mecmua'nın aydın okuyucuları üzerinden yaptırdığı ankette sorduğu sorular Wilson prensiplerinin nasıl uygulanacağı, 'asrımızın milliyet asrı olmasına nazaran, bizdeki milliyet cereyanı hakkında ne düşünüyorsunuz?' ve 'Türklüğün atisini nasıl görüyorsunuz?' konu ve sorularıdır ki millîyetçilik konusunda bu kadar hassas bir dergide Ömer Seyfeddin'in yazması da doğal karşılanmalıdır. Ömer Seyfeddin'in bilinen hikâyelerinden 'Forsa' Büyük Mecmua'da yayımlanmıştır.

Türk Dünyası

Haftalık olarak Kazım Nami [Duru] tarafından yayımlanan Türk Dünyası dergisi'nin ilk sayısı 21 Ağustos 1919 tarihini taşımaktadır ve toplam 97 sayı çıkmıştır¹⁰¹. Gazetede yer alan şu satırlar Ömer Seyfeddin'in de bu gazetede yazılarıyla yer alma sebebini gösterebilir: "Türk Dünyası her Türk'ün gazetesi olmaktan tevellüd etmesi tabii olan kuvveti pek mütekevvül bir gazete olmaya, havadisinin ve sevk ve mebzuliyetini, istihbaratının sürat ve emniyetin, teminine hasredecektir. Türk Dünyası millîyetperver daha açık tabiriyle Türkçü bir gazete olacağından havadisindeki ve sevk ve mebzuliyetinin kendisine bahş edeceği mevkiini, samimiyeti halka olan muhabbet ile tezyin edecektir. Türk Dünyası millîyetçiliğinin bir neticesi olarak şüpheli hiçbir emel arkasında koşmayacak yalnız millete, Türk milletine, bütün Türklere hizmet etmeye mümkün mertebe faydalı olmaya çalışacaktır. Kısa bir ifade ile Türk Dünyası Türk mefkûreciliğinin naçiz bir hizmetkarı olacak, bu sıfatı ile iftihar edecektir."¹⁰². Ömer Seyfedin Türk Dünyası'nda A (yın) S (in) baş harfleri ile imzalı iki baş yazı yazmıştır¹⁰³.

¹⁰⁰ Uzkuç, Süleyman. "Büyük Mecmua Tahlili Fihrist-İnceleme-Metin", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005, s.13

¹⁰¹ Bilgi, Nejdet. "Millî Mücadele'nin Başlarında İstanbul'da Yayınlanan Türk Dünyası Gazetesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, N.10, 1995, ss.263-264

¹⁰² Bilgi, Nejdet. "Millî Mücadele", s.271

¹⁰³ Bilgi, Nejdet. "Millî Mücadele", s.275

Şair

İlk sayısı 12 Kânun-ı Evvel/Aralık 1335 yayımlanan Şair dergisi 15 sayı çıktıktan sonra 20 Mart 1919'da kapanır. Edebiyat ağırlıklı bir görünüm çizen Şair dergisinde Ömer Seyfeddin, iki hikâyesi ile yer almıştır¹⁰⁴.

1.1.5.2.Kadın Dergileri

Meşrutiyet'in yeniden ilanından sonra (23 Temmuz 1908) kadınlığın ilerlemesi ve kadınların bilinçlenmesi için çıkarılan kadın dergileri hem içerik hem de bünyesinde barındırdığı yazar kadrosu bakımından önemli değişikliklere uğramıştır.

Kadın

Selanik'te çıkan Kadın dergisi Enis Avni [Aka Gündüz] tarafından 13 Teşrin-i Evvel 1324/26 Ekim 1908 ve 25 Mayıs 1325/7 Haziran 1909 tarihleri arasında toplam 30 sayı yayımlanmıştır¹⁰⁵ ve Ömer Seyfettin'in 'Kuşlar' şiiri bu derginin sayfalarında kendisine yer bulmuştur. 'Perviz' takma adıyla yazdığı şiirler de yine Kadın'da yayımlanmıştır. Derginin yazarları arasında bulunan Kazım Nami [Duru], Ali Canip [Yöntem] gibi Türkçü isimler kadın haklarında ilerleme kaydetmeyi amaçlayan bir yayın politikası gütmüşlerdir.

Türk Kadını

Türkçü/millîyetçi akımın önde gelen yayıncılarından muallim Ahmet Halid [Yaşaroğlu] tarafından Birinci Dünya Savaşı'nın son ve Mütareke'nin ilk yılı içerisinde 23 Mayıs 1334/1918 ve 8 Mayıs 1335/1919 toplam 21 sayı yayımlanan¹⁰⁶ *Türk Kadını*, özellikle Necmettin Sadık [Sadak] tarafından yazılan içtimaîyat/sosyoloji ve kadın hakları yazıları dikkati çekmektedir. Ömer Seyfeddin'in Harem hikâyesi bu dergide tefrika edilmiştir.

¹⁰⁴ Hacıosmanoğlu, Mustafa. "Şair, Büyük Mecmua ve Güneş Dergileri: İnceleme, Tahlili Fihrist ve Seçilmiş Metinler" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2003. s.3

¹⁰⁵ *Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*. Metis Yayınları. İstanbul. 1993. s.239

¹⁰⁶ *Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*. Metis Yayınları. İstanbul. 1993. s.367

İnci

Türk basın hayatında çıkardığı dergi ve gazetelerle önemli bir yer tutan Sedad simavi tarafından yayımlanan İnci'nin ilk sayısı 1 Şubat 1335/1919 tarihini taşır ve 1 Nisan 1337/1921 tarihli 37. Sayısı ile yayın hayatına son verir¹⁰⁷. Yahya Kemal Beyatlı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Reşat Nuri Güntekin gibi milliyetçi yönü ağır basan kişilerden¹⁰⁸ oluşan yazar kadrosu dikkat çekmektedir. Emrah Çetin ve Cansu Tüzer'e göre İnci kendisinden önce yayımlanan Osmanlı kadın dergilerinden, sanattan edebiyata, şiirden tarihe, modadan siyasete, çok değişik konularda kadın okuyuculara hitap etme çabasıyla ayrılmaktadır ve kadınlar için bir 'millî moda' yaratmaya çalışmaktadır¹⁰⁹.

1.1.5.3. Çocuk ve Gençlik Dergileri

Ömer Seyfeddin, yazdıkları ile çocuklar ve gençler için de yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Özellikle Yeni Hayat görüşünün bir meselesi olan millî kimlik inşası konusunda kaleme aldığı fikir yazılarında ve hikâyelerin de Türk kimliğini oluşturan sosyal karakteristikleri tarihsel gerekçelerle ortaya koyan Ömer Seyfeddin, çocuğun, gencin ve kadının millî kimliğini ve davranış özelliklerini yansıtmıştır. Kimlik konusunda özellikle gençler arasında çok okunan yazar, dönemin sosyal ve tarihsel şartları içinde cereyan eden olayları gerçekçi bir biçimde okuyucuya yansıttığı için bir toplumsal bilincin de kolektif belleği harekete geçirmek suretiyle, inşası konusunda önemli rol oynamıştır. Bir anlamda Ziya Gökalp'ın sosyolojik temelli kültürel milliyetçilik görüşünün entelektüel zeminden "halka doğru" gerçekliğine yönelmesinde Ömer Seyfeddin'in kalemi öncü olmuştur.

Talebe Defteri

Muallim Ahmed Halid [Yaşaroğlu] tarafından toplam 67 sayı çıkarılan çocuk ve ilk gençlik dergisi Talebe Defteri'nin ilk sayısı 23 Mayıs 1329/5 Haziran 1913'te çıkar ve aralıklarla yayımlandıktan sonra 27 Şubat 1335/1919'da ömrünü tamamlar¹¹⁰.

¹⁰⁷ *Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*. Metis Yayınları. İstanbul. 1993. s.217

¹⁰⁸ Çetin, Emrah.-Tüzer Cansu. "İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Millî Eğitim*, N:216, Güz 2017, s.207

¹⁰⁹ Çetin, Emrah.-Tüzer Cansu. "İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Millî Eğitim*, N:216, Güz 2017, s.209 ve s.221

¹¹⁰ Şendil, Kamile. "Talebe Defteri (1913-1919) 1-67. Sayılar, İnceleme, Tahlîlî Fihrist, Seçilmiş Yazılar". (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Fatih Üniversitesi. İstanbul. 2008 s.13.

Atacan Atakan'a göre Talebe Defteri "Propaganda yoluyla okuyucularının millî duygularını dürtten ve millî bilinci yükseltmeye çalışan dergi aynı zamanda intikam, kahramanlık, militarizm ve vatanperverliği de yüceltmektedir. Milliyetçilik propagandası dışında dergi modernite perspektifi de sunmaktadır"¹¹¹.

Gökçe Ulus ise *Talebe Defteri* hakkında "Türk çocukları ve gençlerinin sahip olması gerektiği düşünülen bilgi ve donanımı vermek için yazarlar belli konular üzerinde ısrarla dururlar. Bilgili, çalışkan, Türkçeyi doğru kullanan, tarihini iyi bilen, Türklüğe ve vatan topraklarının bütünlüğüne her şeyden fazla önem veren, savaşıma her an hazır, güçlü, sağlıklı, ekonomiden anlayan, ticarete başarılı, genel kültürü ve ahlâkı sağlam, doğayı ve hayvanları sevip koruyan bireyler yetiştirmek şarttır" cümleleriyle bir tesbit yapar¹¹². Ömer Seyfeddin'in Bahar Rüzgarı şiiri Talebe Defteri'nde yayımlanmıştır¹¹³.

Çocuk Dünyası

İlk sayısı 14 Mart 1329/27 Mart 1913 günü yayımlanan¹¹⁴ Çocuk Dünyası Yavuz Selim Karakışla'ya göre "İttihad ve Terakki'nin özlediği yurtsever ve milliyetçi kadroların oluşturulması amacıyla çıkarılmıştır"¹¹⁵. Bir başka görüşe göre Çocuk Dünyası, "kendisinden önce 1869-1908 yılları arasında yayımlanan çocuk gazeteleriyle karşılaştırıldığında, Osmanlı toplumunu veya daha doğru bir ifadeyle hitap ettiği ve biçimlendirmek istediği hedef kitlesini "Osmanlı", "Müslüman", "Gayrimüslim" gibi ifadeler yerine, "Türk" biçiminde tanımlamış ve şekillendirmek istemiştir. "Türk" kimliği etrafında bir kolektif kimlik oluşturmuş, Türk tanımı, aşağıda işaret edileceği gibi, Müslüman olmak tarihsel misyonuna uygun bir biçimde savaşçı olmak ile donatılmıştır."¹¹⁶.

¹¹¹ Atakan, Atacan, "A Teacher, Agitator And Guide: Talebe Defteri And The Formation Of An İdeal Child (1913-1919)", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2014, s. V

¹¹² Ulus, Gökçe. "II. Meşrutiyet Döneminde Bir Çocuk Ve Gençlik Dergisi: Talebe Defteri", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara. 2014. s.13

¹¹³ Küçük, Hüseyin, "Talebe Defteri Çocuk Dergisi (İndeks, Seçme Metinler, Değerlendirme Ve Sözlük)" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008, s.200

¹¹⁴ Özdemir Başak, "Çocuk Dünyası Dergisinde Yer Alan Çeviri Metinlerin İndeksi Ve Değerlendirilmesi", (yayımlanmamış doktora tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008. s.17

¹¹⁵ Karakışla, Yavuz Selim. "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Çocuk Dünyası Dergisi", *Müteferrika*, Yaz- İstanbul. ss.119

¹¹⁶ Yılmaz, Eray, "Osmanlıcılıktan Türk Milliyetçiliğine Bir Çocuk Dergisi: Çocuk Dünyası (1913-1914)", *Cilt:32 N:1, Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2017 s.216

Milliyet duygularını ön plana çıkarmaya çalışan dergiye gelen bir okuyucu mektubu, kültürel milliyetçilik bağlamında nasıl bir işlev üstlendiğinin de bir göstergesi olarak görülebilir: “Millî manzumeler isteriz (.) Bunlar bizim vatan duygusu, Türk duygusu ile çarpan yüreklerimizi, bu ateş ile kaynayan kanımızı bir türlü teskin edemiyor (.) Bizim içimizde Türklük hissi fevkalade uyandı”¹¹⁷. Yine kültürel milliyetçiliğin önemli bir unsuru olan lisan/dil de Çocuk Dünyası sayfalarında öne çıkmıştır ve Ömer Seyfeddin’in öncülüğünü yaptığı dilde sadeleşme konusunu bir yarışma ile gündeme getirmiştir: “Dil yarışı: Otuz satırı geçmemek üzere ve beğendiğiniz bir mesele hakkında sâfi Türkçe yazı yazacaksınız (.) lisanımızda kullanılan Arapça ve Acemce kelimeler, cümleler, terkipler yerine Türkçe sözler bulup koyabilmektir”¹¹⁸. Ziya Gökalp de çok bilinen Alageyik şiirini Çocuk Dünyası’nda neşretmiştir.

1.1.5.4. Mizah Dergisi

Diken

Sedad Simavi tarafından 31 Ekim 1918 ve 11 Mart 1921 tarihleri arasında toplam 72 sayı¹¹⁹ yayımlanan Diken mizah dergisinin yazar kadrosunda Ahmet Rasim, Rıza Tevfik [Bölükbaşı], Orhan Seyfi [Orhon], Hakil Nihad [Boztepe], Reşat Nuri [Güntekin], Ruşen Eşref [Ünaydın] gibi ağırlıklı olarak milliyetçi görüşleri ile tanınan kişilerden oluşmaktadır¹²⁰ ki Ömer Seyfeddin de bunlar arasındadır. Bir görüşe göre Ömer Seyfettin *Diken*’de çıkan yazılarında “Mütareke Dönemi’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin teşekkülünde payı olan bir önceki dönemin siyasî ve sosyal olayları yansıtmaya çalışmıştır.”¹²¹ ‘Antiseptik’, ‘Devletin Menfaati Uğruna’, ‘Sözünde Durmak’, ‘Hayırlı Bir Fal’, ‘Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür’ gibi yazılarıyla politik konuları ve ‘İffet’, ‘Korkunç Bir Ceza’ ve ‘Namus’ hikâyelerinde toplumun namus algısını ele almıştır¹²². Cengiz Eken’e göre Ömer Seyfeddin *Diken*’de çıkan

¹¹⁷ Okay, Cüneyd. Eski Harfli Çocuk Dergileri. Kitabevi. İstanbul. 1999. S.106

¹¹⁸ Okay, *Eski Harfli*, s.107

¹¹⁹ Konar, Hikmet. Diken mizah gazetesinin incelenmesi (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2005. s.37

¹²⁰ Eken, Cengiz, “Diken Mizah Gazetesi”, (yayımlanmamış yüksek lisan tezi) Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2011, s:12 ve s.25

¹²¹ Eken, Cengiz, “Diken Mizah Gazetesi”, s.38

¹²² Eken, Cengiz, “Diken Mizah Gazetesi”, s.38

‘Karmanyolacılar’ hikâyesinde asayiş problemini ele almış ve Mütareke döneminde ortaya çıkan otorite boşluğuna dikkat çekmiştir¹²³.

1.1.6. Fikir Adamı ve Siyasî Kimlik Olarak Ömer Seyfeddin

Ömer Seyfeddin, dönem olarak ait olduğu toplumdaki keskin değişim, dönüşüm ve çözülmenin tanığı olmuş bir yazardır. Fikir yazısı olarak ele alınacak makalelerinde toplumu çeşitli yönleri ile değerlendirmiş, yabancılaşma, anomi, çözülme gibi sosyolojik sorunlara değinmiş, hayatta erozyona uğramış değerler karşısında eleştiriler getirmenin yanında millîleşme yoluyla sosyal sorunlara çözüm önerileri sunmuştur.

Yazarın, makale ve diğer fikrî eserlerindeki konular arasında, jimnastikten, ev ve aile hayatına, çocuk terbiyesi ve eğitime, kadın kimliğine, siyasete, Türkçe ve Türkçenin sadeleştirilmesine, edebî şahsiyetlere, millî edebiyat ve edebiyatçıların eleştirisine kadar geniş bir yelpazeye yayılan meseleler vardır.¹²⁴ Yazarın fikir yazılarının kronolojisi ile yazarın toplumsal statüsü ve konumuna ilişkin kronoloji arasındaki bağlantı dikkat çekicidir. Polat’a göre yazı hayatının ilk altı buçuk yılında, yani Meşrutiyet’in yeniden ilanına (1908) kadar geçen dönemde, bugünkü tespitlere göre 14 didaktik yazısı vardır.¹²⁵ Bunların tamamının her hangi bir görüş belirtmekten uzak olması o dönem Ömer Seyfeddin’in devlet memuru ve asker oluşu ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Ömer Seyfeddin’in ilk fikrî eserleri, *Genç Kalemler Tahrir Heyeti* adına kaleme aldığı *Millî Jimnastik* (1911) ve *Vatan! Yalnız Vatan* (Selanik- 1911) adlı kitapçıklardır.

İkinci kitapçığın yazılmasında Ziya Gökalp ve Ali Canip’in de katkısı vardır. Aynı yıl, ağustos ayı başında Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, M. Nermi, ve Kazım Nami Duru ile birlikte *Yeni Lisan ve Bir İstimzaç* adlı kitapçığı yayınlamıştır. Millî menfaatleri konu alan bu eserler dışında yazarın, yazı hayatının sonlarında günlük ve siyasî olaylar hakkında yorumları artmıştır. Bu değişimin bir başka nedeni ise toplumsal yapıdaki olumsuz kültürel ve sosyal nitelikli değişimlerin artması ve değerlerin gözle görülür derecede erozyona uğramasıdır. Siyasî konulara değinen fikrî yazılarından ilki

¹²³ Eken, Cengiz, “Diken Mizah Gazetesi”, s.38

¹²⁴ Polat, Nazım Hikmet, Ömer Seyfeddin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s.39.

¹²⁵ Polat, *Bütün Nesirleri*, s. 39.

Balkanlardaki isyan hareketlerini bastırmak üzere Selanik'te görev yaptığı sırada kaleme aldığı 'Sulh Felsefesinden' başlıklı yazıdır. İttihat ve Terakki taraftarı olduğunu açıkça ifade ettiği ve II.Abdülhamid'i ve çevresini hedef alan ilk yazısı ise 1908 tarihli "Hemd-i İstibdat" adlı yazısıdır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli olduğu dönemdeki çalışmalarında Mason Cemiyetlerinden çokça faydalanması, Selanik'te Masonluğu yaygınlaştırmıştır. *Vatan! Yalnız Vatan...* kitapçığı ile milliyet ve millet kavramlarını reddeden Masonluğun kozmopolitlik tehlikesine dikkat çekene yazar¹²⁶ *Primo Türk Çocuğu* adlı hikâyeyi de aynı tarihlerde aynı fikir düzleminde kaleme almıştır.¹²⁷

İttihat ve Terakki mensubu olan Ömer Seyfeddin, *Yeni Lisan* makalesi ile Ziya Gökalp'ın dikkatini çeker. Makale, dilin millîleşmesi meselesinin geniş bir kitle tarafından tartışılmasına yol açmıştır. *Yeni Hayat* kadrosu ve *Yeni Lisan Hareketi*, Ali Canip'in de dahil olmasıyla bir kültürel millîyetçilik *hareketi* olmuş ve gençlik *hareketi* olarak yorumlanmıştır. Ömer Seyfeddin'in yazılarını yayımladığı dergilerin büyük çoğunluğu İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bağı olan ve propagandasını yapan dergilerdi. Yazar, kaleme aldığı yazılarında zaman zaman propagandist bir tutum sergilediği için askerlikten ihraç edildi. Bu propagandist tutuma örnek olarak verilebilecek cümleler şöyledir: *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Ameli Siyaset*'te günlük siyasî olaylardan yola çıkarak "... ikinci defa Türklüğü ve Türkleri, Türk Vatanını ve istikbalini kurtaran İttihat ve Terakki Cemiyeti idi" veya "Bir Türk'ün İttihat ve Terakki'den ayrılması katı bir cinayettir. (...) ayrılıp da nereye gidecek? Mutlaka Hürriyet ve İtilafçı muhaliflerin koştukları yere, Patrikhane'ye değil mi?".¹²⁸

1914 yılında yayımlanan *Herkes İçin İçtimaiyat: Ticaret ve Nasip, Yarınki Turan Devleti, Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi*, adlı risalelerinde bir taraftan tıpkı Ziya Gökalp gibi partiler üstü bir anlayışla Türklüğün uyanışı ve uzak hedefleri için fikrî meseleleri içeren yazılar yazmıştır.

¹²⁶ Yöntem, Ali Canip, Ömer Seyfeddin- Hayatı ve Eserleri, (1.Baskı), Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1947, s.22.

¹²⁷ Polat, *Bütün Nesirleri*, s. 40.

¹²⁸ Polat, *Bütün Nesirleri*, s. 41.

Fikir ve siyaset adamı Ömer Seyfeddin'in İttihat ve Terakki yanlısı oluşu, toplumcu idealizm duygusu ile ilişkili olup kişisel çıkarları gözetmekten bağımsız bir durumdur. Yusuf Ziya Ortaç meseleyi ortaya koyan satırlarıyla Ömer Seyfeddin'in idealist kimliğine şöyle vurgu yapar; "İttihat ve Terakkiye bağımsız bir bağlı... Tek hizmet, tek nimet istemeden..."¹²⁹

Ömer Seyfeddin, fikir ve siyaset insanı olarak toplumcu idealizm duygusu ile hareket etmiş ve parçası olduğu vatanın kaderini belirleyen siyasî ve sosyal olayların hem gözlemcisi hem de bire bir tecrübe edeni olmuştur. Ülküsü için yazan ve toplumsal sorunların nedenlerini ve çözüm yöntemlerini okuyucuya nakleden yazar kimliği ile Ömer Seyfeddin idealist ve vatansever bir aydındır.

¹²⁹ Ortaç, Yusuf Ziya, *Portreler*, (1.Baskı), Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1960, s. 120.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFEDDİN'İN FİKİR DÜNYASI VE ÇEVRESİ

2.1. Ömer Seyfeddin'in Fikir Hayatını Etkileyen İsimler ve Fikir Çevresi

2.1.1. Ömer Seyfeddin'in Fikir Dünyası

Ömer Seyfeddin'in fikir dünyası ve çevresine dönem olarak sosyolojik perspektiften bakıldığında, yazarın yaşadığı süreç ve tanık olduğu dönemin Osmanlı toplumunun değişim ve çözülme dönemi oluşu önemlidir. Türk sosyologlarının ve aydın sorumluluğu taşıyan kesimin fikir tartışmaları, dönemin toplumsal sorunlarına gerek fikir yazılarında gerekse edebî eserlerinde yer vermeleri aynı zamanda Türk sosyoloji tarihinin seyrini de etkilemiştir. Siyasal, sosyal değişim ve çözülme döneminde aydınlar, çeşitli fikir akımları üzerinden sorunlara çözüm önerileri sunarken, hem fikrî hem de edebî akımların içinde önemli figürler olan edebiyatçılar, düşüncelerin geniş kitlelere yayılması için edebiyatın gücünden faydalanmışlardır. Bu anlamda çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Ömer Seyfeddin, yazar, şair, edebiyatçı, asker ve siyasal kimliği ile toplumun farklı kesimlerine ulaşarak toplumdaki çözülme ve değişmeyi, sosyal problemleri, fikir akımları doğrultusunda siyasî çözümlerle değerlendirmeye çalışmıştır. Yazarın, fikir dünyasında dönemin sosyal ve siyasî olayları kadar, içinde farklı kimliklerle hareket ettiği coğrafyanın ve dönemin önemli isimlerinin de belirleyici olduğunu görülmektedir.

Bu anlamda önce coğrafya meselesine değinmek gerekirse yazar, babasının memuriyeti nedeni ile Anadolu'yu erken yaşta tecrübe eder. Ömer Seyfeddin'in bazı öykülerinde çocukluk günlerinin ve Anadolu'ya dair çocuk dünyasında kalan izleri ve nostaljik tutumunu gözlemlemek mümkündür. Eğitim nedeniyle annesi ile döndüğü İstanbul ve aldığı askerî eğitim, Edirne Askeri İdadisi günleri, daha sonra Kuşadası İzmir günleri ve edebiyat ve düşünce çevreleriyle ilk temasları ve asker olarak Rumeli'de geçirdiği süreç adeta Osmanlı coğrafyasının köklü değişim, dönüşüm ve çözülme sürecinin de seyri ile birebir örtüşür.

Anadolu'nun sakin günlerinden ve durağan psiko-coğrafyasından, siyasal ve sosyal karışıklıkların patlak verdiği günlerde imparatorluğun içine girdiği sürecin ve

Balkanlardaki toplumsal çözümlenin ve İstanbul'daki farklı etnik kimliklerin değişen tutumlarının, modernleşme ve batılılaşma etkisiyle toplumdaki dönüşüm ve değişimin, aydın kesimin saraya muhalefetini ve yarattığı etkinin, Babıali'deki hararetli tartışmaların tanığı olan yazar, Anadolu'nun yaşadığı esirlik günlerinde edindiği sosyolojik ve sosyal psikolojik tecrübeler ile beraber gerek fikrî gerek edebî eserlerinde okuyucuya yansıtmıştır.

İmparatorluğun kurtuluşu için reçeteler sunan aydınlardan farklı olarak halkı keskin gözlem yeteneği ve tecrübeleri sayesinde kalemi ile kültürel milliyetçilik ve ideolojinin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan isim olmuştur.

Yazarın edebî metinlerinin bugünün eğitimciler tarafından okuma listesine alma sebebi çocuklara millî bilinç ve kimlik kazandırmak gibi görülse de sosyolojik perspektiften bakan biri için durum yazarın kültürel milliyetçiliği teorinin ötesine taşınmasının bir sonucu olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ömer Seyfeddin'in fikir yazılarına bakıldığında, halkın her kesimini ve farklı kimlikleri kapsadığı görülmektedir ve bu doğrultuda çocuk, kadın, aydın, toplumsal ilerleme, aile hayatı, eğitim, eğitimcinin kimliği, dilin sadeleşmesi, edebiyat ve edebiyatçı, aydın, millî kimlik gibi geniş yelpazede farklı konuları ele aldığı fikir yazıları ile Ziya Gökalp'ın kurucusu olduğu sosyolojinin ve Türkçülük ideolojisinin bir uzantısı olan kültürel milliyetçiliğin önemli bir kalemidir. Ali Canip, yazarın *Genç Kalemler*'in ilk sayısından itibaren hikâyeleri ile dergiyi desteklediğini belirtirken, yazarın düşüncelerinin geniş kitlelerde yankı uyandırması ve farklı görüşlerde de kabul görmesinin hareketin yaygınlaşması açısından önemli olduğunu vurgular.

Ömer Seyfeddin'in *Genç Kalemler*'de ilk sayıda yayınlanan hikâyesi *Bahar ve Kelebekler*'in nesil çatışması üzerine kadınların sorunlarını kadınların ağzından ifade ederken, topluma dair bir sorunu ele alış biçiminin lirik edebî üslup ile oluşu farklı görüşlerdeki edebiyatçıları dahi etkilemiştir. *Genç Kalem*'lerin davasını kabul etmediğini bildiren Ali Süha [Delilbaşı], *Bahar ve Kelebekler*'e hayranlığını bildirmiş ve hikâyeyi Türk edebiyatının yegâne hikâyesi saymış olduğunu belirtmiştir. "*Kâffesi feminist olmak iddiasında bulunan eski ve yeni Türk muharrirlerinin hiç birisinin Ömer*

Seyfeddin'den evvel kadınların bu yaraları hakkında bir kelime söylememiştii” der.¹³⁰ Hatta akımın öncüleri ile sürekli tartışan Cenap Şahabeddin'in de “Yeni Lisanla ilgili tek bir eseriniz var: Ömer Seyfeddin'in Bahar ve Kelebekler'i” demiştir. Bu anlamda yazarın sosyal sorunları ve değişme arzusunun yarattığı sancıları, kimlik meselelerini edebî üslubunun gücü ile hem karşıt görüşteki dönemin diğer aydın gruplarına hem de asıl hedefi olan halka ulaştırmıştır. Özellikle halka ulaştığında yarattığı tesiri ifade etmek için en uygun örnek *Genç Kalemler*'in dokuzuncu sayısında yer alan hikâyesi *Bomba*'dır. Makedonyadaki korkunç komita hayatını tasvir eden hikâye özellikle gençlik üzerinde çok büyük tesir yaratmış ve *Yeni Lisan* bu hikâye ile geniş kitlelere ulaşmıştır.

Fikir adamı Ömer Seyfeddin'in, yazı hayatının başlangıcı olan II. Meşrutiyete kadar geçen süreçte asker ve memur olması itibarıyla siyasî ve sosyal görüşten bağımsız ondört yazı kaleme aldığı ifade eden Nazım Hikmet Polat, Ömer Seyfeddin'in öğretici mahiyetteki ilk kalem tecrübesinin *Mecmua-i Edebiyye*'nin “Muhasebe-i Fenniye” sütununda yayımlanan ‘*Elektirik Lem'ası*’ ve ‘*Saikanın Bazı Hadisat-ı Garibes*’ başlıklı metinleri olduğunu ifade eder. Daha sonra *İzmir* gazetesinde yer alan yazılar da aynı niteliklidir. Polat, bu yazılar için I.Meşrutiyet ve takip eden dönemin aydınının siyaset dışı konulara yönelme politikasının gereği ve dönemin yazarları arasındaki yaygın ortak tutum olduğunu belirtir¹³¹ ki bu sosyolojik anlamda kamuoyunda bilinç oluşturma ya da kamuoyunu mevcut gündemin dışında tutma anlamında yazarın ve yazının işlevi hakkında önemli bir veridir.

Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve Ömer Seyfeddin'in katkıları ile fikrî anlamda iki kitapçık kaleme almış olup bu eserleri *Genç Kalemler Tahrir Heyeti* adına yayınlamıştır. *Millî Jimnastik* (1911), *Vatan Yalnız Vatan* (1911)¹³² adlı kitapçıklar, kültürel milliyetçilik anlamında geniş bir kesime ulaşmaları bakımından önemlidir. Ali Canip bu eseri Ömer Seyfeddin'i anlattığı biyografik çalışmasında şöyle tanıtır: “*İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyetten önceki faaliyetlerinde mason kulüplerinden çok faydalanmıştı. O zaman ve sonrada masonluk şehirde pek yaygın bir halde idi. Öyle ki*

¹³⁰ Yöntem Ali Canip, *Ömer Seyfeddin Hayatı- Eserleri* (1.Baskı), Remzi Kitabevi, 1947, İstanbul, s. 22.

¹³¹ Seyfeddin, *Bütün Nesirleri*, s. 39.

¹³² Seyfeddin, Ömer, *Vatan Yalnız Vatan...*, Yeni Hayat Kitapları: 2 –Rumeli Matbaası, Selanik, 1327/1911, s.34.

*arkadaşlar içinde Ziya'dan, Ömer'den, benden başka mason olmadık kimse kalmamıştı. Biz, masonluğun insaniyetperverlik süsü altındaki kozmopolit temayülüne muhaliftik. Genç Kalemler dergisinden başka on paralık broşürlerde neşretmeyi düşünmüştük. Onlardan biri olarak kaleme aldığımız "Vatan Yalnız Vatan" adlı broşür "insanlık", "beynelmileliyetçilik" zihniyetine ve bu arada masonluğa şiddetle hücum ediyordu.*¹³³

Bu anlamda Ali Canip'in, kitapçığın çıktığı dönemki siyasî iklime değindiği de görülmektedir. Selanik'te hâkim mason locasının, aslında İtalyan Mason Locası olduğunu iddia eden yazar, bu kitapçığın neşrinden sonra İtalyanlar'ın şehre ateş açıp sivil halkı meydanlarda asmasının loca yanlısı aydınları şaşırttığını ifade eder. Bunların tanıdığı olan Ömer Seyfeddin'in fikir hayatının ve yazılarının mevcut durumdan etkilenmediğini söylemek olanaksızdır. Dolayısıyla bu noktada yazar tarafından o dönem kaleme alınan *Primo*'nun bugünün okuyucusu ile dönemin okuyucu kitlesi üzerinde farklı tesir bıraktığını göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle sosyolojik kavramların Ömer Seyfeddin'in fikir ve yazı dünyasında karşılığına bakarken, yazarı ve dönemin koşullarını kendi bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır.

Bugün söz konusu dönemde ortaya atılan siyasî reçetelere yönelik eleştiriler yöneltenler, eleştirilerini Ömer Seyfeddin'in içinde bulunduğu kültürel milliyetçilik üzerinde yoğunlaştırırlar. Ülkenin toprak kaybetmesi ve içeriden dışarıdan çok yönlü ihanete uğramış olması gerçeğini dile getirmektense, bugünün rahat koşullarında dönemin siyasî kurtuluş reçetelerini içeren görüşleri dar bir perspektiften yargılara boğarak eleştirmek derinlikten uzaktır. Oysa bugünün Avrupa veya Amerika'nın fikir eserlerine bakıldığında özellikle lobcılık söz konusu ise nostalji çalışmalarından, kent ve göç çalışmalarına kadar kendini merkeze koyan ve diğer tarafı keskin biçimde ötekileştiren tutum içinde propaganda yaptıkları dikkati çeker. Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in, Balkanlar'ın sancılı günlerinde tanık olduğu olaylar karşısında kaleme aldığı *Primo*'nun edebî eser olarak propagandist bir tutum içinde, olanı haykırırcasına ortaya koyduğunu söylemek yerinde olacaktır. *Primo*'dan sonra pek çok genç şair Selanik'e gelerek, Yeni Lisancılara katılmışsa da yine Ali Canip'in verdiği bilgiye

¹³³ Yöntem, *Hayatı- Eserleri*, s.22.

dayanarak, edebiyat camiasında İtalyanların Trablusgarp'a saldırmasının tesir yaratmamış olduğunu söylemek mümkündür.¹³⁴

Bu kitapçıklar dışında Ömer Seyfeddin'in, günlük siyasetin ötesinde millî duruşun, millî menfaatler açısından nasıl olması gerektiğini anlatan genel ve temel prensipleri içeren ve Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp, Kazım Nami Duru, M. Nermi ile ortak yayımladığı bir başka kitapçık da *Yeni Lisan ve Bir İstimsaç* adını taşımaktadır.

Yazarın fikir yazıları içinde yer alan siyasî yazılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun içine girdiği süreçten kurtuluşu için atılması gereken siyasî ve iktisadî adımları içerdiği gibi toplumsal yapıya ilişkin düzenlemelerin ve gündelik hayatın yanında aydın, kadın, çocuk profillerinin toplumsal eleştiri ekseninde değerlendirmelerdir. İlk siyasî fikir yazısı beynelmilel sulhun önemini vurgulayan ve savaşın yıkıcı tesirini anlatan yazısıdır: "Sulh Felsefesinden"¹³⁵ başlıklı bu yazıyı kaleme aldığı sırada Balkan isyanlarını bastırmak üzere gittiği görevden Kuşadası'na dönmüş bir teğmendir.

II. Abdülhamid'i ve devlet ricalini eleştiren ve İttihat ve Terakki taraftarı olduğunu ortaya koyduğu ilk siyasî nitelikli fikir yazısı ise 'Hedm-i İstibdat'¹³⁶ başlıklıdır. Ali Canip'in Ömer Seyfeddin'in, *Genç Kalemler*'de yer alan yazılarına ilişkin değerlendirmeleri de yazarın fikir hayatı ve siyasî düşüncelerine ışık tutması bakımından önemlidir. Ancak Ömer Seyfeddin'in fikir adamı olarak İttihat ve Terakki ile bağı hakkındaki görüşler yazarın siyasî kimliği hakkında önemli detaylar barındırır. II.Meşrutiyet sonrasında kaleme aldığı yazıları ile İttihat ve Terakki yanlısı olduğunu açıkça ifade eden Ömer Seyfeddin, 1909 yılında 'Yeni Lisan' makalesi ile dilin millîleştirilmesi ve sadeleştirilmesi meselesini bir tartışma zeminine taşımıştır. Ziya Gökalp'ın dikkatini çeken yazarın yazıları, Cemiyet ile organik bağ içinde olan dergilerde yayımlanmış ayrıca Cemiyet'in propagandasını yapan yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar nedeniyle askerlikten ihraç edilen yazar, 1914'de yayımlanan *Herkes İçin İçtimaiyat: Ticaret ve Nasip, Yarınki Turan Devleti, Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi* adlı risalelerinde Ziya Gökalp gibi partiler üstü bir idealizm ile Türklüğün uyanışı, uzak hedefleri için fikirlerini ifade ederken, diğer yandan *Millî*

¹³⁴ Yöntem, *Hayatı Eserleri*, s. 26.

¹³⁵ Seyfeddin, *Bütün Nesirleri*, s.147.

¹³⁶ Seyfeddin, *Bütün Nesirleri*, s. 181.

Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset'te günlük siyasî olayları dikkate alarak "... ikinci defa Türklüğü ve Türkleri, Türk vatanını ve istikbalini kurtaran İttihat ve Terakki Cemiyeti idi veya Bir Türk'ün İttihat ve terakkiden ayrılması kati bir cinayettir, (...) ayrılıp da nereye gidecek? Mutlaka Hürriyet ve İtilafçı muhaliflerin koştukları yere, Patrikhane'ye değil mi?" gibi eleştiri cümleleri vardır.¹³⁷ Ancak bu eleştirel nitlikli propagandist cümlelerini toplumsal idealizm ve yüksek ülküler temelinde ele almak, günlük siyasetin merkezinden uzak ülkenin ve insanın geleceğine dair dönemin fikir adamının düşünsel kaygısı olarak algılamak daha doğrudur.

Yazarın, günlük siyasetin dışında meydana gelen siyasî ve sosyolojik olaylar neticesinde yeni şekillenen düzenin ilkelerini ideal ölçüsüyle düşündüğünü 'Türk Millîyetperverleri'¹³⁸ başlıklı yazısında görmek mümkündür. Milliyetçilik hareketinin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte ortadan kalkmasının gereğine inanan çevrelerin Türkçüleri kendi çıkarını düşünen, tutunamamış, Ziya Gökalp çevresinde toplanmış, memuriyet elde etme idealinde olan, paragöz dalkavuklar olarak tanıttıklarını ancak kendisinin böyle adi mahlukları bilmediğini vurgular. Ardından Türkçüleri Amelî ve Nazarî Türkçüler olarak ikiye ayırıp gündelik siyasetle uğraşan, Türkçülüğü sadece lisan, sanat, edebiyat, hürriyete indirgeyenler yani Nazari Türkçüleri diğerinin ise Türklüğün Menfaatine muvafık amelî, asrî bir siyaset tervicine çalışanlar yani Amelî Türkçüler olarak tanımlar. Ardından Yusuf Akçura, Halide Edip, Mustafa Suphi, Şair Mehmet Emin Bey gibi isimleri Amelî Türkçüler olarak sayar ve yaşadıkları olumsuzlukları dile getirir ama Nazarî olan Türkçülerin kim olduğunu, kimin çıkar için Ziya Gökalp'a yakınlaştığını tüm İstanbul'un bildiğini ifade eder. *Turan* gazetesinin diğerleri gibi Avrupa'dan kağıt getirmeye parasının yetmediği için kapandığını da ve hürriyetin kendinden ödün vererek kazanılan ekmekten daha kıymetli olduğunu da ekler. Burada da yüksek bir ideal olarak milliyetçilik düşüncesinin kişisel çıkarların ötesinde yüceldiğini vurgulamak mümkündür.

Ömer Seyfeddin'in masonluk dışında sosyalizm konusunda da yorumları dikkat çekicidir. Sosyalizm akımına değindiği yazılarında, kavramın tanımı ve Batı'da cereyan etme nedenleri üzerinde dururken meseleyi anti-militarizm perspektifinden

¹³⁷ Seyfeddin, *Bütün Nesirleri*, s.41.

¹³⁸ Seyfeddin, Ömer, *Türk Milliyetperverleri*, İfham, 1919, Sayı, 49, s. 2.

değerlendirir. Aynı başlıklı yazısında sosyalizmi insanlığın marazi hali, gerçekliği olmayan bir hayali ve rüyası olarak yorumlayan yazar, Türk sosyalistleri ile alay ettiği *Fahrî Sosyalistler* başlıklı yazısında Türkiye’de bu akımın bir fantaziden ileri gitmeyeceğini çünkü bir işçi sınıfının olmadığı tesbitini yapar.¹³⁹ Yazarın fikir ve hikâyelerinde değindiği diğer görüş ise Osmanlılık olup, döneminde İmparatorluğu kurtarmak için sunulan siyasî reçetelerden biridir. Özellikle II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkan psikososyal durum ve toplumsal yapıdaki krizler, yazarın bu düşünceye şiddetle karşı çıkmasına sebep olmuştur. *Kastî Anlaşmazlıklar* başlıklı yazısı başta olmak üzere bu konuda görüş bildirdiği diğer edebî eserleri ilgili başlıkta incelenecektir.

Fikir adamı Ömer Seyfeddin, kısa ve çok fazla iniş çıkışlar barındıran hayatına pek çok fikir eseri sığdırmıştır. Gerek fikir gerekse edebî yazıları incelendiğinde ve mektuplarında tartıştığı meselelere bakıldığında, bir entelektüel olarak tanımlanacak kadar ileri gidilmemiş olsa da kendini bu doğrultuda geliştirdiğini görmek mümkündür. Özellikle Batı dillerine olan ilgisi, başka kültürlerle olan merakı ve bu anlamda yaptığı değerlendirmeler, kullandığı yabancı literatür ve çevirileri, hayata başka türlü başlamış ve başka coğrafyanın koşullarında fikir ve sanatla ilgilenme olanağını elde ettiği taktirde keskin gözlem yeteneğinden beslenen kaleminin çok farklı bir birikimi de okuyucuya ulaştırabileceğini söylemek mümkündür. Askerî öğrenci olarak, asker olarak, bir fikir adamı olarak, edebiyatçı olarak çok yönlü kimliği ile Ömer Seyfeddin, ideoloji çevresinde şekillenen dünya görüşünden bağımsız inceliklere sahip bir kalemidir. Şüphesiz kültürel milliyetçilik temelinde kaleme aldığı eserleri ve bu anlamda eserlerinde görülen toplumsal eleştirilerin sertliğinde, içinde bulunduğu koşulların çok yönlü etkisi vardır.

Yazarı fikir adamı olarak değerlendirirken yaşadığı coğrafyada meydana gelen siyasî ve sosyal olayların tesiriyle ortaya çıkan toplumsal değişim ve beraberinde getirdiği sosyolojik ve psikolojik tanımlı problemlerin göz önünde bulundurulması gereklidir. Çok erken yaşta bir asker olarak gurbete çıkan ve üstünde üniforma ile ruhunda kelekler uçuşarak annesinin hasretini çektiği esirlik günlerinde nostalji hastalığına yakalandığını, komitacıların Balkanlarda yaşattıklarının tanığı olduğunu, sonra değerleri uğruna üniformasından vazgeçmek zorunda kaldığı kalemi ile

¹³⁹ Polat, *Nesirler*, s. 47.

geçindiğini ve kısacık ömründe zor şartlarda yaşadığını dikkate alarak sosyolojik perspektifini ortaya koymak ve Türk Sosyolojisinin kurucusu olarak kabul edilen *Gökalp'in* yanında hak ettiği yeri vermek edebiyatçıların yanı sıra sosyologların da boynunun borcudur.

2.1.2. Ömer Seyfeddin'in Fikir Çevresi

Ömer Seyfeddin, 1903- 1906 yılların arasında Kuşadası redif taburunda görevlidir. Aka Gündüz'e gönderdiği mektuplardan aynı dönemde Selçuk'a da gidip geldiğini bu bölgede atlı geziler yaptığını aynı dönemde Selanik'te yayımlanan *Bahçe* ve *Kadın* dergilerinde yer alan şiirlerindeki tasvirlerden anlaşılmaktadır. Aynı dönemde İzmir'e de giden yazar 17 Ocak 1907'den sonra bu şehre yerleşmiştir. II.Abdülhamid'in son yıllarında dağlarda dolaşan eşkıya ile mücadele için kurulan güvenlik birimi ve jandarma okuluna atanan Ömer Seyfeddin, Türkçü Necip, Baha Tevfik, Şahabettin Süleyman, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimlerle tanışır ve İzmir'in edebî çevresinde oldukça önemli bir kalem haline gelir.¹⁴⁰

İzmir fikir çevresine dair yine Alangu'dan edindiğimiz bilgiye göre aydın ve edebiyat çevreleri Askeri Kırcahane'de, Ekmekçi Kırcahanesin'de, Giritli Hasan Ağa ve Ali Ağa kahvehanelerinde toplanarak edebiyat, felsefe üzerine sohbetler yaparak Selanik'ten gelen dergileri takip etmişlerdir. Bu noktada fikir çevresinin Selanik ekseninde olması sadece coğrafi yakınlık olarak tanımlanamaz, bunun bir diğer nedeni de çeşitli fikir gruplarının Selanik'te çeşitli yüksek okullar çevresinde teşekkül etmiş olmasıdır. İzmir günlerinde Ömer Seyfeddin, *Serbest İzmir* gazetesinin yazı kuruluna girer ve bu süreçte çeviri yazılar, makaleler kaleme alır. II. Meşrutiyet Devri İzmir fikir çevresi hakkında Kaygusuz'un anılarında¹⁴¹ Sosyalist (İştirakçi) Hilmi'nin, Bıçakçızade Hakkı [Kılıçoğlu] Bey'in *Haftalık İzmir* dergisini satın alıp adını *Serbest İzmir* olarak değiştirmesiyle Ömer Seyfeddin'in ve sonrasında, Baha Tevfik'in yayın kadrosuna katıldığı bilgisi yer almaktadır. Gazete Ömer Seyfeddin'in Balkanlara tayin edilmesi ile ve Baha Tevfik ile Hüseyin Hilmi'nin İstanbul'a gitmesi ile kapanmıştır. Bu dönem yazarın Batı edebiyatı ve felsefe ile dilde Türkçülük bakımından Türkçü Necip [Türkçü] Bey ve Baha Tevfik'ten etkilendiği dönemdir.

¹⁴⁰ Alangu, *Ülkücü Bir Yazar*, s. 95.

¹⁴¹ Kaygusuz, Nusret Bezmi, *Bir Roman Gibi*, 1955, İzmir, s. 26.

Edebî ve fikir çevrelerinin bir düşünce akımı çevresinde küçük gruplar halinde birlikte hareketlerinden doğan etkileşimler bireysel, edebî ve toplumsal sonuçlara yol açmıştır. Ömer Seyfeddin'in gerek edebî gerekse fikir çevreleri ile paylaşımlarının zeminini hazırlayan süreç, kendi içinde oldukça sistemli bir edebî ve fikirselleşme birikimin sonucudur. Yani karşılaşmalar tesadüfî ya da zamanın gereği olması ya da bir sosyalleşme ihtiyacından farklı olarak fikirlerin eyleme dönüşme gereğinden kaynaklıdır. Dinamik bir kalem olan Ömer Seyfeddin'in toplumu farklı kimlikler ile farklı zamanlarda solumuş olması onun dilde sadeleşme, yabancılaşmanın karşısında kültürel milliyetçilik veya yüksek toplum ideali gereği dönemin toplumsal yapısında ve aydın kimliğindeki deformasyonlar karşısında takındığı keskin toplumsal eleştiri tutumunun belirleyicisi olmuştur. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Ömer Seyfeddin'in İzmir'deki arkadaşları İstanbul'a gelerek İzmir'de düşünsel temelini attıkları dergileri İstanbul'da çıkarmaya başlamışlardır. Bazıları iktidara yanaşırken Baha Tevfik daha radikal bir tutumla hürriyetin imkânlarını zorlayan bir tavır içine girmiştir.

Dönemin en önemli özelliklerinden biri edebiyat ya da fikir dergilerinin/ çevrelerinin bugün olduğu gibi birbirinden çok da uzak olmadığını, dergi kadrolarının ve içeriklerinin birbirini bütünleyen görünümde olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda bir sosyolog olarak fikir yazılarıyla, sosyolojinin kurucusu Ziya Gökalp'ın aynı zamanda şair kimliği ile dönemin dergilerinde varlığı görülebilmektedir. Aynı şekilde Ömer Seyfeddin'in şair, yazar, düşünür olarak görüşünü geniş kitlelere farklı yorumlarla ulaştırdığını söyleyebiliriz. Bu da dönemin aydın kimliğinin hangi görüşte olursa olsun zenginliği ile ilgilidir. Bunun bir faydası da yazarların, şairlerin ve düşünürlerin bir görüş etrafında toplanarak, bir anlamda ekol gibi hareket ederek sosyal yapı üzerinde etkililiğini arttırmasıdır. 1910 yılının şubat ayında Ziya Gökalp ile tanışacak olan Ömer Seyfeddin, dilde sadeleşme ve adı henüz konmamış olan kültürel milliyetçilik konusunda, Türkçe'nin ve dolayısıyla toplumun kaderini etkileyecek fikirden eyleme yönelmeye hazır haldedir. Ali Canip [Yöntem], Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin, artık bir fikir hareketinin eyleme dönüştüğü *Genç Kalemler*'de buluşmaya başlarlar. Selanik'teki ünlü Beyaz Kule Bahçesi, Olimpos Palas, İttihat ve Terakki

Klubü, İttihat ve Terakki Mektebi¹⁴² dönemin isimlerinin buluşup felsefe, şiir ve edebiyat sohbetleri yaptıkları ortamlar olarak dönemi yaşayanların hatıratlarında oldukça sık rastlanan mekânlardır.

Trablusgarp ve Balkan Savaşları öncesinde Selanik, sadece jeopolitik konumu itibariyle değil aynı zamanda çeşitli fikirlerin özgürce yeşerdiği bir kültür ortamı görünümündedir. Çok kültürlü ve çok dilli bir yapıya sahip olan Selanik, aynı zamanda gizli örgütlenmelerin de çok yoğun olduğu bir şehir olma özelliğine sahiptir. Bu anlamda Anadolu'dan Selanik'e giderek oradaki sosyo- kültürel ortamın parçası olan Ziya Gökalp için olduğu kadar, dönemin diğer Anadolu kökenli aydınları için de batılı kültürün hâkim olduğu Selanik, düşüncelerinin keskinleşmesi anlamında farklı bir tecrübedir.

Alangu'nun aktardığına göre, dönemin Hukuk Mektebi'nin yanında kozmopolit ve modern Türk okullarının da Selanik'teki varlığı ve çok sayıda fikir hareketinin sonucu ortaya çıkmış yayın, kültürel ve fikirsal etkinliklerin zenginliği, Gökalp'ın çevresinde aydın kesiminin örgütlenmesini kolaylaştırmıştır. Dönemin gençliğinin, akşamları iktisat başta olmak üzere sosyolojinin tüm sahalarında konferansları takip ederek hararetli tartışmaları ile buldukları ortamlardan taşıdıklarını aktaran Alangu, İttihat ve Terakki Mektebi'nin konferans salonunda *Yeni Hayat* kadrosu olarak şekillenen gençlik akımının Ziya Gökalp çevresinde örgütlendiğini belirtir. Bu gençlik akımına fikirleri ile tesir eden diğer isimler ise Ömer Seyfeddin ve Mehmet Ali Tevfik [Yükselen] olup dil konularındaki konferanslar artık pek çok alana yayılmıştır. Enis Avni (Aka Gündüz) de aynı ortamda çıkardıkları *Kadın* dergisiyle *Yeni Hayat*'ın meselelerine katkıda bulunmuştur.¹⁴³

Fikir çevresi anlamında yazarın yaşadığı coğrafyanın özelliklerinin ve sosyal yapısındaki çok kültürlülüğün belli farklı akımları ve beraberinde yayınları ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Ziya Gökalp'ın *Yeni Hayat* akımının bakış açısının belirleyicileri arasında şüphesiz Osmanlı'nın kültür merkezi Selanik'in sosyal yapısının tesiri büyüktür.

¹⁴² Alangu, *Ülkücü Yazar*, s.171.

¹⁴³ Alangu, *Ülkücü Yazar*, s.178.

Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in kültür ve fikir çevresinin önce Anadolu'da sonra İzmir'de ve Selanik'de oluştuğunu ama Selanik'in özellikle özlediği ve fikirlerini sistematik biçimde yazıya döktüğü ortam olduğunu söylemek mümkündür. Kültürel milliyetçilik fikrinin, edebî kalemi sayesinde geniş kitlelerde yankı buluşu ve sosyolojik perspektif kazanması, Selanik'in kültürlenme ortamı ve fikir çevresi ile yakın ilişkilidir. Yazarın, Selanik'te bulunduğu süreçte yaptığı yayınlar detaylı olarak incelendiğinde, toplumsal eleştiri niteliğindeki fikir yazıları olmaları dikkat çeker. Geleneğin sürdürülmesi konusunda toplumda kimlikler anlamında yaşanan bunalımlar, bireyin gelenekle çatışması, toplumdaki siyasî ve sosyal parçalanma karşısında kültürel milliyetçiliğin bir refleks olarak ortaya çıkışına yönelik detaylar oldukça fazladır. Ayrıca bu dönemde halk kültürü ve halk edebiyatı ürünleri konusunda da çalışan Ömer Seyfeddin, bir düşünce akımının kalemi olarak etkili bir isim olmuştur.

Genç Kalemler, Yunanlılar Selanik'e girene kadar çıkmaya devam etmiş, Rumeli'nin Osmanlı'dan kopuşu ile Balkan Harbi sonrası, kadro İstanbul'a geçmiştir. Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Mehmet Ali Tevfik, Yusuf Akçura'nın çıkardığı *Türk Yurdu* kadrosuna katılmıştır.¹⁴⁴ Balkan Harbi ile yeniden asker olan Ömer Seyfeddin savaş öncesinde tanık olduğu toplumsal ve siyasal çözümlenin hazırladığı sonu cephede yaşamıştır. Esirlik günlerinde kaydettiği hatıraları, toplumun bir fotoğrafı niteliğindedir. Ömer Seyfeddin'in ve içinde bulunduğu gerek edebî gerekse fikir *hareketinin* ortaya çıkışı, dönemin tarihsel seyri ile yakından ilişkilidir. Ömer Seyfeddin'in öykülerindeki keskin realist tavır ve toplumsal eleştiri, yazarın kendi coğrafyasının ve insanının gerçeğidir. Esirlik günlerini Atina'nın Nafliyon kasabasında geçiren yazar, esirlik günlerinin ardından 1913 yılında İstanbul'a döner. Hayatının her kesitini öykülerine yansıtan yazarın bu süreci öykülerinde yer almamıştır. Sadece o dönemde yaşadığı tüm sıkıntılara Ali Canip'e yazdığı mektuplarda yer vermiştir. Ali Canip ise bu mektupları birkaç paragraf dışında yayımlamamıştır. 23 Şubat 1914 yılında askerlikten ikinci defa ayrılan yazar, bu tarihten sonra fikrî ve edebî süreli yayınlardaki yazarlığı yanında Kabataş Sultanisi ve İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde edebiyat öğretmenliği yapar. I. Dünya Savaşı'nın yenilgisinden sorumlu tutulan İttihat ve Terakki Partisi liderler kadrosu Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa gibi isimleri dışında bu tarihten sonra

¹⁴⁴ *Ali Canip Yöntemi'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, (Hazırlayanlar: Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan), Tablet Yayınları, Mart, 2005, İstanbul, s. 677.

İstanbul'u terk eder (1918 Kasım) ve bu durum Ömer Seyfeddin'i sarsar. *Diken*, *Zaman* ve *Vakit* gazetelerinde bu duruma ilişkin eleştiri ve hiciv tarzı yazıları kaleme alır. Aynı süreçte *Şairler Derneği* adıyla teşekkül eden bir direnişe katılır, Münzevi Yalı adını verdiği bekâr evinde Ali Canip, Aka Gündüz, Halid Fahri [Ozansoy], Yusuf Ziya [Ortaç] ve Reşad Nuri [Güntekin] ile edebiyat ve fikir sohbetlerini sürdürür.¹⁴⁵

Ömer Seyfeddin'in fikir çevresi, öncüsü olduğu edebî ve fikir akımlarının cereyan ettiği koşulların ve coğrafyanın bir araya getirdiği dönemin aydın kesimidir. Bu anlamda kısa hayatı boyunca kendi ülküsü doğrultusunda kalemine sahip çıkmış, idealini paylaşan çevrenin bir mensubu ve değeri olmuştur.

¹⁴⁵ Tural Sadık, *Ömer Seyfeddin'in Hayatı ve Eserleri, Ölümünün 100.Yılında Ömer Seyfeddin*, Marmara Üniversitesi Yayınları, No. 416, 1. Baskı, 1984, İstanbul, s. 12.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİLDE SADELEŞMEDEN KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİĞİN İNŞASINA

3.1. Dilde Sadeleşme Girişimlerinin Tarihsel Seyri ve Sosyo-Kültürel Nedenleri

Toplumların bir arada olmasını sağlayan sosyolojik bağlar içinde aktarılan kültürel kodların sürekliliği önemlidir. Kültür kodlarının aktarımında gerek sözlü kültürün gerekse yazı dilinin işlevini gerçekleştirebilmesi topluluğun şuur ve kimliğe sahip bir topluma dönüşmesini mümkün kılar. Kültürel milliyetçiliğin inşasında etkili olan fikir akımlarının cereyan ettiği coğrafya da aydınının hem toplumun kimliğini kültür üzerinden ve dil aracılığı ile ortaya koyma hem de varoluş ve devamlılık çabası önündeki engelleri kaldıracak millî birlik ve direnç duygusunu harekete geçirme refleksi vardır.

Türkçenin, yabancı dillerin akınına karşı benliğini koruması meselesi, Türk milletinin düşünce ve sosyal hayatı üzerinde olduğu gibi, dilinde de büyük değişimlere yol açan İslâm medeniyeti çerçevesine girdiği onuncu yüzyıldan itibaren tartışılmaya başlamıştır. İslâm inanç ve medeniyetini tanımak için Arapça ve klasik İslâmi edebiyat dili Farsçayı kısa sürede öğrenen Türklerin, bu dilin Türkçeye tesiri konusundaki sorgulamaları derinlikli olmamıştır.¹⁴⁶

Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde Türklerin İslâm dinini kabul edişinin bir coğrafyada bir savaşın neticesi olmadığını, Orta Asya'dan batıya doğru dört asır sürecekin akınlar ve karşılaşmaların sonucunda olduğunu, istikrarsız siyasî oluşumların da böylelikle teşekkül ettiğini ifade eder. Tanpınar, kültürün çekirdeği olan dinin farklı zamanlarda farklı coğrafyalar arasından geçerek almasını, her yerleşme ve teşekkülün başta geçilen yol ve yerleşilen kıtanın ayrı şartlara bağlı oluşu, büyük siyasî ve kültür merkezi kurulur kurulmaz, hemen arkadan gelen kitlelerle kavmi geleneklerin bu merkezlerin tesirine az çok aksülamel yapacak derecede beslenmesi, yerleşilen kıtanın yerli halk ve komşu kültürlerle olan münasebetleri, din ve tarikatlar tarihimizde olduğu kadar dil ve edebiyat tarihine de tesirlerinin iyiden iyiye araştırılması gereken realitelerden biri olduğu görüşündedir. Ayrıca tarihî ve sosyolojik etkilerinin

¹⁴⁶ Öksüz Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, (1. Baskı), 1995, Ankara, s. 9.

Tanzimat'a kadar sürecek bir zevk ve dil tabakalaşmasını ve beraberinde ikiliği de doğurduğunu belirtir.¹⁴⁷ Onaltıncı yüzyılın aydınları dilde Arapça ve Farsça kelimeler dışında ağır tamlamaları da kullanmaya; ayrıca Türk dilinin gramer kuralları yerini Arapça'nın gramer kurallarına bırakmaya başlamıştır. Bu nedenlerle dil ve ifade giderek çıkmaza girmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda dilde mahallîleşme *hareketi* kendini göstermiş Aruz vezni ile ancak Türkçe kelimelerle şiir yazma akımı olan Türkî-i Basit gündeme gelmiştir. Fuad Köprülü, yalnız şekil ve kelimeleri ile değil, özü itibarıyla da Türk zevkine uygun olarak şiirler yazdığı için, Mahremî'nin millî dil ve edebiyatımızın ilk öncüsü olarak kabul edilebileceğine işaret eder.¹⁴⁸ Edirneli Nazmî'nin sade şiirleri ise Mehmed Fuad Köprülü'nün Divan tetkiki sonucu ortaya çıkar. Fuad Köprülü, Mahremî'den önce de atasözleri kullanarak ya da sade dille şiirler yazanlar olduğunu, ancak bunun esasını kuran ilk şairin Mahremî olduğunu dile getirir. Bu *hareketin* bütün içinde pek başarıya ulaşamamış olduğu görülür. Bunu bu şairlerin ikinci sınıf şairler olmasına, o devirde yaygın bir şekilde kabul gören bir edebiyatın ve önemli temsilcilerinin bulunmasına bağlamak mümkündür. Bununla birlikte *hareketin* pek destekçisinin bulunmaması ve ümmet bilincinin hâkim olması da etkili olmasını engeller.

Agâh Sırrı Levend *hareketin* başarısız olmasını Mahremî ve Nazmî'nin kişiliklerinin güçlü olmayışına bağlar. Ancak bu *hareketi* millî bir edebiyat oluşturma gayesinin ilk izleri olarak kabul edip önemli olduğunu kaydetmek gerekir.¹⁴⁹ Köprülü, onaltıncı yüzyıl edebî mahsulleri arasında mahallî hayat sahneleri, âdetleri, kıyafetleri, devrin ideolojisini aksettiren levhalar, imparatorluğun askerî başarılarından ve günlük hayatından ilham alan mecazlar, bir çok tarihî hadiseyi canlı surette yaşatan samimi eserler, Osmanlı sosyal topluluğunun yarattığı orijinal sanat eserleri olduğunu ve bu eserler ile türlerinin dikkatle incelenmesinin edebiyat açısından önemli olduğunu ifade eder.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Tanpınar Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, III.Baskı, 1967, s. 16.

¹⁴⁸ [Köprülü], Mehmet Fuat *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân- ı Türki-i Basit*, İstanbul, 1928, s. 20.

¹⁴⁹ Akgün, Ülkü. *Yeni Lisan Hareketi Doğuşu, Gelişmesi, Sonuçları*, .Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul, s. 19.

¹⁵⁰ Köprülüzade Mehmet Fuat[Köprülü], "Anadolu' da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış III", *Yeni Türk*, Cilt 1, No 7, Nisan 1933, s.540.

Bu dönemde devlet adamlarının ve padişahların sanatçıları koruduklarını sanatçının ayrıcalıklı bir zümre olduğunu söylemek mümkündür ve medrese eğitimi alan ve Arapça'ya hâkim üst düzey memur olarak görev yapan kesimin de halkın üstünde bir tabaka gibi davrandığını gözlemlemek mümkündür.

Ama bir grup daha vardır ki bu grup halka yakın ve halkın anlayacağı dilde eserler kaleme alır: Tasavvuf ehli tarikat mensupları. Çünkü inançlarını halkın içinde yaymaya çalışırlar. Bir anlamda dil yoluyla propaganda yaparlar. Tüm bu farklılaşmalar, avam ve havas olmak üzere iki farklı tabakanın ortaya çıkmasına sebep olur.

Onaltıncı asrı, Anadolu Türkleri'nin klasik edebiyatında en zengin bir devir, adeta gelişme ve olgunluk devri olarak tarif eden Köprülü, bunun sebepleri olarak İmparatorluğun en güçlü döneminde tüm kurumlarda olduğu gibi sosyal ve kültürel alanda da özellikle dil ve edebiyat alanında büyük bir ilerleme olduğunu ifade eder. Bu dönemin kültür dairesi içinde Fuzuli ve Baki'nin yanında nasirler, mütercimler, müellifler, tezkireciler, tarihçiler, coğrafyacılardan da yetişmiştir. Anadolu Türkçesi bu asırda imparatorluğun ilim ve sanat lisanı olmak haysiyetiyle Arap ve Acem diliyle yarışır olmuştur.¹⁵¹ Bu dönemin sonucu olarak Acem Klasisizmi yanında bir Türk Klasisizmi meydana gelmiştir.¹⁵²

Onaltıncı yüzyılda halk hayatını tasvir eden küçük hikâyelerin halk arasında rağbet gördüğü, Klasik Türk Edebiyatı yanında halkın kullandığı sade dille kaleme alınmış meyhanecilik baskınlarını, mesire ortamlarını, kervan hayatını, deniz yolculuğunu anlatan küçük hikâyelerin de bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı dönemde meddah hikâyelerinin ve Karagöz'ün varlığından da söz etmek gerekir.

Onyedinci asır sonraları ile onsekizinci asırda klasik Türk nazımının da yol aldığı ifade eden Köprülü, bunun nedeninin meselelerin çoğalmasına, günlük hayat içindeki detayların zenginleşmesine, yerli hayatın artık sık sık gazellerde hatta kasidelerde yer almasının dönemin aydının bilinçli bir eylemi olduğunu ifade eder. Ayrıca klasik şairlerin hece vezni ile türküyazmasını da halkın zevkinin ve halk edebiyatının üst tabakalara yansımaları olarak yorumlar. Bu dönemde Urfalı Nabi, “Ey

¹⁵¹ Köprülü Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.258.

¹⁵² Köprülü, *Edebiyat Tarihi*, s. 404.

şi'r meyanında satan lafz-ı garibi, Divan-ı gazel nüsha-i kamus değildir” diyerek İstanbul Türkçesinin avam Arapçasından daha güzel olduğunu söyleyecektir.¹⁵³ XVIII. asır Türk dilinde millî bir benliğe dönüş ruhunun başlangıcı olarak görülebilir.¹⁵⁴

Türk dilinin sadeleşme tarihinde önemli merhalelerden biri de şüphesiz Tanzimat dönemidir. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Batılılaşmanın ilk somut adımı atılmış olmaktadır. Tanpınar, bu fermanın cemiyet hayatında yeni bir başlangıç olduğunu ve İmparatorluğun içinde yaşadığı medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ve bu medeniyeti değer kabul ettiğinin ifadesi olduğunu ifade eder.¹⁵⁵ Sahaflar Şeyhizade Esad Efendi'nin 1826'da basılan *Üss-i Zafer* adlı eseri hakkında, Sultan II. Mahmud'un daha anlaşılır bir dille kaleme almasını tavsiye ettiği bilinmektedir. Bu tavır pek çok reformu gerçekleştiren bir hükümdarın, Türkçe'ye yaklaşımını gösteren bir hadisedir. Gerek padişahın bu tutumu, gerekse daha sonra *Tanzimat Fermanı*'nda sıklıkla geçen halk, ahali, millet gibi kelimeler de saray ile halk arasındaki mesafeyi daraltacak davranışlar olarak düşünülmelidir. Bu yaklaşma edebî dil ile konuşma dili arasında yaklaşmayı da gerektirmektedir. Bu yaklaşmayı sağlayan ise basındır. 1860 yılında çıkmaya başlayan *Tercüman-ı Ahval* bu anlamda oldukça önemlidir. İlk sayıda Şinasi'nin kaleme aldığı baş makalede, “dil konusunda hedef olarak giderek umum halkın kolaylıkla anlayacağı mertebede işbu gazeteyi kaleme almak” ifadesi bilinçli olarak dilin sadeleşmesine açılmak suretiyle *Yeni Lisan*'ın ilk büyük habercisi olmuştur.¹⁵⁶ Ayrıca Şinasi'nin makalelerinde ve manzumelerindeki dilin, halkın kullandığı dile yakın olduğu gözlemlenir. Atasözü derlemeleri, basılı ilk tiyatro denemesi *Şair Evlenmesi*'nde kullandığı dil ve eserin sonuna eklediği “bil'iltizam lisan-ı avam üzere kaleme alınmıştır” ibaresindeki lisan-ı avam gerek dilin sadeleşmesi gerekse aydının halka doğru yönelişini gösteren oldukça önemli bir ifadededir.¹⁵⁷

¹⁵³ Köprülü, *Edebiyat Tarihi*, . s.264.

¹⁵⁴ Öksüz Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi*, s. 13.

¹⁵⁵ Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.136.

¹⁵⁶ Okay Orhan, “Genç Kalemler Öncesi ve Sonrası”, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, (Haz. Hülya Argunşah, Oğuzhan Kaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, (1.Baskı), 2011, İstanbul, s. 187.

¹⁵⁷ Okay, “Genç Kalemler”, s. 188.

18. Yüzyıl siyasal düşüncesi Türk toplumunun Batılılaşması etrafında cereyan eder. Adı konmamış olan bu sosyal değişme *hareketi* hayatın içinde gerçekleşir. Türk Osmanlı için hayat tarzı, zengin hayat, renk, ihtişam, bahçe kültürü ve Batı musikisidir. Batılıların çok şey bildiğine inanılır. Astronomi, mekanik, tıp ve hatta İbn-i Haldun’u bile bildikleri inancı hâkimdir. Bu Batı hayranlığının ilk tezahürüdür. Bu anlamda kaleme alınan siyasî raporların ve sefaretnamelerin tesiri büyüktür.

Ahmet Resmî Efendi’nin *Viyana Sefaretnamesi*, Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi’nin *Fransa Sefaretnamesi*, Ebubekir Ratıp Efendi’nin *Nemçe Sefaretnamesi*, Mustafa Rasih Paşa’nın *Rusya Sefaretnamesi* bu tasavvuru yansıtır niteliklidir.¹⁵⁸ Dönemin en önemli özelliklerinden biri siyasî, sosyal ve askerî anlamda olduğu kadar ekonomik anlamda da başlayan sıkıntılar karşısında değişim ihtiyacını ve dünyadaki sosyal ve askerî anlayış konusundaki değişim sürecini ve sonuçlarını doğru gözlemleyebilmiş siyasî şahsiyetlerin varlığıdır. Bir anlamda Osmanlı bu dönemde gerek siyasî raporlar gerekse sefaretnameler sayesinde “Batılı Öteki” ile karşılaşmıştır.

Bu karşılaşmaların yanında yabancı dil olarak Fransızca’nın bürokrasi ve kültür hayatının diline dönüşmesi bu dönemin en önemli meselesidir. Çünkü Osmanlıca yıllarca Arapça ve Acemce’nin tesiri karşısında şekillenirken artık bir Batı dilinin de tesirine açılmıştır. Gerek bilim gerek sosyal hayatta Fransızca kelimeler sık kullanılmaya başlanmıştır. Siyasî ve ekonomik olduğu kadar toplumsal bir gerileme de yaşayan imparatorluk Batı’dan nakledilecek düşünceler ve uygulamalarla içinde bulunduğu sıkıntılı sürece çareler aramıştır.

Bu anlayışın sonucunda etkili çözümler üretildiğini söylemek güç olsa da kültür ve sosyal hayat açısından bu dönem, Meşrutiyet ve Cumhuriyet’in erken dönemine kadar miras kalacak bir düalist düşünceyi ortaya çıkarmıştır: Eski Hayat - Yeni Hayat. Şüphesiz dönemde bürokrasiyi ve diplomasiyi desteklemesi üzere kurulan çeviri odalarının ve Batıdan alınan Batı tarzı süreli yayın ve gazete kültürünün, edebî türlerin dönemin sosyal yapı ve kültüründeki değişimlerde büyük etkisi vardır. Bu dönemde siyasî düşünce tarihine giren medeniyet, terakki, ulum, fünun, kanun, nizam, hürriyet,

¹⁵⁸ Ortaylı İlber, “Osmanlı’da 18. Yüzyıl Düşünce Dünyasına Dair Notlar”, *Modern Türkiyede Siyasî Düşünce: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*, Cilt 1, (4.Baskı), İletişim Yayınları, 2012, s. 38.

meşveret gibi kavramlar Tanzimat düşüncesinin kodları olduğu kadar değişen toplumsal ve kültürel yapının da kodları niteliğindedir. Tanpınar'a göre, Tanzimat devrinin ilk ideolojisi Medeniyetçilikdir.

İmparatorlukta 19. Yüzyıl boyunca ortaya çıkacak, Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük gibi bütün fikir akımlarının temelinde bu yatar. Tanzimat dönemi kullanılışında medeniyet kavramı her şeydir. Tanzimat yazarları için medeniyet her türlü maddî ve manevî ilerlemedir. Her türlü ilerlemenin ön şartı olarak görülen medeniyet ve terakkinin ölçüsü ise görecelidir. Tüm toplum için medeniyet insanı saadete götüren her şeydir. Otel, lokanta, kağıt para, müze, antika, telgraf, kaldırım, baloya gitmek, tercih edilen yiyecekler, eşini kıskanmamak gibi toplumsal hayatın ve ekonomik hayatın göstergeleridir. Ancak devlet adamları için demiryolu, karayolu, şirketler, şehirleşme, kanun, nizam gibi göstergeler medeniyet ölçüsüdür. Bu noktada Tanzimat zihniyetinin iki önemli özelliği ortaya çıkar ki Osmanlı- İslâm modernleşmesi sosyoloji ve ekonomi perspektifinden uzak siyaset ağırlıklı bir projedir. İkinci özelliği ise hayat tarzının düşüncenin önüne geçmiş olmasıdır. Fikirleri değişime uğratan yahut yeni fikirleri şekillendiren Batıdan ilham alınan fikirler ve adapte edilen müesseseler ve onların yol açtığı sosyokültürel değişimler olarak belirlenmekte ve Türk modernleşmesinin başlangıcında sosyoloji ve ideoloji arasındaki çekişmeler ortaya böylelikle çıkmaktadır.¹⁵⁹

1850'li yıllarda çeviri faaliyetlerinin edebiyata kaymasıyla edebî türlerde zenginleşme olduğu kadar, edebî fikirlerde ve tesir ettiği hayat tarzlarında da değişme meydana gelmiştir. Tanzimat devrinin birinci kuşağında yer alan edebiyatçılar Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi gibi gazeteci, politikacı, ihtilâlci kimliklerinin yanında çok yönlü sanatçı kişilikleri olan şahsiyetlerdir. Meşrutiyet fikri başta olmak üzere medeniyet, hürriyet, adalet, kanun, ilerleme, eşitlik, vatan gibi kavramlar edebî eserlerin içine girmiştir. Birinci neslin içindeki en önemli isimlerden biri olan Namık Kemal, dil ve edebiyatın ilk beyanamesi kabul edilen *Tasvir-i Efkar*'da yayınlanan "Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyat Hakkında Bazı Mülâhazatı

¹⁵⁹ Çetinsaya Gökhan, "Kalemiye'den Mülkiye'ye Tanzimat Zihniyeti", *Modern Türkiyede Siyasî Düşünce: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*, Cilt 1, (4.Baskı), İletişim Yayınları, 2012, s. 57-71.

Şamildir” başlıklı yazısı eski edebiyatı tenkit Batılı yeni edebiyatı tanıtmaya niteliğindedir.

Eski Edebiyat’ı tenkit konusundaki tutumu edebî türlerin temalarını eleştirmek hatta alay etmek suretiyle eski edebiyatı temelden sarsmak yönündedir.¹⁶⁰ Daha sonra Yeni Lisan ve Ömer Seyfeddin’in fikir yazılarında yeniden ele alınacak olan gazete yazarlığı yoluyla tenkit ve bunun toplumsal ve kültürel değişim açısından katkılarının başlangıcı, Tanzimat dönemi köşe yazarlığı ve tenkit yazılarına dayanır. Tanzimat döneminde ortaya çıkan iki yeni nesir türü olan roman ve tiyatro hem bu alanda edebiyatçı kuşağın yetişmesini mümkün kılmış hem de Tanzimat ideolojisinin beraberinde getirdiği hayat tarzının örneklerini sunmuştur. Bu da bir anlamda sosyal yapı ve hayatta değişikliklerin özellikle çok kültürlü ve uluslu imparatorlukta özünü oluşturmuştur.

Bu süreçteki dilde sadeleşme hareketlerinden sonra edebiyatın herkes tarafından anlaşılmasını ihtiyaç olarak görmeyen havas için edebiyatı gerekli gören Edebiyat-ı Cedide, Tanzimat döneminden farklı olarak ‘Sanat Sanat İçindir’ anlayışı gereği olarak eski dil ile Fransızcadan aldıkları sözcükleri bir arada kullanıp, toplumun sosyal hayatından çok karışık süslü ve hayallerle yüklü ve toplumun şehirli tabakasını hedef kitleyi gören bir edebiyat anlayışı ile ortaya çıkar. Önce Tevfik Fikret ve Servet-i Fünun etrafında toplanan edebiyatçılar sonra Edebiyat-ı Cedide Adını aldılar. Dilde sadeleşme konusunda Osmanlıca’yı savunan ve sadeleşmeyi sanat seviyesini halka indirmek olarak gören Edebiyat-ı Cedidecileri Ahmet Mithat Efendi eleştirmiş olup ‘Dekadanlar’ olarak nitelemiş sonra bu nitelemesinden vazgeçmiştir. Tanzimat devrinde Şinasi ile başlayan konuşma dili ile yazı dili arasındaki ayrılıkları giderme çabası ve halka yönelik Edebiyatı Cedideciler tarafından engellenmiştir. Sanatı havas için gören bu grup sanat ve fikir dilini de havasın dili olarak seçer.

Ancak bu dönemde Tevfik Fikret ve Halid Ziya Uşaklıgil’in görüş ve düşünceleri dilde sadeleşme açısından dikkate değerdir. Tevfik Fikret’in dili, halkın dili olmamakla birlikte, topluluğun diğer şairlerinden ayrılarak konuşma diline ve onun söyleyiş özelliklerine yer veren bir hususiyet gösterir. Dilde sadeliğin adilik olmadığını savunan

¹⁶⁰ Parlatır İsmail, “Tanzimat Ruhunun Edebiyata Kazandırdığı Değerler”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.556.

Fikret, bir takım gramer kaideleri uğruna üslup güzelliğinin bir kenara itilemeyeceği düşüncesindedir.

Halid Ziya ise Edebiyatı Cedide de nesir dilinin geliştiricisidir. *Servet-i Fünun*'da çıkan "Kaarilerime Mektublar" başlıklı yazısında, dili sadeleştirmek deyince hemen Kafkasların ötesi geliyor herkesin aklına diyen Halid Ziya, İstanbul dilini anlamıyorlar diye bütün Osmanlılara, Uygurca, Tatarca öğretilecek yerde o günün güzel ve latif Osmanlıcasının öğretilmesinin daha anlamlı olduğunu iddia eder. Herkesin Osmanlıca'yı anlamasını, konuşmasını ve yazmasını isteyen Halid Ziya, dili sadeleştirmek için uzun zamandan beri kullanılan Arapça, Farsça kelimeleri, terkipleri ve gramer unsurlarını atmanın imkânsız olduğunu çünkü bunun sanatsal ifadeyi öldüreceğini düşünür. Halid Ziya, dilde sadeleşmenin kendi kendine olması halinde, sanat ve güzelliğinden bir şey kaybetmeyeceğini bu nedenle dili doğal sürecine bırakmak gerektiğini de ekler.

Daha sonraki süreçte Halid Ziya'nın dil konusundaki görüşleri okuyucuya dilde sadeleşmenin gereğine büyük ölçüde ikna olduğu izlenimini verir. Bunun en güzel örneği *Mai ve Siyah* romanında Ahmed Cemil karakterine şunları söyletmesidir ; "Lisanı Veysilerin, Nergisilerin eline vermişler, o güzel Türkçeye muamma söyletmişler "...Süs merakı bize neler yaptırmış, ne manasız, ne sebepsiz ibtilalara yol açmış! Bugünün telakkisiyle bunu izah etmek oldukça zor bir iş..."¹⁶¹ Bu noktada yazarın görüşlerinin değiştiğini ve buna gerekçe olarak da içinde buldukları zamanın sosyal ve kültürel koşullarını gösterdiğini söylemek mümkündür.

Edebiyatı Cedideciler, sanatın seviyesini indirmek olarak algıladıkları dilde sadeleşme teşebbüsünden uzak Osmanlıca'da kullanılan Arapça ve Farsça tamlamaları, öğrendikleri Fransızca'nın tesiri ile benimsedikleri Sembolizm ve Parnasizm akımları etkisiyle daha eski dile dönerek kullanmışlardır. Avam ve Havas ayrımını 'Sanat Sanat İçindir' ilkesine dayanarak daha keskin bir sınıra taşımışlardır. Ayrıca bu dönemde dile ve edebiyata dair tartışılan meseleler içinde halk kültürünü ve edebiyatını ilgilendiren meseleler ya da sosyal hayatın düzenlenmesine ilişkin meselelerin tartışılması söz konusu değildir.

¹⁶¹ Öksüz, *Yeni Lisan*, s.47.

Dönemin tartışmaları gerek sosyal gerek edebî anlamda tamamen Havas çerçevesinde şekillenmiştir. Sanatlı üslup meselesinin yanında artık sanatkâr olma kaygısı ile sanatsal eser ortaya koyma çabası ortaya çıkmıştır.

Yeni Hayat ve Yeni Lisan *hareketine* doğru dilde sadeleşme anlamında önemli merhaleler *Türkçe Şiirler* ile *Türk Derneği*'dir. Mehmet Emin Yurdakul, Türkçü bir kimlikten ortaya çıkan şiirlerle halka seslenen, ilk modern Türk aydınıdır. Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirler*'ine kadar Türklük akademik olarak tartışılmış, değerlendirilmiş ve bir Türklük bilinci oluşturulmaya başlanmıştır. *Türkçe Şiirler* ile Türkçülüğün kültürel boyutu gündeme gelmiş ve millî edebiyatın başlangıcı kabul edilmiştir.¹⁶² Mehmed Emin'in *Türkçe Şiirler*'i ile birlikte dilde sadeleşme sürecinde sürekli tartışılan üslup ve vezin tartışmalarının, sanata dair tartışmaların yerini şiirde kimlik meselesi ve içerik tartışmaları almıştır.

Mehmet Emin'in meselesi ahenk ve şiir değildir. Kültür milliyetçiliğinin erken örneği olan şiirler kimliği varoluş boyutu ile tüm dünyaya duyurma maksatlıdır. Şair, dünyaya Türk kimliğinin varlığını haykırmakla kalmıyor, aynı zamanda ümmet bilincinin hâkim olduğu ve uzun süredir Arap ve Acem kültürü işgalindeki Türk kültürü kodlarına sahip özü Türk, sözü Arap-Acem olan Türk aydınına bilinçli olarak unuttuğu kültürel kodlarını hatırlatır. Bir anlamda kültür çevrelerini Türkçülük tartışmalarına davet ediyordu. Halkta mevcut olan kimlik karmaşasını gidererek halkı kültür milliyetçiliğinde birleştirmenin öncül adımları denebilecek Mehmet Emin şiirleri, bir milliyet duygusunu uyandırmayı amaçlıyordu. Mehmet Emin'in 1897 Türk-Yunan Savaşı nedeniyle kaleme aldığı, "Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur." Sözleriyle başlayan 'Cenge Giderken' şiiri edebî Türkçülüğün tepkisel ve romantik yanını temsil eder. Bu akım II. Meşrutiyet döneminde Selanik'te *Genç Kalemler* dergisi çevresinde olgunlaşarak sistemli bir düşünce haline gelecektir.¹⁶³

Mehmet Emin'in *Cenge Giderken* şiirinin başarısı Osmanlıcı, Türkçü ve İslâmî kimliklere referans olacak ortak belleğin kodları olan ve aktarılan kavramları şiirinin içerisine yerleştirmesidir. Sosyolojik anlamda toplumun kimlik bağlarını oluşturan

¹⁶² Özyurt Cevat, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kültürel Türkçülük ve Genç Kalemler Dergisi", 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, Edt. Hülya Argunşah, Oğuzhan Kaburgu, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, (1.Baskı), 2011, s. 222.

¹⁶³ Aydın, Suavi, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, (1. Baskı) Gündoğan Yayınları, 1993, s. 164.

değerleri çok iyi analiz etmiş olan Yurdakul, kimliği yeniden inşa etmek maksadıyla değil anlamaya çalışmış ve onun üzerinden millî duyguları uyandırmaya çalışmıştır. Şairin Oryantalistler'in dikkatini çeken mısralarında ise kan ve öze vurgu yapan ve saflığa dikkati çeken romantik tikelci ulusçuluğun sözcüsü olduğunu görmek mümkündür.¹⁶⁴

Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesiyle otuz sene süren baskıcı rejim sona ermiş ve yıllardır yayılma imkânı bulamayan fikirler gün ışığına çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında sansürün kalkmasıyla kısa süre içinde yüzlerce gazete ve dergi yayın hayatına atılmış, siyasî ve kültürel pek çok dernek fikir cereyanları doğrultusunda kurulmaya başlamıştır. Bu fikir akımlarından biri Türkçülük /Türk Milliyetçiliği, kurulan dernek ise *Türk Derneği*'dir.¹⁶⁵

Dernek Yusuf Akçura'nın teklifi, Necip Asım ve Veled Çelebi'nin desteği ile kurulur. Kültür ağırlıklı milliyetçi teşkilat olarak tanımlanan dernek, Mekteb-i Mülkiye Müdürü Celal Bey'in odasında yapılan bir toplantıda “gayr-ı siyasî sırf harsî mahiyette” bir cemiyetin kurulması kararlaştırılmış ve ismi *Türk Derneği* olarak kabul edilmiştir. Derneğin Nizamnamesi 25 Aralık 1908'de Karabet Matbaasında basılır. 21 maddeden oluşan nizamnamenin ilk maddesi “yalnız ilimle uğraşan bir cemiyet” olduğunu belirten Türk derneğinin amacı da “Türk diye anılan tüm kavimlerin mazi ve haldeki asar, ef'al, ahvalini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin asar-ı atikasını, tarihini, lisanlarını ulum ve havas edebiyatını, etnografya, etnologyasını, ahval-i içtimaîyye ve medeniyeti hazıralarını, Türk Memleketinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak tüm dünyaya yayıp, tanıtmak, ayrıca dilimizin açık, sade, güzel, anlaşılır, ilim lisanı olabilecek derecede geniş ve medeniyete elverişli noktaya gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tedkik etmek” olarak belirtmiştir. Kuruluşta öncülük edenler arasında Ahmed Midhat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım [Yazıksız], Bursalı Mehmed Tahir, Korkmazoğlu Celal, Yusuf Akçura, Veled Çelebi, Agop Boyacıyan, Arif, Akyiğitzade Musa, Fuad Raif, Ferid, Rıza Tefvik [Bölükbaşı] adları dikkati çeker.¹⁶⁶ Derneğin *Türk Derneği* adı ile yayınladığı süreli yayın Türk

¹⁶⁴ Aydın, *Modernleşme*, s. 223.

¹⁶⁵ Okay Cüneyd, *Türk Derneği*, (1.Baskı), Akçağ Yayınları, 2006, s. 11.

¹⁶⁶ Okay, *Türk Derneği*, s. 14.

tarihi, dili ve coğrafyası ile ilgili önemli yazıları yayımlamıştır. Ayrıca dernek küçük kitapçıklar da yayınlamıştır.

Türk Derneği, Türkçülük düşüncesinin artık kurumsallaşmış ve kültürel milliyetçiliğin hedeflerinin detaylandırılmış yani fikrin örgütlenmiş halidir. Her ne kadar kısa ömürlü bir oluşum olsa da *Türk Derneği* dergisi'nde, Türk Dili ve Türkoloji sahasında disiplinlerin tarihine ışık tutacak yazıları topluca bulundurması bakımından önemlidir.

3.2. Millî Edebiyat

Edebiyatın, toplum ile organik bağlarını keşfetme süreci dilde sadeleşme, halka doğru yönelme ve aktarılan kültürün kodlarını korumak için topluma ortak kültürel kimliğini edebiyat yoluyla hatırlatarak toplumsal bellek kaybının önüne geçme refleksi ile ortaya çıkan edebî akımlar, temelde fikir hareketlerinin uzantısıdır. Millî Edebiyat dönemine bakıldığında bunun bir diğer nedeni ise edebî kimliği ile karşımıza çıkan dönemin aydınlarının aynı zamanda ideolog, fikir adamı ve üst düzey devlet memuru kimliklerine de sahip oluşlarıdır.

II. Meşrutiyet döneminin ve devamında gelen sürecin siyasal, sosyal ve düşün hayatı üzerindeki tesiri, aydın kesimin klasik terminoloji dışında yeni meselelerin gereği olan terminolojiyi kısa zamanda edinmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda dönemin fikir dünyasının kodları niteliğinde olan bu kelime dağarcığı, sosyolojinin temel meseleleri niteliğindedir: Yabancılaşma, Batılılaşma, ilerencilik, kimlik, Türkçülük, alaturka- alafranga, toplumsal değişim, eski ve yeninin üstünlük mücadelesi, geleneğin dönüşümü vb.

Kavram olarak kullanıldığı andan itibaren millî edebiyat, gayri millî edebiyat, milliyetperver edebiyat, milliyetçi ya da Türkçü edebiyat ile birlikte düşünülmüş, bu kavramın tamamını ya da bir kısmını karşıladığı veya karşılayabileceği konuşulmuş ancak bir açıklık kazanamamış olsa da terim gibi kullanılmaya başlanmıştır.¹⁶⁷ Türk milliyetçiliğinin kendini ifade noktasında sanatı sosyal ve millî bir olgu olarak tartışan öncülerinin bu fikir akımı ile ortaya çıkardıkları ve millî devletin kurulmasına kadar

¹⁶⁷ Argunşah Hülya, "Millî Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı (1839-2000)* El Kitabı, Edt. Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, (I.Baskı), Ankara, 2004, s.165.

geçen süreçte edebiyat dünyasında varlığını sürdüren ve özellikle Türk kimliğinin ortaya kültürel milliyetçilik ekseninde şekillenmesini sağlayan, fikrîsel ve sosyal perspektifi geniş bir edebiyat hareketidir.

Millî edebiyat akımının ortaya çıkışı sadece kendi tarihsel sınırları ile ilgili değildir. Dilde sadeleşme hareketlerinin tarihi, kendi sosyolojik nedenleri olduğu gibi dil ve edebiyat açısından belli tarihsel sürecin neticesidir.

Önce Arapça ve Acemce tesirine giren ve Türk Klasizmini inşa eden edebiyatçılar, sanat, sanat içindir düşüncesinden beslenen dildeki elitist tavır ile edebî eserlerini hamilik geleneği içinde kaleme almışlardır. Havas-avam ayırımının dönemin edebiyat anlayışındaki en belirgin gerçek olduğunu söylemek mümkündür. Daha sonraki süreçte Tanzimat ve Meşrutiyet aydınının Batı ile karşılaşması ve Türkçe'nin Fransızca tesirine açık hale gelmesi ve aynı zamanda cereyan eden siyasî ve sosyal olaylar neticesinde sadece dilin değil kültürü oluşturan tüm değişkenlerin aynı tehdit ile karşı karşıya kalmasından rahatsızlık duyan bir kısım aydın milliyetçilik düşüncesi etrafında bir araya gelmiştir. İmparatorluğun çok uluslu yapısının çözülmeye başlaması, Türk kimliğinin ve kültürünün sınırlarının ortaya konması gereğini ortaya çıkarmış ve millî kimlik ile beraber kültürel milliyetçiliğin de inşası için aydınlar harekete geçmiştir.

Edebiyat tarihçilerinin bir kısmı Millî Edebiyat döneminin başlangıcını *Genç Kalemler* dergisi'nde 1911 yılında yayımlanan 'Yeni Lisan' makalesi kabul ederken, Kenan Akyüz, Orhan Okay, Sadık Tural ise siyasî ve sosyal tarih açısından bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olan 1908 yılını yani II.Meşrutiyet'in ilan edildiği süreci işaret ederler.¹⁶⁸ Ancak Okay'ın 'Genç Kalemler Öncesi ve Sonrası' başlıklı makalesinde belirttiği gibi dil, edebiyat ve sosyal meselelerde dönüşümü tam olarak tarihlendirmek, sosyal olayların bir süreklilik içinde zamana yayılarak oluştuğu ve değişim, dönüşüm gibi sonuçların tarihsel seyir içinde önce ve sonrası ile ilişkilendirilmesi gerçeği ve gereğinden hareketle güçtür.

Genç Kalemler çevresinde toplanan entelektüellerin Türkçülük akımının esasları ile kültürel milliyetçiliği inşa eden, sanat bağlamında edebiyatçı kimliklerinin önünde fikir adamı kimliklerinin yoğun olarak var olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla

¹⁶⁸ Argunşah, 'Millî Edebiyat', s.173.

II. Meşrutiyet'in zeminin hazırladığı Türkçülük akımının bir neticesidir. Millî Edebiyat'ın bitiş tarihi ile ilgili de farklı düşünceler vardır. İdeolojik bir edebiyat akımı olan millî edebiyatın 1922'de sona erdiği edebiyatçılar arasında yaygın bir kanaattir.

Millî edebiyat, edebiyat tarihi açısından olduğu kadar Türk Sosyolojisi tarihi açısından da edebiyat-sosyoloji ilişkisi ekseninde oldukça önemlidir. Temelde Türkçülük ideolojisinin ve millî kültür bilincinin yaygın hale gelmesi için ve halkın kültür birikiminin yeniden değerlendirilerek dil ve edebiyat yoluyla tüm yabancı tesirlerden arınmış halde ortak millî kimliği bir diğer anlamda da toplumu yeniden inşa sürecinin ifadesidir. Millî Edebiyat kavramını ilk ortaya atan Ali Canip [Yöntem]'tir. *Genç Kalemler*'de ve *Türk Yurdu*'nda meseleyi ele alır. *Yeni Lisan* meselesi ve sınırları belirlendiği halde Millî Edebiyat açıklıkla ele alınmamıştır. Polemikler dışında meselenin terim ve kavram olarak tanımı netleşmemiştir. Ali Canip *Genç Kalemler*'de çıkan millî edebiyatı tanımladığı yazısında “millî” kelimesini “kavmi” kelimesinin karşılığı olarak kullanmıştır.¹⁶⁹

Her ideolojinin kendi terminolojisi ile inşa edilmesi gibi millî edebiyatın ideolojisi olan Türkçülük akımı da halka doğru, millî, millî kimlik, hece vezni, *Türk Yurdu* Türkçe şiir ve öykü üzerinden kendini inşa etmiştir. Sanat sanat içindir diyen ve sanatın Havas'ın meselesi olduğunu ifade eden kesim en çok halka doğru, halk kültürü, halkın sanatı gibi kavramlar üzerinden akımın öncülerini edebî anlamda eleştirmiştir. Bunun yanında *Hareketin* içinde olanların da kafası bu anlamda karışık olduğu için Ali Canip şu açıklamayı yapar; “ ... halka doğru gitmekle başlayacak edebiyatı, taraftarlarından bir çokları bile yanlış anlıyor ... ‘halka doğru edebiyat’ ile ‘halk için edebiyat’ arasındaki farkı anlatmaya çalışacağım.. ‘halka doğru edebiyat demek, edebiyatı halkın idraki için aşağı bir seviyeye indirmek değil, mevzuundan bünyesine kadar her şeyi halkın ruhunda yaşayan Türk ruhiyyet ve lisanından alarak yüksek bir edebiyat meydana çıkarmak demektir.”¹⁷⁰

¹⁶⁹ Ercilasun Bilge, “Millî Edebiyat Terimi ve Ali Canip”, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, Edt. Hülya Argunşah, Oğuzhan Kaburgu, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, (1.Baskı), 2011, s. 222.

¹⁷⁰ Yöntem Ali Canip, “Edebiyat ve Halk”, *Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, Haz.Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan, (1. Basım), 1995, Sözler Basım Yayın Dağıtım, Konya, s.321.

Bu noktadan hareketle millî edebiyatın millî dil olan Türkçe ve onun zengin kültürel varlığı ile şiirin yanında diğer edebî türlerle halka ulaşarak millî kültür ekseninde birleştirici olmayı hedeflediği söylenebilir. Halide Edip de Mehmet Emin'in şiirinden hareketle Türk Edebiyatında Türkçülük fikrinin cereyanını, “İnsanı Arap ve Acem nüfuzundan kelime itibarıyla değilse bile bünye itibarıyla kurtarmak ve lisanı milletler lisanına yaklaştırmak, aruz vezni yerine millî vezin olan hece veznini kullanmak ve edebiyat mevzularını mazi ve hal mutlak Türk hayatından almak, bilhassa Anadolu’yu tercih etmek...”¹⁷¹ olarak iki temel amaca dayandırır ki bunlar hem sanat hem de toplum ile ilgili nedenlerdir.

Millet inşa etme, kolektif anlatılar uydurmayı, etnik farklılıkların homojenleştirilmesini ve muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerektirir.¹⁷² Bu anlamda millîyetçiler Türk millî kültürünü Batı ya da Doğu kültürlerinin ve dilinin katkısı olmadan kendi öz dili ile zengin bir edebiyat varlığı ve geleneği olduğunu ortaya koymayı hedefleyen millî edebiyat, ulus olma bilincinin temeli olan dil, edebiyat ve tarihin milleti inşa etme gücünü harekete geçirmiştir. Ayrıca dilin, mevcut müşterekler paylaşımını yine müşterek semboller aracılığı ile gerçekleştirmesi bakımından ulus inşa etmenin aracıdır. Dil vasıtası ile farklılıklar azaltılır, elit zümrenin icat etmiş olduğu semboller, kültürel unsurlar, hayat tarzı, tutum, ve davranışlar toplumun tamamına ulaşmak adına sadeleşme yoluyla törpülenir.¹⁷³

Bunun temel nedenlerinden biri de fikrin sosyo-kültürel zeminde gelişmesine düşünceleri ile öncülük eden Ziya Gökalp'ın millîyetçilik anlayışının siyasal boyutun ötesinde sosyal ve kültürel geniş kapsamlı boyutlarının olmasıdır. Bu anlamda millî edebiyatın en güçlü isimlerinden Ömer Seyfeddin ile uyum içinde sosyoloji, edebiyatın imkânları ile kültürel millîyetçiliği doktrin düzeyine taşınması tesadüf değildir.

Millî Edebiyat akımı millî benliğe dönüş, Türklük bilinci, Türk gelenekleri, vatan, Türk insanın ideal sosyal profili, alafrangalık alaturkalık, sosyal sorunlar ve altında yatan sosyolojik nedenler, aydın eleştiri ve gerek sosyal dernekler ve Batı tesirindeki

¹⁷¹ Enginün İnci, *Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimattan Cumhuriyete, (1839-1923)*, II. Baskı, 2006, Dergah Yayınları, İstanbul, s.578.

¹⁷² Jusdanis, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, (1.Baskı), 1998, Metis Yayınları, İstanbul, s. 53.

¹⁷³ Tatar, Taner, “Millîyet Bağının Dügümleri ve Anayasa”, Türk Millîyetçiliği Armağanı, *Türk Yurdu*, C.32, Mart 2012, Sayı.295, s. 515

cemiyet hayatının gerekse devlet kurumlarının eleştirisi gibi motiflerle okuyucuya kültürel milliyetçilik bilincinin kodlarını ulaştırmaya çalışmıştır.

3.2.1. Millî Edebiyat Akımının Başlangıcı: Kültürel Türkçülüğün İnşasında Yeni Lisan Hareketi ve Genç Kalemler Dergisi

II. Meşrutiyet siyasî devrim özelliğinin yanında aynı zamanda bir toplumsal devrim niteliği taşıdığından belli fikir akımlarının taraftarları kimliklerini artık açıkça gruplaşmak suretiyle ifade etme imkânı buldu. Bu akımlar kültürel ve yerel nitelikli denilebilecek Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük gibi fikir akımlarının yanında evrensel ve rasyonel nitelikli sosyalizm ve liberalizm olarak cereyan etmiştir. Yaygın karşılık bulan ideolojiler kültürel ve yerel nitelik taşıyan ideolojiler olmuştur. Osmanlıcılık ve İslâmcılık II.Meşrutiyet öncesinde sistematik bir geçmişe sahipken Türkçülük devrim öncesinde kültürel anlamda yeni yeni belirmeye başlamıştır. Siyasal alanda Osmanlı için zararlı görülen Türkçülük bir kültür *hareketi* olarak dil ve edebiyat alanında tartışmalarla Türk tarihine ve Osmanlı coğrafyası dışında kalan Türklere duyulan ilgi ölçüsünde başlamıştır. Türkçülük II. Meşrutiyet sonrası dernekler (Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı) ve süreli yayınlar (Türk Derneği, Türk Yurdu, Genç Kalemler) etrafında kurumsallaşmıştır.¹⁷⁴

Genç Kalemler dergisi'nin çevresinde bir araya gelen ilk isimler, Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'dir. Ali Canip babasının sürgün edilmesi nedeniyle 1902'de Selanik'e gelmiştir. Ömer Seyfeddin ise 1903'ten 1908'e kadar bulunduğu İzmir'den Rumeli'ye subay olarak tayin edilmiş ve 1910 yılında subaylıktan ayrılarak buraya yerleşmişti. Ziya Gökalp, 1909 İttihat ve Terakki Cemiyeti kongresinde cemiyeti temsil etmek üzere Selanik'e gelmiş bulunuyordu. Daha sonra Merkez-i Umumi'ye üye seçilmişti.

“*Genç Kalemler* dergisi'nin kuruluşu ile ilgili Ali Canip şunları anlatmaktadır; “*Selanik'te Meşrutiyet'ten önce Methi Bey, Çocuk Bahçesi* isminde bir mecmua neşrine başlamıştı. *Abdülhamid'in son devirlerinde artık İstanbul'da edebî mecmua olarak bir şey intişar etmiyordu. Bir zamanlar edipleri ve şairleri sinesinde toplayan Servet-i Fünun, hemen hemen Mahmud Sadık'ın eline bırakılmıştı. Mecmuayı o dolduruyor zirai*

¹⁷⁴ Özyurt, “Genç Kalemler”, s. 235.

ve fenni makaleler yazıyordu. Edebiyat-ı Cedide muharrirleri hemen hemen tamamen susmuşlardı. Şair Mehmed Emin Bey ve Rıza Teyfik, bu Çocuk Bahçesi'ne manzumeler gönderiyorlardı. Emin Bey'in dokunaklı şiirleri vardı. Rıza Teyfik'in, " Selma Sen de Unut Yavrum ! manzumesi orada çıkmıştı. Selanik, İstanbul'a nazaran daha geniş nefes alan bir muhitti. Rıza Teyfik o aralık Türkçeci ve hececi olmuş, Emin Bey'i ayyuka çıkarmaya başlamıştı. O zaman Ömer Naci Selanik'te üsteğmen olarak bulunuyordu. Naci, Fikret taraflısı ve terkipli lisen ve aruz mürevvici idi. Rıza Teyfik'in bir taraftan Emin Bey'i meth ü sena etmesi, sadece Türkçeyi ve hece veznini mürevviç görünmesi, Naci'nin sinirlerine dokundu. Şimdi serlehvasını pek iyi hatırlamadığım bir makale kaleme aldı. Galiba Şiirimize Dair gibi bir ünvanı vardı. Bu pek şiddetli bir yazıydı. Rıza Teyfik'e hücum ediyor, Emin Bey ile de alay ediyordu. Bu makalenin çıkmasından onbeş gün sonra Teyfik Fikret, Naci'ye renkli bir kartpostal gönderdi. Hatırimda kaldığına nazaran bir gemi, dalgalar arasında çırpınıyor ve sahilde kaya üstünde bir adam o gemiye muzafferane bakıyor. Altına kısaca Teşekkürlerimle. T.F. yazılmıştı. Rıza Teyfik bermu'tad laubali bir kalemle Naci'ye cevap verdi. Naci, Ona'da mukabele etti. Bu aralık Hüseyin Cahid de Naci'nin fikirlerine terviç ederek Rıza Teyfik'e mukabelede bulundu. Kendisine birkaç sual de sordu. Rıza Teyfik son bir yazısında Naci'ye hamiyet dersi vermeye kalktı. Naci buna verdiği cevapta "bana bahsettikleriniz şöyle dursun, ben Mirabeau'nun kalbini dinlemiş adamım" dedi. Makalesini şöyle bitiriyordu: " Bir şan ve şeref tarihinin ebediyen kapanmak üzere olduğu bir devirde sizinle ben karşı karşıya geçmiş, nelerden bahsediyoruz?" itham ağırdı. Bunun üzerine Çocuk Bahçesi kapatıldı ve Methi mahkemeye verildi. O aralık Ömer Naci, Hüsrev Sami ile birlikte Paris'e kaçmak mecburiyetinde kaldılar. Çocuk Bahçesi, Bahçe namı ile intişhara başladı. Aka Gündüz, Rasim Haşmet ve Akil Koyuncunun ve benim yazılarımızı ihtiva eder. Hüsn ve Şiir isimli mecmuada bana başmuharirlik vermişlerdi. Baş tarafa makaleler yazıyordum. Bu mecmuayı çok lenfatik ve çok Fecr-i Atikari bulduğumuz için adını Genç Kalemler'e çevirdik."¹⁷⁵

Otuz üç sayı yayımlanan *Genç Kalemler*, Ali Canip öncülüğünde 1910 yılında Selanik'de yayın hayatına başlar. Derginin yayın hayatını *Yeni Lisan*'dan önce ve *Yeni Lisan*'dan sonra olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Derginin ilk döneminde sosyal ve politik konulara yer verilmezken Batı tesirindeki edebiyatçılar, kültürel

¹⁷⁵ Öksüz, *Yeni Lisan*, s. 78.

yabancılaşmaya yol açtıkları gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dergini ilk döneminde eski edebiyatın taklitçilik ve kozmopolitizme açık hale gelişi, tarihsel nedenleri ile ele alınmıştır. Derginin ikinci dönemi 1911 yılında Ömer Seyfeddin ve Ziya Gökalp'ın edebiyat ve sosyolojinin imkânları ile dil tartışmaları üzerinden kültürel milliyetçiliği inşa etme hedefi ile bir araya gelmesi ile başlar.

Derginin yazar kadrosunda, Ömer Seyfeddin, Ali Canip, Ziya Gökalp, Kazım Nami Duru, M.Nermi, Rasim Haşmet, Aka Gündüz, Nesimi Sarım, Akil Koyuncu bulunmaktadır. Bunların dışında Perviz takma adıyla Ömer Seyfeddin de yazılar yazmış derginin ideolojik yapısının edebiyat yoluyla geniş kitlelere yayılmasına öncülük etmiştir.

Genç Kalemler dergisi'nin Türkçe'nin sadeleşmesine yönelik Türkçülük kökenli sistemli ilk hareket olan *Yeni Lisan hareketi*'nin süreli yayını olarak millî bir dil politikası geliştirmek yoluyla dilde sadeleşmeyi dil ve edebiyatı tarihsel süreç içinde İslâmiyet'in kabulü ile tesirine girdiği Arapça, Farsça ve Tanzimat'ın ilanı itibarıyla yine etkilendiği Fransızca kelimeler ve kalıplardan arındırarak özüne döndürmeyi amaç edinmişlerdir. Burada dilin sadeleşmesi meselesi dışında Osmanlıcılık ve İslâmcılık gibi fikir akımlarının İmparatorluğun girdiği olumsuz süreçten geri döndürecek reçeteler olmadığına, çözümün millî kimliğin ve millî kültürün kültürel milliyetçilik esasına göre yeniden inşası olduğuna inanç, esas temel meseledir.

Yeni Lisan adı ile ilk makaleyi imza yerine soru işareti ile yazan Ömer Seyfeddin bu yazıdan bir yıl kadar önce Ali Canip'e gönderdiği bir mektupta, “geliniz Ali Canip Bey edebiyatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim.”¹⁷⁶ diye çağrıda bulunur. İlk makalesinde ise yazar, Türk Dili ve Edebiyatı'nın içinde bulunduğu duruma ilişkin tespitlerini ortaya koyar ve edebî, sosyal ve düşünsel olarak sorunun nerede olduğunu belirtir. Dil konusunda aydınları yönelişlerini Garb'a yani Fransa'ya, Şark'a yani İran'a olarak özetler ve bunun talihsizlik olduğunu ifade eder. Meseleyi ve kültürel milliyetçilik yaklaşımının ve *Yeni Lisan Hareketi*'nin de bu anlamda gerekçelerini ortaya koyarken soruna kendi çözüm yollarını da sıralar.

¹⁷⁶ Alangu, *Ömer Seyfeddin*, s.158.

Millî bir edebiyat vücuda getirmek, evvela millî bir lisan ister fikrinde olan Ömer Seyfeddin, ilk yazısında edebiyat ve kavmiyet konularına da değinmiştir. Eski Lisan'ı konuşulamayan dil, sadece üzerinde düşünen ve dille meşgul olanların zevk aldığı ve idrak edebildiği bir şey olarak tanımlar.

Türkçenin dengesini kaybedişini de Türklerin İslâm Dinini kabulüne ve resmî ideolojinin Arap teşkilat ve sosyal bilincine yönelişine bağlar. İkinci sorunun ise dilde Batı'nın etki alanına girerek kültürün millî niteliğini kaybettiğini ifade eder. Eski Lisan'ı hasta olarak niteler. Dilde tasfiye konusunda ise beş asırdır dilimize yerleşmiş olan kelimeleri atamayacağımızı ya da diğer Türk topluluklarının yanına gidip orada onların kültür daireleri içinde var olunamayacağını ifade eder. İstanbul Türkçesi'nin bir ölçü olacağını yazı dili ile günlük konuşma dilinin aynı çizgide birleştirilmesiyle edebiyatın yeniden inşa edileceğini ifade eder.

Yazının devamında çeşitli disiplinlerin terminolojilerini oluşturan terimlere dokunulmaması gereğini vurgulayan yazar, millî edebiyatın ve dolayısıyla kültürel milliyetçiliğin prensipleri niteliğindeki düşünceleri maddeler halinde şöyle sıralar;

“... 1. Arabi ve Farsî kaideleriyle yapılan tüm terkipler terk olunacak. *Fevkalade, hıfzusiyye, darbimesel, sevkıtabii gib klişe olmuş şeyler müstesna...*

2. *Türkçe cem'i edatından başka katiyyen ecnebi cem'i edatları kullanılmayacak: İhtimalat, mekatib, memurin, hastegan yazacak yerde; ihtimaller, mektebler, memurlar, hastalar yazacaksınız. Tabi: Kainat, inşaat, ahlâk, Müslüman gibi klişe haline gelmişler müstesna...*

3. *Diğer Arabi ve Farsî edatları da atacaksınız... Türkçeleşmiş olan ama, şey, şayet, keşke, lakin, henüz, yani gibileri kullanılacak.”*

Yazar, amacın millî bir lisan ve edebiyat ortaya çıkarmak olduğunu söyler ve bunun bürokratik ve siyasî desteğe ihtiyaç duymayan toplumsal bir fikir hareketi olduğunu belirtir.

Yazının bir diğer önemli bölümü yazarın, gençlere seslenişidir. Siyasal ve sosyal bir kimliğin adeta asimile edilmek yoluyla tarihten silinmesi ve bir milletin yok olması

karşısında seyirci kalamayacaklarını ve sorumlulukları olduğunu, millî kültür ve dili yeniden inşa etmek yoluyla millî birliği ve milletin varlığını güvence altına alacaklarını duyurmaktadır. Bu noktada toplumsal bir hareket olan Türkçülük ideolojisi temelli Yeni Lisan *Hareketi* adeta kendini bir gençlik *hareketi* olarak tanımlamıştır.

Gençlere seslenişin devamında Ömer Seyfeddin, ideolojik dil *hareketi* olan ve kültürel milliyetçiliğin inşasını hazırlayan siyasî ve sosyal sorunları açıkça gençlere sıralamıştır. Osmanlı'dan kopan Balkan Devletleri'nin misyonerlik propagandası yaptıkları okullarının Osmanlı vatanında Türk düşmanlığı yapan propagandalarını sürdürdüklerinden bahseden Ömer Seyfeddin, dili ve millî kültürümüzü hedef alan toplumların aslında tarihte yaşadıkları yenilgilerin öcünü aldıklarını belirtir. Adeta *Yeni Lisan hareketi*'nin manifestosu niteliğinde olan Ömer Seyfeddin'e ait Yeni Lisan başlıklı yazının gençlere fikrin propagandasını yaptığı bölüm, Osmanlılık tezini çürüttüğü bölüm olarak da düşünülebilir. Ömer Seyfeddin, Osmanlılık siyasetinin gayri-Türk unsurları bir arada tutmakta başarısız olduğunu ima etmekte ve kültür Türkçülüğü ile siyasal kültürel Türkçülük arasında fikri bir geçiş yapmaktadır. Yazıda Osmanlı Türklüğü, siyasal bütünleşmenin merkezine yerleştirilmektedir.¹⁷⁷

'Yeni Lisan' başlıklı ikinci yazı, *Yeni Lisan hareketinin* programını ayrıntıları ile verir. Tahrir Heyeti imzasını taşır. Bunun anlamı kültürel milliyetçiliğin ideolojisi olan edebî fikir *hareketi Yeni Lisan* ve mensupları artık esaslarını belirleyerek meselenin ideolojik, sosyolojik ve edebî yönlerini ortaya koymuştur.

Derginin sonraki sayılarında kültürel milliyetçilik etrafında birleşilmesi gereği üzerinde duran, millî edebiyat ve dilin millî kimliğin ebediyen var olmasının ilk şartı olduğunu vurgulayan yazılarda, *Genç Kalemler* artık Türkçülük ideolojisinin ve kültürel milliyetçiliğin bir propaganda aracı olur. *Yeni Lisan*'ı kabul ediniz çağrıları yapılır ve Ziya Gökalp'ın kaleme aldığı 'Eskiliğin Mukavemeti' adlı bölümde *Yeni Lisan*'ın başarısız olduğunu söyleyenlere cevaben yayıldığı kitlenin genişliği ve Hamdullah Suphi [Tanrıöver], Refik Halid [Karay], Yakup Kadri [Karaosmanoğlu] gibi önemli isimlerin *Yeni Lisan*'ı kabul ettikleri üzerinde durulur. Ayrıca Ziya Gökalp *Yeni Lisan*'ın mekteplere tatbiki konusunda bilgiler verir.

¹⁷⁷ Özyurt, *Kültürel Türkçülük*, s. 238.

Derginin ilerleyen sayıları, genelde edebiyatçıların yazdıkları polemik niteliğindeki mektuplara cevapların yer aldığı makaleleri içerir. *Genç Kalemler* dergisinin hizmet ettiği *Yeni Lisan hareketi* sayesinde kültürel milliyetçilik, Ziya Gökalp'ın sosyolojik görüşleri, Ömer Seyfeddin ve Ali Canip'in dil ve edebiyat konusundaki görüşleri doğrultusunda sistematik bir kimliğe bürünür bir anlamda kurumsallaşır.

Toplumdaki sosyal ve siyasî değişimlerin tesirinde oluşan fikir dergiciliğinin önemli örneği olan *Genç Kalemler* ve *Yeni Lisan hareketi* dilde ve edebiyatta millî benliğe dönüş *hareketi* olarak halk kültürünü edebiyatın parçası kılarak halka yönelmiş ve millî kültürün merkezine avamı oturtmuştur. Kendi döneminde Fuad Köprülü, Yakup Kadri ve Süleyman Nazif gibi isimlerin yanı sıra Cenap Şahabettin'in de bu *hareketin* esasları hakkında itirazları olmuştur.¹⁷⁸ Bu itirazlar, dilde yerleşmiş terkiplerin atılamayacağı, yapının bozulamayacağı gibi dildeki sorunların Türk lehçelerine dönmekle aşılamayacağı, dilin ani ve kati kararlarla sadeleşemeyeceği, sadeleşse dahi bunun bir sanat dili olamayacağına ilişkin görüşleri içermektedir.¹⁷⁹

Millî Edebiyatın ve *Yeni Lisan hareketinin* sözel sembolleri olan kavmiyat, kavim, halk, millî dil, millî edebiyat, millî kimlik, milliyet, millet, kültürel milliyetçiliğin de kodları durumundadır. Dönemin edebî eserlerinin estetik kaygılardan çok Kültürel Türkçülük düşüncesini sözel sembollerle okuyucuya nakletmek ve millî kültür aracılığıyla kimlik inşasını sağlamak kaygıları taşıdığını söylemek mümkündür. Bunun bir nedeni de edebî hareket görünümündeki *Yeni Lisan*'ın sosyal, siyasal nedenlerle cereyan etmiş olması gerçeğidir. *Genç Kalemler* dergisi tam da bu noktada Türkçülük fikrinin kültürel milliyetçilik esası ile doktrin halini almasına hizmet etmiştir.

3.3. Felsefi ve Sosyolojik Temelleri İle Yeni Lisan - Yeni Hayat ve Yeni Toplum

Balkan toprakları, Osmanlı İmparatorluğunda cereyan eden siyasî hareketlerin entelektüel zemininin hazırlandığı fikir belleğidir. 93 Harbi (1877-1878) ile başlayıp Balkan Harbi ile neticelenen süreç, İmparatorluğun durumuna çare arayan ideolojik sorgulamaların sonucu olan fikir akımlarının yanı sıra, kültürel sancılar sonucu oluşmuş

¹⁷⁸ Parlatır İsmail, "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfeddin", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfeddin*, (1.Baskı), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1992, Ankara, s. 103.

¹⁷⁹ Parlatır, "Ömer Seyfeddin", s. 104.

entelektüel hareketlerin de zeminini hazırlamıştır. Balkanların Osmanlı'nın Batı'ya açılan noktası olması itibarıyla jeopolitik öneminin büyük olması dışında sosyokültürel varlığı da önemli idi. Okur yazarlık oranı yüksek olan Rumeli aynı zamanda pek çok Osmanlı aydınının da kökeni idi. Değişik etnik unsurların bir arada olması itibarıyla çok kültürlü Osmanlı kimliğinin de ifadesi olan Balkan toplumu, özellikle genç nüfus İttihat ve Terakki gibi siyasî ve ideolojik hareketleri daha kolay içselleştiriyor, bir anlamda "yeniliği daha kolay kabul ediyordu.

Osmanlı aydınının Kâbe-i Hürriyet diye bahsettiği Selanik, istibdat döneminde gizli cemiyetlerin ve locaların kurulduğu, belli bir fikir ya da edebî hareket çevresinde toplanan aydınların rahatlıkla gazete ve dergi yayınladığı bir entelektüel merkezdi. Kültürel millîyetçilik ve ulus devlet anlayışının bu coğrafyadan çıkışı çok uluslu ve aynı zamanda liberal kimlikli etnik yapıların Osmanlı'dan koparak bağımsızlaşmak fikri ile hareket etmeleridir. Osmanlı kimliğine sahip Türk aydını, Selanik başta olmak üzere tüm Bakanlardaki ayaklanmaları yakından gözleme imkânı bulmuştur. Tanık oldukları sosyal ve siyasal olaylar ve Türkler dışında kalan diğer etnik grupların kendi millî kimliklerini inşa etme süreçleri ve cepheleşmeleri, Osmanlılık fikrinin bir çözüm olmadığını, Osmanlı kimliğinin millî kimlik olmadığı meselesini Türk aydınının sorgulamasına hatta sorgulamayı da aşarak millî kimliğin inşası doğrultusunda Türk millî kimliğinin kültürel bileşenlerini ortaya koyma çabasına yol açmıştır.

Balkanlarda meydana gelen olumsuz siyasî gelişmeler neticesinde Rumeli topraklarında yaşayan Müslümanlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi yeni siyasî oluşumların çatısı altında toplanmaya başladılar. Selanik'in Osmanlı entelektüel hayatındaki yeri, İttihat ve Terakki'nin kendine burayı üs olarak seçmesindeki tesiri büyüktür. Selanik'te bir hukuk Mektebi'nin varlığı ve burada okutulan ders kitaplarının içeriği ve diğer disiplinlerin yabancı kaynaklarının bu okulda ve siyasî oluşumların toplandıkları yerlerde tartışılması, kenti İstanbul'dan farklı kılmakla beraber büyük bir kültür merkezine dönüştürüyordu. Farklı Çağdaş Düşünce akımları Beyaz Kule Gazinosu'nda, Mısırlı Kıraathanesi'nde, Olimpos Palas'ta tartışılıyordu. Osmanlı'da ulus-devlet anlayışının ortaya çıktığı bu coğrafyanın siyasal ve sosyal ortamı, *Yeni Lisan* ve *Yeni Hayat*'in ve bir kültür hareketi olarak Kültürel Türkçülüğün de ilk yeşerdiği ortamdır.

Toprak bütünlüklerinin ayrışması, ulus devletlerin tuttuştukları savaşların ürünüdür. Egemenlik arzusu beraberinde savaşları getirmiştir. Egemen devletlerin kendi aralarında barış sağlama düşüncesi siyasal modernitenin bir sonraki evresinde, Fransız Devrimi'nin yarattığı bir olgudur. Fichte'nin 1807'de Napoleon Ordularının İena'ya girdiği tarihte Alman halkına yönelik söylevi Cermenliği, Almanca terimi ile Deutschheit'i gündeme getirmişti. Bu kimliğin oluşmasında Alman dilinin ayrı bir yeri vardı. Fichte'ye göre Neo – Latin dilinin yan ürünü ve ölü dili gördüğü Fransızcaya karşılık Almanca özgün ve kökten bir dildi. Bu özgünlük sayesinde toplumun her katmanına ulaşan gerçek bir halk kültürü ortaya çıkıyordu. Fransızca ise Almanlar için yapay bir dildi. Elitti ve elit kültür yaratabilirdi. Her zaman toplum katmanlarına mesafeliydi; onlardan kopuktu.¹⁸⁰ II.Meşrutiyet sonrası *Genç Kalemler*'de Fichte'nin bu görüşlerine benzer görüşlerle ortaya çıkmış ve Enderun dili dedikleri Arapça ve Acemce tesirindeki dili sadeleştirerek halka yönelmeyi, yazı dili ile konuşma dilini aynı çizgiye getirerek millî dil sayesinde kültürel milliyetçilik esasına dayalı millî kimliği kurabilecek bilinç ortamını yaratmayı hedeflemiştir. Ali Canip, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin *Yeni Lisan hareketinin* dil ve edebiyat konusundaki görüşlerinin yanı sıra Yeni Hayat fikrinin de esaslarını kaleme aldıkları makaleler yoluyla halka ulaştırmaya çalışıyor ve özellikle gençleri hedef alarak kamuoyu oluşturuyorlardı. *Yeni Lisan*'ın ne olduğu ve nasıl yaygınlaşacağı, *Yeni Lisan hareketinin* neye hizmet ettiği oldukça açık şekilde dil ve edebiyat kurallarından yola çıkarak fikir yazılarında tarif edilmiş hatta şiirler ve öykülerde ilk örnekleri verilmeye başlanmıştı.

Gökalp, *Genç Kalemler* dergisi'nde Demirtaş takma adı ile kaleme aldığı 'Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler' başlıklı yazısında *Yeni Lisan hareketi*'nin bambaşka bir meselesini ele alıyordu: Yeni Hayat.

Gökalp'a göre Yeni Hayat, Meşrutiyet'in gerçekleşemeyen sosyal devrim boyutu idi. Siyasî devrim siyasî örgütlenmeye kolayca adapte edilebilmişti ancak sosyal devrim ile ilgili meşrutiyeti hazırlayan fikir adamlarının da, entelektüelin de kafasında bir fikir yoktur. Bunun nedenini Gökalp şöyle açıklar;

¹⁸⁰ Toprak Zafer, "Dante'den *Gökalp'a* La Vita Nuova ya da Yeni Hayat", *Toplumsal Tarih*, 2013, Sayı. 239, s. 27.

“ Siyasî inkılabın icrası için hürriyet, müsavat, uhuvvet gibi meşrutiyetin ruhunu temsil eden kuvvet-fikirlerin intişarı kafiydi. Halbuki içtimaî inkılap kuvvet hislerin inkişaf ve tealisine bağlıdır. Fikirlerin kabul ve reddi zihnin iradesi dahilindedir. Hisler asırlarca süren içtimaî itiyatların izleri olduğundan kolayca silinemez. O halde içtimaî inkılap bundan sonra bütün kuvvetimizle çalışacağımız en güç ve en uzun bir mücahededir.”¹⁸¹

Bu noktada millî kültürün inşa edilmesi sırasında, toplumun içinde yaşayan farklı kültürlerden ve etnik yapıdan gelen unsurların sosyal devrimi nasıl karşılayacağı ve uyumu konusu önemli bir meseledir. Yeni ideolojinin beraberinde getirdiği günlük hayat esasları ve anlayışı kalıplaşmış kodların değişim ve dönüşümü gerektirecektir. Bu da toplumsal yapıda değişim, dönüşüm anlamına gelmektedir. Gerek Batılılaşma gerekse İslâm’ın kabulünden sonra benimsenen toplumsal kültür anlayışı, millî kimliği silikleştirmiştir. Millî kimliği yeniden belirgin kılmak için toplumda millî duyguların cereyan etmesi gerekmektedir ve bunu sağlayacak ortamı hazırlamak siyasî fikirlerin cerayan edeceği ortamı hazırlamaktan güçtür. Çünkü Gökalp’a göre bu his meselesidir. Hisler ise yüzyıllarca süren toplumsal alışkanlıkların sonucu olduğundan dönüşüme uğramaları zordur.

Bu tarihlerde Gökalp, Alfred Fouillée’nin (1838-192) etkisi altındaydı. *Yeni Felsefe* mecmuası’nda Gökalp, Alfred Fouillée’den bir çeviri yapmıştı. Diğer bir deyişle Gökalp henüz Durkheim sosyolojisine aşına değildi. Toplumsal hayatı içebakışçı (introspektif) görüşlerle açıklama çabası içindeydi. Alfred Fouillée’nin toplumsal olguları fikir, heyecan, sevgi ve duygu gibi psişik öğelerle anlatma girişimi Gökalp’ı de cezbetmiş ve ‘yeni hayat’ felsefesi, bu tür içebakışçı psikolojik terimlerle yorumlanmıştı. Alfred Fouillée, toplumsal olayları ancak bilinçte görüyordu; bilinç aracılığıyla anlatmak istiyordu. Kolektif tasarım ancak bir zümreyi oluşturan bireylerin bilincinde yaşardı. Din ihtiyacının, dilin ve benzeri birikimin yeri hep birey bilinciydi. Bu nedenle toplumsal kurumlar bireysel bilinçler olmadıkça var olamazdı. İşte, *Gökalp’ın* başvurduğu “kuvvet-fikir”, Alfred Fouillée’nin “idée-force” dediği tinsel

¹⁸¹ Gökalp, Ziya, “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, *Genç Kalemler*, II.Cilt, No 8, 26 Temmuz 1327, Selanik, s. 236.

güçtü.¹⁸² Bir anlamda Fouillée'in görüşleri Yeni Hayat idealinin bilinen Batılı kaynağıdır.

Beyazkule'nin bahçesinde gençlerle Ziya Gökalp'ın, *Yeni Hayat*, *Yeni Lisan* konusunda yaptığı sohbet '*Yeni Lisan ve Yeni Kıymetler*' başlıklı yazısının zeminini teşkil eder. Bu sohbette Fouillée'in görüşlerini gençlere aktaran Gökalp, aynı dönemde Muhiddin-i Arabi'yi okumakta ve referans göstermektedir. Gençler, iki düşünürün doğu-batı ekseninde bir araya gelmesini mümkün görmemektedirler. *Yeni Felsefe* dergisinin kadrosunu oluşturacak bu gençler Muhiddin-i Arabi'yi Gökalp'a özellikle sorarlar. Gökalp ise fikrinin kaynaklarından biri olan bu düşünür hakkında şu görüşlerini ifade eder;

“Bana niçin sofileri seversiniz, tasavvufta hakikat bulursunuz? diye sorunuz. Bakınız ben mutasavvıfları niçin severim: Bir kere mutasavvıflar idealisttirler, yani alemdeki eşyayı varlığın ruhlara aksetmesi addederler, onun için bunların fikirlerini doğru bulurum. Sonra mutasavvıflar, gelişimcidirler, halbuki kelamcılar, fıkıhçılar böyle değildir. Medrese ulemasına göre dinin inanç ve ibadete ait bilgileri ve kaideleri vardır. Bunları öğrendiniz mi, ona göre ibadetlerinizi yaptınız mı mükemmel insan olursunuz; mutasavvıflar gelişme mertebelerine makam demişlerdir. En son makamı da katiyyen olmuş bitmiş kabul etmezler. Sofi'leri işte gelişime ve ideale büyük değer verdikleri için severim. Muhiddin-i Arabiye gelince, o tasavvufun bu umumi yolunda daha geniş bir görüşü ortaya koymuştur. Muhiddin-i Arabi tasavvuf filozoflarının en büyüğüdür, öyle ki Fouille'den çok önce ideallerin gelişimde yaratıcı etken olduğunu ispat etmişti ; Muhiddin-i Arabi felsefesi insanlara şunu söyler durur;

*“Zati hakkın halifesisin sen,
Bütün Ekvan sana musahhardır.
Lehvi mahvuz olan zamirinde
Mutasavver olan Mukadderdir.”*

“Mutasavver olan mukadderdir.” Sözüyle anlatmak istediği şekliyle ideallerin gerçekleşeceğine inancım kalmasa ben yaşayamam, ben yaşayamam diyorum ama

¹⁸² Zafer, *Yeni Hayat*, s. 28.

*gerçekde millet de yaşayamaz. Böyle bir inanç olmadıkça hiçbir Terakki yani gelişme olmaz."*¹⁸³

Yeni Hayat kültürel milliyetçilik doktrini olarak felsefi ve sosyolojik temeller üzerine inşa edilmiş bir düşüncedir. Bu düşünce sistematığının ilk aşamasında Gökalp, Renouvier (18015-1903), Boutroux (1845-1921), Fouillee (1838-1912) gibi Fransız düşünürlerden etkilenmiştir. *Genç Kalemler*'in 1911 yılında yayınlanan ikinci sayısında Gökalp, 'Bugünkü Felsefe'¹⁸⁴ başlıklı yazısının son bölümünde geçmişte felsefenin mantık, daha sonra estetik meselesi ile uğraştığını ancak bugün genel ahlâk meselesini tartıştığını ifade ediyor.

Bu anlamda felsefenin değer yaratma üzerinden şekillenmesinin ve insanı değerler üzerinden inşa etme yaklaşımının *Yeni Hayat*'ın felsefi temeli olan millî değerleri yüceltme yoluyla insana yönelme fikri ile de örtüştüğünü söylemek mümkündür. Ziya Gökalp'ın düşünce dünyasında Fouillee ekolü ve felsefesi yerini zamanla Durkheim (1858-1917) alacaktır. Bunun nedenini Heyd şu şekilde yorumlar; "... *Gökalp'ın Fouillee, teorilerinden dönüşüne, bu teorilerde özgür ve yaratıcı bir öge olan kişiye toplumun temeli olarak bakılmasının neden olduğunu kabul etmekle yanılmayacağımızı sanıyoruz. Gökalp tarihte en önemli etken olarak kişiyi değil, toplumu kabul etmiş ve özgür kişiliğin insanlık gelişmesinin en yüce amacı olduğu şeklindeki Batılı görüşü hiçbir zaman tam anlamıyla benimsememiştir. İlk yıllarda açıkladığı özgürlük ülküsü dahi, kişinin toplum ve toplumun devlet, devletin din gibi kurumlar karşısındaki özgürlüğünden değil ulusal egemenlik, demokratik yönetim öğelerinden oluşmaktadır.*"¹⁸⁵ Gökalp, Fouillee felsefesini, toplum yapısında kabul edilen bazı değerlerin yapısını ve bazı düşüncelerin iti güç niteliğindeki düşünceler haline gelmesinin nedenlerini yeterince açıklayamaması yönünden eleştirir. İlerleyen yıllarda metafizik ve monistik görüşleri nedeni ile de ekolü ve düşünürü eleştirdiğini görürüz. Boutroux'un plüralizmini de örnek alan Gökalp, Durkheim'in etkisi ile "*sui generis*" (kendine özgü) de olsa, toplumsal hayata egemen bir gerekirciliğe özellikle işaret eder.

¹⁸³ Erişirgil Mehmed Emin, *Bir Fikir Adamının Romani Ziya Gökalp*, (2. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.79-80.

¹⁸⁴ Gökalp Ziya, "Felsefe Bugünkü Felsefe", *Genç Kalemler Dergisi*, (Haz. Nurullah Çetin, İsmail Parlatır), T.D.K Yayınları, 1999 Ankara s.112.

¹⁸⁵ Heyd, Uriel, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, (1. Baskı), Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, Ankara, s. 53.

Bunun doğaya egemen gerekircilikten sadece daha esnek olduğunu, dolayısıyla insanın toplumsallaştığı ölçüde yaratıcı girişim özgürlüğü verdiğini kabul eder.¹⁸⁶

Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler başlıklı yazısının devamında Gökalp, II Meşrutiyet sonrası ihmal edilen sosyal devrimin, eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat ibda etmek olduğunu ifade eder. Toplumsal hayat kelimesinin, iktisadî, ailevî, bedii, felsefî, hukukî, ahlâkî, siyasî boyutları olan genel bir kavram olduğunu ve eski hayatın tüm bu boyutlarda ele alınıp değiştirilmesi gerektiğini söyleyen yazar, tüm bu boyutları ile eski hayatın eleştirisini yapıp yeni hayatın değerlerine ulaşacak olan kitleyi gençler olarak gösterir.

Yeni Hayat ve onun tüm alanlarındaki değerlerin siyasî devrim gerçekleşirken onun karmaşası sırasında algılanamadığı böyle bir düşüncenin dahi oluşmadığı gerçeği karşısında alışkanlıkların devam etmesi, *Gökalp'a* göre anlaşılabilir ama gerçekçi değildir. *Yeni Hayat* inşası yazara göre, sosyal devrim idealidir ve ilerleme biçiminde ileri doğru bir harekettir. Belirsizlikleri olan bu hareket geleceğe ait bir eylem olduğu için aşamalı bir program gerektirir. *Yeni Hayat'*in programını hazırlayacak yöntem ise mevcuttur.

*Yeni Hayat'*in usulünü açıkladığı yazının ikinci bölümünde Gökalp, yeni hayatın ne olduğuna dair ve nasıl gerçekleşeceğine dair *Yeni Hayat'*in tüm alanlarını kapsayan monografi ve kitapçıkların işbölümü halinde gençler tarafından hazırlanacağını ve halka ulaştırılacağını ifade eder. Millî bir yaşayış olan yeni hayatın vatan için ve ilmî metotlarda inşa edileceğini söyler. Osmanlı'nın Türk millî kimliği unsurunun *Yeni Hayat'*in tüm yönlerini kendi millî kodları ile inşa edeceğini, yeni hayata girmek için, dönemin felsefe görüşlerinin temel alınacağını ve ölçüsünün de modernlik olacağını ifade eder. Ancak bu noktada Osmanlı'nın Avrupalı olmayı hemen kendilerine elbise biçmiş olan azınlık nüfusunun ve Batılılaşan alafranga aydınlarının eleştirisini yapar. *Avrupa hayatının mukallitleri* olarak nitelediği bu kesimin, sahte ve Türk millî kimliğini ötekileştiren Batıyı yücelten anlayışına karşın *Yeni Hayat'*in Türk Medeniyetinden gücünü alacağını söyler. *Yeni Hayat* bütün gençliklerin anası olan Türklükten doğacaktır diyen yazar, Türkleri her asrın yeni insanları olarak millî kimlik çatısı altında

¹⁸⁶ Heyd, *Türk Ulusçuluğu*, s.54.

birleşeceğini ifade eder. Bu anlamda Yeni Hayat ve *Yeni Lisan* hareketi bütünlüğünde meseleye baktığımızda, akımın öncülerinin kaleme aldığı fikir yazıları, edebî yazılar, şiirler bu ideali inşa etmek için eskinin ve yabancılaşma düzeyindeki değişimin eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Yine eserlerde de millî kimliğe yönelişin ve kültürel değerler çatısı altında birleşmenin *Yeni Hayat*'ı insanın ön koşulu olduğunu ifade etmek mümkündür. Ziya Gökalp, *Yeni Hayat* ihtisası olanlardan ihtisası konusunda kitapçıların isteneceğini not aldığı kağıda “*Ben yeni Hayat’ın felsefe ve Sanat’a ait kıymetlerini araştırmalıyım*” yazar.¹⁸⁷

Yeni Hayat’ın sanat konusundaki anlayışı özellikle Gökalp’in şiirlerinde ve diğer temsilcilerin öykülerinde ortaya konmuştur. Halk masallarından, halk efsanelerinden romantik bir edebiyatın inşa edilmesi gereğine inanan Gökalp’in eğilimi Balkan Savaşlarında Rumeli’nin kaybına tanık olan ve Türk milliyetçiliği ekseninde ve dilde sadeleşme çerçevesinde toplanan edebiyatçıların ortak eğilimidir. Halkın konuşma dilinde yazı yazmak ve halk kültürünün zenginliğine yönelerek millî kimliği inşa etmek ve akabinde halk kültürü ve Halkiyat ile ilgili çalışmaların artması bunun önemli göstergesidir. Derleme nitelikli çalışmalarının yanında düşünürler ya da edebiyatçılar ideallerini şiirle ifade etme yolunu seçmişlerdir.

Ziya Gökalp’in de Yeni Hayatı ve *Yeni Lisan*’ı anlatmak için şiirin gücünden faydalanma eğilimi göstermiştir. “Sanat” şiiri bunun örneğidir. Ayrıca Yeni Hayat’ın anlatılması konusunda kendi için tanımladığı görevi fikir yazıları dışında şiirleri yoluyla da yerine getirmeye çalışmıştır. Sanat şiirinde aşağıda yer verilen dörtlükte Gökalp’in şiirde estetik ve dil anlayışını bir anlamda *Yeni Lisan*’ın meselesini ortaya açıkça koyduğunu görmek mümkündür.

*“Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
Leyl sizin, şeb sizin, gece bizimdir,
Değildir mana üç ada muhtaç”*¹⁸⁸

¹⁸⁷ Erişirgil, *Ziya Gökalp*, s.79.

¹⁸⁸ Gökalp Ziya, *Sanat*, Yeni Hayat, 1918

Gökalp, “Yeni Hayat” ile sadece bir düşünce sistemi, bir ideoloji vücuda getirmemiş, Türk aydını üzerinde güçlü etkisi olan heyecan verici bir ütopya yaratmıştır diyen Kaplan, millî şuur yaratmak için millî kaynaklara giden düşünürün imparatorluktan millî devlet görüşüne geçmede etkisinin büyük olduğunu ifade eder. Ancak Batıya karşı *Gökalp’in* Oğuz Han efsanesi ile cevap vermeye kalkışmasının doktrininin düşüncelerini aktüel ve objektif problemlerden uzaklaştırarak ütöpik bir tarih ve istikbal tasavvuruna yol açtığını söyler. Aynı Yıllarda Tefvik Fikret’in Türkiye’yi kurtaracak insan tipini Promete efsanesi ile canlandırdığını, Mehmet Akif [Ersoy]’in ise *Asım*’da insanoğlunun bir defa ele geçirdi mi, dünyanın temelini değiştirecek olan “maddenin kuvve-i zerriyesi”nden bahsettiğini ve içinde buldukları dönemin tartışmalarına daha uygun kodlar olduğunu belirtir.¹⁸⁹

Yeni Hayat özellikle dilde sadeleşme ve millî dilin inşası konusunda başarılı olmuştur. Akımın öncüleri kaleme aldıkları edebî eserlerde ya da fikir yazılarında eski hayatı eleştirmiş ve eski hayatın ne olduğunu ve sosyal siyasî sonuçlarını ortaya koyarak kültürel milliyetçiliğin gerekçelerini ifade etmişlerdir. Tüm yönleri ile Yeni Hayat, *Yeni Lisan* ve ortaya koydukları millî toplum modeli özellikle Ömer Seyfeddin’in öykülerinde eski hayatın sosyal veya siyasî örgütlenmelerle kültüre yabancılaşan birey eleştirisinde ortaya gerekçeleri ile konur. Fikir yazılarında ise özellikle edebiyat ve lisan konusunda halka doğru ekseninde kaleme aldığı her yazı akımın inşa etmeye çalıştığı değerlerin siyasî manifestosu niteliğindedir.

Yeni Hayat görüşünün temelini oluşturan sosyolojik kavramlar ise ülkü, birey ve toplum etkileşimi, ulus, millî kültür, uygarlık, halk ve seçkinler olarak sıralanabilir. Bu kavramlar Ziya Gökalp için sosyolojik değişkenler olduğu kadar kültürel milliyetçilik fikrinin halka ulaşmasını sağlayan Ömer Seyfeddin’in gerek fikir yazılarında gerek edebî yazılarında ele aldığı toplumsal meselelerin sosyolojik değişkenleridir.

¹⁸⁹ Kaplan, Mehmet, “Ziya Gökalp ve Saadet Perisi”, *Türkiyat Mecmuası*, İ.Ü. Türkiyat Enstitüsü Yayınları, Osman Yalçın Matbaası, C.14, 1965, İstanbul s. 63.

3.4. Yeni Hayat Görüşünün Kavramları ve Kültürel Milliyetçilik Anlayışı

3.4.1. Avam - Havas

Ziya Gökalp sosyolojik görüşleri temelinde ve Ömer Seyfeddin'in önderliğinde başlayan *Yeni Lisan Hareketi*'nin bakış açısından *avam* ve *havas* meselesi millî kültür ekseninde yorumlanmıştır. Gökalp, *Havas'ı* yalnız sarayın kurallarının teşkil ettiği, Osmanlı seçkinleri olarak ifade ederken *avam'ı* da taşralı diye küçümsenen taşralı Anadolu halkına ve havas dışında kalan tüm halka olarak verilen ad olarak tanımlar.¹⁹⁰ İhtimaî ikilik olarak tanımladığı avam ve havas farklılıklarının kültürel ve sosyolojik nedenlerine değinen Gökalp, bu ikiliğin doğuşunun en belirgin sebebinin dil olduğunu söyler. Kelimelerden oluşan dili sosyal müessese olarak niteleyen düşünür, Türkçe'nin halk arasında konuşulan avama mahsus argo olarak nitelendiğini, havasın ise konuştuğu Arapça-Farsça terkiplerden oluşan Osmanlıca'nın ise seçkin dili olarak nitelendiğinin altını çizer. Ayrıca ihtiyaçlarını sarayın karşıladığı Osmanlı medeniyeti seçkini havas kesiminden farklı olarak, Sünnî Türklerin Osmanlılık fikrine dahil olmayan, kendi kültür dairelerini oluşturarak Osmanlı medeniyetine kayıtsız kalan geçimlerini halkın verdiği hediyelerle sağlayan halkın seçkin sınıfı olduğunu da ifade eder. Bu kesimin halk sınıfından yetişip daima halk ve Türk kaldıklarının da altını çizerek millî kültürün aktarıcısı olduklarını ifade eder. Havas sınıfı ile halk zümresinin dili, müziği, vezni, edebiyatı, duyguları, seciyesi ayırır diyen Gökalp, halkın havasa ait kitap, dergi ve gazeteleri terkipli lisanla yazılmış olduklarından anlayamayacağını söyler. Yine musikiyi "düm tek" tarzında veya alafranga üslupta olduğu için anlayamayacağını altını çizer. Halkın bu nedenle kendine ait bir kültür oluşturduğunu belirtir.¹⁹¹ Aynı makalenin devamında karakter olarak da avam ile havası ayırarak avamın karakterce havasa üstün geldiğini söyler. *Havas sınıfının imparatorluğun suni bir terbiye ile yarattığı gayri tabii, ecnebi mukallidi bir zümre* olarak niteleyen Gökalp, edebiyat ve musikide Acem mukallidi ve Frenk mukallidi olan bu zümrenin karşısında halkın sosyolojik evrimin meydana getirdiği ulusal bir topluluk olduğunu söyler. Havas zümresinin halka gitmesinin halk dilini, vezinlerini, müziğini ve duygularını idrak ederek halklaşması, millîleşmesinin toplumda sosyal bir bütünleşme ve yaratıcı

¹⁹⁰ Gökalp, *Halka Doğru*, s. 48.

¹⁹¹ Gökalp, Ziya, *Makaleler VII*, Haz. Abdülhaluk Çay, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1982, s.224.

değişimi ortaya çıkaracağını ifade eder.¹⁹² Osmanlı toplumsal yapısında havas ve avam biçiminde iki tabaka ayırt eden düşünür, aydın ve halk arasındaki ayrılığın derece farkından çok niteliksel bir özellik taşıdığını ortaya koyar.

Gökalp'in 'Hars ve Tezhip' makalesinde hars, halk kültürüdür. Halkın gelenek, görenekleri, örfleri, sözlü ve yazılı edebiyatı, dili, dini, ahlâkı, iktisadî ve estetik ürünleri harstır. Tezhip ise, yüksek tahsil görmüş, yüksek terbiye ile yetişmiş aydınlara özgüdür. Ziya Gökalp'a göre bir insan yalnız milletinin harsına değer vermekle birlikte o insan tezhib görmüş ise başka milletlerin harslarından da etkilenir. Düşünür harsı demokratik ve millî, tezhibi aristokratik ve milletlerarası olarak görür. Bu anlamda sosyal hayatın kurumlarında millete özgü kısımlara hars yani kültür, milletlerarası kısımlara ise medeniyet der.¹⁹³

Gökalp, edebiyatın uzun soluklu avam ve hars tartışmalarına iki yönden bakmıştır. Dil ve sosyal farklılaşma ilişkisi, toplumsal tabakalaşma ve millî kültüre aidiyet. Bu anlamda gerek halka doğru anlayışı gerekse dilde sadeleşme esası ile inşa ettiği Yeni Hayat yani hayatın tüm kadrosundaki değişim için bu suni ayrımın ortadan kalkmasını önemli bulur.

Ömer Seyfeddin'in avam ve havas konusundaki görüşlerini halk kavramının ve avam ve havasın psikolojisini yorumladığı makalelerinde ve diğer makalelerinin satır aralarında ama en yoğun olarak öykülerinde inşa ettiği sosyal tipler üzerinden tanımlar ve konuyu eleştirisini ve *Yeni Lisan* için neden mesele olduğunu ortaya koyar. Enderun zümre olarak yorumladığı kesimin havas olduğunu ve Enderun Edebiyatını ortaya koyarak ve varlığını sürdürerek kendi millî değerlerini görmeyi reddeden halkı görmezden gelen bir kitle olduğunu ifade ediyor. Millet varlığının ancak lisan ve edebiyatla, adet ve gelenekleri ile belli olabileceğini bunun önündeki en büyük engelin ise havas ve ortaya koyduğu edebiyat anlayışı olduğunu vurguluyor. Kanunların, hükümlerin, âdet ve ayinlerin avamın genel ruhundan doğduğunu ve halkın Enderun

¹⁹² Gökalp, *Makaleler*, s.233.

¹⁹³ Özakpınar, Yılmaz, "Ziya Gökalp'de Kültür ve Medeniyet Kavramı", *Türk Yurdu*, Cilt 16, sayı, 103, Mart 1996, s. 6.

sınıfını reddettiğini lisanı sade Türkçe kabul ederek millî kültürün varlığını sürdürdüğünü ifade eder.¹⁹⁴

3.4.2. Medeniyet- Millî Kültür

Gökalp Sosyolojisinin ve *Yeni Lisan*, *Yeni Hayat Hareketi*'nin temel kavramlarından biri de medeniyet ve millî kültürdür. *Genç Kalemler* çatısı altında dilde sadeleşmeyi ve halka doğru görüşünü savunan tüm yazar ve düşünürler bu kavram ile ilgili eserlerinde açıklama ve tanımlamalar yapmışlardır. Ancak sosyolojik temelli tanımları doğrultusunda *Ziya Gökalp'in* bu iki kavramı ele alarak hareketin ideolojik temeline yerleştirdiğini söylemek mümkündür.

Medeniyet, Hars (millî kültür) kavramları hakkında verdiği tanımları anlamının Batı medeniyeti karşısında bilinç olarak konumlanma için gerekli olduğunu ifade eden Bilgiseven, *Gökalp'in* sosyolojik görüşünde dinî, ahlâkî, hukukî, mukavelevî, bedii, iktisadî, lisanî ve fennî hayatların hepsinin harsı da, medeniyeti de ilgilendiren sosyal hayat tarzları olduğunu ve harsla medeniyet arasındaki tek benzerliğin, sosyal hayatın sekiz cephesindeki ortaklıkları olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁵ Bilgiseven, Gökalp'in doktrinini verilerinden yola çıkarak iki kavram arası farklılıkları şöyle sıralar; harsın millî iken medeniyet beynelmileldir. Hars, fert iradesi dışında kendiliğinden yaratılırken, medeniyet insanın bilinçli çabası ile ortaya konur. Hars duygulardan, medeniyet ise bilgiden meydana geldiğini ifade eder.¹⁹⁶

Ömer Seyfeddin, “*fertlerden evvel mevcut olup da kendisini fertlere cebrî yahut ihtiyarî bir surette kabul ettiren, idrak ya hu amel tarzı olarak tanımladığı müesseselerin bir milletin belli hudutlar dahilinde tenazum ettikleri zaman husule getirdikleri ahenki*” hars olarak adlandırır. Bu müesseseleri ise hukukî kaideler, dinî inançlar ve törenler, dilin gramer özellikleri, telaffuz tarzı, imla yazı olarak sıralayan Ömer Seyfeddin, müesseseyi anlamak için ait olduğu toplumsal sınıf içindeki işlevine ve önceliğine bakmak gerektiğini ifade eder.

¹⁹⁴ Polat, *Ömer Seyfeddin*, s. 329.

¹⁹⁵ Bilgiseven Amiran Kurtkan, “Ziya Gökalp’a Göre, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Çağdaşlaşmak”, *Türk Yurdu*, Cilt 16, sayı, 103, Mart 1996, s. 25.

¹⁹⁶ Bilgiseven, *Ziya Gökalp*, s. 25.

Medeniyeti ise din ve ümmet kavramları üzerinden tanımlayan Ömer Seyfeddin, bir dine mensup olan milletlerin bir araya gelerek enternasyonalizm dairesinde birleştiklerinde ortaya çıkan kavram olarak yorumlar. Ümmetlerin arasında intişar eden müesseselerin bir araya gelmesinden ise medenîleşmenin, uygarlaşmanın ortaya çıkacağını belirten Ömer Seyfeddin, sosyolojinin toplumsal hadiselerin temelinde dini hadiseleri göstermesinin şaşırtıcı olduğu kadar gerçek olduğunu ve toplumsal hayatın çeşitli biçimlerini de dinden kaynaklandığını ifade eder. İlim, şiir, menkıbe, üsturelerden, resim ve heykele kadar pek çok kültürel ürünün dini müzeyyenat ve ritüellerden çıktığını ifade eder. Hukuk ve ahlâkın da dinî ayinlerden ve kurallardan çıktığını belirten yazar, farklı sosyolojik kavramların da din kaynaklı olduğunu sosyal düzen için gereken kural ve normların ceza ve kefaret yasalarından kaynaklandığını bağış ve hibe gibi sosyal yardım içerikli kavramların da hep din kökenli olduğunu detaylı örneklerle ele aldığı yazısında millete ait olan dinden doğan toplumsal kurumların ve uygulamaların bağımsızlaşarak ahlâkî, hukukî, iktisadî, bedii kurumlar halinde olgunlaştıklarını belirtir. Bu olgunlaşma sonunda toplumsal yapıdaki kurumların dini hayatın kurumlarının yanında yer alarak toplumsal hayatı düzenlediklerini anlatır. Medeniyetin bilimsel usullerden, fenlerden, aletlerden, ibaret olduğunu ve insanın yetileri sonucu ortaya çıktıklarını ifade eden Ömer Seyfeddin, İslâm medeniyeti dairesinde şekillenen uygarlığın parçası olan Türk milletinin millî kültürünün yani “millî Türk harsı”nın varlığına değinir. Bu makale medeniyet ve hars kavramlarını Ömer Seyfeddin’in sosyolojik perspektifle ele alması dışında *Yeni Lisan* ve dilde sadeleşme fikrinin şekillenmesinin Ömer Seyfeddin düşüncesinde yolculuğunun göstergesidir. Aynı zamanda kültürel milliyetçiliğin varlığının ve tanımının, oturduğu temel anlayışın kavramlar üzerinden adeta sorgulanışı niteliğindedir.

Millî Türk harsının bileşenleri olarak dil, din ve bilim esaslarını sıraladığı makalesinde, kelimeler üzerinden Türkçe, Acemce ve Arapça’nın aynı kelimelere yükledikleri anlamı değerlendirirken lisanı toplumsal bir gözlük olarak sosyolojinin meseleleri içinde tanımlar. Toplumsal kurumların ve olayların ait olduğu topluma özgü değerler üzerinden algıladığını, anlamlandırıldığını söyler. Bu minvalde harsın, milletin zihin ve duygu dünyasından kaynaklandığını belirterek milletin vicdanı olarak yorumlar. Lisan gibi dinin toplumsal bir gözlük olduğunu ama olayları kendi özel bakış açısından değerlendirdiğinin altını çizer. Bu özel bakış açısının medeniyete şekil

verdiğini söyler. Bilimin ise bir başka sosyal gözlük olduğunu, eşyayı ilmin yorumladığı şekillerde gösteren toplumsal işlevini tarif eden bu sosyal gözün atomun parçalanması ve izafiyet teorisini yorumlayan başka medeniyetlerin esaretinde ve tesirinde görülmüş sosyal meseleler olduğunu belirtir. Milleti sosyolojik olarak tanımlamak lisanın, ümmeti tanımlamak için dinin ve insanlar-arasılığı ise ilim ile kimlik kazanacağını belirtiyor.

Bütün bu toplumsal kavramların ve kurumların lisan dairesinde toplanmasının harsı, din dairesinde toplanmasının, medeniyeti, ilim dairesinde toplanmasının ise uygarlığı ortaya çıkaracağını söylüyor.

Ömer Seyfeddin'in fikir yazısı¹⁹⁷ sonuçlanırken yazar bu noktada adeta *Yeni Lisan Hareketi*'nin ve Yeni Hayat'ın varlığını ve anlayışını ortaya şu şekilde koyar;

“ *Avrupa'dan (Japonlar) gibi yalnız temeddün alacağız. Çünkü beynelümemdir, Avrupa'dan kat'iyen “medeniyet” almayacağız. Çünkü beynelmileldir. Avrupa medeniyeti Hristiyan olan Avrupa milletlerine mahsustur. Bizim beynelmileliyetimiz İslâm'dır. Medeniyetimiz de İslâm Medeniyetidir. Harsa gelince, onu ne Avrupa'dan ne başka yerden... onu hiçbir yerden almayacağız. Bütün milletlerinki gibi bizim harsımız da millîdir. Lakin yazık ki biz bu güne kadar onu arayıp bulamamışız...*”

Ömer Seyfeddin makalesinde, medeniyet ile ilgili görüşlerini ifade ettiği bölümde okuyucuya verdiği dipnotta medeniyetin tekamül sonucunda ortaya çıktığını, eski İslâm medeniyetinin Arap harsından doğduğunu, yeni İslâm medeniyetinin Türk harsı başta olmak üzere tüm İslâm milletlerinin harslarından doğacağını ifade etmektedir.

3.4.3. İdealizm / Mefkûrecilik

Yeni Hayat ve *Yeni Lisan Hareketi*, toplumsal yapıda sosyolojik ve kültürel pek çok sonuçları olan siyasî nitelikli fikir *hareketi* olmasının yanında bir idealin biçimlenmiş, sistematize olmuş görüntüsüdür.

Ziya Gökalp Yeni Hayat'ın ne olduğunu hayatın her sahasında bir devrim olarak ortaya koymuş ve idealinin hareket usullerini ve programını kavramın tanımından önce tartışmıştır. Gerek Yeni Hayat görüşünün gerekse Ziya Gökalp'ın idealizm/

¹⁹⁷ Polat, *Bütün Nesirleri*, s. 466.

mefkûrecilik anlayışının Durkheim kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde Gökalp, *Tarihi Maddecilik ve İçtimai Mefkûrecilik* başlığı altında Durkheim sosyolojisinde sosyal hadiselerin, diğer sosyal hadiseler ve ekonomik hadiselere sebep olabileceğini ortaya koyduğunu belirtir. Ayrıca Durkheim sosyolojisinin öncül kavramlarından biri olan kolektif tasavvurlar kavramını kendi doktrini açısından da örneklerle şöyle açıklar;

“... Mesela, meşrutiyetten önce de memleketimizde işçiler vardı. Fakat bu işçilerin ortak şuurunda “biz işçi sınıfını teşkil ediyoruz “ fikri yoktu. Bu fikir olmadığı için o zaman memleketimizde işçi sınıfı yoktu. Meşrutiyetten önce memleketimizde pek çok Türkler vardı. Fakat bunların kolektif şuurunda “Biz Türk Milletiyiz” kavramı bulunmadığı için o zaman Türk milleti de yoktu. Çünkü bir zümre, fertlerin ortak vicdanında şuurlu bir surette idrak olunmadıkça sosyal bir zümre mahiyetine haiz olmaz.”

Ziya Gökalp, Türk halkının millî şuurunda Türkçe asıllı kelimeler yaşamıyorsa sosyal bir varlık gösterme becerisini kaybettiğini belirtir. Türk töresine giren bir geleneğin de artık Türk halkının şuurunda aktarımının kesilmiş olmasının -ki bunu sosyal bir hadise olarak tanımlar - Türk ahlâkının unsurlarını kaybetmiş olması olarak görür. Toplumsal değişimi ve sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunları kolektif şuurun ve bu şuura ait unsurların yitirilmesi ile açıklayan Gökalp, sosyal olayların mutlaka mensup oldukları toplumun zihninde ve vicdanında idrakler olarak bulunması gereğinin altını çizer.

Türklerin kolektif vicdanında Türk milletindeniz, İslâm ümmetindeniz, Batı medeniyetindeniz düşüncelerinin açık seçik belirdiği anda tüm sosyal yapının değişmeye başlayacağını yani kolektif tasavvurun sosyal olayları tetikleyeceğini vurgular.

Gökalp’ın Türkçülük idealinde ve kültürel milliyetçilik anlayışında kolektif tasavvur kavramı bir gösterge olarak Yeni Hayatın da öncül kavramıdır. Gökalp Marx’ın aksine kollektif tasavvurların toplumsal hayatta gölge hadiselerden ibaret kavramlar olmadığını, tüm toplumsal hayatın bu kavramlarla şekillendiğini örneklerle açıklar. Bu örnekler bir anlamda Ziya Gökalp’ın Yeni Hayat anlayışının tasavvuru

yanında II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan öteki yeni hayat anlayışlarını ve tutumlarını da belirginleştiriyor. ‘Türk milletinden’ denildiğinde, dilde, estetikte, ahlâkta, hukukta, din ve felsefede Türk millî kültürüne bir orijinallik, şahsiyet atfedileceğini ifade eden Gökâl, kolektif tasavvurları kavramlar olmalarının yanında halkın aktarılan kültürünün öğeleri olarak da niteler. Menkıbeler, masallar, efsaneler, akideler, ahlâk, hukuk, iktisat, fen ilim ve felsefe kaideleri ile ilgili görüşleri kolektif tasavvur unsuru olarak sayıyor. Ziya Gökâl idealizminde halka doğru *hareketinin* bir gerekçesinin de bu kolektif tasavvurlar yoluyla kültürü inşa etmek olduğunu söylemek mümkündür.

Gökâl, ferdî fikirlerin şahsi olduğunu ama kolektif tasavvurların toplumun tüm fertlerinin ortak şuuru ve vicdanı ile kavranılan düşünme şekillerin olduğunu ifade eder. Bu gerçek aslında *Yeni Lisan Hareketi* ve dilde sadeleşme sayesinde fertten, millete ulaşılacağını ve kolektif şuur ile kültürel milliyetçiliğin amacı olan millî kültür ve millî kimliğin ortaya konacağı görüşünün özü olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Yeni Hayatı toplumun her alanında meydana gelecek sosyal bir devrim olarak tanımlayan Gökâl, bunun sosyolojik dinamiğini yine kolektif tasavvurlar üzerinden açıklar. Ferdî fikirlerin sosyal bir kuvvetle kolektif tasavvura dönüştüğünde toplumsal değişimin gerçekleşeceğini belirten düşünür, bir milletin bir liderin kolektif tasavvurlar yarama iktidarı ile her tür yeniliğin kolayca gerçekleştirebileceğini söyler. Kolektif tasavvurların toplumsal kriz hallerinde coşku ile kuvvet kazanıp büyük bir değere dönüşmesini mefkûre olarak tanımlayan Gökâl, Türkçülük fikrinin genç bir grubun kendine has bir tasavvuru almaktan çıkıp, Türk milletine yayılarak onu mefkûre haline dönüştüren sosyal ve siyasî olayların Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi ve I.Dünya Savaşı gibi büyük travmalar olduğunu ifade eder. Bu noktada Gökâl, Yeni Hayat’ın sosyolojik anlamda kuramsal temellerini açıklıkla ortaya koymuştur.

Türkçülük cereyanının ortaya çıkışını da toplumsal bir olay olarak gören Gökâl, bu olayın sosyal ideallerin değişmesinden kaynaklandığının altını çizer. Sosyal yapının değişmesinin sonucu olarak gördüğü fikir *hareketinin*, toplumda bir arada yaşayan iki din merkezli topluluğun yani Rumlar ve Türklerin kurumsal varlıklarını kaybetmesi neticesinde dağıldıklarını ifade eder. Şehirde özellikle iş bölümünden kaynaklı kolektif şuurun iki grup arasında zayıflamasının toplumsal yapıda ve hayatta değişikliklere yol açtığını belirtir.

Gerek yazılı gerekse sözlü kültürün dilinin giderek halktan uzaklaşıp toplumun dili yerine cemiyetin dilinin benimsenir olmasının kolektif şuuru zayıflatan başka bir gerçek olduğunu ve din topluluklarının dağılmasının ardından dil topluluklarının oluştuğunu söyleyen düşünür, ilk kopuşun kültürel olmasının Osmanlı kimliğinin daha uzun sürmesine neden olduğunu siyasî kopuşu, kültürel kopuşu hızlandırdığını vurgular.

Türkçülük fikrinin millî kültür ve millî kimlik kavramları ile yapılandırılması *Yeni Lisan* hareketi özünde dilde sadeleşmenin ve halka doğru yönelişin yöntem olarak ortaya konması ve ideolojik temelli dil *hareketi* olarak yorumlanması tamamen *Gökalp*'in sosyolojik görüşünün özüne dayanır. Bu noktada kültürel milliyetçilik anlayışının Türk milletinde kolektif bir tasavvura dönüşmesinde etkili olan ve dilde sadeleşme görüşünün manifestosunu hazırlayan Ömer Seyfeddin, "*Tabii Mefkûreler*" başlıklı yazısında,¹⁹⁸ "en tabii mefkûreler hayatın hakikatine uyanlardır!" diyerek ideallerin sosyal yapıdan kaynaklandığını ve sosyal yapının doğal sürekliliği içinde şekillendiğini izah ederken, bir idealin tüm millete telkin edilebileceğini ifade eder. Ancak telkin edilen ideolojinin ya da sosyal şuur oluşturulacak mefkûrenin bir gerçeğe ve toplumun ihtiyacına karşılık gelmesi gerektiğini, hayatın gerçeğine uygun olması gerektiğini örneklerle açıklar. Ayrıca sun'i mefkûrelerle, tabii mefkûreleri de birbirinden ayırmanın toplumun devamı için gerekli olduğunu ifade eder.

Ömer Seyfeddin'in idealizm ve mefkûre anlayışı tüm yazılarında millî düşüncenin oluşturulması için adeta ete kemiğe bürünmüş ve Yeni Hayat anlayışında kendini gerçekleştirmiştir.

3.4.4. Halka Doğru

Yeni Lisan ve Yeni Hayat anlayışına yönelik eleştiriler en çok "halka doğru" ve "halk için" kavramları üzerinden yapılmıştır. Millî edebiyat teorik ve sosyolojik zemin üzerine inşa edilen bir edebî hareket olarak yeni Hayat görüşünü lisan dairesinde yorumlamıştır. Yeni Lisan dönemin aydınlarının tercih ettiği elit lisanı olmaktan öte halkın lisanıdır. Gökalp'in siyasî fikirleri arasında aydınların harsa ulaşmak için halka yönelmesi gerçeği önemli bir mesele idi. Meşrutiyet aydınına, halk ve onun yaşantısını şekillendiren coğrafya yabancı olduğu yüksek değerleri vaad ediyordu. Osmanlı

¹⁹⁸ Polat, *Nesirler*, s.603.

aydını kendi kimliğinden ve halktan uzaklaşmış terkiplerden oluşan Osmanlıca ile halk ve kendi arasına duvar örmüştü. Kendine suni ve millî nitelikten yoksun bir kültür ortamı yaratmıştı. Oysa millî kültür halkın asırlardır çeşitli hayat pratikleri ile nesilden nesile aktardığı duru ve sade nitelikteki öz kültürdü. Öz kültürünü kaybeden aydının yeniden aslına ulaşip yaşadığı sosyal buhrandan toplumu ve kendini çıkarması için halka yönelmesi gerekiyordu. Yerli harsa ulaşan aydın, millî kültürün inşasını da başlatacaktı. Millî kültürün inşası, aynı zamanda millî sosyoloji ve millî edebiyatın anlayışının da inşası demektir.

II.Meşrutiyetten sonra iktidara ve yazı hayatına hâkim olan Türkçüler, Halkçılık, Millîyetçilik ve Türkçülük görüşlerini birleştirmişlerdi. Türkçülük ideolojisini bilimsel olarak ele alıp sistemli olarak ortaya koyan Gökâlîp'in en çok üzerinde durduğu fikir "halk kültürü" fikridir. Ziya Gökâlîp'a göre halk, eskilerin ve dönemin aydınlarının zannettiği gibi cahil, kaba, kültürsüz, ve şekilsiz bir yığın değil, asırların gelenekleri içinde yaşayan, ince, olgun, güzel eserler vücuda getirmiş, aydınların kendisinden pek çok şey öğreneceği sosyal bir tabakadır.¹⁹⁹

II. Meşrutiyet döneminde millîyetçilik gibi halkçılık düşüncesi de esasen Batı kökenli düşünce akımı olarak Osmanlı'nın içinde bulunduğu duruma çözüm arayışları neticesinde Türkiye'ye girmiştir.²⁰⁰ II. Meşrutiyet'in Osmanlı düşünce hayatına getirdiği bu akım Rus Narodnik hareketinden ve Balkanlar'daki uzantısı halkçılık ve köycülükten esinlenen Osmanlı halkçıları *Türk Ocağı* ile *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti* çevresinde toplanmış, *Türk Yurdu* ve *Halka Doğru* dergilerini çıkarırlar.²⁰¹ Bu dergilerde özellikle sosyolojik ve kültürel yönleri ile halk kavramını ve halka yönelişin gerekçelerini kaleme alan Ziya Gökâlîp bir anlamda hem sosyolojik bir terimi ideolojik perspektiften şekillendiriyor hem de folklor çalışmalarının önünü açıyordu. Ancak Yeni Lisan etrafında bir araya gelen gençlerin bir kısmı millî edebiyatı halk edebiyatı şeklinde algılamıştı. Buna karşı Ali Canip yazdığı dört makaleyle edebiyatın halk için değil halka doğru olması gerektiği, böylece millî edebiyatın mevzusundan, bünyesine

¹⁹⁹ Kaplan, Mehmet, *Ziya Gökâlîp ve Halk Kültürü Kavramı*, Ziya Gökâlîp Kültür Dergisi, C.2, Sayı.5, Nisan-Ekim 1976, s. 80.

²⁰⁰ Kaçmazoğlu, Hacı Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihi III, Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*, (1. Baskı), Kitabevi Yayınları, 2011, s. 184.

²⁰¹ Toprak Zafer, *Türkiye'de Popülizm 1908-1923*, (1.Baskı), Doğan Kitap, Kasım 2013, s.163.

kadar her şeyini “halkın ruhunda yaşayan Türk ruhiyet ve lisanından alan yüksek bir edebiyat olduğunu ileri sürmüştür.²⁰²

‘Halka Doğru’ deyimini, Çarlık Rusyası’nda 19. Yüzyılın ikinci yarısında gelişen Narodnik hareketinin temel görüşü idi. Rus aydını bozulan geleneksel yapıya halka doğru hareketi ile çözüm aramıştı. Rus halka doğru hareketi Osmanlı aydınlarına Balkan entelektüelleri ve Rusya’dan göçen Müslümanlara aracılığı ile ulaştığı söylenebilir. Balkanlardaki yazarlar ve öğretmenler arasında Narodnik hareketi 19. yüzyılın ikinci yarısında etkin olmaya başlar.²⁰³

Halkçılık ideolojisinin kurucusu olan Ziya Gökalp, özellikle *Halka Doğru* dergisinde kaleme aldığı yazılarında halk gerçeğini kavram olarak ele almış ve toplumsal yapıdaki avam- havas ve hars –medeniyet anlayışının inşasının temel meselesi olarak tartışmaya açmıştır. Bu girişimleri halkçılığın bilinç olarak uyanmasına sebep olmuş ve halka doğru *hareketi* olarak bir grup aydının halk kültürünü millî kültür esası ile incelmeye öncü olmuştur. Siyasal ve toplumsal olaylar neticesinde sosyal yapıdaki değişimin sebep olduğu sorunların çözülmesinde, bireyi değerlendirmekten cemiyeti değerlendirme düşüncesine geçiş sürecinde düşünsel arayış içinde olan aydın psikolojiden, sosyolojiye yönelir. Herbert Spencer (1820-1903)’dan, Durkheim’a yönelmek anlamında gelen bu eylem sosyolojinin karşılığı olan “ilm-i ictimai” ya da “içtimaîyyat” kelimeleri gibi reaya, tebaa, ahali, avam kelimeleri yerine halk kelimesini kullanmaya başlar²⁰⁴. Bir anlamda halka doğru gidişi ifade eden Türkçülük ideolojisinin öncül kavramları sosyoloji sayesinde ortaya konmuş olur.

II. Meşrutiyetin siyasî ve sosyal ortamı hem fikir hem de siyaset adamlarının zihninde, topluma dair gerçeklere ilişkin farkındalık oluşmasını sağlar. Geri kalmışlık, toplumdaki tabakalar arasındaki düşünsel ve sosyal ikilikler, aşırı Batılılaşma gibi meseleler toplumsal düşüncenin seyrini belirliyor, aydınlar sosyolojinin imkânları dahilinde düşüncelerini pratik olarak ifade ediyordu. Sosyolojinin temel konusu olan toplum ve halk, Osmanlı aydınının zihninde flu bir kavramdı. Basmakalıp önyargıları aydının, halkı ve halkın hayat pratiklerini algılamasının önündeki en büyük engeldi.

²⁰² Okay Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, (1.Baskı), Dergah Yayınları, Ekim 2005, s.160.

²⁰³ Toprak, *Popülizm*, s.164.

²⁰⁴ Toprak, Zafer, "II.Meşrutiyet’de Solidarist Düşünce: Halkçılık”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:1, 1977, s.93.

Önce Arap-Acem kültürü etkisinde yazan sonra Batılılaşma tesirinde yeni hayatı sorgulayan ya da şekillendiren, kendine ayrıcalıklı bir konum ve konfor alanı belirlemiş olan aydın için “halka doğru” *hareketi* şiddetle karşı çıktığı bir düşünce idi. Ancak Ziya Gökalp Sosyolojisi halka doğru *hareketini* Türkçülük ve millî kültürün inşası için olmazsa olmaz olarak işaret ediyordu.

Sosyolojinin halk medeniyetini inceleyen bir şubesi olması gerektiğini ifade eden Gökalp, “avam-havas” ve “hars-medeniyet” kavramlarını kaynakları ve içeriği bakımından ele aldığı makalesinde, halk, halka doğru temalarından sonra halk medeniyeti temasını kültürel milliyetçiliğin öncül kavramı olarak ortaya koyuyordu. *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde Gökalp, Türkçülüğün ilk esasların biri olan “halka doru gitmek” meselesini şu şekilde açıklar; “...güzidelerin halka gitmesi iki maksatla olabilir: 1.Halktan harsi bir terbiye almak için, halka doğru gitmek 2. Halka medeniyet götürmek için halka gitmek... halka doğru gitmek harsa doğru gitmektir çünkü, halk, millî harsın canlı bir müzesidir.”²⁰⁵ Halka doğru gitmek ancak Türklük bilinci ile olur diyen Gökalp, öncelikle millî diline dönmek zorunda olan seçkinlerin uyurgezer Osmanlı olmaktan vazgeçip, diğer kültürlerin hipnozundan kurtulup harsa yönelmelerinin gereğinin altını çizer. Osmanlı seçkinlerinin millî kültürü halktan öğrenmedikçe millî düşünürler olamayacaklarını ve halka medeniyet götürmenin de Şark Medeniyetini değil Batı Medeniyetini götürmeleri gereğini ifade eder.

Türkçülüğün II. Meşrutiyet sonrası halka yönelmek olarak biçimlenmesi sosyolojinin imkânları dahilinde gerçekleşirken, edebiyat sahasında da halka yönelmek, halkçılık gibi kavramların tesiri belirginleşmeye başlar. Millî edebiyatçılar için millî lisan, halkın dili idi. Yazı dili ile günlük konuşma dili arasındaki ikilik avam ve havas tabakalaşmasının varlığı halka yönelme gereğinin bir boyutu idi. *Yeni Lisan Hareketi*, günlük konuşma dili ile seçkin kesimin kullandığı edebî dil/yazı dili Osmanlıcanın sadeleşmek yolu ile halk dilinde birleşmesini millî kimliğin ve kültürün inşasının ön koşulu olarak görüyorlardı. Gümünüz Türkçesinin temellerini atan *Genç Kalemler*’in Halkçılık anlayışı “Millî Edebiyat”ı ortaya çıkarmıştır. Ömer Seyfeddin, *Yeni Lisan Hareketi*’nin ve halka doğru anlayışının en güçlü kalemlerinden biri olarak gerek içtimaîyat veya sosyoloji olarak adlandırdığı fikir yazılarında kendi konfor alanı içinde

²⁰⁵ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s.43.

halktan kopuk yaşayan, düşünen ve yazan elitleri oldukça şiddetli biçimde eleştirmekle kalmamış halka doğru gidişin esaslarını edebiyat üzerinden belirlemiştir. Ömer Seyfeddin'in *Türk Sözü* adlı dergide yayınlanan ve 'Türkçe'ye karşı Enderunca'²⁰⁶ başlığı taşıyan yazısında hem seçkinleri hem de kullandıkları dili ağır biçimde eleştirmektedir. Millî Türk dilbilgisini toplumsal bir müessese olduğu kadar Türklüğün de kutsalı olarak tanımlayan Ömer Seyfeddin, millîyetçilik düşüncesinin yayılması ile beraber lisan meselesinin tartışmaya açıldığını ve millî aruzun yazıya geçmesine vesile olduğunu ifade eder.

Yazısının devamında "Kimler için edebiyat yapılıyor?" diye sorarak edebî eserlerin ve aydının ulaşmak istediği kitleyi sorgulayan Ömer Seyfeddin, Türkler için ise Türkler'in enderunca yani Osmanlıca bilmediğini, şayet kavimler olarak tanımladığı Türk Olmayan Osmanlı unsurlar yani Ermeniler, Rumlar, Yahudiler için ise bu unsurların Osmanlıca'yı değil alfabeyi tanımadıklarını dolayısıyla elitin kendi için yazdığını belirtir. Dili anlayabilecek olanların Acemler ve Araplar olabileceğini ama onların bu edebiyata hiç ihtiyaçları olmadığını, hatta kendi millî edebiyatlarının ve lisanlarının, Osmanlıca ile ortaya konmuş edebî zenginliğin çok çok ötesinde olduğunu da ekler. Bu millîyetsiz ve kimliksiz olarak nitelediği Enderun Edebiyatının sadece inat ve edinilen sınıfsal ayrıcalığın sürdürülmesi uğruna olduğunu da belirtiyor.

Halka doğru gidişin önünde engel gördüğü Enderun edebiyatının lisanı bozmak yoluyla millî kültürün dokusunu zedelediğini ifade eden Ömer Seyfeddin, *Türk Sözü* dergisi'nde yayınlanan *Türkçeye Kimler "Osmanlıca Der"*²⁰⁷ başlıklı makalesinde öncelikle sosyolojik bakımdan kabile, il, millet oluşumuna değinir. Milleti lisanı olan halk olarak tanımlayan yazar, Türklerin Turan'da oturan bir millet olarak hepsinin dil çatısı altında tek millet olduğunu belirtir. Osmanlıca'nın aydınlarca savunulmasının halka yönelmek konusunda bir engel olarak görür. Milletin lisan ile kaim olduğunu bilen millîyetçi gençlerin İstanbul Türkçesi Türklerin edebî lisanı kabul ettiklerini ve halkın diline ve kültürüne giderek, halkın konuştuğu saf, sade, güzel kuvvetli İstanbul Türkçesi ile doğacak millî Türk edebiyatını ve millî kültürü inşa ederek dağınık ve perişan haldeki milletin toplumsal birliğini sağlayacaklarını, seksen milyonun

²⁰⁶ Polat, *Nesirler*, s. 333.

²⁰⁷ Polat, *Nesirler*, s. 358.

çağdaşlaşacağını ifade eder. Bu ülküyü de millî lisan ile gerçekleştireceklerinin altını çizer. Bu anlamda Millî Edebiyat terkindeki “millî” kavramın kullanılması meselesi de akımın öncül kavramlarının belirlenme biçimini ortaya koymasından bakımından önemlidir. Edebî eserler hakkında millî sıfatının kullanılması 1880’li yıllara rastlar. Bu dönem bir takım eserlerin adları altında “millî oyun”, “millî roman” şeklinde açıklamalar görülür. Ancak buradaki millî kavramının, tercüme yahut adapteye mukabil yerliliği ifade ettiği veya hiç değilse Osmanlı dışında yahut ekalliyetler arasında geçmediği manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır.²⁰⁸ Bu anlamda Yeni Hayat ve Yeni Lisan, “millî” kavramını bir millî kimlik inşası ve millî kültürün esaslarına dönüş manasında ideolojik bir kavram olarak kullanmıştır. Ömer Seyfeddin, 1914-1915 tarihli yazılarında millî edebiyatın şekil ve manaca bizim özelliklerimizi haiz olacağını ifade etmiş, 1918’den sonraki yazılarında ise “Millî Edebiyat”, “Millî Edebiyat Cereyanı” kavramlarını daha sıklıkla telaffuz etmiştir. Bu tarihten sonra Köprülüzade Mehmet Fuad da aynı istikamette, millî edebiyat ile ilgili tezleri destekleyen yazılar kaleme almıştır. Millî Edebiyat kavramının bir akım olarak ifadesinin de ilk defa bu yazılar çerçevesinde dile getirildiği görülmüştür.²⁰⁹

Millî Edebiyat akımının yaygınlaşmasında, hatta aleyhinde bulunmuş olanların bile zamanla aynı prensipler çerçevesinde eserler vermeye başlamasında dönemin siyasî şartlarının büyük etkisi olduğu muhakkaktır. Köprülü, akımın kısa zamanda bu başarıya ulaşmasını “çok kuvvetli tarihi sebepler tesiriyle en hararetli taraftarlarının en iyimser tahminlerinden daha önce kesin üstünlüğünü kazanmış olduğunu” ifade ederken bu şartların birleştirici vasfına dikkati çeker. Gerek fikri-siyasî karakterli, gerekse saf edebiyat peşinde olan bütün akımların ard arda zuhur eden Trablusgarp, Balkan ve Dünya Savaşları –Millî Edebiyatın Cumhuriyetin erken yıllarında da görüldüğü dikkate alınırsa- İstiklâl Savaşı farklı düşünce ve idealleri bir araya getirmek suretiyle birbirine yaklaştırmıştır. Irkı değil millî bir başlangıç kabul edilen Türklerin Anadolu’ya girişini zımnen benimseyen, kültür esasına bağlı yeni bir milliyetçilik anlayışı yeni edebiyat hareketlerinin de felsefesini oluştururken, programlı ve net bir ortaya çıkışı olmayan Millî edebiyat, siyasî şartların, belki millî şuur altının zorladığı bir anlayışın edebiyatı

²⁰⁸ Okay, *Batılılaşma Devri*, s.161.

²⁰⁹ Okay, *Batılılaşma Devri*, s. 161.

oluyordu.²¹⁰ Bir sonraki adımda Yeni Hayat bir anlamda genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ideallerinin temelinde kendini devam ettirecekti.

Sosyolojinin kurucusu Ziya Gökalp'ın sosyolojik esaslarını belirlediği kültürel milliyetçilik idealinin gerçekleşmesi için halka yönelişin gerekliliğini, edebî ve fikir yazıları ile destekleyen ve bunu Osmanlıcayı ve elit sınıfı tartışmaya açarak yapan Ömer Seyfeddin halka doğru *hareketinde* ve bu *hareketin* günümüze ulaşan sonuçlarında katkısı büyüktür. *Yeni Lisan Hareketi* ve Yeni Hayat'ın halka yöneliş amacı millî kimliği ve kültürü bu kavramların kaynağı gördüğü halkın kültürel zenginliği ve lisanından hareketle inşa etme idealidir.

3.5. Kültürel Milliyetçiliğin İnşası: Ziya Gökalp - Ömer Seyfeddin Etkileşimi

Abdülhamid Döneminde ve Meşrutiyet'in ilanının ilk yıllarında 'yeni hayat' sözcüğüne yüklenen anlam Osmanlı'dan ümidi kesen aydın kesim için Türkiye dışında yaşamaktı. Meşrutiyetin ilanı ile beraber yeni hayata yüklenen anlamda değişti. Yeni hayat artık Meşrutiyetin sağladığı özgürlükler sayesinde Batı kültürü ve dili tesiri ile inşa edilecek yerli kültürel kavramları ötekileştiren sosyal ve fikri hayattı. Durumun öyle olmadığını anlayan aydınlar II. Meşrutiyet'i ilan eden İttihat ve Terakki'yi basın yoluyla eleştirerek hayal kırıklıklarını ifade ettiler. "Yeni hayat bu memlekette doğmaz" görüşü halkı görmezden gelen aydınlarda yaygın kanaattir. Tüm bu yeni hayat anlayışları dışında Selanik'te başlayan *Yeni Lisan Hareketi* millî esaslara dayalı Yeni Hayat anlayışını ortaya koyuyordu.

Ziya Gökalp, Ali Canip ve Ömer Seyfeddin'in halka yöneliş hareketi olarak ilkesini ortaya koyduğu *Yeni Lisan/Yeni Hayat Hareketi*, Meşrutiyetin siyasî devrim olarak gerçekleştiremediği sosyal devrim olarak idealize edildi. *Genç Kalemler* tarafından Kültürel Türkçülük Hareketi'ni adına toplumsal hayatın tüm alanlarda gerçekleştirilmesi hedeflenen sosyal devrim ya da toplumsal değişim 'Yeni Hayat' kavramı üzerinden tanımlandı

Bir kültürel milliyetçilik *hareketi* olan Yeni Hayat ve *Yeni Lisan* aslında Gökalp ve Ömer Seyfeddin'in Sosyoloji'nin, teoriyi inşa etme yöntemi ile edebiyatın halka

²¹⁰ Okay, Batılılaşma Devri, s. 163.

ulaşarak kamuoyu oluşturma gücünü bir araya getirebilme yetilerinden doğmuştur. İslâmcılık ve Osmanlıcılık ideolojilerinin aksine “Kültürel Türkçülük”, Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve *Gökalp*'in çevresinde toplanan gençlerin sosyal hayatı, fikrî esaslarla değiştirme yolunda halka yönelme *hareketidir*.

Yeni Hayat görüşünün toplumsal ve siyasî arka planı tamamen Meşrutiyet'in siyasî ve sosyal koşulları ve sonrası ile ilgilidir demek sınırlı bir yaklaşım olur. Çünkü gerek lisanın sadeleşmesi gerekse Türkçülük fikri daha öncede değinildiği gibi Meşrutiyet'e kadar kademeli olarak kendi seyrinde yol almıştır. Siyasî devrim olarak nitelenen Meşrutiyet, sonuçları itibarıyla özellikle sosyal alanda uzun vadede önemli sorunlara sebep olmuştur. Bir anlamda Meşrutiyet sonrası doğacak düzenin toplumsal temelleri ve tanımları oldukça silik görünümündedir. Belirgin olan ise İmparatorluğun artık içeriden ve dışarıdan başka bir siyasî düzene dönüşmeye zorlanıyor oluşudur. Özellikle çok kültürlü ve etnik yapıları şehirlerde Meşrutiyet ile oluşan dernekler ve fikir kulüpleri, basılan kitapçıklar, dergiler, gazeteler değişimi ve çözülmeyi gözler önüne sererken aynı zamanda ulus-devlet anlayışına doğru temel kavram ve fikirlerin inşasına hizmet ediyorlardı. Osmanlılık tartışmaya açılmış, Osmanlıyı oluşturan etnik unsurlar Osmanlı'dan çok Avrupalı olma fikrini benimsemiş ve bu noktada harekete geçmişlerdi. Yine Batılılaşmayı ve Batı taklidi hayatı kendini ifade etme biçimi ve kurtuluş olarak gören siyasetçiler ve fikir adamları toplumsal yapıda ve sanatta halk kültürünü red eden bir toplum tasavvuru içindeydiler. Kültürel Türkçülük Hareketi, tarihsel birikimi ile bu noktada toplumun sosyal yönü başta olmak üzere tüm kurumları ile toplumsal yapısının halkın kültürel birikimi üzerinden inşa edilmesi gerektiğini gerek fikir yazılarında gerek edebî eserlerde kamuoyu ile ötekinin eleştirisini de yaparak paylaşıyorlardı.

Kültürel Milliyetçiliğin ve millî devletin, millî dil ve kimlik üzerinden Sosyoloji'nin imkânları ile inşasının mümkün olacağını düşünen Ziya Gökalp, doktrinini bu doğrultuda biçimlendirmiştir. Gökalp, Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeden önce dahil olduğu Uzak Şark Medeniyeti anlayışının yani gerçek kültürel değişkenlerinin, İslâmiyet'in kabulünden sonra silikleştiğini ifade eder. İslâmiyet ile Şark kültür anlayışına giren, Tanzimat'tan sonrada Garp Medeniyetinin tesirine girerek köklerine dair kültürel kodları tümüyle kaybettiklerini ve millî devlet için öncelikle

millî kültürel anlayışın ve kimliğin esaslarına dönülmesi gerektiğini belirtir. *Türk Töresi* adlı eserinde de bu gerekçe ile her üç tarih devresini yorumlar.²¹¹

Şerif Mardin'e göre, Karl Deutsch, milliyetçilik ve sosyal iletişim arasındaki ilişkiden yola çıkarak milliyetçiliğin genel teorisini yorumlarken, sosyal iletişim sürecindeki değişim ile millî bilinç arasında karşılıklı ilişki olduğunu göstermeyi amaçlar. Osmanlı toplumunda sosyal iletişimindeki değişimler, modernleşme sürecinde buna eşlik eden millî bilinç (önce Osmanlı- sonra Türk) hissinin gelişmesinde büyük rol oynar. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sosyal iletişimin küçük ama önemli bir alanındaki dönüşüm, toplumsal değişme zincirini harekete geçirir ve gücünü Batılı fikirlere borçlu olmayan yerli hareketler, Türk entelektüel bilincinin modernleşme tarihine de ışık tutar.²¹² Kültürel milliyetçiliğin inşa sürecinin önemli aşaması olan *Yeni Lisan / Yeni Hayat*'ın dilde sadeleşme ve halk kültürüne yöneliş anlayışı ile bir anlamda milli bilinci inşa etme sürecini sosyal etkileşim yoluyla harekete geçirdiğini söylemek mümkündür.

Ziya Gökalp, kültürel Türkçülüğü tüm alanlarda izah ettiği Türkçülüğün Esasları adlı eserinde kültürü, yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının uyumlu bir bütünü olarak tanımlar. *Millî kültüre dahil olan şeyler ise, usul ile fertlerin iradesiyle meydana gelmiştir*²¹³ diyen Gökalp, dil ile kültür ve medeniyetin açıklaması avam ve havas'ın dili ve havasın halk dili ile ilgili yargıları üzerinden açıklar.

Osmanlıca, resmi dil niteliğinde nesiri tekeline almış üç dilin gramerinden oluşan yapay bir dil olup Havas'ın yücelttiği bir dil olarak niteleyen Gökalp, halk dili olan, arı Türkçe'nin doğal süreçler ve tarihsel seyir içinde şekillenmiş, her hangi bir müdahale olmaksızın grameri oluşmuş millî dil olduğunu belirtir. Bu nedenle de millî kültürün aslı olan dil, halk dili olduğu için millî kültürün dilinin halk dili olduğunu Osmanlıca'nın ise medeniyet dili olduğu görüşündedir. Türkçe'nin aydınlar tarafından küçümsendiğini, avama mahsus bir argo olarak yorumlandığını belirten Gökalp, iki dil ve iki vezinin de aynı coğrafyada birlikte yaşadığını, aynı zamanda gerek musiki, gerek edebiyat

²¹¹ Gökalp, Ziya, *Türk Töresi*, Haz. Hikmet Dizdaroğlu, (1.Baskı), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, 1976, Ankara, s. 23.

²¹² Mardin Şerif, "Türkiye'de İletişimin Modernleşmesinin Erken Bir Safhası Üzerine Bazı Notlar", *Türk Modernleşmesi*, Makaleler IV. (2. Baskı), 1992, İstanbul, s. 144.

²¹³ Gökalp, Ziya, *Millî Kültür ve Medeniyet*, Türkçülüğün Esasları, (1. Baskı) M.E.B Basımevi, 1979 İstanbul, s. 31.

eserlerinin de bu ikilik ile teşekkül ettiğini belirtir. Türk edebiyatının halkın sözlü kültür ürünleri olan atasözlerinden, bilmecelerinden, halk masallarından, koşmalarından, menkıbelerinden destanlarından, cenknâmelerinden, tekkelerin ilahileri ve nefeslerinden, fıkralardan, ve halk tiyatrosundan ibaret olduğunu ve hepsinin halk tarafından halkın günlük yaşantısı ve millî kültüründen kaynaklı olduğunu ifade eden Gökalp, Dede Korkut Masallarının kültürün nesilden nesile aktarılabilir olma özelliği ile varlıklarını sürdürdüğünü, halkın millî kültüre ait olan edebî ürünleri hem vücuda getirdiğini hem de naklederek varlıklarını sürdürmesini sağladığını ifade eder. Türk tarihinde ve etnografyasındaki mitler, lejandlar, destanlar da Türk edebiyatının unsurları olduğu gibi tasavvufî halk edebiyatı ürünlerinin de halkın samimi din duygularından kaynaklandığı için millî kültürün parçası olduğunu, taklit ile biçimlenmediklerini, toplumsal yapının bir ürünü olarak halkın sosyalleştiği ortamlarda tekkelerde, sosyal olayların neticesinde ortaya çıktıklarını ifade eder. Osmanlı edebiyatının ürünlerini ise ferdî hikâyeler ve alafranga manzumelerden oluşan Acem devrindeki bir İranlı şairin ya da Fransız devrindeki bir Fransız şairin kimliğinin ifadesi olduğunu belirtir.

Osmanlı ediplerini ve şairlerini orijinallikten uzak ve taklitçi olarak niteler. Osmanlıca edebî ürünlerin, estetik bir ilhamın ürünü değil, zihnî hüner gösterme merakının sonucu teşekkül ettiklerini ifade eder.²¹⁴

Gökalp, ahlâkta da aynı ikiliğin görüldüğünü Türk ahlâkı ile Osmanlı ahlâkının birbirine zıt gibi olduğunu, Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ı Lügat'it Türk* eserindeki Türk maddesine ve Cahiz'e atıfla şöyle açıklar; "*Türkte böbürlenme ve övünme yoktur. Türk büyük kahramanlıklar ve fedakarlıklar yaptığı zaman bir fevkaladelik yaptığından habersiz görünür*".²¹⁵ Ancak Osmanlı tipinin eski şairlerinde fahriyelerin, yeni edebiyatçılarındaki ise övünmenin hâkim olduğunu ve en parlak dönemi olan *Servet-i Fünun* edip ve şairlerinin ise inançlı, ümitli ve iyimser Türk ediplerinin aksine, bedbin, ümitsiz, hasta ruhlu olduğunu söyler. Tüm bu sosyal ikiliklerin bir diğer örneği olarak da yüksek tabakanın teknik ve üslup gerektiren kendine has detaylar barındıran fikrî faaliyetlerden de uzak durduklarını, mimarlık, hattatlık, ciltçilik, hakkâklık, nakkaşlık, ressamlık gibi halk tekniğini ve tarzını ortaya koyan Türk sanatı dallarının da nesiller

²¹⁴ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s.35- 36.

²¹⁵ Gökalp, *Türkçülük*, s.35.

boyu halk tarafından kültürel bellek sayesinde aktarıldığına işaret eder. Bu sanat dallarını Osmanlı Medeniyetinin sanatı değil Türk kültürünün sanatı olarak kabul etmek gerektiğini söyleyerek, Avrupa ve Amerika’da pek çok Etnografya sergisinde halk kültürümüzün ürünlerine dair sergilerin hayranlıkla izlendiğini ve koleksiyonerlerin halk kültürünün detaylarına hayran olduğunu, Osmanlı medeniyetine giren usulle ve taklit ile yapılmış eserleri değil Türk kültürüne dair eserlere ilgi duyduklarını belirtir. Bununla ilgili olarak da “Turquerie” akımının ve öncülerinin yaklaşımını örnek gösterir.

Ziya Gökalp çok boyutlu olarak Türk ve Osmanlı üzerinden avam ve havasın ikiliğini detaylandırırken Yeni Hayat olarak *Yeni Lisan* ve Dilde Sadeleşme Hareketinin bir sonucu olarak ortaya koyduğu doktrinin bir anlamda her sahasının gerekçeleri açıkladığı ‘Millî Kültür ve Medeniyet’ başlıklı yazısında Osmanlı ve Türk tipi kültürün toplumda ikilik şeklindeki varlığının toplumsal yapı açısından sonuçlarına değinir. Osmanlı tipinin Türk kültürü ve sosyal hayatına zarar veren ölçüde emperyalist bir tavır içinde olduğu, kozmopolit anlayışla sınıf menfaatini, millî menfaatin üstünde tuttuğu görüşündedir. Bu ifade başlı başına *Yeni Lisan* ve Halka Doğru hareketinin millîlik esasına dayalı inşa edilme sebebidir. Ömer Seyfeddin’in bu anlamda kozmopolitlik ve yabancılaşma olarak nitelediği Osmanlı entelektüeli ve havas tutumu, gerek öykülerinde gerekse fikir yazılarında öncelikli olarak ele alınmıştır. Doktrin düzeyinde Yeni Hayat’ı tüm alanları ile şekillendiren *Gökalp’in* kültürel milliyetçilik inşasının temeli olan fikirlerini geniş kitlelere edebiyatın gücü ile ulaştıran Ömer Seyfeddin, kültürel milliyetçiliğin güçlü birer sesidir. *Gökalp’in* İttihat ve Terakki’nin sesi olan Genç Kalemler kadrosu ile sosyolojik olarak tüm sahalarını belirlediği Yeni Hayat görüşünü, Ömer Seyfeddin’in kültürel milliyetçiliği edebiyatta gerek üslup gerekse konuları itibarıyla ele alış biçimi, halka doğru *hareketinin* gereği olarak toplumsal yapı üzerinde etkili biçimde Türkçülük temelli yankı uyandırmıştır. Gökalp sosyolojisini adeta lirik ve idealist ölçüde toplumsal faydacı tarzda edebiyatla ilişkilendiren yazar, Yeni Hayat’ın çok boyutlu sosyolojik temalarını şiirinin, fikir yazılarının ve öykülerinin konusuna dönüştürmüştür. Daha sonraki bölümlerde detaylı olarak ele alınacak bu mesele hem edebiyat hem sosyoloji açısından olduğu kadar bir dönemin siyasî tarihinin de fotoğrafını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Yeni Hayat ve kültürel milliyetçilik görüşlerinin sosyolojik temelini biçimlendiren Gökalp ile *Hareketin* edebiyattaki sesi olan Ömer Seyfeddin'in etkileşiminin önemine ilişkin Ziya Gökalp'ın Diyarbakır'da neşrettiği *Küçük Mecmua*'daki ifadesi hem Ömer Seyfeddin'in Yeni Hayat doktrinini inşasındaki yerini hem de sosyal devrimdeki rolünü göstermesi itibarıyla önemlidir. ; “ *Yeni Lisan cereyanı dallanarak Türkçülük, halka doğruculuk, millî hars hareketlerinin doğmasına sebep oldu. İşte bu fikri cereyanların başlangıcı Ömer Seyfeddin'in saf, masum ruhunda fevran eden sari, müstevli, bir iman sıtmasıydı.* ”²¹⁶ Aynı yazıda Ömer Seyfeddin'in, *Yeni Lisan* ve yeni Türkçe'nin Kristof Kolomb'u olarak nitelenmesi dikkat çekicidir. *Yeni Lisan Hareketi*'nin Ömer Seyfeddin'in bildiğine kuvvetle inanan, inandığını hızla icra eden menfaat hislerinden uzak bir idealist olarak hareket etmesinden doğduğunu işaret ediyor. Aynı yazının ilk bölümü -Gökalp'ın damadı- Ali Nüzhet Göksel tarafından kaleme alınır. Ali Nüzhet, Ömer Seyfeddin'in ölümü üzerine kaleme aldığı yazısında, tüm eserlerinin ortak özelliğinin 'mefkûreci' bilinciyle yazılmış olmasıdır der. Toplumsal hareket olarak Türk halkının ve aydınının içinde bulunduğu sosyolojik koşullardan doğan millî dil hareketinin sanatın millet için olduğu görüşünden kaynaklandığını ve Ömer Seyfeddin'in tüm eserlerini bu görüşten hareketle kaleme aldığını belirtir. Ayrıca tüm eserlerinin sosyal problemleri içerdiğini, halkın duygularını, sosyal olaylar karşısındaki tepkilerini ve şikayetlerini eserleri aracılığı ile dile getirdiğini belirtir.²¹⁷

Yeni Lisan Hareketi aynı görüşü farklı ortamlarda düşünce dünyasında şekillendirmiş ve kendi sahasında nasıl hayata geçireceğini idealize etmiş olan Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin ile Ali Canip'in teşebbüsünden doğmuştur. Kazım Nami'nin, “*Selanik'ten fıskıran Yeni Lisan, Ali Canip'in çıkardığı Genç Kalemler, Ömer Seyfeddin'in elinden çıkan, fakat Ziya Gökalp elinde ilmî şeklini alan Yeni Lisan...*”²¹⁸ diye hem işbölümünü hem de karşılıklı etkileşimin varlığını ortaya koymuştur.

Ali Canip'in görüşleri *hareketin* içinde olan biri için oldukça önemlidir. Ali Canip, “*...Yeni Lisan Türkler için sade bir edebiyat meselesi değildir; o her şeyden*

²¹⁶ Huyugüzel, Ömer Faruk, *Necip Türkçü'nün Hatıraları ve Dil Yazıları*, (1.Baskı), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s. 7.

²¹⁷ [Göksel], Ali Nüzhet, 'Ömer Seyfeddin İçin', *Küçük Mecmua*, Sayı: 1, Yıl: 1, Diyarbakır, 1922, S. 19-20.

²¹⁸ Huyugüzel, *Hatıralar*, s.7.

evvel bir lisan, bir hayat meselesidir. Şüphesiz kılıç bir ihtilal yapar; bu ihtilalin arkasından bir inkılap doğuran ancak kalemdir...”²¹⁹ Ziya Gökalp ile kaleme aldığı aynı yazıda Ali Canip, halkın dünkü lisan ile kurtulamayacağını, Anadolu’nun eğitimden yoksun zavallı halkının ancak yeni dil ile kurtulacağını ifade ediyor. Bu anlayan gençlerin Selanik’te Genç Kalemler çatısı altında toplanarak *Yeni Lisanın* kuvvet ve kudretini izah etmek için Spencer’dan, Feuillet’den, Taine (1828-1893)’den, Guyau (1854-1888)’dan, çeviriler yaptıklarını, Selanik İttihat ve Terakki Cemiyeti Mektebi adına *Yeni Lisan* ile neşredileceğini duyuruyordu. Ömer Seyfeddin, siyasî bir inkılap oluşunun yanında sosyal bir inkılap olduğunun göstergesi addettiği bu eylemler bir gençlik *hareketi* olarak Anadolu’ya yayılacağı görüşünü dile getirir. Bu noktada sosyal meseleleri ve sorunları içeren edebî eserlerde kullanılan *Yeni Lisanın*, bir millî şuur yaratacağını da belirtir. Bunu bir örneği olarak, Ömer Seyfeddin’in büyük bir cesaretle, ve bir hamlede *Yeni Lisan*’ı kullanmanın gereğini pek kuvvetli izah ederek ve savunarak edebî eserlerine ve hikâyelerine uyguladığını belirten Ali Canip, Ömer Seyfeddin’in iki sene de edebî eser dilinde sadeleşmiş Türkçe ile yazma düşüncesini yaygınlaştırma becerisi gösterdiği gibi güçlü bir hikâye dili inşa ettiğini ifade ediyor. Bu noktada Ömer Seyfeddin hem hikâyeleri ile ulaştığı halkta bir millî şuur ve gereği olan reaksiyonu ortaya çıkardığı gibi edebiyatta da yeni bir hikâye üslubuna öncülük ediyordu.

Ömer Seyfeddin’in millî dili inşası edebiyatta havasın sanat anlayışı ve edebî eser algısına karşı bir duruş olmakla kalmadı, dilde sadeleşme ve konuşma dili ile yazı dilinin birleşmesi sayesinde Ali Canip’in değişimi ile “*Beyoğlu’ndan nihayet Tarabya’ya kadar gidebilen Türk Romanı’nın sahası tüm Anadolu oldu.*”²²⁰ Ömer Seyfeddin *Yeni Lisan*’ın bir ilim lisanı olabileceğinin ancak sanat lisanı olmayacağını ifade edenlere karşın, *Yeni Lisan*’ı yani millî dili sosyal içerikli sanat ve fikir eserlerinde ustalıkla kullanmakla kalmamış bir bilinç uyandırma bayrağı olma düzeyine taşımıştır.

Ömer Seyfeddin’in millî kültür *hareketi* içinde varlığı ile sağladığı en önemli şey hikâyenin ve romanın halk için yazılmasını sağlayarak halka doğru *hareketini*

²¹⁹ Ali Canip, Ziya Gökalp, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, N.2, Cilt 2, s. 105.

²²⁰ Yöntem Ali Canip, “Yazı Dili Münakaşaları III, *Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, (2.Baskı), Haz. Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan, Tablet Yayınları, Mart 2015, İstanbul, s. 536.

edebiyatta gerçekleştirmesidir. Bu anlamda sosyoloji disiplininin gerek Doğulu gerek Batılı fikir kaynaklarından beslenerek Ziya Gökalp tarafından inşa edilen Yeni Hayat görüşü edebiyatta Ömer Seyfeddin'in kaleminin gücü ile ete kemiğe bürünmüştür. Ancak bu Yeni Hayat görüşü marazi bir Batılılaşma anlayışı ya da kökünden uzaklaşmaya duyulan şiddetli arzunun aksine, köklerine dönmeyi dilin özüne yani halkın diline dönerek, yani estetik ve doğru olan kök anlamındaki eskiden gücünü alıyordu. Tanzimat ile başlayıp Meşrutiyet ile bir anlamda doruklarına varan aydın ve elit yabancılaşmasının ve kompleksli aydın tipinin karşısında bir toplumsal bellek tazeleme *hareketi* idi.

Bu noktada “*Millî Edebiyat*” dendiğinde ya da halkın sade dili dendiğinde “*şalvarlı edebiyat*” eleştirisi aldıklarını söyleyen *Genç Kalemler*, halka gitmekle, halk için sanatın ayrımını iyi yapmanın gereğini vurguluyor ve amacı netleştiriyor. Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in eserlerinde halk için yazmak ve halka doğru gitmek kavramlarının farkı, edebiyatı halkın anlayacağı şekilde aşağı seviyeye indirgemek değil aksine halkın bir millet olduğu şuurunu halka aksettirecek biçimde konusundan bünyesine kadar her şeyi halkın ruhunda yaşayan Türk ruhundan ve lisanından alarak yüksek bir edebiyat ortaya koymak olarak netleşiyor. Bir anlamda Ömer Seyfeddin öyküleri ve şiirleri millî kültür anlayışı çerçevesinde kaleme alınmaları itibarıyla akımın ilk örnekleri olarak sonraki kalemlere de öncülük eder.

Bu konuda Ali Canip, Ömer Seyfeddin'in küçük hikâye türüne katkısı hakkında bir edebiyatçının görüşlerini şöyle nakleder; “*Ömer Seyfeddin kudretli bir küçük hikâyecidir. Ondan önce bu tarz tatsız ve yavandı, Edebiyat-ı Cedidecilerin küçük hikâyeleri, lisan itibarıyla cıvık, kozmopolit, mevzu noktasında toy ve çocukça idi. O küçük hikâye tarzını ihya etti, edebiyattaki yerini kuvvetlendirdi ve bu türü halka benimsetti.*”²²¹

Ömer Seyfeddin ile Türkçe ifade sistematik bir hal alarak Türk edebiyatı tarihinde bir başka aşamaya geçilmiş olur. Bunun yanında dil *hareketi*, sosyal ve siyasî temelleri olan sosyolojik bir hareket niteliği kazanır. *Yeni Lisan hareketinin* sosyolojik zeminini ve sonuçlarını tartışan Ziya Gökalp ise halka doğru zemininde kültürel Türkçülük

²²¹ Yöntem, *Yeni Edebiyat*, s.362.

anlayışının niteliğini ortaya koyar. Ziya Gökalp, yıllardan beri Türk milletinin sosyolojisi ve psikolojisine dair yaptığı araştırmaların zihninde yığın halde durduğunu, bunları sistemli biçimde ortaya koymak için bir fırsata ihtiyacı olduğunu ifade ettiği yazısında, Ali Canip vasıtasıyla tanıdığı Ömer Seyfeddin'in dilde devrim düşüncesinin kendi kanaatlerine tamamen uyduğunu ve *Genç Kalemler* çatısında birlikte *hareketi* başlattıklarını anlatır. Bu noktada kendisinin dilde sadeleşmenin tek başına yeterli olmayacağını, Türkçülüğün tüm idealleriyle, programıyla ortaya konması gerektiğini düşündüğünün altını çizer.²²² Bu aşamada kültürel millîyetçilik ideali Yeni Hayat görüşü ile sosyolojik boyutu ile ortaya konmuştur. Yeni Lisan Hareketi ise bir gençlik hareketi olarak sosyolojik bir kimlik kazanmıştır.

Ömer Seyfeddin, *Ziya Gökalp'in Yeni Hayat anlayışının sadece dil ve edebiyat boyutunda varlık göstermemiştir. Hayatı boyunca ulusçu kalan Ömer Seyfeddin, edebî eserleri sayesinde geniş kitlelere nasyonalizm propagandası yapmış ve bu noktada kültürel millîyetçiliğin yayılmasında önemli rol oynamıştır. Üstün telkin kuvveti ile döneminin marazi temayülleri olan züppelik, kozmopolitlik ile mücadele ettiğini söyleyen Ali Canip, bu temayülleri çeşitli sosyal ortamlarda toplumun gözünde yıktığını, tartışmaya açtığını ve bu sayede millî duyguların şuurulu bir biçimde cereyan ettiğini ifade eder.*²²³ Yazarın, *Primo, Piç, Nakarat ve Hürriyet Bayrakları, Fon Şadriştayn'ın Çocuğu* öyküleri bu anlamda seçkin örneklerdir.

Edebiyat ya da Sosyoloji sahalarında bu güne kadar yapılan çalışmalara bakıldığında *Yeni Lisan Hareketi* veya yeni hayat görüşü ele alınırken dil boyutu ile sosyal yapı ve değişme boyutu bir arada nadiren değerlendirilmiştir. Bunun sebebi ise *Yeni Lisan*'ın işaret ettiği “halka doğru” anlayışı ile “dilde sadeleşme” fikrî bir tarihsel yolculuğu geçmişe dayanıyor olması itibarıyla dil ve edebiyat çerçevesinde edebiyat egemenliğinde tartışılmaktan kurtulamamıştır. Mesele tümüyle edebî olduğu kadar neden ve sonuç itibarı ile sosyolojik bir zeminde cereyan etmiştir. Gökalp, milleti kültüre dayanan millîyetçiliğin kurtaracağına olan inancı ile cemaatleri millet haline getirmek, toplulukları ayakta tutmak ve onları yeni hamlelerle muktedir kılmak

²²² Ülken Hilmi Ziya, *Ziya Gökalp*, Hilmi Ziya Ülken Seçme Eserleri I, (1.Baskı), Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 89.

²²³ Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, s. 363.

bakımından Türk milliyetçiliğinin paha biçilmez bir kıymet olduğu gerçeğine Batı milletlerinin tarihi, felsefi ve toplumsal görüşlerini tetkik ederek varıyordu.²²⁴

Gökalp, her Türk'e kendi kültürünü tanıtmannın ve Türkçülük idealini benimsetmenin bir anlamda belleğindeki kültürü geri çağırmanın bir ideal olduğunu ifade ederken Yeni Hayat ve kültürel milliyetçilik anlayışı böyle bir düşüncenin, ideale dönüşmüş hali olarak Ömer Seyfeddin'in dil ve edebiyat hamleleri ile geniş kitlelere yayılmış olur.

²²⁴ Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, (1. Baskı), Millî Eğitim Basımevi, 1970, İstanbul, s. 73.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAPI, TOPLUMSAL DEĞİŞME AÇISINDAN ÖMER SEYFEDDİN'İN ESERLERİNDE TOPLUMSAL ELEŞTİRİ VE SOSYOLOJİK TEMALAR

4.1. Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme'nin Etkisi Sosyal Eleştiri

Edebî eser, roman ya da öykü, gerek Sosyoloji gerekse edebiyat disiplini çerçevesinde pek çok kuram üzerinden siyasî, sosyal aidiyetlerine ve dönemine ya da yapısına yönelerek eleştirel olarak okunabilir. Ancak bu eleştirel okumalar belli bir bakış açısına eseri hapsederek, eserin var oluşunu ve yazarın gerçekliğini görmezden gelme tutumuna kadar okuyucuyu götürebilir. Marjorie Perloff, bir sanat eserini “*kendi kendimize pek önemli saydığımız muteber teorilerimizin doğrulaması saymak*” yerine, eserin ayırt edici ontolojisine itibar etmek gereği konusunda bir disiplinin perspektifinden eleştirel okuma yapanları uyarır.²²⁵ Felski, ise sanat eserinin toplumsal dünyadan nasıl doğup, ona nasıl geri döndüğünü açıklama konusunda karmaşık düşünceler içinde olan eleştirmenlerin, zaman zaman eserin sanatsal yönünün ötekileştirme niteliğine zaman zaman ise eserin ideolojik bileşenlerine yönelerek²²⁶ eseri, eserden bağımsız kavramlarla yorumladıkları üzerinde durur. Ancak, ideolojik ve faydacı eleştirel okuma eserin özellikle belli bir fikir hareketinin inşa etmek istediği toplumsal düşünceyi ortaya çıkarma amacı olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyolojik okuma ise, roman ya da öyküyü edebî eser bağlamından çok eserin çok yönlü toplumsal etkisi, dönemi ve konu ile kahramanların sosyal ve siyasî konumları, özellikleri gibi pek çok sosyolojik unsurunu öne çıkararak okuma neticesinde eserin toplumsal nitelikli bir tavır olma biçiminde ele alınmasıdır. Bu noktada sosyal eleştiriden bahsetmek gerekir ki bunun iki yönü vardır: İlki, eleştirmenin edebî esere getirdiği yorumlar diğeri ise eseri kaleme alan yazarın, içinde bulunduğu toplumun yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümleri olumlu, olumsuz yönleri ile eleştiren tutumudur. Bu eksende Alver, ‘edebiyata nasıl yaklaşılmalı?’ sorusunun izdüşümünde

²²⁵ Felski Rita, *Edebiyat Ne İşe yarar?*, (2. Baskı) Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13.

²²⁶ Felski, *Edebiyat*”, s.17.

beliren sosyolojik eleştirinin temel alan olarak ortamı işaret ettiğini ifade ederken, ortama göre edebiyatı değerlendirme çabası, edebiyatın anlamını, yönünü ve işlevini öne çıkarma çabası olarak yorumlar. Sosyolojik eleştiri, eserin sanatçısı ile sanatçının da içinde yaşadığı çevre ve dönem ile ilişkisini ortaya çıkarmak için ortamı değerlendirirken incelediği eserin yer ve zaman bağlamına oturtulmasını teklif eder.²²⁷

Edebî eserin ana özelliğinin kişiyle toplum arasında kurduğu iletişim olduğunu ve böylece her edebî eserin derin ya da yüzeysel yapısında, toplumsal bir boyut barındırdığını ifade eden Cemil Meriç, edebiyat eserinin henüz yazılma aşamasında toplumsal sürecin başladığını vurgular.²²⁸ Meriç, edebî eseri yazmaya başlama eylemini okuyucu ile yazar arasında karşılıklı etkileşim ve toplumsalın ortaya konması olarak yorumlar. Bir anlamda yaşamakta olan hayat ile anlatılmakta olan hayatın ayrılmazlığı,²²⁹ edebî eseri toplumsal bir perspektiften sosyolojik okuma ve eleştiri yoluyla ele almanın belirleyici yönüdür.

Bu anlamda Berna Moran, sosyolojik eleştiriye, edebiyatı kendi başına değil toplum içinde gelişen ve toplumun bir ifadesi olan durum/alan şeklinde tanımlar ki yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşulların çepeçevre kuşattığı ya da belirlediği iddiasından hareketle bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamanın bir yolu olduğunu temellendirmeye çalışır.²³⁰

Bu bakış açısı ile *Yeni Hayat* görüşünün ve kültürel milliyetçiliğin düşünsel temellerinin bir adım ötesine geçmek olarak nitelenebilecek Ömer Seyfeddin hikâyeciliği sosyolojik okuma ve sosyolojik eleştiri merkezli olarak ele alındığında toplumsal yapı ve değişme çerçevesinde pek çok sosyolojik kavram tespit edilebilir. Tüm bu kavramlar dönemin siyasî ve sosyolojik tarihi içinde öne çıkan sosyal durumlar ve travmaların neticesinde olgulara dönüşür ve Ömer Seyfeddin hikâyeciliğinde sosyal meseleler olarak günümüze ulaşır. Kültür buhranı üzerine inşa ettiği sosyal sorun merkezli öykülerindeki derin sosyolojik eleştiriler bu kültür buhranından çıkışın reçeteleri niteliğindeki Türkçülük ideolojisi temelli kültürel milliyetçiliğin inşası sürecinin esaslarına ilişkin fikir yazıları ile bütünlük göstermesi bakımından da

²²⁷ Alver Köksal, “*Sosyolojik Eleştiri*”, *Hece*, No.90-91-92, Haziran-Temmuz-Ağustos 2004, s. 239.

²²⁸ Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, (1.Baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s. 18.

²²⁹ Randal, William, *Bizi Biz Yapan Hikâyeler*, (1.Baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.69.

²³⁰ Moran Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, (1. Baskı), Cem Yayınları, 1994, İstanbul, s.74.

mühimdir. Bir anlamda “Sanat-edebiyat ve İdeoloji” üçgeninde *Yeni Hayat* fikri biçimlenir.

Ömer Seyfeddin’in fikir yazıları ve hikâyeleri değerlendirildiğinde dönemin siyasî ve sosyal olaylarının toplumun yapısı ve değerleri, sosyal kurumlar ve ilişkiler üzerine tesirinin eleştirel bir bakış açısı ile ele alındığını söylemek mümkündür. Ömer Seyfeddin, Tanzimat itibarıyla toplumun belli bir tabakasında meydana gelen aşırı Batılılaşma, yabancılaşma, alaturkalık ve alafrangalık olgularının bireye ve dolayısıyla topluma etkileri üzerindeki ideolojik ve sosyolojik bakış açısını, fikir yazılarında dilde sadeleşme ve halka doğru hareketini esas alan Yeni Lisan Hareketi, toplumsal hayatın her alanında yenileşme ve değişme anlamına gelen Yeni Hayat görüşü, Türkçülük ve Turancılık görüşleri temelinde ortaya koyar.

Fikir yazıları dışında yukarıda belirttiğimiz toplumsal sorunların ele alındığı bir başka sahada yazarın edebî eserleri, hikâye ve şiirleridir. Ömer Seyfeddin, sosyal hayat ve kavramlarına ilişkin sosyal değişimin toplumdaki yansımalarını siyasî ve sosyal olayları merkeze koyarak gözlemiştir. Gerek Tanzimat sonrası aile hayatı, kadın kimliği, aydın kimliği ve yabancılaşma, aşırı batılılaşma gerekse Meşrutiyetin ilanı ile devletin içinde bulunduğu duruma ilişkin Batıya göre konumlanan siyasî ve sosyal çözümler anlamında hikâyelerinin konusunu ve şiirlerinin temasını biçimlendirmiştir.

Yazarın, aynı hikâye içinde yer alan ve kimliği, sosyal olaylara bakışı, toplumsal değişimin tesiri altında oluşu itibarıyla birbirine zıt özellikler gösteren hikâye tiplerinde sosyal sorunları adeta somutlaştırır. Sosyal sorunlara ilişkin gözlemlerini ve değişimin yarattığı travmaları kavramlar üzerinden açıklar ve okuyucunun zihninde içinde yaşadığı toplumun sorunlarına dair imajlar oluşmasına zemin hazırlar. Zaman zaman harem, selamlık, fes, bıyık, tütün, sigara gibi imgeler aracılığı ile hikâye tiplerinin “öteki algısı” eleştirisini okuyucuya aktarır. Doğu gözünden Batı’yı, Batı gözünden Doğu’yu kavramlar ve sosyal olaylar üzerinden konumlandıran Ömer Seyfeddin, hikâye tipleri aracılığı ile gerek bireyin gerekse toplumun içinde bulunduğu durumun ideolojik ve sosyal görüntüsünü eleştirir.

Toplumsal eleştirinin Ömer Seyfeddin’in eserlerindeki bir diğer fonksiyonu da kültürel milliyetçilik anlayışının temelini oluşturan Yeni Hayat ve Yeni Lisan

düşüncesinin Ziya Gökalp'in doktrini olarak, sosyolojik bir görüş olma sınırından çıkarıp geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktır. Bir anlamda “*halka doğru*” hareketinin tabana yayılması için yazarın sahip olduğu bilinçli tutumun eyleme dönüşmüş halidir.

Yazar, toplumsal eleştiri yoluyla ideal millî kimlik tasavvurunu öykü kahramanları üzerinden okuyucuya aktardığı gibi güncel sosyal sorunların kültürel ve toplumsal değişmeye ilişkin nedenlerini ve yol açtığı sosyal çözülme bireyin toplumdaki rolü ve kimliği üzerinden yansıtır. Batılılaşma, Osmanlıcılık, kozmopolitlik, yabancılaşma, alaturka ve alafranga çatışması, elitizm gibi toplumsal hastalık olarak gördüğü kavramları detaylandığı hikâye tipleri içselleştirdikleri düşüncelerin karakteristik imgeleri ile bezenir. Hikâyelerde ete kemiğe bürünen alafranga ve alaturka tipler gerek görüntüleri gerekse siyasî sosyal meselelere yaklaşımları, düşünce yapıları ve benimsedikleri değerler itibarı ile aşırı gerekçi niteliktedir.

Ömer Seyfeddin'in öyküleri ve fikir yazılarında, edebiyat-ideoloji-hayat etkileşimini oldukça açık olarak gözlemlenebilir. Bunun temel sebebi yazarın, gerçekçi eleştiri ve natüralist çıplaklıkla²³¹ toplumsal sorunları ve sonuçlarını kaleme almış olmasındandır.

Meşrutiyet Dönemi Türk Romanı'nın, Meşrutiyet ideolojisi içinde ele alınması gerektiği²³² gibi dönemin öyküsü de aynı çerçevede ele alınmalıdır. Meşrutiyet romanı, Meşrutiyet'in ilanını doğuran siyasî ve sosyal nedenlerin ele alındığı toplumsal gerçekçilik eleştirisinin, toplumsal fayda anlayışının net olarak görüldüğü nitelikte olup, siyasî geleneğin çöküşünün sosyal hayata tesirini, toplumdaki ahlâkî erozyonu sosyal çatışmalar üzerinden kurguladıkları konuları ile belgelerler. Ömer Seyfeddin'in öykücülüğünde de dönemin roman anlayışının izlerini bulmak mümkündür. Sosyal çatışmaların yoğun olduğu öykülerinde yazar, dönemin roman anlayışında olduğu gibi, sosyal dejenerasyonu elit kesim ve aydın üzerinden ele alır, sosyokültürel ve ahlâkî çöküşün giderek toplumun diğer katmanlarına nasıl yayıldığını toplumcu eleştiri yoluyla okuyucuya yansıtır.

²³¹ Mert Necati, “Hayatı Hissetmek ve Hissettirmek”, *Hece*, No.90-91-92, Haziran-Temmuz-Ağustos 2004, s. 32.

²³² Gündüz Osman, *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I*, M.E.B Yayınları, (1.Baskı), M.E.B Basımevi, 1997, Ankara, s. 48.

Ana hatlarıyla Meşrutiyet edebiyatının sanatsal ürünleri, açık mesajlı, sosyal ve siyasî olaylara angaje; toplum değerlerinden yönetime, eski- yeni boyutundan Batılılaşma temasıyla desteklenen Doğu-Batı çatışmasına; değişen değerlere, zihniyet çatışmasına, siyasî ve sosyal yapının, geleceğe dönük ütopyik fantezilerine kadar pek çok çatışmayı bünyesinde barındırır.²³³ Sosyal karakterli bu çatışmalar Yeni Lisan ve Yeni Hayat görüşünün vurguladığı ve sorun olarak gördüğü ikilikler ile karakterizedir. Gündüz, bunları şöyle sıralar; siyasî çatışmalar, uygarlık çatışması, zihniyet çatışması, geleneksel değerler ve Batılılaşma, iki sosyal varlığın çatışması, iki sosyal sınıfın çatışması, değer çatışması, ahlâkî değerler mistik ve felsefi düşünceler çatışması.²³⁴ Okay ise, aslında birbirinden farklı istikametlerde gelişebilecekleri halde, teorik ve farazi olarak siyasî ve sosyal şartların bir bileşke üzerinde topladığı ifade edilebilecek Millî Edebiyat hikâye ve romancılarının ortak taraflarını, toplum ve fert problemlerini dengeli olarak işlemek, memleket ve millet sevgisini didaktik değil, romantik duygularla beslemek, millî değerlere sempati ile yaklaşmak olarak vurgular.²³⁵

Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Ati roman kahramanlarının kendi benliklerinin dar çerçevesine sıkışmış aşkları ve kendi dertleri ile didişen kahramanlarının aksine Millî Edebiyat romanının dışı açılmış, başka insanlarında var olduğu bilinci ile hareket eden, içinde yaşadığı toplumun meselelerine, sıkıntılarına yabancı kalmayan kahramanların romanı olmuştur.²³⁶

Ömer Seyfeddin'in hikâyeci, şair ve fikir adamı kimliği ile kaleme aldığı eserlerindeki sosyal eleştiri yaklaşımını ortaya koymak bir fikir hareketinin cereyanında meseleyi edebiyat ve sosyoloji ilişkisini çerçevesinde değerlendirmek anlamına da gelir. Ayrıca yazarın, toplumsal hayatın akışını belirleyen siyasî ve sosyal olaylar ekseninde belli imgeler üzerinden yaptığı sosyal eleştiriler dönemin sosyolojik perspektifini aynı zamanda Ziya Gökalp'in "halka doğru" temelli kültürel millîyetçilik anlayışı üzerinden görmeyi ve algılamayı da sağlar.

²³³ Gündüz, *Yapı ve Tema*, s. 74.

²³⁴ Gündüz, *Yapı ve Tema*, s. 74.

²³⁵ Okay, *Millî Edebiyat*, s. 164.

²³⁶ Okay, *Millî Edebiyat*, s. 165.

4.1.1. Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Açısından Hikâyelerde Sosyolojik Temalar ve Sosyal Eleştiri

Ömer Seyfeddin'in toplumsal faydacı sanat anlayışı ile kaleme aldığı hikâyeleri şüphesiz içinde yaşadığı coğrafyanın koşulları ile ilgilidir. Coğrafyanın insanın kaderi olduğu gerçeğinden hareketle Ömer Seyfeddin'in hikâyeciliğinin kaderini de Osmanlı coğrafyasında meydana gelen siyasî ve sosyal olaylar belirlemiştir demek doğru olacaktır. Bu anlamda araştırmacıların yazarın hikâyeleri konusunda yaptıkları çalışmalarda tematik tasnif giderek hikâyeleri toplumsal temalar üzerinden bir araya getirmeleri edebiyat sahası kadar dönemi çalışan sosyologlar içinde faydalı bir yaklaşımdır. Bu çalışmada da hikâyelerin kronolojik sıralamasından çok temalar etrafındaki tasnifleri üzerinden temel sosyolojik kavramlar ve yazarın sosyal eleştirileri ele alınacaktır.

1917 yılı ortalarında Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın isteği ile başlatılan vatanî ve millî duyguları besleyecek edebî metinler yazılıp yayımlanmasını teşvik edecek tedbirlere başvurulduğu bilinmektedir. Ziya Gökalp'ın öncülüğünde çıkan *Yeni Mecmua*'nın (ilk sayı: 11 Temmuz 1333/1917) da bu isteğe cevap veren dergilerden olduğu kabul edilmektedir. *Yeni Mecmua*'nın yazarları arasında bulunan, 1911'den beri pek çok hikâyesiyle millî bir uyanış yaratmak isteyen Ömer Seyfettin'in bu dergideki 'Eski Kahramanlar' üst başlığıyla 10 hikâyesi ve 'Pembe İncili Kaftan', aynı yöndeki gayretler arasında sayılır.²³⁷ I. Dünya Savaşı ortamında, 'Harp Edebiyatı ürünü' olarak adlandırılan bu öyküler, Türkçülük akımının halka ulaşan öncül metinleridir. Yazarın, Balkanlardaki çete takibi ve savaş hatıraları, Çanakkale cephesi gezisi gibi yaşantıları sonucu izlenimlerini aktardığı hamasî duygulara hitap eden bu metinler, yazarın, sosyal eleştiriye millî şuurun, Türklük bilincinin kaybı neticesinde kimlik yitimi üzerinden yaptığının ifadesidir. İdeal halk kahramanı tipini bir olay çerçevesinde kimliğini sorgulayan ya da ülkenin içinde bulunduğu siyasî sorunlar karşısında aksiyon alması beklenen tip ile buluşturur. Millî kimliğin inşası ideali gereği yeni nesil kahraman Türklüğün ve vatanın karşılaştığı tehlike karşısında tavır alır, eyleme geçer ve eski kahramanın millî şuurunun kodlarını yeniden kendi bilincinde kurar. *Ferman, Kütük,*

²³⁷ Polat Nazım Hikmet, *Eski Kahramanlar –Yalnız Efe Hakkında* (1. Baskı), Ömer Seyfeddin, *Eski Kahramanlar-Yalnız Efe*, Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s. 17.

Vire, Teselli, Başını Vermeyen Şehit, Kızılelma Neresi?, Büyücü, Teke Tek, Topuz, Diyet, gibi yıllarca izlenen politikalar ve azınlıkların tesiri ile Türklerde oluşan millî şuur eksikliğini işlediği diğer hikâyeler *İrtica Haberi* (1911), *Piç* (1913), *Hürriyet Bayrakları* (1913), *Küçük Hikâye-Tatlı Su Frenkleri* (1914), *Mehdi* (1914), *Gayet Büyük Bir Adam* (1914), *Şimeler* (1914), *Primo Türk Çocuğu* (1911, 1914), *Boykotaj Düşmanı* (1914)dır. Millî şuurla hareketi ve halkın kültürel milliyetçilik çevresinde bir araya gelmesi idealini ortaya koyduğu diğer hikâyelere örnek olarak ise *Turan Masalları-İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi?* (1914) gösterilebilir. Yazarın, 1917 öncesinde, milliyet duygusu odağında kaleme aldığı yazı sayısı ise daha fazladır.²³⁸

Ömer Seyfeddin'in tematik olarak öyküleri ele alınıp sosyal eleştiri izleri arandığında yoğun olarak toplumsal hayatın içinde Modernleşme ve Batılılaşma etkisiyle ortaya çıkan toplumsal sorunların kadın, erkek, aile, kültürel kimlik bunalımı, feminizm olgusuna yönelik eleştiriler ile toplumsal ve ahlâkî değerlerdeki ve kolektif duygulardaki yozlaşmanın ele alındığı dikkati çeker. *Tarih Ezelî Bir Tekerrüddür, Erkek Mektubu, Çirkin Bir Hakikat, Busenin Şekli İptidaisi, Beşeriyet ve Köpek, Horoz, Dünyanın Nizamı, Sebat, Kesik Bıyık,* bu anlamda ele alınacak hikâyelerdir. Ömer Seyfeddin'in toplumsal fayda ve Yeni Hayatın tüm alanlarında millî şuura yönelik düşüncesini destekleyen ve toplumsal sorunları tespit eden diğer hikâyeleri de yer yer ilgili başlıklarda değerlendirilecektir.

Yazarın, millî şuur ve Türkçülük ideali doğrultusunda kaleme aldığı öykülerde şekil ve yapı olarak halk hikâyeleri ve masal formundan faydalanması halka doğru yönelişin ifadesi olduğu kadar millet ve milliyet şuurunun uyanması için bilinçli bir tutumdur.

4.1.1.1. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Türklük Şuuru, Millî Kimlik, Millî Kültür ve Mili Ahlâk Anlayışı ve Toplumsal Eleştiri

Ömer Seyfeddin'in öykücülüğünde millî kimlik ve Türklük şuurunu temel kavramlardan biridir. İdeal Türk kimliğinin kadın, erkek ve çocuk üzerinden hikâyelerinde inşa eden yazar, aynı zamanda toplumdaki kimlik bunalımının sebeplerini ve eleştirisini dönemin fikrî ve siyasî cereyanlarına bağlı olarak yapar. Özellikle

²³⁸ Polat, *Eski Kahraman*, s. 17

Türklük şuurunun gerekliliği üzerinde durduğu öyküleri kahramanlık temalı olduğu gibi halkın Türklük şuuruna yönelik kültürel kodlarını hatırlatan bunlara dönüşü vurgulayan niteliktedir.

Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde kimlik meselesi kahramanlar üzerinden ele alınışı iki biçimde gözlemlenir. Bunlardan ilki, millî şuur oluşturmak üzere tarihi kişiliklerin millî kahramanlıkları çevresinde şekillenen olaylar ve kahraman tipinin okuyucuda millî kimliğin inşası ve millî şuur oluşturacak amaçlarla sunulması. Diğeri ise sosyal hayat içinde bireyin Batılılaşma ve Modernleşmenin tesiri başta olmak üzere siyasî ve sosyolojik nedenlerle yabancılaşması sonucu bazen kendi kimliğini sorgulayan ve kültürel aidiyetlerini araştıran tip ve onunla çatışan Türk kimliğini reddeden ama yeni bir aidiyet geliştirmede için zaman zaman bocalayan, zaman zaman Türk kimliğine tepeden bakan tipler ve bu yolla yapılan sosyal eleştirilerdir. Öncelikle millî şuur ve Türk millî kimliğinin inşası üzere kaleme alınan hikâyelerde kimlik meselesine bakmak yerinde olacaktır.

Türk millî kahraman tipi üzerinden milliyet duygusu ve millî şuur bilincinin okuyucuya ulaştığı *Eski Kahramanlar* serisinin ilk hikâyesi 'Ferman'dır ve Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferini anlatan olaylar etrafında kurgulanmıştır. Türk ordusu seferdedir, Belgrad'ı oluşturan ilçelerden Semlin'e doğru ilerlemektedir. Şiddetli yağmurdan dolayı Padişah'ın otağını getiren askerler yolu kaybetmişler, konak yerinde otağı kurulamamıştır. Tosun Bey, padişah otağının kaybolduğunu öğrenince hiddetle, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'yı kastederek "İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam, koca bir devleti nasıl idare eder?" diye bağırır. Sadrazam, Tosun Bey'e bir ferman vererek Niş Beyi'ne gönderir. Tosun Bey yolda, yağmurdan mührü bozulan fermanı okur. Varlığının devlet için zararlı olduğu yazılmakta, başının kesilmesi istenmektedir. Kısa bir tereddütten sonra fermanı Niş beyine götürür. Bey, emri yerine getirmekte tereddüde düşünce, Tosun Bey, "Padişahın emrini yapmayan asilerin başını ben kesirim!.." diye itiraz eder. Tosun Bey'in başı kesilir.

Hikâye, devletin kutsallığı teması üzerine kuruludur. Bu kutsallık inancını besleyen unsurlar ise fedakârlık, kahramanlık ve itaat duygusudur. Yazarın bu tercihi, 1917 şartlarında İttihat ve Terakki Partisine itaat isteği diye yorumlanmışsa da böyle bir

görüşü aşırı zorlama saymak gerekir.²³⁹ ‘Ferman’da devlete, padişaha itaatın ideal kahraman kimliği için şart olduğunu söyleyen Ömer Seyfettin, ‘Tosun Bey’ karakterini kahraman kimliği olarak inşa ederken halk sözlü kültür zenginliğinden ve millî kültürel imgelerden faydalanmıştır. Millî kahramanın rüya görmesi, yaşayacağı kötü durumun malum olması, ailenin bilge yaşlısından nasihat alması en belirgin örneklerdir. Öncelikle Anadolu, Rumeli ve Balkanları, Turan’a kadar yurt olarak tanımlayan yazar, kudretli Osmanlı Padişahı ve devletin varlığın seferde temsil eden otağın kaybolması imgesi ile affedilmesi mümkün olmayan ve devletin imajını sarsacak bir durum karşısında devlete hizmetle görevli olanların aldıkları tavır üzerinden siyasî ahlâk içerikli eleştiriyi Tosun Bey’e şu ifadelerle yaptırır; “İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam, koca bir devleti nasıl idare eder?”²⁴⁰ Tosun Bey’in, ölüm fermanının sadrazam Sokullu tarafından yazılmasına sebep olan bu ifade aslında yapılan hatanın devletin varlığını tehdit edecek kadar büyük olarak nitelenir. Ömer Seyfeddin, Tosun Bey’in kimliği ideal Türk kahraman tipinin özellikleri üzerinden okuyucuya şöyle tarif eder; “Hem cesur, hem fâzıldı ! Seferlerde sedefli curayla kahramanlık destanları söyler; sulh zamanında gayet çelebice hikmetlerle dolu gazeller, kasideler yazardı. Kılıç kabzasının nasırlattığı elinde, kalem yabancı durmuyordu. Halkın ağzında kendisine dair birçok efsaneler dolaşırdı. Babasının bir emektarı onu büyütmişti; haksız yere kafası kesilmiş bir beyin oğlu idi.”²⁴¹ Tosun Bey, yaşadığı durum ile ilgili isyan ile itaat duyguları arasında gidip gelirken onu büyüten emektarları yaşlı, bilge Salih Ağa’dan aldığı “Padişah’ın emrinden dışarı çıkma. Canını istese ver. Düşünme. Dünyada olmasa bile ahrette mükâfatını görürsün...” nasihati son kararının belirleyicisi olmuştur. Babası ile ilgili bilgi kahramanın da haksızlığa uğradığını, öleceğini bilmesine rağmen aidiyet ve devlete itaat duygusu ile atasının nasihati üzere hareket ettiğini belirtir ki hem hem geleneğe sahip çıkma hem de üstün ahlâk unsuru ile millî kimliğin bileşenlerini dinî sorumlulukları da hatırlatarak okuyucuya aktarır.

‘Kütük’te²⁴² cesur Aslan Bey, Budapeşte yakınlarındaki Şalgo Kalesi’ni kuşatmıştır. Askerden gizli olarak top görüntüsü verdiği kütüğü kale önüne getirtir.

²³⁹ Polat, *Eski Kahramanlar*, s.18.

²⁴⁰ Seyfeddin, Ömer, “Ferman”, *Eski Kahramanlar -Yalnız Efe*, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s. 70.

²⁴¹ Seyfeddin, *Eski Kahramanlar*, s. 68.

²⁴² Seyfeddin Ömer, “Kütük”, *Eski Kahramanlar -Yalnız Efe*, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat,

Şalgo muhafızlarına, bu topun İstanbul'u alan toplardan olduğunu haykırır. Şalgo teslim alınır, içindekilerin canı başışlanır. Topu gören Şalgo kumandanı onun bir kütük olduğunu anlayınca “Bu mertlik değil!” der. Aslan Bey, “Henüz patlamayan toptan korkup teslim olmak mı mertliktir?” diye cevap verir. Yine bu hikâyede savaş meydanında ki Türk kahraman tipi örneğinde millî kimliğinin parçası olan zekâ ve cesaret unsurlarını ön plana çıkar.

Aslan Bey, ‘kalenin kumandanı Zondi isminde bir kahraman’ diyen kethüdasına, *“Ben onların kahramanlıklarını bilirim. Verdikleri sözü tutmazlar... “Vire”yi bozarlar. Elçiye hakaret ederler. Elçi olarak bir papaz yerine Türk elçi gönderseydi mutlaka kafasını keserler, bedenlerden aşağı fırlatırlardı.”* diye düşmanın mert olmayan ve harp ahlâkına sığmayan genel tavrını kimliği üzerinden belirtir. Ancak bu düşman kumandanının mert olduğunu uzun uzun anlatan kethüdasının söylediklerinden hareketle ikna olarak düşmanın da namuslusuna ve ahlâklısına saygı duyacağını, ister diri ister ölü ele geçsin, böyle bir kumandana saygı ile davranacağını, ‘öyle düşmanın türbesini yaptırırım’ dedirterek, düşmana dahi hakkaniyetli tutum sergileyen ideal millî kahraman kimliğinin özelliklerini ortaya koyar. Ömer Seyfeddin, Arslan Bey’i düşmanın cesurunu, kahramanını, yılmazını seven, harbi bir mertlik sanatı gören bir millî kahraman olarak tasvir ederken, düşman ordusundan kaçıp kendisine iltica edenlere, ‘Hain, her yerde haindir’ dedirterek hemen boynunu vurdurup aman vermediğini, Türk’ün millî ve manevî değerleri üstün tuttuğunu, gözü karalığını vurgular.

Yazarın, at sırtındaki Arslan Bey’i efsanevî bir kuşa benzetmesi, millî duyguları harekete geçirmek üzere Türk tarihinden İstanbul’un fethi ve Viyana’na seferine kadar çeşitli Türk kahramanlıklarını okuyucuya Arslan Beyin ağzından aktarması, millî kimlik unsurunun öne çıkarılması kadar, Türklüğün manevi değişkenlerini hatırlatması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, teslim olan düşmanın kaleye çektiği ‘beyaz bayrak’ yazar tarafından namus kefeni olarak nitelenerek düşmanın savaştan teslim olmasını namussuzluk olarak niteler. Yine kaleye giren Türk askerinin kaleye girişi okuyucu da millî duyguları coşturacak ayrıntılarla doludur. Kaleye giren dervişlerin ezan okuması, burçlara Türk Bayrağı’nın dikilmesine ilişkin ayrıntılar bir toprağın Türkleştirilmesinin ezan ve bayrak sembolleri üzerinden okuyucuya nakledilmesi

açısından önemlidir. Bu hikâyeler kültürel millîyetçilik ve Türkçülük ülküsünü halka doğru giderek yeniden canlandırmak ve Türklük şuuru ile millî kimliği inşa etmek üzere kaleme alınmış metinler olması bakımından önemlidir.

*Vire*²⁴³ adlı hikâyede de benzer unsurların yanında Türk askerinin savaşız teslim olacağını zanneden komutanına gösterdiği tepki ile, *Kızılelma* ülküsüne giden yolda mücadelenin gereği fikrinin okuyucuya nakledilmesi önemlidir. Hikâyede tasvir edilen komutan tipinin, oldukça zeki ve harp sanatında usta olarak tasvir edilmiştir. ‘Allah Kerim’ diyerek, tevekkülü önemseyen ama tedbiri elden bırakamayan Türk askeri olarak tasvir edilen Barhan Bey, sipahi Mahmut tarafından bu yönüyle eleştirilirken okuyucuya komutanın zihninden geçen planlar nakledilir ve ketum kişiliği de millî kimliğinin parçası olarak vurgulanır.

*Teselli*²⁴⁴ hikâyesine ise pusuya düşen Erzurum Kumandanı İskender Paşa’nın yaşadığı yenilgi karşısında yaptığı vicdani sorgulamayı anlatır. Erciş Kalesi’ni yıkan İsmail Mirza, Ahlat ahalisinin can güvenliği konusunda verdiği sözü tutmayıp hepsini katletmesinden Paşa, kendini sorumlu tutar. Kendini tedbirsizlikle suçlayan İskender Paşa, Padişah’ın emrine yeterli sayıda komutan vermişken o, komutanları evlerine göndermiştir. Bu yüzden ölüm fermanını beklemekte ve fermanı getirecek olan askerleri beklerken adeta çilehaneye kapanmış derviş gibi tövbe ederek ibadet etmektedir. Ancak, Padişah İskender Paşa’ya onun tahmin ettiği gibi ölüm fermanını değil teselli hediyeleri ve mektubu gönderir. Yaptığı hata karşısında kendi katlini haklı gören Paşa’nın bu tutumu Devlet (padişah) emrine teslimiyet ve kaderine razı olmanın bir göstergesidir. Türk askerinin devlete sadakatle bağlı oluşu vurgusu önemlidir.

*Başını Vermeyen Şehit*²⁴⁵ adlı hikâye okuyucuda coşun millî duygular uyandıran bu duyguları hikâyenin sonuna kadar sürdürerek millî ve dinî şuuru canlandıran niteliktedir. Peçevî tarihinden alınan bir olayı modern anlamda bir hikâyeye dönüştürülmüştür.²⁴⁶ Zigetvar kumandanı Kıraçın, Grişigal kalesini 2000 kişiyle sarmış,

²⁴³ Seyfeddin, Ömer, “*Vire*”, *Eski Kahramanlar -Yalnız Efe*, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.81.

²⁴⁴ Ömer Seyfeddin, “*Teselli*”, *Eski Kahramanlar -Yalnız Efe*, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.81.

²⁴⁵ Ömer Seyfeddin, “*Başını Vermeyen Şehit*”, *Eski Kahramanlar -Yalnız Efe*, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.81.

²⁴⁶ Polat, *Eski Kahramanlar*, s.20.

içerdeki 114 Türk'ün antlaşma ile teslim olmasını istemektedir. Kaleden çıkan muhafızlara dokunmayacağına da söz vermektedir. Kuru Kadı kale kapısını Deli Mehmet ve Deli Hüsrev öncülüğünde iki koldan şövalyelere saldırı başlar. Şövalyelerden biri Deli Mehmet'in başını kesip koltuğuna almış, koşmaktayken Deli Hüsrev: "Mehmet, Mehmet! Canını verdin, başını verme Mehmet!" diye bağıırır. Deli Mehmet'in başsız vücudu koşup şövalyeye yetişir, eliyle öyle bir vurur ki şövalye atından yuvarlanır. Başsız vücut başını alıp yerine koyar ve oracığa uzanır. Bunu sadece Kuru Kadı ve Deli Hüsrev görmüştür. Gazaya devam edilir, şövalyeler püskürtülür. Kuru Kadı, gördüklerini bir destana döker, heyecanı azalır, kalbine karanlık çöker. Artık meczup hâle geldiği için savaş hattından geriye gönderilir. 12 sene sonra Zigetvar zapt olduğunda Deli Mehmet şehit düşer. Onun yanı başında kim olduğu anlaşılamayan [Kuru Kadı'ya benzeyen] bir ihtiyar şehit daha vardır.²⁴⁷

Yayımlandığı dönemde okuyucu tarafından çok beğenilen bu hikâyeye millî kültürün unsurları üzerinden kurgulanmıştır. Halk Edebiyatındaki anlatmalık türlerin özellikleri modern hikâyeye formu ile birleşirken gaza ve şehitlik olgularının kutsallığının kahraman kimliği ve tutumu ile ilişkisi vurgulanmıştır. "Deli" sıfatı ile nitelenen Hüsrev ve Mehmet'in din ve millet gibi toplumsal olgular ve bu olgulara atfedilen toplumsal değerler için kendisini feda edebilecek kadar coşkun ve fedakâr bir ruhla hareket eden dünya nimetlerinden geçmiş şahsiyetler olarak tasvir edilir. Bu şuurun en doruk noktası ise Deli Hüsrev'in şehit düşen Deli Mehmed'e "*Mehmet, Mehmet! Canını verdin, başını verme Mehmet!*" diye seslenişi ve şehidin destansı anlatıma özgü bir olağanüstülük ile başını şövalyeden kurtarması tasviridir.

Okur, bu adanmışlık ve fedakârlık duyguları ile beslenen kahraman kimliğinin bir diğer özelliği olarak da kahramanların dünya malına mihnet etmeyen halleri yani derviş meşrep tutumları ile karşılaştığı hikâyede anlatıcının şu cümleleri ile okur; "*Deli Mehmet, Deli Hüsrev... Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli hiçbir nizama, hiçbir kayda, hiçbir zapt u rapta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi. Her zaferden sonra kumandanları onlara rütbe, hilat [kaftan], murassa [taş işlemeli] kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca, gülerler: "İstemeyiz! Fâni*

²⁴⁷ Polat, Eski Kahramanlar, s.20.

vücuda kefen gerektir. Hilat nadanları sevindirir...” derler, Hak uğrunda gayretlerine ücret, mükâfat, şâbâş [takdir] kabul etmezlerdi. Harp onların bayramıydı. Tüfekler, oklar atılmaya... Toplar güremeye... kılıçlar, kalkanlar şakırdamaya başladı mı hemen coşarlar, kendilerinden geçerler... Naralar savurarak düşman saflarına saldırırlar... alevî [alev gibi] gözlerle takip edilemeyen birer canlı yıldırım olup tutuşurlardı.”²⁴⁸

Özellikle Rumeli’den kökenli mübadillerde gözü pek, kabına sığmayan ve ideali için fedakarca ve coşkun ruhla hareket eden kişilerin tip olarak “deli” sıfatıyla nitelendiğini belirtmek yerinde olacaktır. Ayrıca, dinî motifleri olan olağanüstü bir duruma tanıklık eden kişinin sessizliğinin, o durumun kişiye kattığı kerameti sürdürmesi için koşul olduğu inancı halk arasında yaygındır. Kuru Kadı’nın gördüğü rüyayı destan yazarak halka anlatması ve keramet üzere hissettiği duyguların kaybolması hikâyede halk kültürüne yönelik ve halkın değerlerinden hareketle millî kimlik ve kültürün inşası yönünde önemli göstergelerdir.

Kaplan’a göre, gözü pek, imanlı, ölümden korkmayan kahramanların içinde buldukları sıkışık ve tehlikeli durum ve imanlı oluşları olağan dışı davranışlara sebep olmuştur. Ömer Seyfeddin, adı bilinmeyen kadıya destanda geçen “Kurudum Kaldım anda sanki bi- can” mısrasından ilhamla Kuru Kadı lakabını verdiği düşünülmektedir. Deli Mehmet toprağa gömüldükten sonra, onun mezarı başında Allah ile tek başına kalan kadı, olağanüstülük ile karşılaşır, güzel bir huri Deli Mehmet’i öptüğünü ve uçtuğunu “aynel -yakın” görür. Makber öyle aydınlanır ki onun nurundan alem münevver olur. Kuru kadı bu tanık olduğu durum karşısında kendinden geçer.²⁴⁹ Kadı bu keramet dolu hadiseyi başkalarına anlattıktan sonra hissettiği heyecanın yoğunluğunu yitirir. Deli Hüsrev, mistikler gibi “hal” ile yaşananların “kal” ile yani söz ifade edilmesine karşı olduğu için akılların almayacağı sırrı ifşa eden kadıyı “ebleh-ahmak” diye azarlar.²⁵⁰ Bu ayrıntı da Anadolu halk inancının en bilinen tasavvufi aktarımlarındandır.

Anadolu menkabelerinde ve destanlarında velilere has olağan üstü hadiseler ve kerametler Deli Mehmet ve Deli Hüsrev gazi ve veli tiplerinin kahramanlıkları etrafında

²⁴⁸ Ömer Seyfeddin, *Başını Vermeyen Şehid*, s. 119.

²⁴⁹ Mehmet Kaplan, “*Başını Vermeyen Şehit*”, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yay., 2. Baskı, İstanbul 1984, s. 68.

²⁵⁰ Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, s.69.

şekillenir. Kaplan, bu iki tipin İslâm öncesi inanç geleneğinin alp ve şaman tiplerinin devamı olduğunu ifade eder.²⁵¹

Bu ifadeden hareketle sosyolojik anlamda, toplumsal hayatın bir parçası olan inanç sisteminde oluşan değişikliklerin, halkın ‘kahraman’ anlayışına ve tanımına İslâmî geleneğin unsurlarını eklenmesi ile kendi millî kültürünü şekillendirmiştir.

Bu hikâyeyi yazar 1917 yılında Ziya Gökalp’la diğer Millî Edebiyat akımı edebiyatçıları ile birlikte çıkardığı *Yeni Mecmua*’da yayımlar. Amacı Cihan Harbi’ne girecek olan askerleri hikâyedeki gazi-veli tipleri etrafında şekillenen kahramanlık örnekleri ile manevî olarak desteklemektir. Osmanlı devri halk kültürü ürünlerine yönelen millî edebiyatın öncü isimleri, millî kültürün ve millî kimliğin inşasında, destan ve menkabe gibi türlerin unsurları ile modern hikâye tarzını sentezlemişlerdir. Bir anlamda Ali Canip’in ifade ettiği “halka doğru” hareketi, halk kültürü ile modernin sentezidir. Millî edebiyat akımını benimseyen yazarların bu tutum içinde olması sosyolojik anlamda mutlak bir yabancılaşmanın önüne geçerek toplumun ilerleme çizgisi yakalamasını sağlamaktır. Ziya Gökalp’in teorik olarak temelini attığı ‘Kültürel Türkçülük’ ideali Ömer Seyfeddin’in hikâyelerindeki halk kültürü ve modern hikâye teknikleri sentezi ile halka ulaşır. ‘Başını Vermeyen Şehit’ hikâyesi özellikle hedef kilesi olan askerler ve subayların üzerinde yarattığı tesir ile bunun önemli bir örneğidir.

Ömer Seyfeddin’in Kanunî Sultan Süleyman ve döneminin ileri gelenleri etrafında ülkü motifi ile şekillendirdiği ‘Kızıl Elma Neresi?’ adlı hikâyesinde de Kanunî Sultan Süleyman’ın ağzından halkı ve halk bilgisini yüceltir. Ömer Seyfeddin, yine padişahın ağzından devletin ileri gelenlerini ve âlimlerini halkı bilmemeleri ve tanımamaları ve halk değerlerine yabancı olmaları nedeniyle eleştirir. Eski çağlardan beri Türk cihan hâkimiyeti ülküsünü sembolik olarak ifade eden kavram olarak kullanılan “Kızıl Elma” kavramı Ömer Seyfeddin’in bu hikâyesinde halkın bilgeliğini vurgulamak üzere bir imge olarak kullanılmıştır. Yeniçerilerin “Kızıl Elma’ya, Kızıl Elma’ya!” bağrıışmaları üzerine ‘Kızıl Elma neresi?’ sorusunu önce ilim sahiplerine soran Sultan, ‘bilen’ den cevap alamayınca bu kez “bilmeyip sezen” âriflere aynı soruyu yöneltir ve “Padişahımızın bizi götüreceği yer!” cevabını alır.

²⁵¹ Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, s.69.

Yazarın, bu hikâyeyi yayımladığı 1917’de Kabataş Sultanisi’nde öğretmenken “Âlim başka, ârif başka.” sözünü diline pelesenk ettiği bilinmektedir. ‘Arif’ olarak kabul ettiği kimseler, okumamış da olsa, sezgi gücüyle doğru ile yanlış seçebilenlerdir.²⁵² Padişah’ın sezgi gücüyle hakikate eren halkın bilgisini önemseyen idareci olarak tasvir edilişi bu noktada oldukça önemlidir. Yine “âlim” olandan ise “ârif” olanı tercih etmesi ve ilim sahiplerini eleştirmesi ilim sahiplerinin halkın bilgisine yabancılaşmasının sonuçlarına yapılan bir eleştiridir.

Âlimlerin, “Padişahım, bu Kızılelma halk kullarının uydurduğu bir efsanedir.” dediğinde, Sultan’, “Halkın dediği, Hakk’ın dediğidir!” diyerek halkın inancının ve maneviyatının ilmî açıklamalardan daha duru ve daha Hak sözüne yakın olduğuna vurgusu halk dilinin, düşüncesinin yüceltilmesine örnektir. Millî kültürün temelinin sezgi yoluyla edindiği birikimlerin neticesinde yıllarca nesilden nesile aktarılan halk kültürü olduğuna ve aydınların halka medeniyet götürüp, bu kültürün üzerine millî kültür ve kimliği inşa etmeleri gereğini vurgulayan Yeni Hayat görüşü bu hikâyede bir ölkü etrafında şekillenmiştir.

Bir başka devlet adamı eleştirisi ise *Büyücü*²⁵³ adlı hikâyenin konusudur. Yine tarihî bir olayın etrafında kurgulanmış olan hikâyede halkın büyücü olarak nitelediği ilimle uğraşan Doğan Bey cephede savaşarak değil ama bilimin gücüyle düşmanın yenilebileceğinin ispatı olarak tasarlanmış bir kahramandır. Halk, Kudüs’ü alıp Şama giden Selahattin Eyyubi’ye Tük mahallesini gezdiği sırada *Büyücü* diye nitelediği, kendi kendine yaşayan hiç kimseye zararı olmayan ama ne ile ilgilendiği tam olarak anlayamadığı için kötü sıfatlar atfedilen Doğan Bey’i şikayet eder. İşin aslını araştırmayan hükümdar Doğan Beyi sürer. Ancak Haçlılar Akkâ Kalesi’ne sardıklarında Doğan Bey tekrar ortaya çıkar ve yanmaz kuleleri eğer istedikleri malzemeleri verirlerse yakabileceğini söyler. Yaptığı patlayıcılarla burçların için tutuşturur ve bunu duyan Selahattin Eyyubi, ihtiyar bilgine ihsanda bulunmak ister. Ancak Büyücü “Allah rızası için yaptım” diyerek hiçbir hediyeyi kabul etmez.

²⁵² Polat, “İnceleme”, s. 23.

²⁵³ Seyfeddin, Ömer, “Büyücü”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.81.

Bu hikâyede iki yönlü eleştiri vardır: Devlet adamı halkın içinde yaşamadığı için toplumsal yapının dinamiklerine yabancısıdır ve halkı memnun etmek için halkın pek de yerinde olmayan kanaatleri doğrultusunda yanlış karar verebilir. Halk, medrese eğitimi almış, kendi halinde, çoluk çocuk sahibi olmamış, bilimle uğraşan Doğan Bey hakkında kendinden farklı ve toplumun geleneksel anlayışının ve yapısının dışında gördüğü için ötekileştirmiş ve toplumsal yapının dışına itmiştir. Bu yönüyle de toplumsal önyargılar yazar tarafından eleştirilmiştir.

*Tek'e Tek*²⁵⁴ hikâyesinde ise Ömer Seyfeddin iki yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmış ve daha sonra kaybedilmiş Yayçe'nin yeniden kuşatılması konusu etrafında askerlerin toplumsal tarihi ve kendi kahramanlık geçmişini, kendi geçmiş coğrafyasının kültürünü bilmemesini eleştirir. Kültürel belleğin tam anlamıyla oluşmaması dolayısıyla sosyal yapının güçlü olmadığını ortaya koyar. Ömer Seyfeddin bu durumu şöyle açıklar:

“Bunlar tam harp adamlarıydı. Yalnız aldıkları emirle yapacakları şeyi bilirlerdi. Sanatları içinde o kadar kaybolmuşlardı ki... vakayie [olaylara] hiç ehemmiyet vermezlerdi. Uzak yakın tarihini değil, hatta vaktiyle kendilerinin yaptığı şeyleri bile bilmezler, vurdukları kasabalarını, yağma ettikleri şehirlerin isimlerini unutulardı.”

Fatih zamanında iki yıl Türkler elinde kalan Yayçe'nin komutanı Sungur Bey'in torunu, altmışına varmış ihtiyar bir subay olarak askerler arasındadır. Genç askerlere Fatih zamanında Yayçe'nin Osmanlı hakimiyetinde olduğunu ve Fatih'in komutanlarının Hıristiyan halka çok adaletli davranıp onları serbest bıraktığını ama sonunda ihanete uğradıklarını ve hakimiyet altında da olsa Türk dışında kalan ekalliyetlere güvenilemeyeceğini devletin daima kendi bekasını güvene alması gerektiğini ifade eder ve bu anlamda aşırı güvenin bir problem olduğu eleştirisini yapar. Sonraki hikâyelerinde de Osmanlı bünyesindeki ekalliyetlerin ve milletlerin ayaklanma sebepleri ve devletin tutumu yine eleştirilecektir.

*Topuz*²⁵⁵ adlı hikâye hem devletin eleştirildiği hem de etnik grupların bağımsızlık mücadelesine girdiklerinde verilecek dersi göstermesi açısından önemli olduğu kadar

²⁵⁴ Seyfeddin, Ömer, “Tek'e Tek”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.81.

²⁵⁵ Seyfeddin, Ömer “Topuz”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.157.

dönemin etnik gruplarının Türk algısını da ortaya koyar. Eflak bağımsızlığın ilan etmiştir ve Prens'in tahta çıkış gününde elçileri kabul töreninde İmparatorluğu temsilen törene giden Türk elçisini tahkir eden ve düşmanca hisler besleyen Hıristiyan halk ve Eflak ordusu'nun mensupları kendi aralarında Türkler'in törene geç gelmesini ve az sayıda askerle törene katılmasını küçümserler ve duygularını şu cümlelerle ifade ederler;

“Mankafa Türkler işte... Teşrifattan [protokolden], merasimden ne anlarlar?

- Hem de “Bizans’a lâyıkız!” derler.

- Nerede o incelik?

- Nerede?..”²⁵⁶

“- Gidi Türkler... Sıkıya geldi mi nasıl küçülürler. Hani eski gururları? Şimdi dünya değişti. Rumeli’nde kuvvetleri yok. İşte prensimize büyük bir imparator muamelesi yapıyorlar!”²⁵⁷

Yazar, burada Rumeli ve Balkanlardaki etnik grupların nankör tavırlarının yanı sıra aslında kendilerini Bizans'ın vârisi İstanbul'un sahibi olarak gördüklerini okuyucuya aktarır. Ancak Türk askerini ve Türk'ün karakterini bilen komutanlardan biri başlarına gelecekleri tahmin ederek Eflak'ın yaptığıının bedelinin Türklerce ödetileceği şöyle nakleder:

“- Bunlar Türk değil mi?

- Türk... Ne olacak?

- Kılıçları ne kadar süslü olsa yine keser...”²⁵⁸

Hikâyenin en dikkate değer kısmı ise şüphesiz elçinin hediye diye getirdiği topuzu prensin huzuruna çıkıp kafasına indirdikten ve sancağı meydana çektikten sonraki sözüdür; - *İşte gördünüz ya... İstiklâl sevdasına düşen asi, cezasını buldu!”* Bu hikâye Osmanlı'dan kopuşların yaşandığı dönemde kaleme alınmış olup kültürel belleği tazelemek yoluyla devletin alması gereken tavrı mesaj olarak okura ve devlet

²⁵⁶ Seyfeddin, Ömer, Topuz, s. 158.

²⁵⁷ Seyfeddin, Ömer, Topuz, s. 160.

²⁵⁸ Seyfeddin, Ömer, Topuz, s. 162.

idarelerine verir. Bir anlamda Rumeli’de etnik grupların ayaklanmaları karşısında tavır alamamak eleştiri konusudur.

Pembe İncili Kaftan adlı hikâye yazarın *Eski Kahramanlar* serisinin son hikâyesidir. Tarihî olaylar ve şahsiyetler ile mekânların etrafında kaleme aldığı hikâyeleri, toplumsal ve siyasî imajlara ilişkin eleştiriler içerir. Ayrıca toplumsal kültürün belleğini tazelenmesi yoluyla millî kültürün ve kimliğin karakterinin ortaya konması açısından önemli olan hikâyeler millî kültür ve millî kimlik inşasında ‘halka doğru’ hareketinin Türkçülük ideolojisi ile şekillenmesi üzere teorinin halka ve aynı zamanda aydın çevrelere ulaşmasını sağlamıştır.

Yazar, *Pembe İncili Kaftan*’da konusu itibarıyla devlet ve vatan uğruna yapılan fedakârlıkların tıpkı insanların insanlara yaptığı fedakârlıklar gibi kâr amaçlı olmaması gerektiği üzerinde durur. Hikâyenin konusu, Sultan II. Beyazıt’ın mektubunu Şah İsmail’e götürecektir ama hakaret görürse devletin itibarını canından üstün tutacak kadar sağlam karakterli Muhsin Çelebi etrafında şekillenir. Devletin zenginliğini ve ihtişamını temsil eden imge kahramanın giyeceği Pembe İncili Kaftandır. Elçi eğer görevden sağ ve kaftanı da sağlam getirirse sekiz bin liranın, yedi bin lirasını geri alacaktır. Ancak Elçi fermanı verirken kendisine yer gösterilmez. Bir anlamda diplomatik olarak hakarete uğrayan Muhsin Çelebi, sırtındaki kaftanı yere serer ve oturur. Elçi, görevini yaptıktan sonra müsaade istemeden, varını yoğunu rehin koyarak satın aldığı Pembe İncili Kaftan’ı yerde bırakarak çıkar. Kaftanı unuttuğu söylendiğinde “*Hayır, unutmuyorum. Onu size bırakıyorum. Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak seccadeniz, şilteniz yok... Hem bir Türk yere serdiği şeyi bir daha arkasına koymaz... Bunu bilmiyor musunuz?*” diyerek hem Türk’ün hem Türk Devleti’nin haysiyeti ile oynanamayacağını belirtmiş olur.

Bütün varlığını devletin şanı için *Pembe İncili Kaftan*’a yatıran Muhsin Çelebi döndüğünde artık yoksuldur. Hiçbir şekilde kaftanın akıbetini onu almak isteyen Sadrazama durumunu ifade edip yardım da dilemez.

Ömer Seyfeddin’in kahramana, “ - *Mademki bu bir fedakârlıktır, fedakârlık ücretle olmaz, karşılıksız olur. Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa*

olsun, hakikatte şahsî bir kazançtan başka bir şey değildir.” cümlesini söyletmesi bilinçli bir eylemdir.

Yazarın amacı, sadece toplumsal kültürün belleğindeki bir geleneği veya anlayışı ortaya koymak değildir. Aynı zamanda kendi dönemine ilişkin ciddi bir aydın ve edebiyatçı eleştirisi söz konusudur. Harp Edebiyat’ı kampanyasına katılan dönemin yazarları bu sayede oldukça zengin olmuşlardır. Ömer Seyfeddin bu hikâye aracılığı ile bu durumu da eleştirmektedir.

Muhsin Çelebi, kendisine elçilik teklif edilince hiç devlet memuriyetine girmediğini ifade ederek nedenlerini Sadrazama şöyle açıklar:

“- Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem, dedi; hâlbuki zamanın devletlileri mevkilerine hep boyun eğip, el etek, hatta ayak öpüp, bin türlü tabasbusla [yaltaklanmakla], riyayla, tekâpûyla [yaranmayla] çıktıklarından, etraflarına daima hep bu zelil [aşağılık] mazilerinin çirkin hareketlerini tekrarlayanları toplarlar. Gözdeleri, nedimleri, himaye ettikleri, hep denî [alçak] riyakârlar, ahlâksız müdâhinler [çanak yalayıcılar], namussuz maskaralar, haysiyetsiz dalkavuklardır! Mert, doğru, izzet-i nefis [onur] sahibi, hür, vicdanın sesine kulak veren bir adam gördüler mi, hemen gazez olur, mahvına çalışırlar. Gedik Ahmet Paşa niçin hançerlendi, Paşam?”²⁵⁹

Kahramanın bu açıklaması, Ömer Seyfeddin’in Osmanlı bürokrasi kültürüne ilişkin derin eleştirisidir. Sadrazam, önce bu sözleri delilik ve küstahlık olarak yorumlayıp başını vurdurmak ister ama bu düşüncesinden sıyrılıp vicdanının sesini dinler ve özeleştirisini şöyle yapar: “*İşte sen de tabasbus, riya, tekâpû yollarından yükselenler gibi serbest, düz bir lâfî çekemiyorsun! Sen de karşında mert bir insan değil, ayaklarını yalayan bir köpek, zilletinin altında iki kat olmuş bir maskara, bir rezil istiyorsun!*”²⁶⁰. Bu özeleştiri aynı zamanda bürokrasideki durumun Sadrazam tarafından da tasviri niteliğindedir.

Yazar, fakir, acı, mahrum bir hayat geçiren ama kimseye boyun eğmeyen kahraman, fedakârlığına dair pohpohlanmayı beklemeden hayatını sürdürdüğünü belirten bir sonla hikâyeyi sonlandırır. Ömer Seyfeddin’de devlete için yaptığı

²⁵⁹ Seyfeddin, Ömer; Eski Kahramanlar, s. 184.

²⁶⁰ Seyfeddin, Ömer; Eski Kahramanlar, s. 185.

fedakârlıklarla, savaşta esir düşmesi ile ya da harp edebiyatına katkıları ile hiçbir zaman çıkar gözetmemiş Osmanlı'nın kurtuluşuna çare olarak cereyan eden Cumhuriyetin 'millî kültür hareketi' doğrultusundaki politikalarının ve Halkçılık görüşünün temel taşı olan Türkçülük hareketinin önemli ismi olmasına rağmen hiçbir zaman ikbal peşine düşmemiştir. Zor şartlarda geçirdiği ömrü ve ölümü şüphesiz Muhsin Çelebi'den daha acıklı olmuştur. Toplumsal hayatın içinde ya da bürokrasideki aksaklıkları keskin bir eleştiri ile ortaya koyan yazar, toplumsal yapıyı oluşturan kurumların adeta birer fotoğrafını hikâyeleri aracılığı ile günümüz okuyucusuna bırakmıştır.

Yazarın, *Eski Kahramanlar* olarak tasnif edilen hikâyelerinde adeta toplumsal kültürün belleğinin kesintiye uğramış kısımlarını millî şuuru uyandırmak için yeniden okura aktarmıştır. Adeta, hikâyeler millî kimlik, ahlâk, millî kültür, Türklük bilinci gibi temaları toplumun hafızasında gizlenen kodları toplumsal değerlerden ve olaylardan yola çıkarak geri çağırma işlevini üstlenmiştir.

Toplumların nasıl anımsadığı konusu ve kültürel bellek oldukça uzun zamandır farklı disiplinlerin gündemindedir. Bu çerçeveden “Ömer Seyfeddin'in metinleri millî kültürün inşasında nasıl bir etkiye sahiptir?” sorusunun cevabında “Eski Kahramanlar, - Yalnız Efe”, Çanakkale Savaşı'ndan ya da Balkan Harbi'nden hareketle yazılan öykülerin sosyolojik ve kültürel unsurlarının tahlili muhakkak yer alacaktır.

Maurice Halbwachs'a göre “hafıza geçmişi yeniden yaşatmaz, onu yeniden inşa eder”. Bu görüşünü pek çok unsur üzerinden yapılandırırken hisleri ele alır. Hisleri hatırlamak için, onların toplum temsiline ait bir olgu, varlık, fikir bütününe yeniden yerleştirilmesi gereği üzerinde durur.²⁶¹ Ömer Seyfeddin'in öykülerindeki coşkun millî ve dinî duygular toplumun kolektifleridir. Yazar, bunlardan hareketle ve geçmişi yeniden inşa ederken, kültürel belleği canlandırma yoluyla millî kimliğin kodlarını geri çağırır. *Eski Kahramanlar* ve *Yalnız Efe* metinleri ve diğer kahramanlık hikâyelerinde kullandığı halk edebiyatı metinlerine dair unsurlar halk dili ve halk dini olgularına atıflar içerir.

²⁶¹ Halbwachs, Maurice. *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*, 1.Baskı, Heretik Yayınları, 2016, Ankara, s.55.

Bu yaklaşımın tesiri, kolektif kültürel bellek değişkenleri olarak toplumsal hayatın, sosyal yapının ve toplumun sosyolojik değişkenlerinin yabancılaşma tehdidinden korunması ve mevcut yabancı unsurları ayırtmaktır. Halbwachs, dinsel hafızanın, toplumsal hafızanın yasalarına uyduğunu tüm dinsel törenler, ayinler, ritüeller ve menkıbe gibi dini unsurlar içeren metinlerin geçmişin olduğu kadar yeni zamanında psikolojik ve toplumsal verileri olarak toplumsal kültürü yeniden inşa etme görevi olduğunu vurgular. Aynı zamanda halkın kullandığı dilin imgelem gücüne de değinir ve gerçek kültürel bellek kodlarının toplumun kullandığı kolektif dil içinde var olduğunu belirtir.²⁶²

Ömer Seyfeddin'in kahramanlık hikâyelerinde yer alan gerek dinî motifler gerekse halk dili kadar sade öykü dili ve söyleyiş özellikleri de bu anlamda değerlendirildiğinde de Yeni Hayat görüşünün inşa etmeye çalıştığı kültürel milliyetçilik esaslı toplumsal hayatın kültürel bellekten hareketle inşa edildiğini söylemek doğru olacaktır. Ömer Seyfeddin'in dili, dilbilim açısından dilde sadeleşme esaslarına göre kullanmasının yanında hikâyelerini destansı ya da menkıbevî detaylarla zenginleştirilmesi, halk edebiyatı ve sözlü kültür ürünlerinin bellek destekleyici sosyal kodlarından faydalanarak toplumsal yaşantıyı ve değişmeyi istenilen yönde, millî kültür çerçevesinde gerçekleştirme ideali ile ilişkilidir. Connerton, "sıradan dilin incelikleri o derecedir ki boyun eğmenin, saygı göstermenin önem vermemenin ya da kınamanın aralarındaki ince farklılıklar bulunan pek çok çeşitlerini açık ya da örtülü olarak verebilir ve gözle görülür nitelikte olmaları nedeni ile toplumsalın önemli kodları ve toplumsal belleğin inşa edici destek unsurları" olduğunu söyler.²⁶³ Bu anlamda Ömer Seyfeddin, hikâyelerinde çeşitli karşılaşmalara ilişkin Türk insanına ait tepkileri, beden dilleri üzerinden, hemen hemen her hikâyede detaylandırdığını görmek hem toplumsal yapıyı hem de toplumsal hayat içinde karşılığı olan değerleri niteleyen davranış kalıplarını yansıtması açısından oldukça dikkate değerdir.

Jakobsen'e göre de geleneksel sözlü şiirin ya da diğer sözlü kültür ürünlerinin edebî türlerin içinde kullanılması ya da özelliklerinden faydalanılması toplumsal

²⁶² Halbwachs, *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*, s. 277.

²⁶³ Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul, s. 94.

yapının ve onu oluşturan tüm sosyolojik temaların kültürel belleği destekleyici formlara dönüşmesini destekler.²⁶⁴

Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in hikâyeciliği hem dönemi hem de bugün için örnek niteliğindedir. Toplumsal değerleri ve toplumsal ahlâka bağlı geleneksel inanç unsurlarını aktaran tarihî şahsiyetli öykü kahramanları yazarın söylettiği lirik vecizelerle millî kimliğin prototipleri ya da rol modeli olarak okuyucuya sunulurlar. Connerton, bunu yeniden canlandırma retorisi aynı zamanda sözel yineleme metodu şeklinde niteler ki toplumsal yapının kültürel bellek üzerinden inşası için önemli bir tekniktir.²⁶⁵

Kültürel bellek teorisi çerçevesinde, gelenek oluşumu, geçmişle ilişki, yazı kültürü ve kimlik kavramlarını inceleyen Assmann, ulusal kimliğin korunması ve geleneğin oluşturulması için ulusal literatürün ortaya çıkarılıp yeni metinlerde onlardan faydalanılmasını Greko-oryantal kültürün tüm Akdeniz'de yayılarak diğer toplumların ulusal kültürünü tehdit etmeye başlaması ile ilişkilendirir.²⁶⁶ Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in millî kimliği ve millî kültürü yaşadığı toplumun içinde bulunduğu koşullar nedeniyle tehdit altında görerek ulusal literatüre ve halka bilinçli olarak yöneldiğini söylemek yerinde olabilir.

Bir başka önemli nokta ise hikâyelerde yer alan geçmişe atıfla güncel yapılan toplumsal eleştiridir. Yazar, toplumsal kültürün belleğindeki sosyolojik temaları kültürün ve toplumsal hayatın bileşenleri olarak ortaya koyar ve inşa eder ardından bu değerlerin aktarılması önünde engel gördüğü durumları ve tutumları toplumcu fayda anlayışı ile sosyolojik yönüyle eleştirir. Bireyin kahramanlıklarını ortaya koyuyor ya da zayıf yönlerini eleştiriyor gibi görünse de yönü toplumdur.

Yazarın, *Teke Tek* öyküsünde, öykünün kahramanı olan ihtiyar zabite bir önceki başarısız kuşatmadaki hatırasını naklettirmesi, savaş için yaratılmış olan Cem adlı askerin, canı sıkıldığı için Yayçe kalesindeki düşman komutanlarından kabul eden biriyle teke tek dövüşmek isteyerek, savaşı ferdî bir hayat şekli gibi algılaması, dövüşüp sakat kalması ve bu hatıradan etkilenen bir başka askerin intikam duygusu ile tek tek

²⁶⁴ Jacobsen, Romen. "Grammatical Parallelism And Its Russian Facet, Language", *Linguistic Society of America*, Cilt: 42, N:2, 1966, s.340.

²⁶⁵ Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, s. 105.

²⁶⁶ Assmann, Jan, *Kültürel Bellek*, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 2015, İstanbul, s.128.

yine aynı mekanda düşman komutanla dövüşüp bu defa düşmanı yenmesi, öldürmek için fırsatı varken sakat bırakıp kısasa kısas duygusunu yaşaması ve diğer askerlere bunu anlatması şeklindeki tarihin farklı zamanlarında aynı mekanda yaşanan zincirleme olaylar ilk başta bireyi merkeze oturtan nitelikte algılanır. ‘Anlatıcının’ araya girerek ferdî bir olay olmayan fetih duygusunun kolektif bir savaş şuuru ile ancak başarılacağına yaptığı vurgu ve yine intikamı alan Türk askerinin aslında geçmişin intikamını aldığına dair yaptığı vurgu yine kolektif belleğe atıfla toplumsal değerlerin önemini belirtmek üzere yapılan eleştirileri içerir.

Ömer Seyfeddin, eleştiriyi, eski ya da mevcut durum üzerinden Yeni Hayat’ın inşasının yöntemi olarak öykülerinde kullanır. Bu anlamda toplumsal eleştirinin en üst seviyede okuyucuya aktarıldığı metinlerden biri de Yalnız Efe²⁶⁷ adlı hikâyedir.

Yalnız Efe hikâyesinde de yazar, toplumsal değerlere vurgu yaparken ve insanın toplumsal değerler karşısındaki ilkesiz tutumunun toplumsal tesiri üzerinden eleştirir. Merkeze birey oturtulmuş gibi görünse de hikâyenin merkezinde toplum ve sosyal eleştiri vardır. İlki 1918 de yayımlandıktan sonra ikincisinin 14 ay sonra “Anadolu Romanı” olarak Büyük Mecmua’ da dört sayı üst üste yayınlanması halkın konuya ilgisini ve Ömer Seyfeddin’in görüşlerinin geniş kitle üzerindeki tesirini gösterir. Hikâye aynı zamanda toplum ile birlikte siyasî düzenin de eleştirisini kahramanlar ve olaylar üzerinden yapar. Aslen başka bir yerden olan Yörük Hoca arkadaşının ısrarı ile Kumdere’ye gelmiş yerleşmiş bir halk adamıdır. Eski Türk geleneğindeki bilge kişi tipidir. Bölgede herkesçe kötü bir iktisadî ahlâkı olduğu bilinen Esseoğlu’na borç vermiş ama alacağını almak istediğini söyleyince hakarete uğrayıp öldürülmüştür. Hikâyede topluma ve düzene yönelik eleştiri Yörük Hoca’nın kızı Kezban’ın hikâyeye dahil olmasıyla başlar. Kezban, babasını öldürenleri bilir ve şikayet eder ancak Esseoğlu’nun sistem içinde kusurlarını örten kişilerden olan şarhoş teğmen kezbanın şikayetini dikkate almaz ve kızı dövdürerek sokağa attırır. Kezban babası tarafından Türk İslâm anlayışına göre yetişmiş Köroğlundan koşmalar söyleyen, saz çalan, silah kullanmayı bilen alp tipi kadın olarak tasvir edilmiş bir kahramandır. Bu kahraman Sarhoş teğmen, Esseoğlu, Yörük Hoca’yı vuran korucu, zalim zaptiyeler, köylüyü soyan

²⁶⁷ Seyfeddin, Ömer, “Yalnız Efe”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.195-202.

memurlar, rençberleri dolandıran madrabazlardan kendi intikamını kendi almaya karar verir ve hepsini tek tek öldürür. Ama bulunamaz. Halk durumu bilir ama ne güvenlik güçlerine bir şey söyler ne de kendi içlerinde konuşurlar. Ayrıca Kezban'a Yalnız Efe denmesi, diğer Anadolu efeleri gibi çete olarak varlığını sürdürmek yerine yalnız başına dağlarda adaletsizliğe baş kaldırmasındandır. Onu toplumdaki kadınlardan başka kimsenin görmemesi de kadına yüklenen anlamdır. Yalnız Efe kimseyi dağa kaldırmaz, kimseden haraç almaz kimseye zorbalık yapmazmış. Ağaca koyduğu heybesine konan azıcık erzakla geçinir. Ayrıca Kezban'a inanca ilişkin değerler yüklendiği görülür. Rum çete peşindeki jandarma aynı zamanda halkın Yalnız Efe diye andığı Kezban'ın peşine düşer ama Kezban'ı sıkıştırdıkları yerde Kezban gözden kaybolur. Halk o yeri kutsallaştırır ve yer artık halkın değer ve inanç sisteminin bir parçasına dönüşür. Kendini buradan atmıştır diyen avcıya tövbe haşa sır oldu diyen klavuz her gece o yere nur yağdığının görüldüğünü ifade eder ki bu halk inancına dair oldukça önemli bir göstergedir.

Yalnız Efe'nin sır olduğu yer olarak anılır oradan geçerken dua ederler, sessizliği tercih ederler ve sigara içmeyi dahi saygısızlık olarak görürler. Aslında öyküde ki bu halk inancı ve değer sistemine ilişkin ayrıntı toplumsal yapının sürdürülmesi için iyi olanın kutsallaştırılarak kahramanlaştırılması tutumuna bir örnektir. Böylece sosyal düzenin ve sosyal adaletin önemi nesillerden nesile halkın kültürel kodları ile aktarılmış olur. Bir anlamda toplumsal ahlâk geçmiş değerler sistemi ile korunur.

Ömer Seyfeddin, gerek Kezban tipi gerekse halk adamı tipi olan herkesin yardımına koşan, fakirin ölüsüne karşılıksız dua okuyan, öksüzü koruyan, dula sahip çıkan, aşıklık geleneğini de saz çalıp söylediği koşmalarla sürdüren Yörük Hoca ile millî kültürün taşıyıcısı halk tipi ideal insanları topluma hatırlatmıştır. Ayrıca toplum içinde adaleti sağlamayan yetkililerin de akıbetinin bu öyküde veriliş biçimi bir eleştiridir. Toplumsal bellek açısından mekanın kutsallaştırılması unsuru dikkat çekicidir. Toplumların kendi millî kültürlerini ve değerlerini hatırlamasını sağlamanın bir yolu da mekan tasavvurlarını canlandırmak yoluyla sosyal yapının değer ve ahlâk sistemini korumaktır. Yazar tıpkı Connerton'un²⁶⁸ vurguladığı gibi geleneği sürdürmek

²⁶⁸ Connerton, Paul, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, s.99.

ve millî kültürün önemine vurgu yapmak ve toplumsalı korumak için toplumun nasıl hatırlayacağından yola çıkmıştır.

Hikâyenin geçtiği dönem harplerin yaşandığı Yemen Harbi'nin olduğu dönem olarak tasvir edilmiştir. Halk yoksul, genç nüfus savaşta şehit düşmüş ve köylerde çalışacak insan kalmamıştır. Tüm sıkıntıya rağmen Yörük Hoca faizciden para almanın ev, bark, köy, kent yakacak ateş olduğunu halka anlatmaktadır. Civar köylere faizle borç para veren tefeci Esseoğlu Yörük Hoca'nın halk üzerindeki tesiri nedeniyle bu köye borç verememektedir. Ata binmenin, silah kullanmanın ve yüzme öğrenmenin sünnet olduğun söyleyen Yörük Hoca Esseoğlu'nun devlete bunlar eşkıya destekler diye verdiği yanlış bilgilerin sonucu devletin tüm silahları topladığı için halkın ava gidememesi karşısında “sünnet bozuldu” yorumunu yaparak bereketin kaçtığına vurgu yapmaktadır.

Bu hikâyede bir başka toplumsal eleştiri göstergesi de Hacı Durmuş ile Kambur Hasan tiplerinin ağzından dile getirilmiştir. Hacı Durmuş, Anadolu'da iktisadî hayatın bozulmasını gençlerin olumsuzluklara karşı koymayıp her şeyi kabullenmelerine bağlayarak “Her şeye eyvallah diyorlar” şeklinde ifade etmiştir. Yazar, siyasal, ekonomik, toplumsal yaşantıda geleneğin aktarılmasının önündeki engeli halkın kendi değerler sisteminin karşısında olan, halka yabancılaşmış yönetim anlayışına tepkisini koymaması olarak yorumlar.

Yörük Hoca'nın duvarında asılı olan “*Yay gibi eğri olsam elde tutarlar beni, ok gibi doğru olsam yabana atarlar beni*”²⁶⁹ ibaresi yine toplumun bozulan değerler sistemine yönelik bir eleştiri niteliğindedir. Toplumu oluşturan bireylerin inanç ve değer sistemi bozulduğunda ve bu anomik durum toplumun genelinde zuhur ettiğinde toplumsal yaşantının bozulacağını vurguluyor. Tek başına bireylerin erdemli olmasının toplumsal ahlâkı sürdürmeye yeterli olmadığını toplumsal erdemın önemli olduğunu okuyucuya yansıtıyor.

Yörük Hoca'nın ağzından halkın ve devletin gidişini eleştiren Ömer Seyfeddin, kahramanına “*ah dünyanın sonu*” dedirterek halkın gördüğü kötü gidişi kıyamet alameti olarak göstermesi anlayışını yansıtarak Sivastopol Muharebesi, Silistre

²⁶⁹ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s. 210.

bozgununun ardından Anadolu'da ki toplumsal yapının ve hayatın nasıl bozulduğunu eşkıyalık, zulüm, adaletsizlik, yağmacılık gibi olumsuz davranışların halkın içinde nasıl yeşerdiğini bozulan dünya düzenini gözden geçirmek gereğini vurgulamıştır. Bozulan dünya düzeni karşısında halkın çaresizlik duygusunu mehdi inancından yola çıkarak ifade eden Ömer Seyfeddin ah bir mehdi çıksa diye bekleyenleri Anadolu ve Rumeli'nin karışıklığı karşısında “*bin mehdi çıksa ne olur*” diyen Yörük Ali vasıtasıyla eleştirir. Ayrıca Türk'ün eski medeniyet anlayışını ve sosyal değer anlayışını ifade etmek için yazar yine Yörük Ali'nin duvarında asılı şu ifadeden faydalanır; “*Ne senden rükû, Ne benden kıyam, Selamun Aleyküm, Aleyküm Selam*”²⁷⁰

Esseoğlu hikâyede bozulan Anadolu'nun sembolü bir şahsiyettir. Tüm bozuk düzenin bireye yansıması yazar tarafından Esseoğlu tasvirinde ifade bulur. Kasabada hükümetin adamı diye bulunan Esseoğlu bir derebeyidir. Tüm arazileri tefecilikle ele geçirmiş köyün içinden geçen ırmak dahi onun adı ile “*ese suyu*” olarak anılmaya başlanmıştır. Kaymakamlar onun evinde bedava oturur, zaptiyeler çiftliklerinden beslenirken çiftliğinde çalıştırdığı tüm işgücü Rum veya Arnavut olup bölge halkına iş imkânı sunmamıştır. Şehirdeki Rum tefeci ile bölgedeki tüm köylüyü adaleti de satın alarak haciz etmiş ve kendilerine çalışan ırgatlar haline dönüştürmüşlerdir.

Toplumsal değişimi ve sosyal adaletin nasıl kaybolduğunu Hacı Durmuş şöyle anlatır; “*Gün gençlere kaldı. Hâlbuki onlar da kendi havalarında... Hiçbir şeye akılları ermiyor. Her şeye eyvallah diyorlar. Anadolu âdeti bir tekke olmuş... Bizim zamanımızda kimse kimseye haksızlık edemezdi. Herkes birbirinden çekinirdi. Hele yabancılar memlekete adım atamazlardı. İş, para, çift, çubuk bizimdi. Köy değil, hatta kasabaya bile Rum, Ermeni, Yahudi madrabaz giremezdi.*” Toplumun içinde ahlâkî düzenin halkın ahlâkî anlayışından doğan normlarla yürüdüğünü bu normların Rumlar başta olmak üzere tüm azınlıklara temasların artmasıyla değersizleştirildiğini Esseoğlunun da bu uygulamaları İstanbul'da iş yaptığı manifaturacılardan öğrendiğini ifade eder. Halkın kendi içinde bozulan toplumsal denetim anlayışının sonuçları dışında savaşlar gibi toplumsal ve tarihî olayların da etkisi bir yana devlet idaresinde de ahlâkın bozulmasının doğru yoldan gitmek isteyen halkı ezdiğini de şu şekilde anlatır; “*Eseoğlu borç verip yutamadığı için Kumdere'ye garazdı. Oraya zaptiyeleri musallat*

²⁷⁰ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s..210.

ediyordu. Her yeni gelen kaymakama: - Bütün vilâyet içinde eşkıya yatağı Kumdere'dir! Devlet burasını topa tutmazsa, rahat görmez. derdi. Hâlbuki Kumdere'den şimdiye kadar ne bir adam dağa çıkmış, ne de dağdakilerden biri misafir gelmişti."²⁷¹

Yazar, toplumsal düzenin çarpık taraflarını ifade ederken ve eleştirirken Türkler'in daha önce karşılaştıkları ve mücadele ettikleri düşmanlara ilişkin benzetmeler yaparlar ya da nostaljinin gücünden faydalanarak kahramanlara yaşadıkları olayları anlattırıp oradan mevcut toplumsal düzen anlayışına ulaşırlar. Bu bir anlamda toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve bozulmalar karşısında bir tarihsel ve sosyal bellek tazelemesi niteliği taşır. Bunun bir örneği "Yalnız Efe" öyküsünde mevcuttur. Yörük Ali'nin evinde toplanan Hacı Durmuş, hoca gibi dağlarda eşkıya peşine düşmüş, Rus ordusu ile mücadelede cephede yer almıştır. O döneme ait hatıralarını anlatırken köylülerden biri ah şu Moskoflarla bir daha karşı karşıya gelsek yaptıkları kötülüklerin cezasını biz de versek dediğinde; "Moskoflar içimizde !" diyerek Osmanlı'nın parçası olup sonra bağımsızlık mücadelesine giren Arapların ve diğer azınlıkların nankörce tutumlarını ve sonuçlarını eleştirir. Yemen çöllerinde bir çok Türk gencinin Araplarca şehit edildiğini ve Türk'ün durup dinlemeye fırsatı olmadan sürekli varoluş mücadelesi verdiğiğine değinir.

Yörük Ali'nin öldürülmesi üzerine Hacı Durmuş ile Kezban arasında geçen konuşmada kız devlete babasının katillerini buldurup adalete teslim etmeden rahat etmeyeceğini söyler Hacı Durmuş ise "*Hangi hükümet?, Hangi adalet? Adaletin iki kapısı var. Birinden girilir, ötekenden çıkılır*" diyerek bozuk siyasal düzenin de eleştirir. Yalnız Efe diye anılan Kezban, kendi intikamını kendisi almıştır. Sosyal adaletin babasının öcü için dağa çıkan bir kadın tarafından temsil edilmesi diğer eşkıyalardan farklı olarak halkın yanında olduğunu belirten ayrıntıların yanında Kezban'a babasının ölümünden sonra göz diken Esseoglu'nun namussuzluğunun da kızın davranışını haklılaştırmak için detaylandırılmıştır.

Bir anlamda bozuk düzeni ve sosyal yaşantıyı eleştirmek için halk edebiyatı ürünlerinden faydalanan yazar, kendi çağının Köroğlu'nu Yalnız Efe diye çizdiği Kezban ile toplumsal bellekte canlandırmıştır.

²⁷¹ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s. 214.

*Bomba*²⁷² adlı hikâyede Balkan Savaşı'na dair toplumun belleğini tazelemek üzere kaleme alınmıştır. Makedonya'da yürüyen çete faaliyetlerinin kendi soydaşı, dindaşı hatta zamanında kendileri gibi çete üyesi olan ama sonra vazgeçip yasalara uygun bir hayat seçenleri nasıl acımasızca katlettiklerini anlatan bir hikâyedir. Boris, vaktiyle devlete baş kaldırarak dağa çıkmış Sosyalist bir çete mensubuyken II. Meşrutiyet'in ilanı ile silahını devlete teslim etmiş, affedilmiştir. Ama bozulan düzenden rahatsız olduğu için hamile eşi ile birlikte Amerika'ya giderek özgür ve refah içinde hayatının hayalini kurmaktadır. Koşulları hazırlamış olan Boris, ayrıldığı çetenin mensubu komşuları tarafından tuzağa düşürülmüştür. Bu sırada Boris'in yaşlı babasını döven ve hamile eşine de tecavüz eden çete mensupları Boris'i kaçırmışlar, işkence ile öldürmüşler ve kesik kafasını bir kutu ile hamile eşinin ve babasının bulunduğu evine bomba diye atmışlardır.

Sosyalist fikirleri olan Boris'in ve karısı Magda'nın bu fikirleri destekleme sebebi vaad edilen sosyal eşitliktir. Sosyalist düzende çalışanın hakkını alacağına dair hayalin ne zaman gerçek olacağını soran Boris, karısı Magda'dan "*Hiç, hiç, hiçbir vakit... Onların hayali hep hayal kalacak! Yine insanlar fenalar elinde esir olacak, çalışmanın faziletini birçok adamlar inkâr edecek.*"²⁷³ cevabını alır. Boris de eşi gibi hayalin hakikat olacağına değil ama hayaldeki insanlık fikrine hayranlık duyduğunu ifade eder. Aslında Boris içinde yaşadıkları coğrafyanın sosyal ve tarihsel koşullarından bunalmış ve Balkan Harbi'nin yarattığı sosyal ortamdan kaçmak istemektedir. Bir anlamda savaşın toplum üzerindeki ayrıştırıcı etkisi vurgulanarak, eleştirilmektedir. Sosyalizmi savaşları bitirecek, siyasî cinayetleri durduracak çare olan gören Boris, toplumsal düzeni uluslararası politikanın bozduğunu ifade eder. Zalim Makedonya, Kanlı Makedonya diye nitelediği vatanda kardeşçe yaşama imkânı kalmadığını ifaden eden Boris'in hikâyesi komitacıların bu konudaki en büyük suçlular olduğu görüşünün tasviridir. İhtilal komitesi Boris'in dağdan inmesini affetmemiştir. Kendisine "Ey dinsiz Boris!" diye başlayan ve "*Vaktiyle dağlardan neşretmek istediğin sosyalistliği burada öğretmeğe başladın. Hainsin! Vatanımızın düşmanısın! Bil ki o hain kafanı balta ile*

²⁷² Seyfeddin, Ömer, "Bomba", Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.195-243.

²⁷³ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s. 245.

vücutundan koparacak, sana uyanların, seni sevenlerin eline vereceğiz.”²⁷⁴ Bir mektup gelmiştir. Bu tehdit mektubunun sonunda tekrar dağa çıkması istenmektedir.

Boris aldığı mektuptan sonra gitmek zorunda olduklarını paylaştığı eşine Yeni Hayat’ı şöyle tasvir eder; *“insanlık ne tatlı imiş! Güzel ve asayişli şehirler... Tiyatrolar! Geniş ve aydınlık sokaklar, cennet gibi köyler! Birbirine ihtiram etmesini bilen adamlar... Hiçbir sefalete müsaade etmeyen büyük şefkat müesseseleri... hastahaneler, sanatoryumlar... mektepler, darülfünunlar... Hâsılı cennet! Mümkün değil bunları tahayyül edemezsin.”* Aslında kahramanın yeni hayat hayali yazarın Balkanlarda tanık olduğu olaylar karşısında düşlediği ve ülkesine yakıştırdığı yeni hayattır. Öyküde mandolinle millî marş çalan Boris ve millî çorap ören Magda olarak tasvirler yer alır. Balkanlarda kadınların hangi etnik kökenden olursa olsun yün çorap ördükleri bilinen bir gelenektir. Her etnik grup kendi kültürel motiflerini bu çoraplara işler ve renklerini de kendi kültürel temsilleri olan renklerden seçerler. Bunların vurgulanması kültürel kimliğin sürdürülmesinin önemine vurgudur.

Aslında komitacılar ne namus, ne vatan ne de din için dağdadır. Bunun en önemli işareti komitacıların göçten önce ailenin tüm varlığını sattığını öğrendiğine dair olay örüntüsünde yer verdiği detaylardır. Öykünün devamında da Boris bunu ifade eder. Babamdan zorla para almak isteyecekler, haraç için yapıyorlar diyerek babası yerine kendi komitacılara gitmiştir.

Hikâyenin sonunda Boris’in kafasını Magda’ya getiren komitacılar gerek Magda’ya gerekse yaşlı babalarına yaptıklarının bir idealle değil tamamen zorbalıkla ilgili olduğu okuyucuya tasvirlerle aktarılmıştır. Balkanlarda Batı’nın kışkırtması ile yaşanan komitacılık faaliyetleri coğrafyanın huzurunu bozmakla kalmamış sosyal dokuyu da bir daha onarılamayacak şekilde bozmuştur. Bir ülkünün değil zorbalığın temsili olarak toplumun belleğinde yer alan komitacılara dair izler, öyküler yoluyla aktarılmıştır.

Balkan Harbi’nin izleri toplumsal hafıza ve nostalji duygusuna bağlı olarak vatanın yitirilen parçası anlamında bugün konuşulmasa da özellikle dönemin millî ve ahlâkî değerleri yüksek vatansever aydınlarının üzerinde çokça düşünüp çokça hissettiği

²⁷⁴ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s. 247.

bir tarihsel süreçtir. İlginç bir şekilde bugün pek çoğu hayatta olmayan birinci dereceden Rumeli mübadili kadınlar ve erkekler hatıralarını anlatırken bizler içinde bulunduğumuz zamanın mekan ve zaman algısını ölçüt alırız. Oysa tüm özlemler, acılar ve bellekte izi kalan yaşanmışlıklar bugün suyun öte tarafı dediğimiz coğrafyanın kaderi ile yakından ilgilidir. Ömer Seyfeddin de Balkan Harbi'nin içinde yaşamış ve toplumsal hayatı derinden etkileyen travmatik sonuçlarına da şahit olmuştur. Türk insanının memleketinde içeriden yaşadığı ihaneti ve yıkımı ifade etmemesi ve belleğin kaybı inancı ya da terbiyesinin gereği olarak düşünülebilir. Bu nedenle toplumsal hafıza o döneme ilişkin bugün sınırlı olarak ele alınmaktadır. Ömer Seyfeddin kadar keskin bir üslupla o günlerin hatıralarda ya da öykülerde nakledilmesi bu gün dahi belli kesimleri huzursuz etmektedir. Bunun bir sebebi bu gün hala milliyetçilik dendiğinde Bulgar, Sırp ve Yunan milliyetçiliği hatta Kürt milliyetçiliği, Ermeni milliyetçiliği, Yahudi Milliyetçiliği onaylanırken Türk milliyetçiliği ırkçılık ile özdeş bir imaj üzerinden karakterize edilmektedir. Bu çarpık anlayışın kökeni bir yönü ile Bulgar Prensi Radko Balkaneski tarafından Beyaz Lale Adlı hikâyede dile getirilmiştir.

Beyaz Lale oldukça detaylı olarak Realizm yerine Natüralizmin (deneysel, bilimsel gerçekçiliğin) ilkeleri²⁷⁵ doğrultusunda okuyucuya Balkanlardaki komitacılık faaliyetlerinin ve Bulgar zulmünün dozunu yansıtmaya başarısı göstermiştir. Hikâyeyi bu gün okuyanlar dahi Avrupa'nın ortasında yaşanan Sırp vahşetini, Türklerin Bulgaristan'da uğradıkları eziyetleri, Batı ülkelerinde göçmen olarak yaşayan Türklerin uğradıkları ırkçı saldırıları ve Türk-Müslüman kimliğini ötekileştiren pek çok başka tutumu toplumsal hafızasından çağırarak düşünmeden edememektedir. Bu anlamda hikâye bu gün dahi toplumsal hayat ve düzene ilişkin işlevini sürdürmektedir demek mümkündür. Balkanlarda bozguna uğrayan Türk ordusu Serez'e çekilirken savaştan önce barış içinde birlikte yaşadıkları Hristiyan komşuları tarafından tahkir edilip, aşağılanmaya maruz kalışları öyküde uzun ve acı bir biçimde şöyle tasvir edilmektedir ; *"Bu, o kadar beklenilmeyen bozgun şehrin Hristiyanlarını sevinçten şaşkırtmıştı. Erkekler köşe başlarında toplanıyorlar; kadınlar pencerelerden sarkarak kabahatli kabahatli geçen kümeleri gülümseyerek seyrediyorlar, bedava ve çok eğlenceli bir sinematograf keyfi duyuyorlardı. Rum çocukları, bu müthiş afacanlar beşikten beri*

²⁷⁵ Seyfeddin, Ömer "İnceleme", Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.46.

ruhlarına akıtılan Türk düşmanlığını meydana vurmak için tam fırsatı bulmuşlardı. Ellerini burunlarına boru çalar gibi götürerek kümeler arasında geçit resmi yapıyorlar; eğleniyorlar ve onlardan biraz uzaklaşınca arkalarına dönerek “Kopsi ha... Keranadis Türkos, okso, okso, okso...” diye haykırıyorlardı...”²⁷⁶ Bununla da kalmayacaktı olan biten. Serez yabancı temsilciliklerin de olduğu bir şehirdi ve Bulgarlar tüm caniliklerini yani yağma ve katliamı Avrupalılara hissettirmeden durumu usule uygun bir işgal olarak göstererek yapmak konusunda temkinli olduklarını da ifade eden yazar dönemin siyasî, sosyal koşullarında Avrupa tesirini de vurgular.

İşgali gerçekleştiren cani Radko'da, komitacıların başları da aslında Osmanlı'da eğitim görmüş birer Osmanlı vatandaşı olduğunu ifade eden yazar, İdadi devresini İstanbul'da Galatasaray Sultanisi'nde bitirmiş, 1900'de Sofya Harbiye'sinden erkânı harplikle çıkmış, birkaç sene sonra ihtiyata nakletmiş olduğunu anlatırken aslında düşmanın ona Osmanlı'nın verdiği imkânlarla hainlik yapacak kadar geliştiğini vurgular. Diğer çete reislerini hepsinin de gazeteleri anlayarak okuyan, fikir akımlarını bilen, ideali hakkıyla duymuş, münevver kahramanlar olarak yazar tarafından dönemin gerçeklerine uygun olarak karakterize edilmiş olmaları ve çetecilerin cephanecantalarında Avrupa'nın Bulgaristan'a dair son neşrettiği kitapların olduğunu ve fikir kaynaklarının Batı olduğunu vurgulayan yazar aslında düşmanın içimizde doğup Batıdan beslendiğine vurgusunu güçlendirir niteliktedir. Bulgarlar'ın amacı Serez'de tam bir soykırımdır. Yaşı altmışa kadar olan erkekleri ve doğurgan kadınları şehirde yakılan büyük fırınlarda yakmak üzere toplamış, genç kadınlara tecavüz etmiş ve çocuklarını da fırınlarda yakmış, halkı kılıçtan geçirmiş en iğrenç eziyetleri yapmış bir düşman ordusuna ilişkin tüm detaylar hikâyede okura verilmiştir. Radko adamlarına sekiz yaşına kadar olan sağlıklı kız çocuklarının da asimile edilmek üzere kimliklerinin değiştirilerek Bulgar millî kültürünü edinecekleri dinin öğrenecekleri ailelerin yanına verilmelerini emretmiştir. Bu da ileride dönemin Etnografya bilgisine ilişkin uygulamalar olarak okura nakledilir.

Hikâyede ki en önemli noktalardan biri ise, Radko'nun bunlara yol açan Türk toplumunun bilinci hakkında söyledikleridir. Adeta Bulgar İmparatorluğu ideali için

²⁷⁶ Seyfeddin, Ömer “Beyaz Lale”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.265.

yanıp tutuşan Radko'nun ağzından Ömer Seyfeddin içinde bulunulan durumun kültürel anlayış ve bilinç düzeyi ile ilişkilendirerek şöyle nakleder;

“...Türlere bakınız. Bu heriflerin aptallıkları o derecededir ki yalnız etnografyanın esaslarını kabul etmemekle kalmazlar, dünyada “kavmiyet, milliyet” gibi bir şey olduğuna da inanmazlar. Kendilerinin milliyetçilerini bile şiddetle inkâr ederler. Tarihleri, Cengiz gibi, Hülâgu gibi en büyük imparatorlarına küfürlerle doludur. Bu milliyetsizlik yüzünden edebiyatsız, sanatsız, medeniyetsiz, kuvvetsiz, ailesiz, an'anesiz kalan Türkler, tabii en basit hakikatlere de akıl erdiremiyorlardı. Nasılsa ellerine geçirdikleri yerlerdeki kavimleri temizlemediler. Onları yutmadılar. Türk yapmadılar. Hatta “reaya” diye en vâsi hürriyetleri verdiler. Hıristiyanlara verdikleri bu reaya kelimesinin mânası ne demekmiş biliyor musunuz? “Hürmet edilecek adamlar” demekmiş. Asırlarca evvel yaptıkları budalalıkların cezasını bugün görmeğe başlayan bu sersem Türklerin hâli, işte bize bir derstir. Onların şimdiden sonra da bir şey anlamayacakları bu derslerden biz istifade edeceğiz. “Kavmiyet, milliyet” diye bir şey olduğunu Türklerin sözde en büyük adamları olan Mithat Paşa bile bilmiyordu. İlk Bulgar ihtilâllerindeki kavmi iştihaya, millî mânaya akıl erdiremiyor, bu âli hareketi iktisadî müzayakalar gibi şeylere atfederek Anadolu'nun parasıyla bizim topraklarımızı imara, caddeler, mektepler, kiliseler açmağa çalışıyordu. Hâlbuki bizim en küçük bir köy hocamız bile etnografya hakikatine vâkıftır.”²⁷⁷

Yazar, aslında bu ifadelerle düşmanın gözünden verilen Türk toplumunun zihinsel kodlarına ilişkin tasavvur ile okura neden Balkanlardaki Türk insanının bu kötü kaderi yaşadığını ifade eder ve zihniyeti, geleneği ve anlayışı millî şuurdan yoksun olmak üzerinden eleştirir.

Ömer Seyfeddin, bu hikâyeyi “*Bedbaht Rumeli Müslümanlarına*” diyerek dönemi yaşayan insanlara ithaf etmiştir. Bu Müslüman halkın ve idarecilerin vaktiyle milliyet ideali ile Türklük şuru ile hareket etmemelerine getirdiği toplumun ve idarecilerin kültürel değerlerine ilişkin eleştiri, yaşananlar ve durumun yol açtığı olaylar silsilesi ile verilmiştir.

Nakarat,²⁷⁸ adlı hikâyede yine millî şuur ve toplumsal hafıza zayıflığı çeken aydın eleştirisi nitelikli bir hikâyedir. Bir Bulgar kızı ile ona karşı hisler besleyen, zaaflarının esiri bir Türk subayı üzerinden yapılan bir toplumsal eleştiri söz konusudur.

²⁷⁷ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s. 273.

²⁷⁸ Seyfeddin, Ömer “Nakarat”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.301.

Türk subay Balkanlardaki çete takibinde görevlidir. Hikâye bu Türk subayın günlüğü şeklinde okuyucuya verilmiştir. Subay bulunduğu yerde olmanın önemini kavramaktan yoksun, sıra hasreti çekmekte ve konfor içinde hayatı özlemektedir. Okumuş, yazmış, aydın ama ülkü ve ideal bilincinden yoksun bu subay okuma yazması olmayan cahil ama babası komitacı olduğu için dağda öldürülmüş Bulgar kızı ile karşılaşmasından hareketle hikâye şekillenmiştir. Subayın toplum yararı bilinci ve idealist fikirlerle görevini yerine getirmesi beklenirken, o milliyet ve vatan şuuru noksan, sırf görevi yerine getirmek için içinde bulunduğu koşullara katlanmak zorunda olan, zaafarla dolu bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvir subayın özeleştiri yaptığı kısımda oldukça açıktır;

“Ben, şu pencerenin içinde, dükkâncının koyduğu kirli koyun pöstekisine bağdaş kurmuş, ruhumu tahlil ederken hiç “fazilet” sahibi olmadığımı acı acı duydum. Çünkü... Evet, ne fena şeyler düşünüyorum! Bu kızı zorla kaçırmak! Onunla beraber kaçmak! Ta Amerika’ya... Başka ufuklar, başka hayatlar tahayyül ediyorum; yeni bir dünyaya doğmuş gibi! Artık ne annem, ne babam, ne evim, ne vatanım kalacak! Demek esasen ben bir serseriyim! Hep arzum kaçmak, kayıtlardan kurtulmak, vatani, aileyi, ebediyen terk etmek! Bir aşkla bilinmez âlemlerde yaşamak! Fakat bu iştiyakların kuvveden fiile geçirilmesini, hocamızın tavsiyesini hatırlayarak Ceza Kanunnamesi’nin maddeleriyle karşılaştırdımca nefsimden utanıyorum. Bir Bulgar kızı kaçıran galesi içinde bocalayan zavallı devletin başına yeni müşkilât çıkarmak! İş görecektir, vatana hizmet edecek çağında orduyu bırakmak, ateşten, müsademeden, harpten kaçmak! Artık tabii kurşuna dizilmek, yahut bir alçak gibi hapishanelerde sürünmek, tahkire uğramamak için memleketime de dönmeyeceğim. Sevgili annem gözyaşları içinde benim hayalimi arayarak ölecek. Babam akrabalarım, dostlarına karşı benim hıyanetimden utanacak. Kimsenin yüzüne bakamayacak.”²⁷⁹

Subayın özeleştirisini olan bu bölüm aslında toplum hizmetinde ve toplumsal hayatını tehdit eden savaş gibi olağan üstü bir durumda bile bir Bulgar kızı ile hayat inşa etme arzusu bireyin toplumsal fayda ve milliyet duygusundan yoksunluğunun göstergesi olarak çarpıcıdır.

Ayrıca subay bu öz- eleştiri içindeyken Bulgar kız son derece kendi davasının bilincinde karakterize edilmiştir. Bulgarca söylediği ve kendine Türk subayı aşık ettiği türkü çocukluğundan beri onda milliyetçilik fikrinin ve Türk düşmanlığının ifadesi olan

²⁷⁹ Seyfeddin, Ömer, Eski Kahramanlar, s. 308.

sözlere sahiptir. “ *naş, naş, çadrigrad naş...*” yani “*Bizim olacak, bizim olacak, İstanbul bizim olacak...*” Türk subayı bu gerçeği öğrendiğinde seni seviyorum dediğini zannettiği Bulgar kızının bilinci ile kendisinin millî şuur eksikliğini mukayese eder ve vicdanını sorgular. Toplumsal şuurun ve millî bilincin aydındaki görüntüsü ve eleştirisidir.

Halkın dini taassup yanında millî şuurunun eksikliğine yönelik eleştiri içeren bir diğer hikâyeye ise *Tuhaf Bir Zulüm*²⁸⁰ adlı hikâyedir. Balkanlarda geçen hikâyeye Deliorman kasabasındaki halkın dini duyguları kullanılarak düşman tarafından vatan toprağından sürgün edilşinin acı öyküsüdür. Hikâyede yer alan anlatıcı bir Türk'tür. Sosyalist arkadaşı Koştanof ile buluştuğunda eski komitacı ve diplomat Kepazef ile bir handa tanışırılır. Kepazef Türk'e sen de mi Sosyalistsin? der. “ Hayır, o Nasyonalist.” diyen Koştanof'a cevabı Kepazef verir. Türklerde Sosyalist veya Nasyonalist bulunmaz onlar sadece dini taassup sahibidir der. Bu nedenle Deliorman'ı nasıl hiç savaşmadan teslim ettiklerini anlatır.

Kepazef, Deliorman kaymakamı iken bölgeyi Bulgarlaştırmak emeli ile Rumları katletmeyi göze almıştır. Ama Türkleri oradan çıkarmak için Makedonyalı bir aileye para verip domuz üretimi yapmasını sağlamak yetmiştir. Domuzlar çoğaldıkça Türkler, onların ayak bastığı yere uğramamak için İstanbul'a göç etmişlerdir.

Dini olarak yasaklanan domuzun topraklarında dolaşmasına tahammül edemeyen halk vatanını hiç düşünmeden terk etmiştir. Ne çiftlik sahibi aileye karşı mücadele vermiştir ne de Bulgarların idealini sorgulamıştır. Bu millî şuur yoksunluğu en üst düzeyde taassubun bir neticesidir yazara göre. Bu durumu üzülen ve utanarak dinleyen Türk, tutuculuğun hâkim olduğu bu bilincin vatan terk ettirecek kadar ortak şuur olmasından rahatsızlığını hikâyenin sonunda ifade eder. Komitacıyı abartılı bulsa bile bugün o coğrafyada Türk artık azınlık konumundadır. Bulgar millîyetçiliği hakimdir. Ömer Seyfettin, değişen dünyayı ve toplumsal yapıyı anlamak için farklı izahlar barındıran fikir akımlarını tutuculuk nedeniyle fark edemeyen halkı oldukça ağır eleştirmiştir. Yine düşmanın kendi ülküsü için bilinçli olarak hainliği ve kötülüğü

²⁸⁰ Seyfeddin, Ömer, “*Tuhaf Bir Zulüm*”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.322.

planlayışının göstergesi olarak da Türk diline ve toplumsal yapının özelliklerine hakimiyeti özellikle vurgulanmıştır.

4.1.1.2. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Vatan, İdealizm, Türkçülük İdeali, Turan, Kızılma ve Toplumsal Eleştiri

Ömer Seyfeddin'in hikâyeciliğinde en belirgin husus toplumsal fayda anlayışı ile hikâyelerinde sosyolojik unsurların çok fazla yer almasıdır. Yazar, topluma dair her meseleyi belli toplumsal değer ve temalar üzerinden sorgulamış birey- toplum çatışmasını ve pek çok kavramı hikâye tekniklerini ustaca kullanarak okuyucuya ulaştırmıştır. Hikâyelerin tümünde Yeni Hayat görüşünün inşasını gerekli kılan toplumsal nedenler eleştiriler yoluyla güçlendirilerek okura aktarılmıştır. Bir önceki bölümde yazarın tarihi hikâyeleri ışığında eski ve yeni ekseninde İslâmiyet öncesi Türk kimliği ile İslâmiyet sonrası Türk kimliğinin değerler sistemi içinde yer alan sosyolojik unsurları ele alarak yazarın topluma ve düzene yönelik siyasî ve sosyal eleştirilerini vurgulamaya çalışıldı. Bu bölümde ise yazarın hikâyelerine yön veren tarihî olaylar Çanakkale ve Trablusgarp savaşı çevresinde şekillenmektedir. Millî düşüncenin inşası için kaleme aldığı öykülerinin yanında Kızılma ülküsünü yazarın sosyolojik görüşler doğrultusunda nasıl okura yansıttığına dikkat çekilecektir.

Ömer Seyfeddin, *Çanakkale'den Sonra*²⁸¹ adlı hikâyede bireyin toplumsal hayatın parçası olarak toplumsal ideal ve vatan uğruna mücadele fikrinden ve ideal yoksunluğundan nasıl etkilendiğini yansıtmıştır. Hikâye iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde toplumdaki insanların deli gözüyle baktığı kahraman, melankolik bir görüntü çizen, iyi tahsil görmesine rağmen çalışmayan ve para kazanamayan, her şeyden vazgeçmiş yazarın “geçmiş zaman epikürü” olarak nitelediği bir şahıstır. Ümitsizlik duygusu ile yaşayan bu kahramana evlenmesini telkin edenlere verdiği cevap da yine ümitsizliğinin bir göstergesi olarak “dünyaya bir esir getirme cinayetini kabul etmem” biçimindedir.

Yazar, mutlak bir ümitsiz olarak tanımladığı bir kişinin ölümü beklediğini ifade etmektedir. Bunun nedeni ise kahramanın kendisini insan olarak kabul etmemesidir.

²⁸¹ Seyfeddin, Ömer “Çanakkale'den Sonra”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.335.

Kahramanın bu konudaki duygu ve düşüncesinin kaynağı toplumun içinde bulunduğu durum ve bu duruma kayıtsızlığıdır. Bu duygunun yazarda bıraktığı tesir tükenmişlik duygusu olarak kendini gösterse de çevresi toplumun içinde bulunduğu durum karşısında o kadar millî şuardan yoksundur ki kahramanı feylesof, bedbin, derviş olarak nitelermektedir. Oysa kahraman insan olmanın ön koşulunu topluma aidiyet, millî ideal etrafında kenetlenmiş bir milletin parçası olmak olarak görüyordu. Kendisi bir kimliği olan bir toplumun parçası değildi içinde yaşadığı topluluk ortak değer olarak dil ve kültür dairesinde bir araya gelmediği gibi kendi toplumunun nesillerce kodlarını aktardığı bir din anlayışına da sahip değildi.

Bunun da temel sebebi kahramana göre Arapça idi. Arapça anlamamak onun dini inancını tarihsel geçmişinin parçası olarak görmesinin önüne geçiyordu. Millî bir kimlik için din olgusunun yanında dil ve millî kültür çerçevesinde belirlenmiş uğruna mücadele edilecek bir idealin gereğini vurgulayan kahraman içinde yaşadığı topluluktan öteye geçememiş kalabalığı bunları sorgulayamadığı için eleştiriyor kendisi üzerinden hayvandan farksız canlılar olarak görüyordu. Kahraman bu düşünceleri şöyle ifade eder;

“...İşte, hep o ölümü bekliyordu! Zira kendisine “insan” nazarıyla bakmıyordu. İnsan olmak için mutlaka bir içtimaiyetin, bir millîyetin içinde bulunmak lâzımdı... Düşünüyordu: Kendisinin bir milliyeti yoktu; bir içtimaiyeti yoktu. Yalnız, hararetini hissedemediği, lisanından ve duasından birşey anlamadığı müphem bir dini vardı. Mabedinde ulviyet duymuyor, önünde derin bir ezeliyet görmüyor, semasında ilahî bir mefkûrenin nihayetsizliklerine dalamıyor, siyah toprağın üzerinde tıpkı bir hayvan gibi, bir fert gibi kalıyordu. Bir hayvan gibi...”²⁸²

Yazar, kahramanın ağzından aslında toplumun kültürel bilinç ve bellek yoksunluğunu mefkûresizlik olarak yorumlar ve burada kültürel kimliğin oluşmama sebeplerini ve kültürel milliyetçilik gereksiniminin kaynağını ortaya koyar. Hikâye tamamen millî kültürü ve kimliği inşa etmek ve Türkleşmek fikrinin gerekçesini ortaya koyduğu gibi Yeni Hayat anlayışının gereğinin altını çizer. Yazar, kahramanın, şahsiyetçilik olgusu ile bir yere varılamayacağını ancak millî duyguları ve ülküsü olan düşman tarafından esir durumuna düşüp diğer milliyet duygusundan yoksun uluslar gibi ideali, değerleri, dili ve kimliği olmayan hayvandan farksız insan topluluğu olarak

²⁸² Seyfeddin, Ömer Eski Kahramanlar, s.487.

yaşayacağını düşünüp çaresizce tükendiğini ifade eder. Bunun sebebi yaşanan işgal karşısında toplumsal direncin henüz gelişmemiş olmasıdır.

İnsanın ahlâkî ve manevi bir canlı olması için millîyetinin ve idealinin kendi kültürel ve sosyal geçmişine ait kodlara sahip olmasıyla gerçekleşebileceğini belirten yazar, toplumun birey üzerindeki etkisinin sebeplerini millî kültür ve dil ile ortak estetik duygular üzerinden şöyle eleştirir ; *“Muhibti arzu ve temayüllerini ansızın eriten bir çöl, bir sahra, bir ademdi. Güzel, iyi ve ulvî” yoktu. Sanat diye biçimsiz hendesî çizgilerden kâbuslar, edebiyat diye Arapça, Acemce manasız ve mücerret terkipler yapıyor, milliyet inkâr ediliyor, mazi karikatür “*²⁸³

Bu eleştiri, dilde sadeleşme ve kültürel millîyetçiliği inşa etme idealine sahip Yeni Lisan Hareketi mensuplarının “Yeni Hayat” görüşünün gerekçesidir. Eski ile yeni arasında sentez yapılacaksa kültürel anlamda Arap, Fars dönemi tesirinin öncesindeki kültürel belleğin unsurlarına geri dönülmesine vurgu yapılmaktadır. Mevcut kültürel anlayışın Türk’e özgü karakteri olmayışı eleştirilerek aynı zamanda halka doğru hareketinin gereğinin altı çizilmiştir. İlk bölümün sonunda kahraman sorgulamasının bir yere varmaması karşısında içinde yaşadığı millî şuurdan yoksun topluluğun, Türk’ün Anadolu’dan mazisini silecek olan işgaller karşısındaki kayıtsızlığına iyice öfkelenerek topluluk hakkındaki düşüncelerini isyan şeklinde ifade eder ; *“Evet, bunların hepsi hayvandı. İnsan değildi. Eğer insan olsaydılar, bu kadar yakın ve muhakkak bir esirlik karşısında nasıl kayıtsız ve mes’ut eğlenebilirler, gezerler, tozarlar, gülüşürler, oynaşırlardı? Nasıl sevişirler, nasıl evlenirler, nasıl bir ocak dolusu çoluk çocuk yetiştirebilirlerdi? Haberleri yoktu. Felâketten, hiçbir şeyden haberleri yoktu.”*²⁸⁴

Hikâyenin sonraki bölümlerinde yazar, ülkenin Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından sonraki halini tasvir ederken toplumun içinde İslâmcılık veya bir başka devletin idaresi altına girmek gibi fikirlerin cereyanı karşısında kahramanın daha da kötü hislere saplandığını belirtir. Rusların İstanbul’da bazı insanlara para vererek Meşrutiyet’in ilanı ile yayılan etnik millîyetçiliği kışkırttıklarını, Osmanlı’nın Avrupa topraklarını artık kaybettiğini geri kalanının ise menfaat gruplarınca paylaşıldığını vatanın artık Türk’e ait olmadığını düşünen ve bu düşüncenin altında ezilen kahraman,

²⁸³ Seyfeddin, Ömer Eski Kahramanlar, s.487.

²⁸⁴ Seyfeddin, Ömer Eski Kahramanlar, s.488.

bir millî ülkü ve millî kahraman ihtiyacını içten içe haykırmaktadır. Kendinde halkı bir ülkü etrafında toplayacak, bu ideal için örgütleyecek ve kültürel milliyetçilik ideali ve toplumsal fayda için harekete geçirecek cesaret olmadığını şu cümlelerle ifade eder; *“Uyanınız! Kendinizi biliniz. Hayvanlar gibi gayesiz, teşkilâtsiz, medeniyetsiz yaşamayınız. Bir millet olunuz... demeye cesaret edemez, bu iktidarı kendinde duyamazdı.”*

Artık sözün de değerinin kalmadığını düşünen kahraman, gerekçesinin nedenlerini ise toplumun millî iktisat şuurundan yoksun olmasının bir sonucu olarak ticarî faaliyetleri tamamen yabancılara bıraktıklarını, Kapitülasyonların ise devleti ağır ağır öldüren idam makinesi olduğunu ve soygun olduğunu idrak edemediklerini söylüyor ve halk ile idarecilerin millî iktisat bilincinin yoksunluğunu eleştiriyor.

Tüm sosyal, siyasî ve ekonomik durumu toplumsal sonuçları ile ele alan yazar bu hikâyesinde millî ülkü ve millî kahraman arzusunu dile getiriyor. Ama çaresizlik içinde her geçen gün ümitsizleştiğini vurguluyor. Aslında bu hikâye Ömer Seyfeddin’in de gerçeğidir. 1915 yılı Haziran ayı içinde Genelkurmay İstihbarat Şubesi Müdüriyeti, belli başlı sanatçılara birer mektup göndererek Çanakkale’de savaş alanlarını ziyaret etmeye, intibalarını halka ve tarihe intikal ettirmeye çağırmıştı. Davete uyanlar arasında İbrahim Alaattin Gövsa, Ağaoğlu Ahmet, Orhan Seyfi Orhon, Enis Behiç Koryürek, Celâl Sahir Erozan, Hıfzı Tevfik Gönensay, Hakkı Süha Gezgin, Hamdullah Suphi Tanrıöver, ressam İbrahim Çallı, ressam Nazmi Ziya Güran, Darüleytamlar müdürü Selahattin Öksüzcü, Ali Canip Yöntem, Mehmet Emin Yurdakul, Tanin gazetesi yazarı Muhittin Birgen, musikişinas Ahmet Yekta Madran, Yusuf Razi Bel gibi sanatçılar, Kurmay Binbaşı Edip Servet Tör, Yüzbaşı Hulusi Bey yanında Ömer Seyfettin de vardır.²⁸⁵

Ömer Seyfeddin’in 1916 yılında Nazım Hikmet Polat tarafından tek bir yazısı tespit edilebilmiştir. Balkanlarda yaşadıkları ve tanık oldukları ve Trablusgarp ile Yemen’de yaşananlar yazarın yazı yazma arzusunun sönmesine sebep olmuştur. Bu noktada Ömer Seyfeddin’i ideali için yazmaya teşvik eden yine Ziya Gökalp olmuştur.

Ömer Seyfeddin hatıratında durumu şöyle anlatır;

²⁸⁵ Seyfeddin, Ömer, “İnceleme”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.51.

“İşte dört senedir bu felâketli harbin müthiş buhranı içindeyiz. Yarım okka ekmek otuz kuruşa satılırken, kim edebiyatla uğraşabilir? Ama ben uğraştım. Eskiden: - Şu buhran da geçsin de... derdim. İçtimaiyatçı Ziya Gökalp bir gün bana:- Türkiye’de buhran bitmez. Biri biterken biri başlar... Eğer yazmak için hayalî bir devir bekli bekliyorsan, o başka, dedi.²⁸⁶

Ömer Seyfeddin’in savaşın ve toplumsal çözümlenin karşısında birleşemeyen ve siyasî ve sosyal olayların maddi-manevi sonuçlarını dahi kendi hayatından yola çıkarak algılayamayan halkın durumundan duyduğu bezginliğin yazı yazma duygusu üzerindeki tesiri bu kahramanın hissettikleri ile örtüşmektedir. Ziya Gökalp’in tutumu ise aksine idealist bir tavırla toplumda kanaat oluşturmak ideal bilincini aşılacak üzere yazmaktan yanadır.

Çanakkale Zaferi’nin siyasî sonuçları ve kahraman üzerindeki tesiri Ömer Seyfeddin’in kaleminden okuyucuya şöyle yansır ;

“İngiliz ve Fransız zırhlıları Çanakkale’yi geçemedi. Hicret edenler döndüler. O, bu mucizeden şaşkın bir hâlde, köşkünden dışarı çıktı. Yüz binlerce askerler sokakları, meydanları, kırları dolduruyordu. Bu intizam, bu ruh, bu ordu, bu millet birdenbire nereden doğuvermişti? Anlayamıyordum... Bir sene, her gün başka bir muzafferiyet haberi getirerek geçti. Çanakkale’de hemen bir milyonluk düşman ordusu eritildi, denize sürüldü. Büyük zırhlılar battı. Mağlûp edilmez sanılan İngilizlerin bayrakları yere düşürüldü. Hele Ruslar... Yalnız İstanbul’u ele geçirmek için bu muharebeye girdiklerini nutuklarla ilân etmekten başka birşey yapamadılar... Onun ümitsizliği geçtikçe gözleri açılıyor, artık yaşayan kendini duyan, mefkûresini bilen bir milletin içinde olduğunu görüyordu. Kapitülasyonlar kalkıyor, dâhilî düşmanlar temizleniyor, zehirli tufeyliler gibi milletin bünyesi üzerine üşüşüp kanını emen hainlerin elinden “iktisat ve istismar” silahları alınmaya çalışılıyordu. İşte ümidini kestiği bu muhit nihayet bir millet oluyor ve Türklerin arasında da “iş bölümü” fikri uyanıyordu.²⁸⁷

Çanakkale’den Sonra hikâyesinin kahramanı için bir isim belirtilmemiştir. Ömer Seyfeddin’in okura kendinden yola çıkarak yazdığı bu öykü yazarın hayat akışından ve onda uyanan fikirlere beslenmiştir. Siyasal ve sosyal düzen eleştirisini bireyin tek başına toplumdan bağımsız bireysel olarak yaptığına ya da birey toplumsal ve siyasal hayatta kötü gidiş hakkında farkındalık sahibi olup da bu konuda yalnızlık hissettiğinde

²⁸⁶ Seyfeddin, Ömer “İnceleme”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.51.

²⁸⁷ Seyfeddin, Ömer *Çanakkaleden Sonra*, s. 490.

bir ülkü fikrini çıkış olarak görür. Toplumsal uyanışın yoksunluğu ile bedbinliğe sürüklenir kanaati hikâyenin tümüne hakimdir. Hikâyenin sonunda değişen toplumsal düzen ve halkta uyanan millî fikirlerin tesiri ile kahraman daha ümitvar olarak tasvir edilir. Devlet dairesinde çevirmendir, evine ve kendine tekrar çekidüzen vermiştir. Evlenmiş ve adını Mefkûre koyduğu bir kız çocuğu olmuştur. Kahramanın, özellikle bahçesinin toprağından zehir saçan baldıranları söktürüp yerine menekşeler ektirdiğine ilişkin detaylar adeta toplumsal hayatın içinde toplumun geleceğini tehdit eden fikirlerin ve eylemlerin mili ülkü fikri ile yok edilmişinin ve millî idealleri temsil yeni hayatın tabiatın dönüşümü ile tasviridir.

Çanakkale Savaşı'nın yazara hissettirdiği duygular Kaç Yerinden? ²⁸⁸ adlı hikâyede yeni millî kahraman tasavvuru olarak okura yansımıştır. Ünlü bir edebiyatçı olan birinci kişi, eski kahramanların hayatına dair destanlar yazmaktadır. Çeşitli cephelerde doktor olarak çalışmış olan kuzenine şimdi böyle destan kahramanları var mı? diye soran ünlü edebiyatçıyı doktor, “*masa başında, kapalı oda içinde “hayatı tetkik ediyorum” sanan zavallı romancının hülyası!*” diyerek romancının toplumun içindeki gerçeğine uzak ve kendi tasavvuru ile hayatını sürdürmesini eleştirir. Doktorun kahramanları gerçek hayatın içinde ideal uğruna canını, varını yoğunu feda etmeğe hazır, gerçek kişiliklerdir.

Bu hikâyede Ömer Seyfeddin “millî ideal”, “millî kimlik” anlayışı çerçevesinde eski ve yeni mukayesesi yaparken gerçek olma niteliğini ön planda tutmuş artık toplumun idealini yaratma ve milletin bu uğurda harekete geçmesi için esatire, destana ya da menkıbeye ihtiyacı olmadığını vurgular. Günün gerçeği içinde mücadele veren imanlı askerleri, zabitleri, kumandanları doktorları, sıhhiye neferleri, hatta nakliyeciler, mekkâreciler hayvanlarla yük taşıyanları daha kahraman olarak niteler. Bu insanların günlük hayatın içinde toplumda görünür olduğunu ama bunların varlığını idrak için bir şuur gerektiğini doktorun ağzından ifade eden yazar, hikâyede edebiyatçı ve doktor dışında yer verdiği İstanbullu zabıt Ferhat Ali Bey'i okura devrin millî ve yeni kahraman namzeti olarak sunar. Ferhat Ali Bey, doktorun karşısına gittiği tüm cephelerde pek çok yerinden yara almış halde çıkar. Ancak yarası ne kadar ağır olursa

²⁸⁸ Ömer Seyfeddin, “Kaç Yerinden? ”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.343.

olsun savaştan önce keman sanatçısı olan bu zabıt tekrar cephelere koşmaktadır. Ayağını kaybeden zabıt bu defa tayyare bölüğüne ayrılmış ve savaşa tayyareci olarak katılacaktır. Yazar, bu kahraman karşısında hem mahçubiyet hem hayranlık gibi karışık hisler besler. Çünkü kendi zamanının farkında değildir ve geçmişte kaldığını düşündüğü kahramanlık duygusu bugün vatanın varlığın sürdürmesi için bir idealdir.

Ömer Seyfeddin, günün gerçeğini görmezden gelen sanatçılarını eleştirir. Bir anlamda toplumsal ideal çevresinde yazmanın gereğine de vurgu yapar. Hikâyede çarpıcı sosyal mesajlardan biri de idealizm duygusunun toplumun ortak değerı olarak görünür hale gelmesine ilişkindir. Doktora, geçmişte destan kahramanlarının şahsiyetinin etrafında şekillenen toplumsal değerlerden bahseden yazara doktor hayal-perversin der. Terakki fikrini bir değer olarak yazara şöyle ifade eder: “*Mazideki kağını bugün nasıl otomobil şeklinde ise, sorduğun hararet de ateş şeklinde dir. Mazideki ok, bugün mitralyözdür. Mazideki kulübe bugün muhteşem bir âbidedir. Mazideki sal bugün dretnottur. Mazideki masalcının bir kutuya binip memlekette memlekete uçmak hülyası bugün bir hakikattir. İşte tayyareler, işte zeplinler...*” Ayrıca yeni kahramanların, görünür olamamasını gazetelerde yaptıkları ile övünmeyen hallerine de hikâyede içinde yer veren yazar, bunun millî kahraman kavramının doğası ile ilişkili olduğunu vurgular. Yeni toplumsal hayatta, Kahramanlık, toplumun ve toplumsal hayatı düzenleyen sürdüren kurumların ortak kazanımı olarak millete ve orduya atfedilir. Çünkü kahramanlar bu dünyada anılıp, yüceltildiklerinde yaptıkları fedakarlığın hasbiliğin sorgulanması gerektiğine inanıyorlar.

Ayrıca hikâyede ferdi duyguların yerini savaş gibi millî şuuru harekete geçiren olağan üstü durumlarda bugünün toplumunda toplumsal değerlerin aldığına vurgu yapılıyor. Eskinin ferdiyetçi tavrı aile, aşk ve bireyi yüceltirken, yeni toplumsal düzen anlayışı vatan, insanlık, millet gibi kavramları yüceltmıştir. Böylece birey toplumsallaşmış ve sosyal bir varlık olarak hayvandan ayrılır nitelik kazanmıştır.

Yazar, toplumsal ahlâkın harp ile yeniden şekillenerek, millî nitelikler taşıyan millî ahlâk görünümünü aldığı görüşündedir. Bu kanaatini hikâyede eski ve yeni sosyal çevre mukayesesi ile okura şöyle aktarır;

“Eski insanların içtimaî muhitleri mahduttu. Aile, kabile, aşiret, nihayet kavim... Zihinlerinin hacmi de içtimaî muhitlerinin sahası derecesinde idi. Yani dardı. Bu dar zihinlerde, ufku genişlememiş dimağlarda, zarurî olarak, faziletler de dardı. Hatta din, ulûhiyet, mukaddes bile pek mahduttu. Medeniyetler dimağların ufuklarını büyütmişti. Fert, mensup olduğu cemiyetin, hatta bütün insanîyetin şuuruyla hissetmeye, düşünmeye başlamıştı. Artık fazilet de zihinlerin hacmine uymuş, inanılmaz derecelerde büyümüşü.”²⁸⁹

Sosyolojik olarak, birey, toplum çatışmasının ahlâk eksenine dayalı bu eski-yeni mukayesesi Yeni Hayat görüşünün medeniyet ve ilerleme yorumlarını destekler niteliktedir. Eskinin eleştirisi olmaktan çok yazarın tutumu toplumsal değişimin tesiri ile bireyin düşüncesi ve algısının bireysellikten, toplumcu faydaya evrilişini göstermek olarak yorumlanabilir.

Bir Çocuk Aleko adlı hikâye Ömer Seyfeddin’ nin Çanakkale izlenimlerini içerir. Ali bir Türk çocuğudur. Gelibolu’da bir Rum berber yanında çalışan çırak Ali’nin patronu harp nedeni ile göç ettirilince ailesine dönmek istemiş ama ailesi de göç ettirilmiştir. Sahipsiz ve aç kalan çocuk, İngilizler için çalışan bir casus olan papaza ve cemaatine Rum olduğunu söyleyerek sığınır. Papaz, sürekli bir mevziden Gelibolu’ya nakledilen Türklere ait mühimmatı kayıt altına almaktadır ve İngilizlere bildirmektedir. Oysa savaştan önce Müslüman halk ile yaşayan ve selamlaşan Rum halkın din adamıdır. Sürekli Rum halka verdiği vaazlarda İstanbul’un geri alınacağını, Büyük Pontus İdealinin gerçekleşeceğini anlatmakta Rumlar arasında millî şuurunu sıcak tutmaktadır. Ali adının Aleko olduğunu söylemiştir. Papaz Aleko’ya İngiliz paşasına götürmek üzere mektup verir. Ama Ali Türk düşmanının dediğini yapmaz Türk paşaya gider ve mektubu okutur. Mektup, Türklerin halka işkence yaptığına dair pek çok yalan ile doludur. Sonra, paşadan emirlerinde çalışmak için vazife ister. Paşa, telefonda çalışır der. Ama o İngilizlerin içine karışıp bilgi verebileceğini der. İngilizlerin içine sızarak, İngiliz paşanın Türklerin karargahını patlatması için verdiği bombayı Türküm diyerek İngiliz karargahında patlatır ve şehit olur. Bu hikâyede ekalliyetin Osmanlı’dan koparak millî şuurla yıllardır nasıl düşmanlık besledikleri ve kendilerini inşa ettikleri anlatırken Ali’nin tutumu millî ülkü uğruna canını feda etmekten kaçınmayan bir çocuk kahraman olarak halka ulaşır. Ömer Seyfeddin iyi niyetle Türklerin ekalliyetler hakkında olumsuzluk hissetmeden yaşamlarının şuur ve ideal eksikliği olduğunu belirtir.

²⁸⁹ Seyfeddin, Ömer, “Kaç Yerinden? ”, s.516.

Kızılelma, eski çağlardan beri Türk cihan hakimiyeti idealini ifade eden bir kavram iken Ziya Gökalp ile Türkçülük akımı doğrultusunda şekillenen Yeni Hayat anlayışı içinde başka bir anlam kazanmıştır. “Kızıl Elma” Turan idealinin bir sembolü olarak kültürel milliyetçilik çatısı altında Türk coğrafyasındaki tüm Türklerin bir araya gelmesi tasavvurudur.

Gökalp’in Beyaz Kule’de yazdığı Turan şiiri, Yeni Hayat’ın vatan kavramına bakışını ortaya koyar niteliktedir. Kültürel Türkçülük görüşünün inşa edilmesinde kuramsal temelleri ortaya koyan Gökalp, vatani Türkler için sadece toplulukların içinde yaşadığı hudutları belli bir toprak parçası olarak görmez Turan kavramının esasına uygun olarak Türklerin bulunduğu tüm coğrafyayı vatan olarak niteler. Bu Turan düşüncesine göre vatanın sınırlarının kültürel milliyetçilik esasına bağlı olarak kalması ve Türklerin kendi milli değerleri paydasında bir araya gelmesi olarak yorumlanabilir.

Gökalp, son dizeleri “*Vatan ne Türkiye’dir Türkler’e, ne Türkistan; Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir:Turan*” biçiminde biten Turan şiirini yazdığı sırada Osmanlı’nın içinde bulunduğu toplumsal ve siyasî karmaşaya fikir temelli çözümler aramaktadır. Bu anlayış ile Ömer Seyfeddin ve Ali Canip başta olmak üzere Yeni Lisan Hareketi çatısında bir araya gelen aydınlar aynı zamanda siyasî bir oluşum olan İttihat ve Terakki’nin bünyesinde aktif olarak faaliyet göstermektedirler. Osmanlı, Batıdan yayınlan düşüncelerin Tanzimat Fermanı ve daha sonra Meşrutiyet ile beraber etnik gruplar içinde başlayan huzursuzluklar ile karşı karşıya kalmış ve topraklarının bütünlüğü tehdit altına girmişti. Sonraki dönemde İmparatorluğun kültür, sanat, düşünce merkezi olan Rumeli ve Balkanlardaki şehirler kaybedildi. Osmanlı asker ve aydınının yetiştiği ve köklerinin olduğu coğrafyanın kaybı ve süreçte yaşanan büyük toplumsal olaylar ve beraberinde yarattıkları travmalar Osmanlı kimliği ve düşüncesinin yerine alternatif kimlik ve düşüncelerin cereyanına ortam hazırladı. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin bu bakış açısı ile ele alındığında Beyaz Kule’de yazılan Turan şiirinin psikolojik ve sosyal örüntüsü daha iyi anlaşılabilir.

“Kızılelma” halk kültürüne ait bir semboldür. Halk hikâyelerinde, efsane ve destanlarda bir hedef olarak ulaşılması istenen coğrafya şeklinde yorumlanır. Ömer Seyfeddin’in Kızılelma Neresi? adlı hikâyesi üzerinde düşünüldüğünde bir idealin mahiyetini sorgulamak ve ortaya koymak niteliğine sahip olduğu yorumu yapılabilir.

Gökalp'in Kızılelma şiiri de aynı çerçevede ele alındığında sınırları belli bir vatandan işaret etmesinden çok Gökalp'in o vatan mefhumunun duygu, düşünce, ideoloji boyutlarını vurguladığını görürüz. Aslında düşünür kimliği ile de şair kimliği ile de hem Ömer Seyfeddin hem de Gökalp, Kızılelma sembolü ile vatanın idealinin teşekkülü için gerekli millî kültür ve kimliğin esaslarının ne olması ortaya koyduklarını söylemek mümkündür. Kızılelma neresi? adlı hikâyede Kanuni Sultan Süleyman Kızılelma mefhumunu sorgulamaktadır. Ne olduğunu sorduğu aydın ve ulema sınıfı kavram olarak Kızılelma ülküsünü tanımlayamamıştır. Kızılelma! diye bağırıp kendini harbe hazırlayan askerlerin içinde seçtiği üç askere aynı soru yöneltildiğinde askerler Kızılelma'yı "Padişahımızın bizi götüreceği yer!" yer olarak tanımladıkları görülür.

Ömer Seyfeddin, bu hikâyede ulaşılacak olan ideal ve fetihle alınacak yer olarak ortaya koyar. Ama vatani Kızılelma olarak sembolize eden yazarın hikâyede kuvvetle vurgu yaptığı nokta Yeni Hayat görüşünün "halka doğru" hamlesini ortaya koyması bakımından oldukça çarpıcıdır. Kızılelma mefhumu halka ait bir mefhumdur, vatan ülküsüdür. Alim olup okumak yazmak ile edinilecek bir mefhumdan çok, kök salmak ve aidiyet ile ilgili yüklenen değerleri içeren sezgi ile kavranan bir kavramdır. Ömer Seyfeddin, ülkü ve ideal duygusunu askerlerin fetih coşkusu ile temsil etmiş ve hedefi Kızılelma ile sembolik bir nitelikte ortaya koymuştur. Ömer Seyfeddin külliyyatında Kızılelma sadece Kızılelma Neresi? adlı hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaz. Örneğin, Teke Tek adlı hikâyede yine Kızılelma bir ideal olarak karşımıza çıkar. Yazar tarafından, Yayçe Kalesini kuşatan Türk askerleri geçmişte bu kalenin Türk hakimiyetinde olduğunu bilmeyecek kadar kendi tarihsel ve kültürel belleklerinden mahrum olarak tasvir edilmiş ve eleştirilmiştir. Ancak, hiç unutmadıkları şey Kızılelma ülküsüdür. Yaptıkları savaş ve kuşatmalar oraya ulaşabilmenin aşamalarıdır. Ömer Seyfeddin, hikâyesinde bunu şöyle vurgular; *"Unutmadıkları şey istikbale aitti: "Kızılelma'ya gidilecekti. Bu hücumlar, bu akınlar, bu muhasaralar hep oraya yol açmak içindi. Orası dünya üzerinde bir cennetti! Bütün dünyanın zaferi, şanı, saadeti, ganimeti orada idi."*

Ömer Seyfeddin, bu ideale ulaşmayı cennete ulaşmak kadar yücelterek her muharebenin ya da kuşatmanın bu yolda ibadet sayılacağı vurgusu ile ülkeye kutsal bir anlam yükler. Yine yazarın kaleme aldığı, Vire adlı hikâyede, Kızılelma ulaşılacak bir ideal ve fetih olunacak topraktır. Goça Kalesi Kızılelma'ya giden yolda engeldir ve fethi

yazarın cennet diye nitelediği ülküye ulaşmak için bir merhalenin daha aşılmasıdır. Hikâyenin sonunda yazar, kaleyi ele geçirmenin anlamını şu şekilde ifade eder. “İç eyaletlerden çok uzaklardaki bu garip kalecik, mutlaka “Kızılelma”yı alacak olan büyük ordunun gelmesini, artık birkaç yıl daha rahat rahat bekleyebilecekti!” Başını Vermeyen Şehit adlı hikâyede de Ömer Seyfeddin, Sigetvar Kalesi’ni Kızılelma’ya ulaşmak için engel gören Kuru Kadı ve askerlerinin savaş coşkusu menkıbelere has detaylarla anlatmıştır. Kızılelma uğrunda şehitlik ve mücadele yüceltilmiş ve askerlerin bu ideal uğruna olağanüstülükler gösteren savaşları anlatılmıştır. Ömer Seyfeddin, kaleyi ideale ulaşmak için engel gören Kuru Kadı’nın engellenme duygusunu okuyucuya şöyle nakleder; “Kuru Kadı, yavaşça kımıldadı; ikindiden beri rutubetli rüzgârın altında düşünüyor, uzakta, belirsiz sisler içinde süzülen kurşunî kulelere bakıyordu. Bunların hepsi Türklerin elindeydi. Yalnız şu Sigetvar... yıkılmaz bir ölüm seddi hâlinde “Kızılelma” yolunu kapatıyordu. Sanki bu uğursuz kargalar hep onda, mazgallarından taşıyor, anlaşılmasız bir lisanın çirkin küfürlerine benzeyen sesleriyle her tarafı gürültüye boğuyorlardı.” Bu çerçevede, Kızılelma, Türk için bir vatan idealidir, fetih için askeri harekete geçiren bir iç güçtür. Bu iç gücün kaynağı da bilgisi de Ömer Seyfeddin öykülerinde halkın sezgisi ve coşkusudur.

Gökalp, Kızılelma adlı şiirinde Ömer Seyfeddin’in hikâyeleri gibi bu ideali temsil eden sembolü ifade etmek için cennet benzetmesi yapmıştır. Ve şiirin akışında ideale ulaşmak karmaşık duyguları ve merhaleler halindeki yaşantıları içerir. Şiirde, tasvir edilen İstanbullu Ressam Turgut, seyyah olup zihnindeki tabiatın izlerini aramaya başlamıştır. Gökalp, ressamın yolculuğun her aşamasında karşılaştığı görüntüleri emsalsiz yeni olarak ifade ettiği “Her saat başında emsalsiz yeni” şeklindeki mısrası “Yeni” kavramının kökü eski kültürden beslenen halkın sezgisinden hareketle inşa edilen “Yeni Hayat” görüşünün dayandığı temelleri düşündürür.

“Dün yürüyor iken, önümdeki yol.

Ayrıldı ikiye: biri sağ biri sol ...

Soldaki nereye gidiyor, diye

Sordum, sakallı ak bir çiftçiye

Dedi: “Bu yol gider Kızılelma’ya...”

Lakin ben bu sözü verdin şakaya.”²⁹⁰

²⁹⁰ Gökalp, Ziya, “Kızılelma”, Haz. Hikmet Tanyu Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, Ankara, s. 9.

Şiirin, yukarıda alıntılanan mısralarında şair Gökalp, Ressam Turgut'un yürüdüğü tabiatın farklı yeni görüntülerine erişmek üzere yürüdüğü yolu Kızılelma ideline erişilecek yol olarak yani Türkçülük fikrinin inşa edeceği sosyokültürel temelleri millî kültür ve millî kimlik esasına dayalı vatan yani Turan'a giden yol tasavvuru olduğu söylenebilir. Sezgisi olmayan ama teknik donanımı olan dönemin okur yazarını temsil eden Ressam Turgut, yol ayrımını fark etmiş ama yolun nereye gittiğini bilmemektedir.

Yolculuğun bilincinde olan Kızılelma idealine vakıf, sezgisi güçlü ak sakallı çiftçi halkı temsil etmektedir ki yolun Kızılelma yolu olduğunu sanatçıya nakleden odur. Yani aydın, halka giderek halkın yıllarca aktardığı toplumsal hafızasındaki kavramları, sistemli hale getirerek ideali inşa edecektir. Ömer Seyfeddin'in Kızılelma Neresi? hikâyesindeki alim ve ulemanın gerçek idealden yoksun tasviri, Ziya Gökalp'in şiirinde aksakallı çiftçinin sözünü ciddiye almayan sanatçı ile temsil edilmiştir. Gökalp, Kızılelma'yı arayan, merak içinde ama şuuru yorgun seyyahı Molla ile karşılaştırdığı dizelerde vaad edilmiş, tatlı ülke diye tarif ettiği Kızılelma'nın Türk fatihlerinin kendilerinde hedef olarak İrem gördükleri Kızılelma ideali uğruna her yeri fethettiklerini, Türk'ün yüzlerce kez coşarak Hind, Çin, Mısır ve Rum'u kapladığını yani İmparatorluk olduğunu anlatır. Molla, yine mefkûrenin bilgisini taşıyan halkı temsil eder sanatçı karşısında. Türk bu ideal uğruna öyle çok fetih yapmıştır ki tüm payitahtlara ulaşmış ama çitleri aşmamıştır. Çitler şiirde Türk'ün varlık alanının temsilidir. Kızılelma'nın hayal olduğu düşüncesi ile her yeri fethettikleri halde ulaşamadıkları bu ideal bu ülke yani Turan bir hayal midir? sorgulamasını yapan sanatçıya Molla ideali, başka diyardaki bu yurdun “zemini mefkûre, seması hayal” diye tarif eder. Şair çitleri aşamamak ile bir anlamda yabancı etkilerden arınmış dili ve kültürü millî bir coğrafya tasavvuru içinde Turan idealini bir vatan olarak temelini Türkçülük fikrine dayandırmıştır. Gökalp, seması hayal dediği ve bir gün gerçekleşeceğine inandığı bu mefkûrenin ön koşulunun taklitten uzak saf bir Türk Medeniyeti inşası ile mümkün olacağını ifade eder. Yani hayatın her alanında meydana gelecek değişikliklerle toplumsal yapıyı kendi kültürel kodları ile inşa etmek ve Türk kimliğini ortaya koymak ideali Kızılelma'dır. Gökalp, Kızılelma ülküsünün inşasının millî dil, millî kültür ve millî fikir birliğinden geçtiğini şiirinde döneminin aydın ve şairlerinin edebiyat anlayışlarını eleştirmek yoluyla vurgular. Dilin Doğu ve Batı dilleri

etkisinden arınıp, edebiyat eserlerinin millî dil ile inşa edilmesinin gereğini Ömer Seyfeddin gibi o da bu şiirinde şu mısraları ile dile getirir ;

“Çok yerleri biz fethedebilmişiz;

Her birinde manen fethedilmişiz.

Bir kişver almışız tabiiyete,

Uymuşuz oradaki medeniyete.

Bazen Hindli, bazen Çinli olmuşuz;

Arap, Acem, Frenk dinli olmuşuz.

Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi,

Ne Türkçe inleyen bir şair sesi...

Şair, hâkîm gelmiş bizden de, çokça

Kimi Farsi yazmış, kimi Arapça...

Fransızca, Rusça, Çince yazmışız,

Türkçe ancak birkaç hece yazmışız.

Bugün bile birçok ediplerimiz

Frenkçe yazmayı sayarlar muciz.”²⁹¹

Şair, duygularımızın saf dilimizle ifade edilebileceğini ve millî dilin, halk dilinin şairleri ve yazarları, ilim sahiplerini beklediğini ifade ederek dilde sadeleşme ve halka doğru hareketinin idealin gerçekleşmesinin ön şartı olduğu vurgusunu yapar. Şiirin bu görüşleri ifade eden mısraları takiben yer alan mısralarında, Türk’ün kendi bilgeliği ve medeniyeti ile savunma gücünün adeta aklını kiralamışçasına başka ulusların yükselmesine fayda sağladığından yakınıdır. Her kavme bir yurt yaratan Türk’ün başkası için kendi idealini ve yönünü belirleyemediğini ve her kavme yurt kurarken yeniden bir yasa ve dil benimsediğini bunun özüne zarar verdiğini ifade eder. Kültürel ve tarihsel belleğini yazısını ve töresini unuttuğu için nakledemediğinden yakınıdır. Öze dönüşün gereklerini sıraladığı bu mısralar toplumun içinde bulunduğu sosyal problemlerin temelidir Gökalp’e göre ve Türkçülük fikri doğrultusunda millî dil ve millî kimlik esaslarını toplumda birleştirici unsur olarak gören aydınların siyasî ve sosyal buhranlardan toplumu kurtarmak için öze dönmeleri gerekmektedir. Şiirdeki mısralar şöyledir;

²⁹¹ Gökalp, “Kızılelma”, s. 16..

“Zekamızı sanki kiralamışız.

Her dilden kitaplar sıralamışız.

Türk’ün hem kılıcı, hem de kalemi

Yükseltmiş Arap’ı, Çin’i, Acem’i

Her kavme bir tarih, bir yurt yaratmış,

Kendini başkası için aldatmış.

Öz işini daim yarım terketmiş:

Turfan’ı bırakmış, Orhon’a gitmiş.

Unutmuş evvelki elifbasını,

İlim ve fendeki itilâsını;

Yeniden bir yazı, bir yasa düzmüş,

Her zaman zihnini boş yere üzmüş.”²⁹²

Gökalp ve Ömer Seyfeddin’in bir ideolojik hareket olarak içinde yer aldıkları Yeni Hayat, Yeni Lisan Hareketi, tarihi birlik ve kavmi saflık yani Türk toplumuna ait olan değerler üzerine toplumsal yapıyı inşa ederek toplumsal değişmeyi bu yönde sağlamayı hedeflemiştir. Şiirinde Gökalp bunu Kızılelma ideali olarak şöyle niteler; *“Ne tarihi vahdet, ne kavmi safvet! Kızılelma işte buna işaret.”* Milletın derdinin dermanının yani toplumsal sorunların çözümünün yine millî şuur ve vicdan olduğu vurgulayan Gökalp, yaşanan sosyal ve siyasal sorunların çözümleri için milletin kültürüne ve düşüncesine yönelmek gereği üzerinde durur. Türk’ün asırlardır cennete gitmek için değil Kızılelma ülküsü için yürüdüğünü amacının da millî birlik, millî düşünce ile gelecek olan sosyal düzen sağlamak olduğunu şu dizelerde anlatır ;

“Türk bakmamış (İrem) yahut (Sabâ) ’ya,

Demiş: “Gideceğim Kızılelma ’ya.”

Maksadı gitmektir birliğe doğru,

Millî düşünceye, dirliğe doğru...

Bilir bir gün millî irfan doğacak,

Yeni Orhun, yeni Turfan doğacak.”²⁹³

²⁹² Gökalp, Ziya, “Kızılelma”, s. 18.

²⁹³ Gökalp, Ziya, “Kızılelma”, s. 20.

Türkçülükten yola çıkılarak inşa edilecek olan kültürel milliyetçiliğin taklitten uzak ve Türk toplumsal yapısı ile Türk tarihi gerçekleri ile mümkün olacağını belirtir. Bunun yolunu halktan öğrenecek olan aydının, halkı yani kendini tanıması gereği üstünde durduğu mısra şöyledir; “Pirden sual ettim: “ Sevgilim hani?” Dedi bana: “Önce kendini tanı!”. Molladan sonra “Pir” de halkın bilgeliğinin sembolü olarak sanatkarın önüne çıkmıştır. Şiirin devamında toplumsal yapının inşası için Gökalp, millî kültür ve lisanı ancak yeni nesillere millî eğitim yoluyla aktarılabileceğini gerçek hürriyetin ancak bu olduğunun altını çizer. Ancak bu sayede Türklük ateşinin Türk’ün olduğu tüm coğrafyaya yayılacağını ve Kızılelma ülküsü çatısında fikri ve kültürel olarak birleşileceğini belirterek kültürel Türkçülüğün önemine vurgu yapar. Şair’in bu görüşlerinin yer aldığı mısralar şöyledir;

*“Bir irfan ırmağı aksın Turan’a...
Irmak döner elbet bir gün ummana.
Taklitsiz salt ibda, iktiran ile
Doğmuş bir marifet Türklüğe şule,
Bütün Türklüğe aynı şuleyi,
Saçsın ki gönüller birleşsin iyi.
Hakim, şair, edip, sanatkâr, tacir
Hepsi bu beşikten yetişip bir bir.
Kimisi Kaşgar’a, kimi Altay’a,
Kimisi Kazan’a, kimi Konya’ya,
Her biri giderek bir oymağına,
Götürsün od, ışık Türk ocağına
Daniş encümeni, darülfünunlar,
Burada kök salsın, her yere bunlar
Kollar ataraktan, aynı hikmeti
Dağıtıp yükseltsin büyük milleti...
(Kızılelma) olsun bu şehrin adı,
Atalarımız hep bunu aradı...”*

Gökalp, idealin ne olduğunu ortaya koyup bu uğurda yasaların ve esasların yazılması gerektiğini vurgular. Şiirinde Gökalp, idealini gerçekleştirip yurdu imar

ederken tasavvur ettiği kahramanlarını ülkü yolunda ayrı yerlerde faydalı işler yaparken aynı fikir etrafında coğrafyayı aşarak birleştirir. Ay hanım ile Turgud'un bir araya getirilişi aslında iki farklı coğrafyada Türk varlığını sürdüren farklı kimliklerin aynı idealde bir araya gelmesinin bir ifadesidir.

Kızılçelma şiiri çerçevesinde ele alınan Gökalkp kaynaklı Türkçülük ideolojisinin inşa etmek istediği kültürel milliyetçilik doğrultusundaki toplum Kızılçelmadır. Ömer Seyfeddin de hikâyelerinde tarihi kahramanlar ve siyasal olaylar kurgusunda bu görüşü okuyucuya yansıtarak bir kültürel bellek unsurunu nakletmiş ve güncelin inşası için kültürel ve sosyolojik unsurlardan ve edebiyatın gücünden faydalanmıştır. Yer yer kahramanlara ve olayların etkilerine yönelik yer verdiği eleştirileri fikrin gerekçelerini ortaya koyarken aynı zamanda anlatımı güçlendirmiştir.

Primo Türk Çocuğu²⁹⁴, Primo'nun babası Avrupa'da mühendislik tahsili gördüğü sırada İtalyan annesi ile evlenmiş ve Primo dünyaya geldikten sonra tamamen Avrupa kültürüne bağlı bir eğitim almıştır. Ancak Trablusgarp Savaşı çıkınca Selanik'te yaşamaktan huzursuz olan kadın evi terk ederek ülkesine dönmüştür. Primo kendi kimliğini sorgulayan bir sürece girmiş babasına kendi kimliği ve toplumu ile ilgili sorular sormaya başlamıştır. Tam bu sırada kozmopolit yapısı olan Selanik'te Osmanlı'nın Rumeli'deki varlığının sonlarına gelindiğinin izleri açık seçik görülmektedir. Sosyal yapı içinde etnik kimlikler arası ayrışmalar belirginleşmiş yıllarca bir arada yaşayan Osmanlı kimliği altındaki ekalliyetler açıktan bölücülük yapmaya başlamışlardır. Tüm bunları gözlemleyen Primo, öncelikle adını değiştirip Türk adı almak istemiş ve adının Enver olmasını istemiştir ancak Enver adının Arapça olduğunu söyleyen babası ona öz Türkçe isimler sıralamış Türklüğün kökenine ilişkin sohbetler etmeye başlamıştır. Evde çalışanların tamamını ekalliyet olmasından rahatsız olan Primo babasının evde çalışanları işten çıkarıp yerine Türk çalışanlar almasını sağlamıştır. Kendi kimliğini milliyetçilik duygusunun ötesinde Türkçülük ideali ile bulan bu çocuk kahraman ve babasının paylaşımları Turan fikrini ortaya çıkarır. Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in bu eseri kaleme aldığı dönemde gerek asker olarak gerek yazar olarak tanık olduğu sosyal ve siyasî olayların tesiri büyüktür.

²⁹⁴ Seyfeddin, Ömer, "Primo Türk Çocuğu", Turan Masalları, Yayına Hazırlayan: Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, Eylül, 2016, s. 87.

Ayrıca Ziya Gökalp ile tanışmaları ve Türkçülük-Turancılık eksenli kuramsal dünya görüşü çerçevesindeki paylaşımları şüphesiz bu hikâyenin satırlarında kendini göstermiştir. Özellikle Selanik'te tanık oldukları Osmanlıcılık fikrinin iflasının işareti olan sosyal çözülme ve beraberinde gelen sosyal çatışmanın şiddeti, masonluk ve beynelmilecilik fikrinin Türkler arasında hastalıklı bir biçimde yaygınlaşması Ömer Seyfeddin'in Türkçülük ülküsünü sınırları net ifade ile ortaya koymasına sebep olmuştur.

Yazar, Kenan Bey'in ağzından der ki; *"Tanzimat... Bu, işte asıl felâketimizin başlangıcıdır."* Tanzimat ile başlayan Meşrutiyet ile devam eden süreç Balkanlarda Türk varlığının büyük ölçüde sonunu hazırlamıştır. Tüm bunların tesiriyle Ömer Seyfeddin, bir çocuk olan Primo'nun önce kendi kimliğini sonra da vatan ve Turan fikrini benimsemesi ve bu yönde eylemde bulunmasını oldukça yoğun bir gerçekçilik ile okura nakletmiştir. Ancak güncel perspektiften bakan günümüz aydın ve akademisyenlerinin bir bölümü Ömer Seyfeddin'in bu hikâyesini özellikle okullarda okutulması sebebiyle eleştirmiş ve müfredatta bulunmasının sakıncaları üzerine pedagojik pek çok sebep ileri sürmüşlerdir. Bugünün gündemi ile meselelere bakınca Ömer Seyfeddin'in kendi döneminde ülkenin ve insanın içinde bulunduğu durumu bu kadar gerçekçi anlatmasını kabul etmemek yüzeysel bir tavidir. Yüzeysel değilse de maksatlı olarak değerlendirilebilir. Derinlemesine ve maksatsız bir bakış açısı ile Ömer Seyfeddin'in görüşleri değerlendirildiğinde bugünün uluslararası ilişkiler ve iç siyaset meselelerinin kökeni ve tarihsel gelişimini rahatça görmek mümkündür.

4.1.1.3. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Toplumsal Afazi, Aşırı Batılılaşma, Yabancılaşma, Alaturkalık, Alafrangalık, Toplumsal Ahlâkın Çöküşü ve Toplumsal Eleştiri

Doğu'nun, Batı ile karşılaşmaları ve Batı hakkında edindiği bilgiler seyyahlar, elçiler, diğer devlet görevlilerinin izlenimlerine dayanır. Bunun yanında Batı hakkındaki kanaatlerin oluşmasında yapılan seferler ve Osmanlı'nın bu seferlerle hakimiyet alanını genişlettiği coğrafyalarda yaşayan Hristiyan yerli halkın ticarî ve sosyal etkileşimlerine dayanır. Osmanlı askerî hareketler sonucu elde ettiği topraklarda yaşayan halkı Osmanlı çatısına dahil ederken hayat tarzları ya da dinleri konusunda her hangi bir kısıtlama ya da değişime zorlama gibi toplumsal hayatlarını kökten sarsacak girişimlerde

bulunmamıştır. Ancak farklı dinî ve etnik grupları Osmanlı olarak tanımlayarak serbest ticarî faaliyetler sürdürmelerine, dil ve din kardeşi oldukları Batı ile kültürel ilişkiler sürdürmelerine müdahale etmemiştir. Birleştirici olduğu düşünülen bu siyasî ve sosyal yaklaşım uzun vadede imparatorluğun parçalanmasına zemin hazırlayan sosyal ve siyasî nedenlerden birine dönüşmüştür.

Batı'yı algılayış biçimimizin şekillenmeye başladığı erken dönem yani ilk karşılaşmalar, daha sonraki yüzyılda beraberinde bir takım siyasal ve sosyal hamleleri ortaya çıkarmıştır. Orhan Okay'a göre, Batı'ya bakışımızın ilk emarelerinin neticeleri ve onu izleyen yüzyirmi yıllık bir devrede II. Mahmud, III.Selim, ve Abdülmecid, gibi hükümdarların Nizam-ı Cedid, Tanzimat, Islahat, adı altında süregelen teşebbüslerin esasları hep Avrupa medeniyetine yönelmiş hareket ve davranışlardır.²⁹⁵ Okay, Doğu'nun, ister Batılılaşma yanlısı isterse karşıtı tutum sergilesin bunu Avrupa'yı merkeze koyarak yaptığını ifade eder. Bu tespit Ömer Seyfeddin'in fikir yazılarında ve öykülerinde dil, kültür ve gelenek çerçevesinde toplumsal yaşantının değişmesi sonucunda, bireyin toplum ile çatışması biçiminde tasvir edildiği gibi siyasal ve bürokratik düzenin geleneği ve gelenekten kopuş ile sonuçları ekseninde eleştirel olarak sorunu ortaya koyarken merkez düşünce biçiminde kendini göstermiştir.

Hikâyeci ve fikir adamı Ömer Seyfeddin, imparatorluğun çöküşü esnasında Batı ile karşılaşmaları hem resmî hem de kişisel olarak tecrübe etmiş ve bir adım ötesine geçerek bu karşılaşmanın olumsuz siyasal ve sosyal sonuçları hakkında Türkçülük ve halka doğru hareketi merkezinde düşünceler üretmiş ve toplumsal fayda yaklaşımı ile Ziya Gökalp'in kuramsal olarak sosyolojinin perspektifinden inşa ettiği ve esaslarını ortaya koyduğu Kültürel Türkçülük hareketinin geniş kitlelere yani halka ulaşması için çaba sarf etmiş ve büyük ölçüde başarı sağlamıştır.

Ömer Seyfeddin'in perspektifinden Batı'ya ve Doğu'ya çok yönlü bakılabilir. Öncelikle Şark'a ve Garb'a doğru yönelişin sonuçlarını ele alış biçimiyle yazarı değerlendirdiğimizde Türk millî kimliğinin ve dilinin dışında kalan tüm unsurları ele alarak öz kültüre yönelişinin temel nedenlerini algılamak mümkündür. Türkçülüğün ırk eksenli tanımlarından çok nesiller boyu aktarılmış olan kültürel kodların toplumsal

²⁹⁵ Okay, Orhan. *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, (5. Baskı), Dergah Yayınları, 2017, İstanbul, s. 21.

hayat üzerinde süregelen görünümünün silikleşmesi meselesine yoğunlaşan yazar, İslâmiyet'in kabulü ile dil ve kültür olarak Arap / Fars kültürüne yönelişi dil ve millî kimlik değişkenleri üzerinden sorgulamıştır. Özellikle, millî kimlik unsurlarını ve Türk toplumunun toplumsal hayatının çeşitli izlerini bulmanın mümkün olduğu edebiyat anlayışının yerine inşa edilen edebiyatın halkın edebiyatı olmadığı gibi halkın kültürel belleğinin ürünü olmadığını da ortaya koyan yazar, toplumun içinde bulunduğu sosyal kriz halinden ancak kendi kültürel kodlarına ve belleğine dönüş ile kurtulacağı üzerine inşa ettiği siyasal ve toplumsal görüşlerini hikâyeleri yoluyla halka, fikir yazıları yoluyla aydınlara ulaştırmıştır. Türk toplumunun gündelik hayatını ve siyasal sistemin çarpık uygulamalarının sonuçlarını irdelediği eserlerinde, Arap/Fars dil edebiyat ve sanat uygulamalarını eleştirmesinin yanında özellikle gerek asker gerek düşünür olarak Balkan coğrafyasında tanık olduğu olaylardan yola çıkarak Batı'ya karşı da tavır alan yazar, iki yönüyle toplumsal yaşantıdaki Batılılaşmanın karşısında durur. İlki kendi kültürel ve toplumsal hayatımıza yabancılaştırmanın kimliğimizden kopuşun yol açtığı travmaların birey ve toplum üzerindeki etkisi yani bir özenti olarak modernleşme ve batılılaşma girişimlerine karşıtlık, ikincisi ise Osmanlı kimliğine sahip ekalliyetlerin Türklük ve Türk algılarının siyasal ve toplumsal sonuçları nedeniyle karşıtlıktır. Ömer Seyfeddin Batı ile karşılaşmaları, modernleşme, aşırı batılılaşma (batılılaşmanın gündelik hayattaki görünümü), yabancılaştırma gibi sosyolojik kavramlar üzerinden ele alırken toplumsal yaşantı ve birey eleştirisi yapar.

Alaturka, alafanga tipler ve karşılaşmaları üzerinden inşa ettiği hikâyelerinde karşılıklı zihinsel temsillere işaret eden yazar, ayrıca ekalliyete tabii kahramanların zihinlerindeki Doğu ve Türk imajını ortaya koyarak toplumsal hayatın içine girdiği çıkmazların çözümünü yine tüm bu inşa edilen güdümlü imajlardan ve temsillerden uzak Kültürel Türkçülük ekseninde millî olana yöneliş olarak gösterir. Halktan tiplerin yanında inşa ettiği entelektüel hikâye tipleri ile toplumun pek çok kurumunun zihniyetini de eleştirir. Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde gelenekten kopuş ve kültürel belleğin silikleşmesi sosyal değişme merkezinde bir toplumsal afazi görüntüsünü alır. Yabancılaştırma, modernleşme ve aşırı batılılık merkezli her tür değişim toplumun belleğinin uğradığı saldırılarla yitimi olarak yorumlanır. Yazarın yıllar içinde yapılan çalışmalarda ekalliyet ve Batı ile ilgili ele aldığı meseleler son derece önyargılı ve koşullu olarak değerlendirilmiştir.

Ömer Seyfeddin'in kendi yaşadığı toplumun eleştirisini yapması karşısında ona bu devirden yöneltilen ırkçılık eleştirileri, dönemi yaşayan Türk kimliğine sahip toplumsal kesimde olan bitenin tarihsel ve sosyolojik sonuçlarının görmezden gelinmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Yabancılaşma, modernleşme ve aşırı batılılaşmayı natüralist gerçekçi tutumla ele alan yazara yöneltilen eleştiriler yazarın meseleleri ele aldığı derecede sosyal derinliğe erişememiştir. Bunun bir diğer göstergesi de sürekli belli hikâyelerin seçilip onlar üzerinden Ömer Seyfeddin'in tanımlanması daha doğrusu etiketlenmesidir. Olayları bağlamından koparmak yerine bütüncül yaklaşmanın gereğinin gözden kaçırılmış olması özellikle yapılmış Ömer Seyfeddin çalışmalarının eleştirilecek yönüdür.

Toplum ve ulus kavramlarının Osmanlı'da var olmayışı ve aydınlatılacak olanın toplum değil de kişiler olduğu yorumu sosyal hayattaki etkileşimlerde ikilikleri ortaya çıkarır. Meşrutiyet öncesine kadar toplumsal ve siyasal bellekte ulusal toplum ve çağdaş toplum kavramı mevcut değildir. Toplum kavramını karşılayacak sözcük Osmanlıca'da "camia-i insaniye", "içtimaat-ı beşeriye"dir.²⁹⁶ Bu terimler Osmanlı içinde yaşayan tüm dini ve etnik grupların ortak olarak Osmanlılık çatısı altında toplanması algısını ortaya koymuştur. Toplumsal düzen ise kanunlara yani nizam ile ilişkili olarak varlık göstermiş toplumun içindeki farklı gurupların kendi aralarındaki ilişkiler ve karşılıklı ilişkiler üzerinde düşünülmemiştir. Oysa sosyal hayat içinde karşılıklı etkileşimler çeşitli toplumsal sonuçlar doğurmuş zamanla etkileşimlerin örtülü çatışma halini alması toplumsal yapıyı değiştirmeye zorlayan etkenler olmuştur. Batı'nın Osmanlıdaki görünümünü karşılayan sözcükler aslında Arap ve Rumların kullandığı 'kâfir' ve 'frenk' sözcükleridir. Kâfir kavramı Osmanlı Devletine XVI. yüzyıl başında dünyayı Müslüman-Kâfir diye ayıran Arap ortodoksisinin üstün gelmesiyle yerleşmişti. Rumların Bizans-Latin, Ortadoks-Katolik zıtlaşmaları yüzünden frenk düşmanlığı neticesinde ortaya çıkan frenk nitelemesi de Osmanlıya Rumlardan kalmıştır.²⁹⁷

Batıda meydana gelen kültürel, siyasal ve sosyal değişmeler bir süre sonra Osmanlı toplumu içindeki bireylerin Batı ile etkileşimleri sonucu Osmanlı toplumsal hayatını etkilemeye başlamış ve gündelik hayattan bürokrasiye, aydın kimliğinden

²⁹⁶ Berkes, Niyazi. Türk Düşününde Batı Sorunu, (3.Baskı), Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 180.

²⁹⁷ Berkes, Niyazi. Batı Sorunu, s. 160.

sıradan kadın, erkek görünümüne kadar gözlenir hale gelmişti. Toplumsal yapıdaki çözülmenin doğurduğu sosyal hayattaki anomik durumlar karşısında Türk aydını Batı'ya göre konumlanmış bir bakış açısı ile toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerin sonuçlarına reçeteler geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak bu süreçte kavram karmaşası ya da Batıdaki kavramların Türk toplumundaki karşılığı meselesi sürecin belirleyicisi olmuştur. Batının tanımları ve kavramları üzerinden Batılıyı ve kendini tanımlama çabası da bir anlamda kültürel buhranların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Toplum sorunları soyut bir çerçevede tanımlanmış, bu çerçeve tüm tartışma ve araştırmaların belirleyicisi olmuştur.

Ömer Seyfeddin'in Doğu-Batı çatışması ekseninde ele aldığı konulardan biri evlilik, aile hayatı ve aşktır. Toplumsal ahlâkın, toplumsal değişme nedeniyle uğradığı çöküşü okuyucuya aktardığı hikâyeleri geleneksel-modern çatışmasının da bir görünümü niteliğindedir. Batı ile karşılaşan birey, gündelik hayatını, evlilik kurumu ve kadın erkek ilişkileri üzerinden sorgularken bireyden çok değişimi toplumsal yaşantı üzerindeki tesiri ele alınmıştır.

Yazar, *Harem* adlı hikâyesinde dönemin geleneksel aile yaşantısında Batılılaşmanın yansımaları ve eşlerin evli kimlikleri ile sosyalleşmeleri önünde geleneksel evlilik hayatının engel olarak görülmesi üzerine yaşanan çatışmaları, ailenin değerlerinin aşınması problemini ele almıştır.

Hikâyede Sermet, Nazan ile, Refi ise Meliha ile evlidir. Bir hafta önce, birbirlerinin eşleri ile yakalanmış, bu yüzden evliliklerini bitirmişlerdir. Sermet de, Nazan da bazı eşyalarını almak için tesadüfen aynı saatte geldikleri evlerinde birbirlerine hakaret ederek tartışırlar. İkisi de birbirlerine ihanet etmedikleri iddiasındadır. İkisi de tuttuğu günlükten ilgili kısımları okuyup suçsuzluğunu ispatlayacağını söyler. Günlüklerinden aynı günlere ait notları okuduklarında birbirlerini aldatmadıkları ama evlilik hayatı ile ilgili salon hayatı ve haremi farklı değerlendirdikleri ortaya çıkar.

Hikâye, kadın ve erkek kimliğinin modernleşme ile beraber geleneksel toplum yapısının muhafazakâr çekirdeğini kırmış ama düşünsel olarak değişim ve dönüşüme hazır olmayan bireyin durum karşısındaki inişli çıkışlı ruh halini yansıtması bakımından

önemli olduğu kadar, toplumun en önemli yapısı olan aile olgusuna bireyin yabancılaşmasının sonuçlarını irdelemesi bakımından da oldukça önemlidir.

Nazan karakteri ile Ömer Seyfeddin, salon hayatı içinde sosyalleşme haline daha çok uyum sağlamış olan evli kadın kimliğinin geleneksel kadın algısından farklılığını kadının eşi Sermet ile ilgili duyguları ve düşünceleri üzerinden okuyucuya yansıtır. Öncelikle değişen mekânın gündelik hayat içinde kullanılışı olup evde artık haremlik - selamlık bölümleri ve kadın ve erkeğin ayrı ayrı sosyalleşme hali yerini mekân nitelimesinde salon kavramına ve sosyalleşme şekli olarak da salon hayatına bırakmıştır.

Nazan'ın günlüğünde kullandığı dil, Fransızca kelimeleri içermekte ve gündelik hayatta modernleşme ya da Avrupalılaştırmanın izlerini taşımaktadır. Gündelik hayatta alafrangalığın aile kültürünün bir parçası haline gelmesi ve durum karşısında eşler arasında fikir ayrılıklarının ortaya çıkması, toplumsal hayatta değişim karşısında bireylerin hazırbulunuşluk sorununu ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda bireyler kimlik çatışması ve yabancılaşma ile karşı karşıya kalmamak için bazen Nazan gibi aşırı uyum bazen de Sermet gibi aşırı eleştirel tepkiler ortaya koymaktadırlar.

Nazan'ın alafrangalığı sosyalleşme imkânı olarak gören perspektifi şu bölümde oldukça çarpıcı biçimde yazar tarafından ortaya konmuştur ;

“Dün gece salonumuz ağzına kadar doluydu. Kocam iki senedir hâlâ ‘monde’a (sosyete) alışamadı. Çünkü görüyorum. Dostlarımızdan benim gibi zevk almıyor. Hep ilim milim konuşmak istiyor. Onu çok seviyorum. Fakat biraz daha salon hayatına müsait olsa... Sanıyorum ki hep benim hatırım için bu hayata tahammül ediyor. Âdeta eğlencelerimiz ona angarya geliyor. Yazık, bu kadar iyi tahsil gördükten sonra bu kadar vahşî kalmak... Neyse halamın dediği gibi “Herkesi kendi hâline bırakmalı.” Gelelim bana... Ne büyük bir muvaffakiyet! Derler ki Efjjeni’de ‘gû’ [zarafet] yok. O kadar ağır olmayan bu seferki tuvaletim [makyajım] herkesi şaşırttı. Kadınlara karşı pek az söyleyecek söz bulan Doktor Mavris bile: “Saçlarınızla gözleriniz siyah olsa tıpkı Afrodit’e benzeyeceksiniz.” dedi. Güldüm. Ama Afrodit’in saçları siyah mı imiş? Ben de boyarım. Fakat gözlerim... Ah bir de ‘göz boyası’ icat etseler... Sersem âlimler mikrop bulmaya çalışacaklarına böyle bir boya

yapmaya çalışsınlar, vallahi bir günde zengin olurlar... Düşünün; ne saadet, bu sene mavi gözlü.. gelecek sene siyah. yaza yeşil.. sonbahara kestane...”²⁹⁸

Bu bölümde yazar, okura toplumsal hayattaki alafrangalık görünümünü Nazan üzerinden aktarırken “sosyete” yerine Fransızca aynı anlamdaki “monde” kelimesinin kullanılması dönemin yaygın alafrangalık göstergelerinden olup, salon hayatı ya da cemiyet içinde sosyallik dediği hayat içinde kadın erkek kozmopolit bir biçimde sosyalleşmek dönemin bir diğer aşırı batılılaşma göstergesi olup eşini eleştiren Nazan tipi geleneksel tavrı vahşi olarak niteleyen dönemin alafanga, yarı tahsilli kadın kimliğini niteler özelliktedir. Daha çok medeni olmayı biçimsel özelliklerle özdeşleştiren sağlıklı modern insan görüntüleridir. Bir anlamda yazar hem kozmopolitlik olgusunu hem de alafrangalığı kadın erkek ilişkileri üzerindeki tesirleri ve aile hayatında meydana getirdiği bozulmalar çerçevesinde eleştirmiştir.

Günlüğün sonraki bölümünde yazar, bir başka misafirlik ortamında Sermet ve Nazan, Alman Rihter çifti ile etkileşiminin detaylarında okuyucuya alafrangalık ve aşırı batılılaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan anomi ve yabancılaşma durumunu yol açtığı sosyal ve duygusal sorunları ortaya koymaktadır.

Yine mekân salon olarak verilmiş ve haremlik- selamlık yerine kozmopolit bir sosyalleşme ortamı olduğu detaylarda okuyucuya yansıtılmıştır. Gündelik hayatın aşırı batılılaşma/modernleşme yoluyla değişimi bu defa Bayan Rihter’in Osmanlı geleneksel kültürüne dair bildikleri ile karşılaştıkları arasındaki farklar ve Nazan ile paylaşımları üzerinden verilmiştir.

Nazan, Madam Rihter olarak hitap ettiği ve Fransızca’yı kullanmak konusundaki becerisine ve giyimine gıpta ettiği Alman misafiri Bayan Rihter’in zihnindeki imajın ve Osmanlı gündelik hayatına dair bilgilerinin izlerini sürüşünü aynı zamanda Sermet’in misafirler hakkındaki kanaatlerini eleştirerek şöyle aktarır;

“Bugün misafirlerimiz arasında Rihterler de vardı. Almanya’dan yeni gelmişler. Geçen cuma bana Süleyman’ın salonunda takdim olundular. Hemen ben de davet ettim. Ne nazik insanlar... Kabul ettiler. Kocam bir türlü bunlara ısınamadı. “Bunlar halis Alman değil, Alman’ın

²⁹⁸ Seyfeddin, Ömer, “Harem ”, Harem, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.57.

Yahudi'si..." deyip duruyor. Bize ne? Ne olurlarsa olsunlar! Madam Rihter'le tatlı tatlı konuştuk. Almanlar için kaba derler. Yalan... O kadar güzel Fransızca konuşuyor ki... Hem de pek güzel giyiniyor. Zavallı kadın bana hep hareme dair şeyler sordu. Kafesler, perdeler, harem ağaları görmek istiyor.

- Artık bunları rüyanızda yahut romanlarda görebilirsiniz, sevgili madam, dedim. İnanmıyor. Bize Avrupalılaştırmış nazarıyla bakıyor. Boşu boşuna hep halis Türk arıyor. Ben, oldukça kendisini tenvir ettim [aydınlattım]. Yeni neslin kaçı göçü kaldırdığını, çarşafın yalnız sokakta kaldığını, salonlarda yeni kadınların erkeklerle münasebette bulunduğunu, hatta yalnızken erkek misafir bile kabul ettiklerini, bunların kimler olduğunu, mufassalan [ayrıntılı], isim isim, aile aile, sayarak anlattım.- Almanya'da kocaları yokken kadınlar bir erkeğin ziyaretini kabul edemezler, dedi.- Olabilir, diye gülümsedim. Fakat mümkün mü? Almanlar İstanbul'a gelince sofuluk taşıyorlar. Bunu geçen gün Madam Bari'a Mahmut da söylüyordu.²⁹⁹

Yukarıdaki bölüm dönemin insanının modernleşme ve batılılaşma tutumunun okuyucuya ulaşması açısından oldukça çarpıcı niteliktedir. Bayan Rihter'in batılı kadın temsili olarak niteliklerine Nazan'ın duyduğu hayranlık, ve Rihter'in Osmanlı toplumu izlenimi karşısında Batılılaşan Osmanlı kadını olarak Nazan'ın tasviri oldukça dikkate değerdir.

Bayan Rihter Alman oryantalist perspektifinin özelliklerine uygun ve dönemin Batılı seyyahlarının, Şark algısına sahip Batılı kadın olarak tasvir edilmiştir. Hikâyenin tümünde olduğu gibi Osmanlı toplum hayatı ve kadın erkek ilişkileri ve sosyalleşme "hareme" imgesi üzerinden temsil edilmekle beraber, egzotik unsurları görmek isteyen batılı kadının düşüncesi ve doğu algısı, modernleşme ve Batılılaşmadan öncesi olarak vurgulanmak yoluyla alafranga Nazan tarafından haklılaştırılmıştır. Batılı olmak ve medeni olmak nedir? sorusuna dönemin aşırı Batılılaşmış ve alafranga insanını temsil eden Nazan'ın salon hayatı imgesi üzerinden yanıtlar bulması nedeniyle yine Bayan Rihter'e toplumsal değişimi modernleşme ve batılılaşma üzerinden izahı döneme hâkim aşırı batılılaşma eğilimini göstermesi açısından önemlidir. Avrupalılaşmak, alafranga Osmanlı zihniyetinin temsili Nazan için kaç – göç şeklindeki iletişimin yani haremlik selamlık geleneğinin kaldırılması ve kadınların eşleri olmadan yabancı erkeler ile görüşebilmesi iken, çarşafın yine toplumun alt kesimi yani avamla sınırlı kalması yerine Avrupalı kadınlar gibi giyinmek ve modayı takip etmek anlayışının gelişmesi olarak

²⁹⁹ Seyfeddin, Ömer, "Harem ", s.59.

ifade ediyor. Tüm bu toplumsal yapıdaki değişim Ömer Seyfeddin tarafından alafranga kesimin süreçteki dünya ve toplum algısı üzerinden verilmiştir.

Hikâyenin ilerleyen bölümünde yazar okuyucuya, bir başka modernleşme anlayışı olarak Nazan'ın terakki algısı, gayrimüslim şarkıcı bir kadının eserini icra ettikten sonra erkeklerin kadının elini öpmesi davranışı üzerinden şöyle veriliyor;

“Yavaş yavaş bizim Türkler de kadın eli öpmeye başladılar.

Fakat daha korkuyorlar. Avrupalılar gibi cesur davranamıyorlar. Hemen şöyle.. hafifçe... Bununla beraber terakki [ilerleme] epey yolunda... Akşamüstü istatistiğime baktım. On iki Türk gelmişti. Hangisi elimi öperse romanımdan bir yaprak kıvrırım.

Duyulan, kuvvetli bir öpüş için kıvrığı büyük yaparım; korkak, mahcup, hafif bir öpüş için küçük... İstatistiğim bu sefer iyi netice verdi. Beş sayfayı büyük, üç sayfayı küçük kıvrımışım...”³⁰⁰

Nazan'ın, toplumdaki sosyal değişmeyi terakki olarak nitelerken kendince durumu analiz etmek için istatistiki değerlendirme yapışı dikkat çekicidir.

Evliliklerinde sorun yaşayan Nazan ile Sermet'in temelde birbirlerine getirdikleri eleştiriler modernleşme karşısında keskin biçimde değişimi kabul etmeyi seçen aşırı modernleşme yanlısı bireylerle, modernleşme sürecini haremlik –selamlık geleneğinde meydana gelen değişmeler ya da bir takım adabı muaşeret olarak yorumlanan sosyal kurallar dışında algılayan daha geleneğe bağlı değişimi yavaş biçimde yaşamak isteyen bireylerin kendi ve sosyal çevre ile çatışmasının bir temsilidir. Nazan, alafranga kadını temsil ederken, Sermet daha geleneğe yakın ve kimlik sorunu olarak değişimi yaşamaya direnen ve eleştiren yazarın sesi konumundadır.

Bu anlamda hikâye kurgusunda Sermet'in günlükleri de diğer bakış açısı olarak okuyucuya ulaşmıştır. Sermet'in yazdıklarında okur, Avrupalılaşmayı belli kuralları taklit etmek anlayışına eleştirinin yanında toplumsal değişimin anidenliğine ve sert geçişlere karşı alınan tavır ve sebeplerini şu şekilde görür;

³⁰⁰ Seyfeddin, Ömer. “Harem”, s.60.

“Ben babayani [ağırbaşlı] bir adam değilim. ‘İntizam ve terakki’ye itikadım [inancım] var. Her şey terakki edecek, yani değişecek, mutlaka eskiye benzemeyecektir. Fakat bir şartla... O şart da intizam... Evet her şey değişecek. Fakat tedricen [yavaş yavaş]!.. Çünkü fizikî hayatta olmadığı gibi, içtimaî hayatta da ‘anî, şedit tahavvül’ [sert değişim] yok. Ben büyükbabamın hayatını sevemem. O, görmedim ama mutlaka bağdaş kuruyor, eliyle yemek yiyordu. Çünkü hâlâ Fatih’teki amcalarımın evinde yemek ‘sini’de yeniyor. Ben şalvar giyemem. Ben çubuk içemem. Ben enfiye çekemem. Ama maymunluktan da nefret ederim. Frenkleri, Avrupalıları taklit! Dikkat olunursa bu ne çirkin şey... Frenklerin reveranslarını, adab-ı muaşeret [görgü kuralları] dedikleri âdetlerini mihanikî [alışkanlıkla], gayr-ı meş’ur [şuursuz] bir gayretle yapmaya çalışmak... Ne feci angarya...”³⁰¹

Sermet, kendi kuşağı ile kendinden önceki kuşaklar arasındaki hayat şeklinde farklılıklar bulunduğunu ve değişimin yavaş yavaş meydana gelmesinin sosyal hayatın yapısına daha uygun olduğunu ifade ederken Batıyı sadece şekilci bir taklitin maymunluktan ve angaryadan öteye geçmeyeceğini ifade ederek aslında toplumun aşırı batılılaşan kısmını eleştirmektedir. Nazan’ın Serme’tin bu görüşü karşısında aldığı tutum dönemin alafranga zihniyetinin geleneksel topluma bakışını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir:

“- Ah ya Rabbi! Adab-ı muaşerete angarya diyen bir koca... Türklerin adab-ı muaşereti var mı?, Hani?

- Merhaba, merhaba! Aleykümüsselâm, hâk-i payiniz [ayağınızın toprağı], keyf-i âliniz [yüksek keyfiniz], refika-i cariyeniz [hizmetkâr yandaşınız], mahdum-ı bendeniz [köle çocuğunuz]... değil mi? Cambazhanelerdeki maskaraların pe rendelerine benzeyen o dokuz kat eğilmiş başlara yerden kalkan kandilli temennalar değil mi?”³⁰²

Dönemde, toplumda yaygınlaşan Fransızca terimler ve kelimelerin günlük dile nüfusu ve beraberinde getirdiği sosyal kalıplar bir takım adabı muaşeret kurallarının da değişmesine sebep olur, bunlardan en belirginini selamlaşma biçimlerindeki değişimlerdir. Yukarıda alıntılanan bölümde Nazan, Türk adetlerine selamlaşma üzerniden getirdiği eleştiride hem dili hem de tavır eleştirmek suretiyle bu geleneğin alafranga tutumla değişmeye zorlanışını hem hitaplar hem selam ifadeleri ile destekler.

³⁰¹ Seyfeddin, Ömer. “Harem”, s.63.

³⁰² Seyfeddin, Ömer. “Harem”, s.63.

Ancak Sermet bunun tersi bir görüşle, ‘Bonjour [günaydın], bonsoir [tünaydın], chérie [sevgilim], mon Dieu [Allah’ım]...’den iyi ya? Diyerek Nazan nezdinde alafranga fertleri eleştirir.

Geleneğin kendi toplumsal değerlerinin bir ifadesi ve zaman süzgecinden geçmiş bir değer olduğunu da yazar Sermet’in ağzından şöyle ifade eder; *“Acem şairinin dediği gibi: “Başkasına ait sırmalı kaftanı giymekten ise kendi malım olan eski hırkayı tercih ederim.”*

Ancak Nazan, aşırı batılılaşmayı reddedip gelenek içinde yaşamayı “İnsan gibi yaşamaya dilenci gibi gezmeyi tercih etmek ” olarak yorumlamaktadır.

Ancak yazarın Sermet ağzından yansıttığı cevap aşırı batılılaşma ve alafrangalığı samimiyetsizlik ve taklit olarak görüp eleştirdiğini okura gösterir nitelikte ve şöyledir; *“Kendi temâyülümdeki [eğilimimdeki] samimî hareketlerle yaşamayı, yabancı, taklit bir edaya uymaya tercih ederim, yani...”*

Sermet’in günlüğe aktardığı düşünceleri yazarın dönemin Batılılaşmayı taklit olarak algılayan ve biçimsel olarak içselleştiren alafranga bireyine karşı eleştirel düşüncelerini okura naklettiği bölümlerdir. Hikâyenin devamında yazar, kadının toplumsal hayata girmesi ve haremlik selamlık anlayışının büyük ölçüde yerini kadın erkek etkileşimi olan karma sosyalleşmelere bırakmasıyla ortaya çıkan görünümleri Sermet’in salon hayatı izelnimleri ve salon hayatının Sermet üzerinde bıraktığı etkiyi ifadesi yoluyla eleştirmektedir.

Okulda okurken arkadaşının kedisine gösterdiği modern salon hayatı tasvirleri içeren ama figürlerin maymun olduğu bir albümü güncel salon hayatını çağrıştırdığını söyler;

“... Mektepte iken bir çapkın arkadaşım bana ‘Image galant’ unvanlı bir albüm göstermişti. Muhteşem salonlarda insan esvabı giymiş, dişi erkek, bir sürü maymun... Birbirlerine bin türlü maymunluklar, maskaralıklar yapıyorlar, birbirlerine sarılıyorlar, öpüşüyorlar, yaklaşıyorlardı... Şimdi ne vakit bir salona girsem bu resimleri hatırlıyorum...” ve bu durumu şöyle tasvir eder; *“... İçeri bir kadın girince bütün erkeklerin şiddetle ayağa kalkmaları... Kadının yere, şüphesiz mahsustan düşürdüğü bir şeyini sanki bir işmiş gibi on erkeğin birden atılıp almaya çalışması! Her kadına ayrı ayrı, siz şöyle güzelsiniz...Siz böyle güzelsiniz...İyi*

giyiniyorsunuz... Zekisiniz... Malûmatlısınız... Naziksiniz...Kurnazsınız... İlh... ilh... gibi basmakalıp naziklikleri sıralamak... Yalancı, nazik bir tebessüm maskesi altında yüzümüzü saatlerce gergin tutmak... Bütün bunlar ne gülünç maymunluklar!³⁰³

Sermet tüm bu alafrangalık denen maymunlukların neticesi esası manası nedir sorusuna, “*ve sadece Anlıyorum ki hepsi bir ‘beğeniş, beğendiriş sporu!’ Netice yok..*”. diyerek cevap veriyor. Salon hayatında ikiyüzlü bir tutumun hâkim olduğunu ve nezaketten uzak samimiyetsiz insan ilişkilerinin alafranga toplumsal hayatının kültürünü oluşturduğunu, aslında olan bitenin kişilerin kendilerini olduklarından farklı gösterme çabasından ibaret olduğunu ve sahtelik olduğunu şöyle ifade ediyor;

“Herkes olanca dikkatini birbirine çevirmiş. Kusurla meziyet arıyor. Kusurlar, sahipleri yokken münakaşa ediliyor; dedikodular yapılıyor. Meziyetler, sahiplerinin yüzlerine karşı tekrarlanıp vuruluyor. Meziyet ‘Para, şıklık, kibarlık, biraz da gençlik, sonra espri...’ Frenklerin ‘vanité’ dedikleri hani boş, vahî [anlamsız], dipsiz bir gurur vardır. İşte bizim yeni salonlar bu vaniténin ummanı [okyanusu]... Herkes kendini satıyor. Hakikatte kendinde olmayan meziyetlerle, varmış gibi, tefahür ediyor [övünüyor]. Evet, salondaki zengin, bankerdir. Ama isterse varidatından [gelirinden] çok borcu olsun, ehemmiyeti yok. Salondaki şair, dâhidir; isterse -hatta berceste [seçkin] olmamak şartıyla- bir mısraı bile olmasın! Salondaki mütefekkir [düşünür], büyük bir feylesoftur; isterse İşaguci’yi bilmesin. Salondaki sporcu Zaloğlu Rüstem kadar cesurdur; isterse korkusundan geceleyin yalnız sokağa çıkamasın! Fakat bütün bu maskaralıklardan ziyade beni kızdıran, beni hiddetlendiren, benim sinirlerime dokunan bir şey var...”

Aslında bu çizilen tablo alafranga ya da Batılılaşmış kendi özüne yabancılaşmış bireyin toplum içinde yaşadığı ego sorunu ve anomiyi göstermesi bakımından da önemlidir. Birey toplumsalın parçası olduğunu unutmuş kendi bireyselliğini sergilemeye odaklı ve mübalağaya yatkın bir ruh hali ile toplum ve kendi gerçeğine yabancı sosyalleşmektedir.

Hikâyenin sonraki bölümünde yazarın yine Sermet’in günlüğündeki satırlar aracılığı ile salon hayatına getirdiği bir başka eleştiri ise salon hayatındaki kozmopolitliktir. Yazarın burada ifade ettiği kozmopolitlik salon hayatında Osmanlı kimliği altında yaşayan gayrimüslimler ile Osmanlı’da görevli yabancıların

³⁰³ Seyfeddin, Ömer. “Harem”, s.62.

mevcudiyetidir. Bu ortamda Sermet'i rahatsız eden Batılı'nın Osmanlı'nın modernleşmesini algılama biçimi ve takındığı tutumdur. Türkleri kendilerini taklit eden bunu başarsa da Türk kimliği nedeni ile hiçbir zaman gerçekten batılı olamayacak toplum olarak görüp Türk olmayı acınılası gördüklerini ifade etme tutumları salon hayatındaki kozmopolit toplantılara hâkim atmosferin bir parçasıdır. Yazar durumu şöyle ifade eder;

“O da bu salonların kozmopolit olması... Hangi eve gitsem Rumlar, Ermeniler, Levantenler, Frenkler, İngilizler, Amerikalılar, Yahudiler görüyorum. Bu ecnebi [yabancı] salonlarda rast geldikleri Türklere Avrupalılaştırmış, kendilerine temessül etmiş [benzemiş] nazarıyla bakıyor. Resmen Türk namı altında yaşadıkları için onlara için dışın acıyorlar. Türk kadınlarına yaptıkları ‘flört’ mukaddemesinde daima şu basmakalıp teessüf [yazıklanma] bulunuyor: - Ah, ne güzelsiniz! Fakat yazık ki Türk’sünüz. Ne ziyan, ne ziyan!³⁰⁴

Yazar, burada Batılıyı eleştirmekle kalmayıp bu algıyı haklılaştıran Türk kimliğine sahip bireyin de alafranga abartılı tutumunu “haysiyet dilencisi” benzetmesiyle eleştiriyor. Bunun temel sebebi ise salon hayatında Türklerin yazarın değiştiği ile dinî ve millî duygulara sahip olmayı kompleks sebebi olarak hissetmeleridir. Saloncular dediği alafrangaların kozmopolit toplantılarda dinsizliği ve millî kimliksizliği öven halini şöyle eleştiriyor:

“Bu ecnebinin [yabancıların] yanında biz daima muti [boyun eğen], bîçare birtakım şeref dilencileri gibi kalıyoruz. En adî bir ecnebinin iltifatı, dostluğu, takdiri, tenezzülü bizi mes’ut etmeye kâfi... Dine, millete, devlete ait fikirlerimiz onların karşısında birdenbire sönüyor, büzülüyor, garip şekiller alıyor. Meselâ kadın erkek, bütün saloncular dinsizlikle iftihar ediyor... Milliyet saloncular için en kötü bir taassup [bağnazlık]... Devletten mürteci [gerici], terakkiye mâni [ilerlemeye engel] olduğu için nihayetsiz şikâyetler.. ve...”³⁰⁵

Hikâyede, saloncular olarak okura bahsedilen aşırı Batılılaşmış kesim millî kimliği ve dinî ve bu bileşende ortaya çıkan sosyal hayatı ilerlemenin önündeki engel olarak görüp reddetmekle kalmıyor, salon hayatında bunun propagandasını da yapıyor dolayısıyla Ömer Seyfeddin bu tutumu bir anlamda aydın kompleksi olması sebebiyle eleştiriyor.

³⁰⁴ Ömer Seyfeddin, “Harem”, s.104.

³⁰⁵ Seyfeddin, Ömer., “Harem ”, s.65.

Yazar, Sermet'in alafrangalık hakkındaki düşüncelerinin ardından aynı zamanda Nazan'ın alaturka bulduğu toplumsal imgeleri gerek dönemin gerekse bir önceki asrın seyyahlarının egzotik toplum imajını aramak üzere doğuya yaptıkları seyahatlerde kaleme aldıkları coğrafyanın imajı üzerinden idrak ettiğini vurgulayarak Sermet'in ecnebi toplumların ve ecnebilerin etkileşimlerinin toplum üzerindeki olumsuz tesiri olduğu görüşünü eleştiriyor.

Hatta Sermet'in her ecnebinin kendi çıkarı için casusluk yaptığı düşüncesi karşısında müstehzi bir tutum takınıyor. Yazar, Nazan'ın tutumunu şöyle yansıtır;

“Gözümün önünde nihayetsiz bir ‘Binbir Gece’ ufku açıldı. Öyle şık, öyle esrar içinde kaybolmuş bir İstanbul görmeye başladım ki.. tarif edemem. Tıpkı mektepteşken bir seyahatnamede okuduğum ‘Mukaddes Tibet’ şehri gibi... Evvelâ hiç ecnebi yok. Sonra sakin, تنها sokaklar... Nargile içen, sarı sırmalı pabuçlar giyen, sakız çiğneyen hanımlar... Yüksek duvarlı, kalın kafesli, siyah bekçili, akağalı haremeler... Hâsılı kocamın itiraf etmeden istediği şey; sükûnetle eskisi gibi kalış... Ruhunda azgın, taşkın bir Pierre Loti ilhamı var. Öyle zannediyorum ki yeniden, kibar hayattan, zevkten ürküyor... Kendisinin hiç siyasetle alışverişi olmadığı hâlde daima siyasî düşünüyor. Meselâ kendine kim takdim olunursa evvelâ onun milliyetini, mesleğini, mevkiini öğrenmek istiyor. Sanki bir ‘Emniyet-i Umumiye’ müfettişi... Nazik, kibar, zeki, mümtaz [seçkin] bir dostun ne olduğunu bilmiyor. Nazarında hiç samimiyet, dostluk yok. Yalnız siyaset var. Onca bütün insanlar bir milliyete hâdim [hizmetkâr]... Her ecnebi mutlaka casus...”³⁰⁶

Nazan, Harem hayatından yana olan ve salon hayatının alafrağa hallerine tahammül edemeyen Sermet'i eleştirmekle kalmaz aynı düşüncede olan ve değerlerin korunmasından yana olan Türkleri de ilerleyen bölümde tahkir eder. Hayvan ve barbarlıkla itham etmekle kalmaz ecnebileri müstesna insanlar olarak gördüğünü ifade eder. Sermet ise, “her fert mutlaka bir cemiyetin mefkûresiyle [ülküsüyle] düşünür. Böyle içtimaî düşüncesi olmayanlar yalnız hayvanlarla vahşilerdir” diyerek ecnebilerin kendi ülküsü için toplumdaki değerleri yozlaştırmak alaturka ve alafrağa ikiliği ile toplumu bölerek toplumsal krizlere yol açmak istediklerini ifade eder. Yazar, burada ecnebilerle sosyalleşme yoluyla ecnebi gündelik hayatı esasları dışında topluma özgü değerleri reddeden aşırı Batılaşmış kesimin yol açtığı toplumsal sorunları Sermet'in ağzından vurgular.

³⁰⁶ Seyfeddin, Ömer, “Harem”, s.67.

Hikâyenin devamında Sermet, Nazan'ın bir erkek arkadaşları ile uzun uzun sohbet edip, gülmesine sinirlendiği bir anda misafirlerin yanında hiddetlenir ve Nazan'ın sohbet ettiği Refi'nin evden kovulmasını ister. Bunu üzerine misafirler evden ayrılır ve Nazan ile Sermet ortak karar alarak tekrar salon hayatından harem hayatına dönerler. Bu bölümde toplumdaki gündelik hayata ilişkin değişim yazar tarafından Nazan'ın ağzından şöyle verilir;

“Misafirlerimin ayakları kesildi. Kadınlar erkeksiz salonu sevmiyorlar. Bunu anladım. Zannedersen kocamın ziyaretçileri de sıfıra indi. Hizmetçi iki haftadır kimsenin gelmediğini söyledi. Oh, yapıyınız, konuşmadan, gülüşmeden yaşamak... Harem, bu bir kümes, bir ahır, bir in, bir kovuk... Hayır bir zindan! Sabahtan akşama kadar can sıkıntısından patlıyorum. Piyanoya oturmak istiyorum, kimin için, hem ne için? Mademki artık haremden yaşayacağım, musikiye ne lüzum var? İnsan kendisi için gramofon da çalabilir. Giyinmek canım istemiyor. Ne için, kimin için? Mademki kimse görmeyecek. Aynalar için mi?”³⁰⁷

Kadınların toplumsal değişime ve alafrangalığa uyumu oldukça çarpıcıdır. Harem hayatını tekrar kabul etmeyen kadınların Nazan'ın davetlerini kabul etmemektedirler. Ayrıca Nazan, çarşıya çıktığında açıkça harem hayatına döndüğü için tanıdıkları tarafından geri kalmışlıkla, değişime ayak uyduramamakla şöyle itham edilmiştir; *“Affediniz, mutlaka size sorup anlayacağım, dedi, bunun için mahsustan döndüm. Kurun-ı vusta'ya [Ortaçağ'a] avdetinize [dönüşünüze] sebep ne Allah aşkınıza?”*³⁰⁸ Tüm bunlar hızlı ve aşırı Batılalışmanın toplumda kabul gördüğünü ve bunun dışında kalanların toplum tarafından eleştirildiğinin göstergesi olması bakımından da önemlidir.

Hikâyede Sermet ile Nazan arasında yaşanan geçimsizlik başta kıskançlık gibi okuyucuya verilmiş olsa da toplumsal değişimin ve alafrangalığın aile hayatı üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapılmıştır. Harem mukaddes bir imge olarak salonun karşındadır adeta harem ile salon imgeleri geleneksel ile modernin çatışması olarak okuyucuya sunulmuş ve salon hayatının taklit yoluyla toplumsal yapıya nüfusu sonucu aile hayatında tezahür eden olumsuzluklar eleştirilmiştir. Bireyin toplum içinde kendi toplumuna yönelik bir ideali olmadığına ya da topluma ve değerlerine yabancılaştığında ortaya çıkan sonuçların irdelendiği bu hikâye karşıt imgeler yoluyla

³⁰⁷ Seyfeddin, Ömer, “Harem”, s.77.

³⁰⁸ Ömer Seyfeddin, “Harem”, s.79.

batı kültürünün Türk toplumunda toplumsal değişimi ve değişimin ortaya çıkardığı anomiyi ortaya koyması ve eleştirmesi bakımından oldukça dikkate değerdir.

“Bahar ve Kelebekler”,³⁰⁹ yazarın toplumsal değişmeyi ve ortaya çıkardığı nesiller arası çatışmayı işlediği bir hikâyedir. Hikâyede, tabiat bir değişim dönüşüm imgesi olarak kullanılmıştır. Geleneksel-modern çatışması ekseninde büyükanne ile torunun günlük hayattan, hayatı algılamaya kadar geniş yelpazedeki karşı karşıya kalma halleri Batılılaşma ve modernleşme eleştirisi olarak okuyucuya yansıtılmıştır. Batılılaşmanın kadın kimliğini dönüştüren yönü eleştirilmiştir.

Ömer Seyfeddin, hikâyede 97 yaşındaki yaşlı büyük nineyi ve genç torununu mekân içinde tasvir ederken;

“Pencerenin önündeki şişman koltuğa gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahar ve hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış esmer ve güzel bir kız siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden çiçek ve kır kokuları, deniz ve dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu”³¹⁰

Öykü kahramanlarını yenilenmeyi ve umutları temsil eden bahar imgesi içinde bahara yüzünü dönmüş ve bahardan ümidini kesmiş olarak konumlandırır. Öykünün devamında büyük nine için bu konumda olmak içinde bulunduğu çağa yabancılaşmak, torunu için içinde bulunduğu toplumda kadın kimliği ile yaşıyor olmaktan şikayetçi olmaktır. Büyük nine torunu ile iletişim kurmak için konuşmaya çalıştıkça genç kız kitap okuduğunu ifade eder. Bir anlamda iletişimden kaçınır. Okuduğu kitabı ısrarla öğrenmeye çalışan büyük ninesi ile sonunda kitabının adını paylaşır. Genç kızın okuduğu kitap Fransızcadır. Adı da Les Desenchanteestir yani Bezgin Kadınlar. Yazarı Pierre Loti olan kitabın Türk kadınına anlattığını büyük ninesine ifade eden genç kız yazar büyük matemler geçirmiş, felaketler görmüş, gülmeyen ve bedi mahzun duruşlu olarak tasvir eder. Büyük nine, bu yabancı kitapların genç kızlar arasında yaygınlaşmasının hayatın yani baharın, geleceğin mutluluğuna yabancılaşmaya sebep olduğunu ifade eder. Toplumsal değişme ve sonucunda ortaya çıkan yabancılaşma

³⁰⁹ Ömer Seyfeddin, “Bahar ve Kelebekler”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.103.

³¹⁰ Ömer Seyfeddin, “Bahar ve Kelebekler”, s.104.

eleştirisini yazar geleneksel ve modern çatışması çerçevesinde büyük ninenin gözlemleri ile okura verir.

Genç kıza hiddetlenen büyük nine kitapta bahsedilen bezgin kadınların Türk kadını olmadığını şöyle ifade eder;

“Sevinç ve saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır, hayır, hayır. Türk kadınları asla sevinç ve saadetten mahrum değildiler. Sevinç ve saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar... Siz bozuldunuz. Siz büyük annelerinize benzemediniz. Ah biz... Gençken ne kadar mesut idik. Bütün meşguliyetimiz eğlence ve neşe idi. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyorsunuz, siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kabarıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahlûk oluyorsunuz...”³¹¹

Yazar, büyük ninenin ağzından toplumsal değişim ve modernleşmenin mutsuz ettiği gençleri zehirleyen yabancı tesiri altında düşünmeye çalışmak ile gelenekle çatışmak olduğunu ortaya koyduğu bu bölümün ardından modern ve yeniyi temsil eden toruna büyükninenin zamanını “- *Hiç siz okumaz mıydınız, büyüknineciğim?*” ifadesiyle sorgular.

Sorunun cevabında eski toplumun kadınının kimliğini oluşturan geçmişle şekillenmiş nitelikler ortaya konurken aynı zamanda Yeni Hayat görüşünün millî kimlik inşası ve bir anlamda kendi kültürel kodlarına dönüş ereğinin ifadesidir. Hareketin ortaya çıkışı toplumdaki farklı bireyler, kimlikler üzerinden Ömer Seyfeddin’in hikâyelerinde işlenmiş bir anlamda halk ile görüş arasındaki sınırlar ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve başarılmıştır.

Bu anlamda genç kızın bezgin kadınlar diye nitelediği ve bir oryantalist yazar ve seyyah olan Pierre Loti’nin penceresinden gördüğü Türk Kadınları’nın yabancılaşmanın yaşanmadığı eski geleneksel toplumdaki zihinsel kültürel kodları ve hayatı algılayışları büyükninenin ağzından şöyle ifade ediliyor;

“Okurduk. Kibar ve zengin efendiler kızlarına Farisî öğretir, Camî dersi gösterirlerdi. Tuhfe-i Vehbî’yi okuturlardı. Fuzulî’nin, Bakî’nin gazellerini ezberlerdik. Mesnevi’yi anlardık.

³¹¹ Ömer Seyfeddin, Bahar ve Kelebekler, s. 107.

Mükemmel seci'ler [ses benzeşmeleri], kafiyeler yapar, kocalarımızla müşaare eder [şiirle söyleşir], hafızamıza, zekâmıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit bir kadın için en büyük medih, “fazıla [faziletli kadın], edibe [edebiyatçı kadın], şaire, âkile [akıllı kadın]...” idi.”³¹²

Güçlü aile ilişkilerine ve sanatın, eğitimin kadının gündelik hayatındaki yerine büyüknine üzerinden vurgu yapan yazar, ardından günün eleştirişini yaparken çocuk yetiştirme tarzındaki değişiklikler ve yabancı dile hakimiyetin artması ile kendi millî dilinden ve kültürel kodlarından uzaklaşma, yabancılaşma gibi sosyolojik sorunlara dikkati şu şekilde çeker ;

“Şimdi siz Frenk mürebbiyeler [terbiyeci kadınlar] elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor; başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinç ve saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah... At elinden o kitabı!”³¹³

Yazara göre, kendi dilinden uzaklaşmak yabancılaşmanın temel sebebidir. Başka kültürlerin gündelik hayatı ya da sosyal yapısına ait detaylar kimliğe nüfuz etmektedir. Bireyi yabancılaştırmakta ve nesiller arası çatışma başta olmak üzere pek çok toplumsal soruna neden olmaktadır.

Genç kız, kitap okumayı eğlenmek, vakit geçirmek ve teselli bulmak olarak görmektedir. Yaşadığı hayatı toplumun ona kimliği nedeni ile sunduğu imkânlar itibarıyla eleştirmektedir. Okumayı bırakmak, ev denen hapisanede tutsak olmaktır genç kız için. Büyüknine zehir olarak nitelediği bu kitapların yerine ne koyması gerektiğini soran torunu karşısında başka bir toplumsal değişmeden kaynaklı sosyal meseleyi ortaya koyup eleştirmiştir. Harem hayatı içinde kadınların sosyalleşmesini ve paylaşımlarını, kuşaktan kuşağa uyum içinde süren aile hayatını, kadınlar arası nesil çatışması yerine paylaşımların olduğunu ifade ederken Batılılaşma ile toplumsal hayata giren “moda” kavramının eleştirisini yapar. Bu anlamda kendine has kendi kültürünün özellikleri giyim kuşam anlayışı yerine koyduğu ve popüler kültürün parçası olan kavramın nesiller arası aktarılan kültürü de kesintiye uğrattığını şu şekilde belirtir;

³¹² Ömer Seyfeddin, “Bahar ve Kelebekler”, s.106.

³¹³ Ömer Seyfeddin, “Bahar ve Kelebekler”, s.107.

“Şimdi hakikaten her taraf hapishaneye dönmüştü. Seksen sene evvelki hayali birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadınlar birbirleriyle konuşur, görüşür, eğlenirlerdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri ve zevkleri vardı. Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını [giysilerini] kızlar giyer, büyükninelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı, çedik pabuçlar, kırmızı feraceler... Ah hele kırmızı feraceler... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı bir gelincik çiçeği gibi parlarlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf ve hastalıklı yoktu.”³¹⁴

Batılılaşma erkek gündelik hayatını da sosyalleşme açısından değiştirmiş ve aile hayatının da bu anlamda bozulmasına sebep olmuştur. Bunu da yine yazar büyükninenin gözlemleri üzerinden okuyucuya yansıtır. Erkeke sosyalleşmesi batılılaşmanın tesiri ile erkeği evden uzaklaştırmış kadının toplumsal kimliğinin yanında aile hayatında kadın erkek ilişkisi üzerine de olumsuz yansımaları olmuştur.

“Erkekler yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi [yaratırlardı]. Kırathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, Cafe Chantaneler, bekârhaneler, bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felâket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim [büyük] ve nadir yalılarda toplanıyor, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki bugün hepsi tamamıyla unutulmuştu.”³¹⁵

Aile hayatında eşleri bir arada tutan birlikte sosyalleşme olanağının kalması gündelik hayatta meydana gelen yabancılaşmanın neticesidir.

Yazar, yabancı dile hakimiyetin artması ve yabancı dilin toplumda anadilin etkililiğini sekteye uğratması sebebiyle de eleştirilerini yine hikâyede dile getirir. Frenççeye hâkim olma ve Frenklilik tutkusunun adeta veba gibi toplumu bozduğunu, gündelik hayat içinde kullanılan eşyanın da modernleşmesi ile geleneksel kodları taşıyan eşyaların terk edildiğini belirten yazar, yabancılaşmış yeni nesli şu şekilde anlatır,

³¹⁴ Seyfeddin, Ömer. “Bahar ve Kelebekler”, s.107.

³¹⁵ Seyfeddin, Ömer. “Bahar ve Kelebekler”, s.108.

“Bugün Frenkçe okumak, mütemadiyen [sürekli] esvap değiştirmek, moda yapmak çılgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden [büyüklenmeden], manasız ve münasebetsiz bir tefevvuk [üstünlük] iddiasından başka bir şey yoktu. Frenklik bir veba gibi içimize girmiş, yanaklarımızın allığını, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, feracelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı narin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı. Eşyamızı, esvaplarımızı, evlerimizi değiştirirken ruhlarımızı da değiştirmişti. Her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Ananelerimiz öldü. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılâp etti [dönüştü]. Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. Şimdi şaşkın ve muztarip bir nesil... Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, her şeyi karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkân haricinde bir nesil... Ah şimdiki mariz [hastalıklı] ve müteverrim muhit [verimli çevre]...”³¹⁶

Hikâyenin devamında büyüknine eski zamanın şimdiki zamandan üstünlüğünü soran torununa açıklarken modern hayatın hastalığı olan can sıkıntısını eleştiriyor. Kendi zamanlarındaki hayatı neşe olarak algılayan halleri ise şöyle ifade ediyor ;

“Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk ve eğlence idi, her şey! Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile... Bunların hep âyinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçerdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir loğusa cemiyeti görmeyelim. Esvaplarımız [giysilerimiz], kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşaare eder [karşılıklı şiirler söyler], kış geceleri divanlardan tefe‘ül ederdik [fal bakardık], mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, ananesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen, bütün kış herkesin lâfına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı...”³¹⁷

Ayrıca, “bahar geldiğinde bahçelere dökülürdük sizin gibi eve kapanmazdık” diyen büyüknine eski zamanın sosyalleşme ortamının haremin yanında ev dışında olduğunu ifade eder. Modernleşen bireyin yalnızlığını ve sosyalleşmediğini belirten yazar bu vesile ile insanın Batılılaşma ile toplumdan kopuşunu eleştirir.

³¹⁶ Seyfeddin, Ömer, Bahar ve Kelebekler, s. 107.

³¹⁷ Seyfeddin, Ömer, Bahar ve Kelebekler, s. 109.

Sonraki bölümde eski-yeni çatışması yaşayan bireyin çatışmasını ortaya koyan yazar, Türk kadını için ilerlemenin niteliğinin ve içeriğinin ne olması gerektiğini flue olarak algıladığını vurgular ve tanımlar ile kavramların yabancılaşma ile kadının kimlik bunalımına dönüşmesini tartışır. Kadının modernleştikçe modern kadın figürü olmadığı için erkekleştildiğini kendi kimliğinin parçası olan evine ve giyimine yabancılaştığını, değişimin kadın için “eski” kadın kimliğinden uzaklaşmak olduğunu ve eşitliğin böyle sağlanacağı yönündeki düşüncesini detaylandırır. Meşrutiyetle beraber başlayan kadın kimliğindeki değişimin eski Türk kadınının kaderini ne yönde değiştireceğini kestiremeyen genç kız eski kadının hayal ve mutluluk dolu gündelik hayatı ve batıl inançlarından kaynaklı eğlencelerini düşünürken yeninin ne olacağını cevaplamakta zorluk çekiyordu. Aşağıda alıntılanan bölüm eski ve yeni çatışmasının ortaya çıkardığı düşünceleri ve sorgulamaları içermektedir.

“Kendileri, yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidâi [ilkel] kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilâl tutuşuyor, eski kadınlığın zevk-i saadete vesile addettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten ve demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususî bir mabet gibi sessiz ve meçhul duran evlerine hapisane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşafı, kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşi, merhametsiz esaret örtüleri telâkki ediyorlardı [olarak görüyorlardı]. Fakat haksız mıydılar? Mademki “terakki”den içtinap [ilerlemeden uzak durmak] kabil [mümkün] değildi ve terakki ise mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o hâlde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidâi ve mebnâi [basit ve ilkel] hâlinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çıkacak, hakikî kadın hâline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese [üstün olmasa] bile müsavi [eşit] bulunacak, bütün manasıyla insan, insan, insan olacaktı... Büyükninesinin “tarih-i mukaddes” [kutsal tarih] hikâyeleri gibi garip vehimler [kuruntular] içinde masumane yalanlar, mantıksız ve mücerret itikatlar [soyut inançlar] içinde uzayan sözlerini artık işitmiyordu. Hayalinden bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyla Meşrutiyet’in ilânı geçiyor, hâlâ ebedî tükenmez el şakırtılarını, alkış kâbuslarını işitiyor gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mesut idi. Bir an, bu siyah ve sıkı esareten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah bu ümit, nasıl çabucak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal nasıl ve ne feci bir surette kırılmıştı... Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lâkin... Lâkin istikbalden bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tedâfûi ve tabîi bir istifâ [kendini koruma ve doğal ayıklanma] sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle [güzelliğiyle], zekâsıyla, insanlık sahnesine çıkarak ihtiramlar [hürmetler,] ve perestîşler [saygılar] önünde yükselmeyecek miydi?.. Bugünkü tevekkül [teslimiyet] daha ne kadar devam edebilirdi? Büyüknine nihayetsiz hikâyesine devam

ediyor; genç ve esmer kız tahayyül ediyor, zihninde müphem [belirsiz] hayallere karışan abus [asık suratlı] suallere cevap veremiyordu.³¹⁸

Büyükninelerinin ilkbaharda kelebeklerle oynağı oyunu düşünerek pencereye yönelen genç kız büyükninesine bakalım hangi renk kelebek göreceğim niyetim geleceğin Türk kadınının talihine fal tutmak dedikten sonra rastladıkları ilk kelebek sarı renklidir. Sarı renkli kelebek kendine yabancılaşan ve kültürel kodlarından kopan Türk kadınının yabancılaşmanın sonucuna ve zorluklarına katlanacağına habercisidir.

“Büyüknine de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı ve siyah kelebekli bahardan ürkmüş, yine arkasını dönmüştü. Koltuğunda yusuvarlak oturuyor, kamburunu iyice çıkarıyordu. Genç kız elinden bırakmadığı siyah maroken kaplı kitabını açtı, bu kitap şimdi siyah, cesim [iri] ve ölü bir kelebek gibi onun yüzünü tamamıyla örtüyordu. Okumuyor, irsî ve intisâlî [soydan geçen ve alışkanlıkla gelen] bir vehim ile kelebeklerin yalan söylemediğine; zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınılığının talihi ancak felâket, keder, ölüm olduğuna; ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, evlerin hâlî [boş] ve تنها duvarları arkasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan solacağına, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu... Mazi ve batıl itikatlar o kadar kuvvetli ve müthiş idi ki bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül [değişme] kanununun o muhayyel [hayalî], nazarî [göreceli] kuvvetini esasından kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu batıl itikatlar, bu haşin, anût [inatçı], katil mazinin anîf tahakkümü [şiddetle hükmetmesi] yalnız Türklere, yalnız Türkiye’ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel, Paris’te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et ve yağ bulunmadığını ve Paris’te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan’da, çöllerde, kumdan ve hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu. Birden kendisi gibi başka ufuklar, başka saadetler, başka hayatlar tahayyül eden mahrum kadınların romancısı; büyük bir Garp muharririnin [yazarının], şakirdine [çırağına] her şeyin bir hududu olduğundan bahsettikten sonra, “...lâkin insanların behimiyetine [hayvanlığına] nihayet yoktur!” dediğini hatırladı.”

Geçmiş ile bağların ve geleneğin gücünden dolayı Türk kadınının makus talihini yenemeyeceğini düşünen genç kız ile batılılaşma ile kendi kültüründen kopacak olan kadının yaşayacağı çatışmaları düşünen büyüknine geçmişin bir batıl itikadı ile iki farklı bakış açısında birleşmişti. Yazar bu iki kadını eski ve yeni dünyanın temsili olarak şöyle tasvir etmiştir;

³¹⁸ Seyfeddin, Ömer, Bahar ve Kelebekler, s. 111.

“sanki bu iki vücut eski ve yeni Türk kadınlığının meyus [kederli] ve teselli kabul etmez iki timsali idi. Biri, bir asır evvelki neslin son numunesi, hayattan ziyade ölüme ve nisyana [unutulmaya] ait bir hatırası... Diğeri, bugünün, bir asırlık mecburî ve meşum terakkinin [uğursuz ilerlemenin], tagayyürün [bozulmanın] narin ve tatmin olunmaz bir çiçeği idi. Netice itibarıyla ikisinin de talihi bu kapalı tenha oda.. bu muhteşem ve süslü mezar idi.”³¹⁹

Ömer Seyfeddin, kimliğin bozulmasına batılılaşma ve alafrangalığın gündelik hayat pratikleri üzerindeki tesiri açısından baktığı bu öyküsünde nesiller arası aktarımın kesintiye uğramasından doğan toplumsal sorunları irdelemiştir.

Yazarın, evlilik ve yabancılaşma konusunu yine alafrangalık ölçütünde eline aldığı başka bir hikâyede *Pamuk İpliği*³²⁰ adlı hikâyedir. Hikâye karşılıklı diyalog şeklinde tekellümi hikâye tarzında olup kahramanların biri Pariste eğitim almış olan Türk, diğer üçü ise Ermenilerdir. Hikâye, kozmopolit hayatın önemli bir sosyal görüntüsü olan Beyoğlu’nda bir terzi dükkanında geçer. Hem kozmopolitlik hem de alafrangalık vurgusu açısından imgesel olarak Beyoğlu’nun seçilmiş olduğunu dikkati çeker. Avrupa’da tahsil gören Behzat bir Hristiyan ve ermeni olan Sürpik ile evlenmek ister ve bu niyetini açıklar. Dinin artık alafranga Türk toplumunda evlilik müessesesi açısından bir değişken olmadığını ifade eden Behzat yanında Avrupa’yı Osmanlı toplumu içinde en erken yaşayan ve Avrupalılarında Osmanlı dışında Avrupalı olarak algıladığı ekalliyet yazarın anlatımında daha muhafazakar kalmaktadır. Polat, öyküde geçen farklı bakış açılarını ve yazarın anlatmak istediğini şöyle özetler;

“Pamuk ipliğine bağlı olmak” benzetmesi Türkçede, bozulması, kopması çok kolay olan durumlar için kullanılır. Metnin işlediği tema, evlilik meselesidir. Hikâyedeki dört şahsın biri (Behzat) dışındaki üçü Ermeni’dir. Behzat da Avrupa’da okumuş, evlilikte dinin önemli olmadığını savunacak noktaya varmıştır. Bu sebeple Sürpik’e evlenme teklif eder. Sürpik, İslâmiyet’teki evliliğin –erkeğin boşanma hakkı bulunmasından dolayı- pamuk ipliğine bağlı olduğunu söyleyerek bir Türk’le evlenmeyi aklına hiç getirmediğini belirtir. O arada Sürpik’in yakında nişanlanmayı düşündüğü, Cizvit okulunda okumuş çok dindar bir Hristiyan olan Rupenyân gelir, Behzat gider. Yazarın bu noktada yeni bir meclis açması, Sürpik’in Rupenyân’a birazönceki görüşlerinin zıddı şeyler söylemesinin önünü açmak içindir. Sürpik, Rupenyân’a İslâmiyet’in çok kadınlı evlenebilme ve boşanmada kolaylık göstermesini tabiata

³¹⁹ Seyfeddin, Ömer, Bahar ve Kelebekler, s. 114.

³²⁰ Seyfeddin, Ömer, “Pamuk İpliği”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.117.

(yaratılışa) daha uygun bulduğunu, ağız sıkı ve genç bir Türk'e rastlarsa, uzattığı eli tutacağını ifade eder. Aralarındaki konuşmada Rupenyân, Sürpik'in bu fikirlerinin Türklerle sıkı ilişkisinden ileri geldiğini söylese de Sürpik İslâmiyet hakkındaki kanaatlerini İngilizce kaynaklardan edindiğini belirtir. Sürpik'e göre Avrupa medeniyeti, gürültülü bir karmaşa içinde İslâmiyet'e doğru gitmektedir. Medenî nikâh kanunları, evlilikte serbestlik, parlamenter ve meşveret (danışma ve fikir alma) yöntemi, demokrasi, Cumhuriyet, eşitlik, ortaklığa pek yakın ve genel yardımlaşma hep sosyalizm ve İslâmiyet'in esaslarıdır. Fakat Sürpik'teki bu ağız değişikliğinin sebebi, hikâyede açık değildir. Yazar, yabancı kadının evlenmek yerine eğlenmeyi seçtiği yolunda bir kanaat uyandırmak emelinde olmalıdır.³²¹

Polat'ın da hikâye tahlilinden yola çıkarak Batılı eğitim alan Türk insanının kendi değerlerine yabancılaşmasının evlilik ve aile hayatında doğuracağı sonuçlar ve Batılının Türk, Müslüman algısı ve sosyal kurumların işleyişine olan güvensizliği ortaya konurken alafranga Türk erkeğinin evlilik kurumuna bakışı eleştirilmektedir.

Yazarın, yabancılaşmayı ele aldığı bir başka eser ise *Ant*³²² adlı hikâyesidir. İlkokulda kankardeş olmak için and içen iki arkadaşın biri olan Mıstık, kankardeşini korumak için arkadaşına saldıran köpeğin önüne atılmış ve boğuşarak ağır yaralanmış sonra da ölmüştür. Geride kalan arkadaşın yıllar geçmesine rağmen olayı unutmamıştır. Olayın kendi duygu dünyası dışında değerler çerçevesinde taşıdığı anlamı toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve yabancılaşma neticesinde sorgulayan kahraman şu cümlelerle Türk insanının tabiatında yabancılaşma ile meydana gelen değişimi ifade eder;

“Ve kavmiyetimizden, hadsî (intuitif) Türklükten [Türklük şuurundan] uzaklaştıkça daha müteaffin [pis kokulu] derinlerine yuvarlandığımız karanlık uçurumun, bu ahlâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve hodkâmlık [bencillik], âdilik ve miskinlik cehenneminin dibinde meyyus ve sartlaşmış [kederli ve yabancılaşmış], kıvranırcan saf ve nurdan mazi, kaybolmuş bir cennetin hakikatten uzak bir serabı hâlinde karşımda açılır... Beni müteselli ve mesut eder [avutur ve mutlu eder]. Saatlerce Mıstık'ın hatırasıyla, bu muazzez ve necip [muhterem ve asil] matemim eskiiyip unutuldukça daha ziyade kıymeti artan tatlı ve mahzun acısıyla mütelezziz olurum [lezzet alırım]...”³²³

³²¹ Polat, Nazım Hikmet, İnceleme, “, Harem, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.31.

³²² Seyfeddin, Ömer, “Pamuk İpliği”, s119.

³²³ Seyfeddin, Ömer, “Ant”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.133.

Yazar nostalji duygusunu değişim karşısında geçmişe özlem olarak kullandığı bu öyküde değişimin bireyi sarsan yönünü vurgulamıştır.

Fon Sadriştayn'ın Oğlu ve Fon Sadriştayn'ın karısı birbirini bütünleyen iki hikâyedir.

Fon Sadriştayn'ın Karısı adlı hikâye Almanya'da Alman kadın ile evlenmiş bir Türk erkeğinin hikâyesidir. Gündelik hayat içinde Alman kültürünün bir parçası olan disipline sahip bir kadınla Almanya'da evlenen Sadriştayn Türkiye dönünce okul arkadaşı ile karşılaşır. Değişmiş ve gayet sağlıklı olan Sadriştayn'a arkadaşı işin sırrını sorunca Alman kadının aşırı disiplinli halini uzun uzun anlatır. Ancak içinde mantık ve disiplin olan tüm anlatım hiçbir şekilde duygu ve esneklik içermediği için Sadriştayn artık kendine yabancıdır ve farkında değildir. Arkadaşı Sadriştayn yanından ayrıldıktan sonra dinlediği düzendeki duygusuzluğu sorgulamıştır. Kahramanın kendi toplumunun kadınına yücelten bir tutumla yaptığı bu sorgulama ile hikâye şu şekilde sonlanır ;

“Görünmez bir kâbusun önünden kaçır gibi gözlerimi ovuşturdum. Üzerinde temiz martıların uçtuıkları koyu Prusya mavisini denize baktım. Karşı sahil mor tepeleri, beyaz yalıları, koyu nefî ağaçlıklarıyla sanki ebedî bir keyif uykusuna dalmış gibiydi. Fon Sadriştayn'ın uzvî istirahatinden [bedenen dinlenmesinden], her anına mantıkla hesap karışan saadetinden, çamaşır yıkayan, yemek pişiren, tahta silen, kundura boyayan aşkıdan tiksiniyordum. Ta orada.. şu küçük yalıcıkta müsrif, hesap bilmez, saz benizli, narin, şık bir kadınla borç içinde, manevî maddî ıztıraplar içinde.. tabiatın uyusuk sükûnu karşısında sessiz, mahmur yaşamak daha tatlı değil miydi? Açık mavi ebediyetten kopmuş canlı köpük parçaları hâlinde, güvertenin üzerinden sürü sürü geçen martılar:Evet. Evet, evet... diye hüznü sesleriyle bağrışıyorlar, sanki benim ruhumun meyus [kederli] sualine göklerden ilâhî bir cevap veriyorlardı”³²⁴.

Fon Sadriştayn'ın Oğlu ³²⁵ise ilk hikâyenin devamı niteliğinde adeta Sadriştayn'ın kendi kimliğine dönüşünün, kendi yabancılaşmasını sorgulamasının hikâyesidir. Sadriştayn, Alman eşi ile evlenmek için Türkiye'de bulunan eşini boşamıştır. Alman

³²⁴ Seyfeddin, Ömer “Fon Sadriştayn'ın Karısı ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.166..

³²⁵ Seyfeddin, Ömer “Fon Sadriştayn'ın Oğlu ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.169.

eşinden Hasip adlı oğlu bulunmaktadır. Hikâye Fon Sadriştayn'ın millî bayram kutlaması nedeniyle kendini içinde bulduğu sorgulamayı anlatır.

Hikâyenin girişinde, ihtiyar Fon Sadriştayn'ın “oburluğun zaruri neticesi” olan nikristen dolayı, bir haftadır dışarı çıkamadığının söylenmesi, önceki hikâyede çizilen kanlı- canlılığın aslında göreceli bir sağlık, hatta gerçek bir hastalık işareti olduğunu ihtar eder. Aynı satırlarda, millî şair Orhan'ın doğum gününün millî bayram ilan edildiğini ve Sadriştayn'ın bu kutlamalara -hastalığını bile unutarak- karısıyla birlikte katılmak için dışarı çıkma teklifini öğreniriz. Fakat karısı Lida, sarsıcı bir cevap verir: *“Bu büyük gündün bana ne? Sizin kendi bayramınız.” Yani çeyrek asır İstanbul'da, Türk toplumu içinde yaşayan bu kadın, hâlâ “yabancı”lığında inatçıdır.*

Metnin devamında “millî şair” Orhan'ın şahsiyeti yanında, memleket, dil ve edebiyat görüşleri verilir. Orhan Bey, henüz 27 yaşında olduğu hâlde on cilde yakın eseri vardır. Bir âşık gibi halkı sevmiş, daima halkın içinde yaşamış, obalarda misafir kalarak Türklerin millî destanını dinlemiş, halkın ruhuna girmiştir. Hakkında yazılanlar da tanıklık etmektedir ki o, asırlardır gafletteki bir millete, Türklere, yüksek vicdanını duyurmuş, lisanını öğretmiştir. İstanbul'da, konuşma dili aşağılanmakta, Edebiyat-ı Cedide topluluğu Fransız taklitçiliğini, Arapça ve Acemce tamlama düzmeyi bir marifet sayarken, Tasfiyeciler yapay bir dili Türkçe sanırken, o, edebiyatta tabîliği savunarak “Edebiyat, sanat, bir topluluk, bir sınıf için değil bütün millet içindir.” der. Daha önce Türklüğün farklı bölgeleri birbirini tanımazken, aydınlar halkı “avam” diye küçümserken o, herkese hitap eden bir edebiyat geliştirmiştir. Başkaları Acem veya Freng'i taklit ederken o, gözlerini Türk ruhuna çevirmiştir.

Bir mülakattan öğrenilmektedir ki o lirizmini ve dinî terbiyesini annesinden almıştır. Şiirlerini, hikâyelerini ve trajedilerini, önce masal hâlinde annesinden öğrenmiştir. Bütün bunlar Ömer Seyfettin'in dil ve edebiyatla ilgili yazılarında söylediği fikirlerdir. Fon Sadriştayn'ın basından okudukları arasında, kutlamalar çerçevesinde “Turan'ın her tarafından” tebrik heyetleri geldiği de yazılıdır. Bu tablo Ömer Seyfettin'in hemen hemen bütün fikrî yazılarında dile getirdiği bir hayaldir. Sadriştayn, kendi oğlunu, Hasib'i hatırlar. O da 27 yaşındadır. Tahsil ve terbiyesi için o kadar çalıştığı hâlde onda bütün erdemlerin öldüğünü görmüştür. Hasip; bencil, azimsiz, müsrif, tembel, karakersiz bir serseridir, riyakârdır. Ne Türk olabilmiştir ne de Alman.

Annesine Alman olduğunu söylerken Türk için “eşek” hakaretini yapabilecek, babasına ise Türk olduğunu söyleyecek kadar riyakârdır. Bu sonucun sebeplerini yine Sadriştayn’ın özeleştirisiyle öğreniriz: İktisat hırsı, onu her türlü güzellikten uzak tutmuş, “faydalı”dan başka her şeye düşman etmiştir. Nitekim oğlunun adı (Hasip) bile “daima hesap yapan” anlamındadır. Hâlbuki hayranı olduğu millî şairin adı (Orhan), Osmanlı Beyliğini devlet yapan padişahın adıdır. Sadriştayn, büyük dâhi Orhan Bey’i ziyaret etmeye gider. Orhan Bey değil, ama annesi evdedir. “Şimdi bu şiirden yuvayı yapan, bu şiirin içinde büyük dâhiyi yetiştiren büyük kadını” görecektir. Bu kadın, Sadriştayn’ın eski eşidir.

Ömer Seyfettin, fertten, aileye ve topluma uzanan terbiyede yapıcı unsurun kadın olduğunu vurgulamaktadır. Bu arada konuşmalardan anlaşılır ki Sadrettin’in eski eşi, aslında okuyucuya tanıtıldığı gibi değildir. Sadrettin’in Almanya’ya gidişinden sonra bir başkasıyla ilişki kurmuş değildir. Ancak yazar bu noktada derinlemesine açıklayıcı şeyler yazma gereği duymaz. Belki de böyle bir ayrıntının meseleyi “kadın-toplum” bağlamından çıkararak konunun kişisel taraflarını öne çıkaracağını düşünmüş olmalıdır.³²⁶

Tutumluluk ve disiplin sahibi Türk toplumunda uzun yıllar geçirmesine rağmen kendi kimliğini sürdürmekte dirençli Alman annenin yetiştirdiği çocuğun kimlik konusunda bilincinin gelişmemesinin yanında, dürüstlükten sapması ve duyarsızlığı toplumun en küçük sosyalleşme birimi olan ailenin dinamiklerine olumsuz etkiler yapmaktadır. Ancak Orhan gibi Türk annenin, Türk toplumunun değerlerine ve kültürüne uygun millî kimlik sahibi ve vatansever olarak yetiştirdiği bireyin Türk toplumunun devamlılığını sağlaması için gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Yazar, aile müessesesinin toplumsal yapı içindeki önemi ve fonksiyonuna millî kimlik üzerinden değinmiş, bireysel ideallerden çok toplumsal ideallerin aile kurumunun teşekkülünde önemli olduğunu ortaya koymuştur.

³²⁶ Polat, Nazım Hikmet, İnceleme, “, Harem, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.31.

4.1.1.4. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Geleneksel ve Modern Çatışması Ekseninde Kimlik Sorunu ve Toplumsal Eleştiri

İlk Namaz adlı hikâyede Ömer Seyfeddin, kahramanın duygu ve düşünce dünyasında döneme ilişkin yaşadığı huzursuzluğu yabancılaşmayı okuyucuya bir anıdan yola çıkararak yansıtır. Yeni Hayat görüşünün gerekçesini ve davasının ne olduğunu ortaya koyma edimi çerçevesinde hikâye değerlendirildiğinde bir anlamda Yeni Hayat görüşüne ve içereceği günlük hayat pratiklerine toplumun ve bireyin neden ihtiyaç duyduğunu nostaljinin gücü ile okuyucuya yansıtmıştır.

Polat, hikâye ile ilgili incelemesinde yukarıda ifade edilen görüşü şu şekilde kaleme alarak meseleyi ortaya koymuştur; “*İlk Namaz*” baş taraftaki kayda (14 Ocak 1905) göre Ömer Seyfettin’in 21 yaşındayken yazıp (13 Ocak 1905) yayımladığı (28 Ocak 1905) metinlerdendir. Yazar hikâyenin sonunda ferdî hayatının 15 yıl önceki çocukluk cenneti ile 21 yaşındaki durumunu karşılaştırmaktadır:

“Ah on beş sene evvelki çocukluk ve şimdiki ben... Tatsız, sevinçsiz, muhabbetsiz, aşksız ve heyecansız, her şeysiz, boş bir hiçten daha boş geçen baştanbaşa yorgunluk dolu hayat... Şimdi kirlenmiş emellerle, hırslarla, hakikatte kıymetsiz olan ulaşılması zor arzularla, hâsılı bütün bunların bir şaşkınlığın toplamı olan o sebepsiz ve dayanma gücü bırakmayan kararsızlıklarla yaralı olan ruhum, yaralı olan kalbim ve ruh kuvvetim...”Böyle bir mukayese, orta yaş veya daha sonraki yıllarda beklenebilir. Fakat o sıralarda İzmir Kuşadası’nda teğmen olan pek çok aydın gibi Ömer Seyfettin’i de rahatsız eden devrin olumsuz şartları; daha gençlik çağında onu huzursuz, mutsuz, ümitsiz bir ruh haline sevk etmiş olmalıdır. Bu hikâye, ilk bakışta çocukluk anısı görünümünde olmakla birlikte kişisel hayattan toplumsal kimliğe uzanan bir tarafı vardır. Yazar, anne sevgisini, anne şefkatini vurgularken, çocuğu Türk toplumuna ait kılan manevi duyguları da ifade etmektedir. Namaz yanında buradaki “basit ve Türkçe dua” da önemlidir. Duada sırasıyla1. İslâm olmaktan dolayı hamt;2. Vatan düşmanlarının perişanlığı3. Bütün Müslümanların sıhhat ve selameti ve en sonunda4. Kendi için dua etmek!..vardır. Bu sıralama bile duanın toplumsal kimliğine dair vurgusudur. Ömer Seyfettin’in bu hikâyeyi yazdığı dönemde, “Yeni Lisan” görüşünün özü olan sade Türkçe fikrine varmış bulunduğu bilinmektedir. Hikâyede basit ve Türkçe duaya ihtiram da Türkçecilik bilincinin bir göstergesidir. Bu Türkçeci tavra daha önce Necati Mert dikkat çekmiştir. Yine Necati Mert’in dikkatiyle, annesinin küçük Ömer’i namazda erkek iftitaah [başlangıç] tekbiri ile kadınının farklılığını öğretmesi, kadının annelik yanında öğretmenlik rolünü işaret etmektedir. Ne yazık ki “İlk Namaz” hikâyesi, Tahir Alangu’nun ifadesiyle, o günlerin modasına uygun laiklik anlayışına aykırı diye düşünülerek, Ömer Seyfettin’in ilk toplu eser serilerinde yer almamıştır.

Alangu bu kanaatini “sanıyorum” fiiliyle yumuşatsa da “onun başka hikâyelerinde de bu laikleştirme tuvaleti [makyajı] yapılmıştı.”³²⁷

*Türbe*³²⁸ adlı hikâyede Ömer Seyfeddin, zamandan kopuk ve toplumun değişimine yabancı yaşayan bağınaz diye nitelenebilecek Şefika mollanın etrafında mizahi detaylarla aşırı muhafazakarlık eleştirisi yapmıştır.

30 yıldır evinden çıkmayıp okunacak en ağır hastalar bile ayağına getirilen Şefik Molla, ölüm döşegindeki çocukluk arkadaşı Hacı Gülsüm’ü görmek için Sokağa çıkmak zorunda kalır. Olay Selanik’te geçmektedir ki sosyal yapısı kozmopolit olan bu şehirin Yalı mahallesinde Türk-Müslüman kadınlarda gayrimüslimler gibi açık gezmektedirler. Otuz yılda şehir oldukça değişmiş insanların ulaşım imkânları da değişmiş olmasına rağmen Şefik Molla atsız, öküzsüz kendi kendine giden şeytan icadı arabaya binmemek için yürüyerek yolculuğu tercih etmektedir. Şefik Molla, şehrin değişen mimarisine de anlam vermekten uzak belediyenin umumi tuvaletini kubbesinden ve pencerelerinden dolayı türbe zannederek türbenin içinde ve dışında varlığını gördüğü ve yadırgadığı İslâm ahlâkı ile bağdaştıramadı insanların evliyayı rahatsız edeceği duygusu ile tepki göstererek subaya şikayet eder ve ondan tuvalet olduğunu öğrenir. Yazar şu cümlelerle durumu Şefika Molla ağzından okuyucuya aktarır;

“Etrafına baktı. Hiç Müslüman yoktu. Ne bir sarıklı, ne bir cübbeli, ne bir abanîli adam görülyordu. Şapkalılar, fesli, frenk gömlekli herifler hızlı hızlı geçiyorlardı. Birtakım çan sesleri işitti. İki taraftan da atsız, öküzsüz şeytan arabaları geliyordu...” Bu yüzden Müslüman olarak gördüklerini “siz Müslümanlar eşşek gibi bakıyorsunuz!”³²⁹

Evinden otuz yıl kadar çıkmayan Şefik Molla, belki de asırlardır geçmişinin ait olduğu şehirde meydana gelen gündelik hayata dair değişimi algılamaktan uzak kendi dünyasında değerleri ile yaşayan bir fert olarak kendini aşırı muhafaza etmek duygusu ile topluma yabancılaşmıştır. Şehrin dokusunda hayatı kolaylaştırmak için yapılan değişikliklere anlam veremediği gibi kabullenmek konusunda da sorunları olan Şefik

³²⁷ Seyfeddin, Ömer “İlk Namaz”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.280.

³²⁸ Seyfeddin, Ömer “Türbe”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.292.

³²⁹ Seyfeddin, Ömer, “Türbe”, s. 298.

Molla, dış dünyadan izole yaşantısı ile mufaza ettiği değerleri ile artık kendi şehrine yabancıdır. Aşırı muhafazakarlığın da aşırı Batılılaşma kadar hem birey hem toplumsal yapı için sorunlar doğuracağını ortaya koyan bu hikâye bir yönüyle de geleneği bozan şehir yöneticilerini de eleştiren aşırı muhafazakar tavrı ortaya koymuştur.

Tarih Ezeli bir tekerrürdür! adlı hikâyesi için Ömer Seyfeddin; “*Merhum Baha Teyfik Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür hikâyemden iki defa on iki bin nüsha bastırdı. Bugün kendim için bir nüsha arıyorum, hiçbir kitapçada bulamıyorum*”³³⁰ demiştir. Hikâyenin bu kadar benimsenmesinin sebebi dönemin edebiyat anlayışı olan natüralizmin tüm özelliklerini taşımasından kaynaklandığı gibi dönemin toplumsal meselesini yazarın orijinal üslupla irdelemesinden kaynaklanmaktadır.

II. Meşrutiyet yılları hikâyelerinde ve romanlarında Natüralist yaklaşım dönemin aydınlarının benimsediği bir tutumdur. Natüralizm, aynı şartlar altında, birbirinden farklı coğrafya ve zamanlarda, insanoğlunun aynı davranış tarzını göstereceğini iddia eder. Bunun felsefedeki adı “determinizm=gerekircilik”tir. Hikâyenin daha üçüncü cümlesinde “Her şey eskidir, eskiden cereyan etmiş bir vak’anın aynı esbap ve şerait dâhilinde tekerrürdür” biçiminde, anlatıcı şahıs ağzından tarihçi S... Bey’in görüşü olarak dile getirilir.³³¹

Natüralizm, biyoloji ve genetik bilimine özel bir önem verir. Bu bilim dallarının sonuçlarının sosyal bilimlerde de geçerli olduğu iddiasındadır. Mesela atavizm (soyaçekim) Natüralist roman ve hikâye yazarının asla gözden uzak tutmayacağı bir kuraldır. Bir kahramanın fizikî veya ruhî portresi çizilirken özelliklerinin atalarıyla bağı üzerinde mutlaka durulur. Nitekim anlatıcı konumundaki kahraman, eski eşi Efser’i anlatırken onun güzelliğini, Müslüman olmuş bir Macar baba ile saraya alınmış Çerkez bir anneye bağlar. Hatta sonradan kazanılan bir özellik olan “kendini beğenmiş”liğini ise İngiliz mektebinde okumuş olmaya bağlar. Natüralist edebiyatta mutlaka fert-toplum çatışması vardır. Bu çatışma genellikle genel ahlâk, aşk ve din gibi temalar etrafında olur.³³²

³³⁰ Kurbanoglu. Şerif Hulusi, “Ruzname”, Yeditepe, 15 Mart 1957, sayı: 127, s. 6.

³³¹ Polat, Nazım Hikmet, İnceleme, “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul, s.14.

³³² Polat, İnceleme, s.17.

Hikâye kahramanı eşinin kusursuz mitolojik güzellikte olduğu hissi ile doludur ve toplumun yapısı nedeniyle bu duygusunu sosyalleşme ortamında ifade etme dürtüsüyle dolu olmasına rağmen ifade edememektedir. Eşi Efser ile birlikte yaşadığı evine yurt dışında sanat tarihi okumuş heykeltıraş kuzenini yaz tatilini geçirmek üzere davet eden hikâye kahramanı sanat tarihi uzmanı olan kuzenine ait nü heykellerin katalogunu karıştırırken bu heykeller gibi güzel kadınlar artık yok der. Kuzeni ise onu Efser'in güzelliği karşısında bencil ve nankör olmakla suçlar ve sonunda kahraman coşkun duygularını kuzenine açar ve bu güzelliği sana göstereceğim diyerek tıpkı Herodot tarihinde geçen hükümdarın Candaules hikâyesinde olduğu gibi plan yapar ve karısını kuzenine çıplak biçimde gösterir. Ancak Efser durumu fark etmiş eşinin alçak ve hayasız bulduğu bu davranışına mukabil bir plan kurmuştur. Hikâye kahramanı bu tavrını gelişmiş sosyal hayat ve ileri medeniyet anlayışı ile haklılaştırdığı gibi açık fikirli olmak olarak yorumlar. Kaldı ki kahraman güzelliğin sergilenmemesinin önündeki engelleri yadırgama sebebi olarak insanların doğurganlık ve bereket sembolü olarak ilkel zamanlarda bir takım figürleri taşıdıklarını ilkel zaman insanlarından sonra gelişen bu taassubun insanın doğal gelişimine aykırı olduğunu düşünmektedir. Efser, misafirleri Bidar'ın eşi tarafından oyuna getirildiğine inanarak Bidar'a Herodot hikâyesini okutur ve öcünü almak için destek ister. Bir akşam eve çok sarhoş gelen eşinin yatak odasında kendisini ve kuzenini uygunsuz göreceği bir plan düzenler. Planın sonunda da evi terk ederek boşanmak isteğini ve planın gerekçelerini bir koca olarak toplumsal ahlâka olduğu kadar evlilik ahlâkına da aykırı davrandığını anlattığı mektupta bu olaydan sonra aralarında gelişen özel durumdan da bahseder ve Bidar ile evleneceğini bildirir. Kahraman yıkılmıştır. Arkadaşı tarih profesörünün yazmış olduğu makale olan tarihin farklı coğrafyalarda aynı koşullarda başka insanların başına gelecek olaylardan ibaret olduğunu anlatan natüralist perspektifli yazısının haklılığını kendi yaşantısından hareketle doğruladığını ifade eder. Kahraman, tarih profesörü arkadaşına kendi tezini haklılaştırırken yaşantısını şu şekilde değerlendirir ;

“Yani İsağoci ve emsali gibi zalim ellerin tabiat ve serbestî-i tefekkür [hür düşünme] üzerine “mantık ve ahlâk” namıyla kurduğu mezar-ı cehl ü akamet [cahillik ve sonuçsuzluk mezarı] altında hava-yı nesimî-i hakikatten [hakikat rüzgârı havasından] külliyyen arî [uzak] bulunan bu muzlim [karanlık] ve medenî kabr-i muhit [medenî toplum mezarı] içinde medeniyet-i tabiyenin [doğal uygarlığın], tabiat-ı merhumenin [ölen doğallığın], doğru ve hür düşünenlerin,

esaret-i vicdaniyeden [vicdan tutsaklığından] muztarip olan bîçaregânın [çaresizlerin], bilhassa zavallı kendimin gayr-i kabil-i teselli [tesellisi imkânsız] matemlerini tutayım...”³³³

Ancak kahraman dil bilen, İngiliz hocaları ve çevresi olan Batılı tarzda yetişmiş bir kadın olan eşinin kendi güzelliğini sergilemekle ilgili nasıl böyle tepki gösterdiğini anlayamamaktadır. Bu noktada aile hayatında Batılılaşma anlayışının çarpık tezahürünü bu metinde son derece detaylı işleyen yazar, medeni olmak ile ahlâksız olmak, yozlaşmak arasındaki ince çizgiyi okuyucuya göstermiştir. Aile hayatı gibi toplumun mahremiyeti en yüksek değerine ilişkin algının alafranga veya aşırı batılı tutumla alabileceği hasarı ortaya koyan bu hikâyeye de kahraman eşinin Batılı tarzda eğitilmiş bir kadın olmasının sınırlarını kavrayamamıştır. Sonunda da aile hayatı darbe almış evlilik bitmiştir. Modernizm neticesinde ortaya çıkan toplumsal değişme sosyal hayatta kadının yerinin sorgulanması ve modern kadın algısı gibi sorunları ortaya çıkarmıştır.

Ömer Seyfeddin, Erkek Mektubu³³⁴ adlı hikâyesinde dönemin aşırı Batılı eğitiminden geçmiş geleneksel evliliği adeta buhran sebebi olarak gören bir kadın ile erkeğin yeni başlayan yaşantısını anlatmıştır. Görücü usulüne uygun olarak ablası ile teyzesinin kendisine bulduğu kızla evlenen kahraman, ailesinden talep ettiği gibi eğitilmiş modern bir kadınla evlenmiş ama ilk andan itibaren hayal kırıklığı yaşamıştır. İlk karşılaşmada adını sorduğu eşi onu adını bilmediği bir kadın ile evlenmiş olmaktan dolayı beden dili ile aşağıladığı gibi “İsmimi bilmiyor muydunuz efendim?”³³⁵ diyerek sözlü olarak da aşağılamıştır.

Sonraki günlerde de evliliğin icaplarını reddederek kendini odaya kapatan modern eş günlerce piyano çalmış ardından aralıksız kitap okumuş ve engellendiğini hissettiği anda histeri krizleri geçirmiştir. Durumu arkadaşına yazdığı mektup ile paylaşan kahraman modern, eğitilmiş bir kadın istediğine pişman olduğunu ve geleneksel kadını küçümsemenin bir yanılgı olduğunu ifade etmiştir. Eşinin okuduğu kitaplardan biri yine Pierre Loti'nin Bezgin Kadınlar adlı romanıdır. Aşırı Batılılaşmış Türk kadını feminizmin sınırlarını keşfetmekle birlikte geleneksel toplum rollerini reddediyor ve bunun buhranını yaşıyor şekilde hikâyede tasvir edilmiştir.

³³³ Seyfeddin, Ömer, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, s. 58.

³³⁴ Seyfeddin, Ömer, Erkek Mektubu, “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul, s.59.

³³⁵ Seyfeddin, Ömer, Erkek Mektubu, s. 61.

*Beşeriyet ve Köpek*³³⁶ adlı hikâyede Doğu – Batı çatışması eksenli bir hikâye olup köpeği medeniyetin başlangıcı olarak gören bir ecnebi kadının Doğulu erkeği ve toplumu nasıl algıladığı hakkında izlenimler yer almaktadır. Kahraman, yolculuğa çıkmış ve bu yolculukta genellikle ecnebi kadınların bulunduğu birinci sınıf vagon dan bilet almıştır. Bunun sebebi olarak da batılı kadınlarla özgürce sohbet etme imkânı yanında Osmanlı toplumundan Batıya eğitim görmek, görgü bilgi arttırmak için gitmiş sanatçı kesimin kadınlarla sohbetini izlemek zevkini gösterir. Kahramanın evlilik hakkındaki kanaatlerini yansıttığı bölüm şöyledir,

“...Evet, asıl tabî ve kıymettar aşk, bu tesadüfî seyahat aşklarıdır. Menfaatperest ve tahassüsât-ı bediiyyeden [güzellik duygusundan] kat’iyyen mahrum Yahudiler tarafından icat olduğu rivayet olunan ve azap ve ıztırdan başka bir şey ihtiva etmeyen izdivaca müşâbih [evliliğe benzer] sıkıcı, üzücü bir rabitanın [bağlantının], gayr-i ihtiyarî tehlike-i teşekkülü [elde olaksızın ortaya çıkma tehlikesi] ihtimali yoktur. İki üç gün içinde görüşülür, tanışılır, sevişilir, sonra bir daha ebediyen buluşmamak üzere memnunen ve kemal-i muhabbetle iftirak olunur [tam bir aşkla ayrılma olur]. Tarafeynde [iki tarafta] yalnız tatlı bir hatıra kalır. Bu hatıra işte tamamıyla aşktır. Müddeti haftayı geçen bütün rabitaları şüphesiz tevlit edeceği [doğuracağı] nefret, taab [yorgunluk], pişmanî [pişmanlık], telehhüf [mahzunlaşma] onda yoktur. O nispeten, şairin sayıkladığı ve terennüm ettiği gibi gayr-i nâsut [gayri insanî] ve hayalîdir. Rüyadır. Az süren ve nîm [yarı yarıya] idrak olunan rüyalar gibi mâ-fevka’t-tahassüs müteheyyiç [duygulanmanın ötesinde coşmuş] ve lezizdir...”³³⁷

Kahramanın aşırı batılalaşma ile tanışmasıyla modern hayatın serbestliklerini keşfetmiş olduğu açıktır. Geleneği ve sorumluluğu kabullenmeyen kahraman, köpeği tüm medeniyetin kurucusu, medeniyete dair her ayrıntının sebebi gören bir ecnebi kadınla gemi yolculuğunda tanışır. Ancak kadının son derece çirkin köpeğinden hiç hoşlanmamaktadır. Neden böyle bir köpeğe bağlı olduğunu sorduğunda kadın kahramanı şaşırta n şu cevabı verir ;

“Köpek, köpek, dedi. Bugünkü beşeriyetin banisi [kurucusu]. Bugünkü medeniyet-i maddiye ve fikriyenin müsebbibi [maddî ve fikrî medeniyetin sebebi], terakkiyâtın, ulûmun, fûnûnun [ilerlemenin, ilimlerin, fenlerin], felsefenin, hâsılı eski ve yeni, mevcut ve müteâli [yüce] ne görüyorsak hepsinin fail-i teşekkül ve nümüvv-i mâbihi’l-vücutudur [ortaya çıkarıcısı ve

³³⁶ Seyfeddin, Ömer, *Beşeriyet ve Köpek*, “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul, s.79.

³³⁷ Seyfeddin, Ömer, *Beşeriyet ve Köpek*, s.80.

hayâta vesile olan besleyicisidir]. Bugünkü mütেকâmil [olgunlaşmış] insanlığımızı, bütün mahlûkat ve mevcudat üzerindeki tefevvuk-ı cinsimizi [cinsimizin üstünlüğünü] biz köpeğe medyunuz [borçluyuz]... Ah, eğer köpek olmasaydı...”

Adamın şaşkınlığı karşısında ecnebi kadın Doğu’ya dair düşüncesini ortaya koyan yorumu yapar;

“Siz Şarklısınız, efkâr-ı bâtilanın [batıl düşüncelerin]; vehmiyat-ı ebleh-firibânenin [aldatıcı, saçma kuruntuların] mehd-i mutlakı [gerçek beşiği] olan bu ihtiyar ve büyücü Şark’a mensupsunuz. Şark’tan bir veba rüzgârı gibi gelen ve kökleşen efkâr ve itikadta [düşünce veinanışlara] karşı Garp bir asırdan ziyadedir mücadele ettiği hâlde hâlâ galip gelememiştir ve gelemeyecektir. Hâlbuki siz şarklılar, bütün hakayık-ı ilmiye ve fenniyeye vukuf ve münakaşaya [ilim ve fennin gerçeklerini anlama ve tartışmaya] asla lüzum görmeyecek kadar müstağni [aldırış etmeksizin] yaşarsınız. Yarım yamalak öğrendiğiniz fûnûn-ı Garbiyenin [Batı bilimlerinin] esaslarını musırın [ısrarla] kendinize atf ve onların da semaviyattan muktebes [Allah’ın işi] olduğunu iddia ile efkâr ve itikad-ı bâtilanızı [düşünce ve batıl inançlarınızı] bizim fûnûnumuz ile bize ispata kalkacak derece garabet ve sersemlik gösterirsiniz. Bugünkü hakayık-ı mevcudenin ekserisini [mevcut gerçeklerin çoğunu] beşeriyete şerh eden Hegel, Buchner, Darwin, Nobel, Roubaud, Karl Vogt, Romancy, Roussy, Sanson, Skodler ve ilah [diğerleri]... gibi muharrir ve mütefekkirlerinden bir kelime lisanınıza geçmemiştir. Onların isimleri bile sizce küfür addolunur. Fûnûn ve ulûm-ı tabiiyeden [fen ve temel bilimlerden] tamamıyla bî-habersiniz. Çünkü bunlara vukuf, itikadât-ı kadîme-i bâtilanızı tekzip edeceğinden [eski batıl inançlarınızı yalanlayacağından], sizce en müthiş mevâdd-ı infilâkiye ve tahribiyeden [patlayıcı ve tahrip edici maddelerden] ziyade memnu [yasak] ve müthiştir. Teşekkül-i avam ve tekâmüle [ilerleme ve insan kurumlarına] dair hiçbir fikriniz yoktur. En yeni fikirleriniz en aşağı on asırlıktır. Taharrî-i hakikat meybinden [gerçeği araştırma eğiliminden] kat’iyyen mahrumsunuz. Büyük küçük hepimiz bir vazo, bir testi gibi kilden imal edilmiş, bir babanın çocukları olduğunuz şiddetle kailsiniz [inanmışsınız]...”³³⁸

Batılı kadının takıntılı ve yersiz görüşlere hâkim tavrından son derece sıkılan hikâye kahramanı, ecnebi ve güzel olduğu için peşine düştüğü ilim ve ile dolu sürekli okuyan bu kadınla muhatap olup onun doğuyu algılayış biçimine tanık olduktan sonra kendi geleneksel toplumu ve doğmatik düşünüş tarzının varlığına övgüsünü şu şekilde ifade etmiştir;

³³⁸ Seyfeddin, Ömer, ” Beşeriyet ve Köpek”, s.85.

“Artık meçhul ve mukavemet-sûz [karşı koyulamaz] bir hiddete mağlup oluyor ve içimden demek istiyordum: “Lanet! Bizi i’tikadat-ı mukaddese-i kadimemizden [eski kutsal inançlarımızdan], ezvâkımızı tetviç eden evham ve hayalât-ı mahzadan [zevklerimizi taçlandıran kuşkular ve tamamen hayalden], aşk ve hasetten, ekâzib-i mevzua ve meyl-i bedîiden [yalancı konular ve güzellik eğiliminden] ayıran vukuf-ı felsefiye [felsefî bilgiye]! Lanet ulûm ve fûnûn-ı tabiiyeye [ilim ve temel bilimlere]...”³³⁹

*Horoz*³⁴⁰ ve *Dünyanın Nizamı*³⁴¹ adlı hikâyelerde Ömer Seyfeddin modernleşme sürecini yaşayan aile yapısı içinde bir genç kızın feminist dünya görüşünü mizahi unsurlarla eleştirmiştir. İlk hikâyede geleneksel aile içinde erkek egemen yapıyı kümeste tavuk ve horozların yaşantısı içinde horozun tavrı ile özdeşim kurarak yordayan genç kız babasını kümesteki horoz gibi görmekte evlilik kurumunun sadece erkeğin varlığını sürdürmesi için kadınların çabalaması olarak düşünmektedir. Bu nedenle bir gün horozu öldürmüştür. Kızın annesine erkeksiz ve kocasız bir ev istediğini emirsiz ve amirsiz hayatın kadın için ideal olduğunu söylemesi modernizmle kadınlarda uyanan erken feminist görüşün göstergeleridir. Annenin kızına verdiği cevap geleneksel kadın kimliğini temsil eder niteliktedir.” *Dünyanın nizamını bozacaksın !*”. Genç kız, bunu kabullenmemekte babam ölürse evlenip yeni horozların varlığına mı hizmet edeyim diyerek reddetmektedir. Geleneksel modern kadın anlayışının çatıştığı bu metnin devamı olan *Dünyanın Nizamı* adlı hikâyede yazar bu defa rüyasında öldürdüğü horozu gören kızın horozdan kümesin nizamını dinlediğinde neden aile hayatının olması gerektiğine ikna olmuş onun da ötesinde evlilik kurumunun gereğine ikna olmuştur. Modern toplumda kadın anlayışının ve rollerinin ne olması gerektiği konusunda bireyin içine düştüğü çıkmazın eleştirisini yapan yazar, modernliğin aile hayatındaki sınırları üzerine düşünmüştür.

*Kesik Bıyık*³⁴² adlı hikâye imgesel olarak da modernleşme ile toplumdaki taklit duygusunun ve dış görünüşü Batılılaştırarak alafrangalığı sergilemek meselesine oldukça uygun bir hikâyedir. Hikâye kahramanı kendi alafranga tutumunu

³³⁹ Seyfeddin, Ömer, “Beşeriyet ve Köpek”, s.90.

³⁴⁰ Seyfeddin, Ömer, Horoz, “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul, s.91.

³⁴¹ Seyfeddin, Ömer, Dünyanın Nizamı!, “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul, s.99.

³⁴² Seyfeddin, Ömer, Kesik Bıyık “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul, s.142.

haklılaştırmak için Darwinizm’i kabullenen bir tutum içindedir. Hikâye başlangıcında insandaki taklitçiliğin maymunlardan gelen doğal bir hal olduğunu şu şekilde savunur,

“Darwin” denilen herifin sözüne inanmalı. Evet, insanlar mutlaka maymundan türemişler! Çünkü işte neyi görsek hemen taklit ediyoruz; oturmayı, kalkmayı, içmeyi, yürümeyi, durmayı, hâsılı, hâsılı her şeyi... Ne kadar adamlar vardır ki hiç ihtiyaçları yokken “monokl” dediğimiz tek gözlükleri takarlar. Çünkü terzide seyrettikleri moda albümlerindeki resimler tek gözlüklüdür.”³⁴³

Hikâye kahramanı, Amerikanvari bıyık kesme modası yayıldığı dönemde bıyıklarını kestirmiş ve anne babası tarafından namussuzluk ve züppelik ile suçlanıp evden kovularak evlatlıktan reddedilmiştir. Ancak yolda onu gören arkadaşları pala bıyıklı yeniçeri yeni mezardan kalkmış gibi dolaşıyordun, işte modern insan diyerek davranışını övmüşler, tramvayda rastladığı hoca efendi ise sünneti yerine getirmişsin diyerek takdir etmiştir. Toplumdaki farklı bakış açıları bıyık kesme davranışına kendi kimlikleri ve toplumsal kabulleri ile yaklaşmış olup yaygınlaşan alafrangalığın eleştirisini yapan olmamıştır.

4.1.1.5. Ömer Seyfeddin Hikâyelerinde Sosyolojik Temalar: Doğu – Batı Çatışmasını Ekseninde Aydın Kimliği ve Yabancılaşma Eleştirisi

Ömer Seyfeddin, eserleri ile yaşadığı dönemin toplum yapısının ve bireyin sosyal olaylar tesiriyle değişimini ve bu değişimin yarattığı sosyal sorunları gerek dönemin gerekse günümüz okuruna yansıtması itibarıyla ayna olmuştur. Bazen toplumsal bozulmaya sebep olan toplumsal olayları ve oluş nedenlerini ortaya koyarken bazen de bu olaylar neticesinde biçimlenen ve dönüşen insanın insanlık hallerini eleştirmiştir. Büyük ölçüde dönemin insanının Batı ile karşılaşmalarının birey ve toplum üzerindeki etkilerine değinirken bunu hazırlayan siyasî şartları da yorumlamıştır.

Tüm hikâyelere bakıldığında hikâyeler adeta sosyal olaylar ve toplumsal değişme çatısı altında toplumun tüm kesimlerini ve kurumlarını içerir ve tasnif edildiklerinde temsil itibarıyla okura toplumun bütününe fotoğrafını ulaştırır.

³⁴³ Seyfeddin, Ömer, Kesik Bıyık, 1s.43.

Aydın kimliği ve eleştirisine ilişkin hikâyeler de Ömer Seyfeddin aydınının siyasî iktidar karşısında aldığı konum ve batıyı içselleştirmesi itibarıyla sergilediği dünya görüşünün ve sosyal kimliğinin eleştirisini yaparken dönemin tarihsel olaylarının çerçevesine konuyu oturtur. Yazarın, aydın yabancılaşması konusunda söylediği sözler tüm sözleri gibi bu günde geçerli ve güncel niteliktedir.

Hikâyenin içinde bulunduğu kitap, Ömer Seyfeddin'in roman niteliğindeki tek kitabı olup, 6 Ocak 1919 tarihli Zaman Gazetesi kitabı tefrika halinde yayınlayacağını okuyucuya duyurmuş ama dönemin siyasî koşulları nedeniyle yayınlamamıştır. Efruz bey tipi ile eleştirdiği aydınlar başta Rıza Tevfik olmak üzere iktidarın sesi ve temsilci simaları niteliğinde güçlenmiş ve İttihat Terakki iktidarı Sadrazam Talât Paşa, 8 Ekim 1918'de istifa etmesiyle sona ermiştir.

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imzalanmış, 2 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden 9 kişi, yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştı. Devir artık Hürriyet ve İtilaf Partisi devridir. Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Rıza Tevfik Bölükbaşı, Hürriyet ve İtilaf Partisi hükûmetlerinde bakanlık yapacak kadar nüfuz sahibi ileri gelenlerdendir. Bu ortamda, pek çok yerinde Rıza Tevfik'i eleştiren, komik duruma düşüren Efruz Bey romanının yayımlanması, muhakkak ki gazeteyi zor durumda bırakacaktır. Ayrıca yer yer İttihat ve Terakki mensuplarını da iğneleyen bu eserin tefrikası, İttihatçı hükûmetleri desteklemiş olan Zaman gazetesi için iyi bir puan olmayacaktır. Dolayısıyla Zaman gazetesi, daha uygun bir ortamı beklemek üzere, niyetini erteler. Fakat gazete, uygun zamanı bulamadan, 10 Eylül 1919'da kapanmıştır.³⁴⁴

Yazar, "*Herkes seni -bizzat kendi kadar- tanır, Efruzcuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen "hepimiz" değilsen bile "hepimizden bir parça" sın...*"³⁴⁵ dediği aydın tipi ile toplum arasında kurduğu bağı gerçeği ortaya koymak olarak niteler. Efruz Bey herhangi bir hikâyede herhangi bir insanı değil, yabancılaşan aydınımızı temsil ederken³⁴⁶ yazar, adeta tarihsel olaylar cereyan ettiği sırada sosyoloji ve

³⁴⁴ Polat. Nazım Hikmet, İnceleme, "Efruz Bey", (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.15.

³⁴⁵ Seyfeddin. Ömer, "Efruz Bey" Bütün Hikâyeleri, Yapı Kredi Yayınları, (1. Baskı), 2011, İstanbul, s.1122.

³⁴⁶ Okay. Orhan, "Efruz Bey –Ömer Seyfettin'in Yedi Mizahî Hikâyesinin Ortak Kahramanı", Türk Edebiyatı Dergisi, sayı: 258, Nisan 1995; Necati Mert, Ömer Seyfettin – İslâmcı, Millîyetçi ve

edebiyatın imkânlarını bir araya getirerek aydın eleştirisi yapmış ve gelecek nesillerin büyük fotoğrafı görmeleri için geride kaynak bırakmıştır.

Edebiyat eserinin kaleme alındığı toplumun gerçekliğini yansıtır nitelikte olması şüphesiz edebiyatın hem sosyoloji hem de tarih ile kurduğu ilişkiye bağlıdır. Barthes, yazı tarihsel bir dayanışma biçimidir der ve bir işlev olarak yaratım ile toplum arasındaki bağ olan yazının toplumsal amacı ile toplumun gerçeği arasındaki ilişkinin belirleyici olduğunu ifade eder.³⁴⁷ Yazmak özellikle yazının eleştirel gücü ile toplumsalı ortaya koymak, bir anlamda Lansoncular perspektifinden tarihsel gerçekliği ortaya çıkarmak amacıyla nesnel fotoğraf çekmektir. Bu anlamda Efruz Bey tipini tasvir eden Ömer Seyfeddin hikâyeleri aydın yabancılaşması bağlamında toplumsalın ortaya konduğu dönemin sesi niteliğindeki belgelerdir.

Evrensel, toplumsal çözümleyici olan modernleşme ile karşılaşan toplum bir daha asla koşulları geri döndüremez diyen Smith, toplumsal doğrultusunda toplumu değiştirmek için izlenen bir dizi eylemler olduğunu ve farklı toplum kesimlerince sürecin harekete geçirildiğini ifade eder³⁴⁸ ki bu anlamda Ömer Seyfeddin hikâyeleri toplumun farklı kesimlerinde toplumsal değişme ve ortaya çıkan sosyal sorunları ortaya koyarken aydın eleştirisi ile dönemin aydınının güdümlü siyasî eylemlerin hem tasarlayıcısı hem de uygulayıcısı olmaları yönüne vurgu yapar.

Efruz Bey adı ile toplanan kitapta yer alan hikâyelerin ortak özelliği aydın tipi Efruz Bey'e atfedilen özellikler yani kimliği dışında, sosyal çevresi, sosyalleşme biçimleri, topluma bakışı, Batıya ve Doğuya bakışı, eylemlerini bir grup temsilinde yayma arzu ile dernekleşmesi yani yabancılaşmanın kurumsallaşması ve düşünce dünyası olarak ifade edilebilir. Çalışmanın bu bölümünde ayrıca aydın yabancılaşması ekseninde içtimai roman başlığı ile yayınlanan Ashab-ı Kefhimiz içinde yer alan hikâyelerle, Efruz Bey adı ile yayımlanan hikâyeler ele alınacaktır.

Modernist Bir Yazar, Kaknüs Yay, İstanbul 2004, s. 416-424, Nazım Hikmet Polat, İnceleme, “, Efruz Bey”, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.15.

³⁴⁷ Barthes, Roland “ Yazı ve Yorum”, Roland Barthes'dan Seçme Yazılar, Haz.Tahsin Yücel, (3.Baskı) Metis Yayınları, 2009, İstanbul, s.20.

³⁴⁸ Smith, Anthony D, ”Toplumsal Değişme Anlayışı”, Çev: Ülgen Oskay, Gündoğan Yayınları, (3.Baskı), İstanbul 2011, s. 97.

*Hürriyete Layık Bir Kahraman*³⁴⁹, adlı hikâye dönemin siyasetçi, edebiyatçı ve gazeteci kimliği ile bilinen Rıza Tevfik üzerine kurgulandığı düşünülmektedir. Ahmet bey dönemin alafranga tip tasvirine uygun olarak fraklı ve tek camlı gözlüklü, Fransızca kelimeleri sıkça kullanan ve aşırı nazik olma gayreti içinde liyakata uygun olmayan usullerle göreve gelmiş ve kendi eğitimi ile ilgili sürekli farklı beyanatları olan kimine göre yurt dışında eğitim görmüş kimine göre Mekteb-i Sultani de tahsil görüp birincilikle okullarını bitirmiş, kimine göre ise aşiret okullarını bitirmiş bir gençtir. Ancak Galatasaray Lisesi'nden atıldığı konusunda dedikodu yapan bir kesimin de bulunduğu gerçektir. Arada bir devlet dairesindeki görevine gelen Ahmet bir sabah işe geldiğinde herkesin korkulu gözlerle birbiri ile konuşamadığı ama merak ettiği siyasi gelişmelerle ilgili olarak arkadaşlarına “yoksa hala haberiniz yok mu?” diye sorar. Onun sorduğu, diğerlerinin de merak ettiği konu aslında II. Meşrutiyet'in ilanı konusunda çıkan haberlerin doğru olup olmadığıdır. Ayrıca Ahmet'in amirleri ve altında çalışan memurlar Ahmet'in jurnalci veya Jön Türk olmasından şüphelendikleri gibi kendisini güvenilmez bulmaktadırlar. Ahmet ise onların bu güvensizliğini boşa çıkarmayacak ve Meşrutiyet'in ilan edildiği yıllarda II Abdülhamid'in karşısında yer almış ve istibdatın bitmesi için kahramanlık göstermiş insan hikâyeleri artmıştır ki bunun bir örneği de Ahmet olacaktır.

Bir anda hürriyet ilan olundu duymadınız mı? diyerek hem aşağıladığı hem de öfkelenildiği oda arkadaşları ne yapacağını bilemedikleri gibi sadece Ahmed'in amiri konumundaki Köse Mümeyyiz bu sabah biz de senin gibi gazeteleri okuduk diyerek Ahmed'in çıkışını durdurmak ister ancak duracak gibi değildir. Kanun-i Esasi hakkında gazetede çıkan tebliği kastederek işte hürriyetin ilanı der ve hiddetle sizler bu devre layık adamlar değilsiniz diyerek tekrar tepki gösterir.

Hürriyetperver Ahmet, dönemin Mithat Paşa ve Namık Kemal gibi isimlerini bile kenarda bırakacak kadar coşkuludur. Çevresinin ve muhiti olan Nişantaşı'nın aldırılmazlığı ile çileden çıkan Ahmet geceyi uykusuz geçirir. Adeta ilk müjdeyi kendisi almış duygusuyla hürriyeti tüm ülkeye ilan edecek kişi olarak kendini düşünür ve Osmanlılar'ın peşine düşeceklerini düşler.

³⁴⁹ Seyfeddin, Ömer, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, Efruz Bey, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, s. 55.

Kaleme sık gitmeyen Ahmet ikinci gün üst üste kaleme gidince diğer memurlarda zuhur eden şaşkınlık Ahmet'in siyah bonjurlu, beyaz eldivenli şık hali ile artar. Ahmet ısrarla Kanuni Esasi ile ilgili tebliği hürriyet olarak yorumlamakta bu konuda Mümeyyiz ile tartışmalar açmaktadır. Oysa Kanuni Esasi zaten ilan olunmuştur ama uygulamada yoktur. Dolayısıyla bu tebliğ sadece kanunun tatbikini sağlamak içindir. Köse Mümeyyiz durumu böyle anladığını açıklasa da Ahmet ikna olmamaktadır. Mümeyyiz kaleme pek devamı olmayan birinin süt kardeşi olduğu için göreve getirilmiş olan ayrıca evi Büyükada da olması sebebi ile öğlene doğru daireye gelip paydos bittiğinde daireden ayrılan bir üst düzey memurdur. Gazete falan da okumadığı için Köse Mümeyyizden farklı olarak gündemi bilmemektedir. Ahmet'in hürriyet ile ilgili söyledikleri karşısında Ahmet'i ve diğer memurları susturup işleri ile meşgul olmalarını ister ve kendisi işini suiistimal ederken insanlara iş buyurması Ahmet'i sıkır. Hiddetle fesini giyen Ahmet, tek gözlüğünü düzeltir ve tüm kaleme yarın görürsünüz! diyerek tehdit savurur ve Babıali koridorlarında Fransızca konuşmalar arasında sesleri işitmeyerek geçer. İyi eğitilmiş Fransız Mektebi mezunu (!) Ahmet, hürriyetin Fransızcasını düşünür ve leblebi miydi? derken birden kahramanlık dolduğunu hisseder ve avazı çıktığı kadar koridorda Yaşasın Hürriyet! diye bağırır. Hükümetin tümünü yere devirecekmiş kadar coşkulu tekrar bağırır Ahmet hızını alamaz Sadarete ulaşır koridorları aşar ve Yaşasın Hürriyet! Kahrolsun eski idare! diye bağırır. Bir saat içinde Ahmet'in bu hali Babıali'den, Beyoğlu'na ulaşır. Ahmet, büyük meclis salonunda kendini çevresi kalabalık etrafa hürriyet nutku atarken bulur.

Hikâyenin bundan sonrasında Ahmet tıpkı eğitimi konusunda olduğu gibi bir Jön Türk olduğu ve hiç eline bıçak bile almamışken bakımlı elleri ile diğer Jön Türklerle saraya Sulukule'den başlayan tünel kazmış olduğuna dair yalanlar sıralar. Köse Mümeyyiz bu yalanların her birini mantık süzgecinden geçiren tek kişidir ve durumu sorgular. Sonunda Babıali'den başlayan kalabalık köprüde artar ve Beyoğlu'nda Ruslar ve Yunanlıların ve diğer ekalliyetin alkışları ve katılımı ile Ahmet omuzlarda evine doğru giderler. Annesi Çerkez ve Türkçesi bozuk olan Ahmet adının da takma ad olduğunu söylediği kitleye adını henüz açıklamamıştır. Camdan bakıp oğlunu Kalabalıktaki insan feslerine basarak yürürken gören anne, Ahmet diye seslenince benim adım Ahmet değil cevabını aldığı oğluna şaşkınlıkla bakar. İkinci katın penceresinden eve büyük jimnastikçi gibi giren Ahmet, annesini isminin Ahmet

olmadığı konusunda ikna etmeye çalışırken bayıltır. Ahmet isim bulmak zorundadır kendine ve odaya kapanır. Edebiyat-ı Cedîde romanlarındaki isimleri beğenmez. Tokatlıyan'da konuşulurken duyduğu kadarıyla Verdi, adını kraldan mükâfat olarak istemiş, kral da ona isminin her kelimesinden bir harf vermiştir. Mahlu Padişah'tan isim almak uygun olmayacaktır. Batılı Kral isimlerini geçirir aklından ama bir türlü anlamına karar veremez. Müsâvât, adalet ve uhuvvetten “humma” kelimesine ulaşan Ahmet, Lugat-i Osmânî'de “efruz” kelimesini görür. Ziyalandırıcı, rûşen edici” anlamına sahip olan bu kelimeyi kendine isim seçer. Ertesi günü Efruz Bey, kapısında toplanan kalabalığa yeni ismini duyurur. Bu isim halkı galeyana getirir. Kahraman omuzlarda bayraklarla donatılmış sokaklardan geçerken halk “Kalkın ey hür kardeşler/ Biz de şâdân olalım/ Efruz Bey'in uğruna/ Gelin kurban olalım...” diye bağırılmaktadır. Efruz Bey'in Sahavet Hanı gelir. Handa bulunan tüccarlar dışarı çıkarılır. Bir an evvel yerleşilmesinin ardından kendisine muavin seçme ihtiyacı ortaya çıkar. Ancak bu göreve talip öyle çok hürriyetperver vardır ki seçim yapmakta zorlanır.

Yazar, hikâyenin bu kısmına kadar dönemin siyasal iklimini ortaya koyarken siyasal hayatta meydana gelen değişikliğin bireyi ve toplumu nasıl etkilediğini hiciv yoluyla okuyucuya yansıtır. Şüphesiz yazarın kendi döneminde tanık olduğu durumları hikâye haline getirmesi toplumu ve siyasî iklimi eleştirmesi amacına hizmet etmektedir. Bu anlamda edebiyat ile sosyolojinin ilişkisine bir örnek olan bu hikâyeler aynı zamanda toplumun bir takım kendine ait olmayan kurumlar, değerler ve kavramlardan yola çıkarak yeniden inşası sırasında ortaya çıkabilecek sistemsel ve düşünsel kaosu da ortaya koyar. Öncelikle Efruz'un doğuşuna okuyucunun tanık olduğu bu hikâyede Efruz'un esasen ciddi bir tahlili söz konusudur. Efruz, Osmanlı'da alafranga olma özentisi içinde ama liyakatsiz iyi yerlere gelmiş, içinde kahraman olma arzusu ve kendini önemli hissetme dürtüsü ile narsist denecek ölçüde dolu dürüst olmaktan uzak abartılı kişiliktir. Aynı zamanda sistemin çarpıklıklarından doğmuş olması da önemlidir. Toplumun toplumsal düzen algısının oturmamış ve bilinç seviyesinin alt düzeyde olduğunu da gösteren bu hikâye satırların arasında kaybolan ama muhakemeyi temsil eden Mümeyyiz tipinin silikleşmesi gerçeklerin, yalanla yer değiştirmesi ile nasıl marazi bir toplumun var olduğunu ortaya koyması bakımından da önemlidir.

Bir diğer önemli husus ise fikirlerin köksüzlüğünün ve Batıdan esinlenme yoluyla yansımalarının hikâye ile gösterilmesidir. Öncelikle Efruz, fesi dışında giyimi ve kendine çizdiği görünümü ile alafranga tiptir. Dil bildiği izlenimi uyandırdığı çevresinin kendisini sorgulamaması için gizemli bir profil olarak kendini göstermektedir. Dönemin kendine yeni düzende yer edinmeye çalışan birilerinin yakını şahıslarını nitelemektedir. Ayrıca isim ararken Osmanlıca, Farsça ve Arapça tamlamalardan mürekkep dili olan bir edebiyat akımı olan Edebiyat-ı Cedide romanlarına müracaat etmesi, ardından Batılı kralları düşünmesi tam olarak dönemin alafranga aydınının bakış açısını ortaya koymaktadır.

Ayrıca yazarın, Ahmet'i balkondan halkı izlerken düşündükleri ile tasvir ettiği bölüm dönemin aydını ve siyasetçisinin halk algısını ortaya koyması bakımından da önem taşır. Ahmet en güçlü kudretli hükümdardan dahi güçlü ve kudretli olduğunu düşünmekte ve Peygamberlerin bile kendi kadar ümmeti olmadığını yorumlamakta idi. Halkın taptığı kişi olduğunu düşünen Ahmet, kendine önemsenen insan ve elit sınıfa ait izlenimi vermek için önemli insanlarla iletişim halinde olduğunu ifade eden cümleler kurmaktadır.

“... Tam yatacaktım. Kapı çalındı. Mabeyn'den bir yaver [emir subayı] gelmiş, Darüssaade ağası beni istemiş!”, “Gidemem, hastayım...” diyecektim ama... Hınzır Arab'ın hatırını kırmaya gelmez ki... Bu soğukta kalktım, gittim. Yanıma şeyi.. evet, neyse.. onu yanıma aldım. Dışarı fırladım...”³⁵⁰

Ancak tamamı gerçektışı olan bu ifadeler dönemin sözde aydınlarının imajları ile yazara göre örtüşmektedir. Yazar,

“O cemiyet'in “fert” gibi, belki fertten ziyade hayalperver bir isterik [ruh hastası] olduğunu bilmezdi. Fertlerin inanamayacağı ne kadar kaba yalanlar vardı ki cemiyet bunlara hemen kapılır, fakat... Fakat çabuk ayılır; hayali, fertten çabuk inkisara [kırılmaya] uğradı”³⁵¹

diyerek toplumun beklentilerinin ve bir dava karşısında takındığı tutumun fertten daha hızlı değişeceğini çünkü kendi beklentilerine odaklanmış olduğunu ifade eder.

³⁵⁰ Seyfeddin Ömer, Bütün Hikâyeleri, s. 83.

³⁵¹ Seyfeddin Ömer, Bütün Hikâyeleri, s.84.

Hikâyede yer alan başka önemli nokta ise Efruz'un kimliğini reddine varan egosudur. Bu da dönemin aydınını tasvir için oldukça detaylı olarak hikâyede yer verilen noktalardan biridir. - Vatandaşlar! İçinizde bazı câhiller bana Çerkez diyorlarmış! Hayır. Ben Çerkez değilim. Ben hiçbir milletten değilim. Ben Efruz Bey'im! Ben hürüm! Ben herkese müsaviyim [eşitim]! Siz daha hürriyeti anlamamışsınız! Hürriyet demek Kanun-ı Esasî [anayasa] demektir! Kanun-ı Esasî "bilâ tefrik-i cins ü mezhep [milliyet ve din ayrımı olmaksızın]" demektir! "Bilâ tefrik-i cins ü mezhep" ne demektir? Biliyor musunuz? Diye halka açıklama yapan Efruz, hiçbir cins hiçbir mezhep yoktur diyerek aidiyetlerin üstünde kimliğini ve hürriyet felsefesini açıklar. Ona göre hürriyet felsefesi izahı şöyledir ;

"-... İnsan "hür" olunca müsavi [eşit] olur. Müsavi olunca kardeş olur. Din farkı, millet farkı kalmaz. Hürriyet karşısında böyle şeylerin hiç ehemmiyeti yoktur. Hele "milliyet" kadar budalalık olamaz. Sakın böyle bir iddiada bulunmayınız. İnsanların hepsi hürdür, kardeşler, müsavidir. Artık ayrılmaya mânâ var mı? Birbirinizin lisanını bilmiyorsanız "Esperanto" dilini öğreniniz. Haydi, hepiniz birleşiniz: Öpüşünüz. Sevişiniz. "Bilâ tefrik-i cins ü mezhep" bayrağının altına gelmeyenler müstebitlerdir [baskıcıdır]. Onlar bizim düşmanlarımızdır. Bırakınız onlar mabetlerine gitsinler. Bizim cinsimiz, bizim mezhebimiz birdir: İnsanlık... Haydi öpüşünüz. Vahi [boş] fikirleri, bâtil itikatları [inançları] vahşilere, yamyamlara bırakınız. Medenî olmaya çalışınız..."³⁵²

Medeni olmak tüm köken ve sosyal aidiyetleri reddederek bütünleşmektir. Bir çatı altında toplanmanın ilk koşulu ırk ve din kaynaklı esasların reddidir. Efruz Bey tüm sosyal hayatı temsil eden ve toplumu toplum yapan kurumları ve gereklerini reddettiğini ve izdivaç, aile, milliyet, hukuk gibi ne kadar içtimaî müessese [toplumsal yapı] varsa hepsinin birtakım bâtil, câhilane münasebetsizlikler olduğunu birçok delillerle anlatır. Halkı ikna eder. Hiçbir millîyeti benimsemeyen yerli İstanbullular, Rumların, Arapların, Arnavutların, Yahudilerin, Kürtlerin, Bulgarların, Ermenilerin boğazlarına atıldılar. Hepsini öpmeye başladılar. Yüz binlerce öpücüğün şapırtısından hâsıl olan büyük bir şakırtı havayı sarsıyordu.

Tüm bunlar olurken İttihat ve Terakki'den bir davet alan Efruz bey, yine nümayiş ile merkeze gider ve orada sorgulanır. Söylediği yalanlara ve kurgulara kendi de

³⁵² Seyfeddin Ömer, Bütün Hikâyeleri, s.96.

inandığı için karşısında İttihat ve Terakki mensubu görününce ve sorguya alınınca hiddetlenir ama korkudan hiç bir şey diyemez. Burada ilginç olan yazarın hürriyet ideali peşinden koşan ve halkı kendi peşinden lider gibi koşturan Efruz Beyin meselenin teşkilat boyutu ile ilgili bir fikri olmayacak kadar aymaz olduğu tasviridir. İttihat ve Terakki mensupları da şahsın sadece gösteriş için bu işlere kalkışması karşısında şaşkınlık içindedir. Kendisini tutuklarlar kısa süre sonra çıktığında halk toplumsal belleğinin zayıflığı sayesinde ve idealin kendine biçilmiş don olmadığını kavramaları neticesinde kahramanlarının varlığını unuttukları gerçeği ile karşılaşır kahraman. Efruz bey de tüm yaşananı unutmuş Selim Sırrı ile Rıza Tevfik'in peşine düşmüştür. Bu defa bu iki aydının peşine takılan halk kendi peşine de vakti ile takılan hürriyetperver kitleden ibarettir.

Yazarın, Selim Sırrı ile Rıza Tevfik isimlerini anma sebebi aslında mevcut fotoğrafın bütünü de bu iki aydın ve bu tarz aydınların tesiri olduğu ve Efruz gibi türedi tiplerin de esin kaynakları olduğuna yapılan vurgudur. Selim Sırrı ve Rıza Tevfik, II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde halkı coşturmak için yaptıkları konuşmalarla bilinmektedirler. Rıza Tevfik, âdeta II. Meşrutiyet'le özdeş siyasî bir kimliktir. Tahir Alangu da, Efruz Bey tipine temel teşkil eden kişinin Rıza Tevfik olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda Selim Sırrı Tarcan'ın anılarının yer aldığı kitabı “Hatıralarım” oldukça önemli bir belge niteliğindedir. Kitapta nutuk atma coşkusunun içinde nasıl uyandığı bu konuda kendi gibi hisseden ve davranan Rıza Tevfik ile bir araya gelişleri, halkı toplayışları ve kendilerine görevler belirlemeleri detaylı olarak anlatılmıştır.

Efruz Bey'in doğduğu bu hikâyeden sonra *Asiller Kulübü*³⁵³ adlı hikâye de aydın ve siyasî düzen eleştirisi niteliğindedir. Hikâye Efruz Bey tipi etrafında şekillenir ve aydın elitizmini hiciv eder.

Efruz Bey, üç günlük hürriyetperlik hayalinin ardından yine kendini önemli hissetme sıtmasına tutulmuştur Galatasaray Lisesi'nden tanıdığı dört arkadaşı ile “Asalet” değişkeni etrafında dernek kurmak niyetiyle yeniden ayağa kalkmıştır. Efruz Bey, Galatasaray Sultanîsi'nden tanıdığı, asil ve zengin dört eski dostunu çaya davet etmiştir. Azizüssüçüfüzirtaf, Dizanterici Salih Paşazade Nermin Bey, Kâmuran Kara

³⁵³ Seyfeddin, Ömer, “Asiller Kulübü”, Efruz Bey, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, s. 55.

Tanburîn Bey ve Müzekki Beydir. Efruz Bey'in asaleti nedeniyle gıpta ettiği, yazara göre ismini kendi gibi İstanbul'da hiç kimsenin bilmediği gayet meşhur, gayet büyük bir Arap şeyhinin oğlu olan Azizüssücufulüzzırtaf'tır.

“Monşer, asalet olmazsa bu ülke batar.” diyen Azizüssücufulüzzırtaf'ın bu görüşünden şüphe edenler avam, rezil baldırı çıplak olarak niteleniyordu. Kendini asil gören Efruz bey bu konuda daha ileri bir görüş ileri sürerek tabiaata bir çok hayvanın lideri olduğu gibi avamın da bir lideri olması gerektiğini belirtiyordu. Sohbetle Dizanterici Salih Paşazade Nermin Bey, meşrutiyeti hezeyan olarak nitelerken, Müzekki Bey den –ki yazar bu şahsı İngilizvari kesilmiş bıyıklı ve on üç yabancı dil bilen ama kitaplarını okuyamayan asil ve aydın olarak (!) tasvir eder- meşrutiyet asaletle zıd mıdır? sorusu gelir. Bu konuda Efruz bey farklı görüş bildirir. Ancak Kâmuran Kara Tanburîn Bey, tamamen politik bir tavırla ne zıddır ne değil diyerek kavramı göreceli kılar.

Hikâyede Ömer Seyfeddin, kahramanların içinde buldukları tavır ve dış görünüş ile çeşitli düşüncelerini tasvir ederken dönemin Batı kültürü tesirinde kalmış ama yarım yamalak alafrangalığı yakalmış özünde çeşitli kompleksleri barındıran aydınlarını eleştirmiştir. Dikkati çeken en önemli noktalardan biri ise kahramanların tümünün ortak özelliğinin kendilerinde olmayan asalet halinin şeklen var edilmeye çalışılması karşısında yaşadıkları yabancılaşmanın ortaya konmasıdır.

Efruz Bey her Perşembe dostlarından asil olduğuna kanaat getirdiklerini annesinin gelinlik eşyaları ile döşeli yarı alaturka yarı alafranga odasında ağırlamaktadır. Bu davete icabet edebilenler sadece alafranga eğitim almış paşazadelerdir. Bunun nedenlerini yazar şöyle ortaya koyar;

“Evine asillerden, paşazadelerden başkasını kabul etmezdi. Kibar, zengin, asil bir aile içinde alafranga terbiye alarak büyümeyenler salonlara kabul edilmeye lâyık değildiler. Çünkü bunlar ne kadar yüksek mevkilere geçseler, hatta mebus, milyoner olsalar, yine “adab-ı muaşeret” denilen kaidelere, usûllere kendilerini uyduramazlar, çizgili pantolonun altına sarı potin giymek nezaketsizliğini irtikâp ederlerdi. Hele başlarından feslerini çıkarıp kapının yanındaki portmantoya bırakmamaları, salona, sokağa çıkar gibi fesle girmeleri tahammül olunur rezaletlerden değildi. Çayı tıpkı Şehzadebaşı'ndaki çayhanelerdeki Türklerin tavrıyla içerlerdi. Likör kadehini tutmasını, bisküit almasını bilmezlerdi. Yemek yemesini, çay içmesini, reverans yapmasını [eğilerek selâm vermesini] bilmeyen insan mıydı? Hâlbuki bir salona ancak medenî

sayılabilecek alafranga beyler girebilirlerdi. Efruz Bey'in çocukluğunda Galatasaray Sultanîsi'nde tanıdığı arkadaşlarının hemen hepsi böyle “distingué” [kibar], böyle medenî idiler. Hususıyla bugünkü davetli arkadaşları, hepsi asildi. Biri krala yakın bir prens, diğerleri de kont, markil sayılabilirlerdi. Hepsi Terzi Mir'de giyinirlerdi. Küçük parmaklarındaki uzun tırnaklarla o kadar bedî [güzel] bir tarzda şakaklarının yanlarını, burunlarının uçlarını kaşırlardı ki... Kendilerini görüp asaletlerine hükmetmemek mümkün değildi.”³⁵⁴

Yukarıda yer alan açıklamalarda dikkati çeken unsurlar asalet adı altında toplumdaki aydınlarda bulunan mevcut elitist tavrı ortaya koyması bakımından bir anlamda aydın kompleksini ve kimliksizliğini eleştirmesi bakımından önemlidir. Aydının sadece biçimden ibaret asalet algısı ile kendine asil bir soy hikâyesi uydurma gayretini hikâyenin ileri ki bölümlerinde görmek mümkündür. Asillerden birinin babası zengin ama okuma yazma bilmeyen doktordur. Ama asil uzun uzun bir soy hikâyesi uydurmuştur. Diğer kahramanlarda halk arasında bilinen hikâyelerinin aksine yine asil bir soydan geldiklerine dair hikâyelerini kulübün diğer üyeleri ile paylaşmışlardır.

Efruz Bey, toplumsal kabul görmek için tıpkı batıdaki gibi unvan almaları gerektiği konusunda gruba bir teklif sunmuş hepsi kendi hikâyesine göre prens, kont, marki gibi unvanlar almışlardır.

Biçim ve düşünce olarak alafranga tasvir edilen kahramanlar artık kendilerine aldıkları Batı kaynaklı asalet ünvanları ile tüm aidiyetlerini inkar etmiş ve farklı bir toplumsal tabakadan olduklarını kendi kendilerine ilan etmişlerdir. İlk toplantı sonunda Pera Palas'ta buluşmak üzere sözleşen grup kulüp kurmak konusunda hemfikirdi. Kulübün amacı ise yazarın ifadesiyle şu şekildedir ;

“Oraya bütün asiller toplanacaklar, Şark'ta, Garp'ta olduğu gibi asaletin hakkını arayacaklar, milletlerin idaresini ellerine alacaklar, avamı [sıradan kimseleri] -asillerin iddiasızlığından fırsat bularak- sıçradıkları yüksek mevkilerden indirecekler, lâyük oldukları kovuğa sokacaklardı.”³⁵⁵

³⁵⁴ Seyfeddin Ömer, Bütün Hikâyeleri, s.108.

³⁵⁵ Seyfeddin Ömer, Bütün Hikâyeleri, s.127.

Yani kulüp belli mevkiye gelmiş ama avam kesimden olan insanları yerinden ederek onların mevkilerine geçip yönetici sınıfı soylulardan oluşturmak olarak ifade edilmişti.

Toplantı bittiğinde Çerkez annesi ve ev halkına Efruz'dan sonra Prens unvanını ilan etti bu defa annesi son derece alaturka besmele ve peygamber ismi lehvaların olduğu bir oda da gayet Şarklı bir şekilde oturuyordu. Efruz, prens lakabını tahmin edemeyen annesine ev halkına öfkelenerek bu ülke batmasın neresi batsın diye bağırmaya başladı. Annesi ise bari bu defa bir Müslüman adı alsaydın demekte idi. Ertesi gün Pera Palas önünde buluşan asilzadeler burada toplanmama kararı aldılar çünkü kendilerine muhalif olacak grupları bahane etseler de esas neden hiç birinin parasının olmaması idi. Burada Ömer Seyfeddin adeta tepeden tırnağa alafranga, aşırı batılı kimliksiz elitizmin sahte görüntülerini okuyucunun önüne fotoğrafçı gerçekliği ile yansıtmaktadır. Buluştukları yer ise Prens Zırtaf'ın evidir. Bu ev toplantının ortalarında kumarhane olarak işletildiği için basılacak ve asilzadelerin çok inandıkları kimlikleri açığa çıkacaktır. Ancak bunu dirençle reddeden Efruz Bey, asaletlerinin kıskanıldığı için başlarına böyle bir iş geldiğine kendini inandırarak rahatlayacaktır. Bu defa da kendini gerçekleştirme ve kimlik bunalımını çözme imkânı bulamayan Efruz Bey milliyetperverlik ipine tutunarak okuyucu ile buluşacaktır.

*Bilgi Bucağında*³⁵⁶ adlı hikâyede Efruz Bey, dernekçi olarak karşımıza çıkar. II. Meşrutiyet'in kültürel anlamda sosyalleşme yerleri dönemde kurulan ve çeşitli kimlikleri ve görüşleri ile var olan derneklerdir. Efruz Bey, üye olduğu dernekte dil, edebiyat ve tarih konferansları verir. İstanbul ve Türkiye halkı Türk değildir. Gerçek Türk, Rusya Türkleridir diyen Efruz Bey'e Rusya Türklerinden olan öğrenciler ona "Bizim Tolstoy'umuz" demektedirler.

Dil konusundaki konferansları ilgi çeken Efruz Bey çevresinde toplananların sayısı artmıştır. Önce, "en eski Türkçe" taraftarıdır. Efruz Bey hem eski hem yeni lisancılara karşısında olup kendine ait düşünceleri ile kitleyi etkisi altına alır. Eski lisancılara hazıra konmakla suçlayan Efruz Bey, Arapça Farsça sözlüklerden

³⁵⁶ Seyfeddin, Ömer, "Bilgi Bucağında", Efruz Bey, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, s. 55.

kullanılmamış kelime ve tamlamalar bulup kullanmanın bir meziyet gerektirmediğini ifade ederken yeni lisancılar için kolayına kaçmakla itham ediyordu.

Kolaylığın adını “tabîlik” koymuşlar. Hâlbuki sanat yapaydır. “Her tabîî şey, âdi demektir.” Türkçedeki bütün Arapça, Farsça, Fransızca kelimeler atılmalı, Türkçesi olmayanların yerine Tatarcadan, Moğolcadan alınmalıdır diye düşünüyordu.³⁵⁷

Bucak'ta, Efruz Bey yolundan gidenler zar zor dili öğrenmişler ama Efruz Bey fikrini mürekkep Türkçe kullanılmasından yana değiştirmişti. Efruz Bey'e göre, “Tasfiyecilerin ülküsü olan bu mübarek lisan artık bugün konuşulamaz. (...) Çünkü asıl Türkçe basittir. Basit, hakikat olamaz. (...) hakikat olabilecek lisan, mürekkep olan lisandır.”

Dolayısıyla bütün Bucaklılar “mürekkep lisan” taraftarı olmuşlardır. Eski Türkçeciler Arapça ve Farsça kelime, ek ve kurallar kullanılmasına taraftardır ama bu da dili basit olmaktan kurtaramaz. Fransızca, Almanca, Rumca, Latince ve daha başka dillerden de hem kelime ve ek hem de kurallar alınmalı ve herkes okurken de yazarken de “mürekkep lisan”ı kullanmaya mecbur olmalıdır.³⁵⁸ Efruz Bey'in ağzından dile getirilip alay edilen görüşler, Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan hareketinden itibaren eleştirdiği hususlardır.

Bazı beyitlerinde Türkçe olarak sadece bir fiil kullanan Nailî-i Kadîm Efruz Bey'e göre bir “yaratıcı”dır. Eski lisancılar Acem (İran) aruzunu, Yeni Lisancılar ise “parmak hesabı”nı (heceyi) tercih etmektedirler. Bunlardan biri hecelerin uzunluk kısalığına, diğeri hece sayısına dayanmaktadır. Efruz Bey ikisini de reddedip üçüncü bir ölçü bulmak peşindedir. Bulur: “El-kimya”!.. Ömer Seyfettin, “Vezinlerde el-kimya” başlıklı bir yazısında hece sayısı ve uzunluğu dışında farklı bir vezin arayışını Yahya Kemâl'in muhtemelen şaka olarak söylediğini anlamayan bazı “saf gençler”den bahseder. O sıralar Ömer Seyfettin, şiir sanatı hakkında dönemin gençlerinden Reşit Süreyya Gürsey (1889-1962) ile tartışmaya tutuşmuştur. Bu ipuçları, yazarın alay ettiği anlayış ve temsilcisi konusunda yeterince aydınlatıcıdır.³⁵⁹

³⁵⁷ Polat, Nazım Hikmet, İnceleme, “, Efruz Bey”, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.15.

³⁵⁸ Polat, İnceleme, s.28.

³⁵⁹ Polat, İnceleme, s.28.

Efruz Bey'in şiir görüşü de ilginçtir: "Hissettiğinizi bir başkasına veya kendinize hissettirmek... Elinize dokundurduğunuzda hissettiğiniz acıyı, sevgilinizin yanağına sigara dokundurmakla ona da hissettirmiş olursunuz. Şiir budur, yoksa vezinli kafiyeli söz değil." Bu ifadeler Recaizade'nin ve Abdülhak Hamid'in, Tanzimat devri aydınlarının toplumsal faydacı şiir ve edebiyat anlayışına karşı geliştirdikleri poetik görüşleri ima etmektedir. Bu şairler, şiiri ferdiyetçi bir mecraya çekmişlerdir. Şiirin geniş kitleler tarafından ilgi görüp görmemesiyle ilgilenmemişlerdir.³⁶⁰ Efruz Bey, alfabe konusunda da görüş sahibidir. "Milaslı'nın harfleri"ni tercih eder. Çünkü bunlar insanlığı hem cehaletten kurtaracak hem de göz sağlığına yarayacaktır. "Milaslı'nın harfleri" diye alaya alınan alfabe, Arap harflerinin bitişik değil ayrık (tek tek) yazılması esasına dayanır. Milaslı Dr. İsmail Hakkı (1870-1839) tarafından "Huruf-ı Munfasıla" adıyla geliştirilen bu yazı sistemini yaygınlaştırmak için Yeni Yazı adlı bir dergi çıkarılmıştır. Enver Paşa Harbiye Nazırı olarak bazı yazışmalarda ve Ordu Salnamesi'nde (1914) kullandığı için bu yazma biçimine "Enverî" de denmiştir. Ömer Seyfettin, Enver Paşa'nın bu sisteme ilgi göstermesinden bahsetmemekte ama Cenap Şahabettin, Abdülaziz Çaviş ve Halit Ziya gibi aydınların ayrık harflerle yazmayı "olabilir" diye görmelerini alaya almaktadır.³⁶¹ Efruz Bey'in asıl âlimliği tarih derslerinde ortaya çıkmıştır. O keşfetmiştir ki "biz Türk değiliz; asıl Türk olanlar Amerikalılardır. Diğer bazı milletler gibi onlar da dillerini kaybettikleri için şimdi İngilizce konuşmaktadırlar." Ömer Seyfettin bu alaylarıyla, Türklüğü yaşanan hayatın ve belgelenebilen tarihin dışında efsanelerde aramayı eleştirmektedir.³⁶²

Bucak yönetimi tarafından uygun görülmeyen Efruz Bey, vereceği konferansın metnini önceden Yönetim Kuruluna sunması istenince, Bucakçılığını Turan'ın merkezinde sürdürmek için oradan ayrılır.

Efruz Bey'in Açık Hava Mektebi³⁶³ adlı öykü toplumsal değişme ve Batılılaşmayı ayrıca neticesinde ortaya çıkan kimliksizleşmeyi eğitim alanında ele alır. Efruz Bey, Bucaktan ayrılmış evde kitapları arasında çalışmaya başlamıştır ancak Avrupa'dan ısmarladığı kitaplar postada gecikmekte olduğundan bilginin kaynağına yolculuk

³⁶⁰ Polat, İnceleme, s.29.

³⁶¹ Polat, İnceleme, s.30.

³⁶² Polat, İnceleme, s.31.

³⁶³ Seyfeddin, Ömer, "Efruz Bey'in Açık Hava Mektebi", Efruz Bey, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, s. 157.

etmeye niyetlenir. Çok güvendiği Müfat Bey adlı inziva halinde yaşayan toplumdaki biraz kopuk bir dostuna konuyu danışmak isteyen Efruz Bey coşku ile yola çıkar.

Hikâyede sözü edilen Müfat bey, Sat-ı El Husri olup ilk çocuk yuvasını kuran isimdir. Yazar tıfil kovuğu diye alay etmektedir. Efruz bey ise “Türkiye’de ilk açık hava okulunu Çamlıca’da açan İsmayıl Hakkı Baltacıoğludur”.³⁶⁴ Bu iki eğitimci dönemin iş bilirği halinde çalışan teori ile pratiği bir araya getiren önemli eğitimcileridir.

Satı Bey, daha Kasım 1908’de Dârümuallimîn-i Âliye müdürlüğüne tayin edildiğinde Müdür yardımcılığı görevine İsmayıl Hakkı Bey’i (Baltacıoğlu) getirmişti. Tevfik Fikret ile de görüş birliği içindeydi. Yeni Mektep’te Çocuk Yuvası’nı kurduğunda, Tevfik Fikret Şermin’in (1914) adlı çocuk şiiri kitabının başındaki “İthaf” manzumesini “Yuva’nın minimini yavrusuna” yazmış ve “Yuva, fazıl kardeşim Satı Bey’in Yeni Mektep’inde miniminilere mahsus kısım için tercihan intihap edilen güzel isimdir.” şeklinde bir açıklama eklemiştir. Bu sıralar Osmanlıcı olan Satı Bey’i Türkocağı çevreleri de alkışlıyor hatta kendisini nasıl tanıtırta tanıtın, bu tür hizmetleriyle onu Türk hatta Türkçü kabul ediyordu.³⁶⁵

Türkocağı’nın resmî yayın organı Türk Yurdu’nun “Türklük Şuurunu” sütununda şöyle yazılıyordu:

“Yeni Mektep ve Çocuk Yuvası:

“Bazı kimselerin ruhunda bitmez tükenmez bir enerji hazinesi bulunur ve o hazinenin doluluğundan emin olan mesut sahibi ekseriya haricin yardımlarını bile ağır görür, Dârümuallimîn Müdür-i sabıkı Sâtı Bey işte o nevi mümtaz şahsiyetlerdendir. Osmanlı heyet-i İçtimaiyesinin şekline, istikbâline dair esas fikirlerinin, fikirlerimize ekseriya muhalif olduğunu bilmekle beraber, mebdelerine sadık kalmak, gayesini sebat ile takip etmek, her esen rüzgâra tebaan kavuk sallamamak gibi memleketimizde maatteessüf ender görülen faziletlerinin meftunu olduğumuzu daima söyleye gelmişizdir. Yorulmak bilmeyen bu Türk Frobel’in bugünlerde -kendileri ne derlerse desinler, Sâtı Bey bizce bir Türk’tür- yeni ve mübarek bir devre-i mesâisi daha başlamakta olduğunu evrak-ı havadisten haber alarak seviniyoruz. Sâtı Bey, Selanik Feyziye Mektebi Encümen-i İdaresiyle birleşerek “Yeni Mektep” ve “Çocuk Yuvası” -Bu unvan Sâtı Beyin hatta Türkçü olduğunu göstermiyor mu?- açıyor. Bir zamanlar

³⁶⁴ Alangu. Tahir, age, s. 492.

³⁶⁵ Polat, İnceleme, s. 32

Cavit Bey gibi muallimleri bulunan Feyziye Mektebinin Sâti Bey gibi bir pedagoğa birleşmesi, Türk çocuklarının “Kimseden ümmîd-i feyz etmeyecek, perrü bal dilenmeyecek” kendi kendilerine kâfi adamlar olmak üzere yetiştirileceğine kuvvetli bir delil demektir. Türk Yurdu, çocuk yuvasına ve yeni mektebe parlak bir istikbâl, Sâti Bey’e ve Feyziye Mektebi idaresine tam bir muvaffakiyet diliyor.³⁶⁶

Satı Bey, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yenilince artık Osmanlıcılıktan Arap ırkçılığına kaydı. Nisan 1919’da toplanan Matbuat Kongresi’nde, yeni kurulacak Arap devletlerinin hizmetine gireceğini açıkladı Temmuz 1919’da Suriye’ye gitti. “Ona göre Osmanlı Devleti çatısı altında iyi yetişen Araplar’ın yeni şartlardaki en önemli görevi, bilgi ve birikimlerini Arap topraklarında kurulacak olan yönetimlerin hizmetine sunmaktı.³⁶⁷

Ömer Seyfeddin, Tanzimat ile başlayan toplumsal çözülmenin eğitim anlayışı üzerindeki yansımalarını aktardığı hikâyesinde Batı’dan devşirilen eğitim yöntem ve tekniklerinin Türk insanının ve toplumunun gerçeği ile uyuşmamasına değinirken aynı zamanda işin ruhunu idrak edememiş, dönemin eğitim sahasında önemli projeler yapmış ve belki de bu anlamda bazı olumlu ve olumsuz izler bırakmış, aydınları meselenin ruhunu idrak edemediklerini ortaya koymuştur. Bütün eleştirilerinin yanında kaygan zeminde siyasî düşüncelerinin hareket ettiğini gözlemlediği ve bugün eğitim tarihine geçmiş isimleri de eleştirmiştir. Mekanik toplum düzeninin inşası yerine Türk toplumunun niteliklerine yaklaşan bir eğitim anlayışının o dönemde de neden ortaya koyamadığını aydın eleştirisi yoluyla bu güne yansıtmıştır. Bugün hala eğitim sosyolojisi ve pedagoji sahasında adı geçen şahısların isimleri sadece disiplinin perspektifinden okunmaktadır ancak tarihsel süreç içinde toplumsal gerçeklik dikkate alınıp resmin tümüne bakıldığında kimlik ve yabancılaşma ekseninde yeniden değerlendirmeye gidilmesi doğru olacaktır.

*Sivrisinek*³⁶⁸ adlı hikâye, ferdîyetçilik eleştirisidir. Ziya Gökalp’in sosyolojik görüşlerinin temelini oluşturan toplumcu fayda anlayışını temele alarak Sivrisinek ve Rüzgar toplumdaki liyakat sahibi bir yere gelmiş insanlarla liyakatsız şarlatan tipleri temsil ediyor. Sivrisinek, kendini çok yeterli ve donanımlı gören ama kıskanıldığı için

³⁶⁶ “Yeni Mektep ve Çocuk Yuvası”, Türk Yurdu, yıl: 4, sayı: 78, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915), s.2510.

³⁶⁷ Buzpınar, Ş. Tufan “Satı el-Husri”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 36, İSAM Yay., 2009, s.177.

³⁶⁸ Seyfeddin, Ömer, “Sivrisinek”, Efruz Bey, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, s. 225..

bir yere gelemediğini savunan ve sürekli liyakatle bir yerlere gelmiş insanların dedikodusunu yapan ama karşı karşıya geldiğinde de bu insanlara sırnaşan, dalkavukluk yapan insanları nitelerken Rüzgar, gerçekten donanımlı, toplumsal fayda görüşünü önemseyen nitelikli insanları niteler. Yazar Sivrisinek olarak nitelediği insanları egoist ve ferdiyetçi olarak tasvir eder.

*Tam Bir Görüş*³⁶⁹ adlı hikâyede Efruz Bey, memleketin Sosyoloji ile kurtulacağına inanan bir aydın olarak Türk Bucağı'nda Sosyoloji dersleri vermektedir. Ne kürsü müderrisi olmaya adaydır. Yolda rastladığı arkadaşlarına kütüphanelerde çok yoğun çalıştığını ifade ettiğinde arkadaşlarından biri tozlu raflar arasında mikrop kapacağını söyleyince Efruz Bey onlara alay edercesine ve küçümseyerek bakar ve; *“Heyhat! Zavallı boş gezenler! dedi, memleket ilim istiyor, memleket say istiyor. Memleket “ilmî görüş” istiyor. Memleketi sosyoloji kurtaracak... Siz hâlâ sürtmek, dolaşmak sevdasındasınız.”*³⁷⁰ diyerek eleştirir.

Sonra arkadaşları sosyoloji biliminin imkânlarının toplumun içinde aranması gerektiğinden yola çıkarak Efruz'u onlarla gezmeye ikna ederler. Efruz Bey arkadaşlarına Durkheim'dan ve toplumsal yapıdan uzun uzun söz eder. Arkadaşları ile önlerine çıkan bir köye giren Efruz Bey köy sosyal yapısının insanı saran özelliklerinden sosyalleşmenin ne kadar rahat olduğundan, köylünün şehirli gibi toplumsal değişme ile yabancılaşmadığından söz eder. Ancak önlerine çıkan köylüler selam almamakta ve yolu sordukları halde yardım etmemektedirler. Şaşırarak Efruz Bey hayal kırıklığının büyüğünü girdikleri kahvede yaşar. Kahveci son derece kaba davrandığı gibi onlar şehirden geldiği için onlara çok fazla hesap çıkarır ve nedenini soran Efruz Bey'e hakaret eder. Onlara başından beri yardımcı olan çocuğun Türk köylüsü olduğunu gerçek insan olduğunu kahvedekilere öfke ile ilan ettiğinde kahve halkı gülmeye başlar. Çünkü çocuk çingenedir. Efruzu'un topluma dair okudukları ile toplumun gerçek hali onu sosyolojinin imkânları açısından düşündürür.

Değişimin girdiği toplumun her kesiminde değerlerin çürüdüğüne dair gerçeği kahramanın yaşantısını üzerinden okuyucuya nakleden yazar, toplumun değerlerini kaybedişini ve bunu fark etme becerisinden yoksun aydını eleştirmiştir.

³⁶⁹ Seyfeddin, Ömer, “Tam Bir Görüş”, Efruz Bey, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, s. 232.

³⁷⁰ Seyfeddin Ömer, Bütün Hikâyeleri, s.232.

*Gayet Büyük bir adam*³⁷¹ adlı hikâye, Efruz Bey serisinin ilk hikâyesi olup Efruz Bey ismi henüz söylenmemiştir. Bir embiryoloji hekimi ve araştırmacısı olan kahraman, İzmir’de yaşamaktadır ve Meşrutiyet ilan edilmiş halk gece gündüz sokaklarda istibdat döneminde yasak olan her şeyi tecrübe etmektedir. Kahramanın arkadaşları ona yolda rastlayıp Meşrutiyet coşkusu ile senin gibi şair feylesof, muharrir, müverrih, müftennin ancak ülkesine İstanbul’da hizmet edebilir oraya git demişler ve omuzlarına alıp sokak sokak gezdirmişlerdir. İçten içe bunu hak ettiğini düşünen kahraman, ülkenin tek embiryoloji uzmanı olmakla kendi ile övünür. Halkın arasına karışan aydın (!), halka hizmet edeceği için halkın neler yaşadığını paylaştığını bilmek üzere sokaktaki sarhoşları takip eder. Onlar da hürriyeti sokak sokak sabaha kadar gezip sarhoş olmak olarak idrak etmişlerdir. Sonunda bir işkembecide onlarla durup onlar gibi kendine işkembe söyleyen alim kişi, hesabı ödeyemez. Yeleğini rehin bırakır içtiği çorba karşılığı. Ancak ders noktalarını bırakmak istemiştir önce kağıt yığını para etmez diyerek lokantacı tarafından bilimi aşağılanmıştır.

Alim, kaldığı pansiyona gelir ve orada pansiyon sahibi onu borcu olduğu için kötü karşılar ve parasını ödemezse tüm kitaplarına, notlarına rehin koyduğunu alamayacağını söyler. Kahraman hemen kendi disiplininin önde gelen isimlerinden olan Spencer’ı düşünür. Onun da bir çok defa para kaybettiğini, Fransız ve Almanların destekelerini kabul etmeden ayakta kalma mücadelesi verdiğini, kendinin de bu yolda olduğunu iç sesi ile kendine anlatır ve kendini haklılaştırır.

Sonrasında tekrar geçrek durumunu düşününce Spencer’ı enayilikle suçlar ve kendisinin böyle bir durumda böyle davranmayacağına kanaat getirir. İlan edilen hürriyetin getireceği ilim iklimini halkın inşa edeceğini ve onun ilmini halkın takdir edip onu maddi manevi yücelteceğini düşünür. Hayalleri büyür ve bir embiryoloji enstitüsü başında kendini hayal eder. Ancak kaldığı bekâr odalarının sahibi yine onu kendine getirir. İstanbul’u idealine iyice yerleştirir. Efruz Bey’in ilk tasarısı sayılacak bu hikâyede, ilim adamının ülkedeki halinin yanında ilim adamının kendilik değeri konusunda kendine yabancılaşması işlenmiştir.

³⁷¹ Seyfeddin, Ömer, “Gayet Büyük Bir Adam”, Ashab-ı Kehfimiz, (1.Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2017, s.144.

*Şimeler*³⁷² adlı hikâye bu hikâyenin devamı niteliğindedir. Efruz Bey adı geçmemekle birlikte bu hikâye için Polat, kahramanın özelliklerinin Rıza Tevfik ile uyumlu olduğunu söyler.

Hikâyede bahsi geçen aydın gece gündüz okuyan yazan feylesof kişiliktir. Ancak millîyetçilik ve din çatısı altında milletlerin varoluşunun karşısındadır. Özellikle millî kimliği red etmekte ve bunu ilkelik olarak görmekte, döneminde Turancı görüşleri ortaya çıkaranları da son derece dar görüşlü bulmaktadır. Millî ve dini idealleri vahşice bulan aydın, kökeni batıya dayalı dediği Panİslâmizm, Pantürkizm aleyhine gazete yazıları kaleme almış ve Yeni Hayat görüşünü benimseyenleri üstü kapalı eleştirirken kendilerine övgü dolu mektuplar yazmıştır.

Cemaatlerin din vemilliyet eksenli oluşumlar halinde var olamayacağını dış etkilerle dağılacaklarını ve orada cemiyet içinde ferdin ve ferdiyeteçiliğin kalacağını anlatan feylesof (!) aynı zamanda politikacı idi. O sahada da Sırp ve Rumlar ile Arnavutları pek millîyetçi gördüğünden dar kafalı olarak yorumlardı.

Ancak Kozmidi ve Boşo ile iyi dosttu ve bu iki isim II.Meşrutiyet meclisinde Ermeni ve Rum milletvekilleri idi. Millîyetperver ve sağlam insanlar olarak kendilerini halka tanıtmıştı. Sonra Avrupalıların Etnografya ve Coğrafya konusundaki cahilliklerinin ispatı olarak 15 milyon Türk'ün varlığından söz etmelerini gösterirdi. Sadece Türklerin İstanbul'da mevcut bulunduğunu ifade etmekle kalmaz, şahsı için de ben siyonistim, Türk değilim, Türk içinden feylesof çıkar mı? derdi.

Türk kimliğini millî kimlik olarak kabul etmediği gibi kendi şahsında da böyle bir aidiyeti barındırmayan feylesof, Beyoğlu'ndan sık sık kitaplar alır hamalların sırtına yükler evine getirirdi. Kendi gibi evi de ilginç olarak tasvir edilen kahramanın kütüphanesindeki kitaplar sıkı sıkı kilitli, ortada kağıt kalemden çok kişisel koleksiyon eşyaları vardır. Abdülhamid bile onun bilgisinden çekinmiş haddini bildirememiştir. Sonrada politikaya girince etkin görevler almıştır vatan uğruna. Abdullah Cevdet ile Celal Nuri arasında o devirlerde İctihad'da süren Şime-i Husumet ve Şime-i Muhabbet kavgalarını bu büyük feylesof noktalayıp onları barıştırıp ayana alacaktır. Şime-i

³⁷² Seyfeddin, Ömer, “Şimeler” Haz. Nazım Hikmet Polat, Yapı Kredi Yayınları, (1. Baskı), 2011, İstanbul, s. 354.

Muhabbet ile Şime-i Husumetten birleştiklerinde ortaya Şime-i Menfaat çıkacaktır. Artık her ikisi de velinimetleri feylesofun sesi olmuştur. Ayan'da yer edinmişlerdir.

Bu hikâye dönemin değerleri hiçe sayan aşırı Batılılaşmış ama bir türlü kodlarını atamamış aydınını hedef alır. Millîyetçilik ve din gibi belli değerlerin ancak bireye zarar vereceğini, önemli olanın birey olduğunu ifade eden feylesof, çelişkilerle dolu ve sağlıksız kişiliğini her fırsatta güç gösterisi olarak sergilemekte ve çevresini biraz korkutarak biraz da kendine çok biliyor süsü vererek ezmektedir. Ama tüm hayatını gayet güzel sürdürmektedir. Bu anlamda karakter aşınmasını ortaya koyan yazar, bu karakterin değişen toplumsal ve siyasî gerçeklere göre nasıl değiştiğini de eleştirmektedir.

Ashab-ı Kehfimiz³⁷³ adlı hikâye yazarın aydın yabancılaşması ve kimlik meselesine yönelik değerlendirme ve eleştirilerini içeren niteliktedir. Şahıs ve mekândan bağımsız olarak 1913-1914 yıllarında kaleme alınmışsa da 1918 yılında, “*Ashab-ı Kehfimiz -Bir Ermeni Gencinin Hatıraları, İçtimaî Roman*” adı yayımlanmıştır.

“Ashab-ı Kehfimiz’in girişinde yazar eseri kaleme alma gayesini okura, bir edebî eser kaleme almak maksadından çok toplumdaki aydınların düşünce biçimlerinin, toplumun gerçeğinden kopukluğunun ölçüsünü ortaya koymak olarak açıklar.

Yazar, Meşrutiyet’in ilanından sonra toplumun aydın kesiminin, Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasal ve sosyal sorunlarının çözümü olarak Osmanlılık düşüncesi etrafında şekillenen bir siyaseti benimsedikleri izlenimini edinir.

Ömer Seyfeddin, Osmanlılık düşüncesinin sosyolojik olarak toplumsal yapının tarihsel gerçeğine aykırı olduğunu belirtir. *Dini, lisani, terbiyesi, tarihi, harsı, mefahiri [gurur kaynakları] ayrı olan fertlerin mecmuundan [toplamından] “müşterek bir milliyet” teşkil etmek imkânı yoktur*³⁷⁴ diyen Ömer Seyfeddin, “*Osmanlı devletinin idaresinde yaşayan her fert ‘bilâ-tefrik-i cins ü mezhep’ Osmanlı milletine*

³⁷³ Seyfeddin, Ömer, “Ashab-ı Kehfimiz ” Bütün Hikâyeler, Haz. Nazım Hikmet Polat, Yapı Kredi Yayınları, (1. Baskı), 2011, İstanbul, s. 354.

³⁷⁴ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.298.

mensuptur!”³⁷⁵ fikrinin kökeninin ise Tanzimat düşüncesi olduğunu işaret eder. Millî olmayan Tanzimat eğitiminin şekillendirdiği zihinlerin kurtarıcı olarak gördüğü Osmanlılık fikrinin hayalden ibaret olduğunun altını çizer. Tarihsel geçmişi ve buna bağlı kültürel birikimi ve belleği olan aynı dili konuşan Türk milletinin, ortaya atılan müşterek milliyet fikri ile varlığına Tanzimattan beri saldırıldığını açıklar. Osmanlılık ancak devletin adı olabilir diyen Ömer Seyfeddin aydınların, siyasî fikirlerinin toplumsal gerçekten uzaklığını gülünç olduğunu, Balkan Savaşları'nın toplumsal sonuçlarını ve siyasal nedenlerini kavrayamadıklarının altını çiziyor.

Halkın, millîyetin tanımını, arif bir tutumla “Dili dilime uyan, dini dinime uyan...” diye yaptığını ancak aydınların, toplumun yapısını şekillendiren sosyolojik değişkenleri dil ve din başta olmak üzere görmezden gelen tutumlarını eleştirir. Millet varlığını koruyacak siyasî ve sosyolojik düşünceler ileri sürmekten aciz aydınların bu tutumlarının siyasî ve sosyal sonuçları ağır olan siyasî olaylara zemin hazırladığını da vurgular. Topluma karşı sorumluluk taşımayan bu aydınların tüm olan bitene rağmen kültürel millîyetçilik ekseninde inşa edilen millî kimlik ve millî dil mefhumlarını abartılı bulacaklarını belirterek “...*fakat hâlâ milliyetperverliğe, Türkçülüğe aleyhtar geçinenlerin lisanda, edebiyatta, sanatta, siyasette -pek açıkça itiraf edemedikleri- gayeleri nedir? Eğer varsa hep bu boş hülyalar değil mi?*”³⁷⁶ diyerek eleştirir.

Mağara Mensupları anlamına gelen Ashab-ı Kehf, hikâye boyunca yazarın ele aldığı ve eleştirdiği aydının kimliğini ve onu oluşturan değişkenleri inkâr ederek toplumun gerçeğine yabancılaşma tutumunu tasvir etmesi açısından oldukça manidardır. Dönemin batıl inançlarına ve dünya hayatına sırt çeviren yedi genç ve köpekleri kıtmirin asırlarca bir mağarada uyumalarını okura hatırlatan yazarın amacı bir anlamda toplumsal gerçekten kopuş ve yabancılaşmanın aydını esir almasının tasavvurunu okur zihninde kolaylaştırmaktır.

Toplumsal fayda gözeterek yazdığı bu hikâyede Ömer Seyfeddin, diğer birkaç hikâyesinde de rastlanabilecek günlük imgesine belli bir dönemde sosyal ve siyasal nedenlerle meydana gelen toplumsal değişimi süreç olarak zihninde berraklaştırması için yer vermiştir.

³⁷⁵ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.298.

³⁷⁶ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.299.

Günlüğün sahibi, olan Ermeni genç, 24 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’in ilanının henüz gerçekleştiği ortamda insanın düşüncelerinde zaman içinde meydana gelen değişikliklere atıfla herşey gibi toplumun da değişeceğini ve bu değişimi gözlemlemenin en kolay yolunun da günlük tutmak olduğunu belirtir. Meşrutiyet’in verdiği ümidin tesiri ile böyle hissettiğini bir Ermeni olarak kan lekeleri ve kılıç gölgesiyle yıpranmış hatıralarının ileride hatırlanmak için yazılmaya değer olmadığını belirtir.

Ermeni gencin Meşrutiyet öncesi Kızıl Sultan diyerek Abdülhamid ve dönemini adeta bugünkü bazı gerçekten kopmuş Ermeni soykırımını vardır yalanını sürdüren aydınların ve politikacıların bakış açısı ile “*Kürt cellatlarına bizileri doğratan Kızıl Sultan’ın iktidarı birden söndü. İstibdat bahar sabahlarında uyanan bir adamın kâbuslu rüyası gibi tuhaf, gülünecek bir hatıra bırakarak silindi gitti*”³⁷⁷ şeklinde ifade etmesi dikkati çeker.

Ayrıca, dikkati çeken bir başka noktada Ermeni gencin Meşrutiyet ortamını etnik unsurlara bakarak algılayış biçimidir. Bu algı Türk millî kimliğini inkar eden kozmopolitlik ve insaniyet fikrini benimseyen aşırı batılılaşmış dönemin aydını, toplumsal yapıyı oluşturan ekalliyetler ve Batı’nın aynı çatı altında şuurlu ve şuursuz biçimde Türk varlığını imha etmek ideali ile birleşmelerinin tasviridir.

“Dinler barıştı. Milletler kaynaştı. Papazlar, mutaassıp [aşırı tutucu] hocalarla öpüştiler. Asırlarca birbirlerinin kanlarını emen, gözlerini oyan unsurlar kol kola oynadılar. Doğan hürriyet güneşini alkışladılar”³⁷⁸

Osmanlılık fikrinin ateşli savunucusu Ermeni genç, “*Bu bir sıtmadır, geçer... diyolar, güneşin altında yeni bir şey yoktur. Tanzimat hürriyetin aslı olamaz. Her millet, bir millettir*”³⁷⁹ diyen Türkçüleri “*bedbin*” olmakla, yanılıyor olmakla itham eder. Toplumsal yapıyı oluşturan tüm unsurların “Hür Osmanlılık” fikrini hararetle savunduklarına Beyoğlu’ndaki gösterileri işaret ediyor.

³⁷⁷ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.301.

³⁷⁸ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.301.

³⁷⁹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.301.

Meşrutiyetten önce içinde bulunduğu ümitsizlikle toplumsal sorunlara kendi kendine aradığı siyasî çözümler de dönemin Türk kimliğini inkâr eden kozmopolitik yanlısı aydınlarla aynı çizgidedir. Önce “*Ermenistan’da hiç olmazsa Rus himayesinde bir muhtariyet [özerklik] yapmak... Kürtlerle şehirlerde oturan Türkleri bir asır içinde Ermenileştirerek eski Ermeni imparatorluğunun temelini atmak...*” fikrini çözüm olarak görürken sonra toplumsal değişimin tesiri ile bunu saçma bulur ve Osmanlılık görüşünü benimsemesini menfaatleri gereği haklılaştırır.

“Niçin her millet ayrı bir zümre [topluluk], ayrı bir hükümet yaparak yaşasın? İşte bir arada, menfaat, komşuluk bağlarıyla pekâlâ anlaşılıyorlar. Amerikalılar mes’ut değil mi? Biz niçin Osmanlı olmayalım? Niçin bu otuz şu kadar milyonluk cemiyeti yıkalım? Mantıkla menfaat bizi hülyayla mefkûre [ülkü] peşinden koşmaktan menetmez mi?”³⁸⁰

Halkın Meşrutiyet’in ilanı ile yaşadığı coşkunun onu kendine getirdiğini adeta düşüncesinde devrim tesiri yarattığını belirten ihtilalci Hayikyan Osmanlıyım, Osmanlı kalacağım diyerek kimliğini adeta haykırır.

Günlüğün devamında Hayikyan vasıtası ile Ömer Seyfeddin dönemin Türkler dışındaki unsurlarının Meşrutiyetin ilk günlerindeki kadar mutlu olmadıklarını, millî kimliklerinin Osmanlılık adı altında gelenekleri ve diller ile tükeneyeceği konusunda endişeli olduklarını, Patrikhanelerin eski hukuk ve imtiyazların olmayışından rahatsız olduğunu dile getirir. O dönemde, Osmanlı olmaktan, kimliğini ve kültürünü yitirmekten tek endişe duymayan ve Osmanlılığını adeta dini gibi benimseyip tartışmayan Türklerdir. Ömer Seyfeddin, dönemin Türk milletinin tutumunu anlatır. Osmanlılık kimliğini benimsemiş Türklerin toplumsal düzen ve kanun için, Osmanlılık ideali ile millî kimliklerinden vazgeçmiş, ders kitaplarından, tarihlerinden ve gazetelerinden tümüyle millî kimliğe ilişkin tanımları ve Türklük ve Türk’e dair ne kadar kelime varsa hepsini çıkarmışlardır. Bir anlamda Osmanlı kimliğinin tesiri ile Türklük şuurunu yitirip, asimile olmaya gönüllü olmuşlardır. İnsaniyet fikri ve toplumsal kucaklaşma olarak gördükleri ortamda tüm unsurlar kendi millî kimlikleri için kaygı duyarken Meşrutiyet sarhoşu Türkler, hepimiz kardeşiz tek farkımız dindir,

³⁸⁰ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.302.

Osmanlılık herşeyden kutsaldır diye dolaşmaktadırlar. Rum, Arnavut, Ermeni, azınlıklar ise cemaatlerini temsil eden dini görünümlü siyasî liderlerinin tesiri ile Osmanlılık fikrini millî kimlikleri için tehdit olarak görmekte-dirler.

Dönemin siyasî ve fikir hareketlerinin içinde yer alırsa maddi durumunun sağladığı imtiyazla düzeleceğine inanan Ermeni genç, kendi görüşünü destekleyen oluşum bulamamak sıkıntısı içindedir. Ermeni fırkalarına katılmaz çünkü dönemin sağladığı özgürlük ortamında onlar millî kimlik ve bağımsızlık için çalışmaktadır ve Osmanlılık fikrine karşıdır. İttihat ve Terakki'nin tutumunu takip ederek onlara katılıp katılmayacağına karar vereceğini günlüğüne not alır.

Ashab-ı kehfimiz adeta topluma hâkim olan grupların dini ve etnik olarak ideallerinin ve bu uğurda belirledikleri hareket tarzını detaylandırarak toplumun şuur haritasını ortaya koyar. Dönemin ordusunun siyasî ve fikirsel durumuna da değinen Ömer Seyfeddin, hikâyede ordudaki alaylı-mektepli karşıtlığının yarattığı sosyal ve siyasî meselelere de değinir.

Jön Türklere dinsiz diyen, alaylıların Şeriatı getirip Jön Türkleri öldüreceğiz diyerek huzursuzlandıklarını Hayikyan'ın notlarından yola çıkarak okura nakleden yazar, şeriatı mektepli subayları öldürmek diye tanımlayan kesimin cehaletini kimlik şuru üzerinden de izah eder. Gazateci sıfatı ile alaylı bir askerle görüşen Hayikyan, şeriatın izahını istediğinde cevap alamadığı gibi kimliğini sorunca da kendini ne Türk ne diğer unsurlardan gören bu asker Müslüman olarak tanımlayacak kadar kavram karmaşası içindedir. Sadece mektepli olduğu için Genç Türkleri katletmek isteyen alaylı grubu idealsiz ve gagesiz ayaklanma içinde şeriat bilincinden de yoksun olarak tasvir eden yazar, ihtilalcilerin Beyoğlu meyhanelerinde sarhoş kadın peşinde olduklarını ve sokaklarda Şeriat isterük! diye dolaştıklarını belirtir. Ecnebi olduğu belli olsun diye Hayikyan, şapka giydiğini söylüyor. Aksi halde Jön Türk sanılıp katledileceği korkusu yaşıyor.

Başarısız ihtilal girişimi sonunda asılan şeriatçıların, darağacında dahi millîyetlerini inkar ettiklerini hatta Ermeni isyanlarını bile görmezden gelecek kadar kimlik konusunda şursuz olduklarını Hayikyan'ın ağzından aktaran yazar, neredeyse

bağımsızlık ilan edecek kadar başarıya ulaşmak üzere olan bir isyanı patırtı olarak yorumlayan Türkleri şüursuzluklarından dolayı eleştiriyor.

Hayikyan vasıtası ile toplumsal yapıda yaygın kabul gören Osmanlılık fikrinin sebep olduğu toplumsal sorunlar ve toplumsal değişme unsurları kimlik ekseninde ele alınmaktadır. Hikâyenin detaylarında Avrupa’da ve Osmanlı devleti sınırlarında yapılan ve etnik millîyetçilik cereyanını kışkırtan eserleri de yorumlayan yazar, İnsaniyetçi, Paris’te Hukuk eğitimi almış, fesi hariç tamamen batılı görünen Niyazi bey ile Hayikyan’ı bir araya getirir. Hayikyan, keşke Avrupa’ya giden Türkler hep böyle dönse!, diyecek kadar aydının, kimliksizleşmesine ve aşırı batılılaşmasına hayran kalmıştır.

İnsaniyetçi fikirleri adeta Hayikyan’a ufuk açan Niyazi Bey, İttihat ve Terakki’nin millî kimlik ideali ile hareketini Avrupa’da cereyan millîyetçi akımlar kadar tehlikesiz ve hayal mahsülü görmektedir.

René Pinon’un 1909 yılında Paris’te yayımlanan L’ Europe et l’Empire Otoman kitabında Türklerin kendi millîyetinden olanları kayırarak zor coğrafyalara azınlıkları gönderdiklerini ifade eder Niyazi karakteri ağızdan diyen Ömer Seyfeddin, Osmanlı’nın bu konudaki tutumunu ve altında yatan nedenleri şöyle izah ediyor:

“Meselâ René Pinon bir kitabında “Türkler, aldıkları askerinin içinden ırkça Türk olanları İstanbul’da, Edirne’de, Makedonya’nın mutedil [orta hâlli], güzel yerlerinde istihdam ederler, gayr-i Türkleri Yemen’e, Fizan’a, en uzak yerlere gönderirler.” diyor. Hâlbuki Osmanlı hükümeti tamamıyla bunun aksini yapmıştır. Arnavutlar, Araplar hep Hassa Ordusu’na gelirler. Yıldız’ın rahat kışlalarında askerliklerini yaparlar. Yemen’e, Fizan’a, Makedonya’ya hep Türkler, yani Anadolu çocukları gider. Hatta Yemen’e “Türk Mezarı” derler. Şimdiye kadar hastalıkla, harple bir milyondan ziyade Anadolu Türk’ün Yemen’de öldüğünü rivayet ederler. Mösyö René Pinon yalan söylemek, bize iftira etmek istemiyor. Onun kendi mantığı Türklerin böyle yapmasını, yani imparatorluğun fena, uzak yerlerine gayr-i Türkleri göndermesini kabul ediyor. Bizim de böyle yaptığımıza hükmediyor.”³⁸¹

Kendi millîyetinden olan insanı korumak duygusunun batıdaki karşılığı millîyetçiliktir diyen yazar, millî kimlik konusunun bir batılı için bu kadar önemli iken

³⁸¹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.308.

Türk'ün kendi insanını feda edecek kadar Türklük şuurundan eksik olduğunu ifade ederek eleştiriyor. Milliyet Mutaasıpları dediği ve batı ülkelerinin de beynelmilel fikir dediği Osmanlılık fikrini idrak edemedikleri için unsurları kışkırttıklarını düşünen Niyazi bey vasıtası ile dönemin düşünce akımı olan ulusçuluğun batıdaki hakimiyetini yorumluyor.

Bunun dışında alafranga Ziyazi Bey'in düşünceleri aracılığı ile Ömer Seyfeddin, dönemin Osmanlıcılık idealinde birleşmiş aydınlarının millî kimlik gerçeğinden kopukluklarının sınırlarını okura yansıtıyor. Dönemin Batı sempatizanı alafranga aydını, Batı'nın Osmanlı hakkındaki kanaatlerinin yanlışlığını toplumu yerinde incelememek gibi ilmî nedenlere dayandırırken bunun sonucunda kendilerine Türk milletinden daha yakın gördükleri Hristiyan azınlıkları millî kimliklerine sahip çıkmaları konusundaki uyarılarını da yanlış anlamadan kaynaklı görmektedir. Ulusçuluk gibi muhafazakâr bir düşüncenin tesirindeki Avrupa'nın Türklük diye bir derdi olmayan Türkler'i tanımadıklarını bu nedenle Türkiye ve Türkler demekte ısrar ettiklerini ifade eder.

Yazar, Türklerin millî kimlik konusunda asimile olduklarına kanıt olarak Niyazi Bey vasıtası ile Tanzimat maarifi meydana diyerek ders kitaplarında, coğrafya kitabında, "Türkiye" diye bir memleket isminin bulunmamasını örnek verir. Bir anlamda Ömer Seyfeddin, II.Meşrutiyet devrine gelene kadar aşama aşama Türklerin nasıl kilmiklerini yitirdiğini örneklerle izah eder. Avrupa-yı Osmanî, Asya-yı Ashab-Osmanî, Afrika-yı Osmanî, sonra hepsine birden "Memâlik-i Osmaniye" gibi kavramlarla coğrafyayı ve devletin varlığını ifade ederek resmî olarak Türk ve Türklük kavramını ortadan kaldırdıklarını eğitimin yanında teşkilat olarak da gelenekten koştuklarını belirtir. Tarih derslerinde Türk kelimesi geçmemektedir. Hatta kendi kahramanlarını küfürle anan kahramanlıklarını yeren bir tarihin inşa edildiğini Sezar, İskender, Napolyon gibi batılı devlet büyüklerinin ve tarihlerinin övüldüğünü belirtir. Yahya Kemal'e atıf ile bazı şairlerin bu kahramanlar için şiirler kaleme aldıklarını ve Mehmet Emin gibi şairlerin ideallerini dile getirdikleri şiirlerini aşağıladıklarını söyler. Kültürel, tarihsel ve sosyal anlamda millî bilincin tükenişinin boyutlarını ortaya koyan Ömer Seyfeddin, kahramanlık destanlarının ve şiirlerinin sadece halkın belleğinde kaldığını yabancılaşan aydının geliştirdiği Türklük kompleksi ile şiirde millî ideali

küçümsediğini belirtir. Dil meselesini de aynı ekseninde ele alan Ömer Seyfeddin, dönemin yabancılaşmış ve kimliğinden hızla kopmuş, millî belleğini yitirmiş aydınının millî lisan konusundaki düşünceleri de Niyazi Bey'e şöyle söyler;

“Memleketimizde “Türk, Türklük, Türkiye, Türkiyat” kelimelerinin medlûlleri [karşılıkları] olmadığı gibi “Türkçe” diye de bir lisan yoktur. Biliyorsunuz ki lengüistik [dilbilim] ilmi “Her lisan bir lisandır.” der. Biz Osmanlılar bu kaideyi asırlarca evvel bozmuşuz. Yeni sun’î [yapay] bir lisan yaratmışız. Türkçe sarfını [şekil bilgisini], Türkçe nahvini [sözdizimini] yalnız avamla [sıradan halk ile] kadınlar kullanırlar. Mütefekkirlerimizin [düşünürlerimizin], âlimlerimizin, ediplerimizin, ayrıca “Osmanlıca” namı tahtında üç lisanın ittihadından mürekkep [birleşmesinden meydana gelmiş] bir tahrir lisanı [yazı dili] vardır. Bu lisanda üç lisanın kelimeleri, kaideleri bulunur. Vakıa [gerçi] her lisandan her lisana kelimeler geçebilir. Meselâ İngilizcenin birçok kelimeleri Fransızcadır. Fakat İngilizceleşmiş, İngilizce kaidelerine tâbi olmuşlardır. Osmanlıcada ise aksi... Arapça kelimeler Arapça, Acemce kelimeler Acemce kalmışlardır. Avam [halk takımı], kadınlar bunların telâffuzlarını bozarak Türkçenin selikasına [doğal söyleyişine], tecvidine [düzgün konuşulmasına] göre değiştirdikçe “galat” namı tahtında [“yanlış” adı altında] hemen Osmanlı âlimleri tashih ederler [düzeltirler]. Sonra dünyanın hiçbir lisanında olmayan bir hâdise... Osmanlıcaya, Arapça, Acemce kaideler, edatlar da girmiştir. “Bir lisana tabiata muhalif, yabancı lisanelerden alınma sarf [şekil bilgisi], nahiv [sözdizimi] kaideleri konulamaz. Çünkü lisanlar bir ‘müessesese’ [kurum] olduğundan değiştirilemez.” diyenlerin yalanları meydana çıkmıştır. Türkçenin esasında “müzekkerlik, müenneslik [erkek dişil cinsten kelime]” yokken Arapçanın bütün müzekker, müenneslik kaidelerini [kurallarını], tetâbu‘larını [zincirleme tamlamalarını], Acemcenin terkip kaidelerini [tamlama kurallarını], edatlarını [eklerini] kabul etmişiz. Her ne kadar köylülerle avam, daha doğrusu halk, sun’î [yapay] bu zengin lisanı kabul etmemişlerse de şairler, edipler, hükümet bu mevzu [yapmacık] “Osmanlıca” lisanını yazmışlar, konuşmuşlardır. Genç ediplerimiz lisanı daha ziyade muğlâklaştırıyorlar [karmaşıklıştırıyorlar]. Bu hususta Fikret’in, Faik Âli’nin, Süleyman Nazif’in, bilhassa Hüseyin Daniş’in büyük hizmetleri sebkat etmiştir [geçmiştir]. Osmanlıca, ilk vâzı‘larının [temel atanların], eski şairlerin, Nergisi’nin lisanına doğru yaklaşmaya başlamıştır. Edebiyatta biraz daha faaliyet olsa birkaç seneye kadar, nasılsa kalan Türkçe kelimeler, sıfatlar, fiiller de tahrir lisanından kaldırılacak... “İttihat” [birleşme] için birinci vasıta lisandır. Kendi lisanını böyle öldürmeye, kat’iyyen millî edebiyatını satırlara geçirmemeye ahdetmiş [söz vermiş] bir millet nasıl olur da dil millettaşlarıyla birleşebilir? Osmanlılar “Memâlik-i Osmaniye”nin haricindeki Türkleri asla tanımazlar. Onlarla hiçbir

münasebetleri yoktur. Hem olamaz da... Artık söyleyiniz, “Türkizm” iftirası kadar budalaca bir iftira olur mu?”³⁸²

Niyazi bey’in lisan hakkında söyledikleri, Osmanlıca taraftarlarının Osmanlılık bilinci ile millî kimliği yok etmek için ne yapılmalıdır? Sorusuna verdikleri cevap niteliğindedir. Ömer Seyfeddin Niyazi beye, avam ve havas ikiliğinin temenlinde lisan meselesinin olduğunu ifade ettirerek Sanat Sanat içindir! anlayışından daha fazlası olduğunu ifade etmiştir. Bir anlamda hem Türkçülük ideali çerçevesinde dilde sadeleşmeyi savunanların farkında olan bir aşırı Batılılaşmış, halktan kopmuş ve kimliğini kaybetmiş kitlenin bireyci davranış biçimlerini ortaya koymuştur.

Nizayi Bey’in dönemin sosyolojik ve edebî ve tarihsel anlamda tartışılan meseleler hakkındaki kanaatleri bunlarla sınırlı değildir. Osmanlılık nedir? sorusuna yabancılaşmış aydının verdiği cevap, dönemin bir anlamda Türkçülük karşıtlığının da analizi niteliğindedir.

“Bazı siyasî fırkaların [partilerin] Türkçülük gibi esassız bir ideali olsa bile, Osmanlı hükümeti daima Osmanlı kalacak, “Osmanlılık” haricinde hususî bir milliyet tanımayacaktır. Osmanlılık siyasî bir milliyettir. Tarihle, an’ane [gelenek] ile hiç münasebeti yoktur, Tanzimat ile beraber tesis edilmiştir [kurulmuştur]. Bu vahi [boş], bu tarihsiz milliyet son derece terakkiye [ilerlemeye], inkişafa müsaittir... Muhtelit [karma] unsurlardan bir milliyet... Zaman, Meşrutiyet bu hadiseyi doğuracak, tarihsiz olunca tabii taassupsuz [bağnaz olmadan] kalacak olan bu Osmanlı milliyeti yarım asır içinde dev adımlarıyla tealiye [yücelmeye], terakkiye yükselecektir. Şark’ta [Doğu ülkelerinde] henüz her şey hükümettedir. Babî’î’nin teessüs etmiş [temelleşmiş] ruhu öyle kavî [güçlü], öyle dinçtir ki, işte sizi temin ediyorum, ne İttihad-ı İslâmcıların, ne Türkçülerin hiçbir ideali oraya hulûl edemez [sokulamaz]. Osmanlı hükümetinin şiarı [parolası]: “Bilâ-tefrik-i cins ü mezhep” [soy ve inanç ayrımı] içindedir. Hele bir Türk asla bir Rum, bir Ermeni, bir Arnavut, bir Bulgar, ilh... gibi tarihi, milliyeti namına en küçük bir hak bile iddia edemez. “Türk” lâfzı kanunlardan, tarihlerden, coğrafyalardan, hatta bütün dimağlardan [şuurlardan] silinmiştir. Osmanlı, Osmanlı, Osmanlı... Hükümetin yürüdüğü bu gaye o kadar necip [asil], o kadar insanîdir ki bunu anlamak

³⁸² Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.309-310.

için Tanzimat'ın insanîyetçi zihniyetini araştırmak ister. Tanzimat'ta tarih, kin, garz, milliyet yoktur. Eğer hakikî Osmanlılık teessüs etse [kurulsa] dünyanın cenneti vatanımız olur. Ama buna yalnız Babiâli'nin *an'anesi muvaffak olamaz.*"³⁸³

Osmanlıcılık fikrini kurtuluş olarak gören aşırı Batılılaşmış aydın, aslında sevdiği batının da eleştirdiği doğunun da gerçeklerine yabancılaşmış olmakla beraber, İslâmcılık ve Türkçülük ideali çevresinde harekete geçenleri de bilinçsiz ve dünyanın geldiği ilerleme noktasını görememek minvalinden eleştirir. Tanzimatla ortaya çıkan insanîyet fikri, sistematik olarak tüm yapılara ve devlet politikasına yansımakla kalmamış, bireyi de kendi toplumsal gerçeğine yabancılaştırmıştır. Osmanlılık fikri ve yandaşları adeta dönemimizde bir süre önce yaşanan bir takım siyasî ve tarihi nitelikli hadiseleri okura düşündürmektedir.

Niyazi Bey'i dinleyen Osmanlı Ermenisi, adeta Türklerin bu kimliksizleşme hali ile gurur duymaktadır. Türkleri yere, göğe koyamamaktadır. Bizler Kürtler'in bile Ermeni olduğunu söylerken sizler kendi millîyetinizden vazgeçecek kadar yücesiniz diyen Hakikyan, günceli de temsil etmektedir.

Ömer Seyfeddin, Türklerin içinde en demokrat, en millîyetperver olan diye tanımladığı Ahmet Mithat Efendi'nin bile Osmanlılık propagandası tesirine girebildiğini şöyle ifade ediyor;

"Sözde Türklerin içinde en demokrat, en millîyetperver olan Ahmet Mithat bile Meşrutiyet'in ilk günlerinde neşrettiği bir makalede padişahın hanedanından başka Türkiye'de hiçbir Türk aile bulunmadığını yazıyordu."³⁸⁴

Meşrutiyetin ilanı ile Osmanlılık, Türkçülük ve İslâmcılık ideali etrafında bir araya gelenler hızla dernekler kurmaya başlamışlardır. Bu dernekler yaptıkları yayınlar ve toplantılar yoluyla geniş kitlelere propaganda yapma olanağı bulmuşlardır. Dönemin düşünürlerinin idealleri doğrultusunda kurdukları derneklerden biri de hikâyede Niyazi Bey'in, Hayikyan'a, "*Yakında bir cemiyet teşkil ediyoruz, dedi, "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep" [soy ve inanç farkı olmaksızın] herkes girebilecek*"³⁸⁵ diyerek müjdelediği

³⁸³ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.309-310

³⁸⁴ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.311.

³⁸⁵ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.311.

Osmanlıcılık propagandası yapmak üzere kurdukları başta ilmî ve sosyal, kurulduktan sonra hareket tarzı ile siyasî niteliklidir. Tamamen dönemin dernekleşme anlayışını ifade ettiği bu bölümde Ömer Seyfeddin, Osmanlıcılık çevresinde kurulan derneklerin amaçlarını da bu derneğin bildirgesinden hareketle ifade etmiştir. Niyazi Bey dönemin Osmanlılık ideali ile hareket aydınının kurduğu derneğin esasını, “bilâ-tefrik-i cins ü mezhep” diyerek Tanzimatta öngörülen tam kaynaşma olarak belirtir. Çünkü Niyazi bey temsilinde yabancılaşmış millî kimlik düşmanı aydınlar, mevcut Osmanlılığın her unsurun kendi okulu, dili ve millî anlayışının izlerini taşıyan değerlerinin varlığını sürdürmesi nedeniyle gerçek olmadığı görüşündedirler. Bu nedenle “Bilâ-tefrik-i cins ü mezhep”, kavramının ne olduğunu Ömer Seyfeddin, Osmanlılık yanlısı aydın düşüncesi perspektifinden şöyle açıklar;

“Bilâ-tefrik-i cins ü mezhep”, bu ne demektir biliyor musunuz? “Hiçbir cins, hiçbir mezhep yok, yalnız Osmanlılık var!” demektir. Tanzimat cinsin, mezhebin arasında müsavat [eşitlik] ilân ederek, onların ya hiç olmamasını yahut bir olmasını istemiştir. Bu büyük emeli yalnız kâğıtlara yazmış, kanunlara geçirmiş, yani hayalde bırakmış, fiile çıkaramamış. Meselâ o “yekpare, yekvücut” Osmanlılık için tek bir lisan, tek bir milliyet, tek bir din, tek bir terbiye, tek bir tarih, tek bir maarif ibda edememiş”³⁸⁶.

Aydınların bu idealin gerçek olabileceğine dair gösterdikleri kanıt aslında dönemin trajik bir görünümüdür. Ömer Seyfeddin, bu bölümde Türklüğün yok oluşundan feyz aldıklarını Hayikyan’ın akıl yürütmesi üzerinden şöyle dile getirir;

“Hakikaten ben de düşündüm. Unsurların hepsini kaynaştırıp tek bir lisan ile konuşturmadan, tek bir terbiye ile tek bir maarifle yetiştirmeden “yekpare, yekvücut” bir müessese temin olunamazdı. Evet mutlaka Tanzimatçılar bu hayali hakikat yapacaklarına kaildirler [inanıyorlardı]. İlk defa kendilerinin mensup oldukları Türk milliyetini Türklere unutturdular. “Türk” kelimesini tarihlerinden, edebiyatlarından, “Türkiye” kelimesini coğrafyadan kaldırdılar. İşte muvaffak oldular. Demek bir millet kendi müessesatını [kurumlarını], an’anatını [geleneklerini], lisanını, hatta milliyetinin ismini bile unutabilirmiş. Nitekim Hamdi Çavuş bana “Türk olmayıp, Müslüman olduğunu” söylemişti.”³⁸⁷

³⁸⁶ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.311.

³⁸⁷ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.312.

Günlüğün ilerleyen kısımlarında okur, “Osmanlı Kaynaşma Kulübü”nün kurulmuş ve milliyetçileri tüm itirazlarına rağmen devlete bildirgesini sunmuş olduğunu öğrenir, Hayikyan bu kozmopolit kulübe üye olması için Niyazi Bey’den mektup alır.

Ömer Seyfeddin, tüm bu beynelmilelci örgütlenmelerin ortak ilkelerinin “Bilâ-tefrik-i cins ü mezhep” olduğunu vurgular. Kulübün beyannameyi Osmanlılık görüşünün sadece eski lisan ve sanat sanat içindir görüşlerinden ibaret olmadığını ispatı niteliğindedir;

“1. “Osmanlı Kaynaşma Kulübü”ne “bilâ-tefrik-i cins ü mezhep” her Osmanlı girecek.2. Osmanlı namı altında toplanan milliyetlere umumî, müşterek bir terbiye verilecek, Türklük gibi sair [diğer] unsur ve milliyet hisleri yavaş yavaş iptal olunacak.3. “Osmanlı” vatanının birliği temin, yeni bir “Osmanlı” vatanîliği ihdas edilecek [meydana getirilecek].4. Bütün Osmanlılara umumî, müşterek bir lisan öğretilcek. Bu umumî Osmanlı lisanı, Osmanlı maarifinin, edebiyatının, ilminin lisanı sayılacak.5. Mekteplerde Osmanlılık haricinde hiçbir kavmiyete, milliyete kıymet verilmeyecek. Osmanlı memleketi çocukları kendi eski milliyetlerinin, kavmiyetlerinin tarihlerini, edebiyatlarını öğrenmeyecekler.6. Kulübümüz gayesine vusul [ulaşmak] için gazeteler, risaleler [kitapçıklar] çıkaracak, konferanslar verecek.”³⁸⁸

Kulübün ilk olarak Batı’nın sömürge haline getirmek istediği ülkelerde hayata geçirdiği bir müesseseyi inşa edecek oluşu fikirlerinin temelinde kozmopolitlik, insaniyet ve emperyalizm bileşenlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bir anlamda Osmanlılık fikrinin temel görüşleri ötekileştirme adına Batının uzak ülkelerde yürüttüğü faaliyetlerle benzerlik gösterir ki yöntemi belirleyen de yine etnogravya ve seyahat edebiyatının imkânlarıdır.

Niyazi Bey, “İzâbe-i anâsır” [milliyetleri eritme, asimilasyon] şubeleri açacaklarını halkın hangi etnik kökenden olursa olsun dinî ve millî bağlarını ortadan kaldırmaya gayret edeceklerini etnografya ilminin esaslarından faydalanacaklarını ifade ediyor. Ayrıca kulübün mensupları itibariyle de kozmopolit oluşu okura, dönemin gerçekliğini tamamen anlaması için yardımcı oluyor.

Hayikyan’ın aldığı davet karşısında bir müddet kendini sorguladığını gören okur, Hayikyan’ın en çok Türklerin milliyetini kaybetmiş olmasına rağmen kendi için tehlike

³⁸⁸ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.313-314.

görmesine ama diğer üyelerin de kendi gibi farklı etnik gruplardan ve dinden geldiklerini düşünerek rahatlamasına, kendi millî kimliği ve değerleri ile ilgili içinde bulunduğu cemaatin ona kazandırdıklarını kaybetme korkusuna şüphesiz şaşıracaktır. Bu ironik gerçeği Ömer Seyfeddin'in hikâye kurgusuna yerleştirmesi şüphesiz Türkler dışındaki unsurların kendilerini millî değerler üzerinden inşa etme fikrinin kökleri ile ilgili olduğu gerçeğine ve Türkler dışında hiçbir unsurun ne görüşü benimserse benimsesin kendi varoluşundan vargeçmiyeceğine yapılan vurgudur. Türkler dışında her etnik unsur Batı ile dil ve inanç çatısında birleşmektedir gerçeği de Hakikyan'ın bu tereddütünün bir başka yönüdür.

Kulübün faaliyetlerine katılan Hakikyan, idealin hayalden öteye gidemeyeceğini itiraf etmekte zorlansada motivasyonunu en azından Osmanlılık ekseninde yitirmiş maddi değerler ağır basmış Ermeni kimliği sayesinde teklif aldığı Fransa'ya doğru yola çıkmıştır. Osmanlı'dan gidişinin ve Osmanlı kimliğini öylece elbise çıkartır gibi çıkarışının nedeni tümüyle siyasetten, idealden Osmanlı'da Ermeni kimliği nedeni ile rahatsız edilmesinden ya da can güvenliğini tedit eden bir durum olmasından değildir. Tamamen kimliğinin imkânları ile maddi olarak yaşadığı sıkıntılara son verecek şartları yakalmış olması ile ilgilidir. Hatta kendine Niyazi bey maaş teklif etmiş olmasına rağmen Avrupa ağır basmıştır. Günümüz okuru için bugün de toplumu ilgilendiren siyasî ve sosyal meseleleri ele alış biçimi ile hikâye güncelliğini korumaktadır.

Sonuncu Olan ilk Teşebbüs³⁸⁹ başlığı taşıyan bölümde Hakikyan iki yıl sonra dönmüş ve yine ülkenin kaos içinde olan hali ile karşılaşmış olmaktan şikayetçidir. Kafasındaki Türk algısı oldukça satır aralarında ne olarak verilmiş olan Ermeni, Osmanlı Kaynaştırma Kulübü'ne gitmeye niyet eder ama üşengeç halini şöyle ifade eder;

“Bir Türk gibi geriniyor: “Yarın inşallah...” diyorum. Fakat acelesi ne? Yavaş yavaş... Türkiye'nin hayatındaki şiar [parola] “yavaş yavaş”tır.”³⁹⁰

³⁸⁹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.317.

³⁹⁰ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.317.

Sonunda Kulübe giden Hayikyan, üyelerin dil meselesini tartıştıklarını görür Esperanto, Latince arasında kararsızdırlar. Ancak Türkçeden çoktan vazgeçen Türkler dışında Rumlar'ın ve Ermeniler'in kendi dilinden vazgeçmeyeceklerine emindir.

Daha sonraki toplantılarda Kulüp toplantılarına pek çok farklı etnik kökenden üyenin katılması gerekirken sadece Türk azaların milliyet fikrini öldürmek için toplantılara katılıp, mücadele ettiklerinin altını çiziyor. Artık Hakikayan iyice bu fikrin hayal olduğuna emindir ve diğer azaların neden kaçtığını şöyle anlatır;

“Azanın yavaş yavaş kaçışmalarına sebep Niyazi Bey’le Sait Bey’in ilmî nazariyeleri [teorileri] oldu. Bu zatlar diyorlar ki:Osmanlılık içinde ayrı ayrı cemaatler var. Bu cemaatler fertlerinin arzularını yutarak kavmî iradeler doğurmuş. Osmanlılığı kaynaştırmak için fertleri cemaatlerinden ayırmak lâzım. Fert cemaatinden ayrılır, yani iradesiz kalırsa o vakit ona yalnız “arzu”su hakem olur? Fert menfaatinden başka bir şey düşünmez. Böyle yalnız kendi arzuları, yalnız kendi menfaatleriyle yaşayan fertler iktisat bağlarıyla toplanır, Osmanlılığı teşkil ederler. Onun için ilk hücum olunacak noktalar cemaat müessesesinin direkleri olan milliyet, din, ahlâktır. Bu direkler yıkılınca fertler kendi uzvî [organik] arzularıyla karşı karşıya kalacaklar...”³⁹¹

Ömer Seyfeddin, bu noktada okura, beynelmilelci görüş olan Osmanlılık düşüncesi ile toplumun faydasını düşünen Türkçülüğün farkını aktarıyor. Biri iktisadî bağları ve ferdiyetçiliği savunurken diğeri toplumsal değerleri ve millî kültürün değişkenlerini ve bir arada kalmayı savunuyor demek mümkündür.

Hayikyan'ın tamamen görüşten koptuğunu, “Görüyorum ki bu Türkler namussuz adamlar değil: Fakat hepsi ideolog [fikriyatçı]... “Osmanlılık” vehmi onların bütün mantıklarını, muhakemelerini uyutmuş” ifadelerinden hareketle söylemek mümkündür.

Ermeni komitacının yetim oğlu olan Hayikyan tüm Osmanlılık macerasının üzerinden iki yıl geçip Avrupa'dan döndükten sonra bu fikrin Ermeni bağımsızlığı için tehlike olduğunu ve savunduğu için mazisine ve bağımsız Ermeni devleti için çalışan atalarına karşı mahçuptur. Artık Osmanlılık fikri peşinden gitmeyecektir ama Kulübün toplantılarını takip edecektir.

³⁹¹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.319.

Ömer Seyfeddin, milliyetlerinden, dinlerinden ve kültürlerini yaşatan toplumsal kurumlarından, kültürlerini gelecek nesillere aktarmanın en önemli aracı olan dillerinden vazgeçerek cemaatin çıkarları ve ideallerinden bağımsız onların aleyhine çalışan ferdiyetçi bireylerin oluşturduğu toplumun inşası olarak tanımladığı Osmanlılık fikrinin, amacının “*Hususî, mevzî [yerel], coğrafi bir beynelmileliyet [milletlerarasılık] tesis etmek...*”³⁹² olduğunu Hayikyan’ın ağzından ifade eder. Gayesi insanîyet olan Fransız Devriminden mülhem olan bu fikrin tüm kimliklere ve değerlerine düşman olduğunu belirtir.

Osmanlılık fikrinin taraftarlarının lisan meselesine yaklaşımını fikir yazılarında da ele alan Ömer Seyfeddin, hikâyenin içinde de Osmanlı Kaynaştırma Kulübü taraftarlarının tartışma meselelerinden biri olarak okura aktarıyor. Kulübü oluşturan farklı etnik unsurlar kendi dillerinin tarihçesi ve edebiyatından yola çıkarak Osmanlı’nın dilinin kendi dilleri olması gerektiğini savunuyorlar. Türkler kimlikleri gibi bu konuda da Osmanlıca taraftarı olup Türkçe’nin söz ve kültür varlığını inkâr ediyorlar.

Ömer Seyfeddin’in fikir yazılarında Osmanlılık fikrini savunanların Yeni Lisan ve Yeni hayat görüşüne yönelik eleştirilerine cevap verdiğini görmek mümkündür. Yazar, kendisi ile zaman zaman dil münakaşasına giren dönemin Osmanlı aydınların kimliğini açık açık yazdığı makalelerinden farklı olarak hicvi bir şekilde hikâyelerinde de yer verir. Tevfik Fikret, Rıza Tevfik, Abdülhak Hamid Tarhan, Selim Sırrı Tarcan bu anlamda hikâyeye kahramanı olarak okurun karşısına çıkar. Osmanlı Kaynaştırma Kulübü üyesi olarak Lisan tartışmalarına Şair Hamit Bey, Abdülhak Hamid Tarhan, Dr. Eserullah Natık, Dr Rıza Tevfik’i düşündürür.

“Celal Mün’im, Şair Hâmit Bey, de bu fikirdeler... Yalnız onlar Osmanlılığı teşkil eden bütün kavimlerin lisanlarından da kelimeler, kaideler alınmasını istiyorlardı. Doktor Eserullah Nâtik, Türkiye’nin en âlimi, en büyük feylesofu olmak üzere tanınır. Hatta bir Osmanlı akademisi açılrsa mutlaka o reisi olacak. Şimdi o da Türkiye’de bütün milletlerin lisanlarından mürekkep [birleşik] bir Osmanlıca tesis edilmesini tercih ediyor:- Zaten Türklerin lisanı yoktur. Onların kamusları [kelimeleri] Arapça, Acemcedir. İcap eden kelimeleri, ıstılahları [terimleri] hep bu Arap, Acem kamuslarından alırlar diyordu. Hatta daha ileri gidiyordu: Mademki Osmanlıca

³⁹² Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.319.

baştan tanzim olunacak; Rumcadan, Bulgarcadan, Sırpçadan, Arnavutçadan, Ulahçadan [Romenceden], Ermeniceden kelimeler, hem bilhassa sarf [şekil bilgisi], nahiv [sözdizimi] kaideleri [kuralları] alınacaktı, bu lisana daha umumî bir mahiyet vermek için nida harflerini İngilizceden, harf-i cerleri Almancadan, resmî, hususî elkapları [unvanları] Fransızcadan iktibas etmeliydi [almalıydı]. Doktor Eserullah Nâtik böyle umumî, âli [yüksek], mükemmel bir Osmanlıcanın bütün dünya tarafından bile kabul olunacağını söyledi”³⁹³

Ömer Seyfeddin, Osmanlılık fikri savunucularının millî kimliğin olmazsa olmaz değişkeni lisan konusundaki tutumunda beynelmilel çizgileri tasvir eder. Ayrıca ekaliyetin Türkçülük hareketine bakış açısına da yer verir. Dönemin gerek Osmanlı devleti sınırlarında gerekse Avrupa’da Osmanlı’nın siyasal ve toplumsal yapısının değişen düzendeki durumunu tahlil eden yazıların kaleme alındığı görmek mümkündür. Hayikyan bu yazılardan birini okumuştur. Yazı, Osmanlı’da canlanmaya başlayan Türkçülük fikrinin ve Yeni Lisan, Yeni Hayatı’nın amaçlarını ve yöntemini ele almış bu fikir hâkim olursa olabileceklere ekalliyetler açısından yer vermiştir. Söz edilen makale Fransa’da Sembolist akımın öncülerinin çıkardığı bir dergi olan “Mercure de France”ın 16 Ağustos 1912 tarihli sayısında “Türkler millî bir ruh aramakta...” başlığı ile yayımlanmıştır. Makalede, Türkçülük fikrini savunanların Türk ruhu aradıklarını, Osmanlıca yerine konuşma dili olan halkın dilini edebî eserlerinde kullanacaklarından söz edilmektedir.

Hayikyan’ın makale konusundaki intibaları Türkçülük fikri karşısında Ermeni ve Rumlar başta olmak üzere millîyetçilik anlayışı ile kendilerini inşa eden tüm unsurların intibaları niteliğindedir. Diğer ekalliyetlere göre nüfusu fazla olan Türkler arasında Türkçülük fikri sayesinde uyanma ihtimali olan Türklüğün kendilerine her yönden zarar vereceğini düşünen ekalliyetler ayrıca bu durum karşısında varlıklarını sürdürmek için mücadeleye girecek Türkler ile karşı karşıya gelmeleri halinde büyük ideallerini gerçekleştiremeyeceklerini düşünmektedirler. Bu nedenle uyanmadan ve yayılmadan ivedilikle bu fikir karşısında kendileri gibi türklük aleytarı Türklerle Osmanlılık fikrini tesis ettirmek gereğine inanmaktadırlar. Türkçülük hakeretine karşı kurulan dernekler ve onların neşrettiği yayınlar, düzenlediği toplantılar ve ilmî çalışmalar dönemde Batı tarafından aynı bakış açısı ile maddî, manevî olarak destek görmektedir. Osmanlıcı Türkler’in yayınları Fransızca başta olmak üzere diğer yabancı dillerde Avrupa’da

³⁹³ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.321.

basılmaktadır. Tüm bunları hikâye dokusu içinde Ömer Seyfeddin şu şekilde okura aktarır;

“Evet, Türkler de kımıldanıyorlar. Bir İngiliz, bana demişti ki: “Türkiye’de on dört milyondan ziyade Türkçe konuşur, tamamıyla Türkleşmiş bir halk var... Hâlbuki ne kadar Ermeni, ne kadar Rum var? Zannetmem ki bu unsurlar üç milyondan fazla olsun...”Rumların fikri, İstanbul’u, İzmir’i falan zapt edip bu on dört milyonu “Kızılırmak”ın sağ tarafına atmak; Ermenilerin fikri, Büyük Ermenistan’ı teşkil edip, ne kadar Türk varsa hepsini “Kızılırmak”ın sol tarafına atmak... Eğer bu iki millet aynı zamanda muvaffak olursa, Anadolu’da bir tane Türk kalmayacak, hepsi Kızılırmak’a dökülerek denize akacaklar.Lâkin! Türkler de; Rumlar, Ermeniler, hatta AraAraplar, Arnavutlar gibi millîyetlerine sarılırsa! On dört on beş milyonluk toplu bir kuvvetin karşısında biz ne olacağız? Pek dağınık, pek az olan biz Ermeniler, bunu düşünmeli, “Osmanlılık” müessesesini kuvvetlendirmeliyiz. Asla üç, dört milyon on beş milyona galebe çalamaz [galip gelemez].Gayet muktedir [güçlü] Avrupalı bir muharrir [yazar] diyor ki:- Türkler çok âlicenaptır [haysiyetlidir]. Kendi millîyetlerini tarihlerini, an’anelerini asla yâd etmezler [hatırlamazlar]. Onlar şimdi yalnız, rahatça yaşamak istiyorlar. Eğer Türkiye’deki Hıristiyanlar fazla mutaassıp [bağnaz] millîyetperverlik göstermeyip onları uyandırmazlarsa, Meşrutiyet sayesinde yarım asır içinde bir Türk kalmayacak. Servet, ticaret, arazi, hatta hükümet Hıristiyanların eline geçecek, Türkler yine çadırlarına girerek yaylalarına çekilecekler, namazlarını daha rahat kılmak için geldikleri tenha, saf, asude [sakin] Türkistan’a dönecekler... Hâlbuki Hıristiyanlar, millîyetperverlikte taassup gösterdikçe Türklere de bu hâl aksediyor. Birtakımları, “Ben Türk’üm, Türklükle gururlanırım.” diye ortaya atılıyor. Konuşulan tabîî Türkçe ile şiirler, kitaplar yazıyor, konferanslar veriyorlar. Hatta yavaş yavaş “Türkçülük” diye bir mefkûre [ülkü] bile canlandırıyorlar.Düşünüyorum, biz Ermeniler, Rumlar, hatta AraAraplar, Arnavutlar millîyetimizde taassup göstermesek, Türkler “Osmanlılık” namını verdikleri kozmopolitlikten [millîyetsizlikten] ayrılmayacaklar, bütün varlıklarını unutacaklar.Hükümeti elinde tutan fırka [siyasî parti] tamamıyla sukut ettirildi [düşürüldü]. Buna Rumlarla çalışan, bizim Kaynaşma Kulübü’nün daha mutedil [aşırıya kaçmayan], daha siyasîsi olan “İtilaf Fırkası”yla millîyetperver Arnavut ihtilâlcileri, millî fikirlerden külliyyen mahrum bulunan Osmanlı zabıtları muvaffak oldular. “Halâskârân Zabıtân Grubu” şimdilik mevkie hâkim... Kabinede [bakanlar kurulunda] Tanzimat ruhunun yetiştirdiği büyük simalar var. Meselâ dünyada kim tasavvur edebilir [düşünebilir] ki, Kâmil Paşa gibi Tanzimat dâhisi bir Osmanlı “Türklük”ü düşünerek hareket etsin... O, tam bir Osmanlıdır.Ah, lâkin harp ihtimalleri... Eğer harp olursa, ya mağlûbiyet, ya galibiyet... Ben en çok mağlûbiyetten

korkuyorum. Milletleri uyandıran, büyük felâketlerdir. Ya Türkler de bir felâkete uğrayıp uyanırlarsa..”³⁹⁴

Din meselesinde de Osmanlıcı aydınlar lisan meselesi gibi fikir birliği sağlayamamıştır. “Din-i İbrahimî”yi meydana çıkaracağız. “Din-i İbrahimî” milletlerle dinler arasında fark görmeyeceği için (bilâ-tefrik-i cins ü millet) izdivaca da müsaade edecek diyerek dinin de beynelmilel düşüncelerin doğrultusunda düzenleneceğini okura yansıtır.

Hayikyan Ashab- Kehf’in özüne uygun olarak kainat bizim umurumuzda değildi, Sırların, Karadağlıların, Yunanlıların, Arnavutların ayaklanmaları sırasında dini tartışıyorduk diyerek o dönemin yabancılaşmış ve gerçeğinden kopmuş aydınını tasvir eder.

Osmanlılık yanlısı aydın o kadar gerçeklikten kopmuştur ki İstanbul’a kadar dayanan düşmanın gelişini sevinçle bekleyen sabırsızlanan ekaliyetin ruh halinin farkında değildir.

Bugün de bir takım Batı güdümlü aydınların ve sağduyudan yoksun ekaliyeti ve Batının Ayasofya konusundaki örtülü hassasiyetinin farkına varmak mümkünken, dönem Ayasofya’ya tekrar haç dikme ideali ile yanıp tutuşan Rumların felaket görüntüsü içindeki İstanbul’un hali karşısındaki mutluluklarına yer verilmiştir. Bu mutluluk İstanbul’un işgalinin önlenmesi ile hayal kırıklığına dönüşmüştür. Ama Balkanlar ve Rumeli’de Türk varlığı sona ermiş ve asimilasyona maruz kalan Türkler felaketi yaşamıştır. Yazar, hikâyede bunu şu şekilde nakleder;

“Hıristiyan müttefiklerinin orduları İstanbul’a giremedi. Top seslerini işittikçe ne kadar seviniyorduk. Bütün kiliselerde -gizli değil, alenî- muzafferiyet [zafer] duaları ediliyordu. Rumeli’nden Türkler kovuldu. Bulgarlar geçtikleri yerlerde cami, minare, İslâm bırakmadılar. Yaktılar. Yıktilar. Öldürdüler. Pomakların hepsini Hıristiyan yaptılar. Bütün Avrupa genç Balkan milletlerinin cesaretlerine, azimlerine, şiddetlerine şaştı. Bulgarların millî rengi, bu

³⁹⁴ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.323-324.

senenin Paris'te modası... Hatta Beyoğlu'nda bile Bulgar modası âdet oldu. Bulgar renginden kumaşlar İstanbul'da bile satılmaya başladı.”³⁹⁵

Osmanlıcı Türkler yine yedi uyurların ruh hali içinde dünyadan kopuk tüm bu sosyal ve siyasal olaylara ve halka uzak kendi varırlıklarını sürdürme gayreti içindedir. Ömer Seyfeddin Hayikyan'ın bakış açısı ile aydınların durumunu ve şüursuzluklarının boyutunu okura şöyle nakleder;

“Arkadaşlarım o kadar dalgın, müzakereleriyle o kadar meşgul ki muharebeden haberleri yok... Galiba her gün ufuklarımızı inleyen top seslerini bile duymuyorlar. Dünkü müzakerede, Eserullah Nâtik (Rıza Tevfik), Hıristiyanların medeniyetinden, Türklerin, İslâmların barbarlıklarından bahsetti.Bizim memleketimizi Hıristiyanlar alsaydı, asıl o vakit hürriyeti, serbestliği görürüz. İşte Mısır gözümüzün önünde... O ne refah, o ne saadet...dedi. Gazeteleri okumadığı için Balkanlıların yaptıklarından haberi yoktu. Ben itiraz etmedim. Bu ezeli uyku içinde müzakere uzadı.”³⁹⁶

Ashab-ı Kehf adlı hikâyede Ömer Seyfeddin, Osmanlılık fikrinin ve savunucularının o günün güncelinde gerçekliğini yansıtırken yabancılaşma eleştirisini hiciv unsurları kullanarak yapar. Ele aldığı meseleler aslında dil, din, toplumsal müesseselerin yeniden beynelmilel esaslarla inşası söz konusu olsa nelere sebep olabileceğinin de eleştirisi niteliğindedir. Dönemin Osmanlı'yı kurtarma reçeteleri olarak ortaya çıkan fikir akımları Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Osmanlıcılık içlerinde lisan, din ve kimlik/kimliksizlik ekseninde yeniden toplumu inşa etmek gereğini savunmuşlardır. Sosyoloji ve Etnografya ile Tarih dönemin her görüşten aydını için önemlidir. Sosyolojik Esaslarla düşüncesinin teorisini inşa eden Ziya Gökalp ve Yeni Hayatçılar karşısında Batı'nın kendini inşa ederken kendinden olmayanı ötekileştirmek için ortaya çıkardığı bir disiplin olan Etnografya'nın imkânları ile ortaya çıkmışlardır.

Ömer Seyfeddin, Osmanlı Kaynaştırma Cemiyeti ile müessese haline gelen Osmanlıcılık fikrinin propaganda için çıkarmaya karar verdiği İnsanlık adlı yayının içeriğini de Hayikyan vasıtası ile okura izeh eder. Yayında dikkati çeken ve meseleyi ortaya koyan yazı birkaç sene evvel Fransa'ya giden Osmanlılıktan vazgeçse de cemiyete katılımı kendi kimliğini korumak için Türkçüler karşısında bir eylemde

³⁹⁵ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.323-327.

³⁹⁶ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.327.

bulunmak adına sürdüren Hayikyan'a aittir. "*Memâlik-i Osmaniye'de Irkan, Cinsen Bir Tane Olsun Türk Yoktur!*" başlığındaki yazısını tarihe ve etnografyaya dayandırdığını ifade eder ki aynı dönemde ekalliyet gazeteleri ve süreli yayınların bu başlığa ve içeriğe sahip bir çok yazı yayımladıkları bir gerçektir. Ayrıca bu anlamda en hararetli yazılar yine Osmanlılık görüşü için çalışan Türklüğü'ne yabancılaşmış Türkler'e aittir. Ayrıca Osmanlı devletinin Batı'dan gelen misyoner ve seyyahlara karşı olağanüstü anlayışlı bir politika sürdürdüklerini söylemek mümkündür. Osmanlı Arşiv Belgeleri incelendiğinde dönemin Batılı seyyahları için çıkarılmış izin belgelerinde Anadolu'da ilmî, etnografik tetkik yapması uygundur şeklinde ifadeler ve bu seyyahlardan bazılarının ve misyonerlerin İstanbul'a yerleşerek devlet memurluğuna atanmış olduğunu söylemek mümkündür.³⁹⁷ Ermeni ve Rum cemaati yararına çeşitli tespitler yapan ve Türkleri ötekileştiren ifadelerle dolu seyahatnameler ve siyasî, etnografik raporlar dönemin gerek aydını gerek idari müesseselerinin dikkatini çekmemiş adeta Ashab-ı Kehf tutumu ile meseleye de yabancı kalmışlardır. Batı'nın Anadolu'ya bilinçli yolcuğulu şühesiz sosyal ve siyasî sonuçları da beraberine getirmiştir.

Ömer Seyfeddin'in hikâyesinde zikrettiği isimlerden Fransız seyyah Tavernier diğer Batılı seyyahlar gibi, Batı'nın Osmanlı için düşündüklerini haklılaştırmak ve mümkünlüğünü araştırmak için Anadolu'da etnografik tetkikler yapmış Ermeni, Rum unsurlar lehine bir nüfus tesbiti yapmıştır. Yaptığı tespitler ile ekalliyet ve Batı bugün dahi söylene soykırım ve asimilasyon yalanının zeminini hazırlamıştır. Ömer Seyfeddin bu durumu ve izlenen siyasetin tarihsel kökenini günümüz okuruna Hayikyan'ın, "*O kadar tafsilât [etraflıca açıklamalar, izahatlar] veriyor, Avrupa ulemasından o kadar şahitler getiriyor, hatta dünya yüzünde bugün "Türk" namında bir millet olmadığını o kadar mükemmel ispat ediyordum ki... itiraz mümkün değildi...*"³⁹⁸ diyerek övündüğü bakış açısını ile şöyle nakleder;

"Memâlik-i Osmaniye'de Irkan, Cinsen Bir Tane Olsun Türk Yoktur!" cümlesiydi... Tarihe, etnografyaya istinat ediyordum. İlmen iddiama kimse itiraz edemezdi. Makalemin hülâsası şu idi:"Memâlik-i Osmaniye'de [Osmanlı memleketlerinde] hiç Türk yoktur! Ahmet Mithat Efendi, bunu tasdik ile beraber yalnız Âl-i Osman hanedanının Türk-Tacik ırkına

³⁹⁷ Okay, Yeliz, Etnografya'nın Türkiye'ye Girişi ve İlm-i Ahval-i Akvam Andreas David Mordtmann-Osman Bey, (1Baskı), Doğu Kitabevi, 2012, İstanbul, s. 26.

³⁹⁸ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.331.

mensupluklarını yazmış ise de o da yanılmıştır. Âl-i Osman'ın dahi Türk-Tacik ırkından olmadıklarını ispat etmezden evvel bütün Memâlik-i Osmaniye'de hiçbir fert Türk bulunmadığını anlatacağım. Anadolu'da hiç Türk bulunmadığı hakikatinin en büyük şahidi Fransız seyyahı Tavernier'dir. On yedinci asırda üç defa bütün Memâlik-i Osmaniye'yi, İran'ı, Hindistan'ı dolaşan bu zat neşrettiği tarihte, Tokat'tan Tebriz'e kadar olan büyük mesafede ancak yüzde iki nispetinde Müslüman bulunduğunu yazıyor. Şundan anlaşılıyor ki, Anadolu'da 200 sene evvel Türk değil, hatta Müslüman bile yokmuş! Bunun aksini ispat edecek bir tek delil olsun bulunamaz Birtakım menfaatçi, mutaassıp [aşırı] milliyetperverlerin "Türk" dediği Anadolu ahali, kılıç zoruyla Müslüman olmuşlardır. Bu ihtidalar [Müslüman olmalar] son iki yüz senenin vukuatıdır. Evet, Anadolu halkı vakıa Müslüman'dır, lâkin kat'iyyen Türk değildir. Herkesi kandırıp hasis [cimri] menfaatlerini istihsalden [üretimden] başka bir şey düşünmeyen milliyetperverler, "Memâlik-i Osmaniye'de hiç Türk olmadığını görünce Arap, Acem, Bizans tesirlerinden bahsederler. Bu üç tesir altında "Türklük"ün kaybolduğunu söylerler. Olmayan bir şey sonra nasıl kaybolur. Memâlik-i Osmaniye'deki Müslümanlar dinlerinden dönmüş eski Rumlarla Ermenilerdir. Bu zavallılar, yeni dinlerini bırakıp tekrar eski milliyetlerine dönemezlerse asla Türklüğü de kabul etmezler. Nitekim Memâlik-i Osmaniye'de kimse: "Ben Türk'üm" demez. Milliyeti sorulunca yalnız, "Müslümanım, elhamdulillah..." der. Milliyetperverler içtimaî hakikatin bu ısrarından yılmazlar. Dünyada seksen milyon Türk olduğunu uydurarak, ötekini berikini kandırırlar. Hele mefkûreleri [ülkeleri] olan "Turan" kelimesinin manası bile aleyhlerindedir. Rus âlimi meşhur Barthold, bu menfaatperverlerin mazarratından ürkerek "Turan" kelimesinin ne demek olduğunu herkese ilân etmiştir. Barthold gibi bir Rus âlimi bize temin ediyor ki "Turan" İran'ın bir vilâyeti imiş, hem Farsça bir isim imiş..."³⁹⁹

Kendilerine Türk diye iftira (!) atılan Osmanlı Kaynaştırma Cemiyeti azaları, makaleye hayran olmuş dinsizlikle itham ettikleri milliyetçilerin bu makale karşısında "Türkolojilerden, mürkolojilerden çıkarıp bir cevap veremeyecekler"⁴⁰⁰ diyerek sevinmişlerdir. Ömer Seyfeddin, Türk olduğu halde kimliğinden bu derece nefret eden mazisine ihanet içinde olan aydınının eleştirisini yaptığı bu bölümü İnsaniyet adlı dergiyi yayınlayan Osmanlı Kaynaştırma Cemiyeti'ne toplumu oluşturan tüm unsurların tepkileri tasvir edilmiştir.

Başta Anadolu'da yaşayan Türk nüfus olmak üzere Osmanlı Devleti'ne ihanet içinde bulunan bağımsızlık mücadelesi içindeki ekalliyetler de kendi varlıklarını tehdit eden bu aydınlara karşı şiddetli tepkiler verirler. Nuri Osmanî'de bulunan cemiyet

³⁹⁹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.326.

⁴⁰⁰ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.326.

merkezine yürüyüşe geçen tüm gruplar din, dil ve tarihin bir millete unutturulması niyeti karşısında toplanmışlardır. Türk Ocakları'ndan bir genç diyerek Hamdulllah Suphi Tanrıöver'i ima eden⁴⁰¹ yazar, cemiyet önündeki konuşmasında Osmanlılık kelimesinin beynelmilel bir tabir olduğunu ve din, dil ve milliyetin sosyal yapının devamı için geçmişten gelen tabii müesseseler olduğunu Hayikyan'a anlattırmaktadır. İçinde buldukları dönemde şüphesiz Ömer Seyfeddin bu yaşantıların kaynak kişisi niteliğindedir. Okura, Osmanlılık fikri ve taraftarları ile eylemleri her ne kadar hikâye kurgusu içinde verilmiş olsa da kendi döneminin tanıdığı olan yazarın gerçek gözlemleri ve bilgilerini içermektedir. Dönemin basınında da Osmanlılık fikri aleyhinde yazılar bulunduğu da dikkat çeken Ömer Seyfeddin, Türk milliyetçilerinin millî kimliği inşa eden programlarının toplumda ne kadar kabul gördüğüne de değinir ve İz'an gazetesinde Osmanlılık aleyhine cemiyetin üyelerinin görüşlerini eleştiren Ashab-ı Kehf başlıklı bir makalenin çıktığını duyurarak günümüz okuruna dönemin basınının çeşitli fikir akımları çerçevesinde toplumsal yapıyı analiz eden kaynaklar olarak işaret eder.

Hayikyan sonunda kendi cemaatine mensup olması ile övündüğü aşırı Ermeni milliyetçisi bir kadınla evlenmiş olarak okura tasvir edilir ve günlüğü bulan kadın adeta kendini ihanete uğramış hisseder ve Türkçe kaleme aldığı günlüğünü Hayikyan'ın yakmasını ister.

Koleksiyon⁴⁰² hikâyesinin kahramanı Kaynaştırma Cemiyeti mensubu azalardan biridir. Yine cemiyetin mensubu olan, aşırı zengin Mösyö Durant'ın evine ziyarete gider. Ailenin geç kızı Beyoğlu'nda Altın Peri olarak güzelliği ile ün salmıştır. Ancak katı din eğitimi aldığı söylenen kız, cemaatin dini liderlerinin taassubundan şikayetçidir. Babası da kızını Osmanlılık fikrinin tamamen topluma yayılması ile bu dini liderlerin etkisini kaybedeceği konusunda teselli etmektedir. Cemaatlerinin dini liderleri çeşitli kitapları kadınların ahlâkı bozulmasını diye yasaklamıştır. Mösyö Durant, millî, dinî değerleri inkâr eden her beynelmilelci gibi Osmanlılık fikrini hürriyet olarak algılamaktadır. Ancak hikâyede ki can alıcı nokta Mösyö Durant'ın zenginliğini eşi ve kızının ahlâksızlığına borçlu oluşudur. Kızının ve eşinin eve gelenlere üç yüz frank karşılığı koleksiyonlarını gösterdiklerini anlatan kahraman vasıtası ile Ömer Seyfeddin,

⁴⁰¹ Polat, Nazım Hikmet, Bütün Hikâyeler, s. 334.

⁴⁰² Seyfeddin, Ömer, "Koleksiyon", Bütün Hikâyeler, (1.Baskı), Bütün Hikâyeler, Haz.Nazım Hikmet Polat, İstanbul, 2011, s.277.

sosyal değerlerinin ve ahlâkın karşısında inşa edilecek Osmanlılık fikrinden mülhem toplumun ahlâkî çöküntüye sebep olabileceğine vurgu yapar.

Tatlısu Frenkleri⁴⁰³ adlı hikâyenin kahramanı da Koleksiyon'daki Osmanlı Kaynaştırma Cemiyeti mensubudur. Hikâyede, kimlik ve aydın yabancılaşması lisan anlayışı ekseninde eleştirilmektedir.

Hikâye kahramanı, derneğe üç farklı milliyetten güvenilir üye bulmakla görevlendirilmiştir. Bu nedenle Şair Feylesof Sait'i, Dr.Eserullah Natık'ı, cemiyete kazandıran üye, Rum cemaatinden Mösyö Diyamandisi ve Arnavut asıllı Fıraşerli Nadir Bey'i ikna etmiş ve Osmanlıcılık fikri çevresinde hepsini bir araya getirmiştir. Cemiyetin ilk toplantısında Türkçe hariç Rumca, İbranice gibi dillerin taraftarları Osmanlı toplumunun dili olması için önermiş ve savunmuşlardır. Osmanlıca'nın, Türk halkının konuştuğu dil olmaması ve sadece edebiyat dili olması nedeni ile Arapça, Farsça ağırlıklı bu dile Batı dillerinden yapılacak katkılarla tam bir beynelmilel dil olacağını savunanlar arasında Dr. Eserullah Natık vardır. Rıza Tevfik'i hatırlatan özelliklerle tasvir edilen bu kahraman gibi diğer Türklük aleyhtarı Türk aydınlar, "Yeni Lisan" karşıtı, Yeni Lisan görüşünü savunanları Osmanlı'yı Türkleştirmeye çalışan "vahşiler" olarak görmektedirler. Ayrıca, etnografya disiplini gerçeğinin farkındadırlar ve Osmanlı toplumunda yapılmış tetkiklerin verilerinden hareketle Avrupalıların aksine toplumda Türk dili, dini ve kütürü bağı ile bağlı millî kimliği olan Türk bulunmadığı iddiasındadırlar. Osmanlılaşacak olanları ekalliyetler olarak görmektedirler. Ancak ekalliyete mensup cemiyet üyeleri kendi dil, inanç ve kültürünü Osmanlılık esası ile inşa edilecek toplumun temelinde görmekte ısrarcıdırlar. Kendi kimliklerine o derece bağlıdırlar ki örneğin Balatlı Moiz'in evinin duvarında Siyonist hareketin öncülerinden Max Nordau'nun resmi asılıdır. Diğerlerinin çocukları halkın konuştuğu Türkçe'yi bilmemekte ve kadınlar millî kimliklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu hikâyede de kimliğinden ve değerlerinde tamamıyla vazgeçmiş olan tek millet Türklerdir.

Boykataj Düşmanı adlı hikâyenin kahramanı Mahmut Yüsri'dir. Mahmut Yüsri, Rum boykotajı lehine yayınlanmış bir broşürü okuduktan sonra "Anasır-ı Osmaniye"nin

⁴⁰³ Seyfeddin, Ömer, "Tatlısu Frenkleri", Bütün Hikâyeler, (1.Baskı), Bütün Hikâyeler, Haz.Nazım Hikmet Polat, İstanbul, 2011, s.282.

arasına fesat tohumu eken” bu canilerin bulunmasını istiyorum diyerek karakola gider, ancak polis kendisi kadar konuya duyarlı değildir.

Son derece öfkelenen Yüsri, azınlıkların faaliyetlerinde etkili isimlerden olan Boşo ve Kozmidi gibi hürriyet taraftarı milletvekillerinin düşüncelerinin iklimine özlem duyarak Yunan ve Yunanlılığın, şehire, medeniyete, sanata kattıklarını aklından geçirmekte ve insanıyat, ilim, felsefe, medeniyet, fen Yunan ve Rum muhabbetinden başka bir şey midir? diyerek Yunan medeniyetine hayranlığını ifade etmektedir. Bunun aksini düşünmenin barbarlık olduğunu söyleyen kahraman, dedelerimiz ehl-i Rum, şair-i Rum diyerek bu ince zevki överken şimdiki serseri gibi Turan! Turan diye bağırıyorlar diyerek Türkçülük karşısında beynelmilel tutumunu ifade eder. Yunanlılık incelik, Türklük kabalıktır diyen Yüsri, “Ah zalim Avrupa hala uyuyacak mısın? diyerek Türkçülük hakkındaki görüşlerini ifade etmeye devam eder;

“Millîyetperverler, Rum ve Bizans “Dersaadet”i öldürmek, yerine kaba bir “İstanbul” yapmak istiyorlardı. Bu ne yamyamca bir hareketti, Türklük kabalık demektir; Yunanlılık ise incelik... Larousse bile “Turquerie...” kelimesine “kabalık sabalık” manasını veriyordu. Onların Altaylarına, Turanlarına, Kültiginlerine, Kızılelmalarına, Bozkurtlarına, Alageyiklerine, Çamlıbellerine neşideler [şiiirler] söylenirken uğursuz boykotaj da mukaddes Yunanlılığın üzerine tüy dikiyordu.”⁴⁰⁴

Ömer Seyfeddin, Yüsri temsilinde bu hikâyede Türklü olmasına rağmen Yunan ve Bizans ile kök olarak kendini daha yakın hissedenden yabancılaşmış aydın eleştirisi yapmaktadır. Avrupa'nın birleşerek İstanbul başta olmak üzere tüm Anadolu'yu Türkleştirmek idealini besleyen milliyet taassubu ile dolu barbarlardan kurtarmasını uman kahraman, birkaç serseri olarak gördüğü Yeni Lisancıları, halka milliyet taassubunu yaymak ile suçlar. Dili sadeleştirmek idealini savunan başmuharrir diye Ziya Gökalp'i kastederek tüm bunların sorumlusu olarak görür ve mücadele edilmesi gereklidir der. Ayrıca boykotajı da düşünce iyice hiddetlenir ve kendi hayatında ona hizmet edenlerden yaşadığı ortamda ilişki kurduğu insanlara kadar tüm çevresi Rum olan Yüsri, asla bir Türk esnaftan alış veriş yapmıyor, kendisi gibi neo-byzantin olan arkadaşları ile görüşüyordu.

⁴⁰⁴ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.419.

Yunan mitolojisi, Yunan tarihini konu edinen onlardan ilham alan Neo-Byzantine edebiyatçıların, Akdeniz edebiyatı yapıyoruz diyerek kendilerini tanımladıklarını henüz Türkçe ile Yunan edebiyatı yapacağız diyemediklerini anlatan Ömer Seyfeddin sanatçının kimliksizleşmesini “Türklerin edebiyat denen bu köpeksiz köyünde sopasız gezerek tüm ruhları, işleri, zevkleri yunanileştirmeye çalışıyorlar” diyerek tasvir eder ve eleştirir. Arkadaşı Nihat ile buluşan yazar, sıkıntılarını ona da anlatır kendi gibi neo-byzantine olan arkadaşı, Türklerin birleşemeyeceğini, Yunanlıları yenemeyeceklerini yakında Altaylarını, Kızılelmalarını göreceklerini söyler. Nihat tipi, Yahya Kemal’i temsil eder nitelikte tasvir edilmiştir. Polat, Nihat’ın Yahya Kemale telmihte bulunduğunu ifade eder.⁴⁰⁵

Bu bölümde ele alınan hikâyelerde II. Meşrutiyet’in ardından toplumun aydın ve sanatçı kesimi ile ekalliyetin Osmanlılık çerçevesinde kimliksizleşmesi ve tamamen halktan ve toplumsal gerçekten koparak kendi dünyalarında kendilerine de yabancılaşarak yaşamaları tasvir edilmiş ve dönemin aydın ve sanatçıları eleştirilmiştir. Gerek Osmanlılık taraftarlarının Batı ve Türkçülük akımını algılayış ve eleştiri biçimini göstermesi gerekse kendi fikirleri ile Türk unsurların Rum, Ermeni ve Yahudi unsurlar içinde mazisi eskiye dayanan bir Osmanlılık bilincinde olduklarını göstermesi açısından hikâyeler belge kadar önemlidir.

Ömer Seyfeddin’in Lisan ve kültür çerçevesinde kaleme aldığı makaleleri ile hikâyelerinin birbirini bütünleyen niteliği sayesinde kahramanların bazılarının gerçek hayattan seçilmiş kişilerin tasviri olduğu dikkati çekmez. Ayrıca düşünce akımlarının beslendiği Batılı kaynakları ve kimliksiz aydının Batı ile ilişkilerini göstermesi açısından da mühim sosyolojik detaylar içeren hikâyeler siyasal sosyal değişimlerin toplumun her kesimi üzerindeki tesirini oldukça yalın biçimde analiz etmektedir.

4.1.2. Ömer Seyfeddin’in Fikir Yazılarında Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Açısından Sosyolojik Temalar ve Toplumsal Eleştiri

Fikir adamı Ömer Seyfeddin, dönemin önemli gazete ve dergilerinde hikâye ve şiirleri yanında fikir yazıları da kaleme almıştır. Fikir yazılarında ele aldığı konuların geniş bir yelpazede yayıldığı dikkate alındığında Yeni Hayat görüşünün temellerini

⁴⁰⁵ Seyfeddin, Ömer, Bütün Hikâyeler, s.421.

ortaya koyduğunu söylemek mümkün olabileceği gibi millî kimlik ve idealler çerçevesinde oluşacak olan toplumun meselelerini tartıştığı da ifade edilebilir. Dil ve edebiyatın millîleşmesi dışındaki yazıları siyasî ve sosyal hayata dair olup millî iktisat meselesi de yazar tarafından ele alınmıştır.

4.1.2.1. Ömer Seyfeddin'in Siyasî Fikir Yazıları:

Yazarın kendi dönemini içeren siyasî olaylar ve etkilerini ele aldığı fikir yazılarını kendi içinde tasnif ettiğimizde Türkçülük, Turancılık, Batılılaşma, Siyasî İdealler ve Kimlik siyaseti diye tasnif etmek mümkündür. Bu çerçevede siyasî yazıların konu ekseninde önemli noktaları saptanarak ele alınacak ve Ömer Seyfeddin'in ilgili konulardaki görüşü ortaya konmaya çalışılacaktır.

Yazarın, doğrudan siyasî olaylara temas eden ilk yazısı, "Hedm-i İstibdat"tır (1 Ağustos 1908). Bu yazıda, Abdülhamid ve yönetim anlayışını hedef aldığı gibi kendisinin de tarafını ortaya koymaktadır. İttihat ve terakki yanlısı olduğunu yazıdan açıkça anlamak mümkündür.

1908 yılında Haftalık Serbest İzmir Gazetesi'nde Hedm-i İstibdat⁴⁰⁶ başlığı ile çıkan yazıda, Ömer Seyfeddin, jurnalcilerin insanlara yaptıklarının cezasını Meşrutiyet ilanı ile ödeyeceklerine ilişkin edindiği bilgileri yazarken, bunların nasıl jurnalledikleri insanların kanına doğradıkları ekmeğin kata, yalıya, zengin hayata dönüştüğünü anlatır. Yakalananların suçlu olmasının yanında, onları kullanan siyasî kimliklerin de korku içinde olduğun öğrenen yazar onların da yargılanması gerektiğini ifade ederken Ey hainler!, Ey şimdi evlerinden çıkmaya cesaret edemeyen hainler! Şimdi Titreyiniz diye seslenmektedir. Postahanelerde pusuya yatarak kurban etmek için fırsat beklediğiniz şubban-ı vatan sizin kanınızı dökmeye asla tenezzül etmeyecektir der ve galip gelen hürriyetin olanaklarını gördükçe vicdanları ile yavaş yavaş öleceklerini ifade eder. Yazar, dönemin istibdat ile ilgili gerçeği olan jurnalcilik müessesesini eleştirmiştir.

Yazar, 11 temmuz 1908 yılında çıkan *Mebus Kimi İntihab Edelim?*⁴⁰⁷ başlıklı bir başka yazısında ise, Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılacak seçimlerde seçmen sıfatı ile

⁴⁰⁶ Seyfeddin, Ömer, "Hedm-i İstibdat", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 181.

⁴⁰⁷ Seyfeddin, Ömer" Mebus Kimi İntihab Edelim?", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve

halkın yeterinde bilinçli olmadığını ve zengin olan kişinin mebus seçilmesinin doğru olduğu konusunda yaygın bir kanaatin toplumda mevcut olduğuna değinir. Bu yaygın kanaatin neden doğru olmadığını; “Bizim zenginlerimiz – müstesnalarından sarf-ı nazar-mahrum-ı tahsil ve zekadılar” diyerek açıklar. Kamuoyunun düşünemediklerini basının düşündürmek gibi bir vazifesi olduğunu, mebus seçiminde körü körüne bir hareketin önüne geçmek gerektiğini, halkın konu, ile ilgili münakaşa edip, doğru mebusa oy vermesi gerektiğini vurgular.

Ömer Seyfeddin, öncelikle mebus olacak kişinin bölgesini tanıyıp, kendi bölgesinin insanının tüm ihtiyaç ve sorunlarının neler olduğunu bilmesi gerektiği kanaatindedir. Ayrıca iyi eğitilmiş ve yabancı dil bilen bir şahsın mebus olması gerektiğini, yurt dışı siyasetin ve iç siyasetin durumunu analiz edebilecek yetkinlikte olması gereğini vurgular. Batılı siyasî anlayışın ve kültürün bir yansıması olarak Meşrutiyet sonrası siyasetin şekillendiğini bu nedenle de Batı siyasî kültürünü kavramış bir mebusun mecliste olması gerektiğini şu cümleler ile vurgular;

“İçlerinde dünyada vaktiyle bir Spencer olduğunu, sonra bu Spencer’in Essais Politiques serlevhalı bir eseri olduğunu ve bu eserin içinde Le Gouvernement représentatif namı tahtında intihabata dair ciddî yazılar bulunduğunu bilen, okuyan değil; işiten var mıdır? Allah aşkına meydana çıksın... Bunlardan sarf-ı nazar, hangisi “statuquo”nun ne olduğunu, Berlin Muahedesinde Rus ve İngiliz murahhasların kimler olduklarını, Bulgaristan prensinin hususiyetini, efkârını ve bu memlekette siyasî fırkaların efkâr ve isimlerini söyleyebilirse bravo...”⁴⁰⁸

Ayrıca, Batı siyasî kültürünü ve inşa edilen siyasî kültürü bildiğini iddia edenlerin ya konferans vermek ya da makale yazmak yoluyla bilgilerini kamuoyu ile paylaşmalarının gereğini vurgulayan yazar, bunlardan kaçınan kimselerin niyeti iyi olsa dahi seçime girmemesi gereğini şöyle açıklar;

“-Muharrir değilim, yazamam diyen nutuk irat etsin, konferans versin, gidip dinleyelim! Hatip değilim, değilim, onu da yapamam...diyene asla intihaba şayan değildir. O zat memleketinde oturup, rahat rahat vaktini boş geçirip zevk-i behîmîsine bakmalıdır. Korkuyoruz ki mübalâğa ettiğimize haml olunacak. Onlar hatta Avrupa devletlerinin coğrafya-yı siyasiyelerini,

Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.184.
⁴⁰⁸ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, 2016, s.184.

ordularının meknet ve bezle olan münasebet-i hazıra ve tarihiyelerini bile semâî olarak tanımazlardı. Taniyan varsa makaleleriyle matbuâtta, konferanslarıyla enzar-ı nâsta kendini gösterebilir.”⁴⁰⁹

Yazar, burada kamuoyunu seçim konusunda bilinçlendirmek niyetinde olsa da yazının sonunda kendi adayının niteliklerini açıklayarak kendisinin desteklenmesinin uygun olduğuna vurgu yaparak bir anlamda seçim propagandasına katkıda bulunur. Ömer Seyfeddin siyasî fikir yazısı niteliğindeki bu yazısında siyaset sosyolojisinin propaganda yoluyla kamuoyu oluşturma olanaklarını kullanmıştır. Bu anlamda oldukça önemlidir.

Ömer Seyfeddin’in Süheyl Feridun adı ile yazdığı “Evvela Ordu”⁴¹⁰ başlıklı yazısı İstanbul matbuatında çıkan siyasî gazetelerin “Tenkısata Nerden Başlayalım?” gündemine getirilen yorumları içerir. 1908 Meşrutiyeti ile Batılılaşmak, Avrupalılaşmak için izlenecek siyasetin illa ki düzenlemelerden geçmesi gerekiyorsa ordunun öncelikle ele alınması gerektiğini, jeopolitik konumun bunu gerektirdiğini ifade eden yazar, Avrupa’nın izlediği Osmanlı siyasetini ortaya koyan değerlendirmeler yapar.

Ömer Seyfeddin, düzenlemeler konusunda yapılan yorumların ve her yeri düzenlemek gerektiği konusunda yükselen sesleri eleştirme gerekçesini şöyle ortaya koyar ; *“Düşününüz, şehri düzelteceğiz diye başlayacağız evleri, hanları, dükkânları yıkmaya... Fabrikaları ihdas edeceğiz diye henüz eski ümitlerine veda etmeye niyet etmeyen ecnebi müesseseler dururken müthiş bir rekabet icat etmeye...Zabitân yokken yahut pek az varken müthiş bir donanma iştirasına...”* ve ancak bu yaklaşımın büyük bir gürültü olduğunu ifade eder. Bu gürültü içinde meselenin boğulduğunu, aslında Avrupa’nın yapılan bu düzenlemelerle bize ilişkin kanaatinin değişmeyeceğini ve olumlu sözlerin, teşviklerin sadece ikiyüzlülük olduğunu belirtir.

Aşağıdaki bölümde Ömer Seyfeddin’in yazdıklarını günümüz okuyucusuna okuttuğunuzda bu gün mevcut olan Avrupa Birliği’ne katılma sürecinin daha o zamanlar başladığını söylemek mümkündür. Özellikle Avrupa’nın mağribi olarak tanımladığı ve küresel güç haline gelmesinden ve diğer doğu toplumlarına liderlik

⁴⁰⁹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.187.

⁴¹⁰ Seyfeddin, Ömer, ” Evvela Ordu...”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.189.

etmesinden hoşnut olmayacağı ülkemizin ilerleme konusundaki teşviklerinin sahte olduğunu, “Unutacağız mı ki Avrupa, eski Avrupa’dır. Yine bizim güzel memleketlerimize, paralarımıza, hukukumuzla göz dikmiş mahut “mağribî”dir. O bizim terakkiyatımızı katiyen arzu etmez, fakat iddia-yı temeddün ederken: - Durunuz, ilerlemeyiniz... diyemez tabii... İçinden pazarlıklıldır.”⁴¹¹ ifadeleriyle belirtir. Ayrıca basının da eleştirisini yaparak Avrupa’nın izlenimlerini ve gidiş yolumuzun doğru olduğunu yazan basının da satılık olduğunu şu şekilde açıkça vurgular;

“Biz de gazeteleri okuyarak Kanun-ı Esasî ve hürriyetimizden Rusya’nın, Almanya’nın, Fransa’nın, hatta İtalya’nın memnun olduklarına inanırız, değil mi?.. İnanmayınız! Bu izhar olunan memnuniyetler en büyük siyasî yalanlardır. Avrupa gazetelerinin, hatta en namuslularına ehemmiyet vermeyiniz, onlar “venal”dir! Para ile kendilerini satarlar. Arap İzzet’in kâğıtları içinde bizim ahval-i sabıkamızı vahim göstermeyen gazetelerle, büyük muharrirlerin, siyasiyûnun aldıkları rüşvet miktarını mübeyyin pusula çıkmadı mı? Şimdi bütün Avrupa müstakbelde muhtemel olan terakkiyatımızı düşünerek için için kendine soruyoruz: -Ne olacak bizim bihaber Türkiye’de aldığımız milyonlar... Milyonlar veren menfaatlerimiz... imtiyazlarımız, bu güzel ve ticarî müstemlekelerimiz şimdi elimizden gidiyor mu? Cevap yok... Biz ve bizim matbuat buna: “Evet!” diye cevap vermekte tereddüt etmez. Lakin lakırdı kıymetsizdir. Fiil ister. Onlar, yani Avrupa sarahaten “Hayır, siz yine bizimsiniz, biz yine sizin milyonlarınızı çekeceğiz...” diyor, sükût ediyor ve saman altından su yürütüyor”⁴¹²

Aynı zamanda asker olarak Türk Ordusu’nda görev yapmış ve esir düşmüş olan Ömer Seyfeddin, ordunun içinde bulunduğu durumu bizzat tecrübe etmiştir. Bu nedenle eğitim, şehircilik, ekonomi konusunda Avrupalıların bize vahşi demesinin önüne geçecek düzenlemelerin elbette yapılması gerektiğini ancak Avrupa’nın kanaatinin çok da değişmeyeceğinin bilinmesi gerektiğini ifade eder. Bunu dışında yazıda ordu ile ilgili düzenlemelerin nasıl olması gerektiği konusunda reçeteler sunar. Bu yazı Osmanlının terakki hamlelerinin bir anlamda eleştirisi niteliğinde iken bir anlamda da toplumsal yapının yanında siyasal yapının ordu ile muhafaza edileceği gerçeğini jeopolitik sebeplere dayandırması bakımından önemlidir.

⁴¹¹ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, s.189.

⁴¹² Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, s.189.

*Antimilitarizm*⁴¹³ başlıklı yazısı ile sosyal hayat ve fikir dünyasında Batılılaşmanın ve Avrupa düşüncesinin bir anlamda küreselleşmesinin yarattığı tesiri tartışan yazar, 19. yüzyılda oluşan Batılı düşüncenin, küresel biçime 20. asırda dönüşmesi ile mantık dışı toplumsal olaylar yaşandığını ve durumun toplumsal yapıda garip tezahürleri olduğunu ifade ediyor. Düşünürler, “*yorgun ve isterik*” bir halde sosyal yapıda meydana gelen yeni meseleleri bir yere oturtamadıkları gibi ortaya çıkan kaosa da çözüm bulamıyorlar diyen Ömer Seyfeddin, giderek yaygınlaşan ve ülkelerin iç politikalarına tesir eden siyasî akımlardan bahsediyor. Antimilitarizmin (askerlik aleyhinde bir tutumun) ortaya çıkmasını Sosyalizm’in Avrupa’da ilerlemesinin sonucu olarak görüyor. Ömer Seyfeddin’e göre Sosyalizm, insanlığın marazi bir hayali, hakikat yapmaya çalıştığı rüyasıdır.

Avrupalı bir kısım felsefecilerin gelecekte kışlaların üniversite, askeri talim yerlerinin mesire yeri olacağını söylediğini ve toprakların ağzına da kuşların yuva yapacağını ifade ettiklerini aktaran yazar, insanlık tarihi gerçeği ile bunun bağdaşmayacağını vurguluyor. Sosyalistlerin hayal gördüğünü ifade eden Ömer Seyfeddin, ilerlemenin rekabet ile, ekonomik ilerlemenin ise emek ve zekâ ile ilişkili olduğunu belirtir. Sosyal ve mali eşitliğin ancak tembel ve miskin tesellisi olduğunu, Doğu’nun, Sosyalizmin doğmandan gömüleceği bir mezar olacağını söyler.

Sosyalizmin, insanları çalışmaktan alıkoyacağına ve insanlığı hayvandan ayıran en önemli özellik olan maneviyatı dikkate almadığını belirtir. Bunun asla mümkün olmayacağını, sosyolojik açıdan insanın yavaş yavaş ilerleyip geliştiğini ama hissiyatı kadimesinden bir şey kaybetmeyeceğini belirtir. Flaubert’in, Moupasant’a yazdığı mektupta insanlığın hayvanlığının sonsuz olduğunu söylediğini, şekil ve sebep değişse de savaş fikrinin ve tecavüz arzusunun değişmeyeceğini belirtir.

İçimizden doğan fenalıkları nasıl ki ceza kanunu men edemiyorsa, savaş da teori ve hukukun koruyamadığı fenalıkları önlemek için gerekebilir diyen yazar, Harp olmazsa milletlerin tembel ve sefil olacağını söyler. Bir milletin ancak komşularınca işgal edilmemek motivasyonu ile kendi ilerleme sürecinde mesafe kat ettiğinin altını çizer.

⁴¹³ Ömer Seyfeddin, ” Antimilitarizm”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.196.

Antimilitarizmin, gerçekçi olmadığını, toplumun bir çok toplum arasında varoluş mücadelesine aykırı olduğunu belirtir.

Havada kalan çözülemeyen sosyal problemler karşısında Sosyalizmin bu anlamda gerçekçi reçeteler sunamamasına rağmen üniversite mensupları ve düşünürlerce alkış almasını eleştirir. Ömer Seyfeddin'e göre toplumların yükseliş ve düşüş olmak üzere iki devresi vardır. Düşüşün başlıca sebebi sosyal ayrışma ve çözülmedir. Batı'nın bu devreye girdiğini ve eğer Sosyalizmin önüne geçilmezse 20. asır sonunda Avrupa'nın toplumsal çöküş ile karşı karşıya geleceğini söylüyor.

*Sulh Felsefesinden*⁴¹⁴ başlıklı siyasî fikir yazısında, tarafların birbirine saldırma ihtimali nedeniyle silahlandığını ifade eder. Neticede meydana gelecek savaşın da sosyal mutluluğu çok uzun süre ortadan kaldırdığını söylüyor. Kazanan tarafın çok para aldığını ve mağlup tarafında tamamen düşkün ve harap hale gelmesiyle barış anlaşması olduğunu vurgular. Ancak ortada kalan tek şeyin tesellisi mümkün olmayan *insaniyet* olduğunu vurguluyor. Eğer sonuçta barış olacaksa savaşmadan da barış olabileceğini belirten yazar, 1914'e doğru gerilen küresel güçlerin Rusya, Fransa, Almanya, Kore, Çin ve Japonya temsilinde kutuplaştıklarını belirten dönemin güç dengesini ortaya koyar. Tüm ulusların kendi çıkarı için savaşı haklılaştırdıklarını ancak sadece toplumsal mutluluktan çok emperyalist zihniyetin maddi kaynakların yönetimini güç dengesi içinde üstünlükle elinde tutma gayreti olduğunu belirtiyor.

Say ve Saadet⁴¹⁵, Ömer Seyfeddin'in toplumsal mutluluk kavramını ele aldığı bir makaledir. Herkesin mutluluğu farklı tarif ettiğini ancak mutluluk tarifinin çalışmak olduğunu gerek toplumsal gerek bireysel mutluluğu yok eden şeyin tembellik olduğunu ifade eder. Mutluluk değişken bir kavram değil, sabit bir kavramdır diyen yazar, İngiliz şair Gray'den alıntı ile meşgul olmanın mesut olmak olduğunu belirtiyor ve Balzac'ı örnek vererek tüm hayatının tembellik aşığı olduğunu ama mutsuz bir hayat sürdüğünü vurgular. Çalışmanın toplumsal ilerleme gerçeğine de bireyin sosyal ve duygusal uyumuna da katkısını vurgular.

⁴¹⁴ Seyfeddin. Ömer, " Sulh Felsefesinden", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.141.

⁴¹⁵ Seyfeddin. Ömer, "Say ve Saadet", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.156-159.

Millî Tecrübeden Çıkarılmış Ameli Siyaset,⁴¹⁶ başlığı taşıyan kitap, yazarın sağlığında yayınlanmıştır. Meşrutiyet öncesi Türklerin çok derin bir uykuda olduğunu ancak derin bir sarsıntı ile uyandıklarını ve Genç Türkler'in de Meşrutiyet öncesi millîyetçi kimliklerini sakladıklarını söyler. Yapılmak istenen devrimi güya sadece Türkler değil Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi, Arnavut, Ermeni hep beraber Osmanlılar yapacaktı diyen yazar, Türk, Türklük, Türkiye, Türkler kelimesinin ağza alınmadığını ve Avrupa'nın bile coğrafyayı işaret için Türkiye diye söz etmesine kızıldığını belirtir. Halbuki Rum, Bulgar, Sırp, Ermeni ve Arnavutların meşhur millî idealleri, millî edebiyatları, millî lisanları, millî amaçları, millî teşkilatları olduğunu ve Osmanlıyız diyerek sinsice kendi millî idealleri için örgütlendiklerini belirtir.

Türklerin, kendi millîyetlerinin inkar ederek bir anlamda asimile edilerek Osmanlı olmaya zorlandıklarını belirten Ömer Seyfeddin, bu gafletin ancak Rumeli'de çıkan isyanlarla anlaşıldığını ve Balkan Harbi'nin kaybı ile görüntünün netleştiğini ifade eder. Türklerin ancak bu siyasî ve toplumsal olaylar neticesinde Türklük duygusunu tekrar ifade etmeye başladıklarını ve İzmir'de sadece millî Türk Mekteplerinin kurulduğunu söyler ve Yeni Lisan'ın ortaya çıkıp ilerlemesini de olaylar karşısında aydın bilinçlenmesi olarak yorumlar. Millîyeti inkar edenlerin Türklüğü ve Türk Millîyetçiliğini dinsiz olmakla özdeşleştirerek değersizleştirme çabalarını okura nakleder. Oysa ki dinsiz milletin olmayacağını din ve milletin birbirinden ayrılmaz sosyolojik gerçeklikler olduğunu vurguluyor. *Biz Türklüğümüzü inkâr etmesek, memlekette pek azız, hâlimiz ne olur?* diyenlerin gerçekçi olmadığını ve art niyetli olduğunu ifade etmek için ayrıntılı olarak nüfusların millî amaçlarına değindiği, bir nüfus analiz yapar. Düşmanların uydurduğu Türklerin nüfus olarak azlığı yalanını ortaya çıkarmak için devletin güvenilir istatistikleri olmasa da bizim de gözümüz ve haritamız var diyen yazar, nüfusu analiz ederken *Helmut Karl Von Moltke ve Türkiyeden Mektuplar* adlı eserine ve dönemin coğrafya kitaplarına müracaat ediyor. Ömer Seyfeddin'in bu analizi dönemin Batı kökenli etnoğrafyacıları ve coğrafyacıları ile seyyahlarının amaçlı olarak gerçekleştirdikleri seyahatlerinin ve notlarının aksine

⁴¹⁶ Seyfeddin. Ömer, " Millî Tecrübeden Çıkarılmış Ameli Siyaset", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.434-451.

Türkiye ve Türk nüfusu ile ilgili gerçekleri ortaya koyması bakımından önemlidir. Ömer Seyfeddin'in nüfus analizi şöyledir;

“Kesif ve toplu olarak ekseriyeti iki millet teşkil eder: Türk, Arap... Bu iki milletin içinde adetçe en çoğu Türk'tür. İstanbul, Edirne, Bursa, Kastamonu, Konya, Ankara, Trabzon, Sivas, Aydın, Adana vilâyetlerinin ahalişi bütün olarak Türk ve Müslüman'dır. Bu vilâyetlerin hepsi birden hesap olununca yüzde beşi gayr-i Türk ve Hıristiyan ahali çıkmaz. Mamuretülaziz, Diyarbakır, Erzurum, Van, Bitlis vilâyetlerinin ne kadar şehri varsa birçok köyleriyle beraber ırkça, lisanca, âdetçe ve dince Türk'tür. Fakat gayet kalabalık Kürt aşiretleri de bu vilâyetlerde bulunur. Ve Türklerin adetleri bu dört vilâyetteki bütün Ermenilerin adedinden çok, hem pek çok fazladır. Kürtlerin oldukça kesif ve toplu bulunduğu başlıca noktalar Van, Bitlis, Mamuretülaziz, Musul vilâyetleridir.' Çokluk ve kesafetçe ikinci derecede Arap gelir: Halep, vilâyetinin yarısından ziyadesi, hususıyla şimal tarafları tamamıyla Türkoğlu Türk'tür. Bunu kimse inkâr edemez. Şam, Beyrut, Hicaz, Yemen, Bağdat, Basra, Musul vilâyetleri Arap'tır. Fakat bu vilâyetlerde de mühim bir Türk nüfusu vardır. Meselâ Bağdat'ta hâlâ Türkçe konuşup Araplaşmayan Türk mahalleleri vardır. Kerkük şehri ve köyleri tamamıyla Türk oğlu Türk'tür. Türkçe konuşurlar. Ve Türkçeden maada kat'iyen başka bir lisan bilmezler. Türk ve Müslüman olmayan unsurlar pek azdır. Bunlar da; Rum, Ermeni ve Yahudilerdir ki, son derece dağınkı bulunurlar. Ermenilerin şark vilâyetlerinde nispeten kesafetleri varsa da yine Türklerden ve Kürtlerden azdırlar. İstanbul'da ve Anadolumuzun sahillerinde biraz Rum bulunur. Fakat bunlar son derece mutaassıp ve milliyetperver olduklarından gürültüleri ve iddialarıyla hakiki adetlerinin çok fevkinde görünürler. Yahudiler İstanbul'da, İzmir'de ve diğer bazı büyük şehirlerde ayrı birer mahalle hâlinde yaşarlar. Şimdiye kadar Türklere asla hıyanet etmemiş ve vatandaşlık vazifesinde hemen hemen hiçbir kusur göstermemişlerdir. Bütün Türkiye'nin nüfusu -en az, en az- otuz milyondan ziyadedir. Ahalişi en kalabalık olan “İstanbul, Edirne, Adana, Bursa, Sivas, Kastamonu, Ankara, Trabzon, Aydın, Konya” gibi yüzde doksan altısı Türk olan vilâyetlerdir. İşte Türkiye'nin nüfusu: Milyon; Türk 14, Arap 9. Son coğrafya kitaplarında Anadolu'nun Şimalî Irak'la beraber nüfusu 19-20 milyon ve bütün Arabistan'ın 9-10 milyon gösteriliyor. Arabistan'da henüz nüfus tahrir olunmamıştır. Ve bu mümkün değildir. Çünkü ekseriyet hâlâ bedevî ve kabile hayatı geçirir. Arabistan'da muhit ve arazi bu milletin muasırlaşmasına mânidir. Kürt 2, Rum 1, 5, Ermeni 1, 5, Yahudi yarım milyon bile yoktur. Bundan başka Arap kardeşlerimizde tahavvül kabiliyeti pek azdır. Otuz kırk asırlık ibtidai an'anelerini ve âdetlerini hâlâ büyük bir muhabbet ve taassupla muhafaza ederler. Bu rakamlar asgarî bir adet gösterir. Birçok ecnebi coğrafya âlimleri Türkleri on dört, on beş milyon olarak yâd ederler. Arapların kesif bulunduğu vilâyetler: Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Bağdat ve Basra'dır. Bu altı vilâyetin nüfusu azamî olarak 9 milyonu geçmez. Son derece hayalperver, fakat son derece milliyetperver ve hamasetli olan Rumlara gelince: Adet bahsinde bunlar hiç rakama ve istatistiğe yaklaşmazlar. En insafı Türkiye'de on milyon Rum olduğundan

bahseder ki, mübalâğanın bu derecesini salim bir akıl kabul edemez. Rumların nispeten çokluğu İzmir’de, İstanbul’da ve Adalar’dadır. Adalar’ın mühim kısmını kaybettik. Kalanlarıyla İstanbul’un ve İzmir’in Rumları asla iki milyonu geçmez. İşte hükümetin nüfus dairesinin istatistikleri... İsteyen gidip tetkik edebilir. Ve rakamın asla yalan söylemediğini anlar... Bazı Anadolu şehirlerinde Rumlar bir veyahut ikişer mahalle hâlinde bulunur ve hepsi ticaretle uğraşırlar. Arazileri yoktur. Bizim memleketimizde çiftçi Rum sınıfı mevcut değildir. Fakat yine tekrar edelim; Rumlar son derece milliyetperver, mutaassıp ve iddiacı olduklarından üç tanesi bir Türk köyüne, bir Türk şehrine gitseler hemen çocuklarını okutmak bahanesiyle bir papaz getirtirler. Ve akılları sıra “Büyük Bizans İmparatorluğu”nun sulhperver pişdarları olurlar. Anadolu’nun içinde hatta bir tek Rum bulunmayan birçok şehir vardır. Ermenilere gelince: Bunlar Anadolu’ya Rumlardan daha ziyade dağılmışlardır. Fakat adetleri asla iki milyonu geçmez. İhtilâlcilerin “Ermenistan” tesmiye ettiği yerlerde bile adetçe Türklerden ve Kürtlerden azdırlar. Mantıken bu unsurun daima Türklerle bir olması icap eder. Çünkü Rumlar gibi Türkiye’nin haricinde “millî bir vatan”ları yoktur. Rusya’daki kan kardeşleri en müthiş ‘tisaflar altında ezilir, Sibiry’a da sürünürler. Türkiye’dekiler son zamanlara gelinceye kadar Türklere muhip bulundular. Âdetçe, lisanca Türklüğe en ziyade karışan ve yaklaşan Ermenilerdi. Hatta Moltke İstanbul’a seyahatinde Türklerle Ermenilerin arasında hiçbir fark bulamamış ve Ermenilerin ayrı bir millet olacağına ihtimal verememişti. Seyahatnamesinde: “Türkler İslâm ve Hıristiyan olmak üzere iki kısımdır. Hıristiyan Türklere “Ermeni” namı veriyorlar.” diyordu. Zaman geçtikçe Hıristiyan ruhuyla Ermeniler de bizden ayrıldılar. Bulgarları, Sırları, Rumları, Arnavutları taklit ettiler. Bugün Ermeni ihtilâlcileri Türkiye’nin ve bütün dünyadaki Türklerin en korkunç ve mutaassıp düşmanına, Rusya’ya hizmet ederler. Meşhur Türk düşmanı İngiliz Bakiston Makedonya’yı bitirince Rumları ve Bulgarları bıraktı. Şimdi eline Ermenileri aldı. Hatta Rusya hududunda bir de seyahat yaptı. Ermenilerin Türkiye haricinde millî vatanları olmadığından er geç, yani Türkler kuvvetlenince bizimle birleşeceklerini, eskisi gibi samimî vatandaş ve samimî dostumuz olacağını ümit ederiz. Şimdilik lâfi uzatmayalım. “Zayıfın dostu olmaz.” Türkiye’de ekseriyeti teşkil eden Türk, Arap unsurundan ve azlığı teşkil eden Ermeni, Rum, Yahudi unsurlarından başka pek az miktarda Çerkez, Boşnak ve Arnavut da vardır.⁴¹⁷

Ömer Seyfeddin, Türkiye’de resmen bu milliyetler yoktur diyerek Türkiye sınırlarında ve Türklerle iç içe yaşayan toplulukların ilkesel davranışlarının ne olması gerektiğini buna bağlı olarak da meselenin sosyolojik ve kültürel nedenlerini şu şekilde ortaya koyar;

⁴¹⁷ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, s.439.

“Ferden bir Çerkez Çerkez’dir. Tabî mensup olduğu ırkı inkâr edemez. Lâkin Türk vilâyetlerinde oturursa Türkçe konuşmağa, Türkçe okumağa, Türk beldesinin âdetlerini kabul ve Türk mefkûresini takip etmeğe mecburdur. Çerkezler Türkiye’de bir Çerkez milliyeti iddia edemezler. Şayet Çerkezliği seviyor ve Çerkezliğe bir tarih yapmak istiyorlarsa kavmî ve mahallî vatanlarına, Kafkasya’ya gitmeli, vatanlarını zapt eden Ruslara karşı bu gayreti gütmelidirler. Onlar muhacir olmuşlar, demek Türkiye’nin ve Türklerin mukadderatına iştirak için bizim vatanımıza, Anadolu’ya gelmişlerdir. Maksatlarına, muhacirlik selikasına hıyanet edip Türklükten gayrı bir zümre teşkiline kalkışmak asla muvafık ve makul değildir. Boşnaklar ve Pomaklar da öyle... Boşnaklar “Boşnak” diye Türklüğün haricinde bir “milliyet ve tarih” yapmak istiyorlarsa Bosna-Hersek’e gitmeli, kendi vatanlarını zapt eden Avusturyalıları karşı bu milliyet gayretini gütmelidirler. Hele Türkiye’de kalan bir Arnavut [bunu], mutlaka Türk emelini, Türk mefkûresini takibine borçludur. Türkiye’de “Arnavut” diye ayrı bir milliyet ve mefkûre takip edemez. Eğer böyle bir iddiada ise burada, Türk ilinde hiç oyalanmayıp müstakil Arnavut Krallığı’na gitmeli, kendi milliyetine orada hizmet etmelidir. Çerkez ve Boşnaklar Türk muhabbetiyle kendi vatanlarını bırakarak Türk iline hicret etmişlerdir. Şimdiye kadar içlerinde hiçbiri Türk muhabbetinden, Türk mefkûresinden ayrılmadı. Türklerle kız alıp kız verdiler. Türk maarifini kabul ederek ayrıca milliyetler ve maarifler çıkarmağa kalkmadılar. Anadolu’ya hicret edenler haberleri olmadan Türk tarihine karışmak isteyen, Türk tarihini benimseyenlerdir. Türklükten ve İslâmlıktan başka düşünceleri olması mantıkî olamaz. “O hâlde kendi vatanlarını niçin terk ettiler?” suali varit olur. Birinci derecede ekseriyeti teşkil eden Türk unsurlarıyla Arap unsurunun arasında ayrılmak için maddî ve manevî hiçbir sebep yoktur. “Osmanoğulları”nın hükümeti bir İslâm hükümetidir. Türkler gibi, Araplar da Müslüman olduğundan dince hiçbir farkları yoktur. Hükümet ve kanun karşısında Türklerle Araplar tamamıyla müsavidir. Bunun aksini delilleriyle iddia edemezler. Türklerin millî mefkûresi; terakki edip, kuvvetlenip kan kardeşlerini kurtarmak ve nihayet “İttihad-ı İslâm”ı, yani “İslâm beynelmileliyeti”ni vücuda getirip Müslüman milletleri Hıristiyan milletlere karşı müdafaa etmektir. Arapların mefkûresi de bundan başka bir şey değildir. Türk ve Arap kuvvetlenmek için kendi milliyetlerini idrak ile teali etmeleri ve muasırlaşmaları lâzımdır. Türkler kendi milliyetlerini ihya, kendi tarihlerini hatırlarlarken Arap kardeşlerinin de içtimâî ve millî tealilerini unutmadılar. Arap lisanını resmen kabul ettiler. Millî Arap maarifinin tamimi için büyük mektepler açtılar. Türklerin tealisi Arapların tealisi demek olduğunu bilen birçok Araplar vardır ki, bugün bir Türk’ten ziyade Türkçüdürler. Türkler millî inkişafa mazhar olurlarsa eskisi gibi yine kuvvetlenecekler, bütün İslâmların başına geçebileceklerdir. Kürtlere gelince, bu unsur az olduğundan Türklerden ayrılmayı şimdiye kadar aklına bile getirmemiştir. Bulduğu muhit itibarıyla Türklerden ayrılırsa Ermenilere yahut Ruslara karışmaları icap eder ki, böyle bir fikir onlarca en büyük bir hıyanet, en şeni bir cinayettir. Türkiye’nin varlığıyla samimî olarak Türk, Arap ve Kürt unsurlarının alâkası vardır. Başta Türkler olmak üzere bu unsurların millî mefkûrelerinde büyük farklar yoktur. Dilden sonra en mühim içtimâî bağ dindir. “Din” müessesesi bu üç unsuru ayrılmaz bir tarzda bağlamıştır.

Azlığı teşkil eden Rumların, Ermenilerin millî mefkûreleri de gizli değildir. Rumların millî mefkûresi; Yunanistan tarafından İstanbul zapt edildikten sonra eski Büyük Bizans İmparatorluğunu teşkil ve Türkleri “Kızılırmak” nehrinin sağ tarafına atmaktır... Millî edebiyatları, millî maarifleri, millî şarkıları, hatta bütün gazeteleri, risaleleri bu uzak hayali terennüm eder. Ermenilerin millî mefkûresi: Adetçe azlığı teşkil ettikleri hâlde hayalî bir cür’et ve edebî bir maharetle “Ermenistan” namını verdikleri şarkî vilâyetlerde Rusya’nın muavenetiyle bir “muhtariyet” elde etmek ve Kürt unsurunu temsilden sonra Dikran’ın hükümetini teşkil ile Türkleri “Kızılırmak” nehrinin sol tarafına atmaktır... İşte Türkleri en aşağı dokuz yüz, bin senelik öz vatanları olan Anadolu’dan çıkarmağa çalışan iki emel, iki mefkûre... Fakat biri Anadolu’nun ortasından geçen Kızılırmak’ın sağına, biri yine bu ırmağın soluna atmak istiyor. Bu iki mefkûre hakikat olursa Garp Türkleri, yani Osmanlı Türkleri tamamıyla mahvolacaklar.⁴¹⁸

Ömer Seyfeddin, öncelikle nüfus dağılımının esaslarını çeşitli kaynakları yorumlayarak Osmanlı sınırları içinde ortaya koyduktan sonra, Osmanlıya dahil olarak var olan diğer unsurların toplumda bir arada yaşamalarından kaynaklı gerginlikleri olduğunu belirtir. Bir anlamda asimile olmamak için ırk unsurunu bireysel hafızlarında tuttuklarını, gündelik yaşayışlarını düzenlerken toplumsal kültür değişkelenlerini dikkate aldıklarını söyler.

Özellikle Batı ile karşı karşıya gelmeler halinde birlikte millî mefkûre ile ve millî kimliğin gerektirdiği şekilde bağlarına saygılı hareket etmek gerektiğini ifade ediyor. Ayrıca bugünün koşullarını da gözden geçirdiğimizde bu yazıyı başka milletlerin zulmünden ya da savaştan kaçarak Osmanlıya uzun yıllar önce sığınan muhacirlerden de beklenen ahlâkî tutuma da değiniyor.

Günümüz toplumsal gerçeğinde ve Avrupa Birliği sürecinde gündeme gelen ırka bağlı aşırı millîyetçilik esasına dayalı Kürt, Rum ve Ermeni tartışmaları suni de olsa o günün koşullarından nakledilen siyasal hafızanın devamıdır. Ayrıca hızla ülkemizde nüfusları artan ve sürekli sınırlarımızdan kendi ülkelerindeki savaş nedeni ile kaçarak bize sığınan Suriyeli mültecilerin hızla burada hayat inşa ettikleri ve Türk toplumunun unsuru haline geldikleri düşünüldüğünde millî eğitimin ve sosyal programların Türk kimliği ile bir arada Türk geleneğine uygun yaşama konusunda bu mültecileri ele almaları gereği gözden geçirilmelidir düşüncesi ister istemez akla gelmelidir. Bu

⁴¹⁸ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.441.

mevcut gettolaşma ile mücadeleyi sağlamakta önemli olduğu kadar ileride yaşanması muhtemel toplumsal sorunların da önüne geçmeyi olanaklı kılacaktır demek, Ömer Seyfeddin'in hala güncel cümleleri temel alınarak mümkündür.

Toplumsal hafızanın siyasal kodlarını ele aldığı yazısında ırk, dil, din değişkenleri temel alındığında en ayrılmayacak unsurların dahi dış müdahale ile kısıktırılabilirdiğini Ömer Seyfeddin cephede tecrübe etmiştir. Özellikle yukarıda alıntılanan bölümde Araplar ile Osmanlı topraklarında bir arada yaşamanın sonucu olarak sosyal ve siyasal yaklaşımın Araplar perspektifinden nasıl olması gerektiğine değinen Ömer Seyfeddin, Osmanogulları'nın İslâm hükümeti olduğunu ve bu iki milletin İslâm çatısında birleştiğini belirtir. Ayrıca Batı kültürünün felsefik temellerini oluşturan Hristiyanlık anlayışına ve Avrupa'nın Doğu dünyasına yönelik düşmanca tutumuna karşı birlikte hareket edilmesi gereğini ifade eder. Medeniyeti ve toplumsal kültürü ayrıca ahlâkî değişkenleri ile Türk millî mefkûresi çatısında birleşmenin İslâm uluslararasılığının sağlanmasının yolunu açacağını belirtir. Türklerin millî ilerlemesinin ve uyanmasının siyasî kuvvetlenmeye yol açarak İslâm devletlerinin başına geçmesi ile sonuçlanabileceğini ifade eder. Kürt, Arap ve Türk unsurları bir arada tutan bağ olarak dine işaret eden yazar, Rum ve Ermeniler için Türkleri Anadolu'dan atmak motivasyonu ile mefkûrelerini şekillendiren iki unsur olarak söz eder. Bu mefkûrelerin gerçekleşmesi halinde Batı Türkleri'nin çok büyük sıkıntı yaşayacaklarını belirtir. Tarihi bir tesbit yapan yazar adeta yıllardır çözülemeyen Batı Trakya Türkleri ile dış Türklerin bugün gerek sosyal, gerek kültürel anlamda gerekse geleneğin sürdürülmesi anlamında yaşadıkları sorunları ortaya koymuştur.

Yazar, 20. Yüzyılın "milliyet asrı" olarak tanımlanmasının sakıncalarını siyasî eleştiri niteliğinde ortaya koyarken ayrışma ve ayaklanma çabası içinde olan tüm unsurların millî edebiyatını, kavmi coşkularını, millî kahramanları inşa ederek, ortaya koydukları varlık mücadelesini fark etmeyen Türklerin idealsiz ve emelsiz millî varlık iddiası olmaksızın yaşamaya devam etmeleri halinde varlıklarını kaybedeceklerini ifade eder. Yazar, sözde Türk aydını diye söz ettiği millî kimlik dokusu bozulmuş kesimin bu ortaya konan mefkûreleri ve iddiaları reddedeceğini ama toplumda gözle görülür halde olan ayrışmanın bunun en önemli göstergesi olduğunu belirtmek suretiyle kendine yönelik eleştirilere yanıt verir.

Ayrıca Türkler ve Arapların iktisatça da menfaatlerinin eşit olduğunu belirten yazar, bunun gerekçesini şöyle ortaya koyar ;

“Çünkü Arabistan coğrafi bir tesadüfle Türk ilinden ayrılmış ayrı bir kıt’a, ayrı bir yarımadadır. Arabistan’ın ayrı limanları, yolları, ticaretleri vardır. Ve asla Araplarla Türklerin arasında iktisadî bir rekabet tasavvur olunamaz. Türklerin zengin olması Arapların fakir kalması değildir. Kezalik Arapların zenginleşmesi Türklere zarar vermez. Bilâkis bu iki unsur kendi büyük yurtlarında iktisatça, servetçe yükselirlerse kuvvetlenip birbirlerine daha ziyade yaklaşır. Arabistan’ın coğrafi vaziyetini bilen Arap mütefekkirleri bu iktisadî hakikate iyice akıl erdirdiklerinden tamamıyla Türk muhibbi olmuşlardır.”⁴¹⁹

Ömer Seyfeddin, Arap toplumbilimcilerin ve düşünürlerin Türklerin millîyetini teşekkül edip tanımak konusunda sıkıntıları olmadığını, Türklüğün karşısında olan birkaç Arap düşünürün ise Suriyeli Hristiyan olup Amerika ve Fransa’ya yerleşip oradan beslenenlerden olduğunu ifade eder. Türklerin ulusal kültürünü, millî kültür anlayışını, millî kimlik ve dil üzerinden inşasından rahatsızlık duymayacakları gibi Arap mütefekkirlerin her milletin kendi millîyeti ile kendi lisanının içinde yaşayabileceğinin idrakinde olduğunu belirtir.

Arapların, Osmanlı içindeki unsurların ve Avrupa’nın Türkler sizi Türkleştirmek istiyor yalanına kanmayacaklarını, çünkü Türklerin, Arapların lisanını mahkemelerde bile resmen kabul ettiklerini, Arapları, kavmî ve lisanî ihtiyaçlarından, maariflerinden mahrum etmediklerini belirtir.

Türkler’in imparatorluk yapısı içinde yalnız Arapların değil hatta Hristiyan olan Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin de kendi lisanlarıyla okumalarına, kendi millîyetleri etrafında toplanmalarına müsait davranmış olduklarını belirterek tüm bu unsurların Türk millî kimliği ve dili inşasından rahatsız olmamaları gereğini vurgular. Hristiyan çok uluslu birliği olarak tanımladığı Avrupa’nın esas gayesinin İslâm’ın son hükümeti olan Türkiye ve Türklüğü yok etmek olduğunu ve onların toplumsal bakış açısı ile ve siyasî düşünceleri ile hareket etmenin ancak “eşeklik olduğunu” ifade ederek aşırı Avrupalılaştırmış ve Batı’yı tek kurtuluş gören aydınları ağır bir dille eleştirir.

⁴¹⁹ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, s.442.

Bu anlamda eleştiri yönelttiği bir başka grup ise Türk toplumu içinde yaşayan yıllarca Türk unsurlarca kendileri ile kaynaşmış olduğu yalanına inanılan yerli Hristiyanlardır. Avrupalı Hristiyanların medeniyet ve ulus bilinci diye tüm Doğu toplumlarına saldırılarını haklılaştırdıkları söyler. Ömer Seyfeddin'e göre, Doğu – Batı çatışmasının da süre gelen kültürel ve siyasal kodlarını sürekli ifade eden anlayış toplumu ayırıştırmaktan başka bir şey değildir. Bunu ifade etmek için yazar, İzmir'de yaşayan Hristiyan müesseseyi örnek olarak gösterir. Hristiyan müessese Türk ve Müslüman fertlere borç vermeyeceğini ilan etmiştir ve bunu Ömer Seyfeddin şöyle yorumlar;

“Nitekim İzmir’de Hristiyan bir müessese yüz binlerce liralık sermayesinden bir Türk’e ve bir Müslüman’a on para borç vermeyeceğini resmen ilân etti. Bu nedir? Onların emellerini, hırslarını haykıran bir mânâ değil mi? İşte bu dâhilî ve haricî, bu içli dışlı düşmanlarımız [21] iktisat ve ticaret âleminde ayağımızın altına karpuz kabuğu koyarlarken aramıza fitne ve fesat tohumlarını ekmekten de geri durmazlar. Hükümeti sersemleştirmek için teşekkül eden “mağşûşü’l-millîye” gruplar da paraca muavenet ederler. Onların içtimalarını taarruzdan masun ve teftiş olunmaz bir hâle getirmek için kapitülasyonların bayrağını açarlar ve evlerinde muhafaza ederler.”⁴²⁰

Ömer Seyfeddin pek çok parçalanma hikâyesi anlattıktan sonra Türkiye için batının izlediği parçalama planının ve nasıl işletildiğini ve iç siyasetin nasıl buna alet olduğunu izah eder.

Yazarın, düşmanlığın ve düşmanların nasıl sınırları aşır, toplumu böldüğünü ve siyasî emellerini nasıl gerçekleştirdiğini anlattığı bu bölümde, yerli Hristiyanları ve Avrupalılaştırma meraklısı siyasileri eleştirilerinin odağına koyduğu gözlemlenir. Gerek Müslüman gerekse Hristiyan unsurları Türklüğün aleyhine kışkırtmak için hepsini ittifak ettirdiklerini belirtir.

“Hürriyet ve İtilâf” adıyla Türklere ve Türklüğe karşı sözde “Meşrutiyet-i meşrua ve adem-i merkezîyet” amacı ile birleştiklerini söyler.

⁴²⁰ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.442

Öncelikle İstanbul'a Avrupa'nın çok ciddi para desteğinde bulunduğunu ve patrikhaneye amaçlarını anlatabilmek ve propaganda yapmak için gazete çıkarttırdıklarını gerek firka gerekse gazete başına Türkleri koyduklarını ifade eder.

“Hürriyet ve İtilâf” Türklüğe karşı olan kastını saklamak için reisini, ikinci reisini, sonra birkaç azasını Türklerden seçmişti diyen yazar, “*korkuluk kadar boş ve vicdansız reisler ve azalar*” vasıtasıyla ordunun içinde bölünmelere yol açtıklarını ve Arnavutları kışkırttıklarını anlatır. Arnavut milliyetçileri ile beraber Meclis-i Mebusan'ı dağıttıklarını bu esnada Meclis-i Ayan'da reisin Türk düşmanı bir Arnavut, Dâhiliye Nazırı yine bir Arnavut olduğunu dolayısıyla ülkenin temel kurumlarının bilinçli şekilde düşmana teslimini izah eder.

Yazar, En mühim bir nezarete dediği Hariciye Nezaretine, “İnsanın vatani parasının bulunduğu bankadır.” diyen Gabriyel Noradokyan Efendi'nin geçtiğini ve tüm bunların sözde yasal anayasayı ve getirdiği düzeni kurtarmak için yapıldığını ifade ediyor. Büyük kabine olarak tanımlanan ve ilan edilen bu kabinenin basın tarafından övgülerle karşılanmasının da yine oyunun bir parçası olduğu gerçeğini ifade ediyor.

“Düşmanlarımız kendi firkaları, kendi paraları, kendi entrikalarıyla iktidara gelmiş olan Büyük Kabine'yi son dakikaya kadar aldattılar. Avrupa; “Şayet Balkanlar Harbinde Türkiye mağlûp olsa bile bir karış toprağını kimseye verdimiz.” diye teminat veriyor ve Türk düşmanlarının iktidar mevkiine getirdiği Harbiye Nazırı Bulgarlar, Sırplar, Karadağlılar, Yunanlılar askerlerini toplarken Türk askerlerinin ellerinden silâhlarını alarak terhis ediyor, memleketine gönderiyordu. Sonra anî hücum... anî sukût... Kâmil Paşa'nın Sadaret alayında halk “Millet kurtuldu!” diye bağırıyor ve alkışlıyordu. Lüleburgaz hezimetinden sonra Türk düşmanlarının çıkardığı Türkçe bir gazete, “Muharebeyi kaybettik; fakat yine muzafferiz, İttihat ve Terakki'den millet kurtuldu.” diyor ve ordunun mahvolduğuna seviniyordu. Düşmanlarımız, planlarında o kadar muvaffak olmuşlardı ki neticenin bu kadar çabuk ve anî olmasına kendileri de şaşıyorlardı. Bir an artık “Türkiye öldü...” denildi. Fakat Avrupalıların dediği gibi “ölüp ölüp ölmeyen” Türklük yine bir hamlede hakkını hainlerin elinden aldı. Türk ruhu uyandı. Ve dünyada emsali az görülen demir ve ateş gibi sert bir azimle mukadderatını kendi eline aldı. Bu ruh, ikinci defa Türklüğü ve Türkleri, Türklerin vatanını ve istikbalini kurtaran “İttihat ve Terakki Cemiyeti” idi. Edirne geri alındı. Düşmanlarımızla en muvafık ve hafif şartlar

dâhilinde muahedeler yapıldı. İttihat ve Terakki'nin en büyük muvaffakiyeti dâhildeki anarşiyi, Türklerin arasındaki nifak ve şikâkı pek az bir zamanda kaldırması idi.”⁴²¹

Ömer Seyfeddin, Ermeni ve Rumlar başta olmak üzere Osmanlı kimliği taşıyan Hristiyanların Avrupa'nın kışkırtması ile ortaya çıkan hareketlerini anarşi olarak yorumluyor. Rumeli ve Balkanlar'da Türk varlığını kaldırmak üzere iç düşmanlarla birleşerek toplumsal yapıyı tehdit eden, halkın huzursuz olmasına sebep olacak ayrışmalarına yol açacak tutumları sergilediklerini detaylı olarak anlatıyor. Bunun planlı olduğunu ve planında şöyle olduğunu açıklıyor;

“Şarkî vilâyetlere fuzuli bir “Ermenistan” adı takarak orasını Makedonya'ya çevirmek... Genç Türklere muhalif bir parti teşkil ederek hükümete rahat vermemek ve daima bir anarşi tesis etmek, bu fırkayı gizli maksadında daha kolay muvaffak etmek için “Hürriyet ve İtilâf” gibi birtakım vicdanını, vatanını para ile satabilir “mağşûşü'l-millîye” Türklere teşkil ettirmek, Türklere teşkil ettirdikleri bu kuvvete paraca muavenet ederek ve politika heyecanları içinde yaşatarak memleketin bütün servet ve ticaret membalarını yağma etmek, Eskiden “Hürriyet ve İtilâf” Genç Türklere muhalif “adem-i merkezîyet” iddiasını zahirî bir siper yaptıysa, bu sefer de Türk milliyetperverliği ve Türk şövenliği bahane edilerek liberal ve umumî bir Osmanlıcılık, radikal bir Tanzimatçılık iddia ettirmek, partiyi teşkil etmezden evvel “Muhalefetsiz meşrutiyet olmaz.” fikrini yavaş yavaş propaganda ederek Türkleri ikiye ayırmak ve muhalefete zemin hazırlamak...”⁴²²

Batı'nın Osmanlı İmparatorluğunun içindeki çok uluslu yapıyı hedef alarak gerek aşırı Batılılaşma meraklısı aydın ve siyasileri gerekse unsurların ileri gelen kanaat önderlerini kullandıklarını ve iç siyaseti bu kişilerin eliyle yönlendirerek süreci hızlandırdıklarını, sosyal ayrışmayı tetikleyerek toplumsal huzuru bozduklarını ifade eden Ömer Seyfeddin, bir anlamda bu fotoğrafı ortaya koyarak Yeni Hayat ve Yeni Lisan Hareketinin neden Türkçülük düşüncesi çatısında inşa edildiğini de gerekçelendiriyor. Millî kimlik, millî dil esası ile Türk halkına doğru yönelmek gerektiği inancının hangi sosyal gerçekler ve tarihsel gerçeklerle ortaya çıktığını idrak etmek bakımından yazarın bu makalesini özümsemek oldukça önemlidir.

⁴²¹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.444.

⁴²² Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.445.

Bu makalede yazar sadece koşulları ortaya koymakla kalmadığı gibi İttihat ve Terakki'nin bir anlamda eylem planı olan maddeleri de *Türkler nasıl bu düşman oyuna mukavemet edebilirler?* diyerek şöyle sıralamıştır ;

1.Şarkî vilâyetlerde Ermeniler adetçe Türklerden çok azdırlar. Türklerle Kürtler hariçten gelen teşviklere, fesatlara kapılıp parça parça fırkalara ayrılmazlarsa hiçbir vakit orası “Ermenistan” olmaz. Türkler bir gün gelir, iktisatça da hâkimiyeti ve tefevvuku kazanırlar. 2.Biz İttihat ve Terakki'nin asıl fikirlerini bilmiyoruz. Fakat zannederiz ki, Türklüğü kuvvetlendirmek, yükseltmek, düştüğü gaflet ve cehalet uykusundan uyandırmak, sonra “İslâm beynelmileliyeti”ni teşkil etmek yegâne mefkûresidir. Böyle muazzam ve mukaddes bir mefkûre karşısında bizzat Türk olan bir fırkadan hangi vicdanlı Türk ayrılabilir? Türk ve Müslüman olduğu kadar böyle âli bir mefkûreyi hakikat yapmağa çalışan millî bir fırkaya karşı muhalif bir fırka teşkiline kalkar? Kalksa bile bu kadar felâket ve belâ derslerinden sonra kaç Türk onun arkasından gelir? Türkler Türklüklerini, dünya üzerindeki vaziyetlerini unutmadıkça iki parça olmazlar ve düşmanların temenni ettiği “muhalefet” perdesi altındaki anarşi ve rezalet de tekrar etmez.

3.Türklüğe, Türklerin siyasî müessesesi olan İttihat ve Terakki'ye muhalif bir fırkanın başına geçecek bir Türk'ün Türkiye'de hayat hakkı yoktur. Çünkü “Türk ilini esirgeyen Türk Tanrı'sı”nın yıldırımları onun başına düşer.

4.Muhal olarak birtakım alçak ve milliyetini inkâr etmiş Türkler çıkıp da yalancıkdan muhalif bir fırka teşkil etseler bile yine asla Türk azmini, Türk intibahını, Türk ticaretini kıramayacaklardır. Çünkü bu milliyet cereyanı onların zannettiği gibi birkaç adamın işi değil, büyük ve yaralı bir milletin büyük ve müthiş felâketlerle daldığı gaflet uykusundan uyanışıdır. Uyanan Türklük asla politika heyecanlarıyla birbirinin boğazına düşüp ticaretini, ziraatını, servetini hainlere kaptırmayacaktır.

5.Eskiden Hürriyet ve İtilâf, adem-i merkeziyet iddia ediyordu. Rumeli, Arnavutluk, Makedonya daha bizimdi. Türk kuvveti pek dağınıktı. Zaten Bulgarların, Sırların, Rumların, Karadağlıların mefkûreleri İttihat ve Terakkice meçhul değildi. O vakit adem-i merkeziyet Türklüğün iflâsı demektir... Muharebede Türk düşmanı olan bu unsurların oturduğu yerleri kayıp ettik. Arnavutluk ayrıldı, krallık oldu. Makedonya'yı Yunan, Bulgar, Sırp yağma etti. Ve artık Türkiye'de Bulgar, Sırp, Arnavut unsurları kalmadı. Türkler millî kesafetlerinin üzerine yıkıldılar. Anadolu'daki yerli Türklerin arasında hemen hemen başka unsur yoktu. Şarkî vilâyetlerde bile ekseriyeti Türkler teşkil ediyordu. Arabistan ve Araplık asla Türklerden ayrılmazdı. Artık adem-i merkeziyetin bir tehlikesi kalmadı. Ve adem-i merkeziyet verildi. Çünkü Arabistan'da keyfiyet ve kemiyetçe nasıl Araplar faikse, Anadolu'da da keyfiyet ve

kemiyetçe Türkler hâkimdi. Diğer unsurlar devede kulak makamında kaldılar. Fakat düşmanlarımız bu sefer eski âdetlerinden vazgeçiyorlar. Edebilecekleri bir iddia kalıyor: Türk milliyetperverliği ve Türk mutaassıplığı aleyhtarlığı, liberal umumî bir Osmanlılık, radikal bir Tanzimatçılık... Fakat artık muvaffak olabilecekleri pek şüpheli...

6.Fırkayı teşkil etmezden evvel “Muhalefetsiz meşrutiyet olmaz.” Fikrini yavaş yavaş propaganda yaparak Türkleri ikiye ayırmak ve muhalefete zemin hazırlamak isteyecekler. Bu muhakkak... Türkiye Türklüğünün en barışmak bilmez, itilâf kabul etmez muhalifleri Hıristiyanlardır. Bunlar her ne kadar adetçe az iseler de arkalarında müthiş bir “Hıristiyan beynelmileliyeti” kuvveti, bir Avrupa vardır. Bir Hıristiyan’ın eline iğne batsa Avrupa feryada başlar. İçlerinde böyle tabî ve müthiş bir muhalefet varken Türklerin kısımlara ayrılmaya kalkarak parça parça olmaları kendi kendilerini öldürmek istemelerinden başka bir şey değildir. Türkler ittihatlarını muhafaza ederek millî ve siyasî müesseselerinden ayrılmazlarsa Türkiye yaşar. Samimî, mefkûre sahibi, yırtıcı Avrupa’nın canî emellerini hissetmiş bütün Arap mütefekkirleri Türklerin siyasî müesseseleri olan “İttihat ve Terakki”den bir an ayrılmamışlardır. Ve asla ayrılmazlar da... Türk ve Arap’ın mefkûresi birdir. Türk mefkûresi aynı fikirle şarka doğru gitmek, Asya’yı kurtarmaktır. Arap mefkûresi yine aynı fikirle Garb’a doğru gitmek, Afrika’yı kurtarmaktır. Asya ve Afrika’daki esir İslâm dünyasını ancak bu iki kardeş ve dindaş kurtaracaktır. Büyük mefkûreler küçük emelleri, menfaatleri, şahsiyetleri unutturur. Hâlbuki coğrafi yurtları ayrı olduğundan Türk ve Arap arasında iktisadî bir rekabet olsun tasavvur olunamaz.⁴²³

Bu maddeler gözden geçirildiğinde açıkça Ömer Seyfeddin’in İttihat ve Terakki’nin varlığının neden gerekli gördüğü ve Balkanlar, Rumeli’de unsurlar ile Avrupa’nın bir araya gelerek ve aşırı batılı yabancılaştırmış aydınların iç desteğini almak suretiyle başlattıkları bölünme ve ayrışma hareketinin karşısında İttihat ve Terakki’nin Türk milliyetçiliği esasına dayalı politik anlayışının haklı gerekçelerini ortaya koyduğunu görmek mümkündür. Yazı bütünüyle bakıldığında İttihat ve Terakki’nin bir anlamda halka sesleniş ve aydın vicdanına sesleniş yazısı olmakla beraber mevcut siyasete eleştiri, muhalefet etme nitelikleri taşır.

Yazının ilerleyen bölümünde Ömer Seyfeddin, İttihat ve Terakkiden bir Türk’ün ayrılmasının cinayet olduğunu, ayrılıp gideceği yerin Hürriyet ve İtilafçıların fikren ve maddi olarak beslendiği yer olan Patrikhane olabileceğini ve böyle bir Türk’ün yaşamaya hakkı olmadığını ifade eder. Böyle bir siyasetçinin, aydınının, Türk millî

⁴²³ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.447.

ülküsüne ve dini birliğine ihanet ettiğini belirtir. Türkiye'nin havası, suyu, ekmeği ona haramdır, Onu zehirler dediği İttihat ve Terakki muhaliflerine oldukça ağır siyasî eleştirileri ile bir anlamda kamuoyunu mevcut durum ve siyasetçilerin tutumları ve klikleri konusunda bilgilendirir. Yeni Hayat ve Yeni Lisan görüşünün Türk millîyetçiliği çerçevesinde şekillenmesinin bir anlamda gerekçesini açıklayan yazar, bunun önünde ne sosyal ne manevi bir engel olmadığını ve neden Türk millîyetçiliği fikrinin cereyan etmesi gerektiğini gerekçeleri ve neden İttihat ve Terakki'nin mensubu olunması gerektiğini veya desteklenmesi gerektiğini ise şöyle açıklar ;

“Türklerin millîyetperver olmalarında hiçbir tehlike yoktur. Bütün Türkiye’de kat’î ve mutlak ekseriyet Türklerdedir. Bu hakikati mebuslarımızın adedi de gösterir. Türklerden sonra ikinci derece ekseriyete malik olan Araplara gelince; onlar hiçbir vakit bizden ayrılmazlar. O hâlde bizim de Araplar gibi millîyetperver olmağımızda ne mahzur var? Kürtler de asla Türklerden ayrılmazlar. Türklerden ayrılan bir Kürt mutlaka Ermenilere karışmalıdır. Fakat Kürtler Türk mefkûresine o kadar karışmışlardır ki hatta bir Türk’ten fark olunamazlar. Felâketlerimizden evvel düşmanlarımız Türkleri, hatta Anadolu’nun Eskişehir gibi ta göbeğindeki Türkleri ihlâl ederek muhalefete ve Türklüğe karşı harekete sevk ettikleri hâlde şarkî vilâyetlerde hain emellerine cevap verecek bir Kürt bulamadılar. Kürtler en felâketli zamanlarda Türklüğe, millî İttihat ve Terakki müessesesine sadık kaldılar. Birinci derecede bir Türk, ikinci derecede bir Müslüman İttihat ve Terakki’den ayrılırsa millîyetini müdrük insanların nazarında haindir. Bir Türk ve Müslüman’ı İttihat ve Terakki’den asla bir prensip, bir içtihat ayıramaz. Ancak şahsî ihtiras ve menfaatidir ki bir Türk’ü millî müessesesine hıyanete sevk eder. Türklüğün millî ve dinî mefkûresi haricinde hiçbir prensip, hiçbir içtihat olamaz. Ve bu mefkûrenin mabedi İttihat ve Terakki’dir. Türklük mefkûresi haricinde bir Türk’ün hayal ve vehimden bir mefkûresi olursa, bu şahsî ve zatî bir arzudan başka bir şey sayılamaz. Hâlbuki Türk cemaati içinde yaşayan her fert mefkûrenin verdiği mukaddes irade ile birçok şahsî arzularından, ferdi heveslerinden vazgeçer. Şahsî ve ferdi arzularla yaşayan Türkler millîyetlerini idrak etmemiş birtakım hayvancıklardır. Bu hayvancıklar biraz düşünebilseler kendi millîyetlerini idrak ederler ve cemaatlerinin millî ve muazzez bağlarına sarılırlar. Millî ve dinî mefkûresine bîgâne kalan bir Türk ticaret ve iktisatta da muvaffak olamaz. Çünkü bir cemaat ruhuyla yaşayan insanlardan ayrılmış bir fert her türlü muavenetten mahrum kalır. Meselâ Grek ve düşman emellerine hizmet eden, sonra bir Yunanlı ile ortak olan bir Türk’ün dükkânına kimse gitmez. Millî ve dinî mefkûreden mahrum bir Türk’te azim de olamayacağından hangi işi tutsa muvaffak olamaz. Yeis içinde kalır.”⁴²⁴

⁴²⁴ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.447.

Yazının sonunda siyasî ve sosyal olarak yazının önceki bölümünde idrakten yoksun hayvancıklar olarak nitelediği Türkçülük idealinden mahrum olan insanların, Türklerin duygu durumlarına, ruh hallerine değiniyor ve bu insanların bedkârlık, bedbinlik, bedhahlık içinde olduklarını söylüyor. Mefkûresiz bir insanın dinî, millî ve sosyal değerleri algılamadığını bireyci olma hastalığına tutulduğunu oysa vatan söz konusu olduğunda bireylerin tek tek mühim olmadıklarını bir ülkü etrafında bir araya gelerek vatanın varlığını tehdit eden güçlere karşı hareket etmeleri gerektiğini ifade ediyor.

Yeni Hayat görüşünün değerlerinden biri olan idealizm yani mefkûrecilik düşüncesini İttihat ve Terakki'nin mücadele azminin nedenleri arasında yorumlayan yazar, millî ideali olmayan insanın iradesizlikten faziletli olamayacağını fedakar olamayacağını Türklüğün siyasî müessesesini yıkmak için mücadele eden yabancılaşmış bir ruh olarak var olacağını vurguluyor.

Adem-i Merkeziyet ideali içinde olan muhalefetin eleştirisini yapan Ömer Seyfeddin, Türk düşmanlığının radikal Tanzimatçılık adı altında millet ve devlet yararına yeniden örgütleneceklerini ama bunun bir yalan olduğunu Türklük ideali ile problemi olanların halkı kandırmak için maziden kalan söylemleri olduğunu vurgular.

Açıkça İttihat ve Terakki aleyhine çıkan yayınları ve yayın sahiplerini eleştirir. Peyam Gazetesi'nin sahibi Ali Kemal'i, Mihran isminde Ermeni'nin malı olan Sabah Gazetesi yazarlarından Mahmut Sadık'ı örnek göstererek boykotaj aleyhinde hareket edileceğini hatırlatıyor. Aşağıdaki satırlar ile okuyucunun toplumsal belleğine seslenir:

“Bunların rüesasında bulunan [Kürt] Şerif Paşa'nın idarenin sukûtundan sonra muzafferiyetten sermest olan Balkan düşmanlarımızın Paris'te tertip ettikleri ziyafete iştirak etmek suretiyle vatanımızın felâketine güldüklerini, binlerce esirimizin Yunanistan'ın ıssız adalarında kasten öldürdükleri bir zamanda sahte Prens Sabahattin Bey'in Yunan Kralı'nın, Venizelos'un ayaklarına kapanmak suretiyle bu zavallı milleti tefrikaya düşürmek için o ezeli düşmanlardan para dilendiğini unutmayınız”⁴²⁵

⁴²⁵ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.450.

Yazının sonunda İttihat ve Terakki'nin siyasetini, kanlı hatıralarını asla unutamayacağımız millî tecrübelerden ortaya çıkan ameli bir siyaset olarak ortaya koyarken siyasetin kimliğinin iki unsuru olarak Türk ve Müslüman olma esasına vurgu yapıyor.

Türkiye'nin ancak bu iki kuvvetin sayesinde yaşayacağını ve Türklük kuvvetlenip yükseldikçe millî ve dinî mefkûresine yaklaşacağını ve her dakika ihtiyaç duyulan kuvvetin de ancak ittihattan doğduğunu belirtiyor.

Bir anlamda bu yazının İttihat ve Terakki'nin halka ve aydına seslenişi niteliğinde olduğunu söylemek mümkün olacağı gibi yazarın parçalanmakta olan ülkesinin ve insanının uğradığı ihanetlerin acısını ve öfkesini de dile getirişi olduğunu söylemek mümkündür. Ermeniler ve Rumlar dışında kalan unsurlara sesleniş yazısı da diyebileceğimiz bu yazı İttihat ve Terakki'nin, Yeni Hayat'ın, Ziya Gökalp'in mefkûre anlayışının ve davalarının ortaya konuş manifestosu olduğunu söylemek mümkündür.

Ali Canip ile Ömer Seyfeddin'in birlikte kaleme aldıkları *Vatan! Yalnız Vatan ...*⁴²⁶ adlı makale 1911 yılında Yeni Hayat kitapları diye yayımlanan kitapların ikincisi olarak Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzası ile geniş bir kitleye seslenmiştir.

Yazının başında "*Beynelmilel gizli cemiyetlerden ve beynelmilel gizli gayelerden sakınalım!*" ifadesi yer almaktadır. Daha önce de değinildiği üzere Ali Canip'den edinilen bilgiye göre Selanik'te Masonluk başta olmak üzere beynelmilel teşkilatlanmalar dönemde çok artmıştır. Mason birliklerinden İttihat ve Terakki'nin örgütlenme sürecinde çok faydalanması ve hızla İttihatçılar arasında masonluğu kabul edenlerin sayısının fazlalaşması sebebiyle toplumsal ve siyasal tehdit olarak gördükleri bu teşkilatlanmalara karşı gençleri ve İttihat Terakki mensuplarını bilinçlendirmek üzere bu yazıyı yazmıştır.

Yazının ilk bölümünde Yeni Lisan'ın kaideleri sıralanmış ve bu prensiplere açıklık getirilmiştir.

⁴²⁶ Seyfeddin. Ömer, "Vatan! Yalnız Vatan...", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.247.

“1 Arapça, Acemce terkip ve cem kaideleri asla kullanılmayacak, ıstılahlarla müfret makamında kullanılan cemler müstesna: Sadrazam, ahlâk, kâinat gibi...ret makamında kullanılan cemler müstesna: Sadrazam, ahlâk, kâinat gibi...”

2 Arapça Acemce edatlar kullanılmayacak. Ama, şayet, yani, lâkin gibi tamamıyla, Türkçeleşmiş ve tekellüm lisanına geçmiş olanlar müstesna.

3 Arapça, Acemce kelimeler şimdilik eski imlâları muhafaza olunarak kullanılacak, konuşurken söylemediğimiz lâfızlar mümkün olduğu kadar terk olunacak, Türkçede yalnız millî ve basit sarf hâkim tanılacak.

4 Tekellüm lisanı, birçok Türkler tarafından anlaşılan lâtif ve tatlı “İstanbulTürkçesi” nazım ve nesirde bedâate misal ve mikyas addolunacaktır”⁴²⁷

Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve Ziya Gökalp içinde buldukları süreçte Selanik’te sosyal yapısının kozmopolit olması itibarıyla rahatça örgütlenen Masonlar ve diğer kozmopolit yapıların özünde toplum için tehdit olan ve toplumsal yapıyı siyasal ve sosyal yönden ayrıştırmak maksadı ile gizli gayelerle kurulmuş örgütler olduklarını ifade ederler.

Ömer Seyfeddin ve arkadaşları o dönemde çıkan Güneş Gazetesi’nin okuyucularına Rumca, Türkçe, Fransızca ve Musevice kısa ve belirsiz bir programla “insanîyet” fikri ve “beynelmileliyet” düşüncesini yayarak ilan edeceklerini duyurduklarından bahsederler. Gazetenin birinci nüshasında yer alan “*Küre-i Arzda Mevcut Masonları Birbirine Rapt Eden Esbab Nedir?*” başlıklı makalenin normalde hiç dikkate alınmayabileceğini mistik bir tutumla kaleme alınmış zamanında Avrupa’da yayılmış ama benimsenmemiş marazi ve entrikalı bir akımın yansıması diye düşünülebileceğini ancak ülkenin içinde bulunduğu koşullarda ve bu kadar tehdit ile karşı karşıya iken bu makalenin yayınlanma maksadının sıradanlaştırılmayacağına dikkat çekerek, Ömer Seyfeddin, risalenin her satırında ve gazetenin tümünde beynelmilel gizli cemiyetlerin, beynelmilel gizli gayelerine hizmet ettiğini vurguluyor.

Yazar, bu makale ile Yeni Hayatçılar olarak andığı Ziya Gökalp’in kültürel millîyetçilik görüşü doğrultusunda örgütlenen topluluğun gayesini ve ülküsünü “Vatan!

⁴²⁷ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, 247.

Yalnız Vatan” olarak ortaya koyuyor. Tüm tehditlere ve sosyal çözülmeye rağmen vatan için Türklük çatısı altında birleşerek hem siyasî hem de kültürel anlamda vatanın bütünlüğü için mücadele vereceklerini ilan ediyor. Vatan düşüncesi ve duygusunun Türk halkı için yüce bir değer olarak inşası amacıyla Doğu’nun ve Batı’nın en doğru felsefik yaklaşımının sentezi ve pozitif bilimlerinin ışığında ideal olarak hareket edileceğini belirtiyor.

Yeni Hayat görüşü çevresinde örgütlenen gençlere seslenen Ömer Seyfeddin, Masonluk ve beynelmileliyet fikri ile avamın mantığına hitap edecek ve cahil, batıl diye yorumladığı görüşlerle dönemin mutaasıları gibi mücadele etmeyeceklerini söyler. Yani masonluk ve beynelmileliyet fikri sadece, “dinsizliktir” savından hareketle sokaklarda propaganda yapmanın anlamsız ve yetersiz olduğunu Masonlukla mücadelede felsefe ve fen ilkelerinden faydalanmak gerektiğini ifade eder. Masonluğun varoluşsal problemlerinin ortaya konması ve bu örgütlenmenin siyasî neticesi olarak ortaya çıkan beynelmileliyet fikrinin vatan kavramı için ne büyük tehdit olduğunu ispat edeceklerini belirtir.

Bu konuda alabilecekleri “hür ve liberal değilsiniz” eleştirisine karşılık, milletlerin alçalış ve çöküşlerine en çok etki eden koşulların zihni inanışlar olduğunu, öğüt ve ikna ile zararlı görüşlerin yayılacağını ve sonucunda hızla çöküşün geleceğini söyler. Enternasyonalizm görüşünün fazla taraftar bulması halinde vatan düşmanlığı ve askerlik düşmanlığının baş göstereceğini ifade ederek, Tevfik Fikret’in Victor Hugo’dan alıntı yaptığı Haluk’un Amentüsü şiirinin mısraında yer alan “ Milletim nevi, beşerdir. Vatanım ruy-ı zemin” cümlesinin özü gereği vatansızların Yeni Hayatçıların vatan idealinin anlayamayacaklarını belirtir. Bu mason ve beynelmilelcilerin milliyet ve kavmiyetlerin yalan olduğunu düşündüklerini ve bu boş ve manasız fikirlerini cahil ve saf gençlere kabul ettirdiklerini ifade eder.

Aslen Yahudi Milliyetçisi olan Max Nordau’nun “Medeniyetimizin Mevzu Yalanları” adlı eseri ile tüm Avrupa’da ki gençleri kötü yönde etkilediğini örnek veren yazar, vatan mefkûresine tehdit olan beynelmileliyet fikrine aldırılmazsak, gençler arasında olumlu algılanırsa idealimizi gerçekleştiremeyiz diyor.

Güneş gazetesinin iddiaları gibi Masonların siyasetten uzak olduğu doğru değildir diyen Ömer Seyfeddin, Güneş gazetesini çıkarana arasında olan Turgut isimli Türk'ün aslında kendine Türk ismi vermiş bir Yahudi olabileceğini belirterek amacının Türkler arasında da mason vardır dedirtmek suretiyle propaganda yapmak olduğunu söylüyor. Sosyal Türklüğün gelişmesine hizmet eden milliyetçi gençlerin ruhuna masonluktan daha uzak bir şey yoktur diyen Ömer Seyfeddin, milliyetçi gençlerin beynelmileliyet ve insaniyet hayalinin düşmanı olduklarını belirtir.

Yazar, insaniyet Avrupa'nın dünya kardeşliği fikrine göre inşa edilmiş boş bir yalanıdır diyor ve Batı'da da bu görüşe Lebon'un düşman olduğunu, vebadan daha müthiş afet olarak nitelediğini vurguluyor. İnsaniyet fikrini neşredenlere âlimlerin hücum ettiklerini belirtiyor. Bunların içinde en ileri gidenlerdendir dediği Gustave Le Bon'un yine Psychologie Politique adlı eserinde *“Ben tamamıyla bu fikirdeyim. ‘İnsaniyetçi’ler, doğrudan doğruya değil, lâkin muhakkak surette, haydutlardan daha tehlikelidirler.”* dediğini ve bu görüşün ne büyük bir felaket olduğuna vurgu yaptığını ifade ediyor.

Ömer Seyfeddin insaniyet ve beynelmilel dünya anlayışının vatan fikrinin tekamülü ve ülkü birliğinin sağlanması önündeki en büyük tehlike olduğunu anlatmak için kendiyile hemfikir olan Batılı düşünürlerden oldukça fazla alıntı yapıyor. Örneğin, Herv'in Reichstag'da yani Alman İmparatorluğu'nun Meclisi'nde Almanya'nın siyasal varlığı veya toprak varlığı tehdit altında kalırsa tüm Fransız halkının Almanya için savaşması gerektiğini, Fransa'nın da vatan toprağı olduğunu söylediği konuşmasından hareketle nutkunda Mösyö Poincaré'in, Herv'i kozmopolitlik yanlısı Fransız vatani düşmanı olarak yorumladığını söyler. Edgar Quinet'nin de “Eğer, Fransa, kendini kozmopolit (bütün dünyayı vatan bilen) yaparsa diğer milletlerin şüphesiz en budalası olacaktır.” dediğini hatırlatır.

Ömer Seyfeddin, bu noktada kendi milletinin gençliğini ve aydınını eleştirerek Avrupa'dan gelen her modanın bizde büyük ilgi ile karşılanması gibi “beynelmileliyet” fikri de öyle bir kabulle yaygınlaşacağını ifade ediyor. Yazar'ın, İstanbul'un “Hikmet”çisi dediği Filibeli Ahmet Hilmi'nin gençlerin çoğunun Mason olduğunu düşündüğünü ancak yanlış olduğunu söylüyor

Masonların öncelikle “Levantenlik” devresini geçirdiğini, sonra masonluğa kapılmış olduğunu söyler.

Ömer Seyfeddin sosyolojik olarak insanîyet fikrinin ve beynelmilel görüşün gençleri nasıl etkisi altına aldığını izah etmek için öncelikle gençleri şu şekilde, *“Mükemmel tahsil görenler... Okuduğunu hakkıyla anlayanlar, sıhhat ve vukuf ile muhakeme edebilenler..., Çürük ve gevşek bir tahsil! İntizamsız bir surette okuduğu şeyleri tersine anlayanlar. Eğri büğrü, mücerret bir tarzda muhakeme edenler..., Adî ve mükemmel bir tahsil görmemiş, her girdiği mektebi yarıda bırakmış, intizamlı intizamsız hiç okumamış yahut okumuşsa bile hiç anlamamış, hiç muhakemeye malik olmayan maymun mukallitler...”*⁴²⁸ üçe ayırır ve karakterlerini ve sosyal meseleler karşısındaki tutumlarını ortaya koyarak tanımlar.

Ömer Seyfeddin, mükemmel tahsil gören, okuduğunu hakkıyla anlayan, muhakeme yeteneğine sahip bir gencin asla “beynelmileliyet” fikrine kapılmayacağını söyler. Yazar, bu gençlerin bir milletin ruhundan ve kültürel kodlarından aktarılan geleneğin, toplumun müşterek düşünce ve duygularından, hatta hurafelerin birleşmesinden teşekkül ettiğini bilimsel gerçeklerle kavradığını belirtir. Toplumbilim ve tarihin verilerine hâkim ve kavrayışı güçlü olan gencin tarihte beynelmileliyet fikrine güvenerek sulhçuluk taraftarı olması halinde hayal kırıklığı yaşanacağını bildiğini ve bu fikrin gereği gibi davranırsa toplumların mazi ile alakasını keserek kendine yabancılaşmış ve vatan millet şuurunu kaybetmiş bireylerden oluşan kalabalıktan ibaret olacağını açıklar.

Milletleri savaşın değil barışın mahvettiğini söyleyen yazar, “Sulh”çu ve “sükûn”cu bir millet ikinci bir milletin hücumuna maruz kalmasa bile kendi kendini tarihe gömeceğini ve ilerlemeyeceğini, uyuşup, kalacağını belirtir. Çinliler, Moğollar, Vasatî Asya kavimleri, Hindistanlılar’ı bu durumdaki milletlere örnek gösteren Ömer Seyfeddin, bir milletin millîyetini inkâr etmesinin intihar olduğunu vurgular.

“Beynelmileliyet” fikrini yaymaya çalışan gizli cemiyetlerin insanlara fikirlerini benimsetmek için Eflâtunî bir ahlâk ideası söylemiyle hareket ettiklerini işaret eder. Dünyadaki insanların hepsinin kardeş olduğunu ve ayrı gayrı olmaması gerektiğini,

⁴²⁸ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 253.

fakirlere yardımın ve sosyal hizmetlerin gelişmesi gerektiğini bir anlamda misyoner söylemlerinin parçası haline getirdiklerini ifade eder.

Bu cemiyetlerin Doğu toplumlarındaki şubelerinin misyonerlik faaliyetleri ile kandırdıkları bireyleri toplumdan ve toplumun değerlerinden koparıp kendine hizmet eden bireylere dönüştürdüklerini anlatan Ömer Seyfeddin, ve bu gençler vasıtasıyla toplumsal, iktisadî menfaatler sağlayarak siyasî eylemlerde bulduklarını ifade eder.

Gizli ve “beynelmileliyetçi” misyonerlerin, mükemmel eğitilmiş vatan şuurunu kavramış toplumsal değişkenlerin millet olma bilincindeki önemini fark etmiş genci, hayatın ve toplumun en mühim hareketi olan siyasetin ruhuna hâkim olması nedeniyle kandıramayacağını söyler.

Bir anlamda Türkçülük fikri etrafında toplanmış vatansever gençleri masonluk ve beynelmileliyet konusunda uyarmak için kaleme aldığı yazının devamında Ömer Seyfeddin ve diğer Genç Kalem üyeleri ideal gençliğin bilincini ve mizacını tarif ettikten sonra çürük ve gevşek tahsil görmüş olan gençleri ele alırlar. Bu gençlerin boş hayaller içinde olduklarını Edebiyatın işlevini ve anlamını bilmedikleri için dünya görüşlerini belirleyen eserlerin kötü seçimlerden oluştuğunu ifade ederler. İdrakleri zayıf bütün insanlar gibi bedbinlik, cebrîlik, ibahecilik, esarcılık fikirlerini ihtiva eden eserleri ezberleyip, afyon felsefesini kendilerine meslek edindikleri noktasında bu gençleri eleştirirler. Bu gençlere eleştirileri gerek yazarın gerekse temsil ettikleri Yeni Hayatçıların eleştirileri bunlarla sınırlı değildir. Bir mason ya da beynelmileliyetçi gördüklerinde kapılan bu gençlerin Etnografya'nın gerçeklerinden habersiz, nasıl ayrı milletlerin tekâmül ettiğine akıl erdirme bilincinden yoksun, sosyolojinin temel kavramlarına yabancı oldukları için “Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin!” cümlesini rahatça benimseyen anlayışta olduklarını anlatır. Milliyet fikrini bir eşeklik, bir adîlik, vatan muhabbetini cahillik, askerliği bir barbarlık addeden bu gençlerin, ruhunda en yüce değerlerin ve ırkının esaslarının iflâs ettiğini belirtir. İşte bu genç Mason olabilir! “Beynelmileliyet” fikrini tabîî görebilir ve kabul eder diyen yazar, bu gencin yeniden okuyarak ve bilinçlenerek ancak bu hastalık halinden kurtulabileceğini ifade eder.

Zaman ve zemine göre şekillenen, akılları hiçbir şeye ermeyen, tüm hayatları moda, kadın ve oyundan ibaret, adî veya mükemmel bir tahsil görmemiş, her girdiği mektebi yarıda bırakmış, intizamlı intizamsız hiç okumamış yahut okumuş ise bile hiç anlamamış, hiç muhakemeye malik olmayan, maymunca mukallit gençlere gelince ne “vatan”cılık için, ne “vatan düşmanlığı” için, ne “beynelmileliyetçi”lik hakkında oluşmuş bir fikirleri yoktur diyen Ömer Seyfeddin, bu gençlerin dürtüsel olarak hoşlarına giden ne ise onunla ve onun gerektirdiği şekilde yaşadıklarını belirtir.

Ömer Seyfeddin’in, aşırı alafrangalık eleştirisini içeren Efruz Bey hikâyelerinin, kimliksizlik ve yabancılaşma değişkenleri ile yarattıkları toplumsal sonuçları ele alan özellikle bu gençlerden ve gençleri tuzağına düşürenlerden esinlenerek kurguladığı diğer hikâyelerinin bunlardan yola çıkarak yazıldığını söylemek mümkündür.

Bu anlamda Ömer Seyfeddin’in dünya görüşünü aktardığı fikir yazıları ile hikâyelerinin toplumsal fayda noktasında işlevsel olduklarını söylemek mümkündür. Yeni Hayat’ın teorisinin Ziya Gökalp sosyolojisinden hareketle inşasının akabinde hızla yaygınlaşması ve Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar düşünsel olarak aktarılması Ömer Seyfeddin’in gençlere ve halka tüm metinleri ile rahatlıkla ulaşması ve düşüncesini somutlaştırması sayesinde olduğunu ifade etmek yerindedir.

Ömer Seyfeddin, bu yazının devamında tasnifinin son grubu olan gençliğin mizacını tarif ederken, *“Bugün Meşrutiyet ilân edildi. “Hürriyetçilik” bir kıymet kazandı, değil mi?*

*Onlar tamamıyla hürriyet kahramanlarıdır. Yarın “beynelmileliyetçiler” kendilerine bir ehemmiyet verdiler, satış yaptılar değil mi? Onlar sanki kırk yıllık bir “kozmopolit” ordusudur. Tek gözlükleriyle, son moda esvaplarıyla bunlar insanın gözüne çarpar. Onların öyle renksiz bir hüviyetleri vardır ki nasıl bakarsanız, nasıl görmek isterseniz öyle görürsünüz. Hâlbuki onlar hakikatte ancak birer “hiç”tirler. Ve bize kalırsa ikinci sınıfa mensup gençlerden daha az tehlikelidirler.”*⁴²⁹ diyerek adeta Efruz karakterinin doğduğu hikâye olan “Hürriyete Layık Bir Kahraman” hikâyesini okura hatırlatır.

⁴²⁹ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 258.

“Hikmet”çi diye bahsettiği Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin bunlara bakarak “Gençlerimizin çoğu Masondur.” hükmünü verdiğini ancak yanlış olduğunu, bu gençlerin hiç bir şey olamayacak kadar toplumsalın parçası olmaktan ve birey olmaktan uzak olduklarını ifade eder.

İnsaniyet ve beynelmileliyet fikrinin amaçları ve tanımlarını, bir toplumda bu fikre hizmet eden gençleri vasıtasıyla yaygınlaşması halinde toplumun Avrupa'nın esiri olmaktan öteye geçemeyeceğini ifade eden yazar, gençlerin bu fikir karşısındaki tutumuna göre mizaç tahlillerinden ve tasnifinden sonra bu asılsız hayallerden oluşan düşüncelerin Türk toplumundaki tarihsel örneği olarak işaret ettiği Şeyh Bedrettin ayaklanmasına değinir ve hüsrana uğradıklarını anlatır.

Türk toplumunun, maddî kuvveti, manevî dayanakları, vatandaşındaki “vatan” aşkıyla, tarihin toplum bilincine yadigâr bıraktığı metanet ve cesaretle, millî gurur ve millî fedakârlıkla, ilerlemek yani kuvvetlenmek için engel tanımayan gayret ve azimle dağılmaktan korunduğunu ifade ediyor. Ömer Seyfeddin özellikle millî bilinci inşa etmek ve millî kimlik hissini halkta uyandırmak için kaleme aldığı kahramanlık hikâyelerinde de bu kavramları okura sık sık naklederek nasıl çağlar boyu Türk'ün var olduğunu anlatır.

Bu bölümden sonra Ömer Seyfeddin neden beynelmilel ve insaniyetçi düşüncelerle hareket eden gizli cemiyetlerin kozmopolit yapıdaki Osmanlı içinde örgütlendiklerini siyasî ve sosyolojik analizlerle ortaya koyar. Öncelikle tüm Balkan Devletleri ile savaştıkları güçte bir milyon kişiden oluşan ve muharebe iktidar, kuvveti tam olan bir Osmanlı Ordusu'nun mevcut olduğunu Genelkurmay'ın beyanatına dayanarak ifade eden Ömer Seyfeddin, bu noktada Osmanlı kadar güçlü olmayan Balkan devletlerinin siyasî anlamda ve jeopolitik nedenlerle stratejik ortakları konumundaki Avrupa devletleri ile beraber saldırabileceklerini hesaba katmak gerektiğini vurguluyor. Ancak bu noktada Avrupa Devletleri ile Balkan Devletleri'nin ortak çıkarları dahi olsa anlaşamayacaklarının da bir gerçek olduğunu bu nedenle Balkan Devletlerini de kullanarak toplumun içinde birliği bütünlüğü bozacak fikirleri yaygınlaştırmak üzere gizli örgütler eliyle hareket ettiklerini şöyle ifade eder;

“ Osmanlıları zayıf düşürelim, diyorlar. Bitmez tükenmez çeteleriyle, memleketimizin içinde tesis ettikleri gizli teşkilatlarıyla bizi taciz ediyorlar. Çeteleri dağlarda gezerken, memurları sokaklarımızda baston sallıyorlar. Çeteleri köylerde adam soyar, öldürürken şehirdeki haydutları yalan havadisler, iftiralar uyduruyorlar. Avrupa gazetelerinin muhabirlerini para ile elde ediyorlar, aleyhimize böhnanlar yazdırıyorlar. Bin türlü asılsız şayialarla hep bir heyecan, bir ihtilâf yapmağa çalışıyorlar”⁴³⁰

Avrupalıların doğrudan vatan toprağına göz dikmediklerini ulusal serveti, toplumu ve devleti sömürgeleştirmek suretiyle ele geçirmek istediklerini yani dönemin emperyalist tavrını açıklayan yazar, kendi millî değerlerinden ortaya çıkan millî eğitimlerinin Osmanlı’da kabul görmesine çalıştıklarını belirtir. Ömer Seyfeddin bu konuyu gerek eğitimin neden millî niteliğinin olması gerektiğini tartıştığı yazılarında gerekse eğitimi konu alan hikâyelerinde Batılılaşma yanlısı eğitimcileri ve yöneticileri eleştirerek konuyu ele alır.

Bu bölümde Ömer Seyfeddin ve Yeni Hayatçılar insaniyet fikrinin ve kozmopolitliğin nasıl nüfuz ettiğini izah ederken savaşın artık cephede değil toplumsal hayatta ve devlet idaresinde bürokraside olduğunu şöyle ifade ediyorlar; “*Onlar jandarmalarımızı, memurlarımızı, zabitlerimizi katletmiyorlar. Lâkin oralardaki milliyet ve asabiyeti boğuyorlar. Yerlerine kendi milliyetlerini ikame ediyorlar ve buralara “nüfuz mıntıkası” diyorlar.*”

Sözde barışçıl ve insani tutumlarla giriştikleri bu işgal eyleminde karşılarında en büyük düşmanın vatan aşkı, milliyet fikri, millî şuur olduğunu ifade eden Yeni Hayatçılar bu duyguların güçlenerek silik bir görünümünden gerçeğe dönüşmesi gerektiğini söylüyorlar. Bir anlamda neden Yeni Hayat görüşünün kültürel milliyetçilik ve millî kimlik eksenin de inşa edildiğini açıklıyorlar.

Milliyet fikrini, vatan aşkını bitirmek için “İnsaniyet” fikrinin toplumda yaygınlaştırmak gereklidir diyen gizli örgütlerin amaçları için para ile esir aldıkları bireyleri kullanarak, milliyetine malik olmayan toplumu yarattıklarını yani “nüfuz mıntıkları” oluşturduklarını ifade eden Genç Kalemeler, “*milliyeti, asabiyeti, vatani olmayan kozmopolit bir halk hiçbir vakit onların iktisadî yağmalarına, içtimâî*

⁴³⁰ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, 255.

i'tisaflarına, siyasî tahakkümlerine, muarız olamaz, esir olur. Mahvolur, tarihlerden silinir.” diyerek gençliği ve aydını uyarıyor.

Basını da bu anlamda eleştiren ve eleştirirken uyarın Genç Kalemler, toplumun vatansever olma ve milliyetçilik duygusuna saldıran yazıları iyi niyetli ve siyasetin dışında evrensel kardeşlik ve insaniyet için yazdık diyen gazetecilerin ve gazetelerin yalancı ve bölücü olduklarını, tarafsız olduklarını iddia etseler de insaniyetçilik taraftarı olduklarını ve gizli cemiyetlere hizmet ettiklerini ifade ederler. Günümüze kalan bu satırlar, gerek tarih gerek sosyoloji gerekse edebiyat disiplini ile siyaset ve toplum başlığı altında ilgilenen herkese şüphesiz bu güne dair de bir şeyler anlatmaktadır. Yakın dönemde yaşanan millî birliğimizi ve vatanımızı hedef alan bir takım gizli örgütler insaniyet ve dinlerin evrensel değerler çerçevesinde kardeşliği kisvesi ile basını propaganda aracı olarak kullanmış ve yine toplumsal ayrışmayı sağlamak üzere faaliyet göstermişlerdi. Beynelmileliyet fikrini yayarak Osmanlı'yı zayıf düşürmeye çalışan örgütler gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin ve halkın millî değerlerine, millî kimliğini hedef alan ve bu değerleri benimseyen insanları ötekileştiren ve devlet kadrolarından uzaklaştıran eylemler için örgütlenmiş gerektiğinde de ülkemizin yıllardır aynı toprakta yaşayan insanları arasında etnik milliyetçiliği tetiklemeye çalışmışlardır. Bu anlamda Avrupa ve diğer okyanus ötesi ülkelerin sömürgecilik ve emperyalizm emelleri biçim değiştirerek tehdit olarak varlığını sürdürmektedir demek mümkündür. Dolayısıyla Yeni Hayat asırlar boyu Türk'ün yaşadığı sosyolojik ve siyasî olayları bu devrin insanına anlatmaya devam etmektedir demek mümkündür. Ömer Seyfeddin, düşünce ve tutumlarına göre tasnif ettiği gençlere şöyle seslenir;

“Bir millet için, bir vatan için manevî hastalıkların en müthişi, en korkuncu “insaniyet” Bu afetten masun kalmak için ne yapalım?” diyen Genç Kalemler, gençliğe şöyle seslenmektedir; “Ey âli bir mektepten çıkan genç! Sen oku! Anlayarak oku! Avrupa'nın yeni ve büyük mütefekkirlerinin yazdığı eserlere bigâne kalma... Fen ve felsefe saikin olsun! Hayat ve tabiattaki “mücadele”nin içtimaiyattaki tesirini tetkik et, anla. Hakikate düşman olma...”

Ey vasatî bir tahsil gören, hevesli, asabî, narin, zeki genç! Önünde çiçeklerle örtülmüş duran karanlık uçuruma o kadar istical ile koşma. Her gördüğün parlak şeye kapılma. Sen daima yanlış ve manasız gölgelere meftun olacaksın. Kendini zapt et. Çalış. Oku, bir şeyi kabul etmezden evvel düşün. Ve aklında tut ki milliyetine, vatanına ihanet etmek kendini mahvetmek

demektir. Vatanını sev, esaslarını unutma, vatanının tarihini oku, içinde yaşadığın zamanın siyasî cereyanlarından haberin olsun, ki yanılmayasın...

Ey hiç okumayan, anlamayan, düşünmeyen hevaî genç, sen de dikkat et, avlanacak ve esir olacaksın. Okumağa, anlamağa gayret et. Hiç olmazsa vatanını sev! Sana kendi vatanından, kendi milliyetinden başka muhabbet edilecek şeyler gösteren şeytanlara inanma, onların zehirli ağlarına- O hâlde biz ne yapalım? diyeceksiniz, değil mi, ey “insaniyet” fikrinin gizli naşirleri, ey “beynelmileliyet”çiler... Siz de modası geçmiş entrikalı hayallerinizi kendiniz için saklayınız! Şark kavimlerini ezen, Şark’ta insanlığı ayakaltına alan, şefkat ve merhametten pek uzak olarak medenî haydutluklar yapan, kendilerinden olmayan bütün insanları esir etmek, kahretmek isteyen Avrupalılara fikirlerinizi kabul ettiriniz. Eğer onlar memleketlerini zapt etmeğe uğraştıkları kavimlerin insan olduklarını, bir hakka malik olduklarını teslim ederlerse büyük harp ihtimallerinin yarısından ziyadesi mahvolur. Hâlbuki siz, bu kendilerinden olmayan kavimleri yutmayı, ezmeyi, mahvetmeyi bir vazife bilen Avrupalıların emellerine hizmet ediyorsunuz. Onlar maddî ve iktisadî hücumlar yaparken siz manevî hücumlar yapıyor, birtakım zavallıların ruhundaki vatan aşkını, milliyet fikrini, ırkî gururu katletmeğe tasaddi ediyorsunuz. Yıldızlı kelimeleriniz, parlak nutuklarınız, fazilet boyalarıyla süslenmiş ahlâk efsaneleriniz ancak budalaları aldatabiliyor. Siz meyus oluyorsunuz. Ve Türkiye’de rast geldiğiniz bu vatan aşkı sizi kudurtuyor.”⁴³¹

Ömer Seyfeddin, Türkçülük ideali ile hareket ettikleri için Avrupalı basının kendilerine şoven diyeceğini ama esas şovenin kendi vatanlarında, kendi muhitlerinde değil, Türk yurdunda, Türk toplumu içinde hareket eden kendine işbirlikçi hain satın alan insaniyetçiler olduğunu ilan ediyor. Onların değerlerini ve milliyetini kabul etmeyi hain ilan etmeleri de günümüz okuruna, günümüz toplumunda millî değerlerimizin aksine çalışanlara dair pek çok şeyi ifade edecektir.

Ömer Seyfeddin, “*Her şeyden evvel neşredeceğimiz vatan aşkı, vatan fedakârlığıdır! Bu mukaddes ve selâmetimizi kâfil olan hisse muhalif olan cereyana muarızız. “İnsaniyet”çilik ve “beynelmileliyet”çilik hareketlerini mukaddes vatan için en müthiş bir afet addederiz. Avrupa’daki âlimler, mütefenninler kendi vatanlarını kurtarmak için bu muzır fikirlerin mahiyetini nasıl yorulmayarak teşrih ve tahlilde devam ediyorlarsa biz de şimden sonra öyle yapacağız. Böyle vahî ve ham hayallere saf, düşüncesiz gençlerin kapılmasına mâni olacağız.*” diyerek hem Genç Kalemlerin

⁴³¹ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 260.

yol haritasını ve amacını ortaya koyarken hem de mücadelesinin maksatını ve hedef kitlesinin de açıkça ilan etmiş olur.

Ömer Seyfeddin, “Bir İhtar” notu ile kendi amaçlarının ne olduğunu ve Masonluğu kötileyen diğer yayınlardan ve şahıslardan farklı olarak bir ülkü için bunu bilimsel dayanaklarla açıkladıklarını kişisel hedefleri olmadığını şöyle açıklar ;

“Bir İhtar:

Masonluğun aleyhinde yalnız biz bulunmuyoruz! Bizden evvel de bazı gazeteler bu yolda yazılar yazdılar... Fakat onların hücumda aldıkları tavır, meslek ve mefkûrelerden ziyade şahısları düşürmek için bu cidale giriştiklerini gösterdi. Tekrar karilerimize söyleyelim ki biz avam mantıkçısı değiliz! Biz, gayeleri meçhul gizli ve beynelmilel cemiyetlerin vatan ve milliyet fikrine vuracağı darbeyi defetmek, onların memleketimize hazırladığı felâketlerden içtinap etmek istiyoruz. Bu “beynelmilel” cemiyetlerin muzmer gayeleri ne olduğunu bilmiyoruz! İhtimal ki bizim zannettiğimiz kadar muzır ve mühlik değildir ve ihtimal ki zannettiğimizden daha muzır ve mühliktir! Biz, yalnız aşikâr olarak âleme gösterdikleri “beynelmileliyet” gayesini bütün mazarratlarıyla teşrih ve husule getirdikleri fırtınaları tetkik etmeğe çalıştık. Ve “vatan” fikrinin kuvvetini muhafaza için bu gibi muzır tezahürleri ezmeğe daima çalışacağız...”⁴³²

Vatan! Yalnız Vatan! Yeni hayat görüşünün davasını ortaya koymakla beraber o gününü koşullarında gerek gençliğin gerekse ülkenin içinde bulunduğu sinsi ama küresel tehditlerin kamuoyuna ilanı niteliğindedir. Bu anlamda propaganda yazısıdır demek mümkündür. Bunun yanında siyasî eleştiri olarak bakıldığında Vatan! Yalnız Vatan bir emperyalizm eleştirisidir.

“*Trablus Muharebesinin İttifak ve İtilâf-ı Müselles Kuva-yı Askeriyesine Tesiri*”⁴³³ başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin, Trablusgarp Savaşı’nın siyasî bir analizini yapar. Osmanlı –İtalya Harbinin Avrupa ve Balkanlarda yol açacağı karışıklık nedeni ile Avrupa ülkelerinin barış istediğini ifade eden Ömer Seyfeddin Balkanlardaki siyasî ve sosyal sorunların kördüğüm olduğunu ve bu sorunlar çözülmezse İtilaf ve ittifak Devletleri arasında büyük bir savaşın kaçınılmaz olacağını vurgular. Trablus

⁴³² Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 263.

⁴³³ Seyfeddin. Ömer, ” Trablus Muharebesinin İttifak Ve İtilâf-ı Müselles Kuva-yı Askeriyesine Tesiri” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.283.

Savaşından evvel Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf arasındaki deniz kuvvetlerine dayalı denge dikkate değer ölçüde belirgindi ve dolayısıyla bu meselenin silahla çözülmesi olanağı imkânsıza yakındı diyen yazar, günün harplerinin belirleyici değişkeninin sayı üstünlüğü olduğunu ifade eder. Trablus Harbi'nde İtalyanların uğradığı mağlubiyetler maneviyat kuvvetinin değerini ön plana çıkarmıştır diyen Ömer Seyfeddin, ama bu manevi kuvvetin Avrupa Devletleri içindeki dağılımını ölçmek güçtür diyor ve tüm ülkelerin askeri niteliklerini sıralayarak orduların birbirine eşit olduğunu vurguluyor. İtalya'nın Trablusgarp derdini başına bela etmesi sadece kendisini değil Avusturya ve Almanya'yı da kötü durumda bıraktı diyen Ömer Seyfeddin adeta İtalya'nın savaşın başlangıcında güçlüğü idrak ederek İngiltere'nin yanına geçeceğini erken bir analizle okuyucuya aktarır. İtalya'nın Osmanlı'yı mağlup etme isteği nedeniyle bölgeye daha çok asker çıkaracağını ve muhtemel savaşta müttefiklerin gücünün daha da azalacağını ifade eder.

Muhtemel bir harpte sonucu belirleyecek en önemli şeyin asker toplama ve seferberlikteki hızın olduğunu ve bu konuda Almanya'nın çok iyi olduğunu askeri terminolojiyi kullanarak uzun uzun açıklar. İtalya'nın düştüğü bu durumdan ders alan Fransa Şark komşularına daha fazla asker yığmaya başlamış olmasının doğallığına değinir. Osmanlı-İtalya Savaşı bile Almanya ve Avusturya'nın bu işten ne ölçüde zararlı çıktığını bize gösterir diyen Ömer Seyfeddin, bu ülkelerden herhangi birinin diğerine iltihak etmesi eğer öbürü de başkasına katılmazsa çok büyük güç değişikliğine sebep olmayacağını belirtiyor.

*Ömer Seyfeddin, Boğaz Meselesi*⁴³⁴ başlıklı yazısında toplumsal belleğin zihninde taze olan Çanakkale Savaşını okuyucuya anımsatarak; “Çanakkale Boğazı'nı seller gibi akan kanımızla müdafaa ettik. Herkesin canı belki kalbindedir. Hâlbuki bizim canımız boğazımızdadır. Boğazımızın selâmeti için binlerce insan boğazladık. Çelik mermilere etten kaleler çektik. Bununla sadece kendi selâmetimizi değil, düşmanın felâketini, dostlarımızın saadetini temin ettik. Zaten iktisadî talih bizi her işimizde boğazla uğraştırdığından, biz bunda kesb-i ihtisas ettik.”⁴³⁵ der ve aynı zamanda basının

⁴³⁴ Seyfeddin. Ömer, ”Boğaz Meselesi” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.530.

⁴³⁵ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 530.

gündeminde olan Karadeniz Filosu meselesinden kendi gibi rahatsız olan tüm halkın gerektiğinde yine savunmaya geçmekte tereddütü olmayacağını ifade eder.

Ömer Seyfeddin'in "Yeni Hayat" sütun başlığı ile yayınladığı yazılardan biri olan "*Mürteciler Karşısında Din*"⁴³⁶ adlı makalesinin başlangıcında Ziya Gökalp'in yeni çıkan şiir kitabı Yeni Hayat'ın bir şiir kitabından ibaret olmadığını Türk milletinin vicdanının sesi olduğunu ve Türkçülük idealinin eseri olan Yeni Hayat'ın teoriden, pratiğe nasıl aktarılacağını gösteren ilkeleri içerdiğini ifade eder.

Ömer Seyfeddin, toplumu çeşitli değişkenlerden oluşan bir gerçeklik olarak tanımlarken bireylerin birbirinden farklı bakış açıları ile hayatı kavradıklarını ve toplumun bu farklı bakış açıları sayesinde varlığını kuvvetlendirerek sürdürdüğünü ifade eder. Bakış açılarındaki farklılıkların ortadan kalkmasının ancak ve ancak tek tip bir toplum düzenini ortaya çıkaracağını ve böyle bir toplumun zamanla tükeneceğini vurgular. Bu anlamda kendi fikirleri ölçüsünde birlikte hareket ettikleri ve etmedikleri insanların farklı düşünceler içinde olabileceğini ve bu farklı düşünceleri değerlendirirken objektif bir bakış sahibi olmak gerektiğini belirtir.

Ziya Gökalp'in eserinin çok farklı çevrelerde değerlendirildiğini ve farklı görüş münakaşalarının toplumsal fayda sağlamadığını ifade eden Ömer Seyfeddin, tarafların düşünüş şekillerinin birbirinden farklı ve sistemsiz olmalarının bunun temel nedeni olduğunu söylüyor. Toplumdaki en temel sorun düşünce sisteminin olmaması diyor. Ömer Seyfeddin, toplumdaki mütefekkirleri tasnif ediyor ; Mürteciler, Muhafazakârlar, Liberaller, Radikaller, ve tasnif amacının bu grupların Yeni Hayat ideali karşısındaki tutumlarını tespit etmek olduğunu altını çiziyor.

Bu tasnifin düşünce kalıplarını ve toplum içindeki yerlerini ayrıca toplumu algılayış biçimlerini analiz eden Ömer Seyfeddin, aslında dönemin düşünürlerinin sosyolojik ve sosyal psikolojik anlamda gerçekliğini ortaya koyuyor. Yazıda, mürtecileri ele aldığı bölümün ardından devamı var dese de devamının olmaması günümüz okuru için büyük eksikliklerdir.

⁴³⁶ Seyfeddin. Ömer, " Mürteciler Karşısında Din" Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.534-541.

Devrini tamamlamış, ölmüş bir sistemin artıkları olarak tanımladığı Mürtecilerin, toplumların geçirdikleri gelişim merhalelerini kavrayamadıklarını ve bu süreçte her milletin ayrı ayrı tekamül ettiğini ve belirgin farklılığın “millî” ekseninde belirginleştiğini göremediklerini ifade eder.

Türklerin, uzun süre boyunca ümmet halinde yaşadığını bu toplumu oluşturan, edebiyat, idare, teşkilât, telâkkiler, gayeler, mefkûre, hissiyat gibi değişkenlerin dinî olduğunu belirten Ömer Seyfeddin, bu toplumun düşünce sistemini skolastik olarak tanımlar.

Bu noktada yazar, toplumsal değişimi tetikleyen unsuru zamanın değişimi olarak belirgin kılar. Batı Medeniyeti ile karşılaşmaların, marazi iç içe geçme halinin ve Batı'nın Osmanlı toplum yapısına nüfuzu olarak yorumladığı Tanzimat sürecinin geleneği zayıflattığını ve toplumsal algıyı değiştirdiğinin altını çizer. Toplumların ilerleme ve değişmelerine direnç gösteren ümmet yapısında takılı kalan ve muhafaza etmeye çalışan ve tüm toplumsal değişimi tetikleyen olayları görmezden gelen kesimin bu döneme takılı kalan mürteciler olduğunu ifade eden yazar, bu düşünce yapısının hayatın akışına ters olduğunu belirtir.

Mürtecileri eleştirdiği önemli noktalardan biri Yeni Hayat görüşünün gerek dilde gerek ülküde milliyetçi yanını algılamalarına rağmen şiddetle karşı çıkmalarına ilişkindir. Millî Lisan olan sade Türkçe yerine terkiplerden oluşan ve üç dilin sentezi olarak yorumladığı Osmanlıca'nın edebî eser verirken kullanılması konusundaki tavırlarını marazi bulur. Vecdin coşkun samimiyetini duymamakla itham ettiği mürtecileri de kendi içinde samimiler ve riyakarlar olarak ikiye ayıran Ömer Seyfeddin, Samimî mürtecileri, sırf bir “*geri kalma'nın, geri zihniyetin kurbanı*” olarak tanımlarken, riyakârları, *bunlarda asla hakikî bir iman yoktur, milletin mefkûresine hücum ederken sözde ellerine ilim, felsefe silâhları almaya kalkarlar*⁴³⁷ diyerek eleştirir.

Yeni Hayat görüşüne karşı tutumları itibarıyla riyakarlar ve samimi olanlar arasındaki farkı da belirginleştiren Ömer Seyfeddin, samimi mürtecilerin “Yeni Hayat”’a karşı itiraza bile lüzum görmediklerini, kendi ilkelerince yaptıkları hücumların da mert

⁴³⁷ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, 536.

olduğunu belirtir. Riyakarların ise saldırılarını çağdaş yeni düşünceler kisvesine büründürdüklerini ifade eder.

Vatan mefhumu olmayan riyakarların dönemin güçlü siyasî tutumu ne ise ona göre şekillendiklerini, samimi mürtecilerin ise ümmet sisteminin olmadığı bir vatani istemediklerini ifade eder.

Ömer Seyfeddin, yazısını kaleme aldıktan yıllar sonra ülkenin gündemine gelen Türkçe Ezan konusundaki tartışmalar ışığında bir anlamda Yeni Hayat görüşünün dine bakış açısını da ortaya koyduğu bölüm oldukça önemlidir. Ziya Gökalp'in Yeni Hayat adlı eserinde yer alan Vatan adlı şiirinin,

*“Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur
Köylü anlar manasını namazdaki duanın...”*

*Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur. Küçük büyük herkes bilir
buyruğunu Huda'nın...”*

mısralarının riyakar mürteciler tarafından doğru algılandığı halde, kamuoyunun aklını karıştırmak ve siyaseten çıkar sağlamak için “Vay, Türkçe ezan okunur mu?” diye ayağa kalkarak saptırıldığını ve Yeni Hayat'ın bu konudaki görüşlerini şöyle anlatır;

“Buradaki “Türkçe ezan”dan maksat ne olduğunu pekâlâ bilir. Fakat iş hücumda! “Zıkr-i cüz”, “irade-i kül” edebiyatta en malûm bir sanat iken bilmiyormuş gibi davranır. Evet şüphesiz Türkçe ezan okunamaz. Her milletin sembol hâlindeki duaları millî lisanla değildir. Meselâ birçok Hıristiyan milletler birçok dualarını manasını bilmedikleri Lâtince lisanıyla okurlar. Türk'ün vatanında ezanın sembol mahiyetindeki kelimeleri Arapça kalacak, fakat din millileşecek; Türk'ün idrakine, vicdanına hülûl ederek Türkçeleşecektir. Köylü ettiği duanın manasını bilecektir. Bundan tabî bir hak olabilir mi? İşte “ezan” diye timsalî olarak kast olunan dindir, dinin asıl kendisidir. Türkçeden maada bütün Avrupa lisanlarına büyük bir dikkatle harfi harfine tercüme olunan Kur'an'ın, asıl salikleri, müminleri olan bizlerin lisanına hâlâ nakl olunmaması lâyük müdür? Şüphesiz bir gün gelecek her Türk dininin kitabını kendi ana diliyle okuyabilecektir.”⁴³⁸

⁴³⁸ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 536.

Lisanın millîleşmesi çerçevesinde Müslüman Türk insanının kendi dilinde duasının anlamını bilmesinin öneminden yola çıkarak riyakâr mürtecileri eleştiren Ömer Seyfeddin, milliyet ve millet anlayışından da yoksun olduklarını vurgular. Yeni Hayat görüşünün neden millet ve milliyet kavramlarını Türklük üzerinden inşa ettiğinin gerekçelerini de bu eleştirileri yaparken ortaya şöyle koyar;

“Mürteciler, “millet, milliyet” telâkkisinin de düşmanıdır. “Millet” ile “kavim, aşiret, kabile, soy ve ilh.” arasındaki farkları bilmedikleri için, “İslâmiyet’te milliyet davası yoktur!” derler. Kardeş bir cemiyet içinde, kardeş kabilelerin vesairelerin birbirleriyle uğraşarak büyük kuvveti zayıflatmalarını İslâmlık hakikaten menetmiştir. Fakat İslâmlık aynı zamanda “örf”ü tebcil ile “marufu emretmiştir. Milliyet demek insanların arasındaki “lisan, hars ve ilh.” farkıdır ki, bu farkların hepsi “örf” içinde toplanır. Türkler hiçbir vakit örflerini unutmamışlar, örfleriyle tearuz eden en ağır sistemler altında yaşarken bile Türklüklerini hatırdan çıkarmamışlar... Vicdanını, şuurunu kaybeden millet tarihten de kaybolur. Bugünkü varlığımız gösteriyor ki biz millî benliğimizi hiç kaybetmemişiz. Millî hars, şuursuz bir hâlde ölmeden yaşamış. Anadolu “milliyet” hududunu iskolastik âlimlerinden daha derin bir surette tanır. Der ki: “Dini dinime uyan, dili dilime uyan!” Türk dini İslâm olanlarla Türkçe konuşanları kendi milletinden sayar.”⁴³⁹

Ömer Seyfeddin, Anadolu Türk insanının dini nasıl algıladığını ve dilin bu algı için önemli bir kültürel unsur olarak karşımıza çıktığını ve örfün teşekkülünü sağladığını izak ettikten sonra Ziya Gökalp’e bu anlamda gelen eleştirilerin milletin vicdanına yönelik eleştiriler olduğunu belirtiyor.

Yazar, yine Ziya Gökalp’in Millet şiirine yönelik eleştirileri ele aldığı bölümde mürtecilerin milliyet ve millet şuurunun aksine İslâm İttihadı’nı benimsemelerinin Türkçüler için bir sakıncası olmadığını ama lisanca aynı dili konuşmayan toplumların hars ve örf anlamında birleşemeyeceklerini, daha geniş çatıda medeniyete katkılarının aynı olamayacağını belirtir. Bir milletin diğer milletin dilini tamamen benimsemesinin toplumların varoluşuna aykırı olduğu gerçeğinin altını çizer. Ayrıca ülkelerin sınırlarının da bu konuda belirleyici olduğunu ifade eder. Bağımsızlığın öncelikli olarak İslâm ülkeleri için olmazsa olmaz bir gereklilik olduğunu ve bu bağımsızlığın ancak kültürel bağımsızlık ile sağlanabileceğini ve kültürel bağımsızlığın ise millet olmaktan geçtiğinin altını çizer.

⁴³⁹ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, 537.

Kültürel milliyetçilik idealinin inşası olan Yeni Hayat, Osmanlı kimliği ile yaşayan Müslüman Türk'ün kendi ülkesinde bağımsız yaşaması için kendi kültürel kodlarına dönerek ve millî kimliği inşa ederek bütünleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla Yeni Hayat kitabında yer alan şiirlerde Yeni Hayat'ın ilkeleri ortaya konmuş olan Ziya Gökalp'e gelen eleştirilere Ömer Seyfeddin'in verdiği cevaplar kültürel milliyetçiliğin gereğini ve ilkelerini savunmak niteliğindedir demek mümkündür.

Ümmet anlayışının sosyolojik anlamda kurumlar çerçevesinde de eleştirisini Devlet şiiri üzerinden yapan Ömer Seyfeddin, Tanzimat sonrası müesseseler ne kadar değişse de ümmet anlayışının izlerini barındırdıklarını yani sistem yaşanırken eski sistemin artığı düşünce ve uygulamaların varlığının normal olmadığını vurgular. Bir anlamda Yeni Hayat'ın hayatın her alanındaki sosyal devrim olma niteliğini ortaya koyar.

Ziya Gökalp'in *Vakıf* şiirinden yola çıkarak bu eleştiriye Yeni Hayat kimliği içinde biçimlendirir ve vakıfların Yeni Hayat düzeninin gerçeğine uymadığını izah eder. Ayrıca dikkati çeken bir eleştiri de Samimi Mürteciler olarak ifade ettiği kesimin kadının sosyal hayat ve toplum hayatı içinde var olmasına ilişkin düşüncelerine yöneliktir. Kadının, "Meslek Kadını" olarak iktisadî, resmî, ilmî edebî ve güzel sanatlar alanlarında üretmelerinin karşısında olduklarını ifade eden Ömer Seyfeddin, bununda geçmişten artakalan düşüncelerin yansımaları olduğunu ifade eder.

Yeni Hayat'ın önemli değişkenlerinden biri olan "Mefkûre" kavramını algılayışları ve kavramı eleştirileri itibarı ile de mürtecileri ele alır ve kavramın yeni hayat için neden önemli olduğunu açıklar. Ömer Seyfeddin öncelikle Arapça olan bu kelimeyi mürtecilerin sevmediklerini ve mefkûreyi muzır bulduklarını vurgular.

Yeni Hayat anlayışı, millî mefkûre kavramının içeriğinde millî edebiyat, millî lisan, darülfünun, millî kültürün, millî kimliğin olduğunu hem teorik hem uygulamada bu yolda nasıl hareket edileceğinin esaslarını açıkladıktan sonra görüşlerinin aldığı eleştirilere yönelik değerlendirmeleri kaleme aldıkları köşe yazılarında cevaplamışlardır. Tümü incelendiğinde özellikle "Mefkûre" anlayışı konusunda aldıkları eleştirilerin çok fazla olduğunu ve Yeni Lisan çerçevesinde şekillendiğini

söylemek mümkündür. Dili sosyal yapının bir kurumu olarak yorumlayan Yeni Hayatçıların hayatın tüm alanlarında kültürel milliyetçiliği inşa ederken mefkûre merkezli meselelerini ortaya koymaları kaçınılmazdı. Bu anlamda Ömer Seyfeddin bu yazısında mefkûre kavramını doğrudan; *“Mefkûre: “Emperyalizm, küçük büyük komşu milletlere tahakküm, her milletin harsını, lisanını, istiklâlini mahvetmek değildir”* diyerek Yeni Hayat açısından mefkûre kavramını şöyle izah etmektedir; *“Mefkûre: “Her milletin evvelâ kendi millettaşlarıyla lisanını, edebiyatını, harsını muntazaman birleştirmesi, bütün millettaşlarını asrîleştirip aynı harsî medeniyete sokması, en nihayet coğrafi vahdetin icap ettirdiği siyasî vahdeti de yavaş yavaş fiil mevkiine getirmesidir.”*

Yeni Hayat, aslında kamuoyunda Türk kimliği ve millî kültür anlamında farkındalık yaratmaktan hareketle kültürel kodların saklı olduğu halkın bilincine dönüştür. Bu anlamda görüşün etrafında birleşenler öncelikle bir milletin kendi varlığının ve bu varlığı oluşturan değerlerin ne olduğunu idrak etmenin önemine, bu değerlerin asırlarca aktarılmasını sağlayan millî kimliğin parçası lisanın özüne yönelinmesine çalışmışlardır. Bu tutum aslında bir şuurun gömülü olduğu toprakta yeniden uyanması için yapılan bir arkeolojik kazı niteliğinde uyanış hareketi olarak tanımlanır. Milletin edebiyatta, sanatta ve gelenekte özüne yönelmediği takdirde yok olacağını pek çok hikâyesinde yabancılaşmanın sonuçlarını yaşayan toplumu ve temsili karakterleri yoluyla vermiş olan Ömer Seyfeddin, mefkûreyi toplumsal bir arzu olarak niteler ve devletin ruhu olarak öneminin altını çizer.

Toplumun hangi sistem içinde yaşarsa yaşasın bu kavramın varlığını hissederek yaşar der ve toplumsal hayatın evrimi gibi evrimleşerek mefkûrenin gelişeceğini söyler. Yalnız toplumda gerçekleşen devrim niteliğindeki hareketlerden sonra geçmişten kalan kurumların ve uygulamaların varlığının yeni düzen için tehdit olduğunu, irticayı doğuracağını belirtir. İrtica yanlılarının ise Yeni Hayat karşıtı sakat fikirliler olduğu tespitini yapar.

30 Ekim 1918 Mondoros Ateşkes Antlaşmasının imzalandığı gün Diken Dergisi'nde *Almanlar Gidiyor...*⁴⁴⁰ başlıklı siyasî hiciv yazısını kaleme alır. Bir vedaiye

⁴⁴⁰ Seyfeddin. Ömer, ” Almanlar Gİdiyor” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler),

yazmak isterdim ama hava soğuk diye başladığı yazıda, Alamanlar diye hitap ederek, “*Şark size yaramadı ve yar olmad*”ı der. Savaşın sosyal koşulları zorlayan iktisadî halinden fayda sağlama derdine düşen savaş vurguncuları hariç kimsenin peşlerinden ağlamayacağını hicvi bir üslupla vurgular.

Yine aynı tarihte Diken’de yayımlanan *Siyasî İcmal*⁴⁴¹ başlıklı başka bir yazısında ise Ömer Seyfeddin, yine kendi değişimiyle zülf-i yâre dokunmadan mevcut siyasî durumu yazan mütareke basınına eleştirmektedir. Oysa halkın sokaklarda samimiyetle gerçeği açıkça ortaya koyduklarını ve çekinmediklerini ifade ediyor. Tanık olduğu bir sokak sohbetinde iki vatandaşın, eski kabineye, yeni kabinenin ceza vermeyeceğini aralarında velinimet ilişkisi bulunduğunu söylediklerini aktarıyor. Yazısının devamında Tasvir-i Efkâr’ın eleştirse de karşı tarafın minareyi çalan kılıfını hazırlar tarzında bir tutum içinde olacağını tüm yakınlarının paralarını İsviçre bankalarına kaçırdıklarını ifade ediyor. Bu anlamda Ömer Seyfeddin hikâyelerinde savaşın yarattığı toplumsal bozulmaya dikkati çekerek karaborsacılığı, harp vurgunculuğunu ve istifçiliği eleştiriyor. Açıkça hırsızlıkla suçladığı bu türden insanların halkı inim inim inleterek, çoluk çocuk, yaşlı demeden aklıktan öldürdüklerini ifade ediyor. Topal İsmail Hakkı Paşa ve Eski Bahriye nazırı Cemal Paşa’nın adını zikrediyor. Ancak daha fazla teferruat vermesi halinde kabine değişse de başta değindiği gibi siyasal yapının çıkar klikleri ile birbirine bağlı olduğunu ve Divan-ı Harb’te suçlular yerine kendilerinin yargılanacaklarını söylüyor. Bu anlamda Ömer Seyfeddin’in işaret ettiği siyasal olaylardan dolayı ortaya çıkan sosyal bozulmalar aynı anda yayımlanan öykülerinde de dile getiriliyor.

Yazar, Diken’in aynı tarihli sayısında *Wilson Prensipleri*⁴⁴² başlıklı yazıda yine siyasî hiciv unsurları içermektedir. Yazar, bir fıkradan yola çıkarak Wilson Prensipleri’nin faydadan çok zarar getireceğinin altını çizmiştir.

*Yahudiler ve Cihan Harbi*⁴⁴³ başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin, çok büyük can kaybına yol açan I. Dünya Savaşı’nın tek bir kazancının olduğunu, onun da milliyet

Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.559.

⁴⁴¹ Seyfeddin. Ömer, *Siyasî İcmal*” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.560-561.

⁴⁴² Seyfeddin. Ömer, *”Wilson Prensipleri”* Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.562.

fikri olduğunu ifade ediyor. Bir gün Türklüğün de esaretten kurtulacağına dair umudunun arttığını söyleyen yazar, tüm bu milletlerin özgürleşme serüveninde Yahudilerin hikâyesinin ilginç olduğunu söyler. Dünyanın pek çok yerinde Hristiyan olmadıkları için ikinci sınıf vatandaş olan Yahudilerin Osmanlı içinde oldukça rahat yaşadıklarını ama bu rahatlığın kendilerinde minnet duygusu yaratmadığı gibi kendilerine İspanyolcadan devşirme bir dil uydurmak suretiyle Türkçeyi asla benimsemediklerini, ayrı bir cemaat halinde rahatça yaşadıklarını ifade ediyor. Siyonizm fikrinin babası olan Max Nordau önderliğinde ölü dilleri olan İbraniceyi benimseyerek onun etrafında kültürel milliyetçilikle kendilerini inşa ettiklerini anlatan yazar, büyük bir öngörü ile Yahudilerin gelecekte daha da güçleneceklerine dikkati çekiyor. Bütün bunların da mefkûre peşinde yol almalarından kaynaklandığını belirtiyor.

Esir Türk kardeşlerimiz için umutsuzluğa düşmeyelim diyen Ömer Seyfeddin, önemli olanın millet olma şuuru olduğuna vurgu yapıyor.

*Harici Meşrutiyet*⁴⁴⁴ başlıklı yazıda Ömer Seyfeddin, Milletler Cemiyeti'nin teşekkülü ve devletlerin bu cemiyet içindeki konumları meselesini ele almıştır. Ancak çağdaş devletlerin bu cemiyete dahil olabileceğini asrileşme çizgisini yakalayamamış olan milletlerin ise himaye altında asrileşene kadar aşamalar kaydetmesinin bekleneceğini belirtir. Milletler Cemiyeti bir anlamda “harici meşrutiyet” anlamına gelir diyen yazar, beynelmilel menfaatlerin de bu anlamda söz konusu olduğunun altını çiziyor. Yabancıların anayasal bir memleketin millî meclisinin tartıştığı meseleleri bilip, basın özgürlüğünden faydalanmak suretiyle vatandaş olmadığı devletin siyasî işlerine karışabiliyordu diyor. Kendi içinde milletin hâkim olduğu bir idareye sahip olan devletin uluslararası anlamda da güçlü olacağını ifade ediyor. Ömer Seyfeddin, bir devletin savaşa girmesine karar verme yetkisinin hükümete değil de meclise verildiği takdirde savaş kararının zor çıkacağını bunun da uluslararası barışa katkı sağlayacağını ifade ediyor.

⁴⁴³ Seyfeddin. Ömer, ” Yahudiler ve Cihan Harbi ” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.534-541.

⁴⁴⁴ Seyfeddin. Ömer, ”Harici Meşrutiyet” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.565-566.

Yazar, Milletler Cemiyeti'nin teşekkülü için iki koşulu gerekli görür; ilki devletin adalet mekanizmasını herkese eşit ve şeffaf işletmesi, ikincisi ise hukuk karşısında beynelmilel bir mahkemeye birey gibi çıkıp, yargılanarak mahkeme sonucunda alınan kararı kabul etmeyi göze almasıdır. Milletler Cemiyeti'nin teşekkülünün sağlanıp sağlanmayacağını gelecek Sulh Kongresi'nde göreceğiz diyen Ömer Seyfeddin, genel kabulün şart olduğunu ifade ediyor.

*“Milletler Cemiyetine girebilmek için ne yapmalıyız?”*⁴⁴⁵ başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin bu defa ulusal olarak Milletler Cemiyeti konusundaki tutumun ne olması gerektiği konusunu ele alır.

Çağdaş devlet yapısının ortaya çıkışının uluslararası nitelikli bir cemiyet çatısı altında birleşmeyi olanaklı kıldığını ve böyle bir birliğin sağlam temel üzerine oturması için zemin hazırladığını ifade eden Ömer Seyfeddin, çağdaş devletin adalet sisteminin kendi vatandaşı kadar o ülke ile temas halinde olan yabancılarında hukukî sorun hallerinde güvenliğini ve haklarını korumasının değerli olduğunu vurgular. Medeni devletin tüm kurumlarının sadece kendi vatandaşına değil tüm dünya vatandaşlarına bir anlamda hizmet ettiğini ifade eden Ömer Seyfeddin, hukuk ve iktisat anlamında çağdaşlaşan devletlerin uluslararası barışa da katkı sağlamasının kaçınılmaz olduğunu belirtir. Avrupa'da hukuk devriminin aşama aşama gerçekleştiğini Rönesans, Reform ve İhtilal ve son olarak Sosyalizm düşüncesinin bu evrimin aşamaları olduğunu ifade eder. Eski devletin, çağdaş devletten farkını da “hak” ile “imtiyaz” arasındaki farktan hareketle açıklayan Ömer Seyfeddin, çağdaş hukukun herkese eşit haklar tanıırken, geleneksel hukukun imtiyaz odaklı ve kişiler ile zümrelerin çıkarlarını korumak üzere hareket ettiğini vurgular.

Milletler Cemiyeti'nin esasının ülkelerin ve insanların uluslararası haklarını korumak ilkesi olduğunu ifade eder. Bu sebeple Milletler Cemiyeti'ne girmek için ön koşulun hak esasına dayalı çağdaş hukuk sistemine geçmiş bir devlet olmak gerektiğinin altını çizer. Çağdaş hukuk sistemine geçememiş devletlerin ne olacağı konusunu da ele alan yazar, bu noktadan itibaren aslında sistemin özü çok medeni olarak tasarlanmış

⁴⁴⁵ Seyfeddin, Ömer, “Milletler Cemiyetine girebilmek için ne yapmalıyız?”” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.605-608.

olsa da beynelmilel düzeyde güçsüz olanın durumu konusunda gelen düzenlemelerin pek de güvenilir olmadığını düşündüğünü ifade eder ve sistemin güçsüz devletler için öngördükleri itibarıyla eleştiriye açık olduğunu “O halde asrî devlet derecesine yükselmemiş milletler ne olacak?” diyerek çağdaş devletlerini, gelişmemiş olarak tanımladıkları devletleri vesayet altına alacaklarını açıklar. Mahmiye/ protectorat devlet, müstemleke olarak idare ettiği ülkeyi mahmiye sıfatı ile idare edecek diyen yazar, “Mahmiye”nin “müstemleke”den farkını ise koruma altındaki ülkenin maddi ve manevi kaynaklarını sömüremeyeceğini ve “Mahmiye”de haminin kendi menfaatini değil himayesi altındaki halkın menfaatini düşüneceğini ifade ederek açıklıyor. Ayrıca himaye edilen ülke ile himaye eden ülke arasındaki iktisadî ve ticarî hukukun esaslarını da şöyle açıklıyor;

“Müstemlekeden ana vatana vergi suretiyle bir çok paralar çekildiği halde mahmiyeden alınacak vergilerin hepsi memleket dâhilinde halkın menfaati için sarf edilecek. Müstemlekede halkın yükselerek kendi kendini idare etmesine meydan verilmezken mahmiyede bilakis ahalinin kendilerini idareye ne kadar mümkünse o kadar süratle muktedir olması için çalışılacak... Müstemlekenin iktisadî mübadelesi yalnız ana vatana hasredilirken mahmiyelere karşı bütün devletler ithalât ihracat hususunda aynı vaziyette bulunacaklar...”⁴⁴⁶

Mahmiyeler hakkındaki bu tasavvurlar, tabiî insanî hislere malik birtakım filozoflarla hukukçuların düşünceleridir diyen Ömer Seyfeddin, tatbikatta bu esaslara riayet edileceğine inanacak adamlar var mıdır acaba? diyerek tereddütlerini dile getirir.

Ömer Seyfeddin, Afrika ve Avusturalyalıların “mahmiye” yani modern müstemleke olmayı kabul ettiklerini ifade ettikten sonra hiçbir Türk’ün bunu kabul edeceğini düşünmediğini eğer Milletler Cemiyetine girilecekse çağdaş devlet olduktan gerekli koşulları kendi içimizde çalışarak ve gelişerek sağladıktan sonra müracaat edilmesi gerektiğini ifade ediyor. Türk milleti için mahmiye sıfatının bir zillet olarak algılanacağını belirtiyor.

Çağdaş devlet olma yolunda Tanzimat’ın getirdiği düzenlemeleri ilk evre, Meşrutiyeti ikinci evre olarak görüyor. Ayrıca Meşrutiyet’in parlamenter olması

⁴⁴⁶ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, 608.

nedeniyle ve Cihan Harbinden önce kabul edilmiş olması nedeniyle daha ileri olduğunu ifade ediyor.

Siyasî ülkümüz asri bir devlet olmaktır diyen Ömer Seyfeddin, dini ve hukukî müesseselerin birbirinden ayrılması, okullarla, mahkemelerin kendi içinde tek çatıda altında toplanması, asri devlet olma yolundaki önemli adımlarımızdır hukuk birliği de ivedi olarak aşılacak bir meseledir diyerek Milletler Cemiyetine aile hukukunda düzenlemeler yapmak suretiyle Hukuk-ı Medeniye Mecellesi ile gidilip gidilemeyeceğini düşünmek gerektiğini vurguluyor.

Milletler Cemiyeti'ne ilişkin bu iki yazı Ömer Seyfeddin'in değişen dünya düzeninin de kendi yerini kendi gerçeğinden yola çıkarak belirlemek zorunda olan Türk Devleti'nin geçmesi gereken merhaleleri içermekte çizgilerinin neler olduğunu ve olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ömer Seyfeddin, hayatın gerçeğine uyan idealler en doğal idealler olup, bir millete büyük toplantı ve fikir akımları ile kabul ettirebilirsiniz dediği ülkü kavramını ele aldığı *Tabii Mefkûreler*⁴⁴⁷ başlıklı yazısında Almanya'yı eleştirmektedir. Almanlar'ın kendi idealleri için pek çok ülkeyi siyasî ve sosyal olarak tehlike altına sokarak kaderlerini değiştirdiğini belirten yazar, ideal inşa ederken düşülecek en büyük yanlışın saplantılı biçimde kendi fikrinin doğruluğuna inanmak ve diğer fikirleri görmezden gelmek olduğunu ifade ediyor.

Rönesans, Reform ve Fransız İhtilalinin günün medeniyetini inşa ettiğini ancak inkılabın iktisat ile geleceğini belirten Ömer Seyfeddin, hak, hukuk, “uhuvvet, müsavat, adalet” karşısında duran her devletin yıkılacağına Almanya'nın güncel bir örnek olduğunun altını çiziyor.

Millî medeniyeti idealler ölçüsünde yeniden inşa ederken fikir cereyanlarını, mefkûreleri, insani esas ve hayatın hakikatine uygunlukları itibarıyla değerlendirmek zorundayız diyen Ömer Seyfeddin, marazi ve suni mefkûreler ile gerçek ideallerin bu esasa dayalı olarak ayrışmasının toplum faydasına olacağını ifade ediyor. Demokrasinin

⁴⁴⁷ Seyfeddin. Ömer, “Tabii Mefkûreler” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.603-604.

ise günün en makul ve insani mefkûresi olduğunun altını çiziyor. Ömer Seyfeddin'e göre, milletleri esaretten kurtaracak ancak demokrasidir.

“*İnkilap*”⁴⁴⁸ yazısında siyasî ahlâkın çöküşünü eleştiren Ömer Seyfeddin, 1918'de I. Dünya Savaşının bitişinin ülkede de yeni gelişmelere sebep olacağını söyler. Savaştan önce milletvekili olmak için aranan şartları, seçileceği ili haritada bile bulamamak, büyük efendilere tam sadakat, sermayesiz ticaretle vurguncu olmak olarak sıralayan Ömer Seyfeddin, eski mecliste mebus olup parasız olanların servete kavuştuklarını söyler. Artık bunun değişeceği için eski milletvekillerinin hiçbirini yeni mecliste görmeyeceğiz der. Eğer yeniden mebus olurlarsa alacakları maaşın geçinmeye yetmeyeceğini ve siyasî ahlâksızlıkların ortadan kalkmaması ile çıkar kliklerinin de kalktığını söyleyen yazar, eskiden mebusların maddi çıkar sağladıklarını tüm işlere açıktan ortak olduklarını yazar. Ama yeni düzende bunların olmayacağını ifade eder ve hayali bir mebus ağzından da bunu mizahi dille anlatır.

*Ahlâk Bozgunu*⁴⁴⁹, yazısında savaşın herkesin ahlâkında bir bozulmaya yol açtığını söyleyen yazar, eskiden hırsıza hırsız dendiğinde mahçup olduğunu, “şimdi ise aptallığına doyma sen de çalsaydın” diyerek namusluyu aşağıladığını belirtiyor. Şeref, haysiyet ve mertlik para fikri karşısında mağlup oldu diyen yazar, geçmişin sosyal krizlerinden güne miras kalanın ar dünyasını değil kâr dünyasını inşa ettiğini ve bu sözün genel anlayış halini aldığını ifade ederek toplumsal ahlâkın çöküşünün geldiği noktayı işaret ediyor. Kız- erkek yetişen yeni neslin ihtirasla sadece değerlerinin paradan ibaret olduğunu ancak bu ahlâkî bozgunun sadece para ile ilgili olmadığını iktisadî buhran geçse de toplumsal ahlâkın geri gelmeyeceğini belirtiyor. Medeni ve ahlâkî gelişmişlik olsa idi savaşı fırsat bilip savaş zenginlerinin türemeyeceğini ifade ediyor. Bizi soyanların arkasından gitmenin anlamı yok diyen yazar, bilim adamlarımız, filozoflarımız, toplumun önüne çıkmalı ve topluma liderlik ederek ahlâkî değerleri topluma hatırlatmalıdır diyor. Sonuç olarak da tarihin ahlâkî prensiplere değer vermeyen bozulmuş toplumların uzun müddet yaşayacaklarını gösterdiğini vurguluyor.

⁴⁴⁸ Seyfeddin. Ömer, “İNKILAP” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.614-615.

⁴⁴⁹ Seyfeddin. Ömer, “Ahlâk Bozgunu” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 617-618.

*İnkilabın Teakubu*⁴⁵⁰, adlı makalede hayatın doğası değişme olduğundan gerçekliğin durmadan değiştiğini belirten Ömer Seyfeddin, satırlarda ve bilimde gömülü hakikatlerin hayatın değişmesinden çok etkilenmediğini ifade eder. Gün gelir yeni gerçekler eski hakikatlere karşı çıkmaya başlarlar ve git gide zıt görünürler ve yeni gerçeklikler genel bir galeyana sebep olur ve insanlığın hikâyesi hep bu hadisenin hikâyesidir der. Bunun evrensel bir gerçek olduğunu Reform ve Rönesans'ı örnek vererek söyler. Eski teşkilatın yani toplumsal yapının iflas etmesi olarak gördüğü toplumsal hareketlerin toplumların değişmesine yol açtığını belirtir. Yani toplumsal değişimin başlangıcı eski-yeni çatışmasıdır.

Cihan Harbinden sonra da eski gerçeklerin, kavramların ve anlayışların dehşetli bir sarsıntıya uğradığını Avrupa'nın bu noktaya gelene kadar dini, bilimsel ve siyasal nitelikli üç devrim geçirdiğini eşliğinde bulunduğu inkılabın ise ekonomik olduğunu ifade eder. Eskiden kalan ekonomik eğilimler, örgütlenmeler ve kavramlar son saatlerin yaşıyor diyen yazar, Fransız ihtilali ile ortaya çıkan adalet, eşitlik ve hürriyet prensipleri şimdi etkilerini ekonomide gösterecektir diyor. Yani siyasî devrimin yeni ekonomik devrime aynı ilkeler doğrultusunda bıraktığını belirtiyor. Bu ekonomik değişim eski dünyadan kalan kötülükleri de ortaya kaldırma umudu olabilir diyen yazar, ancak kendi neslinin bu sonucu göremeyeceğini yalnızca değişimin yol açtığı krizlerin ızdırabı olacaktır diyor.

*Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür*⁴⁵¹ İttihatçıları eleştirdiği bu yazısında İttihatçıların muhalefetsiz meşrutiyet istediklerini bunun olası olmadığını belirtir. Kendilerini sevenler ister Türk ister yabancı olsun bu gidişin doğru olmadığını göstermek istediler ama kuvvet insanı kör eder sözünün gerçeğine uygun davrandılar diyerek eleştirir. Kendilerine yakın olanların eleştirileri karşısında da oldukça şiddetli tepki gösterdiklerini kendilerinden olmayanları da sürgüne göndermek suretiyle tükettiklerini anlatır. Ancak tarihin tekerrür ettiğine vurgu yaparak 1918 sonrası sıranın İttihatçıların sürgüne gittiğini belirtir.

⁴⁵⁰ Seyfeddin. Ömer, "İnkilabın Teakubu" Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.638.

⁴⁵¹ Seyfeddin. Ömer, "Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür" Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.638.

*Millet Kendini Nasıl Gösterir?*⁴⁵² başlıklı makalede, Celal Nuri bir makalesinde milletin değişerek kendini göstermesini istemiştir diyen Ömer Seyfeddin, ancak toplumsal değişimin aniden olmayacağını bir süreç meselesi olduğunu belirtir. Yüzyıllarca varlığı inkâr edilen hatta kendi öz ismi bile unutturulan millet kendini bir günde gösteremez diyen yazar, milleti bilinçsiz bırakan Avrupa medeniyetine sokmayan skolastik etkenlerdir demektir. Milletin şuurunu uyandırmak isteyenlerin önce dilde, hukukta, iktisatta ve ahlâkta skolastik tesirlerin etkisinden kurtulması gerektiğini vurgular. Milleti şuarsuz bırakan etkenlerden kurtarıp millî kimliğini ve dilini öğretmek gerekir diyen Ömer Seyfeddin, edebiyatçıların halk ile bütünleşerek millî ülküyü onlara telkin etmesi gerektiğini belirtir.

*Mefhum Buhranı*⁴⁵³ muhasebe üst başlığı ile yayınladığı yazısında Ömer Seyfeddin, münevverlerin kavramlar konusunda yaşadıkları buhranın değerlendirmesini yapmaktadır. Yazar, yazının içinde değindiği konuları yazının başında şöyle sıralamıştır; “*Münevverlerin kafaları - Mefhumlar teşekkül etmemiş - Halkın irfanı - Milliyetle ırk arasındaki farklar - Milliyet kanda değil, candadır – Fiilî Türkler - Devletin ismi milletin ismi olamaz - Anadolu bir neferin mefhumlarındaki doğruluk - Münevverlerimizin gafleti - Milletten evvel münevverler kendilerini tenvire çalışsınlar.*”⁴⁵⁴

Aydınların henüz halkın irfanına erişemediğini kavramlar konusunda kafalarının karışık olduğunu ancak halkın bilgisi ile münevverden arif olduğunu belirtiyor. Irk ve millîyeti birbirine karıştırıp aynı kavramlarmış gibi birbirini ikâme eder şekilde kullandıklarını belirtiyor. Irk bir mefhum, milliyet ise gerçektir diyen Ömer Seyfeddin, millîyetin kan ile değil ruh ile ifade edilebileceğini vurguluyor.

Millîyetin sınırlarını belirleyen ise lisan ile kültür olduğunu ve anadili Türkçe olan, Türk terbiyesi, ülküsü ve hissi içinde büyüyen bir Müslüman’ın Türk olduğunu belirten yazar, fiilen Türkleşmiş, Türkçe okuyan, Türkçe yazan, Türk milletinin

⁴⁵² Seyfeddin. Ömer, “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.698-700.

⁴⁵³ Seyfeddin. Ömer, “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.698-700.

⁴⁵⁴ Seyfeddin. Ömer, Bütün Nesirleri, 2016, s.781.

yükselmesi için çalışan kişinin ister Arap ister Çerkez ister Kürt olsun Türk olduğunu vurgular. Türk milletini kültürel ve sosyal olarak temsil eden bir insanın kendinin başka bir millete mensup olduğunu ifade etmesini anlaşılmasız bulan Ömer Seyfeddin, Türkiye’de doğan, büyüyen ve Türkçe konuşan bir Çerkez’in Türklüğü inkârı halinde kendi ırkının yaşadığı ve Çerkez kültürünün sürdüğü, ve dilinin konuşulduğu topraklara giderek kendini Çerkez olarak tanımlaması gereklidir diyor. Fiili Türkler olarak tanımladığı harici Türklerin, lisan, terbiye ve kültür olarak Türklerle benzeştiklerini ruhça ve hisce Türk’ten farklı olmadıklarını ifade eder. Millîyetin, ırkın ve kültürün kavramsal olarak ifade ettiği anlamı bilmeyen aydınların, devlet, hükümet ve millet mefhumlarının da karışık olduğunu, devletin ismini, milletin ismini ve hükümet idaresindeki insanların cins ve mezhep ayrımı göz etmeksizin din ve dil değişkeninin dikkate almadan hep bir millet kabul ettiklerini söyler. Zihinlerinde oluşan kavramlarla toplumsal gerçeğe uygun ve kavramların gerçeğine uygun tanımların çeliştiğini ifade eden yazar, Osmanlı tanımı üzerinden bu durumu şöyle açıklar; “*Devletimizin ismi bugün müessesine nispeten “Osmanlı’dır. Bu devletin içindeki fertlerin tam, kat’i ekseriyeti Türk’tür. Rum da, Ermeni de, hâsılı ecnebi, yerli gayri Türk diğer fertler de vardır. Bu gayri Türkler –ecnebi değillerse- Osmanlı Devleti’nin, hükümetinin idaresinde yaşamakla “Osmanlı tâbiyetini” haizdirler. Fakat asla “Osmanlı” milletinden değildirlen. Hepsinin- kendi hususî milliyeti vardır. Bir ferdin iki milliyeti olur mu? Meselâ, “Yorgi İstanbulludur. Osmanlı Devleti’nin tebaasındandır. Milliyeti Rum’dur. Dini Hıristiyan’dır.” deriz. Eğer “Yorgi Osmanlı milletindedir.” desek onun Rumluğu ne olacak? İşte münevverlerimizin zihinlerinde lâfızların, mefhumların mantıkî hudutları teşekkül etmediği için içtimaî hakikatle taban tabana zıt telâkkilere de böyle tahammül edebilirler. Fakat mevhumeleri daima kâğıt üzerinde kalır.*”⁴⁵⁵

Aydınlar içinde dini dinime, dili dilime uyan cümlesi ile sosyal hayatın anlamını halk kadar çabuk kavrayan birine rastlamadığını kaldı ki sadece bu kavramların değil kendi sahaları ile ilgili kavramların da zihinlerinde karışık olduğu eleştirisini yapar. Bu mefhum buhranının ancak kavramların toplumsal hayat içinde temsil ettikleri gerçeklik algılandığı zamanla aşılacağını belirtir.

⁴⁵⁵ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, 2016, s.782.

Yine muhasebe üst başlığı ile, kaleme aldığı “*Hıyanetin Hududu*”⁴⁵⁶ başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin, hıyanet kavramının da sıradanlaştırılmış, içi boşaltılmış bir kavram haline dönüştüğünü, insanın ne kadar çağdaş terbiye görmüş olursa olsun kelimeleri kullanırken ve hüküm verirken mübalağa edebildiğini ifade ediyor. Bu anlamda dinin ve medeniyetin ölçüsü olarak ifade ettiği müsamahakarlık yetisinin bizde gelişmediğini ve Bedeviler gibi fiil ile fikrin sınırlarının tekamül etmediğini vurguluyor. Fikir hürriyettir, mahkûm edilemez ama fikir sahası sorumluluk gerektirir ve fiil sahasını belirler çünkü fikir, fiile dönüştüğünde toplum ile karşı karşıya gelir diyerek fikirleri mahkûm ettiğimizde toplumun gelişimi konusunda doğal olmayan bir tutum sergilediğimizin altını çizer.

Ömer Seyfeddin medeni ülkeler ile bedevilerin fikir ve fiil konusunda sergiledikleri farklı tutumlardan yola çıkarak vahşi ile medeni kavramlarını değerlendirir. Medenî bir memlekette her şahıs istediği fikri taşıyabilir. Muhafazakâr olur, millîyetperver olur, şöven olur, kozmopolit olur, mürteci olur diyen Ömer Seyfeddin, savunduğu “fikir” için yargılanacağından korkmadığını belirtir. Ancak fiillerinde dikkat etmek zorundadır çünkü fiiller toplum üzerinde tesiri olan etmenlerdir der. Ancak Bedevi ülkelerde fikrin fiile dönüşmeden fiil gibi kabul görerek yargıldığını ifade eder.

Vahşilik ile medenilik arasındaki ince sınırın zihin farkı olarak müsamahakarlık hasleti olduğunu ifade eden Ömer Seyfeddin, *biz mademki vahşî değiliz vatandaşlarımızı “fikir sahası”nda serbest bırakmalıyız* der. Bu noktadan hareketle güncel siyasete dönerek aydınların, manda, koruma yardımı, veya ilhak emellerini fikir olarak tartışmalarının doğal olduğunu hatta kozmopolitlik yanlısı olup aşırı Batılılaşmış olanlarında Türklüğü aşağılayan söylemleri Türklük aleyhine Avrupa’da düşüncelerini açıklamalarına karşın ceza verilmemesi gerektiğini belirtir.

Hıyanet fikirde değil, fiildedir diyen Ömer Seyfeddin, *bu aydınlardan hangisi haricî bir kuvvete dayanarak – bizce makul olmayan – fikrini fiil sahasına geçirmek istiyorsa işte o haindir* diyerek hainliğin ölçüsünü fiile dayandırır ve kavramı somutlaştırır. Hainin ise yargılanması gerektiğini ifade eder.

Seyfeddin. Ömer, “Hıyanetin Hududu” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.784-786.

İyi fikirlerin ortaya çıkması için yanlış fikirlerin ve doğru fikirlerin bir arada münakaşa edilmesi gerektiği görüşünde olan yazar, bir memlekette mürteci olmazsa terakkiperver de olamayacağını söyler. Fikir özgürlüğünün ilerleme yolunda ön koşul olduğunu ifade eder.

*Münevverler–Fırkacılık*⁴⁵⁷, yazısında Ömer Seyfeddin, siyasî taassubun toplumun düşünce hayatına ve ilerleme haline vereceği zararı tartışıyor. Bu konudaki düşüncelerini güçlendirmek için de yine toplumun belleğindeki tarihi olayları okura naklediyor. Ömer Seyfeddin, toplumun çıkarları doğrultusunda kardeşi dahil diğer insanlara saldırmak üzere hazır bekleyen insanlarla dolu olduğunu ve siyasî partilerin, mesleklerin, sınıfların birbirleriyle sürekli mücadele halinde olduğunu ifade eder.

Ancak ideal olanın muhabbet olduğunu vurgular. Muhabbetin buğza dönmesinin sebebini de taassup olarak işaret eden yazar, mevcut siyasî partilerin tüm varoluşlarının ve tutumlarının kaynağının taassuptan beslendiğini belirtir.

Siyasî taassubun bir felaket olduğunu ve vatani ve gelecek idealini unutturduğunu belirten yazar, Faguet'ten alıntı yaparak bir fırkacının asla vatansever olamayacağını söyler. Fırka ideallerinin ve fırka ihtiraslarının her şeyin üstünde olduğuna inanan bir fırkacının haricinde kalan hasbi münevverlerin ancak vatansever idealistler olabileceğini vurgular. Rütbe ve mevki için kalplerinde hırs beslemeyen, günü gününe siyasetle uğraşmayan münevverlerinde taassup yani bağnazlık içinde yaşadıklarına dikkati çekiyor.

Muhafazakârın, terakkiperverin, radikal, mürtecinin düşmanıdır diyen Ömer Seyfeddin, dışarıdan bakıldığında sebepsiz yere görüş ayrılığı olmasa da birbirinin düşmanı olan insanlarla dolu toplumun Bedeviler gibi algılanacağını belirtir.

Münevver olmanın, hoşgörülü olmayı gerektirdiğini Fırkacılar ve Ocakçıların ise sadece kin ile dolu olarak hareket ettiklerini ve büyük idealleri bu sebeple yeşertemediklerini ifade eder. Münevver olmak için öncelikle fırkacılıktan vazgeçmek ve hoşgörülü olmak gerektiğini tek politik görüşün ise ideal ve kültür siyaseti yolunda

⁴⁵⁷ Seyfeddin. Ömer, “Münevverler- Fırkacılık” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.804-807.

çalışmak olduğunu vurgular. Münevver fırkayı değil tüm toplumun geleceğini düşünmek zorundadır diyen yazar, millete hasbi hizmet etmeli ve faziletli olanı tercih etmesi gerektiği bilincinde olmalıdır diyor. Münevverin toplumu Ortaçağ karanlığından çıkarması için fırka ve ocak ruhundan uzak kalarak ideal peşinde yol almalıdır diyor.

Ömer Seyfeddin, *Fahri Sosyalistler* başlıklı yazısında ele alacağı konuları şöyle sıralar; “*Türkiye’de Sosyalizm, Proletarya Haricindeki Amatörler, Gelsin Propaganda, Ama Hangi İktisadi Haksızlığa Karşı?, Hakiki Sosyalistlerimiz Elde Çekiç Çalışan Amelelerdir!, Fahri Sosyalistler, Hükümet Paravanları, Bizde Onlara da Lüzum Yok.*”⁴⁵⁸

Toplumsal düşünce akımların toplum içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal durumdan kaynaklandığına değinen Ömer Seyfeddin, fabrikası, işçi sınıfı, patronu olmayan bir ülkede Sosyalizm fikrinin tartışılmasının sadece bir heves olabileceğini ve şuanki tartışmaların suni olduğunu belirtir.

Tanıdığı bir Sosyalistin bu fikrin gelişmesi için Darülfünun’da öğrenciler arasında propagandası yapılmalıdır ve sizin gibi münevverlerin de Sosyalist olması gerekir demesi üzerine Ömer Seyfeddin, Batı’daki köylünün ve işçinin örgütsel sorunları gibi sorunların ülkede yaşanmadığını Sosyalizm tartışmalarında kendini ve ülkeyi bir yere yerleştiremediğini ifade eder. Ancak amele olmanız gerek yok fahri sosyalist olabilirsiniz diyen kişi karşısında Sosyalizm’in ancak işçi sınıfının kendi yaşantısı içinde bu fikri inşa edebileceğini, gerisinin sadece temsili olarak bu fikri kabul etmekle fikre değil kendi aidiyet duygularını ve zenginliğini tatmine hizmet edeceğini ifade eder.

4.1.2.2. Ömer Seyfeddin’in Fikir Yazılarında Türkçülük ve Turancılık İdealine Dair Görüşler: Yeni Hayat’da Türkçülük, Turancılık İdeali ve Değişkenleri ve Mefkûre Anlayışı

Halka doğru yönelişin en önemli nedeni halkı millî dil ve kültür ekseninde değerler etrafında bir araya getirerek millet bilincini olgunlaştırmak idealidir. Bu anlamda etkili olduğu okur kitlesine hikâyeleri ile seslenen yazar, fikir yazılarında da

⁴⁵⁸ Seyfeddin. Ömer, “Fahri Sosyalistler” Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.826-828.

Türklük bilincinin önemli unsurlarına ve aktarılan kültürel belleğine ilişkin yazılar kaleme almıştır. Yazarın Türklük mefkûresine ilişkin söylediği sözler dikkate alındığında bir süre sonra Türkçülük ülküsü altında sadece Türkiye sınırlarında yaşayan Türk halkı değil uzak coğrafyalardaki Türk insanı ve Türklük geleneği de Turan mefkûresi çerçevesinde vurgulanmıştır.

Ameli Turan Nasıl Doğabilir? (1) İstatistik Müdüriyeti Umûmiyesi başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin, 1915 yılında kaleme aldığı yazısında artık toplumun milliyet kavramını idrak ettiğini, lisanı Türkçe, dini İslâm olan herkesin toplumda kimliğini Türk olarak ifade edebildiğini belirtir. Bunun gerçekleşmesinin de Turan Mefkûresinin bir sonucu olduğunu ifade eden yazar, millî düşünce hayatında ve toplumsal hayatta Türk insanının kendi varlığının farkına varmasının bir sonucu olarak levantenlik, taklitçilik, züppelik ve şursuzluk gibi aşırı Batılılaşmanın sonucu yaygınlaşan ve ciddi toplumsal sorunlara yabancılaşmaya sebep olan durumlardan kurtulduğunu ifade eder.

Ayrıca bu noktaya gelmek için bir anlamda idealin yaygınlaşması için müracaat edilen edebiyatın, sanatın ve siyasetin imkânları dışında sosyoloji ve iktisadın yöntemleri ile Turan fikrini ve Turan'ın jeopolitik anlam ve imkânlarını kavranabileceğini belirtir.

Ömer Seyfeddin, “*Yüz Milyon Türk'ün Millî Vatanı*” dediği Turan'ın jeopolitik niteliğinin henüz zihinlerde netleşmediğini ve Turan'ın, Anadolucuların “iç il” olarak tanımladığı Türkiye ve Kafkasya yoluyla Türk ordusunun girmeye başladığı ve siyasî sınırlarımız dışında yaşayan Türklerin oturduğu yerler yani “dış il “olmak üzere iki kısımdan teşekkül ettiğini ifade etmektedir.

Jeopolitik anlamda bir araya gelemeyecek olan Türklerin, Turan ideali ile millî, iktisadî ve kültürel değerler çerçevesinde bağımsızlık kazanmış olan Türkiye liderliğinde bir birlik oluşturabileceğini ve esaret altında olan Türklerin bağımsızlığının bu sayede gerçekleşebileceğini vurgular. Bir anlamda Turan kavramının jeopolitik niteliğini erken dönemde ortaya koymuş ve ideali siyasî ve jeopolitik çerçevede tanımlamış olan Ömer Seyfeddin bu noktada hür ve müstakil Türkiye'nin sosyolojik, siyasal ve iktisadî değişkenler çerçevesinde tanınmadığını, bunun sebebinin de istatistik verilerin mahrumiyeti olduğunun altını çizerek oldukça önemli bir tespiti ortaya koyar.

İstatistik disiplinini statistique kelimesinin “status, sítatis, estat” köklerine bakarak “düveliyat” olarak tanımlayabiliriz diyen yazar, istatistiğin devletin gerçeğini ortaya koyan önemli bir bilim olduğunun kavranması gereğinin altını çizer. Devletin genel siyasî, ekonomik ve ticarî durumunu refah seviyesini istatistik sayesinde net olarak görebileceğimizi, doğru rakamları verdiği takdirde genel sosyolojik durumun da ortaya konacağını ifade eder. Nüfus yoğunluğu, ahlâkî toplumsal yapı ve iktisadî yapı hakkında veriler sunan istatistiğin kaynak teşkil ettiği sosyolojik başlıkları ve bu alandaki verileri bilmenin önemini şöyle örneklendirir;

“Türkiye’de her unsurdan doğanların ölenlerin yaş ve cins üzerine hakiki miktarlarını bilirsek kendi kendimize birçok şeylerin sebebini izah edebiliriz. Kezalik katiller, envai cinayetler, talaklar, sirkat ve gasp vukuatının istatistikleri bize ahlâkî Türkiye’yi gösterir. Mesela vatanımızın bir tarafında katl ve vukuatın çokluğundan anlıyoruz ki orada şahsî hayatın kıymeti azdır. Talakın çokluğundan da nikâh rabitasının gevşekliği anlaşılır. Hırsızlık ve gasp gibi vukuatın çokluğu, orada şahsî mülkiyete kıymet verilmediğini gösterir. Her şehrin, her mıntıkanın kalem kalem istihlâk ve istihsal, sanat ve hırfet istatistikleri gayet mühimdir.

Ancak bu istatistikler sayesinde ki, devlet şehirlerinin ne ile iâşe olunabileceğine vakıf olur. Kahtlığın önünü alır. Beklenilmeyen hadiseler karşısında kalmaz. İstatistiksiz memleketin sıhhati de meçhuldür. Nerelerde sıtma, frengi ve ilh... gibi hastalıklar hüküm sürdüğünü ve şiddetlerinin derecesini bilmeyen bir hükümet şüphesiz bu ırkî faciaların izale çarelerini de bulup tatbik te vessül edemez.”

Düzenli nüfus, suç ve iktisadî istatistiklerin yokluğunun sosyologların çalışma ve araştırmalarına engel olmaz, ticaret ve zanaatında faaliyetlerini etkiler diyen Ömer Seyfeddin, devletin yatırım sahasını belirlemede de istatistiki verilerin önemini belirtir. Toplumsal hayatta düzenin sağlanması, gündelik hayatın düzenli yürümesi için istatistiki verilerin önemli olduğunun altını çizen yazar, İstatistik Genel Müdürlüğü’nün henüz kurumsallaşmaması nedeni ile görevini yerine getiremediğini ifade eder.

Ömer Seyfeddin, Turan idealine ulaşabilmek için “iç il” diye tanımlanan Türkiye’nin sosyal yapısının ve sosyolojik niteliklerinin ortaya konması ve tahminden ibaret bilgilerin kesinlik kazanması ve ona göre sosyal, ekonomik ve siyasî hamlelerin düzenlenmesi gerektiğinin altını çizer. Bu sayede Türkiye’den ilmî bir Turan doğacak diyen Ömer Seyfeddin, öncelikle iç il dediği Anadolu’nun güçlenmesinin büyük idealin

öncelikli aşaması olduğu kanaatindedir. Bu yazının ulaşmak istediği kitle siyasiler ve doğrudan Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dır.

İlmi Turan kavramı Ömer Seyfeddin'in bu yazısında siyasî ve jeopolitik bir Turan idealinin gerçekleştirilmesi için öncelikle verilere dayalı durum tespiti yapılması gereğinden doğmuştur. Turan'a ülküsünün gerçekleşmesine ilişkin bir ön koşul olan istatistikî bilgiyi edinecek yapının teşekkülünün ivedi gerçekleşmesi ile bu zamana kadar hâkim olmayan bilim dilinin de hakimiyeti sağlanacaktır diyen yazar, Yelucu Cay hakanının "*İmparatorluk eyer üzerinde kuruldu, eyer üzerinden idare edilemez*" sözünün altını çizerek Turan ülküsünün hayalden, siyasî gerçeğe dönüşmesinin jeopolitik varlık göstermesinin ancak bu yönde teşkilatlanma ile olabileceğini belirtir. Bu anlamda bu makale idealin devletin siyaseti haline dönüşmesi için kurumları ile bu amaç için çalışması gereğini vurgular.

Ömer Seyfeddin'in Turan mefkûresini ele aldığı bir diğer eser 1914 yılında Kader Matbaasında basılan ve 1958 yılında da Nejdet Sançar (1910-1975) önsözü ile yeni yazıya aktarılarak İstanbul Beyazıt Toprak Dergisi Matbaası'nda yeniden basılmış olan "*Yarınki Turan Devleti*" başlıklı kitapçıktır.

Kitapçığın ön kapağında devletin varlık göstergesinin coğrafi ve siyasî sınırlar değil, millî kimliğinin unsurları olan lisan ve din sınırları olduğunu şu şekilde belirtilir; "*Bir devletin tabii hudutları dağlar ve ırmaklar değildir, istinat ettiği millîyetin lisanî ve dinî sınırlarıdır*".

Bu noktada sosyal yapının millîyete bağlı oluşumunun kökenini din ve dil sınırlarına bağlaması ve coğrafyayı çok sınırlayıcı bulması, fikrî açıdan oldukça önemlidir. Ayrıca Türk Sosyolojisi ve Türkçülük bağlamında kendi sözünü söylemiş olan Ziya Gökalp'in "*Moskof'un Ülkesi viran olacak/Türkiye Büyüyüp Turan Olacak!*" mısralarına yer vermesi, yazarın düşünsel kökeninde sosyolojik olarak temel fikirlerinin kaynağına bir işarettir. Kitapçığın I. bölümünde yazar, "*Milletler Birbirleriyle Niçin Harp Ederler?*" başlığı altında, milletlerin sosyolojik değerlendirmelerden uzak zamanlarda neden savaştığı konusunda yapılan yorumların gerçeği yansıtmadığını vurgulayarak sosyal bir varlık olan milletlerin asıl gayesinin büyümek ve genişlemek

olduğunu ifade eder. Savaşların asıl sebeplerinin milletlerin büyümek ve gelişmek ideali nedeni ile karşı karşıya gelmeleri olduğunu belirtir.

Yazarın, büyümek ve gelişmek kavramlarını kuramsal yaklaşımla ideal, nüfus, servet, ticaret ve medeniyet gibi sosyolojik değişkenlerle açıklaması kayda değerdir. Burada dikkati çeken bir başka nokta ise doğal sürecin bir parçası gördüğü büyüme ve yayılmak arzusunun gereği saydığı -Avrupa’da varlık gösteren antimilitarizm ve antipatriarizm gibi- harp karşıtı görüşleri de eleştirmesidir.

Ömer Seyfeddin, milletlerin sosyal hayatları sürdükçe büyümek ve yayılmak arzusunun var olacağını ve savaşların bu sosyolojik temelli akışa kuvvet ve hayat veren eylemler olduğunu söyler. Burada çok net olarak Turan idealini ve idealin fikirden eyleme dönüşme aracı olarak savaşma edinimini görmek mümkündür.

II. bölümde ise, Birinci Dünya Savaşını kast ederek *Bugünkü Muharebenin Sebebi* başlığı altında, savaşın sebebini Avrupa’nın büyümek ve gelişmek idealinin sonucu olarak Müslüman coğrafya ile karşılaşmasına değinir. Sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinin bu karşılaşmalar neticesinde, batının ötekini tanımlamak arzusu ile inşa edilen disiplinler olduğu gerçektir. Yazar, savaşın çıkış sebebini, Avrupalıların, karşılarında tüm Müslümanlar adına savaşan Türkleri görmelerinin neticesinde bu ırkı tarihten silmek motivasyonu olarak açıklar. Fransa, Rusya ve İngiltere ittifakının yayılmak ve büyümek eğilimini, vasiyetinde yer alan on birinci madde ile “Türkler’in Rumeli kıtasından tart ve teb’ide Avusturya hanedanını tahrir edip İstanbul’un zaptında dahi ve...” diğer maddeleri kendi görüşünü ispatlama yolunda kullanır. Ayrıca bu bölümde yazar, milletlerin Birinci Dünya Savaş’ında varlık gösterme sebeplerinin iktisadî büyümek ve gelişmek arzusunun bir neticesi olduğunu belirtir.

III. bölüm ise, “*Milletlerin Mefkûreleri*” başlığını taşır. Milletlerin sosyal, ruh, his ve vicdanlarının mefkûrelerinin doğmasına sebep olan temel değerler olduğunu vurgulayan yazar, mefkûreyi birkaç kişinin eseri değil toplumsal bir hareketin neticesinde gerçekleşecek bir durum olarak görür. İnsanın ruhu gibi milletlerin varlığı için mefkûrenin olmazsa olmaz olduğunu vurgular. Mefkûresi olmayan milletlerin varlık kaygısı olmayacağını, vatan uğruna canını feda edecek şuurun da bulunmayacağını ifade eder ki burada yine ideal fikri ile eylem iç içe geçmiş olgulardır.

Toplumsal hareketlerin sosyal zeminleri yine sosyolojik faktörlerden beslenir gerçeği burada oldukça önemlidir.

Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in mefkûreleri olan milletlerin, diğer milletlerin mefkûreleri için tehdit olduğunu ifade ettiği bölüm, Turan idealinin fikrî bir hareketin ifadesi olmanın ötesinde bir eylemin ifadesi olduğunu vurgulaması bakımından kayda değerdir. "Bir cemaatin mefkûresi diğer cemaate göre şüphesiz taaruzidir. Tedafuî bir mefkûre hatta tahayyül bile olunamaz". Yani bir milletin ideali öteki milletle karşı karşıya gelme ve savaşıma nedenidir. Yine aynı bölümde Turan kavramının sosyolojik unsurlarının esas olduğunu, ırk ve coğrafi sınırlarla içeriğin ortaya konamayacağını vurgulaması oldukça önemlidir. Milletin, ortak lisan, din, terbiye, eğitimle bir araya gelmiş insanlardan oluştuğunu belirten yazar, "*Milletlerin mefkûreleri lisan, din, terbiye, can ve his kardeşlerini birleştirip hepsini siyasî bir hudut içinde toplamak ve her türlü menfaatlerini temin etmekten başka bir şey değildir*" diyerek Turan idealinin ölçüsünü ortaya koyar. Yazının devamında pek çok milletin sosyolojik değişkenlere bağlı olarak mefkûrelerini yorumladıktan sonra bölümün sonunda, "Türklerin mefkûresi Asya'da birbirine bitişik olarak yayılmış olan Türk illerini Osmanlı bayrağı gölgesinde toplayarak büyük ve kuvvetli bir 'ilhanlık' teşkil etmektir" diyerek Türk Turan idealini coğrafi sınırları aşarak dil, din ve iktisat değişkenlerine bağlı olarak ortaya koyar.

Bir milletin lisan, din, terbiye ile kardeşlerini siyasî bir hudut içinde tek çatı altında birleştirmenin mefkûresini yücelteceğini ifade eder. Tüm bunlar bir fikir hareketi olarak yorumlanan Turan'ın eylem kimliğini ortaya koyan sosyolojik unsurlardır.

Risalenin dördüncü bölümünde, *Çin ve Hint Yolları Türk Mefkûresinin İktisadî ve Siyasî Cihetleri* başlığı altında Tanzimat eğitimi ile yetişen, Batılılaşma fikrini savunan ve Avrupa hayranı Tanzimatçılara eleştirilerde bulunan yazar, saf ırkın artık söz konusu olmadığını, milletlerin var olduğunu ve lisan, terbiye, maarif ve din gibi birleştirici sosyolojik değişkenlerin önemli olduğunu söyler. Bu anlamda Türk'ün kan ve ırk değişkenlerini derinlemesine araştırmak yerine bir bireyin Türkçe konuşmasının, Müslüman olmasının Türk terbiye ve geleneği içinde yaşamasının yeterli olduğunu belirtir. Türkçe konuşan toplulukların Turan'ı temsil ettiğini ise şu cümlelerle vurgular; " (.) Anadolu'da Türkçe konuşan on dört, on beş milyon Müslüman vardır ki hepsi Türk'tür. Anadolu'dan sonra Azarbeycan (.) burada dört buçuk beş milyon Türkçe

konuşan Müslüman ve Türk vardır.” der ve burada “Kuzey Türkleri Kazan ve Ufa’ya kadar Volga boyunca yayılmış kardeşlerimiz dilleri Türkçe olmasına rağmen şivece lehçemizden ayrılır” ifadesinin ardından umumî Türk edebiyatı sayesinde İstanbul Türkçesine yaklaşacak diyerek Turan mefkûresinde dil birliğini vurgular. Musa Bigef (1975-1949)’in ve daha pek çok Türk mefkûresine inanan düşünürün İstanbul Türkçesi ile yazdığını ve İsmail Gaspiralı (1851-1914)’nın “Dilde, işte, fikirde birlik” ülküsünün tüm Türk dünyasının ülküsü olduğunu belirtir ve Turan’ı işaret eder. Ayrıca Türklerin Çin ve Hint yollarını kontrol altına alması ile inşa edilecek yeni demir yolları ile Turan’a ulaşıp lisan gibi ideallerin de birleşeceğini ekler. Türkistan Türkleri ile münasebetin bölgedeki Çin ve Rus etkisini sileceğini, bu sayede “bayrağımızın büyük Turan’ın tüm kalelerinde dalgalanacağını” ifade eder. İktisada bağlı sosyolojik değişkenlerin, kültüre bağlı sosyolojik değişkenlerle bütünlük içinde Turan ülküsünü gerçekleştirebileceğini savunur. İktisadi Turan idealinin gerçekleşmesi ile Turan mefkûresinin, millî eğitim ve biliminin de oluşacağını söyler. Kervancılık ve akıncılık ile değil ileri ulaşım imkânları ile Doğu ile Batı arasında bilim, fen ve maddî zenginliğin değiş tokuşunun sağlanacağını bunun da Turan ideali gerçekleşmiş büyük Türk Medeniyeti’nin temeli olacağını belirtir.

Kitapçığın *Turan Devleti* başlığı taşıyan beşinci ve son bölümünde yazar, Birinci Dünya Savaşı’nda verilen mücadelenin emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı verilen bir din mücadelesi olduğu üzerinde durur ve kazanıldığı takdirde Irak, Mısır ve Hindistan’ı sömüren İngilizlerin, Tunus, Fas ve Cezayir’i sömüren Fransızların eziyetinden din kardeşlerimiz olan Arapların kurtarılıp şahsiyetli yaşamalarının sağlanacağını söyleyerek kendi kendini idare etme özgürlüğü kazanmaları ile millî medeniyetlerinin yeniden yeşereceğini ifade eder.

Burada, Birinci Dünya Savaşı’na girmeyi aslında mazur ve haklı göstermeye çalışan dönemin propagandist söylemlerine de benzerlik dikkati çekmektedir. Birinci Dünya Savaşı “saniyen millet ve mefkûre muharebesidir” diyen Ömer Seyfeddin savaşın bir din muharebesi olduğunu da vurgular. Bu savaşın kazanılması ile “Turan ideali gerçekleşecek ve Rus zulmü altında inleyen dil ve din kardeşlerimizi kurtararak siyasî hudut içine alacağız” ümidi içindedir. Ruslardan Kafkasya alındıktan sonra Müslüman Türklerle dolu olan Türkistan’a yürüneceğini ve bu şekilde oluşacak bir fikir

ve hareket bütünlüğünün büyük tesirine değinerek “Kalemle, fikirle, edebiyatla, bomba ile büyük bir mefkûre muharebesi açılacaktır” der. Turan’ı bir jeopolitik kavram olarak yorumlayıp Çin ve Rus hâkimiyetinden kurtarılacağını Osmanlılıktan kurtularak Türk ve Müslüman Turan devleti olacaktır der. Müslümanların halifesi olan Osmanlı hakanının tüm yeryüzündeki Türklere hükmettiğinde “İlhan” olacağını ve Turan devletinin dindaşları olan Arapların hürriyetine dokunmayacağını ifade ederek, fikir olan Turan ülküsünün gerçekleştiğinde nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacağını sosyolojik olarak ifade eder.

Son kısımda ise okura sesleniş bir anlamda Turan ülküsü doğrultusunda okuyucudan beklenenin ifadesidir. Ayrıca Turan idealinin bir hayal olarak yorumlanmasına bir eleştiridir. Okuyucuya, “Ve hatırla ki fiilin meşimesi fikirdir” diyerek ideali fikirden eyleme dönüşecek toplumsal bir hareket olarak aktarır. Yarınki Turan Devleti risalesi, Turan idealinin fikirden, eyleme geçmesinin neden gerektiğini ve koşullarını ele alır. Din, dil ve toplumsal değer birliği olan halkların tek bayrak altında toplanmasının coğrafyada mefkûre nedeniyle karşı karşıya gelinen diğer milletleri bertaraf etmekle mümkün olacağını söyleyen yazar, iktisat sosyolojisi, kültür sosyolojisi ve siyaset sosyolojisi bağlamında çeşitli değişkenlerle Birinci Dünya Savaşı’na girmenin büyük Turan devletinin de yolunu açacağını ifade eder. Bir anlamda hem millî ülkünün hem de savaşın propagandasını yapmış olmaktadır. Özellikle risalenin son kısmında okuyucuya her fikrin ve idealin hayalle başladığını, millî ve mukaddes mefkûre için harekete geçilmesi gerektiğini söyler.

Ömer Seyfeddin’in kaleme aldığı Yarınki Turan Devleti ve Ameli Turan Nasıl Doğabilir? başlıklı yazılar, bir ülkünün kuvveden fiile nasıl dönüşeceğinin, bu aşamada bilimsel bakış açısı ve yöntemin ne olması gerektiğinin ortaya konduğu yazılardır. Ömer Seyfeddin, çok erken dönemde bu idealin bir bağımsızlık davası olduğunu ama jeopolitik nitelikli kavram olan Turan’ın millî kimlik ve ortak dil, ortak kültür esasına dayalı iktisadî niteliği de olan bir yapıda inşa edileceğinin altını çizer.

Yazarın, sosyoloji ve istatistik gibi disiplinlerin gerçeklerinden ve yöntemlerinden hareketle yol alınacağına görüşünü ifade eder ki bu davanın bilimsel bir eksene oturması bakımından dönem için oldukça gelişmiş bir öngörü niteliği taşır.

Türkçülük düşüncesi çerçevesinde kaleme aldığı fikir yazıları da hikâyeleri ile bütünlük içindedir. Millî kültürün dil ve millî kimlik unsurları etrafında şekillenmesini amaçlayan Yeni Hayat'ın halkın ortak belleğine yolculuğu Ömer Seyfeddin'in fikir yazılarında ve hikâyelerinde gözle görünür haldedir. Kahramanlık hikâyeleri ve millî kahramanların Türklüğü geniş coğrafyalarda yaşatma ülküsü ve vatanın toprak bütünlüğü korunmak için verilmiş mücadeleleri hatırlatırken, Türkçülük ve Turancılık idealini sosyolojik ve tarihsel gerçeklikle ele alan fikir yazıları Yeni Hayat'ın bir anlamda ideolojik manifestosu niteliğindedir.

Ömer Seyfeddin, *Türklerin Millî Bayramı: Yeni Gün, Mart 9* adlı makalesinde kültürün ve millî kimliğin inşasında ortak değerlere vurgu yapmıştır. Yazının başında toplumsal belleğin uğradığı amneziyi eleştirerek, toplumsal belleğin en önemli göstergelerinden olan millî kimliğin ifadesi millî bayramların Türklük bilinci yitirildikçe unutulduğunu belirtir. Nevruz'un Acemlerin benimsediği aslında Türklere ait olan Yeni Gün bayramı olduğunu açıklar. Necip Asım Bey'in Küçük Türk Tarihi'nden yola çıkarak okura kültürel ve tarihsel köklerini anımsatan Oğuz Kaan Destanı'nı naklederek Türklükle ilgili kompleksleri olanların ve Türklüğü unutturmak isteyenlerin tüm bu tarihsel ortak kültür ve bellek metinlerine efsane diyerek küçümsediklerini bunun yabancılaşma ve toplumsal belleğin amnezik hali olduğunu vurgular. Ayrıca Yunan Mitolojisinin yüceltilmesini de eleştiren yazar, kendi millî değerleri ve milleti ile gurur duymanın onlardan aktarılan millî kültür ve değerlerin aktarımında sürekliliğin sağlanması gerektiği düşüncesini Osman Gazi'nin şiirinden alıntılarla desteklemektedir. Ayrıca yazının devamında Türklüğün değerlerini bellekte yeniden canlandırmak için Ergenekon Destanı'na da değinerek Turan idealinin kökenine dair bilgiler veren Ömer Seyfeddin, Turan'a kavuşan Türklerin bu günü anmak için bayram ilan ettiklerini adına da Yeni Gün dediklerini, Yeni Gün Bayramında demir ayininin ritüele dönüştüğünü anlatır.

Ayrıca toplumun Ergenekon Destanı'nın tesiri ile demiri bir imgeye dönüştürmesine örnek olarak halk kültürü içine yerleşmiş olan halk inançlarından bela ve hastalıktan kurtulmak için kurşun dökme lohusa ve bebeklere demir parçasını nazarlık diye takmayı örnekler. Bunların Türk kültürü ve millî kimlik ile ilgili aktarılan

ortak bellek değerleri olup İslâmiyet öncesine ait olduklarını bilim adamlarının da onayladığını ifade eder.

Bu bayramın varlığını ve Türklere ait olduğunun ispatı olarak kültürel belleğin ortak aktarılan değerleri olan masal, efsane, destan, ve ritüellerle de ispatlandığını millî toplumsal hakikat olduğunu vurgular.

Yazının devamında Ziya Gökalp'in Kızılelma şiirine yer vererek Gökalp'in bunca kahramanlıktan sonra Türklüğün dağılmış perişan halini Ergenekon'a benzettiğini ve bir kurtarıcı dilediğini ifade eder. Gökalp'in ideali için duyduğu heyecanın ve ümidin Tüm Türklere yaygınlaşmasının ancak millî mefkûreyi canlandıracağını azimsizlik ve iradesizliğin yenilebileceğinin altını çiziyor. Bu anlamda 9 Mart Türk Millî Bayramı'nın yeniden kutlanması Ömer Seyfeddin ve Ziya Gökalp temsilinde Yeni Hayatçılar için millî kimliğin inşası anlamında önemsenen bir değerdir. Tam bu noktada Benedict Anderson'un Hayali Cemaatler⁴⁵⁹ adlı kitabının, "Yeni Zaman ve Eskisi" başlıklı bölümünde ele aldığı meseleye milliyetçiliğin inşasında yeni zamandan eskisine geçişin kendini bir uykudan uyanma gibi hayal etmeye başlamak olduğunu ifade eder ki Yeni Hayat'ın halkın belleğine yönelişi tam da böyle bir eylem niteliğindedir.

Bu anlamda bir millî bayramın kültürel bellekten çağırılmasının önemine değinen Ömer Seyfeddin'in bu yazısı Hobsbawm perspektifinden değerlendirilir ise 19.yüzyılın ilk yarısındaki devlet dışı millî hareketlerin yerleşik yüksek bir kültür dili ve o dildeki edebiyat sayesinde politik ve coğrafi sınırları aşarak birleşen eğitimli önderler eşliğindeki toplulukların temsilinde şekillendiği⁴⁶⁰ gerçeğine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Millî dilin ve kültürel ürünlerinin seçkin edebiyat veya entelektüel anlatım vasıtası olmaktan öte milletlerin koyu millî kimliğini sembolize ettiğini aktaran Hobsbawm, Balkan halklarının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir takım bağımsız devletler doğuran isyanlarının dile dayanmadığını ifade ederken Osmanlı kimliğinin yerine Türk millî kimliğinin inşa edilme sürecinde Yeni Hayat görüşünün rolünü değerlendirseydi Türk unsuru için bu fikrini değiştirmesi mümkün olabilirdi.

⁴⁵⁹ Anderson, Benedict, "Yeni Zaman ve Eskisi", Hayali Cemaatler, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.

⁴⁶⁰ Hobsbawm, E.J., Milletler ve Milliyetçilik, (5.Baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 118.

Ömer Seyfeddin, bu noktada bugün millîyetçilik meselesine güncel bakışın da aslında kendi kültürel kodları içinde eskiye dayandığının aktarılan bir anlayış olduğunun bir ispata niteliğindeki şu ifadeleri de dikkate değerdir; “*İstiklâl şenliklerimizde olduğu gibi şüphesiz “Yeni Gün”ümüze de itiraz olunacak ve bu günün tam martın dokuzunda olmadığı ispata kalkışılacaktır. Bu neye benzer biliyor musunuz? Mukaddes tanıdığımız bayrağın adı bir bezden ibaret olduğunu, ona atfedilen ehemmiyetin mevzu ve hayalî olduğunu iddiaya...*”

Yazar, dönemin okurlarına ve günümüz okurlarına, millî sembollerin mekân ve zaman ölçeğinde ele alındığında her millet için varlık gösterdiğini mekânda mükemmel sembollerin “*Millî Kâbeler*” olduğunu, mukaddes timsallerin millî bayramlar olduğunu, bir anlamda millîyetin varlığını bayrak kadar açık taşıyan bu sembollerin millî kültürel kodlar olduklarını belirtir. Milletleri ileri götürecektir olan idealleri doğuranların efsane ve masallar olduğunu, her koşulda maksatlı ve sahte bilgiler içeren karalama tarihlerden daha faydalı olduklarının altını çizer.

Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir? yazısında ise millî ülkünün ve birleşmenin karşısında olan kuvvetlerin dününe ve bugününe değinir. Turan idealine ulaşmada ve Turan’ın siyasî bir kavram olarak idealleştirilmesinin önünde engel olan millî gaflet ve altında yatan nedenleri ele alır. Bir anlamda Yeni Hayat ve ideallerinin inşası önündeki engelleri de sıralamış olur. Ömer Seyfeddin, Hobsbawm’ın *Milletler ve Millîyetçilik* kitabında anlattığı dönemi ve anlayışı kendi döneminde gerekçeleri ile ortaya koymuş, bir anlamda o dönemin içinden bir ses olarak Türk millî kimliğinin inşa sürecini her yönüyle aktarmıştır. Aynı dönemde şekillenen başka milletleri ve bu milletlere nüfus etme eğilimindeki milletleri de ben ve öteki bağlamındaki bakış açıları ile yazılarında örneklemiştir. Yazısında, okuru, Millet nedir? sorusuna verdiği cevaplarla kavram konusunda aydınlatan Ömer Seyfeddin, dil ve din birliğine dayalı cemiyetlerin millet olarak adlandırıldığını kültürle etkileşimlerini şöyle açıklar;

“Bugün, bütün dünya “dini bir, dili bir olan” cemiyete “millet” der. Dinleriyle lisanları bir olan bir cemiyet bir tek millet demektir. Meselâ Almanlar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve ilh... bir millettir. Dinleri bir (mezhepleri değil), dilleri birdir. Misal gibi Almanları alalım. Bütün Almanların edebiyatları, harsları birdir. “Hars-culture” bir milletin dinî, bedîî, ahlâkî duygularının mecmuuna derler. Fakat bütün Almanların dilleri harfi harfine bir değildir. Şimal,

cenup, garp, şark Almanlarının dilleri arasında bir “lehçe” farkı vardır. Her kıt’anın ayrı bir şivesi vardır. Ama bütün Almanların “ilim ve edebiyat” lisanları birdir. Harsın lisanı birdir. Ruhlarının lisanları birdir. Fransızların da öyle Faskot, Norman, Franche – Comte ilh.. “lehçe”leri vardır. Fakat edebî ilmî lisanları birdir.”

Bu noktadan hareketle devlet kavramını açıklayan yazar, okura, Osmanlı içinde yaşayan insanların devlet ile milleti kavramsal olarak birbirine karıştırmamasını bir siyasî gaflet olarak niteliyor. Devleti siyasî bir yapı olarak tanımlarken, milletin kültür, din, dil ve ahlâk esasları ile birbirine bağlı bir cemiyet olduğunu, Osmanlı’nın bir millet değil devlet adı olduğunu ifade ediyor. Son yıllarda Türkiyeli-Türk kavramları konusunda yapılan tartışmaya da adeta o dömenin perspektifinden şöyle cevap verir;

“Millet, harsî yani dinî, lisanî, ahlâkî bir cemiyettir! daha uyanmadan biz de kendimize devletimizin ismini veriyor, “Osmanlı” diye diğer Türklerden ayrılıyorduk sonra gördük ki devlet, millet demek değildir der. Devlet ismi, millet ismi olmaz. Nitekim Belçika, İsviçre Fransızları, Fransa Fransızları gibi Fransızdır. Ayrıca bir Belçika milleti, bir İsviçre milleti yoktur. Belçika, İsviçre devletleri vardır ve fakat ayrı ayrı milletleri yoktur. Belçika’daki Fransızlar, İsviçre’deki Fransızlar hep Fransızdır. Hakikat bizde de böyle: Bir Osmanlı Devleti vardır. Bu devletin fertleri olan Anadolu lular, İstanbul lular halis Türk’türler. Osmanlı Devletindeki Türkler aralarındaki “lehçe” farkı için birbirlerini yabancı saymazlar. Anadolu’nun her vilâyetinde ayrı bir lehçe, ayrı bir şive vardır. Ama kimse “Kastamonu milleti, Konya milleti, Erzurum milleti, İstanbul milleti” demez. Hepsî Hepsinin ilmî, edebî lisanı birdir. Devlet içinde nasıl böyle bir “birlik” varsa dışında da vardır.”

Türklerin muhtelif ülkeleri ve devletleri olsa da dil, din ve millîyetleri bir olan bu siyasî ve sosyal cemiyetlerin kültürel ve millî vatan olan Turan çatısında bir araya geleceğine işaret ederken siyasî sınırların Turan’ı parçalayamayacağını altını çizer.

Turan ideali doğrultusunda Türklerin Dünyada “dini, dili bir” büyük bir Türk milleti olduğunu, farklı Türk devletleri olsa da “Türk devletleri” olabileceğini belirtir. Kırım, Kafkasya, Buhara, Türkistan ve ilh.. Fakat ayrı ayrı Türk milletleri olamaz, farklı “Türk lehçeleri” olabilir, Kastamonu, Erzurum, Azerbaycan, Bakü, Kazan, Hokant, Kâşgar ve ilh.. lehçeleri gibi fakat ayrı ayrı Türkçe olmaz. Umumî Türkçe birdir. O da en büyük Türklük merkezinin, hakanının, halifenin oturduğu, Türk darülfünununun bulunduğu yerin lisanıdır! Yani “İstanbul Türkçesidir!” diyerek dil ve millîyetin Turan mefkûresi doğrultusundaki esaslarını belirtir. Bugün Türk milletinin bir mefkûresi

vardır. O da “Harsça, yani lisanca birleşmektir” diyen yazar, ayrı ayrı lisanların millî kimliği tüketeneğine işaret eder.

Türklüğün dil ve kültür birliği ekseninde Turan idealinde birleşmesi için; *“Gazeteleri, kitapları İstanbul Türkçesiyle çıkarmak. Kırım Tercüman gazetesinin lisanını her tarafa neşretmek!, Türklerin Tatar olmadığını ve Tatarların Şimal Türkleri filân olmayıp başka bir kavim olduğunu ilimle ispat etmek. Eski Rus propagandasını iflâs ettirmek, Turan’ın her tarafından, her vasıta ile İstanbul’a gelmek. İstanbul milliyetperverleriyle temasta bulunmak, Zenginler çocuklarını tahsil için İstanbul’a göndermeli, İstanbul’un millî gazeteleriyle, millî neşriyatıyla gayr-ı millî ve muzır gazetelerini, milliyete muzır kitaplarını ayırt etmek gereklidir”* der.

Gaspıralı’nın Turan ideali yolunda sarf ettiği “Dilde, fikirde, işte birlik!” mottosunu ilke edinip büyük Turan birliğine hizmet etmeliyiz diyen Ömer Seyfeddin dil ve kültür esasına dayalı siyasî Turan varlığını ortaya koyarken bu yolda yapılması gerekenleri de yine iç ve dış ülke olarak tanımlar.

Bu görüşler çerçevesinde kaleme aldığı bir başka yazıda da Ömer Seyfeddin, milliyetperver kavramını siyasî ve sosyal anlamda sorgular. *Türkçüler ve Muharebe* başlıklı yazıda I. Dünya savaşına Türkiyeyi milliyetçilik akımının soktuğu iddiaları var ancak gerçek bunun tam aksidir diyor. Bunu ispatlamak için yazar, milliyetperverlerin bu savaşı ne kadar istemediklerin aydınlatılmı diyerek üç önemli meseleyi ele alıyor, Milliyetperverler Kimdir?, Prensip ve gayeleri nedir?, ülkedeki siyasî ve sosyal durumları ne merkezdedir?

Yazar, 1911’de sırf bilimsel bir mahiyette Türkçülüğün başladığını ve bu milliyetçilerin ilk olarak lisan ve sanat, edebiyat meselesini ele aldıklarını, fikir sahasında çalıştıklarını, uygulamaları olmadığını ve ortaya teoriler attıklarını belirtir. Türk Ocağını bu nazariyeler ışığında kurup, siyasete kesinlikle karışmamak prensibini uygulamaya çalıştılar dediği bu Türkçülerin, dönemin siyasî olanaklarına göre hareket ettiklerinin de altını çizer. Bu milliyetperverlerin dili ve dini bir olan toplumlari tek millet saydıklarını belirtir. İstanbul ve Anadolu ile Trakya’daki halk Türktü, Osmanlılık sadece devletin ismi idi diyen Ömer Seyfeddin, bu milleyetçilerin prensipleri ve gayeleri konusunu da prensiplerine göre her millet tektir ve kozmopolit

milletlerin bir araya gelerek aynı değrler çatısında millet oluşturamayacağını belirtir. Milliyetperverlik, tüm milliyetleri eşit tutup onaylamaktır diyen yazar, milliyetperverin yalnız Türkleri temsil etmek istediklerini ve fiiliyata geçiremedikleri politik fikirlerinin ise Türkiye’yi ikiye bölmek suretiyle Türkler ile iskan edilen Anadolu’ya Türk Yurdu diyerek, Arapların oturduğu yere Arap yurdu deyip onlara bağımsızlık verilmesini istiyorlardı der. Bir başka fikirleri ise Anadolu’da kalan Rum Ermeni, Yahudi gibi unsurlarada kültürel özerklik vermek olduğunu ve Türklerle eşit haklara sahip olmalarının sağlaması idi diyor. Dönemin koşulları gereği pratiğe aktarılamadı dediği bu fikirleri yazının ilerleyen bölümlerinde değerlendiriyor.

Siyasî ve içtimai olarak azınlık olan bu kişilerin isteklerini yapamadıklarını ve onların çok muntazam örgütlenmeleri de olmadığını tam Türkçü olanın içlerinde çok az olduğunu bu noktada da bir karaktersiziliğin ortaya çıktığını belirtiyor. Hem emperyalist hem İslâm Birliğine inanan hem de Türkçü olduğunu değişen duruma göre ifade eden insanların çıktığını söyler. Tam milliyetperverler yani kendi değişi ile Dar Türkçüler dediği grubun düşüncelerini ise şöyle ifade eder; *Türklerin nüfusunu Suriye, Irak gibi Arap toprakları için harcamak istemediklerini dolayısıyla bu savaşi asla onaylamadıklarını belirtir. anakkale ile iftihar ettiler ama Suriye ve Irak için dökülen kanları tasvip etmediler der.*

Milliyet Aleyhtarlığı yazısında ise kozmopolitlik yanlısı Türkler ile kendi milliyetini kabul edip Türk milliyetine karşı olan ve inkâr eden unsurları eleştirisini yapan yazar, Türkçülüğü rededen Türkleri samimi ancak kendi milliyetini kabul edip yüceltmek ve bağımsız kılmak için çalışırken Türk varlığını inkar eden azınlıkları samimiyetsiz bulur. Aslında yine bu yazıda da mer Seyfeddin, Türk milliyetçiliğinin güncel meselelerinden birine temas etmektedir.

Türk kendine Türk derse diğer unsurlar buna alıngalık gösterip darılabilir kanaatinin yaygın olduğunu ancak bunun kozmopolitlik yanlısı taraflarca böyle düşünüldüğünü ifade eder. Osmanlı bir siyasî yapının adıdır, yeniden açıklamak gerekirse millet, milliyet nedir? diyen mer Seyfeddin, milliyet ırk demek değildir çünkü dünyada saf ırk yoktur der. Milliyet lisanca, dince, kültürce, hissiyate birbirine benzeyen insan toplamına denir diyerek milleti tanımlayan yazar, Turan fikrine atıfla

ayrı siyasî yönetimler altında yaşasalarda dini, dili kültürü bir olan millet, ayrı millet değildir der.

Bu noktada Tefvik Fikret'i örnek göstererek beynelmilel tavrı ile eleştirir. Milliyet aleyhtarı olan önce kendi milletine karşıdır diyen yazar, Türk, Türk aleyhtarlığı yapıyorsa bu mümkündür ama diğeri kendi milliyetini inkâr etmeden, bizim varlığımızı red ederse bu adil değildir der. Cenap Şahabettin ile Süleyman Nazifi de bu noktada eleştiren yazar, bu yazarlarla meseleyi doğrudan tartışabiliriz ama Osmanlı ismi altında bir uluslararası millet isteyen Yahudi vatandaşımız ile kendisi önce Siyonizmi reddettikten sonra tartışabiliriz diyor.

Millî Kuvvetimiz başlıklı yazıda yine Turan ekseninde bu defa Ömer Seyfeddin, dünyada askeri kuvvetin en çabuk yok olan kuvvet olduğunu belirtir. Son savaşta Rusya, Avusturya Almanya yok oldu ancak Finlandiya ve Polonya millî ruhları sayesinde ayakta kaldı diyor. Biz de ise millî ruh yeni teşekkül ediyor diyen yazar, bunun en önemli göstergesinin dil olduğunu ifade eder. Siyasî sınırların ayıramayacağı bir Turan ülkesi vardır ki nüfusu seksen milyondur ancak kuvvetini bu nitelikten çok dil birliğinden alır diyor. Dolayısıyla bizim en büyük varlığımız dil kuvvetimizdir diyerek dil ekseninde ideali şekillendirir.

Türkçülük Fikri başlıklı yazısında ise İttihat ve Terakki'nin en başta Tanzimatçı olduğunu, Türkçülük ile Turancılığı birbirine karıştırmamak gerekir diyerek Turancılığı bir ideal olarak yorumlar ve siyasî gerçeklikle çok az ilişkisi olduğunu belirtir. Güncel anlayışa göre Turan, Türklerin oturduğu yerlerin tamamına denir diyen yazar, Ahmet Ferit Tek'in bu coğrafyanın hudutlarını Turan adlı eserinde belirtmiştir der. Bu ideali Sosyolog Ziya Gökalp'e atfetmek hatadır, Turan idealini etraflıca ortaya atan Ahmet Ferit Tek'tir der. Türkçülük hareketi noktasında ise Gökalp'in bu harekete geç karıştığını belirtir. En doğru milliyetperverlik millî edebiyat yaratarak dil üzerinden birliktelik kurmak ve umumi vicdanı doğurmaktır der. *Türk Milliyetperverleri* yazısında da bu milliyetperverleri anlatır. Bugün milliyetçiliği ortadan kaldırmak için milliyetçilere iftira atanların varlığına değinerek Türkçülük üzerinden çıkar sağlamak isteyenleri eleştirir ve Türkçüler arasında siyasî mevki kapma yarışı olmadığını, kimsenin böyle talebi olmadığını ifade eder.

Azerbeycan'ın İstiklâli başlıklı yazısında gelecekteki edebî Türk dili için İstanbul şivesi esas alınmalıdır diyen Ömer Seyfeddin, tüm Turan'ın edebiyat dilini İstanbul şivesine yaklaştırmalıdır diyerek dilde birliği vurgular. Bunun yanında Azerbeycan'ın gelecekteki millî edebiyatı bütün Turan sahasına yani Türklerle meskûn ülkere yaymakta önemli bir etken olacaktır ve Hazar Denizinin öteki tarafındaki kardeşlerimize Turan'a bizden evvel Azerbeycanlılar götürecektir diyen Ömer Seyfeddin, Azerbeycan'ın bağımsızlığını tüm Turan bağımsızlığı olarak yorumlar.

4.1.2.3. Edebiyat, Dil ve Sanat Yazıları: Yeni Hayat, Yeni Lisan Görüşüne Dair

Yazılar

Ömer Seyfeddin'in başlattığı Yeni Lisan Hareketi dilde sadeleşme yolculuğunun elbette bir halkasıdır ancak kendinden önceki sadeleşme sürecine katkıda bulunan öncülerden farklı olarak, siyasî ve toplumsal nedenleri ve ileriye yönelik hedefleri olan bir harekettir. Bu anlamda pek çok yazı kaleme alan yazarın genel olarak yazıları dilde sadeleşmenin gerekçelerini, yöntemini ve toplumun yeniden inşasının tüm alanlarını içermektedir.

1911 yılında Genç Kalemler etrafında toplanan Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve arkadaşları dilde sadeleşme için bir hareket başlatırlar. Eski ve Yeni ikiliğinin Osmanlı toplumundaki en belirgin göstergesi lisanıdır. Toplumun yeniden kendi varoluşu konusunda farkındalık yaratmak üzere uyandırmak için Ömer Seyfeddin'in çağrısı ile bir araya gelen Yeni Lisan kadrosu diğer hareketlerden farklı olarak doğrudan halka seslenecektir. Ali Canip'e yazdığı mektubunda Ömer Seyfeddin, "edebiyatta lisanı bir ihtilal vücuda getirelim" derken bu ihtilalin Türklük Mefkûresi'nin inşasına yol açacağını ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar etkisini tüm varlığı ile göstereceğini şüphesiz çağdaşları öngörememiştir. Ancak Ziya Gökalp gibi İmparatorluğun siyasal ve toplumsal çöküşünün tesirini ruhunda hisseden ve Rumeli'nin kaybını tecrübe ederken bunun sosyolojik ve iktisadî nedenlerini idrak eden aydınlar toplumunda yayılan sosyal hastalıklardan, yabancılaşmanın esarete varacağından hiç şüphe etmemişlerdir. Hızla millî bilinci uyandırmak, halkı millî kimlik ve dil ekseninde toplayarak bir toplumu inşa etmek gereği noktasında bir araya gelen aydınlar gençlere seslenecek ve onları Türkçülük çatısı altında toplayarak geniş kitlelere ulaşacaklardır.

Toplumsal hayatın tümünde yenileşme olan Yeni Hayat, yeniye aslında toplumun mevcut kültürel değişkenleri yani gerçek ve eskiden aktarılarak güncel toplumun belleği sayesinde ulaşılmış bilgiyi tekrar gün yüzüne çıkarmayı amaçlayan bir harekettir. Bu anlamda dil yazıları değerlendirildiğinde yazıların kronolojik sırası sosyolojik temelli bu hareketin geçirdiği aşamaları da bizi göstermesi bakımından önemlidir.

Yeni Lisan yazıları olarak adlandırılabilir olan yazıların ilki 11 Nisan 1911 yılında Genç kalmeler Dergisi'nin ikinci cildinde "Yeni Lisan"⁴⁶¹ başlığı ile yayımlanmıştır. *Eski Lisan, Edebiyatımız, Millî edebiyatımız, Şarka doğru, Garba doğru, Bugünküler, Başkaları, Hastalıklar, Tasfiye, Nasıl?, Milliyete doğru, Tasfiye Sarfı, İsimler ve sıfatlar, İmlâ, Gaye, Ey gençler!, Netice* alt başlıkları ile kaleme alınan yazıda Eski Lisan başlığı ile yarı göçebe haldeki Türklerin Asya'dan, Batı'ya ve Anadolu'ya göç ettiklerini din ve edebiyat ile dilin Arapça ve Farsça ile etkileşimi sonucu sadece bu dillerin kelimelerini değil sanat ve edebiyatta bu dillerin kurallarının Türkçe'ye nüfuzu sonucu dilin dengesini kaybettiğini, suni bir dilin ortaya çıktığını belirtir. Ama dilin temel kurallarını da bir biçimde koruması nedeniyle dilin özüne dönülebileceğini, sadeleştirilebileceğini ifade ediyor. Edebiyatımız başlıklı kısımda ise doğal yollarla değil de taklit yoluyla özünden uzaklaşan dilin doğal bir evrim geçirdiğini söylemek, yaygın ve aktarılan bir kanaat olup yazara göre taklit karşısında eğilmenin bir sonucudur. Gerçeğin ise Şarka'a doğru, İran'a, Garb'a doğru Fransaya yöneliş olduğunu ve geçmişte siyasî iktidara yaranmak ve kendine yer edinmek için Farsça divan yazanlarla, Fransızca piyesler yazmakla övünen ve günlük dilde Fransızca kelimeler kullanımını yaygınlaştıranlar arasında fark yoktur diyerek yine taklitçiliği eleştirir.

Ömer Seyfeddin, Millî Edebiyat'ın toplumsal yapının dokusuna uygun bir kavmi ileri götürecektir ve hayal kırıklığına uğratmayacak çıkış noktası olacağını ve bu uğurda çalışanların maddi ve manevi menfaat gözetmeksizin fedakârlık yapacaklarını söyler. Ayrıca toplumsal ahlâk ile Arap, Fars dilinin imkânlarından faydalanarak edebî eserler verenlerin çeliştiklerine ve toplumun özellikle kadın algısı ve aşk anlayışı ile ilgili gerçeklere aykırı eserler kaleme aldıklarını örnekler vererek anlatır. Arapların bedevi toplum yapılarının kadın-erkek ilişkilerini şekillendirdiğini ancak bunun Türk toplum

⁴⁶¹ Seyfeddin, Ömer, "Yeni Lisan", Genç Kalemler, C. 2, sayı: 1, 29 Mart 1327/11 Nisan 1911, s. 1-7.

yapısının gerçeğine uygun olmadığı vurgular. Dolayısıyla edebiyatın toplumun değerleri ile ilişkisi anlamında Arap edebiyatı tesiri ile kaleme alınan eserlerdeki toplumsal gerçeğin, Türk insanının gerçeği olmadığını ifade eder. Muallim Naci'nin ölümünden sonra Şark devri edebiyatının yerini Akif Paşa'dan itibaren inşa edilmeye başlanan Avrupa ekolüne bıraktığını belirten Ömer Seyfeddin, Garba Doğru dediği hareketin de eleştirisini toplumsal gerçeğin dışında ve halk ile aydın arasındaki uçurumun en üst seviyeye varması noktasını ele alarak yapar. Aydın yabancılaşması Servet-i Fünuncuların yazı dili ile konuşma dilini birbirinden uzaklaştırdığını, Fecr-i Ati'nin bu akımın taklidi olmaktan öteye gidemediğini belirten Ömer Seyfeddin, yeniden uyanışın ancak millî bir edebiyat ile olacağını belirtir. Millî dil ile inşa edilen millî edebiyatın halkın kültürel belleğinin bir temsili olarak tek kimlik çatısı altında insanları bir araya getireceğini belirtir.

Türlere yeni tabii bir lisan, kendi lisanları lazımdır, çünkü eski lisan hastadır, millî değildir ve kimse anlamaz diyen yazar, kitapların, gazetelerin, dergilerin satılmadığını, fikir yürütme ve araştırma gibi eğilimlerin toplumda gerçekleşmediğini dolayısıyla bir toplumsal ilerlemeden söz etmenin gerçekçi olmadığını belirtir. Konuşma dili olan İstanbul Türkçesi'nin en uygun dil olduğunu ve gereksiz terkiplerden arınmış, ve artık kültürün parçası ve gündelik hayatın betimleyicisi olmuş kelimeler hariç yabancı kelimelerden arınmış bir dile dönmenin gereğini vurgular. Ayrıca yazı dili ile konuşma dilinin aynı çizgide birleşmesi ile şekillenecek yeni millî dilin yaygın kabul göreceğini ve halk-aydın arasındaki uçurumu da ortadan kaldıracığını belirtir. Bu Yeni Hayat'ın inşa etmek istediği yeni toplum modelinin de gerçeğidir. Tezyin amacıyla kullanılan Arap-Fars kaidelerinden kurtulmak, bizi kendi dilimizin sanatsal gücünü ortaya koymaya götürecektir diyen yazar, şekile tapan bir yaklaşımdan ise sade, güçlü bir dille yazılan yazılarla var olmanın şart olduğunu ifade ediyor. Hayatları eskilikle kaimdir, "Yeni" onların en büyük düşmanıdır dediği dünküler ülkeye yeni bir toplum düzeni getiremezler diyerek, ölü kendi mezarını kazamaz, yeniyi inşa ederek onların sürecini tamamladıklarını ifade eder.

Ömer Seyfeddin, Türkçe zenginliğimizi tanıyarak yabancı kaidelerden uzaklaşırken günlük dili, edebî dille birleştirmeliyiz bunu yaparken de kendi dilimizin gücünden hareket etmeliyiz, o zaman gereksiz kaide ve süslemelerin kendiliğinden yok

olması kaçınılmazdır, bu da dilde sadeleşmenin yöntemidir der. Sadeleşmenin istisnalarını da sıralayan yazar, bilimsel, fenni ve edebî terimler hariç terkiplerin atılacağını, “Muhitü’l-maarif Heyeti” adıyla kurulan uzman grubunun terimleri tespit edeceğini ve onların dilin unsuru sayılacağını söyler. Klişe terkipler dışında terkiplerin atılacağını, Yabancı birleştirme edatları kullanılmayacak, Türkçeleşmiş edatlar hariç Arap ve Fars kökenli tüm edatlar atılacak der.

Yeni Lisan ile ilmî, fennî ve edebî yazılar yazılacağını saf ve tabii lisanın gücünü eskilere göstererek eleştirilerin önünün kapatılacağını belirtir. İmla konusunda da Arap ve Farsça kökenli kelimelerinin imlalarının adeta dinî bir muhafazakârlıkla korunacağını ve yumuşak bir Türkçe imlanın da şekilleneceğini ifade eder.

Eski Lisan’ı ve onun inşa ettiği toplumsal hayatı devirmek için Yeni Lisan’ı savunanların çok çalışması gerektiğini, bu lisan ile tercümelemlerin yapılması gerektiğini, düz yazı ve şiirler kaleme alınması gerektiğini ancak bu şekilde yeni ve tabii lisanın yaygınlaşacağını söyler.

Yazının Gaye başlıklı bölümünde, herşeyi hükümetten beklemek kalıtsal bir hastalıktır, biz bunu tedavi ederek artık Maarif’ten bir şey beklemeyip kendimiz çalışalım diyen Ömer Seyfeddin, hem Maarif Nazırı’nı hem de kurumu yeni teorileri, ortaya çıkan evrensel yeni hareketleri takip etmedikleri ve bilmedikleri için eleştirir. Belagat, mantık ve fıkıh gibi eski bilimlerini bilirken psikoloji, fizyoloji gibi yeni sahalara yabancı olmakla suçlar. Ayrıca bu kurum çevresinde toplanacak heyetlerin de maziyi idrak etmiş, geleceğe yabancı olduklarını ancak gençliğin sivil bir hareketle yeni dili ve yeni hayatı inşa edeceğini belirtir. Bağımsız bilim ve edebiyat için şart olan millî lisan ve edebiyat için ancak geçmişe saplanmış fikirlerden bağımsız hareket edilirse başarıya ulaşılacağını altını çizerek. Yani Yeni Lisan Hareketi’nin toplumsal, sivil bir hareket olduğunu otoriteden ve eskiye dair herşeyden bağımsız olduğunu belirtir.

Ömer Seyfeddin’in bu hareketi bir gençlik hareketi olarak ilan ettiği bölümde gençlere;

“Ey gençler! Ey bugün eski devirden kalma mekteplerin dar dershanelerindeki kuru sıralar üzerinde müstakbeli kazanmak için çalışan gençler! Sizi bekleyen vazifeler pek ağırdır. Siz, bütün dünyaca siyasî ve içtimaî mevcudiyeti silinmek istenilen bir milleti kurtaracaksınız.”⁴⁶²

diye seslenir. Batının haç ve hilal uğruna yaptıklarını ve bir çok unsurun Osmanlı’dan koparak bağımsızlık mücadelesine girdiği ve imparatorluğun gerek toplumsal gerekse sosyal yönden parçalandığı dönemde Türklük şuuruna dönmekten başka çareleri olmadığını ifade ederek Yeni Lisan hareketinin siyasal ve sosyal nedenlerini ulaşmayı hedeflediği gençlere duyurur. Suriye’de Türklüğe düşmanlığın neticesi olarak Mısır’da Kavalalı Mehmet Ali Paşa dönemindeki gibi Türkçe’nin yasaklandığını ifade eder. Jeopolitik olarak pek çok tehditle karşı karşıya olunduğunu ifade eden Ömer Seyfeddin, iç ve dışta hainlerle kuşatılmış Türklüğün kurtarıcısı gördüğü gençlere; *Ey gençler! Bunları siz duymuyor musunuz? Yirminci asırdaki vâsi ve müthiş “Ehl-i Salip Teşkilâtı” silâhsız ve medenî (!) hücumlarını zavallı yetim hilâle, bizim üzerimize, Osmanlı Türklüğüne tevcih ediyor. Beş yüz, altı yüz sene evvelki mağlûbiyetlerin intikam heyecanları bugün kabarıyor ve siz, ey gençler, hâlâ uyuyor musunuz?*⁴⁶³ diyerek zaferin yeni düzen ve ilerlemek olduğunu vurgular. “İşkodra’dan Bağdat’a kadar bu kıt’ayı, bu Osmanlı memleketini işgal eden Turanî ailesi, Türkler ancak kuvvetli ve ciddî bir terakki ile hâkimiyetlerinin mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler.”⁴⁶⁴ diyen yazar, Turan olarak jeopolitik varlığını tanımladığı vatanın ancak Türklerin varlığının sürmesi ile payidar kalacağını altını çizer.

İlerlemenin ilim ve fenne, edebiyata bağlı olarak gerçekleşeceğini ifade eden Ömer Seyfeddin, millî ve toplumun anladığı dil ile bunlar hakkında yapılan yayınların, dünkülerin karanlığından kurtarmaya vesile olacağını söyler. Gençleri Yeni Lisan’ın ve yeni toplumsal düzenin kuruluşu için azimle çalışmaya çağırır yazar, yayınlarının, kitaplarının anlaşılacağını ve yaygınlaşacağını, millî menfaatlerin de korunacağını ilan eder.

Bu noktada dikkati çeken önemli bir nokta ise Ömer Seyfeddin’in muhafazakarlık eleştirisidir. Dünküler dediği taklitçiler olarak tanımladığı grubun değerlerine bağlı

⁴⁶² Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, s. 208.

⁴⁶³ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, s. 209.

⁴⁶⁴ Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, s. 209.

kalıp taassup içinde yaşayan gençlerin yeni dünya düzeninde ancak kimliğini kaybedeceğini dünkülerden farklı olarak hal ve mazi takıntısından vazgeçip istikbale yönelmemeleri halinde gelecek nesillerce lanetlenenlerini ifade eder.

Bu anlamda eski-yeni ikiliği üzerine inşa edilen Yeni Lisan Hareketi bir anlamda kültürel bellekteki lisan zenginliğine dönerken diğer yandan yabancı unsurların tesirinde inşa edilmiş dilin savunucularını da muhafazakârlar olarak tanımlar ve sürdürülen davranış bu olursa toplumda meydana gelecekleri şöyle açıklar ; *“Siz muhafazakârlık ettikçe, yani maziye muhip ve sadık kaldıkça kaybolacak olan şahsî menfaatleriniz yanında âli, muhterem, büyük bir menfaat, millî menfaat de kaybolacaktır. Bunun için mes’ulsünüz. Eskiler ve dünküler idraklerinde mahdut ve masum idiler. Sathî ve behimî düşünürlerdi. Onların gayesi “hâl ve mazi” idi, sizin gayeniz istikbâl, istikbâl, istikbâldir.*”⁴⁶⁵

Yeni Lisan yazısının ilkinden sonra ikincisi de Yeni Lisan (2)⁴⁶⁶ olarak Genç Kalmeler Dergisi’nde yayımlanır. Bu yazı Yeni Lisan’ın gerekçeleri ve gerekliliğini ortaya koymak için kaleme alınmış olup toplumsal bir sorunu dile getirmesi bakımından önemlidir. Eski dilde yazı ve okuma dilinin birbirinden ayrı oluşu eğitimi zorlaştırmakta ve eğitimin yaygınlaşmasında engel olarak gören Ömer Seyfeddin, yabancı kaideleri bu durumun temel sebebi olarak gösterir. Ayrıca yazıda temas edilen önemli bir diğer nokta ise yabancı unsurların, dili kendi tabii yapısından uzaklaştırması ile Osmanlı Türkleri ile yüz milyon Türk arasındaki sınırlarla ayrılan bağın, kültürel ve sosyal anlamda da koptuğunu bir anlamda Turan birliğinin bozulduğunu belirtir.

Yeni Lisan’ın bilim dili olabileceği ama sanat dili olamayacağı eleştirilerine de toplumların hiç birinde bu iki sahanın iki farklı dille icra edilmediğini ve kendi kültürel köklerinden çıkmış bir akımı toplumun hızla benimseyeceğini ve bu eskinin geleneklerini yeninin yıkıp geçeceğini ifader. Yeni Lisan’ı toplumdaki kaynaklı kültürel bir devrim olarak tanımlayan yazar, sanat dili olamayacak yeni lisan diyenlere yeni estetik cereyanları bilmemeleri yönü ile eleştirir. Eski lisan kozmopolittir diyen Ömer Seyfeddin, Türklere millî bir dil ve millî bir edebiyat lazımdır fikrinin uyanışı gençleri

⁴⁶⁵ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 209.

⁴⁶⁶ Seyfeddin, Ömer “Yeni Lisan” (2), Genç Kalemler, C. 2, sayı: 3, 6 Mayıs 327 [19 Mayıs 1911], s. 41-45.

harekete geçirmiş ve hayatın tüm alanları için yeniyi inşa fikri ile doldurmuştur der. Ötekiler dediği, muhafazakâr ve köhne beyinli olarak tanımladığı kesimin, lisan kendi kendine tekamül eder ve varlığını sürdürür anlayışını da Voltaire ve Dante'den hareketle eleştirir. Yeni şeklin, yeni manalar doğuracağını ifade eder.

Yeni Lisan'ın toplumun gerçeğine uygun, aynı zamanda halka doğru bir hareket olduğunu ifade ettiği bir diğer yazı ise Yeni Lisan (3)⁴⁶⁷ olup 1911 yılında Dicle Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Yazar, bu yazısında toplumsal geri kalmışlığın nedeni olarak lisanı gösterir. Türklerin lisanı yoktur diyen yazar, eski lisanın tedavisi için adımlar atılsa da bu adımlar halkı ve toplumsal yapının gerçeğini içermediğinden olumlu sonuçlar vermemiştir der. Okuma-yazma seviyesindeki düşüklüğün lisanın toplum tarafından reddinden kaynaklandığını Akif Paşa ile başlayan dilde sadeleşmenin daha sonra sanatsal kaygılarla terkedildiğini söyler.

Yeni Lisan'ın günlük hayatın bir parçası olduğuna ve toplum tarafından kabul gördüğüne değinen Ömer Seyfeddin, “Yeni Lisan Kapütülasyonlardan kurtulmuş bir dildir”⁴⁶⁸ diyerek bağımsızlığın temeli olarak dili işaret eder.

Yeni Lisan taraftarları hızla dilin edebî ve ilmî kullanılabilirliğini göstermek için faaliyete geçmişler, gazete ve dergiler çıkarmışlar ve tercüme erserler yayımlamışlardır. Ayrıca bununla da kalmayıp, İttihat ve Terakki Mektepleri için basılan kıraatler ve ilmihalleri sade dille yayımlamışlardır. Ömer Seyfeddin okura bu bilgiyi şu şekilde nakleder;

“Yeni Lisan, bir Türk lehçesidir. Selanik'te neşrolunan gündelik Rumeli gazetesi altı aydır baş makalelerini bu lisanla yazıyor. Keza gündelik Yeni Asır da baş makalelerinde bu metin sadelik tarzını takip ediyor. On beş günde bir çıkan Genç Kalemler risalesi Yeni Lisanın tamimi için çalışıyor. İzmir'de çıkan edebî Gençlik risalesi de bu mukaddes emeli takip ediyor. İstanbul'da son zamanlarda iki felsefî kitap bu Yeni Lisan'la tercüme ve neşrolundu. Bir tıbbî encümen fen kitaplarını bu lisanla tercüme ediyor, ıstılahları tayin ediyor. İttihat ve Terakki

⁴⁶⁷ Seyfeddin. Ömer, “Yeni Lisan” (3), Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.242-246.

⁴⁶⁸ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, s. 244.

Mekteplerinin kıraatlerinden tutunuz da ilmi hâllerine varıncaya kadar Yeni Lisan'la yazılıyor, yazılacak...”⁴⁶⁹

Yazar, Ey Anadolu Gençleri! diye seslendiği Yeni Lisan etrafında toplanan gençlere Yeni Hayat'ın temel kavramlarından olan mefkûre anlayışı çerçevesinde toplumda yaşayan insanların birbirini anlaması ve cehaletten kurtulması için Yeni Dil ile yazılarını kaleme alıp eğitim hayatlarında bunu talep etmelerini öğütler. Namık Kemal'den alıntı yaptığı şu ifade ile sade dilde yapmanın önemini anlatmaya çalışır; “edebiyatsız millet, dilsiz insan gibidir”.

Ayrıca, dünyadaki her şeyin değişip, geliştiğini, ilerlediğini, dilin de eski halinden çıkıp yenileşebileceğini, ilerleme yolunda sade dil için adım atmanın beraberinde toplumsal ilerlemeyi getireceğini ifade eder. Türkiye'nin sahipleri dediği gençlere, Batı'nın, Turan çatısı altındaki milletlere saldırılarını görmeleri konusunda çağrı yapan yazar, Batı'nın toplumsal, mâlî, iktisadî, ilmî, edebî üstünlüğünü silah olarak kullandığını Turan'ın varlığı için ancak yeninin peşinden gitmek gereğinin altını çizer. Toplumun yeniden inşası için dilin sadeleşmesinin gereğini savunan yazar, eskinin eleştirisini yapmanın yanında toplumun karşı karşıya olduğu tüm tehlikelerin tüm Türklüğü tehdit ettiğine değinir.

Entelektüel bir savaşın varlığına vurgu yaparak, var olmak isteyen toplumların ilim, fen ve edebiyatın dilini zümre dili olmaktan çıkarıp tüm toplumun ortak kültürünü şekillendiren sade dil haline getirmenin bir gereklilik olduğuna vurgu yapar.

Halka Doğru ilkesi ile hareket eden Yeni Lisan ve Yeni Hayat görüşünün bu yazıda hem Türkçülük ilkesini hem de halka yönelişini açıkça görmek mümkündür. “İşte konuştuğumuz, anlaştığımız lisan... Analarımızın samimi ninnilerini terennüm eden tekellüm lisanı, İstanbul Türkçesi...” Yazar bu ve değinilecek olan diğer yazılarında halkın dili olan Türkçe'nin İstanbul Türkçesi olduğunu ve halk kültürünün geçmişten günümüze taşıyıcısının bu lisan olduğunu ifade eder. Ayrıca sade dilin gereğinin farkına varmış olan gençler dışında muhafazakârlıkta ısrar eden kesimi mefkûreyi ve büyük Turan idealini idrak edememekle şu şekilde eleştirir;

⁴⁶⁹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, s. 244.

*“Türklerin büyük emelini, genç Türk mefkûresini tahayyül edemiyorlar ve bilmiyorlar ki Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!...”*⁴⁷⁰

Yeni Lisan ve Bir İstimzac⁴⁷¹ adlı yazıda Ömer Seyfeddin avam ile havası dil konusundaki farklılığına değinir. Havas’ın taklit cereyanına kapılmış, çevrenin tesiri ile yabancı dillerin dil kuralları ve söyleyiş özelliklerine göre kaleme aldığı eserlerin yanında halkın kendi gündelik hayatını ifade edebildiği lisanını kullanarak, kendine muhalefet eden, küçümseyen aydını önemsemediğini anlatır. Kendi fikir kudretinden çıkan dil ile halk kültürünün sözlü kültür ürünlerini verdiğini belirtir. Koroğlu ve Aşık Garip gib halkın kültürel zenginliğinin temsilcileri ve onların sözlü kültür ürünlerini, maniler, halk destanları avamın zenginliği olarak niyeteleyen yazar, çeşitli sadeleşme teşebbüslerinin avam diline yaklaşma konusunda başarısız olduklarını ve toplumsal yapıda ayrı ayrı unsurlar olarak varlığını sürdüren Osmanlı halkının bir bütünü teşkil etmediğini bu nedenle de dilin bir temsil aracı olarak görülmediğini belirtir. Ayrıca daha önceki dilde sadeleşme hareketlerinin önündeki bir diğer toplumsal yapıdan kaynaklı nedenin ise avam ve havasın eşit ve ortak yazılı kültür ürünlerinin olmamasına bağlar.

Yazıda avam ve havas çerçevesinde ele alınan eski lisan ve yeni lisan ikiliğinin toplumsal sonuçlarından bir diğeri ise eski sadeleşme hareketlerinin başarısızlığını göstermesi bakımından yine büyük önem taşır ki o da şudur; avamın gündelik hayatına nüfuz etmiş, onun kavrayışını şekillendirmiş kelimelerin de sadeleşme adı altında dilden atılmaya çalışması. Bunlar sözlük kelimeleri değildir halkın zihnine yerleşmiş kendi ifade ettikleri kelimelerdir bu yapılan yanı sıra Meşrutiyet’in ilanı sonrası kurulan Türk Derneği de katılmıştır diyerek Ömer Seyfeddin, bu tutumu eleştirir.

Meşrutiyet’in ilanından sonra siyasî ve toplumsal ihtiyaçların dilde sadeleşme arzusunu ortaya çıkardığı bir toplumsal gerçektir. Dilde eşitlik fikrinin doğmasıyla ve millî hakimiyetin kabulü ile tüm vatandaşların bu fikri ifade edebilecek irfan seviyesine yükselmesi için tek yolun toplumun tümünü kapsayan ve ortak bir lisan olduğu kanaati

⁴⁷⁰ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 246.

⁴⁷¹ Seyfeddin, Ömer “Yeni Lisan ve Bir İstimzac” (3), Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.264.

yaygınlaştı diyen Ömer Seyfeddin, yalnızca aydın kesime hitap eden bir dilin mümkün olamayacağını belirtir.

Yeni Lisan'ın bir özelliği olan estetik ve güzellik dokusunun yabancı kelimeleri atmakla olacağına en iyi örnekler genç yazar ve şairlerin eserlerinde kendini gösterir diyen yazar Halide Edip'in Harap Mabetler eserini sade dili açısından örnek vererek dilde sadeleşmenin yaygınlaştığını belirtir. Ayrıca Yeni Lisan'ın okullarda uygulanması konusuna değinen yazar, atılacak olan Arapça ve Farsça kelimelerin ne şekilde atılması ve ne şekilde kullanılması gerektiği konusunun üzerinde durulması gerektiğini belirterek hareketin sistemli ve program dahilinde ilerlemesi gereğini vurgular.

Yeni Lisana Dair⁴⁷² başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin, dilde sadeleşmeye yönelik eleştirilere cevaplar vermektedir. Eski lisanın temel ideolojisi olarak gördüğü milliyetsizlik fikrinin yani kozmopolit ruhunun dil olgunlaştıkça sadeleşme kaideleri doğrultusunda öleceğini ifade eder. Bunun temel nedeni olarak da dünyada herşeyin değişirken dil gibi canlı bir toplumsal değişkenin sabir ve durağan kalamayacak olmasını gösterir. Ruhumuza derin izler bırakmış, meş'um tesirinden kurtulamıyoruz dediği enderun edebiyatının siyasî ve sosyal kimliğine eleştirileri oldukça ağırdır; *“Milliyetsiz, kavmiyetsiz, kozmopolit, çanak yalayıcı, dalkavuk enderun edebiyatı. Bu edebiyatın milliyetsizliği ve toplumsal gerçeğe aykırı suni hali idrak edildikçe Yeni Lisan'ın hakikati daha bariz bir tarzda meydana çıkacaktır*⁴⁷³.

Ayrıca eski lisanın savunucularını da körü körüne idraksiz bir biçimde maziye saplantı haline getirmiş olmakla ve Enderun argosuyla aynı şeyleri tekrarlayarak millete, milletin ruhuna, lisanına ve lisan ile aktarılan ata kültürüne yabancılaşmak ile itham eder ve dilin her milletin hayat kaynağı olduğunun farkında olmamakla suçlar.

Aydın yabancılaşmasını dil üzerinden eleştirmekte olan Ömer Seyfeddin, Yeni Lisan ve Çirkin Taaruzlar başlıklı yazısında da Yeni dile yönelik eleştirilere ağır bir üslupla cevap verirken yine toplumu millet yapan değerleri vurgular. Toplumsal devrim ile uyanan gençliğin ruhunu değiştirdiğini, toplumsal sefaletin farkına vardığını ifade

⁴⁷² Seyfeddin, Ömer “Yeni Lisan'a Dair” (3), Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.286.

⁴⁷³ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 294.

eder. Bu toplumsal anominin ve fikrî yoksunluğun nasıl aşılabacağı konusunun zihinlerin karışık olduğunun üzerinde duran yazar, gençlerin Türkçe'yi yalnız avamın ve kadınların dili olarak görüp eski dile dönemeyecek kadar değiştiklerini ifade eder. Dilde sadeleşme ülküsünü milletin ruhunu kurtarmak olarak tarif eden yazar, Yakup Kadri'ye seslenerek lisanını düzeltmek isteyen değil de eski lisan ile toplumun varlığını inkâr edip yola devam eden gençliğin sesleri hala toplumda işitiliyorsa toplumsal bir tehlike ile karşı karşıyayız demektir diyerek *Rumeli'yi Cermen, Anadolu'yu İslav askerlerinin çizmelerinin yakında çiğneyeceğini çünkü Türklüğün bitmiş olacağını*⁴⁷⁴ söyler. Yakup Kadri'ye Yeni Lisan'a eleştirileri üzerinden seslenen Ömer Seyfeddin,

“Uyanmaya başlayan büyük Türklük, milliyeti, hâkimiyeti, istikbali ve mazisiyle beraber lisanını da milliyetsizlerin elinden kurtaracak. Ölüp ölüp de yine asla ölmeyen, bu kuvveti dışarıdaki sayısız düşmanları gibi içindeki vefasız evlâtları tabiatını, Türklüğünü kaybetmiş cahil şartlar da deviremeyecektir.”⁴⁷⁵

diyerek Yeni Lisan ile Eski Lisan'ın karşı karşıya gelmesi haline millî kimlik ve kozmopolitlik ekseninden cevap verir.

Bugünkü Lisanımız Türkçe değil Osmanlıcadır diyen kesime de aynı çerçevede cevap veren Ömer Seyfeddin, esersiz, fikirsiz meşhur filozofumuz dediği Rıza Tevfik'e ve Osmanlıca'yı savunanlara de eleştirilerini şöyle sıralar;

“Siyasî Osmanlılığın resmî lisanı Türkçedir (Osmanlıca değil!). Bu, “Kanun-ı Esasî” ile temin edilmiştir. Bununla beraber, “Osmanlıca!” namında bir lisan yoktur ve olamaz. Bu neviden muarızlarımız isterlerse esersiz ve fikirsiz meşhur filozofumuzun Türklere “Sağlamdır!” tavsiyesiyle takdim ettiği “Boşo Efendi” kadar yahut “Bank-ı Osmanî” derecesinde mükemmel “Osmanlı” olsunlar; Fakat her hâlde lisanları “Türkçe” olacaktır. “Osmanlıca” namı altında bir lisan olamayacağını ben söylemiyorum. “Lisaniyat” ilmi söylüyor. Hatta lisana dair hemen kendi hacmine müsavi eserler yazan merhum lisaniyatçı Şemsettin Sami Bey kendi zamanına gelinceye kadar Kamus-ı Osmanî, Lügat-ı Osmaniye unvanı verilen kitapların sahiplerine isyan ederek diyor ki: “Lisan-ı Osmanî üç lisandan, yani Arabî, Farisî ve Türkçe lisanlarından mürekkeptir demek âdet olmuştur. Âdât-ı ilâhiyeye ve tabiata mugayir olan şu tabir ekser kavaid ve inşa kitaplarında ve buna mümasil kitaplarda zikir ve tekrar olunuyor. Ne kadar yanlış! Ne büyük hata! Üç lisandan mürekkep bir lisan! Dünyada görülmemiş şey! Hayır hiç de

⁴⁷⁴ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 294.

⁴⁷⁵ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 294.

öyle değildir. Her lisan bir lisandır. Söylediğiniz lisan, “elsine-i Turaniye” zümresine mensup Türk lisandır.” Fakat hâlâ “Osmanlıcadır!” diye tepinen nev’e mensup muarızlarımız buna da itimat etmeyebilirler; olabilir a! Lisaniyat ilmi boş ve Şemsettin Sami de Yeni Lisancılar gibi belki bir budaladır!... Evet, herkes budala ve ahmak... Yalnız kendileri zeki ve akıllı...”⁴⁷⁶

Türkçeyi, Turan dil –kültür dairesi içinde tanımlayan Ömer Seyfeddin, yine aydın yabancılaştırma konusuna değinerek Batılı aydınlarla yerli aydınların arasındaki farkı hem sosyolojik hem psikolojik yönden çarpıcı biçimde eleştirir;

“Bizim arkadaşlarımızın bazıları Gustave Le Bon, Alfred Fouillée gibi büyük kafalı adamlara bazı meselelere dair mektup yazdılar. Hemen cevaplarını aldılar. Hatta pek sevdiğim bir arkadaşım hakikî âlimlerin kendisine karşı bu tevazu ve tenezzüllerine şaşmıştı; refikim haklıydı. Çünkü bizim düzme ve yalancı âlimlerimiz o kadar mutaazzım ve mütekebbir idiler ki... onların tavırlarına aldanan zavallı bizler her sene cilt cilt ilmî ve ibtidâî eserler neşreden Garp âlimlerinin Türk gençlerine cevap vereceklerini asla ummuyorduk. Fakat sonra anladık ki sorulan suale cevap vermemek bizdeki sahte âlimlere ve ediplere mahsus bir kibir ve gurur hastalığıdır: Başka bir şey değil!...”⁴⁷⁷

Ömer Seyfeddin, Süleyman Nazif Şehbal’de Yeni Lisancılara, Yeni Lisan’a yönelik eleştirilerine cevap veririken biz büsbütün yeni bir lisan icat etmiyoruz, edemeyiz bu dilbilime aykırı der ve toplumsal meselelerde bireyin görevinin toplumun genelinin eğilimlerini çabuklaştırmak olduğunu ifade ederek bunu sağlamaya çalıştıklarını ifade eder.

Millî Şiirler⁴⁷⁸ başlıklı yazısında yazar, edebiyatta İran, Arap ve Batı tesirinin artmasıyla Türklük şuurunun yitirildiğini ifade eder. Millî Edebiyat’ın bu noktada Türklük bilincini harekete geçirmek için uyandığını ve aruz yerine hece vezni ile şiirler yazılmaya başlandığını dilin sadeleşmesinin değil konuşma dili olan öz Türkçeye dönüşün söz konusu olduğunu vurgular. Milliyetsiz lisan dediği yabancı diller tesirindeki dilin aynı tesirdeki aydınlarca kabul gördüğünü ve millî şiirlerin millet için yazıldığını ve zümre için kaleme alınanın millete ait olmadığını ifade eder. Millî

⁴⁷⁶ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 295

⁴⁷⁷ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s. 295

⁴⁷⁸ Seyfeddin, Ömer “Millî Şiirler” (3), Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.301.

yasların veya diğer millete ait duyguların millî dil ile ifadesinin Türkçe olmasının milletin aidiyetlerinden kaynaklandığını belirtir.

Uyanan milletin kendi dilinin satırlara geçtiğini görmeyi talep ettiğini ifade eden yazar, seçkincilerin Arap, İran ve Batı tesirindeki eserleri “piç” ve “çirkin” olarak gördüklerini ifade ediyor.

Türk Sözü⁴⁷⁹ başlıklı yazısında da Ömer Seyfeddin, halkın okuma alışkanlığı olmadığından yakınan muharrirleri eleştirmektedir. Türklerin okumayı isteseler de okuyamadıklarını, günlük konuşma dili dışındaki yazı diline yabancı bir halkın bunları anlamasının beklenmemesi gerektiğini ifade eder. Milletin konuşma dili ile iletişim konusunda sıkıntı çekmediğini anlatan Ömer Seyfeddin, edebiyat ve bilim sahasında Türkçe'nin asla kullanılmadığını ve halkın kendi halk kültürünü Anadolu Türkleri olarak saz şairleri ile millî destanları ile türkü ve ninnileri ile kendi kültürel belleğinde yaşattığını ifade eder. Lisanın önemini fark eden ve millî şuuru edinmiş gençlerin artık halkın konuşma dili ile eser vermek suretiyle halkla bütünleşeceğini ve halkın okuma arzusu önündeki engellerin kalkacağını ifade eder. Gençlerin hece vezni ile şiirler yazmasından rahatsız olan muhafazakârların toplumsal bir tehlike olan milliyetsiz kalemleri ile saldırıya geçtiklerini belirtir. Yeni Dil Hareketinin toplumdaki okuma isteğini arttıracığını ve Türk halkını yükselteceğini, aydın ile avam arasındaki uçurumun aşılacağını belirtir.

Edebiyat ve millî kimlik ekseninde kaleme aldığı ve eleştirilerini dile getirdiği bir başka yazı ise Halk Nedir?⁴⁸⁰ başlığını taşımaktadır. Ömer Seyfeddin, Türkler'den kim okumuşsa milletinden kopmuştur diyerek halkı tanımayan aydınları eleştirmektedir. Türkçe lisanı kullanan insanların varlığını dahi düşünmeyen aydınların Türk milleti gerçeğine şuurlarının kapalı olduğunu dile getirir. Bir milletin varlığının ancak lisanı, edebiyatı ve geleneği ile gösterebileceğini söyleyen Ömer Seyfeddin, Enderun Lisanı'nı İran ve Fransa tercümanlığına alet eden büyük adamlar dediği aydınları, içlerinde Türkçeyi duymamakla eleştirir. Eğer bunun aksi söz konusu olsa İstanbul Türkçesi ile

⁴⁷⁹ Seyfeddin, Ömer “Türk Sözü”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.324.

⁴⁸⁰ Seyfeddin Ömer, “Halk Nedir? ”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.327.

yazan ve milletin ancak lisanında yaşayabileceğini bilen aydın tipinin toplumda var olması gerektiğini ifade eder.

Ancak Yeni Lisan hareketi tesiriyle İstanbul Türkçesi ile yazılan yazıların ve temelde yatan Türkçülük fikrinin yaygınlaştığını birkaç kozmopolit ve beynelmileliyetçiden başka kimsenin artık İstanbul Türkçesini eleştirmedeğini de vurgular.

Ömer Seyfeddin, halk dediğimiz milletin uyurken dahi kendi tabiatına ve ruhuna uygun olmayan şeyleri reddettiğini, Enderuncanın terkiplerine de bu duygu ile karşı çıktığını, kabul etmediğini ifade eder.

*Bütün hayat ve hakikat halkın ruhundadır*⁴⁸¹ diyen Ömer Seyfeddin, tüm kanunların, hükümetlerin, adetlerin, ayinlerin halkın ruhundan doğduğunu ve kendi özüne uymayanı halkın şiddetle reddettiğini vurgular. Enderun lisanını da böyle bir tavırla kabul etmediğini, benimsemediğini söyler ve halkı, “*Halk asla nankör değildir. Hatta âlicenaptır, âlidir, mukaddestir.*”⁴⁸² diyerek eleştirdiği aydınların aksine yüceltir.

Gençlere seslenerek, “*Ey gençler! Biz onlar gibi çorak kalmayalım. Kendi düşündüklerimizi halkın, yani milletin lisanıyla yazalım ve İstanbul Türkçesini bütün Türklerin edebî lisanı yapalım. O vakit biz onlar gibi sağken unutulmayacağız. Öldükten sonra iyi ruhumuz kabrimizin üzerinde torunlarımızın ihtiramla gezindiğini göreceğiz ve Türklük yaşadıkça namımızın hamiyet ve şefkatle anıldığını işitecek...*”⁴⁸³ der ve davasının aslında Türklüğün varlığı meselesi olduğunu ifade etmiş olur.

*Umumi ve Hususi Türkçe*⁴⁸⁴ başlıklı yazısında Ömer Seyfeddin, Turan halkları ile Türk halkının İstanbul Türkçesi ile kalme alınan bir eseri okumadıklarını, bu lisan ile yazma merakları olmadığını ifade eder. Yazıda Turan halklarının tek çatı altında sınırları aşarak birleşmesinin tek yolunun İstanbul Türkçesinde birleşmekten geçtiğini belirtir.

⁴⁸¹ Seyfeddin Ömer, Bütün Nesirleri, s.329

⁴⁸² Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.329.

⁴⁸³ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.330.

⁴⁸⁴ Seyfeddin, Ömer “Umumi ve Hususi Türkçe”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.331.

“Turan’ın şairleri İstanbul Türkçesini öğrenmeğe gayret etmeli, millî Türk sarfının tamamıyet ve hâkimiyetini temine çalışmalıdırlar. Milliyet demek “lisan ve millî maarif demektir. Müşterek edebî bir lisanı olmayan bir millet rabitasız sürüler sayılır. Lisan en kavî bir bağıdır. Bu bağı örmek bütün Turan edebiyatlarının en mukaddes bir vazifesidir.”⁴⁸⁵

Bir anlamda Turan şairlerine seslenen yazar, dili milletler arasında en güçlü bağ olarak işaret eder.

Ömer Seyfeddin, *Türkçeye Karşı Enderunca*⁴⁸⁶ başlıklı yazısında yine Turan ideali ve Türkçülük düşüncesi ile lisan davasının bütünlüğü içinde düşüncelerini ifade etmiştir. Türklük duygusunun coğrafyanın ve Osmanlı’nın başına gelenlerle beraber uyandığını ifade eden yazar, toplumsal değişimin ve muhitin dönüşümünün bunun en önemli göstergesi olduğunu şöyle ifade eder; “İstanbul Türk değildir. Türklük cereyanı sunî ve yalandır, diyenlere, iki üç sene içinde pek çok değişen Payitahtımızın sokaklarını göstermeli. Ne kadar Turan lokantaları, Yeni Turan biçki yurtları, Kızılelma bakkal mağazaları görecekler...Yeni doğan çocukların adları hep Türkçe isimler... “Boy scout”u bile “izcilik kelimesiyle tercüme ettiler.”⁴⁸⁷

Ömer Seyfeddin, siyasal bağımsızlığın millî bir lisan ile sağlanacağını, millî uyanışın vatan fikrine ve vatanın da lisan birliğine yol açtığını ifade eder. Türkçenin yalnız konuşma dilinde kalması ve halkın kültürel belleğinde varlığını sürdürmesi, aydınların ise enderuncayı benimsemesi toplumsal ikilik yaratmıştır. Ömer Seyfeddin, bu ikiliğin toplumu sınıflara böldüğünü de dile getirmiş ve aydın ile halkın dil nedeniyle giderek kopmasının sebeplerini eski lisanın yapısına atfetmiştir. Bu durumun halk şairleri başta olmak üzere pek çok millî bilinci uyanmış aydınca ifade edildiğini şöyle vurgular;

“Türkçe daima “lisan-ı Osmanî” denen Arapça, Acemce terkip yığınınna yabancı kalmış ve zavallı Türkler Enderuncuların bu anlaşılmaz lisanından her vakit şikâyet etmişlerdir. Bergamalı Kadri’nin kitabında da bu şikâyet duyulur. Sonra Türk’ün şu

⁴⁸⁵ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.332

⁴⁸⁶ Seyfeddin, Ömer “Türkçeye Karşı Enderunca”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.333.

⁴⁸⁷ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri s.333.

hiddetine bakın... Ne kadar haklı... Kendi lisanının Arapça, Acemce terkipler altında söndürüldüğünü görüyor ve haykırıyor: "Arapça isteyen Urban'a gitsin, Acemce isteyen İran'a gitsin, Frenkler Frengistan'a gitsin, Ki biz Türk'üz bize Türkçe gerekir, Bunu fehmetmeyen (...) demektir."

Dili toplumsal bir kurum olarak gören ve böyle olduğunu vurgulayan yazar, kültürün inşası için bu kurumun varlığın sürdürmesi gerektiğini belirtir.

Enderuncanın hedef kitlesini, *"Kimin için edebiyat yapılıyor? Türkler için mi? Türkler Enderunca bilmezler. Yok, "lisan-ı Osmanî" namı verilen bu tuhaf ve sun'î lisan ile Ermeni, Rum, Yahudi gibi Türk olmayan Osmanlılar için yazılıyorsa boşuna zahmet..."*⁴⁸⁸ diyerek sorgulayan yazar, Türkler dışındaki diğer unsurların alfabe tanımadıklarını, Acem nüfusun tamamının Azerbeycanlı Türkler olduğunu, Arapların ise edebiyatça hiç Enderuncaya ihtiyaçları olmadığı millî bir lisanları olduğunu ifade eder. Bu lisanın hitap ettiği bir halk olmadığını belirtir.

Ömer Seyfeddin, millî lisan ve millî kültürün Türk milletinin kendi toplumsal yapısından hareketle inşa edilmesi meselesini eski toplum düzeni, aydın eleştirisi ve Osmanlıca üzerine yazdığı yazılarda tartışmıştır. Bu yazılardan bir diğeri ise Osmanlıca Değil Türkçe⁴⁸⁹ başlığındadır. Bu yazısında da Ömer Seyfeddin, milletlerin lisan ve kültür ile diğer milletlerden ayrılacağını Türk milletini de lisanının tüm Türklerin yaşadığı coğrafya olan Turan'da Türkçe olduğunu ve kültürün de bu lisan ile şekillenmekte olduğunu ifade eder.

Yeni Lisan Hareketi çevresinde toplanan gençlerin yazı dili ile konuşma dilini aynı çizgiye getirmesine yönelik eleştirilere cevap niteliğindeki yazısında Ömer Seyfeddin, bu gençler, Türkçeyi yabancı dillerin tesirinden kurtarmaya çalıştıklarını, millî Türk kültüründe Türkçeyi hâkim kılmak için konuşma ve yazı dilini aynı çizgiye taşıdıklarını ve İstanbul şivesini tüm Turan'a genel bir edebiyat lisanı olarak kabul ettirmeye çalıştıklarını ifade eder.

⁴⁸⁸ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.335.

⁴⁸⁹ Seyfeddin, Ömer "Osmanlıca Değil Türkçe ", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.342.

Türklük, vatan ve anadil sevgisinden doğan bu harekete “*Türkçe yoktur! Edebiyat bitiyor. Lisan-ı Osmani (!)ye yazık oluyor.....*”⁴⁹⁰ diye saldıranların liguistik ilkelerinin temel kurallarını ayaklar aldığını belirtir. Ali Kemal Bey’in Yeni Lisan Hareketi’ne getirdiği eleştirilere milliyet niteliğinden yoksun dil olan Osmanlıca ile yazdıklarının halk tarafından beğenilip, benimsenmediğini *Osmanlıca denen Enderun dilinin Türkçe karşısında varlığını sürdürmeyeceğini* ifade eder.

Ömer Seyfeddin, Güzel Türkçe başlığı ile beş yazı kaleme alır. Bu yazıların ilkinde asıl lisanın halkın konuştuğu dil olduğunu, İstanbul’un Türk milletinin millî, dinî, bilimsel merkezi olduğu gibi Halife’nin ve Türk Darülfünun da İstanbul’da bulunduğunu söyleyerek dilin siyasî, sosyal ve kültürel nedenlere bağlı olarak İstanbul lehçesinin edebiyat ve kültür lisanı olduğunu vurgular. Müslümanlar uyanınız, ahlâkı bozuk hainler titreyiniz diyerek yeni Lisan’ın millîleşmek yolunda önemli bir adım olduğunu ve millî ülkü etrafında toplanan gençlerin bu yolda başarıya ulaşacaklarını söyler.

Güzel Türkçe -2⁴⁹¹, başlıklı makalede Ömer Seyfeddin, sosyolojik ve etnografik tanımları olan kabile, il, millet ve ümmet kavramlarının anlamını Tanzimatçıların ya da Enderun şairlerinin bozamayacağını bu kavramlarını anlamını geleneğin ve bilimin belirlediğini ifade eder. Osmanlı milleti diye bir milletin siyasî gelişmelerin sonuçlarından da görüldüğü üzere var olmadığını dolayısıyla Turan illerinde Türkçe konuşan milletlerin ortak dili olduğu gibi Osmanlı devletinin dilinin Osmanlıca olmadığını, Türkçe olduğunu belirtir.

Toplumun ve aydınların kafasında kavramları açıklığa kavuşturmak amacıyla, millet, devlet, ümmet kavramlarını lisan ekseninde şu şekilde tanımlar;

“Bir lisanla konuşan iller bir millet demektir. Türk yurdunun ve Turan’ın ahalisi gibi... Bir milletin esas itibarıyla yalnız bir lisanı olur. Ümmetin lisanları ayrı, lâkin dinleri birdir. İslâm ümmetini teşkil eden millet: Türk ve Arap... Bu iki milletten birinin lisanı Türkçe, birinin Arapçadır. “Osmanlılık” bir devlettir. Asla bir “milliyet”

⁴⁹⁰ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s 342.

⁴⁹¹ Seyfeddin, Ömer “Güzel Türkçe-2”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.348.

*değildir. Osmanlılık bir “milliyet” olmayınca tabii “Osmanlıca” diye bir lisan da olamaz.”*⁴⁹²

Ömer Seyfeddin, yazının devamında Osmanlı İmparatorluğu içinde Türklerle din birliği olan diğer Müslüman milletlerin arasında ümmet birliği olduğunu ama dilleri nedeniyle bir millet olamayacaklarını açıklar. Ancak Anadolu’da yerleşik olan Halep, Kerkük sınırı ile Araplardan ayrılan Türklerin Turan’ın bir parçası olduğunu ifade eder. Çünkü Turan çatısı altında lisan birliği olan milletlerin ortak kültürel zenginliği olduğunu vurgular.

*Arap yurdunda oturan Arap milletinin lisanına nasıl “Osmanlıca” diyemezsek aynı ülkenin Türk yurdunda oturan Türk milletinin lisanına da “Osmanlıca” diyemeyiz. Osmanlı Devletindeki Arapların lisanı nasıl “Arapça” ise Türklerin lisanı da “Türkçe”dir ve “Osmanlıca” değildir.*⁴⁹³ diyen Ömer Seyfeddin, *Arapça Osmanlı Devletinin haricindeki esir ve perişan Arapların lisanı da olduğu gibi, “Türkçe” de Osmanlı Devletinin haricindeki esir ve perişan Türklerin, bütün Türk milletinin, bütün Turan’ın lisanıdır.* Bu ülkeleri de bağımsız kılacak olan dil birlikleridir der.

Türklerin konuştuğu lisanı “Osmanlıca” demenin tüm bu bilimsel gerçekler ışığında Sosyoloji ve linguistik kurallarına aykırı olduğunu belirtir.

Güzel Türkçe-3⁴⁹⁴ başlıklı yazısını, Peyam Gazetesi’nin sahibi Ali Kemal Bey’in *“Bu lisan daha ziyade tehzip olunur, sadeleştirilir, yükseltilir, lâkin şekl-i ibtidaisine ifrağ olunamaz, muarızlarımızın diledikleri ise böyle yapmaktır.”*⁴⁹⁵ sözlerine cevap olarak kaleme almıştır. Yeni Lisan Hareketi’nin lisanı iptidai şekline çevirmek ya da ölmüş Türkçe kelimeleri yeniden kullanmak niyetinde olmadıklarını sadece örfde yaşayan halkın lisanını yazı dili olarak kullanmak amacıyla olduklarını belirtir.

Lisanın toplumsal yaşantıda meydana gelen değişimler ve toplumsal yapının çeşitli dönüşümleri ile gelişip, zenginleşerek dönüşeceğini sadeleşme kavramının

⁴⁹² Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.348.

⁴⁹³ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.348.

⁴⁹⁴ Seyfeddin, Ömer “Güzel Türkçe-3”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.350.

⁴⁹⁵ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.350.

sosyolojik gerçekliğe uymadığını toplumdaki hareketle açıklar. *Güzel Türkçe-4*⁴⁹⁶ başlığı taşıyan yazıda ise kelimelerin canlı olduğunu ve bir ömrü olduğunu vurgular. Bu durumun da doğrudan toplumun geçtiği sosyolojik olaylardan kaynaklandığını ifade eder.

*Türkçeye Kimler “Osmanlıca” Der?*⁴⁹⁷ başlıklı yazıda da Osmanlılık bir devlet, Türklük bir milliyettir diyen Ömer Seyfeddin, Türklerin Turan gerçeğine uygun dillerinin Türkçe olduğunu ifade eder. Ancak devlet ve milliyet kavramlarının bilinçli olarak ayırdına varamayan Enderuncuların Ortaçağ zihniyeti ile düşündüklerini ve meseleyi bilinçli olarak bu şekilde ele aldıklarını belirtir. Türk milletinin toplumsal ve ahlâkî varlığını görmezden gelen bu insanların Türk varlığına düşman olduklarını ifade ederek Türklüğün inkârı için Çalışan Ruslar ile aynı tutumda oldukları noktasında eleştirir. Türkçenin bütün Türklerin edebî ve ilmî lisanı olduğu gerçeğinin üstünün örtülemeyeceğine vurgu yapar.

Ömer Seyfeddin, İstanbul Türkçesi ile doğacak olan millî bir edebiyatın, millî kültürü inşa ederek Türk milletinin sosyal birliğini sağlayacağını ve medeni ölçüde Türklüğü yükselteceğini ifade eder.

Yine aynı görüşler doğrultusunda kaleme aldığı *Türkçe ve İlim*⁴⁹⁸ başlıklı yazısında İstanbul lehçesi ile inşa edilecek edebî lisanın genel ve millî bir lisan olarak kimliği şekillendireceğini Türk kültürünün ve biliminin bu lisan üzerine inşa edileceğini vurgular. Türk halkının konuşma dili ile nesiller boyu aktardığı sözlü kültür ürünlerini uyuyan millî ülkünün sembolü olarak niteleyen Ömer Seyfeddin, halkın Yeni Lisancı gençler sayesinde uyandığını bu hareketin bir gençlik hareketi olduğunu ifade ederken ümmet söyleminin milliyet sevdasını öldürdüğünün altını çizer. Irkta uyuyan geleneklerin önemli sosyolojik ve tarihsel sarsıntılarla yeniden uyandığını, halkın aydından kendi kültürünü ve dilini geri istediğini ifade eder.

⁴⁹⁶ Seyfeddin, Ömer “Güzel Türkçe-4”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.352.

⁴⁹⁷ Seyfeddin, Ömer “Türkçeye Kimler Osmanlıca Der? ”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.357.

⁴⁹⁸ Seyfeddin, Ömer “Türkçe ve İlim”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.370.

Ömer Seyfeddin, Türkçülük görüşü ve Turan idealinin gerçekleşmesi için dilin İstanbul Türkçesi olarak tüm Türk coğrafyasında kabul görmesi gereği üzerinde duran Yeni Lisancılardan görüşlerini *İstanbul Türkçesi Hangisidir?*⁴⁹⁹ Başlığı ile iki yazı kaleme alarak ifade eder. “İstanbul Türkçesi”ni bütün Türkler için, bütün Turan için millî ve umumî bir lisan hâline getirmeliyiz.” diyen yazar, İstanbul Türkçesinin ne olduğunun sorgulanması gereğini de şöyle dile getirir; “*Softaların konuştuğu çatlak (ayın)lı, muharrirlerin yazdığı Arapça, Acemce terkipli, ihtiyar ve muhafazakâr memurların konuştuğu basmakalıp tabirli Babiâli lisanı mı, yoksa halkın konuştuğu lisan mı İstanbul Türkçesidir? Bunu tayin etmeli. İnsaf ve terbiye dairesinden çıkmamağa gayret ederek münakaşalar yapmalı...*”⁵⁰⁰

Türkçeye İstanbul Türkçesi diyebilmek için toplumun gerçeğini ve halk kültürünün varlığını kabul etmek gerektiği konusunda hemfikir olan Yeni Lisancılar, dilin özüne dönmenin sadeleşme olmadığı gibi milletin Türklük gerçeğine uygun olarak Türk diline asırlarca sahip çıktığını, ancak bunu toplumdan kopan aydınların algılayamadığı noktasını dile getirirler. Bu anlamda Ömer Seyfeddin’in gerek düz yazıları gerekse hikâyeleri oldukça net bir biçimde aydın eleştirisini okura yansıtır özelliktedir. Ayrıca okura, bir toplumun inşası sürecinin değişkenleri ve yönetimini de veren tüm külliyyat incelendiğinde, bir gençlik hareketi olan Yeni Dil Hareketi’nin amacının sadece dili sadeleştirmek değil, toplumsal kimliği inşa edebilmek üzere dilin kültürel temelini oluşturan halka yönelmek esası ile harekete geçtiklerini söylemek mümkündür.

İstanbul Türkçesi Hangisidir? II başlıklı yazı toplumsal sınıfları tasnifle başlar. “*Eski edebiyat taraftarı olan terkipçi şairler, ulema ve softalar, eski istilahçı muallimler, Babiâli üslûbunu hâlâ yaşatan muhafazakâr memurlar, İkinci sınıf halk, Tanzimat maarifiyle tahsil görmüş kadınlar, Tanzimat maarifiyle kuvvetli tahsil görmeyen kadınlar, Yabancılar, Gayri Türkler.*”⁵⁰¹ Tüm bu sınıfların ortak yönü İstanbul’da ikâmet etmektir. Ömer Seyfeddin, bu kadar farklı grup içinde yalnızca hakikat olarak halkın varlığını ve kültürünü idrak edenlerin ve buna göre yazarların,

⁴⁹⁹ Seyfeddin, Ömer “İstanbul Türkçesi Hangisidir?-1”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.383.

⁵⁰⁰ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.380.

⁵⁰¹ Seyfeddin, Ömer “İstanbul Türkçesi Hangisidir?-2”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.379.

konuşanların İstanbul Türkçesine sahip olduğunu söyler. *Sağlam Zemin*⁵⁰², adlı makalede de bir sanatkâr için vatanın lisan olduğunu ve sanatçıların eserlerini üretebileceği en sağlam zeminin de kendi kültürel kökleri olduğu konusu ele alınmıştır. Şairlerin ne yazarsa yazsın ister millî ister gayr-ı millî, ister Japon, ister Fransız edebiyatı tesirinde lisanının İstanbul Türkçesi olması gereklidir diyen Ömer Seyfeddin, halk lisanı ile kaleme alınmayan eserin ölüme mahkûm olduğunu söyler. Bir şeyin gülünç ve değersiz olması için ancak milletin âdetlerine, geleneğine ve millî değerlerine aykırı olması gerekir diyen yazar, eski destanların ve koşmaların ahenginin de halkın konuşma diline ve gerçeğine, toplumsal yapısına uygunluğundan kaynaklandığını vurgular. Toplumsal hakikatlerin yabancılaşma ile veya dilde Türkçeyi redetme ile üstünün örtülemeyeceğine değinen Ömer Seyfeddin, millî aruzun ancak hece olabileceğini belirtir.

*Büyük Bir Şiir*⁵⁰³, yazısında da “kaç sene var ki bütün rübapların telleri *koptu*” diyerek toplumsal değişimin dilin Arapça ve Acemce tesiri altına girmesiyle gerçekleştiğini âhenk ve nağmesini kaybettiğini, gelenekten uzaklaştığını ve özünü halkın belleğinde koruduğunu anlatır.

Halkta milliyet şuurunun uyanması ile de dilin değiştiğini, veznin ve toplumsal ideallerin değiştiğini yani toplumsal devrimin gerçekleştiğini anlatır. Sanatı topluma fayda esası ile algılayan sanatkârların, “sanat sanat içindir” görüşünde ısrar edenleri susturduğunu belirtir.

Bu yazıda Ömer Seyfeddin, yok olma tehdidi ve savaş gerçeği ile karşılaşan halkın Osmanlı toplumunu oluşturan diğer unsurların da ihaneti karşısında kendi millî farkındalıklarını edindiklerini “Ben varım!” diyen milletin diline sahip çıktığını ve mazisini sürdürmek ve gelecekte medeni milletler seviyesine ulaşmak için yazı dili ile konuşma dilini aynı çizgiye taşıyan bir edebiyatı aydından talep ettiğini anlatır.

⁵⁰² Seyfeddin, Ömer “Sağlam Zemin”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.386.

⁵⁰³ Seyfeddin, Ömer “Büyük Bir Şiir”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.393.

Bu peygamber sesidir dediği Mehmet Emin Yurdakul'ın Ey Türk Uyan! seslenişini halkın duyduğunu ve toplumsal devrimin gerçekleşme yoluna girdiğini ifade eder.

Mehmet Emin'in şiirinde de ifade ettiği gibi Türk idealinin mülk fethetmek olmadığını ilmi ve bilgiyi inşa etmek olduğunu belirten Ömer Seyfeddin, İslâm medeniyetinin de Türkler tarafından inşa edildiğini şöyle vurgular. *“Mehmet Emin Bey büyük şiirinde rüyamızın yalnız mülk fethetmek olmadığını, ilmin, hikmetin, aklın, mantığın, şiirin, sanatın vakur surlarını, âli taklarını aldığımızı anlatıyor, kervanlarımızla İsfahan'dan, Pekin'den, incilerden daha değerli metaları taşıdığımızı, korkunç Gobi Çölü'nden, İskender'in seddinden fikri, dini, medeniyeti, hâsılı her şeyi bizim gücümüzün aşırıldığını söylüyor. Hatırlıyoruz ki bütün dünyaya inkılâp tohumlarını saçan biziz, İslâmiyet âleminde cehalet karanlığını aydınlatan büyük Farabî, İbni Sina, Mevlâna, Zemahşerî, Buharî, daha birçok ulema Türklüğün can ve kan evlâtlarıdır. Altın kubbeler, gök çinili mihraplar, işlemeli türbeler, medreseler, çeşmeler, kurduğumuz medeniyetin şahidi...”*⁵⁰⁴

Ardından toplumsal değişme ile ortaya çıkan sosyal problemler ve şuur değişikliğine yine şiir üzerinden değinir. Millî ülkünün de millî vicdandan doğacağına inancını dile getirir. Millî edebiyat, millî zeminler, millî usuller üzerinde yükselirken Edebiyat-ı Cedide lisanı ölecek mi? diyenlere sosyolojik bakış açısı ile Edebiyatta Artta Kalış⁵⁰⁵ (Survivance) başlıklı yazısında şöyle cevap verir: *“İçtimâî temayüle uymayan her tarzın yine hayatta bir “artta kalış” hakkı vardır ve bu pek tabîdir.”*

Ömer Seyfeddin, edebiyatın ezeli bir evrim süreci yaşadığını, tüm fikir ve eğilimlerin toplum değiştikçe değişeceğini ancak bu değişimin ani ve hızlı olmadığı gerçeğinden hareketle, yeni eserlerin değişen toplumsal eğilimlere uygun şekillediğini izah eder. Ancak eski fikirlerin hemen ölmediğini ve onlara bağlı tarzların birden yok olmadığını, silikleştiğini ifade eder ki bunu “Artta kalış-survivance” olarak tanımlar.

⁵⁰⁴ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.395.

⁵⁰⁵ Seyfeddin, Ömer “Edebiyatta Artta Kalış (Survivance) ”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.468.

Yaşanan siyasî ve toplumsal gelişmeler sonucu da Türk milletinin eğilimlerinin ve toplumun beklentilerinin de değiştiğini ancak eski edebiyatın silikleşmekle birlikte varlığını sürdürdüğünü ama asıl olanın Yeni Lisan ile inşa edilen hece veznine dayalı millî edebiyat olduğunu belirtir. Dekadanlar ne yaparsa yapsın toplumun gerçeğinden kaynaklı mazinin değişmeyeceğini, gençlerin de bunu bilerek bundan hareketle millî kültürü inşa edeceğini vurgular.

Sanatta toplumsal fayda anlayışının ele alındığı bir diğer yazıda da⁵⁰⁶ Ömer Seyfeddin güzellik ve estetik algısının coğrafi muhit ile ilişkilendirilmesinin yanlış olduğu kanaatini belirtir. Cennet gibi yerlerde yaşayan insanların güzel sanatlar kültüründen yoksun olabildiklerini ve başkasında sanatsal coşkular uyandıracak muhitlerin sakinleri için bir anlam ifade etmeyeceğini söyler. Dinî hayat değişkenine bağlı olarak da insanların estetik toplumsal algısının oluştuğunu, bireyin inanç mefhumu ile tabiata yöneldiğini berliten Ömer Seyfeddin, hoşluk ve güzellik gibi estetik yaratıma yol açan eserlerin güzel sanatlar kültürü birikimi olan toplumlarca hissedileceğini vurgular.

Sosyoloji bilimini bilmeyenlerin coğrafya ve kültür ile kurduğu eksik ilişkiyi Yunan kültürünün algılanışı üzerinden yorumlayan yazar, Yunan efsaneleri ve mitolojisinin vatanı Yunan coğrafyasının, coğrafi özelliklerinin burada Eski Akdeniz medeniyetini inşa etmenin tek değişkeni olmadığına vurgu yapar. Coğrafi muhitin toplumsal yapıya tesir ettiği doğrudur ama sosyal yapının içindeki fert, toplumsal kültürün ideali ile yükselir ve beşer iken birey olur der. Toplumsal kültürün, bireyin çevresini algılaması ve toplumsalı yaratmasında coğrafyadan daha önde gelen bir değişken olduğu düşüncesi ile ideal anlayışını ortaya koyar.

Ömer Seyfeddin, kaynağına bakıldığında efsanlerin Yunanlılara has bir tür olduğunun bir yanılgıdan ibaret olduğunu sosyolojik perspektiften açıklar. Asırlar geçtikçe her milletin toplumsal yapısından kaynaklı kurumlarının ağır ağır teşekkül ettiğini, ilkel dinleri terk etmelerine rağmen o dinden güncele kalan ritüel ve bir takım geleneklerin sürdüğünü vurgular. Bir anlamda hatıra olan bu birikimin “Survivance” yani artta kalış şeklinde masallara ve efsanelere dönüşerek kültürel bellekte hayal ve

⁵⁰⁶ Seyfeddin, Ömer “Güzellik ve Esatir”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.471.

estetik katkılarla nesillerce aktarımının devam ettiğini söyler. Bu tür kültürel zenginliği görünür kılan ve Batı'nın yüceltmesine yol açan faktörün ise tamamen millet olma duygusu olduğunun altını çizer.

Yazar, Ergenekon, Kutludağ ve Göç gibi pek çok Türk destan ve efsanesinin adını sayar ve bunların Türk kültürünün ve İslâm öncesi geleneğin artta kalanları olarak güncel millî kültürün inşasında ilham alınması gereken birikimdir der. Yunan ya da Fransız kültürünün erken döneminden ilham almaya gerek duymadan ve özentî, taklit bir kültür ortaya koymadan idealist gençlerin doğrudan kendi kültürel belleğine yönelebileceğini belirtir.

Millî kimliğin inşasında lisanın önemini ele aldığı ve Yeni Lisan Hareketi'nin perspektifini ortaya koyduğu yazılardan birinde Ömer Seyfeddin⁵⁰⁷, millîyetini duyan milletin kendi toplumsal kültürüne yöneleceğini ve onun üzerine harsını inşa edeceğini söyler. Kabile ve ümmet halinden millete dönüşen toplumun milliyet fikrini aydınlatan, ve bilinçli hale dönüştüren kültür, din, ahlâk, hukuk, iktisat ve güzel sanatlar gibi sosyolojik yapıların ortaya konmasını sağlayan Yeni Lisan Hareketinin toplumsal bir hareket olduğu gerçeğini vurgular. Bir anlamda Yeni Hayat görüşünün toplumun tüm alanlarda yeniden inşası yaklaşımını, yöntemiyle beraber okura açıkça ifade etmiş olur.

İskolastik Lisanımızın İflası⁵⁰⁸ başlıklı iki yazı kaleme alan Ömer Seyfeddin, Doğu-Batı çatışması ekseninde dil ve medeniyet konusunu ele alırken, “*Biz, Tanzimat'tan evvel, Şark medeniyetine mensuptuk. Avrupa'nın kıyıcığında bulunmak bizi ağır bir mecburiyet karşısında bıraktı: Garp medeniyetini kabul etmek.*” diyerek jeopolitik konunun sosyal ve siyasî sonuçlarına değinir.

Siyasî ve toplumsal çaresizliği de şöyle ifade eder; “*Düşünmeğe, karşı koymağa vakit yoktu! Ya hayatın, tabiatın ibramına kafa tutarak yabanî kalacak; silâhsız, ilimsiz, fensiz, lisansız, bir zenci sürüsü gibi Asya çöllerine sürülecek... yahut asrın teklifine*

⁵⁰⁷ Seyfeddin, Ömer “Millîyette Lisanın Kıymeti ve Ehemmiyeti”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.476.

⁵⁰⁸ Seyfeddin, Ömer “İskolastik Lisanımızın İflası I-II”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.509-525.

“eyvallah” diyecektik. Bu esnada birçok kanlı tereddütler tarihimizin acıklı sayfalarını kirletti.”

Ömer Seyfeddin Tanzimatla başlayan II.Meşrutiyet sonrası gerek Balkan Harbi gerekse sonraki süreçte devam eden sosyal ve siyasî olayların Doğu-Batı çatışmasının ve Batı'nın emperyalist sömürgeci tavrının sonucunda yaşandığını analiz edebilmiştir. Toplumunu gözlemleyerek ve sosyolojinin imkânlarından faydalanarak edebî bir üslupla hem hikâye hem fikir yazılarında okura aktardığı Doğu–Batı çatışması gerçeği ve Türk toplumuna tesirleri aynı zamanda sosyal bir hareket olan Yeni Lisan'ın da gerekçeleridir.

Yazar, Şark medeniyet dairesine dahil olunan dönemdeki siyasî bakış açısını ve Batı algısını şöyle açıklar; *“Şark, garbı istemiyordu. Garbın çok kuvvetli, çok faydalı olduğu meydana olan “askerlik usulü, ordu teşkilâtı” bile “gâvurluk” sanılıyor, bunu teklife kalkan hemen parçalanıyordu. Şark medeniyeti içinde artık yaşayamayacağımızı sezen ne kadar vezir kafası uçuruldu. Milletini çok seven en merhametli, en şefkatli bir padişahımız şehit edildi. Sel gibi kanlar aktı.”*⁵⁰⁹

Ancak siyasî olaylar neticesinde Tanzimat fikrinin ortaya çıkması dönemin aydınının yetişmesine imkân verir. Ancak bu süreçte Osmanlı, ümmet bilinci ile Şark kültür dairesi içinde varlığını sürdürmektedir.

Ömer Seyfeddin, devletimizde, idareimizde, ilmimizde, edebiyatımızda usul eski bir sistemin ilhamıydı ve bu sistem fosilden başka bir şey değildi der. Bunun sebebi olarak da sistemin toplumun düzenine ve gerçeğine uymayışını gösterir.

Batı ve Doğu kültürünün kendine has özellikleri arasına sıkışmış Tanzimat aydınının toplumun içinden geçtiği ve uzun vadede afaziye yol açacak buhran karşısında toplum konusunda fikir yürütmeye başladıkları bir gerçektir.

Ömer Seyfeddin, aydının bulduğu çıkış yolunu şu diyalog ile ortaya koyar; *“Biz Garb'ın silâhını, ilmini, medeniyetini almazsak yaşayabilir miyiz?, Hayır. Öyle ise ne yapalım?. Hiç durmayalım. Acele edelim. Garp medeniyetini olduğu gibi kabul edelim. Haydi çabuk...”*

⁵⁰⁹ Seyfeddin, Ömer, “İskolastik Lisanımızın İflası I-II”, s.523.

Bu panikle harekete geçme duygusunun aydının gerçek sosyal durumu algılamasına engel olduğu bir gerçektir. Ömer Seyfeddin, bunun gerekçesini olarak aydının ümmet sistemi terbiyesi ile yetişmiş ve millet mefhumuna yabancı, millet ile milliyet farkını algılamaktan yoksun olmaları şeklinde ortaya koyar.

Tanzimat aydını hala milletleri ve millletlerin dahil oldukları medeniyet dairesini din farkları üzerinden algılamaktadır. Yazar, Tanzimat aydınlarının kafa karışıklığını şöyle ifade eder; *“Onların nazarında “millet, milliyet” farkı yoktu. “Din” farkı vardı. Garba bakarken ayrı ayrı Alman, İngiliz, Fransız, İspanyol, İtalyan ve ilh... milletlerini göremiyorlar, “büyük bir Hıristiyan âlemi” karşısında bulunuyorlardı. Zihniyetlerinde Garp Hıristiyan’dı. İslâmlar gibi bir “ümme” halindeydi. “Milliyet” mefhumuna o kadar yabancıydılar ki Tanzimat’ı ilân ederken devletin siyaseti namı altında “bilâ-tefrik-i cins ü mezhep” bir “millet” teşkil edebileceklerine samimiyetle inanıyorlardı.”*⁵¹⁰

Tanzimat aydınının tek aklının karışık olduğu konu millet ve milliyet meselesi değildi. Ümmet bilinci ile Şark medeniyeti içinde yetişmiş bu aydınlar medeniyet ve kültür kavramları karşısında da aynı karmaşayı yaşıyorlardı. Batı Medeniyet dairesi içinde ulus olarak yer alan devletlerin millî kültürleri olduğunu ve bu millî kültürün farklı bileşenleri olduğu konusuna yabancı olan bu aydınlar, sözkonusu kavramları eksik veya kendi bakış açıları ile algılamakta aynı zamanda kendi yabancılaşma süreçlerini de başlatmış oluyorlardı. Batı medeniyetini farklı coğrafyalara yayılmak olarak algılayan Tanzimat aydını, Ömer Seyfeddin’e göre Batı Medeniyeti dairesine ümmet olarak girmeye çalışınca uyum ile ilgili sorunlar yaşadı, kendisine benimsemeye çalıştığı her fikrin yabancıları olarak kaldı. Yazar, Batı Medeniyetinin milliyet ve kültür değişkenleri üzerine inşa edildiğini kavramak bilincinden yoksun Tanzimatçıların din, lisan ve toplumsal kültür gibi değişkenleri gözardı ederek toplumu sistemli olarak düzene koymaktan çok bildikleri eski sistemin yanına suni yeni hayatlarını koymaya çalıştıklarını anlatır.

Tanzimattan anladıkları neticesinde toplumun düzenin sağlayan kurumların adalet, eğitim gibi büyük sistemler içinde yeniden düzenlenmesine ilişkin bir girişimleri

⁵¹⁰ Seyfeddin, Ömer, “İskolastik Lisanımızın İflası I-II”, s.520.

olmayan bu aydınların yeni ve eskinin yanyana durmasından kaynaklı ikilik üzerine düşünmediği açıktır. Bunu Ömer Seyfeddin şöyle değerlendirir; *“yeni mektep açıyor, eski medreseleri yine eski uykularında bırakıyordu. Çift müesseseli, çift ruhlu, çift zihniyetli bir cemiyet olduk.”*

Bu anlamda yazar, Tanzimat aydınının lisan meselesine de pek dokunmadığını ve ümmet bilinci ile şekillenen bu edebiyatın değişen hayat içinde durağan kalmasını eleştirir. Edebiyat, hayattan başka bir şey değildir diyen yazar, dönemin siyasî kifayetsiliğinin edebiyatta da kendini gösterdiğini belirtir. Tanzimat’ın başlarında ümmet edebiyatı, skolastik lisan olanca kuvvetiyle yaşadı diyen Ömer Seyfeddin, bunun Tanzimat hareketinin aslında bir toplumsal değişim olmamasından kaynaklandığını belirtir. *“Tanzimat’tan sonra skolastik edebiyatın hayatı bir “artakalış - survivance”tan ibaretti. Şe’niyete uymadığı her gün göze çarpıyordu. Artakalanların faaliyetine rağmen eski şekiller unutuluyor, Garp edebiyatının neveleri doğuyordu”* diyen yazar mevcut durum ile mazinin ikiliğinden çatışma çıktığını ve aydınların halk dili ile skolastik dilin farkını anlayamadıklarının altını çizer. Kültürü görmezden gelerek medeniyeti inşa etmeye çalışan aydınların lisansız edebiyatlarının temelinde de ümmet bilinci ile yetişmiş olmalarının yattığını belirten yazar, Avrupa taklitçiliğinin böylelikle ortaya çıktığının altını çizer.

Tanzimat aydınının lisan ile medeniyet ilişkisi içine Batılılaşma düşüncesini yerleştirmesinin soncunda batı millî tarzını kabul etme eğilimi göstermeleri milliyet şuurunun uyanmasına engel teşkil etmiştir. Ömer Seyfeddin, Avrupa medeniyetinin gerçeğini fark edemeyenlerin Tanzimat hayatında ikiliği inşa ettiklerini bunun da edebiyatta survivance yani artta kalışa yol açtığını vurgular. Bunun yanında Batıdan alınan roman, hikâye, mensur şiir gibi edebî türlerde skolastik tutumla eserler verildiğini ifade eder. Aynı başlıklı ikinci yazıda Ömer Seyfeddin skolastik edebiyat dediği Divan Edebiyatı dili ile tabii lisan arasındaki farkları ortaya koyarken avam-havas ikiliğinin edebiyatı toplumsal olarak nasıl şekillendirdiğini izah eder. Bu noktada yazarın tespitleri şöyledir;

“Konuşulan tabii lisanın halkın -avamın demiyorum- manasını bilmediği lâfızlar, Arapça, Acemce terkip kaideleri, ecnebi edatlar yoktur. İskolastik lisanın ise şair bir kelimenin Türkçesini söylemeyi iktidarsızlık addeder. Her şeyin Arapça yahut Acemcesini yazmaya

çalışır. Kezalik Arapça, Acemce sarf ve nahiv kaideleriyle beyanına bir tumturak verir. Fakat tabii lisan çok kuvvetli olduğu için Divan şairlerinin tehalüküne rağmen yine iskolastik lisana hülûl etmiştir. En muğlak yazan birdenbire sadeleşir. Yahut en sade, en tabii yazan birdenbire Acemceye yahut Arapçaya başlar. Sultan Murad-ı Salis gibi: Elbette bu hâlimden o yârin haberi var El-kalbi mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebîlâ... “Ümmet” sistemi içinde yaşarken ilim, edebiyat, her şey medresenin malıydı. Kitaplar, lügatler, beyanlar Arapçaydı. Acem edebiyatı önümüzde klasik bir modeldi. Tabii lisan, tabii, yani millî edebiyat ihmal olunuyor, satıra geçirilmiyordu. Medrese ilmiyle yetişen Divan şairleri halkın manasını anlamadığı Arapçalı, Acemceli terkipler yazarlarken Türkiye'deki Türkler yine bugünkü gibi Türkçe konuşuyorlardı. Saz şairleri Divan şairlerinden daha çoktu. Anadolu'yu, serhatleri dolaşıyorlardı. Türküler, mâniler, masallar, destanlar halk arasında devam ediyor, millî edebiyat şifahî bir tarzda olanca kuvvetiyle yaşıyordu; fakat Divan bir kıymet vermediği için ancak tekkelerde kendine bir kütüphane bulabildi. Memlekette Divanın beğendiği iskolastik iskolastik lisanla halkın konuştuğu tabii lisan beraber yaşadığı için bir “muvazenesizlik” husule geldi.”⁵¹¹

Tanzimatla beraber ortaya çıkan ikilik aslında edebiyattaki görünümlü ile halk ve aydın arasındaki uçurumdur. Millet, Ümmet, Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Eski ve Yeni gibi ikilikler avam ve havas ekseninde toplumsal yapıdaki ayrışmaların temsilleri idi. Bu ayrışmalar millî kültürün varlığının algılanmasının önünde ve kültürün inşasının önünde bir engeldi. Toplumda ferdin yabancılaşma ile karşı karşıya gelişi bireyden çok toplumun afazik halini doğuracaktı.

Ömer Seyfeddin'in Yeni Lisan Hareketi ve sade dil konusunda kaleme aldığı yazıların temelinde hareketin karşısında duran diğer akımların edebiyatçılarına yönelik eleştirileri yer almaktadır. Bunun dışında yazar, millî kimlik ve kültürün inşası için halkın kültürel zenginliğine yönelmek gereğini vurguladığı dil yazılarında, millî kimlik ve kültür inşası dışında Yeni Hayat'ın önemli değişkenlerinden olan mefkûre fikri ekseninde Turan ideali ve İstanbul Türkçesinin tüm Turan coğrafyasının dili haline getirilmesi gibi konulara da temas eder. Ömer Seyfeddin, millî dil üzerine inşa edilen toplumun ancak toplumsal fayda ile hareket eden aydınlarca sağlanacağını ve gençlerin bu hareketin önderleri olduğunu yazılarında ifade eder. Yeni Hayat'ın toplumun her alanında değişikliği talep eden tavrı Ömer Seyfeddin'in üslubunda

⁵¹¹ Seyfeddin, Ömer “İskolastik Lisanımızın İflası I-II”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.509-525.

ideolojiye dönüşür. Hikâyeleri ile düz yazılarında geniş kitlelere ulaşan yazar, hareketi gençlik ve halk hareketine dönüştürür. Okuma ve yazma dilini aynı çizgide birleştirmek yoluyla halkın aydınlanmasının başlayacağını söyleyen yazar, eleştiri aldığı çevrelerde de zaman içinde kabul görecektir ve hareket siyasî koşulların da sonucunda erken Cumhuriyet döneminde devlet politikasına dönüşecektir.

4.1.2.4. Ömer Seyfeddin'in Fikir Yazılarında Yeni Hayat'ın Millî Eğitim İnşasına Yönelik Görüşleri:

Ömer Seyfeddin'in eğitimi ele alan yazılarına bakıldığında Yeni Hayat görüşüne uygun olarak okullarda verilmesi gereken eğitimin millî karakterini ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Tedrisat-ı İptidaiye Levazımatından Siyah Tahta⁵¹² başlıklı yazısında yazar Feridun ismini kullanmıştır. Siyah tahtadan yola çıkarak eğitimin yöntem ve metod meselesi olduğunu ve eğitim malzemeleri ile eğitim ortamının Pedagoji disiplinin önemli meselesi olduğunu Fransa'daki eğitim ortamını yorumlayarak ve örnekler vererek izah eder.

Ömer Seyfeddin, Jimnastiğe Dair⁵¹³ başlığı ile üç yazı kaleme almıştır. Çocuklara ilk harfleri öğretirken artık jimnastiği de öğretmenin elzem olduğunu herkesin kabul ettiğini söyler. Ancak çocuklar onyedili, onsekiz yaşına geldiğinde halter, barfiks ve trapez gibi aletler ile karşı karşıya kalınca bu onlar için sakınca doğurabilir diyen yazar, kas ve adaleleri güçlendikçe daha çok spor yapmak isteyeceklerini ve bunun aşırılığa varabileceğini vurgular. İtidalli yaşamak gerektiğini savunur. Ayrıca toplumsal fayda gözetilen yazar, spor bilinci ve modern dünyanın sporlarını halka anlatmak gereğinden hareketle tek tek Batı kökenli sporları tanıtmıştır. Çocuklarımız⁵¹⁴ başlığı ile kaleme aldığı yazılarında yazar, çocuklara anadili dışında Osmanlıca öğretmeyi öncelik gören kesimi eleştirir. Anadilini öğretmeden eğitimin gerçekleşmeyeceğini anlatır. Ayrıca

⁵¹² Seyfeddin, Ömer "Tedrisat-I İptidaiye Levazımatından Siyah Tahta ", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.126.

⁵¹³ Seyfeddin, Ömer "Jimnastiğe DairI-II", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.130.

⁵¹⁴ Seyfeddin, Ömer "Çocuklarımız II", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.172.

ikinci bir dil öğretmenin gereğini de savunan yazar bu dilin işlevsel olarak kullanılmasının önemini anlatır. Aşırı Batılılaşmak için değil Türk toplumunun ilerlemesine katkı sağlamak için Batı dili öğrenmek önemlidir der.

Millî Jimnastik⁵¹⁵ başlıklı yazıda ise yazar, Türk çocukların daima fazla hareket ve rekabete ihtiyaç duyduklarını, o nedenle bu ihtiyaca yönelik sporların olduğu bir program geliştirmek gerektiğini vurgular. Batı taklitçiliği nedeni ile Türk gençliğinde yeni bir ruhun ortaya çıktığını ve gençliğin Levanten kimlik özellikleri gösterdiğini söyler. Halkta Batı'ya benzemek konusunda oldukça yüksek bir eğilim olduğunu belirten yazar, hayatın her alanında Batı'nın taklit edildiğini söyler. Kıyafet, tavır ve tarzca Batılı olmaya çalışırken toplumun gerçeklerine yabancılaşıldığını, sadece fesin bir kimlik sembolü olarak mevcudiyetini tek tük koruduğunu vurgular. Millî gururun ve Türklüğün yıprandığını ve milliyetten doğan gururun yerini utancın aldığını belirtir. Türklerin tahsili ilerleyince ilk olarak Türklük şuurundan koştuklarını ve toplumda yaygın kimlik sorunu olduğunu altını çizer.

Toplumda yaşayan Levanten ve ecnebilerle görüşmeyi ayrıcalık olarak gören bir kesimin belirlediğini ve kozmopolitliğin şeref sayıldığına ilişkin gözlemlerini aktarır. Bunu yabancılaşmanın en önemli göstergesi olarak ifade eder. Levantenlere benzemeye çalışıp sadece ismi Türk kalanların artık züppe olarak anıldıklarını vurgularken yazar, bu konuyu gerek aydın eleştirisi gerekse toplumdaki kimlik bunalımına ilişkin öyküleride de ele alır. Toplumsal ahlâkın tüm bu yabancılaşmadan dolayı çöktüğünü söyleyen yazar, buna örnek olarak sporla meşgul olan ve gelişen gençlerin Levanten kadınlarla gayri ahlâkî ilişki kurmaya teşvik edilmelerini gösterir.

Edebiyat- 1 Cedide'nin de toplumsal ahlâkın çöküşünde tesiri olduğunu söyleyen yazar, kendi tarihini bilmeyen Oğuz'u tanımayan, yenileşmeyi aşırı batılılaşma zanneden gençlerin herşeyi ile batıdan çalınan bu edebiyatı okuyup, Türk kimliğini unuttuklarını söyler. Türklüğü kıymetten düşüren bu akımın kitaplarıdır diyerek akımı ve çevresini eleştirir. Bu kitapların Türklüğe ve değerlerine ait tek bir satır barındırmadığını ifade eder. Yabancılaşmanın üçüncü sebebi olarak da, spor ve futbolu işaret eder. Millî sporlarımız dışındaki bu Batı kökenli sporların toplumsal kimliğe zarar

⁵¹⁵ Seyfeddin, Ömer "Millî Jimnastik", Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.230.

verdiğin söyler. Avrupa'dan gelen bir çok sporda kadınlar da olduğu için Türk gençlerinin bu sporları cazip bulduğunu ve bu sporlara iştirak edince kendi çevrelerine yabancılaşıp, Türklüklerini unuttuklarını anlatır. Gerçek Türklerin, cirit, binicilik ve güreşi yani geleneksel Türk sporlarını yapması ve yaygınlaştırması gerereği üstünde durur.

Türlklerle, Türklük faziletini yükseltecek bir jimnastik gerektiğini dolayısıyla ata sporlarının gündeme gelmesini ister. Türkler, düşmanlar tarafından iddia edildiği gibi göçebe-çoban bir kavim değildir, atalarımız kervancılık geleneğinden gelir der. Güç ve gençlik gerektirdiği için de ata sporlarının bu sosyal yapıya uygun olduğunu ifade eder. Gençlere sporu öğretmekten çok ata sporunun altında yatan, kimlikten kaynaklı özellikleri izah etmek gereklidir der. Levantenleşen Türkler'in otomobile bindiklerini ama okullarda okutulması gerekenin binicilik olduğunu savunur. Tüm jimnastiklerin Türklüğün büyük emeline ve Yeni Hayat'a ve Yeni Türk Mefkûresine uygun olması gereğinin altını çizer.

Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi⁵¹⁶ adlı makalesinde Ömer Seyfeddin, mefkûre kavramını şu şekilde tarif eder; *“mensup olduğumuz iki türlü hayat vardır şahsi ve umumi hayat. Millet hayatı Türklüktür diyen yazar bu umumi hayatı kuvvetlendirmek dünyadaki galiplerin üstüne çıkarmak ona yıkılmaz bir istikbal hazırlamak Türklük Mefkûresidir”*⁵¹⁷

Türkçe konuşan tüm Müslümanlar Türktür ve Turan'ın parçasıdır gerçeğini ve Türkiye'de ne kadar Türk olduğunu asla tam olarak yazmayan Avrupa'dan tercüme ders kitaplarını eleştirir. Bir kitabı okurken kitabın bir Türkçü tarafından yazılıp yazılmadığına, Türk yazdı ise millîyetperver bir Türk'ün yazıp yazmadığına, bu yazara göre millîyetin tarifi ne olup olmadığı gibi değişkenleri dikkate alarak okumak gerektiğini söyler.

Türk milletinin mefkûresinin dil, millet, din, vatan sevgisinin bütününden şekillendiğini belirtir. Bir çocuğun nasıl Türk millîyetçisi olacağını şöyle izah eder;

⁵¹⁶ Seyfeddin, Ömer “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.452.

⁵¹⁷ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, 453.

konuştuğu dili sever ve İstanbul Türkçesini herkese öğretmeye çalışır, dini gibi milliyetini de mukaddes bilir, milliyetine laf söyletmez, Türklüğün dünyadaki milletlerin hepsinden daha asil ve cesur olduğunu aklından çıkarmaz der. Hangi milletten olursa olsun Türkçe öğrenmiş muhacirlerin Türk milliyetine karışanlarını kardeşi kabul eder. Her fırsatta Türklüğü över ve Türk tarihi ve kahramanları ile övünür ve en büyük cihangirlerin ve âlimlerin Türk milletinden geldiğini bilir, Türk tarihini öğrenir ve hangi meslek olursa olsun en baş emeli Türk idealine hizmet etmek olmalıdır der. Şahsi hayatın geçici ama Türklüğün ebedî olduğunu aklından çıkarmayacağını da belirtir.

Yazarın, eğitime ilişkin yazıları çalışmanın diğer bölümlerinde de ele alınmıştır. Ömer Seyfeddin, Yeni Hayat görüşüne uygun olarak eğitimin millî esaslarla inşa edilmesi gerektiğini vurgular. Ayrıca toplumun yeniden inşası ve devamının sağlanması için nasıl bir bireyin yetiştirilmesi gerektiğini tarif eder. Millî eğitimin göz önünde bulundurması gerekenin millî değerlere göre insan yetiştirmek olduğunu ve toplumdaki sosyal sorunların başında gelen kimlik sorunu ve yabancılaşmayla mücadele edilmesi gerektiğini hikâyelerinde olduğu gibi düz yazılarında da ele alır.

4.1.2.5. Ömer Seyfeddin'in Fikir Yazılarında Yeni Hayat'ın Millî İktisat'ı İnşaya Yönelik Görüşleri:

Ömer Seyfeddin'in millî iktisat konusundaki görüşleri tamamen toplumsal fayda ve edebiyat ilişkisi ekseninde ele alınabilir. Osmanlı İmparatorluk yapısı içinde ticarî faaliyetlerin Türkler dışındaki unsurlarca yöneltmesi sebebiyle ticarî anlamda ve iktisadî anlamda faaliyet göstermenin bağımsızlık için şart olduğunu ifade eder. Ömer Seyfeddin hikâyelerinde de ticaret ve bankacılık faaliyetlerini İzmir'de elinde tutan diğer unsurların bir ayrışma halinde Türklere karşı olumsuz tutumlarını konu edinmiştir.

Ömer Seyfeddin'in bu konudaki görüşlerini Nazım Hikmet Polat, Ömer Seyfeddin'e ait tüm nesirleri derlediği çalışmasında üç ana başlıkta tasnif eder⁵¹⁸: Özel teşebbüs, Ticarete özendirme, Edebiyat-ticarî hayat ilişkisi.

⁵¹⁸ Polat, Nazım Hikmet, Ömer Seyfeddin, Bütün Nesirleri, (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.43.

Herkes İçin İctimaiyat-Ticaret ve Nasip (1914)⁵¹⁹ adlı kitapçığı kaleme alma nedeni Osmanlı Devleti çatısı altında yaşayan Türkleri özel teşebbüs ve ticarete özendirme olup bunun temel nedeni Türklerin askerlik ve memurluğa yönelip kendi topraklarındaki tüm ticarî faaliyetleri diğer unsurlara bırakmış olmasıdır.

Bu yazının iktisat sosyolojisinin temel kavramlarından da bağımsız yalın bir dille kaleme alınma nedeni yazarın bu konudaki sınırlılıklarından çok hedef kitlesinin doğrudan Türk Gençliği ve halk olmasıdır. Yazının girişinde Balkan Harbi sonrası toplumun içinde bulunduğu durumu okura yansıtır. Balkan Harbi, Türk insanı için oldukça büyük ve çok yönlü bir toplumsal travmadır. Yıllarca bir arada yaşadıkları diğer unsurların ihaneti, Rumeli’de vatan toprağının kaybı ve zorunlu göçler, sosyal ve ahlâkî olarak hasara uğramış toplumsal yapı, yoksulluk ve Balkan Harplerinde yitirilen insanların acısı ve pek çok travmatik nedenle toplum çözülmüş ve tamamıyla yeni bir düzen ve yeni bir hayatı inşa etme ihtiyacı doğmuştur. Ömer Seyfeddin mevcut durumu okura şöyle ifade eder;

“Harap camiler, duvarları yıkılmış medreseler, تنها ve pis sokaklar, siyah ve ahşap evler, hocasız mektepler, babasız çocuklar, yolsuz ve şimendifersiz sahralar, köysüz ovalar, miskin ve kubbeleri çatlamış tekkeler, sonra yüz binlerce ağzına kadar dolu, kahveler... İşte Türkiye’nin bugünkü hâli! Dün harp bitti. Dedelerimizin karış karış kan dökerek aldıkları mukaddes topraklarda şimdi düşmanlarımızın haçlı bayrakları sallanıyor. İki milyon Türk esir ve perişan... Her tarafta öksüzler ve dullar sürünüyor. Türkler uykuda... Sanat, ticaret, zenginlik yabancı Avrupalıların yahut Hıristiyanların elinde... Ahlâk bozulmuş. Mazi unutulmuş. Canlı bir gaflet ormanı ki nihayetleri cehennemden uçurumlara çıkıyor. Yalnız bu soğuk ve korkunç karanlığın içinde ufak bir aydınlık parlıyor. Bu, harekete gelmek isteyen Türk gençliğidir.”⁵²⁰

Türk Gençliğini toplumun geleceği olarak görüp ona seslenen Ömer Seyfeddin, Meşrutiyetten sonra tüm köşe yazarlarının bizde sanat ticaret yok, tüccar ve sanatkâr olunuz diye tavsiye ettiklerini belirtir. Ancak hiçbir zaman bu idealin gerçeğe dönüşmediğini Türk tüccar, sermayedar ve sanatkâr yetişmediğini şu sebeplere

⁵¹⁹ Seyfeddin, Ömer “Herkes İçin İctimaiyat -Ticaret ve Nasip ”, Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler), Haz. Nazım Hikmet Polat, (1.Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.412-424.

⁵²⁰ Seyfeddin, Ömer Bütün Nesirleri, s.412.

dayandırır; Türklerin iktisat ve hesap işlerinden anlamamaları, arz ettikleri mala talep vaki olmadığı, şirket teşkil edememeleri, teşebbüsçülerden çoğunun iflâsı.

Bunun dışında Türklerin sahip olduğu bazı yaygın kanaatlere de değinir ki bunlardan en önemlisi İstanbul’da bakkallık gibi mesleklerin aşağı, bayağı algılanarak bu kanaatin ifadesinin halk arasında yaygın olmasıdır. Ancak Meşrutiyet ile değişen düşünce yapısı toplumsal kanaatleri de değiştirmiş evvelden itibarsız olan meslekler itibarlı hale gelmiş hatta memurluktan ayrılmış veya emekli olmuşlar arasında bakkallık gibi mesleklere yönelenler olmuştur. Bir anlamda Meşrutiyet, toplumun iktisadî eğilimini de değiştirmiştir. Ancak gençler halazır memuriyeti tercih etmektedirler bu nedenle bu konuda kafa yoran aydınların tekraren ve telkinle gençleri ticaret fikrine yönlendirmeleri gerekmektedir diyen Ömer Seyfeddin, memuriyetin esirlik, fakirlik gayesizlik olduğu kanaatini toplumda yaygınlaştırmak için edebiyatın bir güç olduğunu açıkça ifade eder. Hatta yazarların bu konuda Halit Ziya Uşaklıgil’in Ferdi ve Şürekası eseri hariç bir tüccar örneği, modeli ile okura ulaşmadıkları eleştirisin yapar. Toplumun yeniden inşasında Ömer Seyfeddin açıkça edebiyatın gücünü ifade etmiş olmakla beraber sosyolojik bir gerçeğin yazının gücü ile başka bir biçime dönüşeceğini belirtir. Hatta bu noktada Türk toplumsal yapısını tüm detayları ile okura yansıtan Hüseyin Rahmi’yi kahramanlarının iktisadî kimliklerini, uğraşlarını detaylandırmadığı için eleştirir. Dönemin yaygın biçimde halk tarafından kabul gören gençler arasında okunan edebiyatçılarına toplumun inşası için ellerini taşın altına sokmaları gerektiğini hatırlatan yazar, bir anlamda edebiyatı toplumsal fayda için bir araç olarak gördüğünü bu makalede yüksek sesle ifade eder.

Gençlerin yıllardır hayallerine hâkim olarak, hayatlarını inşa etmekte deddiği “Edebiyat-ı Cedide Kütüphanesi”nin ve bu kütüphaneyi inşa eden yazarların toplum üzerindeki etkisini ifade eden yazar bu yazarların inşa ettiği örnek kahramanların isimlerini taşıyan nesillerin yetiştiğini belirtir. Hatta kendi isimleri yerine romanlardaki kahramanların isimlerini kullanan ve mektuplarına bu isimlerle imza atan gençlerin olduğunu ifade etmesi, edebî eserlerin toplumdaki tesirini gözler önüne serer. “Sanat Sanat içindir!” demek yerine “Sanat Toplum içindir!” gerçeğine kayarak tezli romana geçiş yapmalarının ve memuriyet hayatının azaplarından, sınırlılığın ve değişmez hallerinden bahsederek ticareti övseler, toplumun da bakış açısını değiştirerek iktisadî

hayatın değişebileceğini savunuyor. Bu anlamda roman kahramanlarının sürekli paşalardan, memurlardan, mirasyedilerden seçiliyor olmasının topluma ve gençliğin düşünce yapısına olumsuz etkilerini de eleştiriyor.

Sadece roman yazarlarını değil köşe yazarlarını ve şairleri de bu konuda sorumlu tutuyor hatta konferansçıların, siyasî ve gayr-i siyasî kulüplerin vazifesi olduğu kadar mekteplerin de gençlere ticaretle uğraşmanın önemini anlatmaları ve bir tarihsel ve toplumsal gerçek olarak “*Bizi kasıp kavuran, hayat damarlarımızı ellerine geçiren, bize akla gelmez hainlikleri reva gören İstanbul’daki Yunanlı bakkal ordusudur! Bu ordu asırlardan beri bizi eziyor.*”⁵²¹ diyerek Türkler dışındaki unsurların ticaretle uğraşmalarının toplumsal ve siyasal sonucuna değinir.

Ayrıca, Türklerin ticaretten uzak kalmasının bir diğer nedeni yaşanan iflâslardır diyen Ömer Seyfeddin, burada da bir ihaneti okura detayları ile yansıtır. Türkler Rumların yoğun olarak faaliyet gösterdiği Beyoğlu’nda lokanta açmaya başlayıp iflâs edince Rumların çok sevindiğini ve bu sevincin altında iktisadî değil siyasî nedenler olduğunu ifade eder. İstanbul’da ne kadar garson varsa Rumdur ve bu garsonlar Türk düşmalığı ve Helen mefkûresi ile Türklere bilenmiştir diyen Ömer Seyfeddin, Rum garsonların Türkler muvaffak olamamaları diye bilinçli olarak iş yeri sahiplerini batırıp, Muavenet Sandığı ve sendika görünümündeki gizli sendikadan ödül aldıklarını belirtir.

Türklerin bu işin iç yüzünü bilmediğini, Ruslar’dan hizmet sektöründe çalışmanın gereğini öğrenmiş Türk kardeşlerini getirmek suretiyle çalıştırmalarının faydalı olacağını belirtir. Bir anlamda Turan fikrinin ve iktisadî birliğin bir göstergesidir bu öneri. Yazarın diğer önerisi ise Türklerin Rum nüfus gibi ekaliyetin hâkim olduğu muhitlerden değil de Kadıköy, Üsküdar gibi muhitleri tercih etmelerinin daha iyi olacağı noktasındadır.

Ömer Seyfeddin’in önerileri bununla da sınırlı değildir adeta okura müşteri memnuniyeti konusunda da bilgiler nakleder. Tamamen toplumsal fayda düşüncesi ile kaleme alınmış bu yazının devamında Ömer Seyfeddin, şirketler kuramama sebeplerine değinir. Öncelikle herkesin bireysel teşebbüse daha yatkın olduğunu ancak birlikten kuvvet doğacağını, birkaç kişinin bir teşebbüs etrafında birleşebileceğini söylüyor.

⁵²¹ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, s.415.

Bunun önündeki engelleri ise insanların birbirini hakir görmesi ve kendine çok güvenmesi nedeni ile uyuyşamamasına bağlıyor. Ticaretin bir hesap işi olduğunu ve Türklerin rakamları sevmediklerini de vurguluyor.

Ömer Seyfeddin, Türklerin diğer unsurlar yanında hesap işine ne denli yabancı olduğunu anlatmak için bu metin içinde bir öyküsüne yer vermiştir. Amacının ise sadece Türklerin durumunu değil iktisadî ve toplumsal yapısı ile Türkleri öz vatanından kovmaya ve öz vatanında esir haline dönüştürmeye çalışan ihanet duygusu ile dolu diğer unsurların zihniyetini de göstermek olduğunu açıklar. O unsurların kendi milliyetini inşa etmek üzere edebiyatıyla, süreli yayınları ile, şiiri, müziği, dini, bilimi ve okulları yanında ticareti ile harekete geçerek Türk'ü Anadolu'nun içlerine sürmeğe çalıştıklarını anlatan Ömer Seyfeddin, topluma seslemektedir.

Doğuran Ev adlı hikâye, memur olmak için Mülkiye Mektebinde okumuş ve birincilikle bitirip yirmi senesini gurbette öğrencilik ve memuriyetle geçirmiş bir Türk ile, Kadıköyünde muhkim aynı yaşlarda bir Rum'un karşılıklı diyalogu şeklinde kurgulanmıştır. Rum hizmetçisi olan bir evde büyüyen Türk, yirmi sene sonra eski mahallesindeki evlerine döner ve çocukluk arkadaşı Kleanti'ye rastlar. Kleanti memur olduğunu öğrendiği çocukluk arkadaşına, memuriyetin hayatına kattıklarını sorunca Türk, onca yıl okuduktan sonra Bağdat, Musul gibi uzak illerde zor koşullarda memuriyetin ayrıca maddi olarak da katkısı olmadığını ve bugün borçlu olduğunu anlatır. Ömer Seyfeddin, devlet memurluğuna ve askerliğe özenen gençlere bir anlamda memuriyet ve askerliğin sağladığı imkânların sınırlılığından ve olumsuzluklarından bahsederek diğer yazarlara tavsiye ettiği türden bir hikâye kaleme almış olur.

Rum karakter ise toplumsal yapının gerçeğine uygun olarak ticareti tercih etmiştir. Hayat şartları ve sağladığı ekonomik şartlar bir emlak komisyoncusu olan Rum'u hiç zorlamamış ve hiç fiziksel olarak da zorlanmadan yaşadığı belli olarak saçlarında tek bir ak yok, dimdik yürüyor diye tasvir edilmiştir. Rum, faiz alıp borçlanarak mahallede yirmi kadar eve sahip olmuş ve hepsinin kirası ile geçinen bir emlak zenginine dönüşmüştür. Bunun miras yolu ile gerçekleştiğini sanan Türk'e tek kuruş miras kalmadığını ama nasıl olduğunu anlatsa dahi anlamayacağını alaycı bir üslup ile söyeleyen Rum, aslında toplumun gerçeğini unsurların Türkler hakkındaki gerçek kanaatlerini yansıtmaktadır.

Türklerin hesap öğrenmeye istidadı yoktur, Sorbonne bile bitirseler a'mal-i erbaa'yı yani dört işlemi hakkıyla öğrenemeyeceklerini söylemeye dahi cüret eden fakir Rum çocuk artık bir emlak zengindir. Türk ise ailesinden varlıklı iken savaşın zor koşullarını yaşayıp kimi şehit düşmek kimi aklını kaçırmak suretiyle dağılan ailesi ile yokluğa düşmüştür. Üstelik ülkeye hizmet için elini taşın altına koyduğu halde...

Bir anlamda bu hikâye, Ömer Seyfeddin'in bir milletin yok olmasına ya da esir edilmesine gerekçenin sadece savaş değil aynı zamanda ekonomik ve toplumsal ahlâka yönelik taaruzlarla da gerçekleşebileceğini okura adeta çılgık çığılığa anlattığı ve *“Ey Türkler! Hesap öğreniniz. Rüştüye mektebinde okuduğunuz “a'mal-i erbaa”yı efsane sanmayınız. Öğrendiğinizi hayatınıza tatbik ediniz”*⁵²² diye seslendiği metinlerden biridir.

Hikâyeden sonraki bölümde yazar nasip ve istidat meselelerine değinir ve herkesin yapabileceği iş ve istidatı yönünde tercihler yapması gerektiğini ama bunu toplumsal kabullerden hareketle değerlendirmemesi gerektiğini, kendine kişisel olarak bazı soruları sorarak bu sorulara samimi cevaplar vermesi gereğini vurgular.

Son olarak da Türk gencinin iktisadî teşebbüslerinin neden gelişmesi gerektiğini ve neden ticarete nasip ve istidatı dikkate alarak adımlar attıklarını “millî mefkûre” gerçeğinden yola çıkarak açıklar.

Türklerin bireysel olarak zengin olmak maksadı ile değil iktisat ve ticaret sahasında Türk olarak var olup ülkesine sahip çıkmak için yani Türklük mefkûresi için ticarete atıldıklarını ifade eden Ömer Seyfeddin, *“Türkler artık Türk olduklarını ve Türk'ten başka hiçbir millet olamayacaklarını anladılar. Bu “Türklük” için de nasıl donanma, ordu lazımsa ticaret ve iktisat da öyle lâzım olduğuna kandılar, iman ettiler.”*⁵²³ diyerek Yeni Hayat'ın iktisat sahasında getireceği değişikliği ve nedenlerini ortaya koyar.

Bağımsız ekonominin siyasal bağımsızlığın temel şartı olduğunu söyleyen yazar, bu konuda millî mefkûrenin gerektirdiği şekilde yol alınmadığı takdirde Rumeli gibi elimizde kalan diğer toprakların da kaybedileceğini belirtir.

⁵²² Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, s.421.

⁵²³ Seyfeddin, Ömer, Bütün Nesirleri, s.423.

Türklük mefkûresi siyasî bozgunla iktisadî özgürlüğü kazanmak yoluyla da mücadele edecek iç ve dış düşmanlara artık haraç vermeyecektir diyerek millî mefkûrenin birleştirici ve harekete geçiren yönüne vurgu yapar.

Ticaret ve Nasip gibi “içtimai eser” olarak tanımladığı kitapları, Ömer Seyfeddin’in toplumu inşa etmek için ele alınması gereken meseleleri sade bir dille doğrudan halka mefkûre kavramı etrafında meseleyi şekillendirerek yazdığı eserlerdir. Bu eserler doğrudan hedef kitesine seslenmektedir. Dolayısıyla herkes için içtimaiyet, içtimai hikâye, içtimaiyat gibi üst başlıkları kullanışı kavramı algılayışını ortaya koyması itibarıyla da önemlidir. Toplumsal fayda dışında aynı zamanda bir düşüncenin inşa edilişi sürecinde ilmî bir yöntem ve bir disiplinin olanaklarından faydalanmak gereğine olan inancın da göstergesidir. Ziya Gökalp’in sosyolojinin genel kabulleri ve evrensel teorilerinden yola çıkarak kendi görüşünü inşa edip halka ulaştırması bu anlamda tesir alanına giren yazarlar ve diğer aydınların yazıları ile olmuştur gerçeği, bu anlamda Ömer Seyfeddin’in konularında ve konuları tasnif edilebilir kılan üst başlıklarında kendini gösterir.

Bu anlamda ticarî teşebbüslerin Türkler arasında yaygınlaşmasını tavsiye eden önündeki engelleri sıralayan ve millî mefkûre gereği siyasal bağımsızlığın ön koşulu iktisadî bağımsızlık diyen Ömer Seyfeddin aslında bir sosyal teorinin toplumu inşa etme idealini açık olarak duyuran sestir.

4.1.3. Ömer Seyfeddin’in Şiirlerinde Sosyolojik Temalar ve Yeni Hayat ve Yeni Lisan

Orhan Okay, edebiyatın en karmaşık bahsi şiidir der. Şiiri, edebiyatın içinde ondan daha önde, daha ileride bir sanat olarak yorumlarken, şiir güzel sanatlar ve edebiyatın, basitten karmaşığa, müşahhasan mücerrede, maddeden, manaya, faydadan, güzele doğru yükselen piramidel yapısı içinde en üstte en zirvede konumlandırır. Tabanda insanlığın ortak kıymet hükümlerine daha yatkın iken, zirvede şiir daha ferdiyetçi bir hal alıyor diyerek şiirin zeminden, tepeye doğru toplumsal faydadan sıyrılarak bireyin duyusuna yöneldiğini izah eder.⁵²⁴

⁵²⁴ Okay, M. Orhan” Poetika Dersleri”, 1.Baskı, Dergah Yayınları, 2011, s.14.

*Şiirin ferdi ve sosyal karakteri, şiirin kaynağı, konu, mana, imajlar sistemi, edebî sanatlar, temalar detayında muhtevası, şekli, şeklin şiir için değeri, şiirin dili, güzelliği ve estetiği şiir ile ilgili evrensel meselelerdir.*⁵²⁵ Şiir konusunda söz söylerken ya da bir deneme kaleme alırken poetika gereği bütüncü yaklaşımla bu meselelere değinmek gerekli olabilir. Ancak araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde Şair Ömer Seyfeddin'in şiir başlangıcında Servet-i Funun ve Tevfik Fikret tesiri ile yazdığı melankolik ve ferdi şiirleri dışında kalan Yeni Lisan Hareketi ve Yeni Hayat görüşünün işaret ettiği idealize vatandaş ve toplumu mesele edinen şiir anlayışında ferdiyetçilikten, cemiyetçiliğe dönüşmüş şiirleri ele alınacaktır.

Ömer Seyfeddin'in şiirleri konusunda en kapsamlı çalışma Fevziye Abdullah Tansel'in olup kendi döneminden itibaren günümüze kadar yapılan çalışmaların temel kaynağı niteliğindedir. Tansel, Ömer Seyfeddin'in şair kimliğinin Türk Edebiyatı'na küçük hikâye türünde en başarılı örnekleri kazandırmış olması sebebiyle edindiği haklı ünün makalelerini, mensur şiir ve fıkralarını, şiirlerini gölgede bıraktığını ifade eder.⁵²⁶

Ömer Seyfeddin'in şiirleri, nazım şekilleri bakımından çeşitlilik göstermez diyen Polat, şair Ömer Seyfeddin'in vazgeçemediği nazım şekli sonedir der. Bunu o dönemin neslinin tercihi ile ilişkilendirir. Ömer Seyfeddin, şiirlerinde halk edebiyatı ürünlerinin nazım şekli olan koşmayı da sıklıkla tercih eder ki bunun da sebebi Millî Edebiyat akımının "halka doğru" ilkesiyle ilişkili olarak yerli kaynaklara yönelmek eğilimidir.⁵²⁷

Ömer Seyfeddin'in şiirinde Yeni Lisan Hareketi'nin ve Yeni Hayat görüşünün içinde öncü olarak yer alması ile birlikte meydana gelen değişim, şairin şiire toplumsal yarar açısından bakmaya başlaması olarak yorumlanacağı gibi sürekli hareketin yürütücüsü olarak görüp seslendiği gençlere, idealin gereği olarak eserlerin millî lisan ile halkın anlayacağı şekilde kaleme alınması çağrısının da bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Millî vezin konusunda kaleme aldığı düz yazılarında aruz yerine hece veznini ve halkın kültüründen doğan aktarılan dili kullanmak gereğini ele alan şair Ömer Seyfeddin, çağrısının da bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Millî vezin

⁵²⁵ Okay, M. Orhan "Poetika Dersleri", s.

⁵²⁶ Tansel, Fevziye Abdullah "Ömer Seyfeddin'in Şiirleri", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1972, Ankara, s. 9.

⁵²⁷ Polat, Nazım Hikmet, Şair Ömer Seyfeddin, 1.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, Ankara, s. 42.

konusunda kaleme aldığı düz yazılarında aruz yerine hece veznini ve halkın kültüründen doğan aktarılan dili kullanmak gereğini ele alan şair Ömer Seyfeddin, şiirinde II. Meşrutiyet'e kadar sürdürdüğü ferdiyetçi tutumu da toplumsal faydacı anlayışa doğru değiştirmiştir. Şair, “Büyük Bir Şiir” başlığı ile kaleme aldığı yazısında Mehmet Emin Yurdakul'un “Ey Türk Uyan!” adlı şiiri hakkında görüşlerini açıklarken millî kimliğinin farkına varan milletin ferdiyetçi şairleri susturduğunu ve geçmişinden ve geleneğinden aldığı güç ve ümitte “Ben varım!” dediklerini anlatır. Yok olma tehlikesi karşısında aniden doğan toplumsal müşterek ruhun ferdi idealler yerine toplumsal idealleri öne çıkarttığını ifade eden Ömer Seyfeddin, milleti ile empati kuran “milletine tapan, kalbi, ruhu, dili olan” şair kimliğinin ortaya çıktığını coşku ile dile getirir.

Polat, şairin sanattaki iki yolu “ferdi güzellikler-fertlerin takdiri, müşterek ruh milletin takdiri” şeklinde formüle ettiğini belirtir. Ayrıca, Ömer Seyfeddin'in Mehmed Emin Yurdakul'u yüceltmesinin sebepleri olarak da konuşulan dili yazı dili olarak kabullenmesini, aruz kullanmamasını, kelime oyunları yapmamasını, muhteva olarak da milletin sesi olabilmelerini sıralar.⁵²⁸

Millî Edebiyat taraftarı şairler, İstanbul Türk Ocağı binasında 1917 yılında toplanarak Şairler Derneğini kurarlar. Bu grubun içinde yer alan Ömer Seyfeddin ve diğerleri derneğin ilkelerini Türk Ocağı'nın yayın organı Türk Yurdu Dergisi'nde duyururlar. Bu ilkeler Millî Edebiyat'ın şiir anlayışını ortaya koymasından bakımından önemlidir.⁵²⁹

Şairler, Türkçeye, Türk sarfı hâkimdir ve yabancı kelimeler kadar ölü Türkçe kelimeler de ruhumuza yabancıdır diyerek halkın gündelik hayatında kullandığı Türkçe kelimeleri şiirlerinde kullanacaklarını ilan ederler. Şiirlerimizde hece vezni kullanacağız, sanatkar, hece vezni ile olmak üzere yeni şekil bulursa ve örneklerini okura sunup da kabul görürse bu vezin de yaşayabilir, kabul görmez ise yaşamaz diyerek hece vezninin millî şiirin vezni olduğunu ilan ederler. Edebî akımların serbest olduğunu ancak bunun tek şartının şairin kendi duygularını ferdi ve millî idrâkin süzgecinden geçirmesi olduğunu söyleyerek sanatkârın yabancılaşmasının önüne set çekerler. Sosyologların, bir ideal etrafında toplanmış fertlerin toplumsal işbölümü

⁵²⁸ Polat, Nazım Hikmet, Şair Ömer Seyfeddin, s.63.

⁵²⁹ Polat, Nazım Hikmet, Şair Ömer Seyfeddin, s.65.

düşüncesi ile mesafe katedeceklerini ileri sürdüklerini hatırlatarak, kendilerinin de millî edebiyatı ve bu sadeyede millî kimliği inşa etmekle görevli olmanın verdiği bilinçle işbölümü halinde lirik şiir türünde ya da epik manzumeler ve efsaneleri hatırlatan kültürel belleği uyandıran şiirler yazabileceklerini ilan ediyorlar. Efsaneler üzerine inşa edilecek eserlerin ise Yunan, İran mitolojisinden değil doğrudan Türk efsanelerinden alınacağını söyleyerek tamamen halka doğru hareketinin esaslarını şiir için hayata geçirmiş oluyorlar.

Toplumsal fayda ilkesine bağlı olarak Ömer Seyfeddin'in şiirlerinde, şiirin bütünsel yapısına ilişkin bir değerlendirme yapıldığında düzyazılarında dile getirdiği şiire ilişkin görüşlerinin numunelerini verdiği söylemek yerindedir. Hem biçim olarak hem de muhteva olarak halkın kültürel belleğinde yer alan sözlü kültür ürünlerine yönelmiş ve biçim olarak da halk şiirine dair örnekler vermiştir. Ancak burada önemli bir nokta vardır ki aydın kimliği ile dönemin aynı tutum içinde olan diğer toplumcu yazar ve şairleri eylemlerini sosyoloji disiplinini gerçeklerinden hareketle gerçekleştirmişlerdir. Ziya Gökalp de bu bağlamda ele alındığında iki yazar, düşünür ve şair arasında fark görmek zordur. Bunun en önemli sonucu halkın beğenisini kazanmak için değil halkın ufkunu açmak için hareketi şekillendirmek tutumunun ortaya çıkmış olması ve millî kültürün inşa edilmiş olmasıdır. Yani halkın söylediklerini tekrar edip aydını avam çizgisine çekmemiş, avamı söylediklerinden esinle millî kültürün değişkenlerini benimseyip terakki seviyesinde bir toplum düşünce sistemi kurma çabası göstermişlerdir.

Hem Gökalp'in hem de Ömer Seyfeddin'in şiirlerine bakıldığında toplumcu sanatın en duru örnekleri ile karşılaşmak mümkündür. Her iki idealist de kendi inşa ettikleri sosyolojik temelli Yeni Lisan ve Yeni Hayat anlayışının, geniş kitleleri şekillendirmesi için Türklük ve Turan idealine dayalı bir bilincin etrafında halkın Türk kimliği ile toplanması gerektiği görüşüne sahiptirler. Bu farkındalık, iki aydını da kendi davalarının sözünü söylemek konusunda motive etmiş ve millî mefkûre, vatan, kimlik, Yeni Hayat ve yeni toplum düzeni değişkenler ile tematik olarak fikir yazıları gibi şiirlerini de kaleme almalarına sebep olmuştur.

II. Meşrutiyet öncesi kaleme aldığı ferdî şiirlerinin yanında yer alan Hatt-ı Âlî, içinde bulunan toplumsal ve siyasal koşulların ifadesi niteliğindedir. Toplumsal

faydacı tutumla yazdığı tek şiir olan Hatt-ı Âlî, II. Abdülhamid Dönemi'nin imar faaliyetlerini öven dönemin şiirlerine örnek niteliğindedir. Dönemin iktidarı lehine bir tutumla yazılmış olan şiir Hicaz Demiryolu için yazılmıştır. Şiirin başında; “ *Padişah-ı müfahham ve Halife-i muazzamamız Büyük Sultan Abdülhamid-i Hanı Sani Efendimiz Hazretlerinin cümle-i nayat-ı hikmet-ayat-ı husrevanelerinden olan Hicaz hatt-ı mübarekine ait bu şiiri karilerimize arz ile kesb-i mübahat eyleriz.*”⁵³⁰ biçiminde gazetenin notu bulunmaktadır.

Şair Ömer Seyfeddin, Hicaz demiyorlunun inşasından dolayı memnuniyetini ve bu yolun Osmanlı için anlamını ifade ettiği şiirinde Hicaz yolunun kiblemizin etrafına kadar ulaşip, bizi o saraya yakınlaştıracaktır diyerek şu şekilde vurgular;

*“Gidip tavaf edecektir civâr-ı kiblemizi!
Evet bu yol, bu vagonlar, bu ma’bed –i şâir
Yakın eder o büyük tak-ı bâr-gâha bizi”*⁵³¹

Ayrıca, şiirde dini unsurlar dikkati çekmektedir. Şair Hicaz yolunun karanlığı parçalayan İslâm dininin eli olduğunu ifade eder. “*Zalâmı Parçalayan dîn-i Ahmedi elidir*”⁵³²

Müvekkile-i Hürriyete şiirinde ise Ömer Seyfeddin, II.Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra Meşrutiyet ile siyasî ve sosyal düşünce literatürüne giren kavram olan “hürriyet” temasını ele almıştır. Şair, “*Ey Peri*” diye seslendiği hürriyetin verdiği yaşama sevinci ve his ile her yerin dolduğunu, serap gördüğümüz efsanesinin gerçeğe dönüştüğünü ifade eder.

*“Aşkın hayat ve his ile doldurdu her yeri,
Efsâne-i serâb-ı kavânîni sil de, yaz
Nurdan hutut-i vecd ile: “Hürriyet!” ey perî...”*⁵³³

⁵³⁰ Seyfeddin, Ömer Hatt-ı Âlî, Haftalık İzmir Gazetesi, sayı: 33, 19 Nisan 1908, s.1.

⁵³¹ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.117.

⁵³² Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.117.

⁵³³ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.118.

Ömer Seyfeddin, sosyal bir çatışma meydana gelmeden ve kan dökülmeden doğdun bu nedenle ayağının altında secde edilse az diyerek Hürriyet'e dinî bir değer atfeder.

“Secde edilse zîr-i peyinde değil mi az?”⁵³⁴

Hürriyet fikrinin cereyanına sebep olan Meşrutiyet ile ve getirdiği düzen ile vatanın müsterih ve mutlu olduğunu çaresizce inleyen vatanın feraha kavuştuğunu ifade eder. Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamının toplumsal yapıyı da etkilediğine değinen şair, daha önce sürgünlere gönderilen insanların ailelerinin zor durumda olduğunu ancak Meşrutiyet ile bu insanların sürgünden dönebilecek olmasından kaynaklı bir huzurun toplumu sardığını belirtir.

*“Binlerce boş yuva... yine binlerce ağlaşan
Dul ve yetim var; fakat, artık bu gün ferîh.
Bir iyde doğdular... Yine ma'bûde-i zaman
Sensin! Muhabbetin bize bir mezheb-i sahîh...”⁵³⁵*

Temmuz şiirin de de Meşrutiyet'e Binlerce ihtiram, sana ey mah-ı muhterem!⁵³⁶ diye seslenir. Kargaşanın kucağında ve fitne fesat içinde yaşayan halkın özgürlüğe kavuştuğunu söyler.

*“Binlerce ihtirâm, sana ey mâh-ı muhterem!
Her milletin esâreti hürriyet oldu bak
Ağûş-ı hâr-ı mes'adetinde... Nasıl demem,
Sensin şuhûr u ezmineye nûr-ı tâcu tak!”⁵³⁷*

Ömer Seyfeddin, dönemin aydın çevresi için de, halk içinde varlığı tehdit eden jurnalın artık devlet politikası ve adeta hafiyeliğin kurum olduğu dönemi yererek Meşrutiyet ile mağdurların hürriyete kavuştuğunu, bu müesseselerin meftunlarının da gerekli cezayı bulduğunu ifade eder. Bir anlamda toplumsal barıştır Meşrutiyet.

⁵³⁴ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.118.

⁵³⁵ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.118.

⁵³⁶ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.119.

⁵³⁷ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.119

*“Verdi hulûlün işte o hainlere nedem;
Yoktur vatanda şimdi ne bir fitne-i firâk,
Ne bir figân-ı târ...Evet, ey âfil-i adem
Deycûrî-i şimal ü cenûb, zulmet-i Irak”⁵³⁸*

Ayrıca meşrutiyet ve yaydığı düşünceler ile sağladığı toplumsal huzurdan kam alan gençliğin, milletin ve hürriyetperverlerin güvenli hissettiğini söyler.

*“Eyyâm-ı İhtişâm saâdinde aldı kâm
Gençlik, bütün milel, bütün ahrâr-ı bî-vakür;
Ey mâh-ı muhterem! Sana binlerce ihtirâm!”*

Şair meşrutiyetle beraber toplumla ve topluma fayda anlamında yayılan düşüncelerle ilgili şiirleri yazdıktan sonra Yeni Hayat ve Yeni Lisan’ın değerlerini içeren ve bunları anlatmayı şiar edinen şiirler yazar.

Kış Hisleri şiiri, Yeni Hayat’dan önce ve sonra toplum, insan ve hayatın durumunun anlatıldığı, melankolik başlayan bir tasvirin Yeni Hayat ile umutlu bir hayat ve hal tasavvuruna düştüğü çizgidedir.

Kış, imge olarak umutsuzluğu, öğrenilmiş çaresizliği, tükenmişliği sembolize eder. Kışı yaşayan tabiat tasviri, toplum ve insanın siyasal, sosyal nedenlerle içinde bulunduğu durumun göstergesidir.

*“Sisler ve karların şu beyaz, mâtemi, soğuk
Hüznü içinde sanki uyur köy...Boğuk, boğuk”⁵³⁹*

Köyün, matem kadar derin kış soğuşunu yaşayan, hüznü içinde tasviri toplumsal ve siyasal çözülmeyi yaşayan İmparatorluk olarak tasavvur edilebilir.

*“Havlar uzakta, rüzgâra bir serseri köpek!
Altında ölmeden bu mezarın eğilmemek
İster gibi duran bacalardan çıkan bir an
Bir son nefes hayâlini pek andıran duman”⁵⁴⁰*

⁵³⁸ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.119

⁵³⁹ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.140.

Kış rüzgarında ıssızlaşan, terk edilmiş hissi uyandıran mekân içinde havlayan köpek imgesiyle şair, yaygın umutsuzluğu ve vazgeçmişliği yansıtıyor demek mümkündür. Mezar ise mazinin ve geleceğin toplumsal ve siyasal sorunlara çözüm bulunamaması sebebiyle gömüldüğü, varlığın tükendiği ortamı imgeliyor denebilir. Duman imgesi ise aranan kurtuluş çarelerini sembolize ederken son ama sönük henüz belirgin hale dönmemiş direnci imgeler demek mümkündür. Şiirin devam eden mısralarında şair Ömer Seyfeddin,

*“ Çıplak ağaç kadîdlerinde siyah, kırık
Kalpler gibi duran yuvalar boş ve hep yıkık...
Issız bütün hayât, tâbiat! Semâ demir
Rengiyle, alçalır ve hâşin bir sedâ gelir:
Bir simsiyâh yığın uçar; âvâre kargalar !
Bir serseri firâr ile zulmet, ölüm arar...”⁵⁴¹*

mısraları ile eski hayatın ıssız, köhne ve yok olmaya yüz tutmuş halini tasvir ederken, insanların bıkkın ve çaresiz durumu karşısında kargalarla sembolize ettiği düşmanların karanlık bir ölümü beklediklerini ifade eder. Şiirin devamında şair, eski hayatın yani kışın sona ererek bir anlamda görülen bir kâbustan uyanarak yeni hayatın umutla gelebileceğini okura hissettirir.

*“Bir gün erir şu buz dereler, köy ve tarlalar
Kardan mezarların yüzüne yükselir, çıkar;
Kâbustur bütün bu soğuklar!... Ümitler
Vardır bu sisli mermerin altında, kış geçer,
Her yer yeşillenir ve güler bir yeni hayat!
Yoktur tabiata ezeli bir elem, memât...
Elbet, bu şüphesiz, değişir her taraf yarın
Her şey tebeddül eyler, o ölmüş ağaçların
Üstü çiçek dolar ve güneş bu mezârları
Yıktıkça, bir peri kızı hâlinde mor, sarı,
Pembe, yeşil ziyalar içinden doğar bahâr!*

⁵⁴⁰ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.140.

⁵⁴¹ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.140.

*Lâkin benim bu ruhumun üstündeki mezâr
Asla yıkılmaz, öyle kalır...Bilmem âh, neden
Bir kış onun bahârını örter müebbeden...’’⁵⁴²*

Yeni Hayat ile toplumun yeniden inşasını ve insanın ümitlerini bahar mevsimi ile sembolize eden şair, tabiatta daimi bir elemin olmayacağı gibi toplumun da içinde bulunduğu sıkıntıların toplumun değişmesi ile sona erebileceğini düşündürür. Bahar, Yeni hayattır ve peri kızı da toplumun kutuluş ümididir.

Şairin, 1911 yılında yaprak dergisinde yayınlanan Gözler ve Sesler⁵⁴³ adlı şiiri de toplumsal fayda gözeterek yazılmıştır demek mümkündür. Adeta şair içinde bulunulan asrın içinde çaresizce sosyal ve siyasal sorunlarla mücadele etmeye dahi güç bulamayan topluma seslenir.

Şiir, “Silsile-i eş’ardan: Zavallı yaşar ölüler...” diyerek eski dil ile yazmayı sürdüren edebiyatçılara seslenir. Devamında bu nesli marazi dert sahibi çaresizce bir araya gelmiş soluk çehreli nesil olarak niteler. Sonsuza kadar gözyaşına mahkûm ve zehirlenmiş kitle, bataklıkta baktıkça, siyah bir gecede toplanmaya ısrar ettikçe siz, sizi kurtarmaya karar vermiş insanlar acı bir his içinde çaresizlik yaşarlar diyerek topluma ve aydınlara içlerinde buldukları durum karşısındaki dirençli tutumları nedeniyle eleştirilerini yöneltir.

*“ Sizi ey haşir ü bitab ü alil
Ey soluk çehreli bi- çare nesil
Ey müebbed girye
Şu bataklıktabatıp gittikçe
Bu siyah leyle hulul ettikçe
Sizi kurtarmağa azim eller
Acı bir his ile daim titrer. ’’⁵⁴⁴*

Şiirin devamındaki mısralarda, kendisinin de gölgeli hayat tablosu içinde yaşayan hastalıklı nesil için ağladığını söyleyen şair, gölgeli karanlık tablo içindeki ümitsiz

⁵⁴² Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.140-141.

⁵⁴³ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.142.

⁵⁴⁴ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.142.

gençlerin içlerinde bir emel gizlediklerini ifade eder. Toplumdan gelen inlemelerin, ağlama seslerinin ve feryadların şairi derinden etkilediğini vurgular.

Şiirin “Halâs” diye başlayan son bölümünde şairin kurtuluşa çağrısı vardır. Nesilleri ve toplumu yok olmanın eşiğinden dönmeye çağıran şair, bu asırda çaresiz insanlığın bu hale artık katlanamayacağını ferdi şiirlerindeki tavrının yüksek sesle dile getirir.

“Halâs

Geliniz, yırtınız artık yetişir

Bu taassup yetişir

Şu garazkar, canı

Şu mülevves şu muannit kefeni

Yırtınız, kurtarınız kendinizi

Bu cesaret açacak şöhre-i ensalinizi

Buna artık sabredemez

Buna biçare beşer katlanamaz”⁵⁴⁵

“Gülen Ay”⁵⁴⁶ şiirinde şair yine bir tabiat gezisinde gözlemlediği karanlığı, ağaçların rengi solgun ölüme yüz tutmuş hallerini, gelecek bahara mezarmışçasına soğuk, kederli ve hissiz yerlerde gecenin en ağır çöktüğü zamanda karanlığı bir nurun boğduğunu, yeniden hayatın yeşerdiğini anlatır. Uyanış ve Yeni Hayat olgusunu düşündüren bu şiir, şairin toplumun uyanışı için ümit olan fikir cereyanlarını tabiatı dönüştüren baharın gücü ile sembolize eder.

“Her tarafta soğuk, hissiz kederler...

Bir bahara mezar idi bu yerler...

Gece artık uyanmağa başlarken

Karanlığı bir görünmez nur boğdu;

Ölmüş dallar gümüşlendi, yüksekte

Tatlı tatlı gülen beyaz ay doğdu...”⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.143.

⁵⁴⁶ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.142.

⁵⁴⁷ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.147.

Meşrutiyet Dönemi'nin diğer çocuk dergilerinde de savaş oyunları adı ile yayınlanan şiirler bulunduğu bilinmektedir. Edebî eserlerin sosyal hayat ve siyasetle ilişki kurması gerçeği, yazarın görüşü ile belirginleşerek toplumsal fayda ereğine yönelir.

Meşrutiyet rejimi ve döneminin önde gelen etkin siyasal gücü İttihad ve Terakki kendine sadık, milliyetperver, bir nesil yaratmak için okullar yanında süreli yayın organlarını ve dernekleri kullanmıştır. II.Meşrutiyet döneminin yıkıcı ve yıpratıcı savaşları olan Trablusgarp ve Balkan Savaşları ve bu savaşların ortaya çıkardığı toplumsal sonuçlar dönemin çocuk kültürüne de tesir etmiştir. Balkan Savaşlarından sonra “millî çocuk kimliği inşası” diğer bir deyişle “millî nesil” yaratma çabaları dikkati çeker. 6 Ekim 1913 yılında İlk Öğrenim Geçici yasası ile millî eğitimin yolu açılmıştır. 1912 yılında çıkan Balkan Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki toprakları kısa sürede elden çıkar. Unsurların isyan etmeleri ve o tarihe kadar çocuklarına kendi etnik kültürlerine dair bir millî bilinci işlemiş olmaları Türk düşmanlığı olarak kendini gösterir.⁵⁴⁸Türk çocukları ve toplumu ise bu durum karşısında ihanete uğramış olma gerçeği ile karşı karşıyadır.

Balkanlardaki topraklardan akın akın İstanbul'a gelen Türk göçmenlerin perişan halleri, yaşantılarını anlatmaları, basın bu konuyu sürekli olarak ele alması halkta millî kimlik bilincinin uyanmasına sebep olur.⁵⁴⁹

Ömer Seyfeddin'de Yeni Lisan ve Yeni Hayat görüşünün esaslarına uygun olarak çocuklara millî kimlik bilincinin kazandırılması konusunda yazılar ve şiirler kaleme almıştır.

Bu anlamda “Çocuklara Harp Oyunu” üst başlığı ile yayımlanan Horoz Dövüşü adlı şiir Balkanlar'da toprak kaybedilmeye başlandığı dönemde bir çok çocuk dergisi gibi Mektep Duyguları'nda yayımlanmıştır.

Düşmanla karşılaşma Başbuğ ile Horozun karşılaşması olarak “başkasının çöplüğü” deyişinden hareketle kaleme alınmıştır.

⁵⁴⁸ Okay, Cüneyd, Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı, (1.Baskı), Medyatek, İstanbul, s. 12.

⁵⁴⁹ Okay, Cüneyd, Meşrutiyet Çocukları, (1.Baskı), Kasım 2000, Bordo Yayınları, İstanbul, s. 45-46.

*“Horoz dedi: Duğ duğ duğ
Ne kımetim varsa burda
Öteden seslendi başbuğ
Geliyorum durma orda
Çöplüğümde ne işin var?
Ne çalımlı gelişin var
“Kukuluku” yruğun hani
“Tak Tak, Tak!”
“Çıkardım anı
Nene Lazım be hey züğürt!
Atıştılar pat küt pat küt
Havar etti kümesinden
Kalk kalk kalk ! tavuğun biri
Üşüştüler ensesinden
Başbuğ itti soldan geri
Yine döndü başbuğ yurda
Koymam dedi seni burda
İkisi de boyanmıştı
Baştan başa al kanlara
Horoz! Artık kamanmıştı
Kaçtı gitti Balkanlara.”⁵⁵⁰*

Şairin, millî kimliğin inşası ve Türklük şuurunun uyanışını tasvir ettiği şiirlerinden biri olan “Yüksek Aydınlıklar”⁵⁵¹ uyanış imgesini okura hissettirmektedir. Yine tabiatın uyanışı, güneşin doğuşu ve asırlardır süren gecenin son buluşu, baharın gelişi imgesi ile Türklük şuurunun uyanışı tasvir olunmuştur. Ayrıca toplumun uyanan şuurla geçireceği toplumsal değişim tabiatın kıştan, bahara geçmesi ile nitelenmiştir.

*“Duymuyorsun, ey sevgilim! Deniz, tufan, dağ ve kar
Yığınların arasından geceleri yırtarak
Doğan güneş yaratıyor asırlardan bir bahar.*

⁵⁵⁰ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.148.

⁵⁵¹ Polat, Nazım Hikmet, Bütün Şiirleri, s.151.

.....
.....
.....
Benim gözüm orda, işte o güneşte: “İleri...”
Diye esen rüzgar da mı dokunmuyor zülfüne?
Görmüyorsun, bu aydınlık dolduruyor her yeri.”

Şiirin ilerleyen mısralarında “Yükseklere bak, alçaklardan güneş doğmaz” diyerek Türklük idealinin yüce bir ideal olarak doğduğunu ifade eder. Şiirin sonraki mısralarında ise bir güneştir dediği Türklüğün yükseklerden doğuşunu müjdeler. Türklük şuurunun doğuşu yüksek bir ideal kimliğine dönüşmüştür.

“Bak yukarı, bak yükseğe, yükseklerle ve dinle...”
İştittiğin seda büyük Türklüğümün sesidir.
İşte sana gösterdiğim bir güneştir elimle.”

Türklük şuurunu hayat, umut getireceğini ve bir mefkûre olarak karanlıkları yırtacağını ve güneş dediği bu mefkûrenin şairin ruhunu erittiğini ifade eder. Şair Ömer Seyfeddin artık birey olarak değil toplumun içinde erimiş bir bilinç olarak varoluşunu sürdüreceğini ifade eder.

Türklük şuurunun ve Turan Mefkûresinin bir başka ifadesi de “Yeni Gün”⁵⁵² şiirinde dile getirilmiştir. Türk kimliğini tarihsel ve kültürel kökleri ile şiirlerinde işleyen şair, Türklerin Ergenekon’dan çıkarak millet olma sürecini okurun zihninde sahne halinde şekillenmesini sağlayacak biçimde kaleme almıştır. Şiirde Bozkurt ile Türkler’in karşılaşması ve ortam detaylı biçimde ayrıntılandırılmıştır.

Kimlik ile imgeleri halkın kültürel belleğinde olup aktarılan halkın sözlü kültür ürünleri destanlar aracılığı ile şiirini inşa eden Ömer Seyfeddin, Turan, kılıç kuşanmak, Alageyik, Ergenekon, demir, kurt gibi kültürel sembolleri yeniden zihinde canlandırmıştır.

“Elinde çekiç, örsün başında, deliğin yanında durarak Türkler’e haykırır” diyerek okura bir temaşa ortamı yaratır.

⁵⁵² Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.153.

*Bozkurt: “Dört yüzyıl burada kapalı kaldık,
“Turan Turan” diye rüyaya daldık.
Uyanmak zamanı geldi, uyanın,
Haydi Türkler, haydi kılıç kuşanın...”⁵⁵³*

Mısralarında Bozkurt, dörtyüz yıldır kendi kültürüne yabancılaşan Türklüğü unutmaya yüz tutan Türk insanına Turan ideali yolunda birleşmek ve mücadele etmek için çağrıda bulunur. Türkler bu çağrıya soy bağının atadan aktarıldığı gerçeğini okura hatırlatacak şekilde:

*“Unutmadık babamız
Türk’ün büyük adını
Şenlenince obamız
Andık çengin adını”*

diye seslenirler. Kimliklerini unutmadıklarını ancak yurtlarında uyanış gerçekleşinde Türklük ülküsü için mücadelede birleştiklerini ifade ederler. Şiirin devamında kurdu bayraklarının sembolü yaptıklarını konak imgesiyle Turan ilini kastederek yurt yaptıklarını anlatırlar. Bozkurt ise Turan bir konak değil tüm dünyadır diyerek uçsuz bucaksız bir mefkûre olduğunu vurgular. Türklerin tufan gibi her yana dağılarak tüm Turan’a hâkim olacaklarını ilan eder.

Şair Ömer Seyfeddin, “Güneş” adlı şiirine yine uykuda ve karanlıkta bir milleti tasvir ederek başlar. Millet, millet şuurundan yoksun oluşu nedeni ile uykuda ve etrafının düşmanla çevrili olduğunun bilicinde değildir. Türk medeniyetinin etkisinde kaldığı kültürler nedeniyle çöle dönmüş bir coğrafya parçası olarak tasvir edildiği şiir dağılmış Türklerin ülkesi Altay’ın ölümle pençeleştiğini söyler. Şiirin ilk bölümü Türklük bilincini yitirmiş ya da coğrafyanın tesiri ile ayrı düşmüş Turan’ın tasviridir. Sonraki bölüm ise bu tablonun değişmesi gerektiği tasavvurundan hareketle inşa edilmiştir.

*“Bu karanlık böyle sürmez...Bir sabah
Güneş doğar, aydınlanır ortalık,*

⁵⁵³ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.153.

*Uyanınca Turan çekmez artık ah...
Şimdi bile bir çoğumuz uyanık,
Gün doğarsa birbirini unutan
Bukardeşler kalır mı hiç dağınık?
Birleşirler oç alırlar...Hepimiz
Kurtuluruz bu kabuslu korkudan
Ey güneş doğ, ey güneş doğ da biz
Uyanalım şu granit uykudan!”⁵⁵⁴*

Güneşin doğması imgesi ile Turan’ın karanlıktan aydınlığa çıkıp, tek kimlik altında birleşeceğini ve yok olmak korkusunu atarak mücadeleye edeceğini belirtir.

Türklük ve Turan mefkûresi ile ilgili yedi tane koşma yazan Ömer Seyfeddin, Yeni Hayat ve Yeni Lisan anlayışına uygun biçimde halkın kullandığı halk edebiyatı formu olan koşmayı kullanmıştır. Yine sembolik bir dil ile mekân ve kimlik unsurlarını imgelerle okura aktran şair, kimliğin inşası için gerekli zemini şiirlerinde yaratma çabası göstermiştir. Kimlik ve yurt fikri toplumun birleştirici unsuru olarak değerler çerçevesinde işlenmiştir.

İlk Koşma’da şair, Türk gencine seslenmiştir. Gençliği, etrafının düşmanlarca çevrildiği gerçeği ile yüzleştirerek harekete geçirmeyi amaçlar. Medeniyet diyerek işaret ettiği Batı’nın imkânları ile onu tüketmek üzere harekete geçtiğini ifade eder. Ancak Batı’yı yendiği takdirde Türklüğü ile övünebileceğini söyler.

*“Ey Türk Genci! Aç gözünü azıcık
Etrafına bir dikkat et, gördüğün
Hayal değil, hakikattir, pek açık,
Pusu kurmuş herkes sana bak bu gün”⁵⁵⁵*

İkinci Koşma’da ise Turan diye ileri yürüdükçe geçtiği tüm coğrafyanın onun için ağladığını, keder içinde olduğunu anlatır. Hayat beliritisi olmaksızın tükenen şuur karanlık olarak imgelemiştir. Yine uyanış imgesi ile şanlı mazisinin geleceğine ışık olacağını söyler.

⁵⁵⁴ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.154.

⁵⁵⁵ Polat Nazım Hikmet, Bütün Şiirleri, s.158.

*“Fakat umut doğdu yine karşımdan.
Türk’tü babam, damarımda var o kan
“Yarın” ımı benzetirim bir zaman
Şan içinde geçen büyük dünüme”⁵⁵⁶*

Şair, *Üçüncü Koşma*’da ise mefkûreye doğru eyleme geçişini “*umut güneşine doğru yürümek*” olarak betimler. “*Bir karanlık bastı yoktu yoldaşım*” dediği mısradan henüz millî ruhun uynamadığını işaret eder. Ancak azimle yürüyerek düşmana korku salacağını *Yürüyeceğim ben Ey düşman ! diyerek ifade eder*. Ülkenin içinde bulunduğu durumun kaynağı olarak miskinliği sebep gösterir.

*“Dilerim Tanrı’dan, düşersem yorgun
Olsun duracağım yer mezar taşım”*

diyerek ideali için ölmeyi göze aldığını ifade eder. *Dördüncü Koşma*’da da Ömer Seyfeddin, umutsuz bir Turan tasviri yapar.

Beşinci Koşma’da, uynamakta olan milletler ateş imgesi ile okurun tasavvuruna sunulmuştur. Esir Türkler’in bu ateş ile zincirlerinden kurtulacağını kaderlerini ve gelecekelrini inşa ettiklerini belirtir.

*“Mefkûre bu...Yok mu ey Türk haberin?
Bu mukaddes şeyle yanar içerin,
Aç gözünü artık uyan ve gerin,
Bırak çıksın kalbinden şu ateş ok.”⁵⁵⁷*

Türk’e tüm bu uyanışın bir millet olma ideali olduğunu ve uyanıp ruhunda bunu hissederek hareket etmeye çağırır.

Mehmet Emin ⁵⁵⁸, adlı şiirinde Mehmet Emin Yurdakul’un Türk şuurunu uyandırmak için yazdığı şiirini okura hatırlatmak ve Mehmet Emin’i bir anlamda Yeni Lisan’ın çıkış koşulları içinde konumlandırmak üzere toplumsal fayda amacıyla şiirin başlığında mesajı vererek meseleyi ortaya koyar. Mehmet Emin’in Türklere çağrı

⁵⁵⁶ Polat, Nazım Hikmet Bütün Şiirleri, s.159.

⁵⁵⁷ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.163.

⁵⁵⁸ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.164.

yaptığı şiirini kaleme aldığı sırada kimlik bilincinin yokluğunu ve millî kültürün unsurlarından toplumun mahrum olduğunu ifade eder. Yabancılaşmayı da milletin yüreğine saplanmış bir ok yani ihanet olarak niteler. Arap ve Acem kültürünü, Türk kültürüne üstün kılanların asırlardır süren Türk varlığını yok ettiğini söyler.

*“Bütün Turan karanlıkta şuursuz bir taş gibi
Uyuyordu... Lisan yoktu, san’nat yoktu, zevk yoktu.
Olan herşey Türk değildi, Türk ruhuna bir oktu...”⁵⁵⁹*

Şair Ömer Seyfeddin, Mehmed Emine, adının Türk tarihine altın harflerle yazıldığını ve Türklük batıyorken Türkçe yazarak aydınlanmayı başlattığını ifade eder. Nesillerin de onu takip edeceklerinin altını şu mısralar ile çizer;

*“Göreceksin kaleminle yaratılmış bir cihan,
Göreceksin en muazzam eserini o zaman”⁵⁶⁰*

*Fecir*⁵⁶¹ şiirinde şair yine gün doğumu imgesini kullanmıştır. Şiirin içinde yine millî kültür değerlerinin unsurları olan Bozkurt, Alageyik, Turan kavramları okurun karşısına çıkar. Sözlü kültürün lirik duygulanımından faydalanmış olup şiirini efsane unsurları ile şekillendirmiştir. Genç Türk Han’ı oymağı terk ederek sevgilisini bulmaya gitmektedir. Silahı bırakmış aşk ateşi ile tutuşmuş olan han artık gözünün ne savaşı, ne yurdu, ne de Bozkurt’u gözüm görmektedir der. Han’ın sevgilisi düşman kucağındaki gelindir ve düşman Beyaz Ayı’dır. Mavi Fecir, Bozkurt yani Türk mefkûresi ve yurdu silikleşmişken fert kendini bulamaz diyerek toplumun ve yurdun önce kurtarılması gerektiğini söyler.

Han, Mavi Fecir’in anlattıklarını dinler ve ;

*“Erkek için yurt esirken aşk olmaz,
Matem çalar yar elinde bağlı saz,
Haydi harbe ! Asıl sevgin Turan’dır.
Aşk onun düşmanını vurandır”⁵⁶²*

⁵⁵⁹ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.165.

⁵⁶⁰ Polat, Nazım Hikmet, Bütün Şiirleri, s.166.

⁵⁶¹ Polat, Nazım Hikmet, Bütün Şiirleri, s.167.

⁵⁶² Polat, Nazım Hikmet, Bütün Şiirleri, s.168.

Millet olmadan birey olmayacağını vurgulayan şair, aşkın vatan olduğunu gençliğe duyurur. Şiirde bütünüyle toplumsal faydayı ön planda tutmuştur. Halkın bilgeliği aydına yol gösterecektir ilkesi ile şiiri halk sözlü kültürü motifleri ile detaylandırmıştır. Aynı özellik Ziya Gökalp şiirlerinde de vardır. Şiirin son bölümünde Turan ülküsüne yönelen Han'a yol gösteren destanların ve halk anlatılarının önemli motifi ve Türklüğün sembolü olan Alageyik olarak tasvir edilir. Kahraman kimliği figürü han üzerinden inşa edilmiştir.

*“Han atını sürdü Turan yoluna,
Bakmıyordu hiç sağına, soluna
Alageyik öne düştü. Ormandan
Taştı bir sel, Belki yüz bin kahraman
Aydınlandı yüksek çamlar ve gece
Söndü...Artık gün perisi gelince.”⁵⁶³*

Yine halk sözlü kültürü ürünü olan destan unsurları ve Türk kozmogonisi ile bezeli bir başka şiir ise Altın Destan⁵⁶⁴ şiiridir. Tanrı'nın yarattığı tabiatı Türk'ü yurda dönüşmesini tasvir eder.

Nereye?⁵⁶⁵ Ömer Seyfeddin, sözlü kültür ürünü tarzında kaleme aldığı şiirinde yine Türk millî kimlik şuurunun inşası yararını gözetmiştir. Binlerce yıllık maziden gelen millî kahramanı konuşuran şair kahramanın Turan'a yolculuğunu anlatır. Tabiatın uyanış hali ile tasviri söz konusudur. Kahramana yolculuğunun nereye olduğunu soran şair, Turan fikrini barındırdığı kutsal öğeleri okura nakleder. Turan'a yolculuk “Şan'a”, “ Türkan'a”, “Kuran'a”, “yârâna” yolculuktur diyen kahraman efsanelerdeki göğe yükselme motifine uygun olarak sonunda “*Uçuyorum Turan'a doğru*” diyerek göğe yükselir.

Türk Dünyası⁵⁶⁶ şiirinde şair “*Gözüm Pek Uzak Bir Cihanda* ” diyerek yine Turan mefkûresini dile getirmiştir.

⁵⁶³ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.168.

⁵⁶⁴ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.169.

⁵⁶⁵ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.170.

⁵⁶⁶ Nazım Hikmet Polat, Bütün Şiirleri, s.172.

*“Mavi göller, mor ormanlar, hududu/ Bir hayâlî İrem kadar bitmeyen/
Görünmeyen bir cennettir orası;”* diye tasvir ettiği Türk yurdu yani Turan’dır. Türk yurdunun toplumsal ve siyasal olaylar sonucu içinde bulunduğu durumu da *“harap olmuş gülistanlar”* diye tasvir eden şair, “esirliğin matemi”nin yaşandığını ve herşeye rağmen henüz unmutun bitmediğini şöyle dile getiriyor;

*“Henüz altın kandilleri sönmeyen
Mabetlerin kapısında bekliyor
Sanki biz ataların ümidi!”*

Yine geçmişinde kahramanlıklar olan İmparatorluğun içinde bulunduğu durumdan acı çektiğini okura hissettirerek şiirini tamamlar.

*“Bu virane bir zamanlar ne idi;
Yadı şimdi tarihlerde inliyor
Kim ağlamaz bu feryadı duyarken”*

Almanların, I. Dünya Savaşı’nda bir cephede galip gelmesi üzerine Beyaz Ayı şiirini yazan şair, Ruslar’a karşı oluşturulan birliği övmektedir. Şiirde, “Kan içerdi, can yakardı. Acımak. Bilmezdi hiç...Her sürüye salardı, Boğacak kuş, yıkacak ev arardı, Masumların düşmanıydı bu alçak!” diye tasvir edilen, Beyaz Ayı, Rusları, *“Yaptıkları bir gün dedi cana tak, Büyük Kartal hiddetinden sarardı, Yuvasından Uçtu, Gökler Karardı, Zulme Karşı kurdu ateş bir tuzak!* diye anlatılan Büyük Kartal Almanları, *“Dört yüzyıldır altın yurdu kirleten Beaz ayı yaralanmış yatıyor, Bozkurt artık çıkmasın mı ininden?”* diye tarif edilen Bozkurt ise Türklerin millî sembolü olarak yer almıştır.

Koroğlu Kimdi? şiirinin teması toplumsal nitelikli olup şiire başlamadan Ömer Seyfeddin “bir destanın dibacesi” başlığı ile şiirin zaman içinde toplumsal yapı değiştikçe halkın sözlü kültür ürünlerinin muhtevasının değişebildiğini ve tasavvur olunan kahramanlarının itibarsızlaştırılabildiğini anlatıyor. Batılılaşma devrine girince Koroğlu’nu da bilinçli olarak millî ruhu zedelemek üzere itibarsızlaştırıldığı, eşkıya gibi anlatılmaya başlandığını oysa örnek bir kahraman olan Koroğlu’nun Türklük ve değerler için kahramanca mücadele ettiğini anlatır. Şair gençlere seslenerek, *“Koroğlu hakikatini şiir içinde tekrar yaşatacak, cillere sığmayacak kahramanlıklarını şiirin*

ilahi sahifesine sığdıracak genç milliyetperver şairlerimizdir. Eski lehçe ile tarihi hakikati gösteren bu manzum “kalme tecrübesini” ben onlara ithaf ediyorum” der.⁵⁶⁷

Ömer Seyfeddin’in toplumsal fayda gözeterek yazdığı şiirleri üzerinde düşünülduğünde millî kültür inşası için Türklüğün kültürel belleğinde bulunan motifleri ve kahramanlık barındıran anlatılardan faydalanmıştır demek mümkündür. Mevcut siyasî ve sosyal durumun okura tabiat tasvirleri ile verilmesi de yine halk anlatılarının ve sözlü geleneğin bir niteliğidir demek mümkündür.

Savaşlar ve toplumsal yapıyı tehdit eden diğer durumlar karşısında toplumsal birliği güçlendirmek ve direnci arttırmak üzere edebiyatın kamuoyunu etkileyen gücünün devreye girmesinin çok tabii olduğu söylenebilir. Bu anlamda toplumu yeniden dil, kültür ve soy bağı üzerinden inşa etmek idealine sahip Ömer Seyfeddin’in hikâyeci ve fikir adamı kimliğinin yanında şair kimliği ile de halka fikirleri doğrultusunda seslenmesi toplumsal fayda yönüyle değerlendirilebilir.

⁵⁶⁷ Polat, Nazım Hikmet, Bütün Şiirleri, s.189.

4.2. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Ömer Seyfeddin'in tüm eserlerini değerlendirerek sosyolojik unsurların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde farklı bakış açıları ile İmparatorluğun geleceğini kurtarmaya yönelik bir takım siyasî reçetelerin farklı siyasî görüşlerden hareketle ortaya atıldıkları bilinmektedir. Yeni Hayat ve Yeni Dil Hareketi de Ziya Gökalp'in sosyolojik görüşleri ışığında teorisi şekillenmiş ve gerek düşünce gerekse siyasî çevrelerde tartışılmıştır. Ancak diğer siyasî hareketlerden farklı olarak Ömer Seyfeddin başta olmak üzere Ali Canip ve meseleye Türkçülük çatısı altında bakan dönemin edebiyatçıları ve ideologları tarafından geniş kitlelere yayılmıştır.

Denemin siyasî gelişmelerine yol açan tutumlar, jeopolitik sonuçları kadar etkili ve belirleyici bir takım toplumsal sonuçlar da doğurmuştur. Toprak kaybının yaşanmaya başlanması özellikle Rumeli ve Balkanlar'daki siyasî isyanlar karşısındaki çaresizlik, beraberinde toplumsal çözülme doğurmuş, Osmanlı kimliği artık sadece Türk nüfusun nitelendiği bir kimliğe dönüşmüştür. Tanzimat ile başlayan aşırı batılılaşma ve Avrupalılaşma hareketi, siyasal anlamda doğu-batı çatışması perspektifinden ele alınırken, özünde Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısının etkileşimi ve ekalliyetin Türk nüfusa karşı tutumları, Avrupa'dan aldığı siyasî destek ve kendi kültürel kodlarının Osmanlı toplumundan ve geleneğinden çok batıya yakın olması sebebiyle keskin bir değişme uğramış, ihanete varan eylemleri gizli saklı olmaktan çıkıp açık bir hâl almıştır. Bu da beraberinde Türk nüfus içinde değerleri korumaya ve Türklük bilinci ile millî dil ve kimliği inşa etme yoluyla varlığını sürdürme tepkisine yol açmıştır. Bu anlamda Yeni Hayat ve dilde sadeleşme hareketi olan Yeni Dil Hareketi dönemin koşullarında Türk nüfusu için bir kurtuluş reçetesi olduğu gibi millî mücadele fikrinin de kıvılcımı olmuştur.

Ömer Seyfeddin'in gerek fikir yazıları gerekse hikâye ve şiirleri bu ortamda ve Yeni Hayat görüşünün ifadesinde âdeta aydın ile halk arasında köprü olmuş ve özellikle gençler arasında bilinçlenmenin yolunu açmıştır. Millî uyanışın fitili diyebileceğimiz tüm eserleri alaturkalık-alafrangalık, kültürel köklerden kopuş, geleneğin modernleşme ve aşırı batılılaşma ile yozlaşması, bireyin terakki uğruna yabancılaşması ve yaşadığı

bunalımın ifadesi, kadın başta olmak üzere toplumdaki kimlik probleminin yorumlanması, aile kurumunun ve diğer toplumsal müesseselerin çözülmesi, aydın yabancılaşması gibi sosyolojik temelli konular yanında, millî kahramanlık ve Türklüğün değerleri, ihanete karşı toprağını muhafaza ve müdafaa eden insanın yaşadığı olaylar, Osmanlı kimliği altında yaşayan iki farklı etnik kökenden insanın karşı karşıya gelişi ve millî kimliğin inşasının gerekçesini hazırlayan diğer karşılaşmalar, toplumsal gerçekçilik ve eleştirinin gücü kullanılarak okuyucuya nakledilmiştir.

Yazar, zaman zaman Cabi Efendi, zaman zaman da Efruz bey yoluyla olmaması ve olması gerekeni ifade ederken, aslında dönemi yaşayan insanın insanlık hallerini ve gerçeğini bazen trajik bazen de traji-komik biçimde okura anlatmıştır. Hikâyeler, adeta sosyoloji, tarih ve edebiyatın birbirini bütünleme ve toplumsalı ortaya koyma gücünden beslenmiş olup özellikle edebiyat sosyolojisi sahası için bitmez tükenmez meselelerin yorumlanmasında kaynak haline gelmiştir. Eleştirinin ve hicivin gücünü toplumun halini ortaya koymak ve Yeni Hayat ile Yeni Dilin Halk'a Doğru hareketinin gerekçesini belirginleştirmek için kullanan yazar, hikâyeleri dışında fikir yazılarında yeni toplumun tüm alanlarda ne şekilde yenilenmesi gerektiğini de adeta okuyucuya ve dönemin siyasilerine reçeteler halinde sunmuştur.

Millî iktisat, millî kimlik, dilde sadeleşme ve millî dilin inşası, millî eğitim ve çarpık modernleşme anlayışı ile tümüyle mücadele için yaygın kanaatlerin eleştirisini yaparken gerekçelerini ortaya koymuş adeta yazılar yoluyla kamuoyu oluşturmanın bilinçli halini sürdürmüştür

Ömer Seyfeddin, yazar şair ve asker kimliklerinin yanında aslında bir dava adamıdır. Bugün bile mücadelesinin sürdürülmesi gereken günümüz toplumunun da gerek siyasî gerek kültürel karakterli pek çok sorunun o dönemde ortaya çıkışını bizlere kadar tüm gerçekliği ile nakleden bir ayna olmuştur. Bugün bile aydın (!) kesimin Ömer Seyfeddin ile kavgası ya da siyasî eğilime göre okullarda öykülerinin bir okutulup bir okutulmaması tutumu bunun en belirgin göstergesidir. Dil uzatılan ya da kavga edilen gerçekte Ömer Seyfeddin değildir. Millî kimlik ve halkın millî kültürel kodlarına dönüşünün verdiği rahatsızlığın, Avrupa'dan ve uluslararası belirsiz kaynaklardan beslenen, toplumuna hizmet etme duygusundan çok batıdan alkış alma duygusuna

hapsolmuş, yabancılaşmış bireyin, günümüz Efruzlarının kendini ortaya koyma aracı Ömer Seyfeddin'e saldırmaktır.

Bir toplumun yeniden kendini düşünsel ve sosyal olarak inşası ve millî mücadele ile toprak bütünlüğünü temini şüphesiz içte ve dışta rahatsızlık uyandırmıştır. Bu anlamda Ömer Seyfeddin'in ve Ziya Gözalp'in sesinin geniş kitlelere ulaşması, örgütlenmeyi daha kolay kılan ve bir takım millî duyguları yeşerten ve hep diri tutan bir ses olduğu için günümüzün koşullarında da Avrupa Birliği süreci, Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerikan Emperyalizmi ve ülkemizi koydukları ve görmek istedikleri hâl düşünüldüğünde rahatsızlık verici niteliktedir.

Gerek güncelin gerekse geçmişin izahı için Ömer Seyfeddin bir kilit taşıdır. Bu çerçevede bu çalışma tüm eserlerindeki siyasal ve sosyal nitelikli sosyolojik unsurlar yanında içinde bulunduğu hareket olan Yeni Hayat anlayışının tasarladığı toplumu ve insanı da anlatmaya çalışmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akbaba, Bülent. “İnkılâp Tarihi Öğretimi İçin Bir Kaynak: Karagöz Dergisi”, Kastamonu Eğitim Dergisi. Mayıs 2004. N:22.
- Akgün, Ülkü. Yeni Lisan Hareketi Doğuşu, Gelişmesi, Sonuçları, .Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul,
- Aktaş, Şerif, “Millî Edebiyat Dönemi”, Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006
- Alangu, Tahir, Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul 1968
- (Göksel)Ali Nüzhet, ‘Ömer Seyfeddin İçin’, Küçük Mecmua, Sayı: 1, Yıl: 1, Diyarbakır, 1922.
- Alver Köksal, “Sosyolojik Eleştiri”, Hece, No.90-91-92. Haziran-Temmuz-Ağustos 2004.
- Andı, Fatih. Ömer Seyfettin, Şule Yayınları, İstanbul 1999
- Argunşah Hülya, “Millî Edebiyat”, Yeni Türk Edebiyatı (1839-2000) El Kitabı, (Edt. Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayınları, (I.Baskı), Ankara, 2004.
- Armağan, İbrahim, Toplumsal Yapı Bilim ve Sanat, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1982
- Arsal, Sadri Maksudi. Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, Ötüken Yayınevi. İstanbul 1972
- Arslan, Tuba. Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik, İstanbul Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2006
- Assmann, Jan. Kültürel Bellek, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları. 2015. İstanbul.
- Atakan, Atacan, ” A Teacher, Agitator And Guide: Talebe Defteri And The Formation Of An İdeal Child (1913-1919)”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Boğaziçi Ünivesitesi, İstanbul, 2014.
- Aydın, Suavi, Modernleşme ve Milliyetçilik, (1. Baskı) Gündoğan Yayınları. Ankara. 1993.
- Ayverdi, İlhan. Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Cilt:2, Kubbealtı Neşriyat. İstanbul 2005

- Bağcı, Rıza, Baha Tevfik'in Hayatı, Edebî ve Felsefî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma. Kaynak Yayınları, İzmir 1996
- Bakırcı, Mustafa. "İkinci Meşrutiyet Dönemi İslâm Mecmuası'nda Din Sosyolojisi Konularıyla İlgili Tartışmalar", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2001.
- Baran, Erdal. "Yeni Mecmua (1-45. sayılar) üzerinde bir inceleme (12 Temmuz 1917-23 Mayıs 1918)", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2009.
- Bayhan, Vehbi. Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma. İnönü Üniversitesi Doktora Tezi Malatya 1995.
- Barthes, Roland " Yazı ve Yorum", Roland Barthes'dan Seçme Yazılar, Haz.Tahsin Yücel, (3.Baskı) Metis Yayınları, 2009, İstanbul.
- Bayram, Kerim. Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin İktisat Sosyolojisi Açısından Analizi: Yaş Sebze Ve Meyve Toptancı Hal Uygulamaları, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi 2014.
- Berkes, Niyazi. Türk Düşününde Batı Sorunu, (3.Baskı), Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Beyaz, Yasin, Fikir ve Sanat Hayatımızdaki Yeri Açısından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- Bilgi, Nejdet. "Millî Mücadele'nin Başlarında İstanbul'da Yayınlanan Türk Dünyası Gazetesi", Tarih İncelemeleri Dergisi, N.10, 1995
- Bilgin, Vejdi. Toplumsal Çözülme ve Din İlişkilerine Din Sosyolojisi Açısından Kavramsal Bir Yaklaşım, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1996
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986,
- Bilgiseven Amiran Kurtkan, "Ziya Gökalp'a Göre, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Çağdaşlaşmak", Türk Yurdu, Cilt 16, sayı, 103, Mart 1996,
- Burhan, Hasan Arda. 1980 Sonrası Sosyal Değerler ve Sosyal Çözülme: Öğretmenler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- Buzpınar, Ş. Tufan "Satı el-Husri", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 36, İSAM Yay., 2009.
- Connerton, Paul, Toplumlar Nasıl Anımsar?. 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul.

- Cunbur, Müjgan, “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1985
- Çakmaktepe, Zehra. “Donanma Mecmuası”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2002.
- Çavdar, Tuba. “İslâm Mecmuası’nın Türk Dönemsel Yayını İçinde Yeri ve Önemi”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi, 1988,
- Çetin, Emrah.-Tüzer Cansu. “İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, Millî Eğitim, N:216, Güz 2017
- Çetinsaya Gökhan, “Kalemiye’den Mülkiye’ye Tanzimat Zihniyeti”, Modern Türkiyede Siyasî Düşünce: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, Cilt 1, (4.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul. 2012.
- Çeviker, Turgut. “Ali Fuat Bey”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, C:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999,
- Demir, Ayşe. “Millî Kimliğe Doğru Bilinçli Bir Adım: Yeni Lisan”, 100.Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri. (Hazırlayanlar: Hülya Argunşah-Oğuzhan Karaburgu).Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları. İstanbul 2011
- Demirel, Ahmet, “Baha Tevfik”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, C:1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999,
- Dolgun, Uğur, “Yeni Teknolojiler Ekonomi ve Toplum”, Ekonomi Sosyolojisi, (editörler: Veysel Bozkurt-Fatime Güneş), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013
- Düvenci Abdullah, Ağ Neslinin İnternet Kullanımı Üzerindeki Sosyal Medya Etkisinin Sosyal Sapma Yaklaşımı ile İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2012
- Enginün İnci, Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimattan Cumhuriyete, (1839-1923), II. Baskı, 2006, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Eken, Cengiz, “Diken Mizah Gazetesi”, (yayımlanmamış yüksek lisan tezi) Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2011.
- Felski Rita, Edebiyat Ne İşe yarar?, (2. Baskı) Metis Yayınları. İstanbul. 2010.
- Ercilasun, Bilge. “Millî Edebiyat Terimi ve Ali Canip”, 100.Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri. (Hazırlayanlar: Hülya Argunşah-Oğuzhan Karaburgu). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları. İstanbul 2011

- Erhan, Ayşe. Türk Sözü-Tahlilî Fihrist İnceleme Metin. Selçuk Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Konya 2006.
- Erişirgil Mehmed Emin, Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp, (2. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Erkal, Mustafa. Sosyoloji. Der Yayınları, İstanbul 1995.
- Erkan, Hüsni. Ekonomi Sosyolojisi. Barış Yayınları, İzmir 2004.
- Erozan, Celal Sahir, Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C:1 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.330.
- Eröz, Mehmet. İktisat Sosyolojisine Başlangıç, Filiz Kitabevi. İstanbul. 1982
- Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası. Metis Yayınları. İstanbul. 1993.
- Genç Kalemler Dergisi, (hazırlayanlar: İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1999.
- Felski Rita, Edebiyat Ne İşe yarar?, (2. Baskı) Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- Gezgin, Hakkı, Süha. Edebî Portreler. (hazırlayan Beşir Ayvazoğlu). Timaş Yayınları. İstanbul 1999.
- Giddens, Anthony, Sosyoloji, (çeviren.Mesut Şenol) Kırmızı Yayınları İstanbul 2016
- Göcek, Fatma Müge. "Osmanlı Devleti'ne Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik, (editör: Tanıl Bora). İletişim Yayınları. İstanbul 2002
- Gökay, Orhan Şaik, "Kızılelma", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara 2012.
- [Göksel], Ali Nüzhet, 'Ömer Seyfeddin İçin', Küçük Mecmua, Sayı: 1, Yıl: 1, Diyarbakır, 1922.
- Güdek, Orhan. " Halka Doğru Dergisi. Tahlil Fihrist Seçme Metinler" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Gündüz Osman, Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I, M.E.B Yayınları, (1.Baskı), M.E.B Basımevi, Ankara. 1997.
- Güzel Serkan, "Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı Bileşkesinde Sosyo-kültürel Yapı Kavramı", Sosyoloji Konferansları Sayı.34, 2011
- Güvenç, Bozkurt. Türk Kimliği. Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1993

- Hacıosmanoğlu, Mustafa. “Şair, Büyük Mecmua ve Güneş Dergileri: İnceleme, Tahlili Fihrist ve Seçilmiş Metinler” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2003.
- Halbwachs, Maurice. Hafızanın Toplumsal Çerçevesi, 1.Baskı, Heretik Yayınları, Ankara. 2016.
- Hanioğlu, Şükrü, “Batılılaşma”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1992.
- Hanioğlu, Şükrü, “Osmanlı’dan Beri Kıyafeti Tartışıyoruz”, Milliyet, 7 Haziran 2003. <http://www.milliyet.com.tr/2003/06/07/guncel/agun.html>
- Heyd Uriel, Türk Ulusçuluğunun Temelleri, (1. Baskı), Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara, 1979.
- Huyugüzel Ömer Faruk. Necip Türkçü, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1988
- Huyugüzel Ömer Faruk, Necip Türkçü’nün Hatıraları ve Dil Yazıları, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 2003.
- Jacobsen, Romen, “Grammatical Parallelism And Its Russian Facet, Language”, Linguistic Society of America, Cilt: 42, N:2, 1966.
- Jusdanis, Gregory. Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, (1.Baskı). Metis Yayınları, İstanbul. 1998.
- Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, C.3, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları İstanbul 2002.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram. Türk Sosyoloji Tarihi III, Yeni Türkiye’de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri, (1. Baskı), Kitabevi Yayınları, 2011.
- Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, (1. Baskı), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul. 1970.
- Kahraman, Alim, “Yeni Mecmua”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul. 2013
- Kahya, Mustafa. Akil Koyuncu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Kaplan, Mehmet, “Ziya Gökalp ve Halk Kültürü Kavramı”, Ziya Gökalp Kültür Dergisi, C.2, Sayı.5, Nisan-Ekim 1976.
- Kaplan Mehmet, “Ziya Gökalp ve Saadet Perisi”, Türkiyat Mecmuası, İ.Ü. Türkiyat Enstitüsü Yayınları, Osman Yalçın Matbaası, C.14, 1965, İstanbul.
- Kaplan Mehmet, “Başını Vermeyen Şehit”, Hikâye Tahlilleri, Dergah Yay., 2.Baskı, İstanbul, 1984.

- Kaplan, Muharrem, “Yeni Lisan Hareketinde Türk Sözü Dergisinin Yeri”, Journal of Qafqaz University, N.34, 2012.
- Karakışla, Yavuz Selim. “II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Çocuk Dünyası Dergisi”, Müteferrika, Yaz- İstanbul. ss.119
- Kaya, Erhan. “Yirminci Asırda Zekâ Dergisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008.
- Kaygusuz, Nusret Bezmi, Bir Roman Gibi, 1955, İzmir.
- Karpat, Kemal. “Kimlik Sorusunun Türkiye’deki Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi”, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987
- Kolcu, Ali İhsan. Millî Edebiyat I Şiir. Salkımsöğüt Yayınları Erzurum 2007
- Konar, Hikmet. Diken mizah gazetesinin incelenmesi (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2005.
- Kurbanoglu. Şerif Hulusi, “Ruzname”, Yeditepe, 15 Mart 1957, sayı: 127.
- Kongar Emre. Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981.
- Korkmaz Abdullah, Kocadaş Bekir, Toplumsal Sapma: Sapmanın Teorik Temelleri. Doğu Kütüphanesi. İstanbul, 2006.
- (Köprülü) Mehmet Fuat, Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân- ı Türki-i Basit, İstanbul, 1928,
- (Köprülü)Köprülüzade Mehmet Fuat [Köprülü], “Anadolu’da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış III”, Yeni Türk, Cilt 1, No 7, Nisan 1933.
- Köprülü Fuad, Edebiyat Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- Köprülü, M. Fuad. Türk Edebiyatı Tarihi, (haz Orhan F. Köprülü, Nermin Pekin) Ötüken Neşriyat, 1980. İstanbul.
- Küçük, Hüseyin, “Talebe Defteri Çocuk Dergisi (İndeks, Seçme Metinler, Değerlendirme Ve Sözlük)” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, 2008
- Küçük Mecmua (yayına hazırlayan:Şahin Filiz). Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2009.
- Küçük, Sabahaattin. “Yeni Mecmua 49-60. Sayılar Üzerine Bir Araştırma”, Cumhuriyet Üniversitesi, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sivas 1992.

- Mardin Şerif, “Türkiye’de İletişimin Modernleşmesinin Erken Bir Safhası Üzerine Bazı Notlar”, Türk Modernleşmesi, Makaleler IV. (2. Baskı). İstanbul. 1992.
- Meriç, Cemil, Kırk Ambar, (1.Baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- Mert Necati, “Hayatı Hissetmek ve Hissettirmek”, Hece, No.90-91-92, Haziran-Temmuz-Ağustos 2004.
- Mert, Necati, Ömer Seyfettin – İslâmcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar, Kaknüs Yay, İstanbul 2004.
- Moran Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, (1. Baskı). Cem Yayınları. İstanbul. 1990
- Odabaşı, İsmail Arda. “II. Meşrutiyet Dönemi Basın Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2006.
- Odabaşı Yavuz, “Tüketim Toplumu” Ekonomi Sosyolojisi, (editörler: Veysel Bozkurt-Fatime Güneş), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.
- Okay, Cüneyd. Eski Harfli Çocuk Dergileri. Kitabevi.İstanbul.1999
- Okay Cüneyd, “Muallim Mecmuası”, Müteferrika, Güz 2001.
- Okay Cüneyd, Türk Derneği, (1.Baskı), Akçağ Yayınları, 2006.
- Okay Orhan, Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, (1.Baskı), Dergah Yayınları. İstanbul 2005.
- Okay Orhan, “Genç Kalemler Öncesi ve Sonrası”, 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, (Haz. Hülya Argunşah, Oğuzhan Kaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, (1.Baskı), 2011, İstanbul.
- Okay, Orhan, “Millî Edebiyat”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2005.
- Okay, Orhan, “Celal Sahir Erozan”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
- Okay. Orhan, “Efruz Bey –Ömer Seyfettin’in Yedi Mizahî Hikâyesinin Ortak Kahramanı”, Türk Edebiyatı Dergisi, sayı: 258, Nisan 1995.
- Ortaç, Yusuf Ziya. Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler, Akbaba Yayınevi, İstanbul 1963
- Ortaylı İlber, “Osmanlı’da 18. Yüzyıl Düşünce Dünyasına Dair Notlar”, Modern Türkiyede Siyasî Düşünce: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, Cilt 1, (4.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul. 2012.

- Öksüz, Yusuf Ziya. Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi. Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1995.
- Ömer Seyfettin, Bütün Hikâyeleri, (hazırlayan: Nazım Hikmet Polat), Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2011
- “Ömer Seyfettin”, Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C:2 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s.638.
- Önen, Nizam, Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi Ankara 2003.
- Özakupınar Yılmaz, “Ziya Gökalp’de Kültür ve Medeniyet Kavramı”, Türk Yurdu, Cilt 16, sayı, 103, Mart 1996
- Özdemir Başak, “Çocuk Dünyası Dergisinde Yer Alan Çeviri Metinlerin İndeksi Ve Değerlendirilmesi”, (yayımlanmamış doktora tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008.
- Özdemir, Cevdet. “Kimlik ve Söylem”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, N:2, 2001
- Özden, Mehmet, “Türkiye’de Halkçılığın Evrimi (1908-1918), Manas Sosyal Bilimler Dergisi, N:16, 2006,
- Özdoğan, Günay Göksu. “Dünyada ve Türkiye’de Turancılık”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik, (editör: Tanıl Bora). İletişim Yayınları. İstanbul 2002.
- Öztürk, Şinasi, “İktisat Sosyolojisi”, Sosyolojiye Giriş, Ankara Detay Yayıncılık 2012
- Özyurt Cevat, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kültürel Türkçülük ve Genç Kalemler Dergisi’, 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, Edt. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, (1.Baskı), 2011.
- Parlatır, İsmail, “Ömer Seyfeddin”, Türk Ansiklopedisi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977
- Parlatır İsmail, “Tanzimat Ruhunun Edebiyata Kazandırdığı Değerler”, Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Polat, Nazım H. “Ömer Seyfeddin”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2007.

- Polat, Nazım Hikmet, İnceleme, “, Efruz Bey”, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Polat, Nazım. Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 2016.
- Polat, Nazım H. Şair Ömer Seyfettin, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları. 2014. Ankara.
- Polat Nazım Hikmet, Eski Kahramanlar –Yalnız Efe Hakkında (1. Baskı), Ömer Seyfeddin, Eski Kahramanlar-Yalnız Efe, Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Polat. Nazım Hikmet, İnceleme, “, Efruz Bey”, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Randal, William, Bizi Biz Yapan Hikâyeler, (1.Baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sarmış, Mustafa, Kur’an’da Toplumsal Çatışma, Selçuk Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006
- Selvi, Ahmet. “Yeni Mecmua’nın Tahlili”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1992.
- Smith, Anthony D, ”Toplumsal Değişme Anlayışı”, Çev: Ülgen Oskay, Gündoğan Yayınları, (3.Baskı), İstanbul 2011.
- Ömer Seyfeddin, “Ferman”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Kütük”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul,
- Seyfeddin, Ömer, “Vire”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Teselli”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Başını Vermeyen Şehit”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Büyücü”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.

- Seyfeddin, Ömer, “Teke Tek ”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Topuz”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Yalnız Efe”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Bomba”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer “Nakarat”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.301.
- Seyfeddin, Ömer, “Tuhaf Bir Zulüm”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.322.
- Seyfeddin, Ömer, “Çanakkale’den Sonra”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.322.
- Seyfeddin, Ömer, “Kaç Yerinden?”, Eski Kahramanlar -Yalnız Efe, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2018, İstanbul, s.322.
- Seyfeddin, Ömer, “Primo Türk Çocuğu”, Turan Masalları, Yayına Hazırlayan: Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, Eylül, 2016.
- Seyfeddin, Ömer, “Harem ”, Harem, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Bahar ve Kelebekler ”, Harem, (1. Baskı), Haz.Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Pamuk İpliği ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Ant ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer “Fon Sadriştayn’ın Karısı ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer “Fon Sadriştayn’ın Oğlu ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer “Fon Sadriştayn’ın Karısı ”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul, s.166..

- Seyfeddin, Ömer “Türbe”, Harem, (1. Baskı), Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Yayıncılık, 2017, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Erkek Mektubu”, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul.
- Seyfeddin, “Ömer, Beşeriyet ve Köpek”, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Horoz”, “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Dünyanın Nizamı!”, “, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul.
- Seyfeddin, Ömer, “Kesik Bıyık”, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, (1. Baskı), Ötüken Yayıncılık, 2016, İstanbul.
- Seyfeddin. Ömer, “Efruz Bey” Bütün Hikâyeleri, Yapı Kredi Yayınları, , (1. Baskı), 2011, İstanbul.
- Soğukkuyu, Bahar. Toplumsal Yapı ve Kent Kültürünü Yansıtmaları Bakımından Kentin Açık ve Kapalı Alanlarında Tipografinin Kullanımı (İzmir ve Milano Kentleri Örnekleri), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2014.
- Şendil, Kamile. “Talebe Defteri (1913-1919) 1-67. Sayılar, İnceleme, Tahlîlî Fihrist, Seçilmiş Yazılar”. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Fatih Üniversitesi. İstanbul. 2008
- Şentürk, Recep. “Millet”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara 2005.
- Tanpınar Ahmet Hamdi, On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, III.Baskı, 1967.
- Tansel, F. Abdullah. Ömer Seyfeddin’in Şiirleri. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara 1972 s.12
- Tansel, F. Abdullah. “Ömer Seyfeddin’in Hayatı, İlk Eseri, Şiirleri”, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992
- “Ömer Seyfettin”, Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C:2 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Tatar Taner, “Milliyet Bağının Düğümleri ve Anayasa”, Türk Milliyetçiliği Armağanı, Türk Yurdu, C.32, Mart 2012, Sayı.295.

- “Ömer Seyfeddin”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C:7, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.
- Tolga Osman, Ziya Gökalp ve İktisadî Fikirleri, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1949.
- Toprak, Zafer, "II.Meşrutiyet’de Solidarist Düşünce: Halkçılık”, Toplum ve Bilim, Sayı:1, 1977.
- Toprak Zafer, “Dante’den Gökalp’a La Vita Nuova ya da Yeni Hayat”, Toplumsal Tarih, 2013
- Toprak, Zafer. Millî İktisat Millî Burjuvazi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 1995
- Toprak, Zafer. ‘Osmanlı Narodnikleri: ‘Halka Doğru’ Gidenler’’, Toplum ve Bilim Sayı:24 Kış 1984
- Toprak, Zafer, “Ömer Seyfettin ve Sivil Toplum”, Toplum ve Bilim, Sayı 39 1987
- Toprak, Zafer, Türkiye’de Millî İktisat (1908-1918), Yurt Yayınları Ankara 1982
- Toprak Zafer, “Türkiye’de "Narodnik" Millîyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)” <https://www.tarihtarih.com/> Türkiyede-Narodnik-Millîyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)-/Prof.-Dr.-Zafer-ToprakProf.-Dr.-Zafer-Toprak; (erişim tarihi: 6 Temmuz 2018).
- Toprak Zafer, Türkiye’de Popülizm 1908-1923, (1.Baskı), Doğan Kitap, Kasım 2013.
- Tunaya, Tarık Zafer. Türkiye’de Siyasal Partiler- İttihat ve Terakki. C:3. Hürriyet Vakfı Yayınları İstanbul 1989
- Tuncer, Hüseyin. “Türk Yurdu”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt:41, İstanbul. 2012.
- Tural Sadık, “Ömer Seyfeddin’in Hayatı ve Eserleri”, Ölümünün 100.Yılında Ömer Seyfeddin, Marmara Üniversitesi Yayınları, No. 416, 1. Baskı, 1984, İstanbul,
- Türkeş, Ömer, “Millî Edebiyattan Millîyetçi Romanlara”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Millîyetçilik, (editör: Tanıl Bora). İletişim Yayınları. İstanbul 2002.
- Türkkahraman, Mimar. “Teorik ve Fonksiyonel Açısından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.14 Sayı:2 Isparta 2009.
- Uçman, Abdullah, “Baha Tevfik”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1991

- Uçman, Abdullah, “Ömer Seyfeddin”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, C:2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.427
- Uslu, Emre. “Muallim Dergisi 1916-1918”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 2013
- Uzkuç, Süleyman. “Büyük Mecmua Tahlili Fihrist-İnceleme-Metin”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005.
- Ulus, Gökçe. “II. Meşrutiyet Döneminde Bir Çocuk Ve Gençlik Dergisi: Talebe Defteri”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara. 2014.
- Ülken Hilmi Ziya, Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken Seçme Eserleri I, (1.Baskı), Türkiye İş bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2006.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, Diyorlar ki, (hazırlayanlar: Necat Birinci-Nuri Sağlam), Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 2002
- Yamaç, Zehra. “Basın Tarihinde Yeni Mecmua: Muhteva Analizi ve Dizini”, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991
- Yeşildağ, Mustafa. “Genç Kalemler Dergisinin İncelenmesi”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Trakya Üniversitesi, Edirne, 1995.
- “Yeni Mektep ve Çocuk Yuvası”, Türk Yurdu, yıl: 4, sayı: 78, 19 Şubat 1330 (4 Mart 1915).
- Yıldız, Sevinç, “Celal Sahir Erozan'ın Dergiciliği ve Kitap Dergileri Üzerine Bir İnceleme”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2010
- Yılmaz, Eray, “Osmanlılıktan Türk Millîyetçiliğine Bir Çocuk Dergisi: Çocuk Dünyası (1913-1914)”, Cilt:32 N:1, Tarih İncelemeleri Dergisi, 2017
- Yılmaz, Yalçın. “Türk Yurdu Dergisi'nde Mefkûre Üzerine Tartışmalar (1911-1918)” Sosyoloji Konferansları, No: 53, 2016
- Yöntem, Ali Canip, Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri, Remzi Kitabevi, İstanbul 1947
- Yöntem, Ali Canib, Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, (hazırlayanlar: Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan”, Sözlükler Yayınevi, Konya 1995
- Ziya Gökalp, “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, Genç Kalemler, II.Cilt, No 8, 26 Temmuz 1327/1911.

Ziya Gökalp, Kızılelma, (hazırlayan Şevket Beysanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.

Ziya Gökalp, Makaleler VII, Haz. AbdülHaluk Çay, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1982.

Ziya Gökalp, Türk Töresi, Haz. Hikmet Dizdaroğlu, (1.Baskı), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları. Ankara. 1976.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Serdengeçti Yayınları. Ankara 1950.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, MEB Yayınları. Ankara.

